Istoria Țărilor Coroanei Cehe

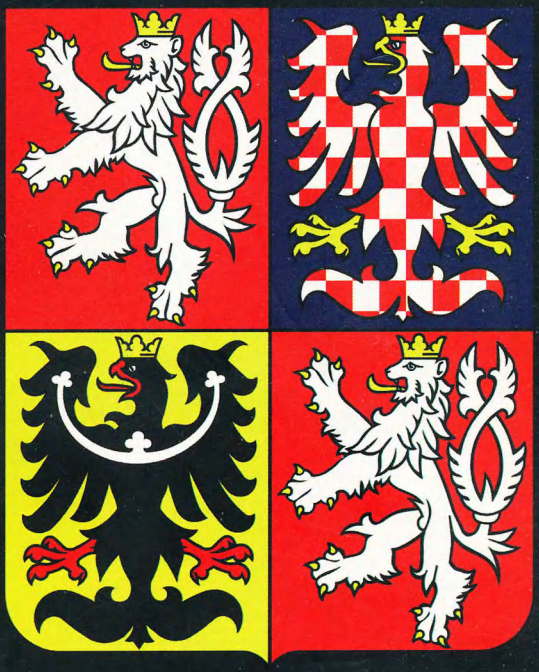

editura enciclopedică

Colectiv de autori:
Vratislav Vaníček
Petr Čornej
Ivana Čornejová
Pavej Bělina
Jiři Rak
Jiři Pokorný
Jaroslav Halada
Dagmar Maravcová
Josef Tomeš
Jaroslav Hrbek
Petr Mareš
Tomáš Grulich
Petr A.Roček

Mulțumim Ambasadei Republicii Cehe
la București pentru tot sprijinul acordat în publicarea lucrării.

COLECȚIA

BIBLIOTECA ENCICLOPEDICĂ DE ISTORIE UNIVERSALĂ

ISTORIA ȚĂRILOR COROANEI CEHE

Traducere de Helliana Ianculescu

Editura Enciclopedică
București, 2007

Descrierea CIP a Bibliotecii Naţionale a României
Istoria ţărilor Coroanei cehe / trad.: Helliana Ianculescu.-
București: Editura Enciclopedică, 2007
Index
ISBN 978-973-45-0556-2

I. Ianculescu, Helliana (trad.)

94(437.1/.20"…/2007"

© Toate drepturile asupra acestei ediții aparțin Editurii Enciclopedice

DĚJINY ZEMÍ KORUNY ČESKÉ
Paseka Praha, Litomyšl, 2002
ediția a 8-a

ISBN 978-973-45-0556-2

CAPITOLUL I

ÎNCEPUTURILE STATALITĂȚII ȘI CULTURII CEHE ÎN EVUL MEDIU TIMPURIU (sec. 6–10)

I. FUNDAMENTELE EUROPEI MEDIEVALE

Noțiunile cele mai frecvent utilizate pentru periodizarea istoriei – antichitate, evul mediu și epoca modernă – au apărut în Italia renascentistă și au exprimat concepția de atunci despre principalele etape ale evoluției culturale a Europei. Antichitatea era identificată cu epoca civilizației clasice superioare din Grecia și Roma antică, epoca modernă însemna revenirea la idealurile antice în timp ce evul mediu era apreciat ca o perioadă întunecată de decădere. Împărțirea foarte generală a istoriei Europei în cele trei perioade a rămas identică, deși începând din secolul 18, dar mai ales din veacul următor s-au schimbat fundamental părerile despre evul mediu. Studiile de specialitate au dovedit unilateralitatea lor și au relevat atât maturitatea și importanța culturilor preantice și extra-europene, cât și calitățile deosebite ale evului mediu european. Tocmai atunci au apărut popoarele europene moderne, cultura și valorile Occidentului, iar din suportul lui economic și din idealurile lui spirituale, incluzând simțul onoarei, al libertății, dreptății și al muncii s-a dezvoltat perioada modernă.

Încă de la începuturile sale, evul mediu a preluat multe elemente din moștenirea **imperiului roman, târziu antic, deja creștinizat,** care

printre altele a avut tocmai meritul de a fi menținut continuitatea civilizației cu antichitatea. Evoluția a fost însă diferită. În timp ce în bazinul oriental al Mării Mediterane elenizat (influențat de Grecia și de cultura greacă) s-a dezvoltat o civilizație urbană milenară în formele bine organizate ale puterii bisericești de stat din **Imperiul bizantin**, în restul Europei s-au produs schimbări etnice fundamentale în urma descompunerii Imperiului roman de apus. La sfârșitul secolului 4 a început **migrația popoarelor** (invazia hunilor, deplasările ostrogoților, vizigoților, burgunzilor, suevilor, longobarzilor și altor triburi germanice). A urmat **deplasarea slavilor** în veacul 6, iar în secolul următor **expansiunea musulmanilor** în bazinul Mării Mediterane până în Peninsula Iberică și bazinul Loarei.

Din această lume nestatornică datează începuturile **Apusului medieval** care s-a constituit ca o sferă de civilizație originală, legată de sursele antice și creștine, dar care a înregistrat o evoluție separată. Astfel, dacă la început a avut o mare întârziere față de civilizația bizantină și arabă, ulterior dezvoltarea lui a fost determinată de elementele etnice deocamdată imature, care deși aveau tradiții culturale proprii, se manifestau sub forme sociale preponderent arhaice. Ele se bazau pe prelucrarea pământului stăpânit în devălmășie, pe sistemele de clan și pe rolul organizatoric, conducător al dinastiilor regale și al grupurilor de luptători liberi.

Expresia structurilor originare ale societății au fost religia celtă, germanică sau slavă. Dar în urma contactului cu lumea mediteraneană mai avansată, aceste structuri s-au modificat și s-au descompus. Un rol decisiv pentru viitorul popoarelor europene l-a avut adoptarea **creștinismului** în forma sa catolică occidentală. Acesta a răspuns nu numai la întrebările privind viața în condiții mai complexe (la care religia tradițională nu putea răspunde), ci împreună cu credința fixată în cărți a înlesnit preluarea unor elemente din civilizația și cultura romană. Aceste posibilități au fost folosite de așa numitele „regate barbare" care au apărut pe teritoriile cu o populație puternic romană (mai ales în Italia, Gallia, Spania). Locuitorii Romei antice foloseau cuvântul **barbar** pentru toți străinii, iar treptat el a devenit sinonim cu noțiunea de oameni necivilizați.

Dar încă înainte de descompunerea Imperiului roman și populația romanizată din fostele provincii romane (aproximativ din Franța de astăzi) a trecut prin stadiul de barbarizare retroactivă, așa cum o dovedesc decăderea orașelor și schimbările din artă. Începând din

secolul 5 în contactele dintre colectivitățile „romane" și „barbare" a apărut un sistem „occidental" medieval tipic care se baza pe două elemente importante: **puterea eclezlastică** (biserica catolică) și **puterea laică** (sistemul feudal).

Creștinismul s-a menținut în forma lui catolică și cultural latină în regiunile romanizate din Gallia (Franța de astăzi) și Italia. Aici biserica și-a creat o rețea de episcopii locale, iar **papa,** respectat de creștini ca succesor al Sf.Petru și considerat ca primul episcop și-a stabilit sediul la Roma – sub protectia împăratului bizantin –. Dintre noile „imperii barbare" create cel mai important a fost regatul francilor din Gallia. Dezvoltarea lui s-a datorat mai ales regelui franc **Clovis** din familia Merovingienilor care recunoscând avantajele organizării catolice creștine, a aplicat-o în crearea statului franc și s-a botezat, trecând la creștinism (498). În serviciul său au trecut apoi reminiscențele fostului aparat provincial din Imperiul roman. Cu ajutorul bisericii catolice și al culturii latine, regatul franc a continuat parțial moștenirea ideologică și organizatorică a Imperiului roman, dar adevărata lui forță dinamică a constituit-o aristocrația militară. Astfel s-a creat un sistem nou unificator al puterii laice, numit **feudalism,** care combina principiile de administrație și proprietate. În secolul 7 în regatul franc el s-a dezvoltat sub forma **sistemului vasal – suzeran.** La baza lui s-a aflat **relația personală de credință a vasalului față de suzeran** (acesta din urmă era regele sau un alt senior). De asemenea, vasalul primea de la suzeran o **feudă** care de obicei era un domeniu sau o funcție administrativă, iar la rândul său, el avea obligația să ofere suzeranului servicii „cu sfatul și ajutorul". Încălcarea jurământului de credință era considerată *felonie* (trădare) și putea fi pedepsită prin pierderea onoarei și confiscarea feudei. Ordinul vasalilor a creat indivizilor capabili posibilitatea să avanseze în ierarhia socială, să obțină libertăți individuale, a asigurat forța politică a statului (vasalii formau cavaleria armată), a stimulat colonizarea (populareа ținuturilor pustii) și ridicarea de construcții.

Ar fi însă o abordare destul de simplistă, dacă am extinde termenul de feudalism asupra întregului ev mediu. În cadrul bisericii sau la oraș relațiile s-au dezvoltat pe baze diferite, după cum și sistemul de legături dintre nobili și domnitori s-au modificat considerabil până în epoca modernă timpurie. Formele culturale ale Occidentului european au alcătuit un complex de fenomene mult mai amplu. A apărut un nou **sistem de valori, de percepere a lumii, timpului, spațiului și omului,**

iar relațiile personale între indivizi și formațiunile sociale au pus bazele unui regim juridic. Principiile perioadei medievale pot fi reconstruite parțial în mod retroactiv. Societatea era deja orientată nu spre culturile „păgâne" parțiale care însoțiseră până atunci activitatea în domeniul agricol, militar, sau juridic, ci spre un Dumnezeu universal. S-a schimbat și noțiunea timpului care în culturile arhaice de până atunci fusese doar o alternanță de activități fixe, stabilite cu precizie în funcție de ciclul natural, devenind acum o cale de salvare a individului. De asemenea, timpul a început să fie legat de fapte și de aprecierea lor morală. Noua percepție asupra lui s-a impus însă lent ; ea a fost înțeleasă, mai ales, de puținii reprezentanți ai intelectualității în timp ce păturile largi ale populației au conștientizat mult mai târziu dimensiunea filozofică a timpului. Noua religie a spart granițele etnice foarte stricte de până atunci, astfel încât creștinismul a devenit un fel de „comunitate" unică. Toți creștinii s-au unit printr-o solidaritate specială care în viitor avea să se manifeste și în domeniul social; de pildă, biserica a luat atitudine împotriva vânzării creștinilor ca sclavi sau împotriva mutilării oamenilor.

Organizarea generală a societății s-a bazat pe concepția că există **trei feluri de oameni,** respectiv creștinii se împărțeau în clerici, aristocrație laică și popor. Evul mediu recunoștea că omul se naște într-o anumită poziție socială și de aceea era respectată poziția superioară a dinastiilor și nobilimii. Multă vreme o anume dezvoltare socială limitată a fost determinată de nivelul de civilizație relativ scăzut care a fost depășit abia după multe secole datorită dezvoltării economice. De cele mai multe ori populația de la sate se afla în pragul sărăciei, după cum nici cei mai mulți membri ai straturilor privilegiate nu trăiau în lux; totuși, numai aceste pături au putut promova idealul libertății (nobilimea) și al culturii (biserica). Cei care nu erau nobili puteau urca în ierarhia socială mai ales cu ajutorul bisericii, ai cărei membri (clerici, preoți) se bucurau de protecție și onoruri speciale. Un prestigiu deosebit îl aveau călugării care prin așa-numitele jurăminte solemne renunțau la avere și drepturi, închinându-se direct lui Dumnezeu. Monahismul occidental s-a născut din ordinul călugăresc al Sf.Benedict din Nursia (secolul 6), din ale cărui principii făcea parte dictonul *Roagă-te și muncește!*

Evul mediu timpuriu a fost caracterizat mai ales de strădaniile familiilor domnitoare de a crea mari stăpâniri dinastice care să asigure o bogăție mai mare, siguranță și stabilitate pentru întreaga oligarhie

supratribală, dar mai ales pentru elita ecleziastică și militară. Abia treptat odată cu schimbarea organizării sociale, stăpânirile s-au transformat în formațiuni teritoriale mai fixe – state. O condiție a succesului statelor timpurii a constituit-o buna funcționare a sistemului de fidelitate a castei luptătorilor și dependența supușilor (liberi și iobagi). În acest mediu social, dar din colectivități diferite s-au format noile popoare.

Crearea fundamentului Europei medievale în secolele 5-10 a fost legată și de **începuturile istoriei Cehiei.** Din punct de vedere al schimbărilor sociale importante care au avut loc, ea poate fi împărțită în trei etape – procesul colonizării și al stabilizării sistemului „tribal" până la începutul secolului 9, perioada apariției formațiunilor statale creștine în secolul 9 și epoca consolidării structurii statale în secolul 10.

Dintre influențele exterioare o importanță covârșitoare a avut tendința statului franc și a bisericii catolice de a domina și creștina Europa de Apus și Centrală. O adevărată cotitură au marcat evenimentele din a doua jumătate a secolului 7, respectiv urcarea familiei Carolingienilor pe tronul francilor cu coparticiparea papei (751), desprinderea totală a Romei de Bizanț după cucerirea unei mari părți din Italia de către franci și **încoronarea lui Carol cel Mare** de către papă ca **împărat** al Imperiului roman în anul 800. Astfel, s-a încheiat procesul de reconstruire a Apusului după modelele antice și creștine, care avea centrul simbolic în „cetatea eternă" (Roma N.R). În intenția sa de a păstra unitatea și prestigiul regatului, curtea domnitoare a fost ajutată de așa-numita **„renaștere carolingiană",** care de fapt a fost o reformă în domeniul culturii și al învățământului promovată de oameni de știință de prestigiu din diferite țări europene, menită a cultiva mediile aristocratice și a consolida sistemul administrativ suprastatal. Noul regat a fost recunoscut de Constantinopol, dar substanța și misiunea lui obiectivă erau fundamental deosebite față de Bizanț. El nu a contribuit la instaurarea unei puteri birocratice solide, ci a devenit izvorul altor schimbări. Structura societății și evenimentele de atunci au servit însă ca model pentru un alt ev mediu (un nou tip de cultură, familia domnitoare – instrument de administrație al statului, încoronarea împăratului la Roma de către papă, funcțiile „Imperiului roman" de protector și propăvăduitor al creștinismului).

II. FORMAREA TRIBURILOR ȘI A PUTERII CNEJILOR

II/1 Ventrea slavilor

În secolul 5 populația slavă a început să înainteze spre teritoriile din vest eliberate de triburile germanice, mai ales de goți, burgunzi, vandali și longobarzi. Inițial slavii s-au stabilit în ținutul cuprins între râul Bug și Carpați, venind din zonele mai sudice. Un al val al colonizării slave s-a îndreptat către regiunile din răsărit așezate în jurul lanțului carpatin până spre cursul inferior al Dunării și depresiunea carpatică. Din cele două perioade s-au păstrat unele denumiri de triburi (de pildă, sârbii, hrvații, dudlebii).

Încă din prima jumătate a secolului 6 pe teritoriul Moraviei au rămas longobarzii în timp ce marcomanii împreună cu alte grupuri germanice s-au deplasat spre Dunăre unde au format tribul bavarezilor. La mijlocul veacului 6 în depresiunea carpatică au pătruns avarii, cel de-al doilea popor migrator asiatic după huni care au supus populațiile germanice și slave din jur. În anul 568 longobarzii s-au deplasat în Italia, lăsând astfel un teritoriu liber pentru noul val de colonizare slavă în cadrul căruia slavii au ajuns în țările cehe din ținuturile dunărene și nordice. În felul acesta, până la începutul veacului 7 slavii au pătruns pe o linie imaginară cuprinsă între orașele de astăzi Terst (oraș la Marea Adriatică N.R) – Lübeck , chiar până la granița uniunilor de triburi sau până la regatul iuților, saxonilor, thuringilor și bavarezilor.

Migrația slavilor a fost condusă probabil de o pătură de războinici liberi (oștirea regelui încă nu exista), iar în Europa Centrală centrul ei de greutate l-a constituit mai ales colonizarea în agricultură. Influența avarilor s-a manifestat ca un element de pradă exterior care treptat a fost reprimat o dată cu ocuparea de ținuturi și formarea de oștiri ale cneazului.

II.2 Regatul lui Samo

Izvoarele francilor atestă că în secolul 7 cete de războnici slavi au organizat incursiuni pe teritoriul german și au intrat în posesia a numeroase prăzi dintre care nu lipseau fetele și femeile. Aceste incursiuni făceau parte din expedițiile anuale ale războinicilor care se bazau pe obiceiuri legate de ritual și religie și îi uneau pe toți membrii tribului.

În anii '20 ai secolului 7 s-a format Regatul lui Samo. Din așa-numita *Cronică a lui Fredegarius* aflăm că Samo a fost un negustor franc care a sprijinit revolta locuitorilor slavi împotriva brutalității avarilor. După ce i-a înfrânt pe avari, slavii l-au ales rege, dar Samo a dus o viață păgână. În 631 a intrat în război cu regatul franc deoarece a refuzat să ofere despăgubiri negustorilor care erau jefuiți și nu a vrut să se supună regelui Dagobert. Oștile formate din alamani și longobarzi au repurtat câteva victorii, dar armata principală a regelui Dagobert a fost înfrântă după o încercuire de trei zile a Wogatisburgului. Întrucât aceste informații nu pot fi probate, în literatura de specialitate au rămas câteva probleme neelucidate. Cert este că Samo a devenit un conducător cu atribuțiuni rituale care dispunea de cete de războinici, provenind din diferite regiuni (adică nu dintr-un singur trib). De asemenea, pentru apărarea teritoriului erau folosite mari fortificații.

Unul dintre aspectele cele mai contradictorii îl constituie naționalitatea lui Samo, numele celor din anturajul său și locul unde s-a aflat cetatea Wogatisburg. Deoarece întâlnirile erau organizate mai ales în regiunea frontierei franco-turingiană (Pomerania, bazinul râului Sála) (germ. Saale, afluentul drept al Elbei N.T) se poate presupune că nucleul regatului lui Samo s-a aflat în Moravia de Sud, fiind mai puțin probabilă o locație apropiată de centrul puternicului regat al avarilor din depresiunea maghiară. În mod sigur cetatea Wogatisburg s-a aflat în Cehia de Vest, iar majoritatea specialiștilor înclină să creadă că cetatea s-a înălțat pe vârful Rubín lângă Kadan.

II/3 Triburile slave și începuturile puterii domnești ereditare

În urma dezvoltării demografice și economice a spațiului cehomorav în următoarele două secole s-a creat o rețea stabilă de așezări, s-au format uniunile de triburi și s-a construit un sistem de fortărețe. S-a dezvoltat traficul pe principalele căi comerciale, iar în viața socială s-au impus familiile aristocrate care dispuneau de cete de războinici. Aceste cete de războinici slavi au contribuit la înfrângerea hotărâtoare a regatului avarilor de către Carol cel Mare în anul 796 (prin cucerirea ringului adică a incintei fortificate a a hanului).

Despre triburile care au populat teritoriul ceh și morav s-au păstrat o serie întreagă de informații, provenind de la comercianții arabi, din izvoarele cehe și mănăstirile francilor. Cel mai vechi izvor este *Geograful bavarez* care prezintă situația de la sfârșitul secolului 7 și începutul secolului 9.

Problema triburilor din Cehia (care în mod tradițional este cunoscută în limba latină sub numele de Bohemia) continuă să creeze discuții. Cel mai controversat aspect este dacă aici au locuit mai multe sau mai puține triburi ori doar unul singur (al cehilor) care era format din grupuri regionale mai mici. Există diferite explicații ale numelui de „Cehi" care în izvoare sunt atestați ca bohemi (după vechiul nume al tribului celtic al boilor[1] spre deosebire de alte grupări care sunt menționate cu denumirile lor slave. Întrucât de multe ori în cronicile francilor se relatează despre Cehia ca despre un teritoriu unitar, deși evident aici se aflau mai multe „triburi" sau cnezate, se poate presupune că între ele a existat o legătură mai strânsă și un mod comun de a se apăra. Un exemplu al rivalității care a existat între diferitele grupări de locuitori și războinicii cehi o constituie legenda despre războiul cu luceanii consemnată de cronicarul Cosma.

Izvoarele din secolele 9-10 atestă că depresiunea cehă a fost împărțită între trei grupări tribale, ale căror centre s-au găsit în Cehia Centrală, de Nord-Vest și de Est. Dintre denumirile „tribale" tradiționale fac parte lemuzii (ținutul Bílina), luceanii (ținutul Žatec), pșovanii (ținutul Mělník), zliceanii (ținutul Kouřím), hrvații (bazinul râului Jizera) și dudlebii (Cehia de Sud).

O situație oarecum diferită a existat în Moravia. Dacă trecem de Holasice de la nord de Jeseník care nu ținea de centrul de reședință, Geograful bavarez menționează numai două feluri de moravi. Teritoriul populat de ei cobora spre Dunăre astfel încât erau considerați moravi și locuitorii din sud-vestul Slovaciei. La toate civilizațiile timpurii viața socială s-a întrepătruns cu religia. Deși a corespuns cu modelele generale indo-europene, religia slavă a mai păstrat încă trăsăturile foarte arhaice ale obcinelor care erau cu precădere agricole. Forma concretă a religiei vechilor cehi și moravi nu este cunoscută, deși arheologii au descoperit locuri păgâne unde erau

---

[1] Boii – gr. Boioi, lat. Boii – trib celtic din prima jumătate a sec. I î.Hr. atestat pe teritoriul Slovaciei de astăzi. În anul 60 sau 59 î.Hr. au fost zdrobiți de Burebista, o parte a lor emigrând spre vest până în Gallia unde au fost înfrânți de Cezar. De la numele lor etnic derivă numele de Bohemia sau Boemia care desemnează o provincie istorică a Țărilor Cehe, alături de celelalte două provincii, respectiv Moravia și o parte din Silezia. Prin urmare, nu trebuie confundată Boemia, respectiv regiunea Cehiei Centrale cu capitala la Praga cu Cehia (denumire geografică) sau Republica Cehă (denumire politică) (N.T)

aduse sacrificii sau lăcașuri de cult. Cert este că tradițiile, mai ales cele legate de forțele supranaturale vegetale, au continuat să existe la țară multe sute de ani.

Una dintre noțiunile principale ale concepției sociale a etnicilor slavi a fost termenul „mir" (pace N.T.) care însemna o lume bine statornicită, având propriile sale ritualuri, sprijinul zeilor și tradiții respectate de toți membrii tribului, spre deosebire de lumea din jur care era ostilă, neorganizată și rea. Succesul tribului era asigurat mai ales de cneaz (numele inițial „kněz") care stabilea legătura între pământ și cer, oameni și divinitate printr-un ritual magic. La fel ca în majoritatea altor culturi, cneazul era înzestrat cu o autoritate carismatică (putere supranaturală împrumutată de la Dumnezeu), prin care întruchipa dreptatea și puterea, era deținătorul instituțiilor sociale sau al bunurilor populației, conducătorul armatei, judecătorul și stăpânul destinului oamenilor. Pe aceste atribuțiuni se baza puterea lui de domnitor. Efectul autorității sale carismatice se răsfrângea asupra familiilor din care proveneau deținătorii funcțiilor de cneaz. În felul acesta s-a creat o aristocrație tribală care a încercat să își păstreze averea și armata o perioadă cât mai îndelungată. Sursa principală a puterii publice a constituit-o însă strângerea unui număr mare de războinici cu drepturi depline.

Numele domnitorilor slavi care au trăit în secolele 8-9 confirmă ambițiile mari ale deținătorilor lor. Aceste nume simbolizau puterea cultului (Sveatoslav, Jaroslav), a domniei (Mojmír, Přemysl) sau a războinicului (Bořivoj, Svatopluk). Evoluția diferitelor etnii nu a fost însă identică: în timp ce aristocrația cehă s-a impus cu autoritate în alte părți ea a fost reprimată de prestigiul și puterea adunării războinicilor (uniunea tribală a lutiților). Ascensiunea aristocrației, interesele, perspectivele și legăturile ei (căsătorii) au depășit însă limitele tribale, contribuind la formarea regatelor.

Constituirea regatelor pe teritoriul ceho-morav a fost grăbită de confruntarea dificilă (începând cu schimburile comerciale și terminând cu înfruntările militare) cu ținuturile dunărene mai avansate din Europa Centrală care intraseră nemijlocit în sfera de influență a Europei Occidentale și a bazinului mediteranian după cucerirea Bavariei și a Italiei de către Carol cel Mare. Încă din anul 805 Carol cel Mare a trimis oștirile sale în Cehia ca să o includă printre teritoriile dependente de imperiu. Chiar dacă armata lui nu a cucerit cetatea Canburg (în mod sigur Kanina lângă Kokořín), conform izvoarelor romane din această perioadă, Cehia a rămas un ținut care plătea o taxă

împăraților (de fapt o „taxă de răscumpărare" pentru alte invazii) pe care în scurt timp unele triburi și-au luat obligația să o plătească. În limba latină această taxă se numește *tribut*. În 817 regele Ludovic a II-lea Germanicul, fondatorul de mai târziu al regatului franc de răsărit, a inclus în sfera sa de influență Bavaria, Carintia, precum și ținuturile locuite de cehi și avari. În jurul anilor 30 fruntașii moravilor au fost botezați, iar în anul 845 14 „voievozi" cehi împreună cu suitele lor au plecat la Regensburg în Bavaria pentru a fi botezați. Chiar dacă aceste acțiuni au provocat nemulțumiri pe plan local și nu au avut un caracter permanent, ele au semnalat descompunerea vechiului sistem social.

III. MORAVIA MARE ȘI MISIUNEA LUI CHIRIL ȘI METODIU

III/1 Regatul franc de răsărit și misiunea creștină

În anul 843 pe baza acordului de la Verdun, regatul franc s-a împărțit în trei formațiuni statale: Regatul franc de apus (din care s-a format Franța), Regatul franc de răsărit (din care s-a constituit Germania) și așa-numita Lotharingia (care ajungea până la Marea Nordului și nordul Italiei). Coroana împăratului roman a fost cel mai des asociată cu regatul franc de răsărit care cuprindea mai ales teritoriile germane. De asemenea, ea a moștenit teritoriile prin care s-au extins imperiul și biserica catolică în Europa Centrală.

Până la mijlocul secolului 9 pe teritoriul țărilor cehe au venit misiuni religioase, mai ales din Bavaria – Regensburg (în Cehia), Pasov (în Moravia) și Salzburg (în Slovacia de Sud până în Carintia). Aristocrația cehă și moravă a adoptat stilul de viață și religia aristocrației francilor, dar exista pericolul ca dubla expansiune, a imperiului și a bisericii, să priveze mediul autohton de propria sa identitate și de tendința de a se constitui într-un stat. Un asemenea insucces putea provoca o reacție din partea populației păgâne și o retardare socială.

III/2 Mojmír și Pribina

Cu Mojmír I, cneazul moravilor a început domnia primei dinastii, ai cărei reprezentanți au personificat statul medieval timpuriu. Despre Mojmír se cunosc doar puține lucruri. Se știe că a adoptat creștinismul și a avut relații pașnice cu Regatul franc. Pe scena istoriei el a apărut în jurul anului 830 ca domnitor al unui cnezat care a fost numit mai

târziu Moravia Mare. Cel care a folosit prima oară acest nume a fost împăratul bizantin Constantinos Porpfirogenetul, în concepția căruia avea mai degrabă sensul de „Moravia cea îndepărtată" (din punct de vedere geografic Bizanțul era mai apropiat de Moravia sârbească).

Cnezatul Moravia Mare a fost prima formațiune de pe teritoriul nostru care poate fi considerată o formă **statală** timpurie. Din nucleul inițial așezat în Moravia de Sud, el s-a extins treptat, cuprinzând Slovacia, sudul Poloniei, Cehia și teritoriile cuprinse între Dunăre și Tisa.

Dintre evenimentele mai importante au făcut parte atacul lui Mojmír asupra prințului Pribina care a avut loc la Nitra în anii '30 și anexarea Nitrei la propriul său cnezat. În legătură cu poziția socială a lui Pribina nu există o opinie unitară a istoricilor, respectiv nu se știe dacă acesta a fost conducătorul unui trib sau a făcut parte din aristocrația moravă. În schimb se știe că și-a creat un cnezat propriu și undeva între anii 821-836 arhiepiscopul Adalram din Salzburg a sfințit aici o biserică. Pribina s-a convertit la creștinism abia în exil. Prin urmare, conform obiceiului epocii, Mojmír a scăpat de rivalul său incomod și după numeroase peripeții a câștigat favoarea regelui francilor de răsărit care i-a dat ca feudă teritoriul slav din Panonia, la vest de Balaton. Mai târziu, Pribina a fost ucis în timpul unei lupte cu moravii, iar succesor a devenit fiul său, prințul Kocel.

III/3 Domnia cneazului Rostislav

Rostislav, nepotul lui Mojmír a început să domnească în anul 846, după ce se convertise deja la creștinism. A fost sprijinit de regele francilor de răsărit Ludovic al 2-lea Germanicul în fața căruia a depus jurământul de credință. Treptat Rostislav și-a extins influența și în Cehia. Puterea lui crescândă a afectat însă interesele lui Ludovic Germanicul care în 855 a intrat în conflict armat cu Moravia Mare.

În jurul anului 860 demnitarii de la curtea lui Rostislav au hotărât să ceară sprijin papei de la Roma pentru a întări statul și creștinismul. Mai mult succes a avut însă solia moravă trimisă în 863 la împăratul Mihael al 3-lea – conducătorul laic și la patriarhul Fotios – conducătorul religios al creștinismului de răsărit de la Constantinopol. În *Viața lui Metodie* se menționează că emisarii moravi i-au spus împăratului:

„Au venit la noi mulți învățători creștini din Valahia, Grecia și Germania care ne-au învățat diverse lucruri. Noi, slavii, suntem însă

un popor simplu și nu avem pe cineva care să ne învețe adevărul și să ne explice sensul lui"

Împăratul bizantin Mihael al 3-lea și patriarhul Fotios s-au hotărât să trimită în Moravia o misiune condusă de frații **Constantin Filozoful (Chiril) și Metodiu** din Salonic. Evident, Constantinopolul intenționa să creeze în Moravia o biserică de tip răsăritean (cu o limbă liturgică proprie, adică cu o limbă proprie a serviciului divin) și să mențină relații permanente cu Moravia Mare. Ludovic Germanicul s-a împotrivit și în 864 a încheiat o alianță militară cu hanul Bulgariei.

Curând misiunea bizantină avea să-și extindă activitatea și în Panonia, respectiv în cnezatul Kocelovo, ceea ce a provocat opoziția înverșunată a episcopatului bavarez, ale cărui drepturi teritoriale fuseseră încălcate. Deoarece în anul 867 împăratul Mihael al 3-lea a fost ucis la Constantinopol, iar adepții patriarhului Fotios au fost înfrânți, Chiril și Metodiu au rezolvat problema hirotonisirii discipolilor lor, mergând în pelerinaj în Italia. Cea mai importantă problemă era însă folosirea limbii slave vechi ca limbă liturgică. Spre marea lor surpriză, ei au obținut consimțământul papei care l-a numit pe Chiril episcop. După moartea sa timpurie la 14 februarie 869, papa l-a numit pe Metodiu arhiepiscop de Sirma și episcop misionar pentru slavi cu misiunea de a constitui o provincie a bisericii în ținuturile aflate la răsărit de Salzburg.

Relațiile încordate dintre Moravia Mare și regatul franc de răsărit nu s-au îmbunătit prea mult nici mai târziu. În 870 cneazul Rostislav a fost luat în captivitate de nepotul său Svatopluk și predat francilor care l-au orbit, acuzându-l de trădare.

III/4. Dezvoltarea cnezatului lui Svatopluk

Prin atitudinea sa ostilă față de Rostislav, Svatopluk nu și-a câștigat simpatia francilor. Chiar în anul 870 francii l-au luat prizonier, după care au cucerit Moravia Mare din punct de vedere militar. Svatopluk a recurs la un vicleșug: s-a aliat cu liderii moravi care nu doreau să fie conduși de străini și i-au înfrânt împreună pe franci, izgonindu-i din cnezat. În aceste momente dramatice aliații moravilor au rămas cnejii cehi, dintre care în 872 este atestat prima oară Bořivoj din dinastia Přemysl. În 874 a fost încheiată pacea de la Forchheim. Svatopluk s-a obligat (la fel ca și cehii) să plătească tribut francilor și a depus jurământ de credință. În felul acesta, Regatul franc de răsărit și-a asigurat influența și pacea la granița de răsărit pentru o scurtă

perioadă de timp, iar Svatopluk a început seria expansiunile sale militare.

Mai târziu, el a folosit diferența de civilizație între Marea Moravie și vecinii ei slavi și la fel ca regatul franc a început să-și extindă supremația odată cu răspândirea creștinismului. Un rol important în cnezatul morav l-a jucat din nou Metodiu, arhiepiscopul de Sirma care mai înainte fusese întemnițat (870-73) de regele bavarilor. În aceeași perioadă Metodiu l-a creștinat și pe **Bořivoj** din dinastia Přemysl la curtea lui Svatopluk, ceea ce a provocat izbucnirea unei răscoale în Cehia, condusă, după unele izvoare, de cneazul Strojmír. La înfrângerea răscoalei au contribuit și oștile morave. După moartea lui Bořivoj care a survenit în anul 888 sau 889, Svatopluk a preluat domnia directă asupra Cehiei, iar noul său statut a fost consfințit prin tratatul de pace încheiat de regele francilor de răsărit Arnulf cu cnezatul Moravia Mare. Supremația lui Svatopluk a fost recunoscută și de unele triburi luzaciene și sileziene.

Formarea structurii organizatorice a bisericii morave a fost un proces deosebit de complex deoarece clerul avea o „origine" dublă, provenind atât din misiunea bizantină, cât și din misiunile francilor. Mentalitatea diferită a celor două grupări a fost determinată de evoluția diferită a creștinismului de răsărit și apus, iar rivalitatea dintre ele a influențat negativ conflictul care a reizbucnit între Roma și Constantinopol. Clerul „latin" a atras atenția asupra relațiilor pe care Metodiu le avea cu Bizanțul și asupra organizării diferite a bisericii slave. În anul 880 papa a soluționat acest conflict în favoarea lui Metodiu și a Moraviei Mari. Dându-și seama de importanța misiunilor slave în răspândirea influenței lor și apreciind rolul special al lui Metodiu, Roma a creat **arhiepiscopia Moraviei** sub conducerea acestuia. S-a obținut permisiunea slujirii serviciului religios în limba slavă veche ceea ce în mod sigur a fost o concesie necesară în fața relațiilor semipăgâne existente pe plan local și a diferențelor culturale, așa cum se întâmplase și în insulele britanice sau în Peninsula Iberică. Totodată papa a asigurat contribuția echilibrată a clerului „latin" la organizarea bisericii din Moravia Mare. Reprezentantul lui a devenit șvabul Wiching, episcop de Nitra.

Aceste decizii au fost publicate în bula *Industriae tuae* (document papal prevăzut cu sigiliu metalic) prin care papa a aprobat hotărârea lui Svatopluk de a intra sub protecția Scaunului papal „neglijând toate

regatele laice", ceea ce a întărit poziția independentă a Moraviei Mari în relația ei cu Imperiul.

Divergențele dintre preoții „latini" și „slavi" s-au ascuțit din nou după moartea lui Metodiu (6.4.885). Metodiu l-a desemnat succesor pe Gorazd, dar în schimbul recunoașterii lui, Roma a cerut anumite concesii privind limba liturgică. Refuzul părții slave de a accepta compromisul a stârnit mânia lui Svatopluk care l-a expulzat pe Gorazd și pe adepții săi din Moravia.

La sfârșitul secolului 9 a apărut o nouă amenințare, de data aceasta din partea triburilor maghiare migratoare din răsărit care căutau un loc în bazinul mijlociu al Dunării. În 893 ele i-au înfrânt pe bulgari și i-au alungat dincolo de Dunăre. Un an mai târziu s-a stins din viață Svatopluk care în tradiția evului mediu târziu avea să fie considerat rege.

III/5 Mojmír și dispariția Moraviei Mari

În evul mediu moartea unui domnitor a constituit întotdeauna o încercare pentru stabilitatea statului. Și după dispariția lui Svatopluk s-a dovedit că în afara teritoriului morav, cnezatul se formase mai ales datorită personalității sale. În Cehia au început să domnească din nou cnejii autohtoni: Spytihněv I din dinastia Přemysl (894-915) și un anume Vitislav. Alături de Mojmír al II-lea a încercat să se impună și fratele mai mic al lui Svatopluk care s-a aliat cu Arnulf, regele francilor din răsărit, dar a fost învins. Intrată sub presiunea ungurilor și epuizată, societatea moravă a revenit la păgânism.

Mojmír al II-lea a încercat să salveze statul, căutând din nou sprijin la curia papală și la regatul franc de răsărit. În 903 sau 904 armata moravă a suferit o mare înfrângere din partea ungurilor care au devastat cetățile din Moravia. Izvoarele relatează chiar despre „o depopulare" a Moraviei. Ultima speranță pentru refacerea statului lui Mojmír rămânea armata bavareză, dar și ea a fost înfrântă în bătălia de lângă Bratislava în 907.

Invazia ungurilor a avut succes datorită crizei prin care trecea Moravia Mare, ale cărei consecințe au fost atât de puternice încât nucleul acestei formațiuni statale s-a descompus, iar populația ei a revenit la forma prestatală. Deși spre deosebire de Slovacia de Sud, Moravia nu a fost ocupată direct de unguri, o dinastie a dispărut, iar biserica s-a dezmembrat.

III/6 Cultura Moraviei Mari

Impulsurile culturale ale secolului 9 au fost atât de radicale încât mediul autohton le-a absorbit cu greutate. O dovadă o constituie faptul că nu au dispărut complet culturile păgâne, ci dimpotrivă ele au jucat un rol dominant către sfârșitul existenței statale a Moraviei Mari. În rest, ar fi o iluzie dacă ne-am închipui că Moravia Mare a fost o putere europeană la nivelul regatului franc de răsărit sau al Bizanțului. Dar crearea acestui stat ca atare și capacitatea lui de a-și găsi un loc în Europa creștină au constituit un succes istoric incostestabil.

Sursa puterii de stat au fost cneazul și discipolii săi care și-au însușit unele principii organizatorice ale civilizației de atunci. Un rol inestimabil l-a avut **clerul catolic** care a venit cu experiența sa și cu practica conducerii – începând cu sfera etico-juridică (morală) și cu organizarea curții – până la contactul cu papa și suveranii din ținuturile vecine. Fără îndoială, din aceste considerente practice, Rostislav și Svatopluk i-au preferat pe clericii latini cărora le-au încredințat conducerea diplomației.

Se pare că misiunea lui Chiril și Metodiu s-a orientat mai mult spre păturile aristocrației și a abordat oarecum diferit convertirea la creștinim. Metodiu a avut chiar curajul să critice metodele brutale, aproape barbare folosite de Svatopluk. Deși misiunea bizantină inițială venise într-un mediu mult mai primitiv decât își închipuise, ea a fost foarte preocupată de propriul său rol și a reușit să se ancoreze puternic în societate. Dar în perspectivă puteau să apară noi conflicte religioase. Prin expulzarea preoților „slavi" Svatopluk a consolidat statul, dar poate a slăbit credința creștină.

Misiunea lui Chiril și Metodiu și-a cucerit primatul prin **crearea literaturii slave** care ulterior s-a dezvoltat în Bulgaria, Croația, Serbia și în toată Europa de Răsărit. Totodată, Chiril a creat în Bizanț limba slavonă (pe baza dialectului slav sudic vorbit de slavii din jurul Salonicului) și scrierea (glagolitică). Au fost traduse în limba slavă veche fragmente din cărțile Bibliei și culegerea de norme *Zákon sudnyi ljudem;* în Moravia și Panonia a apărut compoziția în versuri *Proglas* (prefață la evanghelii) și așa-numitele *Legende panonice* (Viața lui Constantin și Viața lui Metodiu).

O imagine mai detaliată a culturii și economiei Moraviei Mari este oferită de arheologie. Au fost descoperite două centre mari de reședință cu o serie de construcții sacrale (biserici mici și basilici mai mari) în zona Staré Město – Uherské Hradiště– Modrá (probabil Velehrad

în Moravia Mare) și la Mikulčice. Dintre centrele cele mai importante au făcut parte Nitra (poate al treilea centru ca mărime), Pohansko (lângă Břeclav, în sudul Moraviei N.T), Staré Zámky lângă Brno, Děvín, Bratislava, Pobedim, Olomouc, Znojmo – Hradiště. Erau utilizate diferite mijloace de plată, dar nu monede. Schimbul de mărfuri se făcea la distanță și în mod excepțional au fost atestate produse aduse din bazinul Mării Mediterane.

Architectura (după proiecțiile ei orizontale) relevă diferite influențe culturale (Bavaria, Dalmația, Panonia), la fel ca și arta giuvaergeriei. Treptat s-a creat un stil al bijuteriilor de lux care s-a extins mai ales în Cehia și în sudul Poloniei. Înalta aristocrație avea propria ei curte care ocupa un areal mare, fiind înconjurată de casele în care locuiau oștenii, servitorii și meșteșugarii. În incinta curții se afla și o bisericuță. Nu se cunoaște însă sigur, dacă acest tip de organizare s-a extins pe întreg teritoriul.

Prin concentrarea deosebită a puterii politice și a producției în scopul satisfacerii pretențiilor cneazului și bisericii, Moravia Mare a făcut parte din tipul de stat timpuriu care s-a dezvoltat mai ales pe baza principiului de jaf. Teritoriul ei vast s-a circumscris de fapt zonei de dependență tributară așezată în jurul unui nucleu central mai mic, dar puternic. Invazia ungurilor a distrus tocmai acest nucleu și a distrus tendința dominantă până atunci a statalității, al cărui centru se afla pe malul râului Morava. În locul ei, cehii care erau mai protejați de condițiile geografice, au preluat inițiativa de a contribui la consolidarea statului și a caracterului național.

IV. CEHII DIN DINASTIA PŘEMYSL ȘI DIN NEAMUL SLAVNÍKOVEC ÎN SECOLUL 10

IV/1 Schimbările din Europa Centrală

La începutul secolului 10 s-au stins toți membrii familiei Carolingienilor din Regatul franc de răsărit, iar practic regatul s-a dezmembrat în câteva ducate mari care aveau să stea la baza evoluției politice ulterioare: Bavaria, Saxonia cu Turingia, Franconia și Suabia. Biserica și aristocrația din aceste ținuturi și-au păstrat conștința apartenenței la aceeași politică și limbă pentru care au început să fie utilizați termenii **Germania** (Teutonia) și **Germanii** (Deutschen). Puterea centrală putea fi însă clădită numai prin

preluarea moștenirii coroanei Carolingienilor. În cele din urmă, lupta dintre duci a fost câștigată de Henric I Păsărarul, membru al dinastiei saxone (dinastie care a domnit în perioada 919-1024). Fiul său, **Otto I cel Mare,** a organizat o campanie în Italia, iar în 962 a fost încoronat la Roma ca **împărat roman**. Astfel, a fost reînnoită concepția Imperiului roman de apus.

Imperiului i-au fost anexate direct Lorena și așa-numita Slavinia (ținut slav așezat dincolo de Elba); domnitorul ales în Germania (cu titlul de împărat) avea automat pretenția la coroana de rege al Italiei și de a fi încoronat ca împărat la Roma. Programul imperiului s-a sprijinit pe o noua politică ideologică, respectiv pe așa-numita **renaștere a lui Otto**, al cărei scop a fost „refacerea imperiului" prin unificarea celorlalte formațiuni statale creștine, mai ales din Europa Centrală. Manifestările artistice ale stilului ottonic au fost influențate de Bizanț.

IV/2 „Cnezatul" praghez al dinastiei Přemysl

Nucleul evoluției statului în țările cehe l-a constituit cnezatul dinastiei Přemysl din Cehia Centrală și de Apus care era format dintr-un sistem compact de fortificații și așezări. Ridicarea de noi cetăți care de multe ori a fost legată de deplasările populației în căutarea unui loc pentru confecționarea de produse și oferirea de servicii a stat la baza unei organizații statale flexibile care a rezistat atacurilor ungurilor și a sprijinit propria expansiune în ținuturile din împrejurimi. Cu toate acestea, în depresiunea cehă și-au menținut independența și alți cneji locali sau liderii lor (de pildă, Vitislav, conducătorul zlicenilor. Conform tradiției medievale, familia Slavníkovec au fost o ramură a lor).

În a doua parte a sec. 9 autoritatea supremă în depresiunea cehă a fost câștigată de **Bořivoj** din dinastia Přemysl care și-a mutat sediul din **Levý Hrad** pe cursul inferior al Vltavei în cetatea din **Praga** care astfel a devenit centrul statului ceh care abia se năștea.

Și micul cnezat praghez a fost inclus într-un sistem de legături mai ample. Din punct de vedere politic și al comunicațiilor, el a fost legat de Bavaria și de familiile domnitoare ale slavilor din regiunea fluviului Elba. Bořivoj s-a însurat cu Ludmila care provenea din Serbia veche (cu centrul la Žič, germană Zeitz; după cronicarul Cosma, Ludmila era originară din Pšov-Mělník). Fiul lui Bořivoj, cneazul **Vratislav I** (915-921) s-a căsătorit cu Drahomíra din ținutul Havola (bazinul râului Havola – germ. Hawel N.T) (Brandenburgul de mai târziu). Domnia sigură a membrilor dinastiei Přemysl în zona

„pragheză" este dovedită de faptul că după moartea lui Vratislav, **Drahomíra** a preluat conducerea regenței deoarece fiii săi erau minori. Ludmila s-a mutat pe muntele Tetín, la poalele căruia și-a instalat suita și slugile. Conflictul dintre cele două femei care își disputau influența asupra tânărului Václav s-a ascuțit datorită atitudinii lor față de Saxonia, sub a cărei autoritatea intraseră doar triburile slave plătitoare de tribut și îi câștigase în sfera sa de interes pe cnejii cu sediul la Kouřim. În ziua de 15 septembrie 921, din porunca Drahomírei oștenii din suita ei au ucis-o pe Ludmila pe muntele Tetín (în Cehia de Nord, județul Beroun N.T).

La scurtă vreme după aceea, domnia a fost preluată de **Václav** (n. în anul 907) care a fost un cneaz foarte cult pentru epoca sa. Václav l-a învins și l-a supus pe cneazul din Kouřim (care după tradiție a fost Radislav), după care imediat a trebuit să înfrunte răzbunarea oștilor principelui saxon Henric I care supusese înainte Bavaria. Învins, Václav a depus obișnuitul jurământ de fidelitate în fața regelui Henric, obligându-se să-i plătească tribut (500 talanți de argint și 120 de boi), dar și-a păstrat suveranitatea de domnitor. Václav a început să promoveze o politică ambițioasă pentru ca cehii să ocupe un loc mai puternic și mai respectat în contextul transformărilor ce aveau loc în Europa Centrală. Un instrument important al puterii domnitorului a devenit biserica; în acest sens, Václav i-a cerut lui Henric I brațul Sf.Vít (moaștele lui fuseseră aduse mai înainte în Saxonia de la catedrala Saint Denis din Paris pentru a întări creștinismul) și a pus temelia bisericii **Sf. Vít** în Hrad (castelul din Praga).

Politica religioasă pro-saxonă promovată de cneazul Václav nu a fost însă pe placul adepților săi; o creștinizare mai consecventă afecta puternic deprinderile ereditare sau păgâne și propovăduia puterea domnitorului care era „succesorul lui Cristos". În condițiile în care a întâmpinat rezistență încă de la început, Václav a fost ucis de oștenii fratelui său mai mic, Boleslav, la curtea lui din Starý Boleslav la 28 septembrie 935 (în vechile legende ale Sf.Václav este menționat de obicei anul 929). Apoi, în spiritul răzbunării de sânge, au fost uciși toți adepții lui Václav și familiile lor.

IV/3 Consecințele uciderii cneazului Václav

Complotul lui Boleslav și a unor adepți ai săi împotriva lui Václav este prezentat uneori ca având o motivație „patriotică", de parcă Václav ar fi promovat o politică filo-germană în timp ce Boleslav a fost

exponentul politicii slave sau adeptul unui program de independență națională. În acest context, Václav a fost prezentat chiar ca un exemplu de subordonare „realistă" a cehilor față de Germania mai puternică. Asemenea aprecieri datează însă din epoca modernă și pot fi considerate tendențioase. Deși au fost înfrânți în 929, cehii și-au păstrat o poziție independentă. Ei nu au devenit doar o simplă marcă germană (adică un teritoriu aflat la frontiera imperiului), ceea ce ar fi stârnit cu siguranță o nouă rezistență. De aceea, răsturnarea sângeroasă care a avut loc în Cehia nu a provocat intervenția armată a imperiului, chiar dacă e de presupus că a stârnit indignarea reprezentanților bisericii și dezacordul Curții regale.

După cum atestă legendele Sf.Václav, principala cauză a conspirației lui Boleslav împotriva lui Václav a fost o problemă tipică a evului mediu timpuriu unde deși puterea de stat era personificată de domnitor, membrii dinastiei, mai ales fiii domnitorilor, aveau pretenții la putere. În anumite împrejurări, fiecare dintre ei putea să adune în jurul său adepți, să construiască cetăți și să-și formeze un imperiu propriu. De aceea, întotdeauna a existat pericolul descompunerii statelor medievale timpurii. Luptele dintre membrii dinastiilor domnitoare, omorurile și alte violențe (castrări, orbiri) erau la ordinea zilei. Václav a fost însă un domnitor deosebit, după cum și fratele său mai tânăr, Boleslav, a fost un tip înzestrat. El a suportat greu subordonarea față de fratele său mai mare care încerca să-i limiteze puterea cât mai mult. Cei doi erau înconjurați de cete de războinici care vroiau să îi distrugă pe adversari. Pe vremea aceea încă nu exista „ideea de stat" ca instanță superioară dinastiei și adepților ei.

Legendele și cronicile scot în evidență stilul de conducere diferit al celor doi frați: cruzimea lui Boleslav pe de o parte și caracterul nobil al lui Václav pe de altă parte. Cert este că în dorința sa de a pune mâna pe putere, Boleslav a descătușat forțele agresive primare ale societății timpurii, supunând astfel unei grele încercări concepția religioasă de până atunci a dinastiei Přemysl. Într-o perspectivă mai de lungă durată, domnitorii, inclusiv în timpul lui Boleslav I, au promovat o politică filo-religioasă deoarece numai biserica le putea conferi legitimitatea de care aveau nevoie. Așa cum stă scris în ***Legenda sf.Václav:***

> *„Boleslav își plecă grumazul de fier pentru a se ruga. Știa ce păcat are: își ucisese fratele Václav, dar se mai făcuse vinovat și de alte rele față de el. Poruncise ca trupul lui Václav să fie transportat de la cetatea lui Boleslav la Praga unde a fost depus în capela sfântului Vit".*

Aducerea rămășițelor pământești ale lui Václav a reprezentat de fapt începutul cultului lui Václav care a devenit a doua sărbătoare de sfânt (4 martie).

După moartea sa, cneazul Václav a cunoscut „o a doua viață" de patron al ținuturilor cehe, care a fost miraculos de schimbătoare și nu s-a încheiat niciodată. La început, a existat cultul unui prinț dăruit cu o putere carismatică excepțională (în concepția de atunci „cu darul grației" de la Dumnezeu). Apoi, această charismă a trecut și asupra funcției sale de cneaz. Václav a devenit personificarea unui domnitor divin și protectorul întregii comunități a cehilor. **Cultul** prințului-mucenic ales de Dumnezeu a avut un succes rapid, fiind de fapt încununarea vieții lui Václav. Conform uzanțelor vremii, procesul canonizării lui (decretarea ca sfânt) a fost încheiat de **Vojtěch,** al doilea episcop de Praga, la sfârșitul secolului 10. **Sfântul Václav** împreună cu **sfânta Ludmila** stau la începuturile „statului ceh", a cărui formare timpurie „a fost legitimată", atât de autoritatea charismatică a dinastiei Přemysl, cât și de locul pe care Cehia l-a ocupat în Europa creștină.

IV/4 Cnezatul lui Boleslav I și Boleslav II

După moartea lui Henric I, **Boleslav I** (935 – cca 972) a intrat într-un conflict militar cu Otto I, succesorul lui Henric care avea să dureze 14 ani.

Boleslav I a desăvârșit procesul de edificare a unui stat de tip mai avansat. A introdus un sistem administrativ în interiorul cetății, a început să bată monedă și a transformat impozitul pe care locuitorii îl plăteau benevol domnitorului într-o taxă fixă în bani ("impozitul pentru pace"). Dezvoltarea puterii de stat în Cehia a determinat o nouă expansiune a ei, tipică de fapt, pentru un stat feudal timpuriu. În anul 955 cehii, de data aceasta, în calitate de aliați ai lui Otto I, au câștigat bătălia împotriva ungurilor de la **Lechfeld** lângă Augsburg. Membrii dinastiei Přemysl au cucerit Moravia, Silezia, teritoriul vislanilor și Slovacia de Vest. Expansiunea lor a fost legată de extinderea creștinismului. După cum notează un comerciant evreu din țările arabe Ibrahim ibn Iakub, Praga era „cel mai bun" dintre „orașele" slave din Europa Centrală, având construcții din piatră și o producție specializată de mare amploare.

În timp ce Boleslav I a fost învinuit de uciderea propriului său frate, fiind poreclit de istorici „Cruntul," copiii săi, **Boleslav II Cucernicul**, Mlada și Doubravka (mai corect Dobrava, lat.Bona) și-au câștigat

recunoașterea, datorită politicii lor religioase active. Dinastia Přemysl a cerut ajutor Romei unde Mlada a fost trimisă în solie. De la Roma s-a primit încuviințarea pentru fondarea **primei mănăstiri** (a benedictinelor) de pe teritoriul Cehiei, respectiv a mănăstirii **Sv.Jiří** (Sf.Gheorghe N.T.) **din Hradul praghez** unde Mlada a devenit stareță. Mănăstirea a ajuns apoi centrul cultului Ludmilei. Totodată, papa și-a dat acordul cu înființarea **episcopiei la Praga**.

Din punct de vedere al bisericii, Cehia a făcut parte din dieceza de Regensburg, astfel încât între Praga și Regensburg s-au dezvoltat strânse legături culturale (cronici, legende). În ciuda rezistenței capitului său, episcopul Wolfgang a fost de acord cu independența bisericii în Cehia, iar la întâlnirea care a avut loc între împărat și cneaz la Quedlinburg în 973 episcopia pragheză a câștigat recunoașterea generală. Totodată, ea a fost scoasă din rândul provinciilor bisericești învecinate și trecută direct sub autoritatea prestigioasei arhiepiscopii de la Mohács care nu avea nici un interes în Cehia. Totodată, a fost uns și un episcop de Moravia, evident misionar. Primul episcop praghez a devenit saxonul Dětmar.

Unul dintre succesele politicii dinastiei Přemysl a fost căsătoria fiicei lui Boleslav II, Doubravka cu Měšek, cneazul polonilor. Polonia s-a convertit la creștinism, a adoptat botezul și i-a primit pe misionarii cehi, după cum o dovedește preluarea terminologiei celo-bavareze (episcop, abate)

În ascensiunea Cehiei un rol cheie avea să joace **Vojtěch Slavníkovec.** Vojtěch era rudă cu împăratul și cu dinastia Přemysl și cunoștea politica religioasă a imperiului (studiase la Magdeburg). În anul 982 el a fost ales cneaz, iar apoi la Levý Hradec a fost uns ca episcop, la dieceza lui fiind anexate Moravia și alte teritorii care ajungeau până la munții Tatra. Vojtěch a participat la proiectele de creștinizare completă a Europei Centrale și la transformarea ei într-o componentă a imperiului universal.

Ideea unui imperiu creștin, cultivată la curțile cosmopolite ale lui Otto II și Otto III era mult prea avansată pentru o perioadă în care popoarele se aflau abia în curs de formare. În Cehia, Vojtěch a întâmpinat rezistență, atunci când a încercat să impună principiile creștine împotriva deprinderilor gentilice. Din cauza acestor dezamăgiri, el a preferat să trăiască multă vreme în afara diecezei sale, mai ales în Italia, de unde a adus în Cehia prima comunitate monahală de călugări (în 992-993 a înființat mănăstirea de călugări de la

Břevnov). Concomitent, au crescut ambițiile politice ale membrilor familiei **Slavníkovec** (familia domnitoare a zlicanilor sau hrvaților sau – mai probabil – o ramificație a dinastiei Přemysl) care foloseau titlul de duce și au început să bată monedă în orașele Malín și Libice. Situația s-a acutizat în urma expansiunii cneazului polon Měšek I și a fiului său Boleslaw I cel Viteaz care au alungat cetele de oșteni cehi din Cracovia și Silezia. Astfel, s-a născut o ostilitate între dinastia Přemysl și neamul Slavníkovec. În 995 oștenii fideli dinastiei Přemysl au cucerit prin viclenie orașul Libice și i-au ucis pe toți membrii familiei Slavníkovec, ocupându-le cetatea pentru totdeauna.

După ce a trăit în Italia și Polonia, episcopul Vojtěch s-a stins din viață în timpul unei misiuni la prusacii din ținutul Mării Baltice (23.4.997). Pentru a-i consolida opera, Otto III a înființat „arhiepiscopia Sf.Vojtěch" care inițial trebuia să aibă sediul la Praga, dar ulterior s-a mutat în altă parte, din cauza situației politice. Metropola noii provincii a devenit Hnězdo unde au fost depuse și rămășițele pământești ale lui Vojtěch. Radim Slavníkovec a devenit primul arhiepiscop, iar Anastazius, un alt discipol al lui Vojtěch, a fost pus în fruntea nou înființatei arhiepiscopii Ostřihom din Ungaria (în nordul Ungariei la granița cu Slovacia N.T).

IV/5 Începuturile culturii creștine în Cehia

Viața religioasă, literatura și arta în timpul dinastiei Přemysl s-au dezvoltat sub influența orașului bavarez Regensburg și a Moraviei Mari. Deși principalul centru cultural a fost Praga, o activitate culturală a fost atestată și în orașele Budeč și Libice.

Încă din vremea lui Boleslav II tematica principală a activității literare a constituit-o cultul Sf.Václav. În centrul interesului s-au aflat însă și lucrări analitice (însemnări cronologice despre evenimente), precum și istoria creșinismului, inclusiv a Moraviei Mari. Încă înainte de mijlocul secolului 10 a apărut *Prima legendă slavă veche a Sf.Václav* și curând după aceea aveau să apară și scrieri în limba latină. Un izvor important care datează probabil din această perioadă este *Legenda lui Cristian*. Și moartea de mucenic a lui Vojtěch a avut un ecou imediat care s-a manifestat mai întâi în Europa (Italia, Germania). Prima perioadă de dezvoltare a literaturii atestă că societatea cehă începea să-și pună întrebări fundamentale despre adevăr și sensul propriei sale existențe istorice.

Cea mai veche bisericuță „unde s-a născut creștinismul" a fost construită, după modelul bisericilor din Moravia, la **Levý Hradec** în timpul lui Bořivoj I. Și tocmai în această bisericuță Vojtěch Slavníkovec a fost ales episcop de Praga. Cea mai veche construcție religioasă din Praga a fost biserica cu hramul Fecioarei Maria ridicată de Bořivoj în cetatea pragheză. A urmat construirea în același loc în anii '20 ai secolului 10 a basilicii Sv.Jiří care a servit și ca loc de înmormântare a membrilor familiei domnitoare. Cneazul Václav a poruncit ca biserica Sf.Vít să fie ridicată pe un plan circular și de atunci ea a rămas cel mai important edificiu religios din Cehia. Reședința familiei Slavníkovec din Libice a fost reconstruită tot în stil ottonic. Monumente arhitectonice importante din această.perioadă sunt și rotondele de la Starý Plzenec și Budeč .

La comanda curții domnești a dinastiei Přemysl, la sfârșitul secolului 10 și începutul secolului 11 a apărut manuscrisul *Legendele lui Gumpold* despre Sf.Václav.

CAPITOLUL II

PRINCIPATELE CEHE ÎN SECOLELE 11-12
I. CULTURA ROMANĂ ȘI TRECEREA LA ETAPELE MAI DEZVOLTATE ALE EVULUI MEDIU

În secolele 11-12 Apusul european a cunoscut o înflorire a civilizației, în urma căreia ținuturile romanice din Franța și Italia au ajuns pentru totdeauna în centrul lumii medievale. Premiza noii dezvoltări a acestor țări a fost depășirea urmărilor fărâmițării Regatului franc și ale invaziilor devastatoare ale normanzilor și ungurilor. Dar soluția nu a constat în crearea unui nou regat mare, așa cum se întâmplase pe teritoriile germane, ci mai întâi în dezvoltarea regiunilor care era condiționată de impunerea caracterului ereditar al feudelor și de modificările survenite în urma populării și renașterii orașelor. Expresia modului de simțire și de gândire a acestei epoci a fost arta „romană", numită astfel după așezarea geografică a centrelor sale.

Un cadru unificator nu numai pentru popoarele romanice, dar și pentru cele germanice, celte și slave din partea apuseană a Europei a rămas biserica romano-catolică. Nu întâmplător societatea acordase o atenție deosebită ridicării de biserici. Alături de problemele practice și de divergențele cotidiene, în centrul atenției fiecărui creștin se afla problema mânturii și a vieții de după moarte. Ideea de *„memento mori"* (adu-ți aminte de moarte) era omniprezentă și – în ciuda dezvoltării culturii laice – în evul mediu ea s-a adâncit tot mai mult, datorită fricii

provocată de influența magică a diavolilor, ajungând până la contemplație și la conștiința propriei vini. Un rol important au avut **ordinele călugărești** care exprimau idealurile de pioșenie ale epoci. Aceste ordine au pătruns în diferite ținuturi și fără a ține seama de suveranitatea seniorilor feudali au propovăduit respectul față de instituția papală, ca o instituție aflată deasupra autorității episcopiilor locale. Primul mare centru al reformei călugărilor a fost mănăstirea benedictină de la Cluny (a funcționat încă din secolul 10) care treptat a devenit și cea mai mare construcție romanică din Europa. În secolul 11 au apărut și alte ordine călugărești reformate, ordinul premonstranților și al cistercienilor care au devenit nu numai purtătorii unui stil de viață ecleziastic bine definit, dar și al cultivării ținuturilor împădurite care erau răspândite în toată Europă.

Biserica a jucat un rol important în stabilizarea relațiilor dintre familile feudale prin sprijinirea așa-numitei *păci divine* care era decretată mai ales de regi. Societatea era conștientă de nimicnicia conflictelor interne, dar abia construirea unei noi structuri economice și juridice a regatelor și a țării în general au contribuit la depășirea uzanțelor medievale timpurii. Un rol important a revenit orașelor care s-au refăcut sub formă de comune autonome în Italia și Franța ori s-au format pe lângă marile centre, în special episcopale din regiunea Rinului sau din Anglia.

În felul acesta– în ciuda unor centre parțiale și regionale – Apusul s-a constituit ca o lume cu un stil de viață și o mentalitate asemănătoare. Datorită deplasărilor intense pașnice (comerț, pelerinaje), oamenii au ieșit de sub influența dependenței locale tradiționale de familie sau clan și treptat concepțiile lor de viață s-au apropiat. Cel mai mare eveniment care a legat popoarele europene au fost *cruciadele în Palestina* (Țara Sfântă) organizate de papă în scopul eliberării mormântului lui Isus de la Ierusalim. Cruciadele au deschis accesul Europei de dincolo de Alpi la cultura mai bogată din bazinul răsăritean al Mării Mediterane.

Conștiința de sine a Apusului s-a manifestat și prin despărțirea bisericii apusene de biserica creștină răsăriteană (așa-numita *Mare schismă*) în 1054. Încă din vremea patriarhului Fotios s-au ascuțit divergențele dintre Roma și Constantinopol care fuseseră provocate nu numai de interesele teritoriale din bazinul Mării Mediteranene, dar și de deosebirile de concepție în privința celibatului și a problemelor fundamentale ale teologiei. Concepția apuseană a credinței a fost

influențată de filozofia Sf.Augustin (354-430). Ea izvora din prioritatea principiilor religioase, cărora trebuiau să se subordoneze lumea cotidiană și natura, dar totodată ținea cont de coparticiparea oamenilor și de răspunderea comună față de adevărurile generale (în acest sens un simbol este Cristos ca Dumnezeu-om). *„Înțelege ca să crezi, crede, ca să înțelegi"* este crezul Sf. Augustin.

Din aceste principii ideologice adaptate nevoilor societății care până atunci fusese prioritar agrară, de clan sau vasală s-au dezvoltat și formele concrete ale artei romane. La baza ei s-au aflat abstracții geometrice simple, pe schemele cărora au fost ridicate nu numai construcțiile religioase, ci și ornamentația lor care reprezenta ideile fundamentale ale învățăturii religioase. Cristos încă nu apare ca mucenic, ci ca un rege divin, conform mentalității societății de atunci care aprecia în primul rând superioritatea nobilă a regilor. Sculptura era inclusă în arhitectură pe baza principiului ornamentului care a cunoscut o mare dezvoltare mai ales în ilustrarea cu miniaturi a cărților. Arhitectura romanică și-a păstrat stilul elegant, tipic pentru o societate bazată pe coguvernarea celei mai înalte aristocrații laice și ecleziaste. În acest timp, în Italia s-a dezvoltat o bogată arhitectură urbană.

Și cnezatele cehe au devenit o componentă a universului artei romanice. Statul dinastiei Přemysl a fost limitat din punct de vedere teritorial, ca urmare a unei dezvoltări nefavorabile. Deși expansiunea lui a fost oprită în secolul 10, datorită apariției statelor polon și ungar, el și-a găsit o compensație prin crearea unui hinterland propriu în urma transformărilor calitative care au avut loc la nivel de populație și organizare statală. Deși era cel mai mic stat din Europa Centrală, a devenit o forță militară respectată care avea o cetate aproape inexpugnabilă pentru vecini și a reușit să-și mențină poziția independentă sub forma unei relații contractuale de tip feudă față de împăratul de la Roma. În sistemul european al epocii romane a fost inclus nu numai prin intermediul curții domnitoare și al instituțiilor religioase, dar și prin transformările interne produse în sânul populației, prin apariția nobilimii, dezvoltarea marilor aglomerații de tip urban și dezvoltarea artei.

II. EVOLUȚIA STATULUI CEH ÎN EPOCA SENIORATULUI PÂNĂ ÎN ANUL 1125

II/1 Statul dinastiei Přemysl între împăratul Henric I și regatul lui Boleslaw I cel Viteaz

În 1002 împăratul Otto III s-a stins subit din viață. Prin moartea sa s-a năruit concepția politică de transformare a Europei într-un imperiu creștin universal, cu centrul la Roma. În schimb, s-a ajuns la o confruntare pentru o nouă repartizare a sferelor de influență între exponenții puterii. Guvernarea imperiului a fost câștigată de ducele bavarez Henric II în timp ce cneazul polon Boleslaw cel Viteaz și-a subordonat ținuturile Milčany și Míšen. Între cei doi domnitori rivali se afla Cehia condusă de dinastia Přemysl. Poziția ei era cu atât mai dificilă cu cât în vecinătatea ei au apărut două state noi: Polonia sub dinastia Piaștilor și Ungaria condusă de familia domnitoare Arpadiană.

Noul cneaz ceh **Boleslav III cel Roșu** (999-1002, ianuarie-februarie 1003) și-a înlocuit incapacitate printr-o cruzime devenită inacceptabilă chiar și pentru insolenta aristocrație cehă. În timp ce frații mai mici Jaromír și Henric și-au salvat viața, fugind în Bavaria, Boleslaw a fost trădat de adepți, tot cu concursul vărului său polon. Pe tron a fost înscăunat **Vladivoj**, un tip incapabil și iubitor de băutură (1002-1003), evident din dinastia Přemysl care în calitatea sa de prim cneaz ceh, a cerut și a primit Cehia ca feudă de la împăratul de la Roma. După moartea sa, Cehia a fost condusă de Boleslaw cel Viteaz. Acesta nu a fost recunoscut în toată Cehia, fiind astfel nevoit să-și instaleze cetele de războinici în cetățile cehe.

În conflictul dintre Henric II și Boleslaw I cel Viteaz, Cehia s-a situat de timpuriu de partea Imperiului romano-german. Încă din anul 1004 Jaromír împreună cu regele Henric au intrat în țară și au alungat garnizoanele polone. Gândurile romantice despre „un mare imperiu slav" nu puteau să îi insuflețească și cu atât mai puțin să îi entuziasmeze pe fruntașii cehi din vremea aceea. Pe atunci regatul polon reprezenta o formațiune puternică concentrată pe acumulare de prăzi, guvernată de oastea drujinicilor, care se întindea de la Elba până la Nipru. Puterea statală și caracterul național se aflau abia în stadiu de formare. Regele și apoi împăratul Henric II au respectat poziția Cehiei și s-au mulțumit cu alipirea ei la imperiu sub formă de feudă pe baza alianței pe care o încheiase înainte cneazul Vladivoj.

În 1012 Henric a dobândit în Cehia și în jurul anului 1019 a cucerit Moravia la Polací. Mai târziu, aici el a predat administrația fiului său nelegitim Břetislav. Din această cauză, Břetislav a forțat căsătoria sa cu Jitka din neamul Babenberg, după ce mai întâi a răpit-o.După alte conflicte noi între Henric și Jaromír care au determinat amestecul imperiului, după moartea lui Henric, a fost adus pe tron cneazul Břetislav, cu acordul lui Jaromír.

II/2 Expansiunea cneazului Břetislav I

În timpul domniei lui Břetislav I (1034-1055), cnezatul polon s-a descompus în întregime, iar pe teritoriul lui a avut loc o reacție păgână. În Imperiul romano-german s-a stins din viață Konrád II, primul împărat din noua dinastie saliană. Břetislav a vrut să folosească această situație favorabilă pentru a transforma constelația central-europeană și în 1039 a organizat o campanie uriașă în Polonia. Invazia cu caracter de jaf avea și alte două scopuri strategice: ocuparea Sileziei și strămutarea osemintelor Sf.Vojtěch, Radim și ale altor sfinți de la Hnězdo la Praga. În felul acesta, Cehia urma să revină la testamentul lui Vojtěch Slavníkovec, preluând rolul de centru al unei provincii religioase. Înaintea de strămutarea osemintelor a avut loc pocăirea oștirii, iar discipolii s-au obligat să respecte principiile creștine decretate de cneaz (așa-numitele *Decrete de la Hnězdo*).

Europa creștină a adoptat însă o altă poziție, încercând să refacă statul polon. Břetislav a avut o confruntare cu regele Henric III, unul dintre cei mai puternici domnitori din evul mediu. În 1040 oastea cehă l-a atacat pe la spate și l-a înfrânt la Brůdek (lângă Domažlice), dar în anul următor Břetislav a fost încercuit în Hradul din Praga și obligat să capituleze. Și de data aceasta imperiul s-a limitat la jurământul de credință al vasalului care s-a transformat în alianță.

II/3 Organizația statală și ordinul senioral

În primele decenii ale secolului 10 statul dinastiei Přemysl a fost refăcut pe un teritoriu care s-a menținut multe sute de ani până în epoca modernă. El reunea ținuturile Cehiei și Moraviei unde a avut loc desăvârșirea formării poporului ceh medieval. Chiar dacă în multe locuri populația mai era încă izolată din punct de vedere teritorial, s-a produs apropierea ei socială și lingvistică, mai ales datorită existenței unei pături foarte dinamice de adepți ai cnejilor și de

războinici, precum și a activității bisericii și parlamentului (chiar dacă limitată).

Întregul teritoriu alcătuia un ansamblu care era subordonat complet autorității cneazului. Scopul sistemului politic al statului ceh a fost în primul rând asigurarea stabilității și a continuității lui. În perioada anterioară consolidării instituțiilor nobilimii un pericol real pentru fiecare stat medieval îl constituiau certurile dinastice și amenințarea descompunerii teritoriale. „*Regatele despărțite sunt împotriva stării naturale și sunt goale*" citează ideea biblică cronicarul Cosma. De aceea și în ținuturile cehe s-a menținut autoritatea puternică a domnitorului care se baza pe modelele autohtone tradiționale întărite de autoritatea bisericii. Cneazul începea să domnească odată cu instalarea sa pe tronul de piatră din Hradul praghez (încă din vremurile păgâne) și pe baza acestui ritual prelua „proprietatea" asupra întregii țări. Nu numai anturajul său fidel, dar și toți locuitorii erau supușii și „slugile „ lui. Și ca un domnitor creștin ce era, cneazul personifica toată puterea juridică ("publică") și se purta ca un părinte, dar crud și despotic totodată.

Pentru a preîntâmpina divizarea statului și divergențele între membrii dinastiei, Břetislav a hotărât instituirea așa-numitului **seniorat,** conform căruia rolul de domnitor trebuia să revină fiului cel mare. Fii lui Břetislav au primit administrația locală și guvernarea în Moravia. Jumătate din Moravia era formată din ținutul Olomouc, în timp ce cealaltă jumătate, ținutul Brno, a fost împărțită la începutul secolului 12, datorită apariției ținutului Znojmo. Spre deosebire de domnia intermitentă a dinastiei Přemysl în Cehia (ținuturile Žatec, Hradec, Plzen), dinastiile morave au devenit practic ereditare, cu siguranță datorită distanței prea mari față de Praga. Scopul cnezatelor morave l-a constituit apărarea statului împotriva Ungariei (ținutul Olomouc) și Austriei (ținutul Brno). Prin urmare, ele au jucat un rol administrativ-militar și teoretic fiecare cneaz morav a avut pretenția de a domni în Cehia.

Administrația și apărarea unitară erau asigurate de **un sistem de fortărețe** care era răspândit din Cehia până în Moravia. Din acest sistem făceau parte atât centrele din provincie, cât și o serie de cetăți de apărare. Spre deosebire de centrele anterioare „tribale", cetatea administrativă era mai mică, fiind de multe ori așezată în apropierea fortărețelor (Kouřim). Administrația era condusă de un castelan (termenul ceh nu este atestat, poate se numea „jupan") împreună cu

câțiva funcționari (jude). Administrația cetății organiza adunări ale populației, detașamentele militare și exercita competențe mari care mai păstrau încă trăsături barbare. În jurul fortărețelor așezate în rândul din față erau concentrați nobilii și războinicii.

II/4 Evoluția politică în a doua jumătate a secolului 11

Ideea unui stat unitar a fost expusă dorințelor hrăpărețe ale diferiților reprezentanți ai dinastiei Přemysl și a suitelor lor personale. Așa de pildă, imediat după ce a venit la putere, cneazul **Spytihněv II** a poruncit să fie întemnițați circa 300 de discipoli moravi și i-a îndepărtat pe frații săi care domneau în Moravia. Se poate remarca un progres față de cnejii din secolele 9-10, deoarece el nu a ordonat uciderea sau schingiuirea potențialilor săi rivali. În același timp este evident că între cnejii cehi și moravi nu au existat bariere de ordin tribal: ei circulau liber pe teritoriul celor două provincii geografice și participau la ceremoniile de înscăunare.

Vratislav II care fusese mai înainte victima acțiunilor lui Spytihněv, a reînnoit existența cnezatelor morave în anul 1061; fiecare conducător purta titlul de cneaz al Moraviei și avea dreptul să revendice tronul Cehiei. Mai dificilă a fost poziția tânărului Jaromír care a fost desemnat episcop de Praga. Episcopia reunea întregul teritoriu al statului, fiind un sprijin puternic al cneazului. În mâinile lui Jaromír ea putea deveni independentă din punct de vedere religios, eventual un principat al imperiului. Pentru a slăbi acest centralism Vratislav a înființat două noi instituții – episcopia Moraviei cu sediul la Olomouc (1063) și capitulul de la Vyšehrad care era subordonat direct papei.

În timpul domniei lui Vratislav între împăratul Henric IV și papa Grigore VII a avut loc așa-numita **luptă pentru investitură.** Ceremonia investiturii (înmânarea sceptrului și a inelului) însemna numirea în funcția de episcop (abate), pe care împăratul o exercita conform autorității sale laice și religioase; papa era investit în funcție cu acordul împăratului. Pe de altă parte, biserica începuse deja să revendice dreptul la alegeri canonice și la recunoașterea superiorității papei față de împărat.

În realitate, conflictul legat de investitură anunța criza prin care trecea autoritatea tradițională a împăratului. Pentru țările mai avansate din Europa de Vest și de Sud a crescut importanța spirituală a Papalității ca putere universală unică. O dovadă în acest sens a fost ecoul larg de care s-a bucurat apelul papei pentru organizarea primei

cruciade în Palestina (1095) la care au participat mai ales feudalii franco-normanzi și care a fost sprijinită de orașele italiene. În felul acesta, Apusul s-a deschis influenței regiunii mai avansate a bazinului Mării Mediterane. Regii Angliei și Franței au încheiat cu papa concordate prin care recunoșteau dreptul la alegerile canonice de episcop și totodată susțineau superioritatea coroanei asupra ținuturilor lor. Retragerea împăratului însemna de fapt dependența imperiului de papă și slăbirea fundamentului puterii imperiului care era reprezentată de episcopate și de mănăstiri. În cele din urmă, această retragere s-a produs, iar în confruntarea disperată dintre cele două părți s-au impus cei care se proclamau anti-papă și anti-împărat.

În timp ce Polonia și Ungaria urmau politica gregoriană (pro-gregoriană), Vratislav II se afla de partea împăratului Henric IV. Episcopul Jaromír i-a sprijinit pe adepții gregorieni și a intrat chiar în contact cu principalii lor reprezentanți. În Polonia, Boleslaw II cel Îndrăzneț a primit de la papă coroana de regе în anul 1076. În **1085** împăratul i-a acordat lui Vratislav titlul de **„rege ceh și polon"**. Oștile cehe au participat la luptele cu dușmanii împăratului din imperiu, iar Vratislav a primit ca feudă ținutul Míšensko (N.T.Meissen) și i-a fost promisă Austria. Dintre aceste teritorii, ținuturile Budyšín (Bautzen N.T) și Zhořelec (Gorlitz N.T) au continuat să facă parte din Cehia.

La sfârșitul domniei lui Vratislav, a avut loc revolta fiului său mai mic **Břetislav** care era sprijinit de aripa „mai tânără" a aristocrației; revolta a fost un indiciu al supraviețurii sistemului de coguvernare de până atunci a membrilor unor elite ereditare și o manifestare a neîncrederii în vechiul sistem al senioratului. Břetislav a fost înfrânt, dar a revenit la putere, după o scurtă domnie a unchiului său Konrád. Tensiunile interne au continuat, Břetislav II s-a înconjurat de proprii săi acoliți și a alungat o parte din foștii discipoli (membrii familiei Vršovec s-au refugiat în Polonia). Curând după aceea l-a detronat pe reprezentatul dinastiei Přemysl care domnea în ținutul Brno. Břetislav a fost ucis la castelul său de vânătoare din Zbečna în 1100.

II/5 "Drumuri pe culmea abruptă a gloriei" în prima parte a secolului 12

După moartea lui Břetislav, Oldřich (Henric) din Brno, decanul de vârstă al dinastiei Přemysl a fost alungat, iar discipolii și episcopul Heřman l-au adus pe tron pe **Bořivoj II.** Această încălcare a senioratului fusese pregătită chiar de Břetislav II care îl desemnase

pe Bořivoj ca succesor al său și îi dăruise în 1099 feuda primită de la regele Henric IV. În felul acesta, Břetislav a dorit să reducă succesiunea numai asupra ramificației fiilor lui Vratislav.

Cneazul Oldřich a trebuit să se impună prin forța armelor, dar nu a reușit decât să reînnoiască domnia ramurii sale ereditare în ținutul Brno. Și Bořivoj a avut mari dificultăți deoarece în Cehia reveniseră familiile nu demult alungate, iar membrii familiei Vršovec stăpâneau orașele Žatec, Litoměřice și Libice. Bořivoj nu a avut încredere nici în sfătuitorii lui Břetislav (familia Hrabišice) și a sprijinit ascensiunea propriei sale camarile. În felul acesta a fost puternic afectată stabilitatea politică și așa destul de fragilă, iar ceilalți membri ai dinastiei Přemysl au început să se gândească la domnie. Mentalitatea cetelor lor de războinici a fost exprimată cel mai bine de primul consilier al lui Svatopluk din Olomouc:

„Încă nu am făcut din capetele noastre o punte pe care să ajungă la tron... Dar pe culmea abruptă a gloriei nu se ajunge întotdeauna cu armele, ci mai degrabă prin viclenie"

Conform acestei devize, în anul 1107 **Svatopluk** l-a îndepărtat pe Bořivoj de la domnie și a ocupat tronul de comun acord cu fratele său Vladislav (care avea să devină succesorul lui). În timpul domniei sale, statul ceh a trecut printr-o perioadă de stagnare, mai precis a revenit la secolul 9. Cneazul își petrecea cea mai mare parte din timp pe cal, organizând numeroase invazii militare împotriva ungurilor și polonezilor, iar în treburile interne a intervenit, ucigându-i pe toți membrii familiei în 1108. A fost un masacru cumplit, căruia i-a căzut victimă tot neamul Vršovec care locuia în Cehia, inclusiv copiii, rudele și prietenii. În același timp, s-a îmbogățit considerabil camarila lui Svatopluk care însă avea să fie asasinat în anul următor.

Adepții săi au încercat să îl aducă pe tron pe fratele său, Ota, dar fruntașii cehi au sprijinit înscăunarea lui **Vladislav I.** Acesta a fost nevoit însă să accepte pretențiile morale ale fratelui său mai mare, incapabilul Bořivoj. Cu toate acestea, Vladislav a reușit să refacă integritatea statului ceh. După moartea lui, pentru a evita alte jertfe sângeroase, aristocrația împreună cu regina Svatava, văduva lui Vratislav II, au preluat inițiativa și au încheiat înțelegerea de la Vyšehrad prin care l-au desemnat ca succesor pe Soběslav I. Renunțarea definitivă la seniorat a fost recunoscută și de cronicarul Cosma, care până atunci fusese susținătorul lui.

II/6 Structura spirituală a societății în secolul 11.

În secolul 11 locuitorii țărilor cehe aveau o concepție cu precădere arhaică. Comunitatea era dominată de o „lume" sigură, creștinizată și loială față de stat în care exponentul puterii publice rămânea cneazul. Strânsa întrepătrundere dintre puterea religioasă și cea laică a fost simbolizată de reconstruirea rotondei Sv.Vít în stil de bazilică romană de către cneazul Spytihněv II. În timpul domniei lui Vratislav II a crescut importanța cultului Sf.Václav ca simbol unificator al statului. Însuși Vratislav II și-a mutat reședința la Vyšehrad care a rămas reședință domnească până la mijlocul sec.12.

Până atunci biserica tolerase o serie de reminiscențe ale păgânismului împotriva cărora a intervenit energic abia Břetislav II. Un rol interesant au avut cultura slavă veche și liturghia care și-au găsit un ultim refugiu în mănăstirea din Sázava fondată în jurul anului 1033 de Prokop (m. în 1053) care mai târziu a fost canonizat. Influența acestei culturi asupra apariției primelor documente scrise în limba cehă este dovedită de imnul *Doamne, fie-ți milă de noi.* Cultura slavă veche din Cehia s-a încheiat definitiv odată cu alungarea călugărilor de la mănăstirea din Sázava (1097) în timpul lui Břetislav II.

Față de cultura europeană universală care s-a dezvoltat pe baza civilizației latine, cultura slavă veche a avut un caracter conservator. În Cehia, reprezentantul intelectualității cu orientare latin europeană a fost cronicarul Cosma, autorul *Cronicii cehe* (înainte de 1125), care prezintă istoria Cehiei de la începuturile sale mitice până în perioada contemporană lui.

În mănăstirile benedictine din jurul orașului Praga (Břevnov, Ostrovu Davle, Sázava) a continuat tradiția culturii livrești. În această perioadă, la comanda cehilor, a fost creat în străinătate superbul *Kodex de la Vyšehrad* împodobit cu ilustrații care îl reprezentau pe Vratislav II.

III. PUTEREA DE STAT ȘI APARIȚIA NOBILIMII

III/1 Soběslav I și importanța luptei de la Chlumec

Datorită intensificării colonizării, a schimburilor comerciale și a dezvoltării creației literare în secolul 12 și în Europa Centrală s-au impus noile forțe naționale și sociale – nobilii, orășenii și iobagii. Dezvoltarea economică și spirituală a Europei s-a produs pe baze

asemănătoare, dar a avut un nivel de maturitate și consecințe politice diferite. În timp ce în Apus regatul francez se constituia sub forma unei monarhii ereditare (începând cu Ludovic VI care nu avea încă acces la mare și sfârșind cu Filip II), în Germania se consolidau principatele, iar în Italia – comunitățile orășenești. În timpul colonizării, imperiul a căutat sprijin din partea ministerialilor (cavaleri de serviciu) și a primelor orașe apărute în ținuturile germane. Prin concordatul de la Worms (1122) a fost recunoscută însă obligativitatea alegerii canonice a episcopilor. Apropierea iminentă a epocii monarhiilor naționale a fost semnalată de adunarea benevolă a nobilimii vorbitoare de limbă franceză din diferite ținuturi care a avut loc în 1124 sub conducerea lui Oriflamme din Saint–Denis, ca o reacție la atacul armatelor imperiale.

În cadrul acestei dezvoltări, la început cehii au ocupat doar un loc modest. În anul 1126, după modelul Franței mult mai avansate, oastea nobilimii cehe s-a adunat sub stindardul Sv.Vojtěch atârnat de sulița Sf.Václav ca să oprească campania noului împărat Lothar III. Războiul nu a avut însă proporții prea mari, fiind o manifestare a conștiinței naționale a aristocrației cehe.

Conflictul armat a fost provocat de obișnuita dispută pentru putere între membrii dinastiei Přemysl. Soběslav I i-a restituit lui Vratislav, reprezentantul dinastiei Přemysl din Brno cnezatul său, pe care astfel l-a pierdut Ota din Olomouc care domnise înainte în toată Moravia cu acordul lui Vladislav. Semnificativ este că Ota s-a aliat cu Lothar pentru a-l ajuta în guvernarea Cehiei, intrând astfel în divergență cu interesele nobilimii. Reprezentanții ei I-au transmis lui Lothar:

> *„Soběslav grăiește următoarele:Înțelepciunii tale, împărate, îi stă bine să știe că alegerea unui cneaz ceh nu a depins niciodată de voința împăratului, ci întotdeauna a depins de voința reprezentanților țării cehe. În puterea ta se află numai confirmarea alegerii*":

Chiar dacă aceste cuvinte citate din cronica așa-numitului Călugăr de la Sázava sunt doar un fel de actualizare la nivelul anilor '70, în același spirit este scrisă și cronica Canonicului de la Vyšehrad. Bătălia de la cetatea de frontieră Chlumec de pe vechea „potecă sârbă" spre Merseburg a reprezentat pentru cehi mai ales „o judecată divină" care a hotărât între pretențiile împăratului și voința comunității cehe. Ei nu au luptat ca o simplă oștire a lui Soběslav, ci ca apărători conștienți de sine ai propriei lor țări. Soběslav a ieșit victorios, Ota a

căzut, iar relația dintre Lothar și Cehia a fost reglementată ca o relație formală de vasalitate.

III/2 Epoca cneazului (regelui) Vladislav II (I).

Voința nobilimii s-a manifestat plenar în anul 1140 prin aducerea pe tron a tânărului **Vladislav II**, fiul lui Vladislav I. Lipsit de experiență, la început el s-a împăcat foarte greu cu „setea de putere insuportabilă" a conducătorilor cehi (după cum relatează Vincencius, cronicarul lui Vladislav), conflictul culminând în 1141-1142 prin izbucnirea războiului cu Konrád, cneaz de Znojmo. După bătălia sângeroasă de la Vysoké și încercarea nereușită de încercuire a orașului Praga, mișcarea de rezistență s-a destrămat. Vladislav a fost ajutat să redobândească puterea de regele Konrád III, primul domnitor din dinastia Staufen.

În timpul domniei următorului împărat Friedrich I Barbarossa din nou s-au acutizat relațiile cu papa Alexandru III. Membrii familiei Staufen au promovat o politică imperială de mari proporții care a ajuns până în Palestina. Sensul supranațional și semisacral a imperiului *(de la sacrum – sfânt)* a fost exprimat de noua denumire **Sfântul imperiu roman** (abia din secolul 15 s-a adăugat „al poporului german"). Statul ceh a contribuit la politica imperiului într-un mod activ netradițional într-o perioadă când diplomația lui era condusă de episcopul praghez Daniel. În 1158 la Regensburg Vladislav II a primit de la împărat titlul de rege (a domnit ca rege sub numele de Vladislav I). În felul acesta, împăratul și-a asigurat participarea masivă a cehilor la expediția sa împotriva orașului Milano din același an.

După moartea lui Daniel nu a mai existat o personalitate care să imprime politicii cehe un caracter conceptual corespunzător nivelului de la curtea dinastiei Staufen. În 1172 a izbucnit conflictul pentru jilțul de mitropolit, în care Vojtěch, fiul lui Vladislav și adept al papei Alexandru, a intrat în conflict cu împăratul, ceea ce avea să aibă consecințe grave pentru evoluția ulterioară. Prin abdicarea sa, Vladislav a încercat să asigure domnia și titlul de rege fiului său Bedřich care a câștigat sprijinul nobilimii și astfel a apărut pentru prima oară principiul **primogeniturii** (succesiunea fiului cel mare). Împăratul nu a recunoscut însă această alegere și l-a desemnat pe Oldřich domnitor numai cu titlu de cneaz (simbolul feudei era predarea a cinci stindarde). La rândul său, Oldřich a cedat povara domniei lui Soběslav II pe care nobilimea l-a acceptat cu o mare nemulțumire.

III/3 Certurile dintre membrii dinastiei Přemysl în ultimul pătrar al veacului 12.

Intervenția imperiului a provocat un haos provizoriu cu manifestări de retardare în sistemul politic abia format al statului ceh; din nou, numeroșii reprezentanți ai familiei Přemysl sprijiniți de cetele lor de războinici au încercat să cucerească puterea de stat la Praga, ori să formeze un cnezat propriu, cu sprijinul dinastiei Staufen.

Soběslav II (1173-1178) nu a reușit să câștige încrederea celor din jurul său și să creeze o contrapondere suficient de puternică în rândul luptătorilor de jos (a primit porecla de „cneaz al țăranilor"). În luptele interne între membrii dinastiei Přemysl s-a pierdut treptat autoritatea domnitorului ceh și ambițioși, ei au căutat din nou sprijin personal la împărații romani, cărora le-au promis recompense bogate în schimbul acordării formale de feude. În Moravia Konrád Ota din dinastia Přemysl de Znojmo a reușit să unifice cnezatele într-o singură formațiune. La întâlnirea Přemyslilor și a fruntașilor celți cu împăratul Friedrich I Barbarossa care a avut loc la Regensburg în **1182**, Konrád a primit titlul de margraf și principe al imperiului, ceea a marcat înființarea **margrafiatului morav.** O poziție independentă și titlul principe a câștigat și episcopul praghez Jindřich Břetislav cu sprijinul dinastiei Staufen în 1187.

În literatura cehă și germană aceste evenimente au fost de multe ori apreciate din punct de vedere național (agresiune împotriva statalității cehe, divizarea și subordonarea țărilor cehe față de dinastia Staufen). Chiar dacă prin formarea margrafiatului morav și prin obținerea (numai provizorie) a statutului de episcopie praghează a fost încălcată unitatea tradițională a puterii domnești cehe, nu se poate vorbi despre o intervenție din partea imperiului, ci de conflicte la nivel dinastic ceh. Totodată, noua evoluție poate fi înțeleasă ca depășirea modelului deja perimat de domnie din timpul lui Břetislav I de un sistem mai complicat de statalitate feudală ierarhizată, tipică pentru perioada evului mediu dezvoltat. Unitatea țărilor cehe și supremația domnitorului în Cehia au fost confirmate de întâlnirea Přemyslilor de la Knín în 1186. Apoi pe tronul ceh au urcat alternativ cei doi reprezentanți ambițioși ai dinastiei Přemysl, **Konrád II Ota** (1189-1191) și **Jindřich Břetislav** (1193-1197).

Elita politică care a menținut continuitatea statalității și a eliminat treptat interesele marginale ale diferiților reprezentanți ai dinastiei Přemysl a fost înalta nobilime cehă. După moartea

împăratului Jindřich I în Italia „*...domnul Přemysl (1) și adepții săi, adică Černín și mulți alții... au plecat spre Praga, fiind hotărâți să moară ori să-și câștige pâinea și regatul pentru domnul lor Přemysl*", notează cronica lui Jarlochov în legătura cu una dintre încercările nereușite de răsturnare de care nobilimea cehă nu era interesată. Astfel, nobilimea a ales ca domnitor pe Vladislav Jindřich (1192-1193), fratele mai mic al lui Přemysl. În 1197 el a cedat de bună voie puterea lui **Přemysl**, punând capăt astfel disputelor dinastice la sfârșitul secolului 12.

III/4 „Edificarea țării": reședințe, economie, instituții juridice.

Încă din evul mediu timpuriu noțiunea de țară a reprezentat atât pământul și terenurile agricole, cât și întregul domeniu asupra căruia suveranul își exercita puterea de stat. În evul mediu această „proprietate" a domnitorului, înțeleasă în sens larg, s-a schimbat, fiind limitată treptat de drepturile politice ale castelor. În practică, aceasta a însemnat că „țara" s-a emancipat pe plan intern, în special datorită dezvoltării posesiunilor libere și a drepturilor proprietarilor. Astfel, a devenit imposibilă crearea unui despotism de stat și s-au format bazele „statului de drept" medieval, care, ce-i drept, la început se limita numai la drepturile și libertățile păturilor sociale care puteau să le apere.

Dezvoltarea puterii funciare a nobilimii feudale a condus de multe ori la dezmembrarea formațiunilor mai mari, dar și la transformarea lor și la crearea administrației pe plan regional. Așa-numita **colonizare internă** din secolul 12 a fost marcată deja de viitoarele caracteristici ale „edificării țării". Diferitele grupuri de supuși au încercat să-și îmbunătățească poziția printr-o nouă colonizare, dar în special familiile drujinicilor de categorie inferioară sau superioară au vrut să își stabilizeze puterea.

Domnitorul a sprijnit în principiu colonizarea și dezvoltarea nobilimii deoarece proprietățile nobililor îi sporeau implicit veniturile și asigurau forța militară a statului. Domnitorul avea interesul să păstreze zonele de frontieră în care pătrunseseră coloniștii germani (mai ales zona de frontieră ceho-austriacă Loket (Cehia de N-V N.T) și Vitoraz (Cehia de Sud N.T)) și de multe ori a încercat să-i numească pe noii săi supuși în funcții de grăniceri care apărau hotarele ținuturilor populate. Totodată, prin crearea de fundații și oferirea de daruri a stimulat marea colonizare a așezămintelor mănăstirești. Principalul inițiator al transformărilor de la sate a rămas însă nobilimea care de

multe ori și-a folosit puterea și autoritatea în certuri mărunte pentru a crea domenii feudale de protecție și influență. Rezultatele colonizării dinaintea anului 1200 au fost surprinzătoare, având în vedere posibilitățile tehnice limitate și condițiile economice ale perioadei: a fost populată cea mai mare parte a ținuturilor cehe și morave, inclusiv provinciile care în decursul secolelor fuseseră germanizate. Coloniștii nu au pătruns încă în ținuturile muntoase de la frontieră.

Familiile nobiliare care împreună au hotărât destinul istoric al Cehiei până aproape spre epoca modernă au locuit la început în zona cuprinsă între Bílina, Mladá Boleslav, Kouřím, Praga și Plzen, de unde s-au răspândit în toată țara. De asemenea, din Cehia a provenit majoritatea familiilor domnitoare morave. Cele mai mari proprietăți nobiliare se întindeau departe de centrul statului, respectiv la hotarele ținuturilor care fuseseră colonizate mai înainte. În Cehia de Nord-Vest și Vest (de ambele părți ale Munților Metalici) se întindeau domeniile familiilor Hrabišice (fondatoarea mănăstirilor din Osek și Na Zderaze din Praga), Hroznata (beatificatul Hroznata a fondat mănăstirile din Teplá și Chotěšov) și Markvartice în ținutul Pojizeří (mănăstirea Hradiště). În Cehia de Sud se aflau reședințele lui Jiří din Milev, a familiei Bavorovice și a lui Vítek din Prčice, strămoșul neamului Vítkovec. Concentrarea domeniilor mai mici în centrul Cehiei este dovedită de rețeaua de bisericuțe romane, care de multe ori aveau și o tribună pentru domnitor. Pe vremea aceea, biserica și curtea bisericii erau construite în sat. Colonizarea nobilimii s-a dezvoltat în ținutul de la poalele munților Vysočina din Moravia (Koutnice).

Activitatea nobilimii în domeniul construcțiilor a contribuit la transformarea ținutului și a delimitat hotarele reședințelor și ale moșiilor care erau fixate după ce mai întâi fuseseră înconjurate pe jos sau călare. O denumire tipică de reședință din vremea aceea a fost cea de „district". Domeniile nobilimii se aflau însă abia la începutul dezvoltării lor. Apogeul prestigiului și a puterii ei nu a constituit-o însă izolarea la sat, ci angajarea în serviciul domnitorului și ocuparea de diverse funcții administrative, care i-au permis să se îmbogățească și să-și extindă influența teritorială.

Teritorializarea nobilimii (prin acest termen se înțeleg diferitele aspecte ale relației nobililimii față de pământ) nu a avut loc numai în sfera colonizării și a proprietății, ci și în domeniul juridic, politic și ideologic. „Dreptul" inițial a fost numai un anumit amestec de precepte religioase, deprinderi tribale și tradiții ereditare care s-au transformat

și dezvoltat pe baza deciziei domnitorului și a demnitarilor lui. Situația s-a schimbat abia în secolul 12 când era necesară respectarea mentalității și a intereselor juridice ale unei societăți de proprietari mai maturi. Soběslav I a cerut acordul fruntașilor cehi atunci când a vrut să îi execute pe cei care complotaseră împotriva lui. În anul 1158 Vladislav II a trebuit să recunoască o serie de libertăți ale țărilor cehe (aristocrația a refuzat să participe pe propria sa cheltuială la o campanie în străinătate). În 1189 cneazul Konrád II Ota a promulgat la Sadská *Statuta* care a fost primul cod de legi scrise (text păstrat în Moravia). Codul consfințea principiul proprietății libere asupra terenurilor și jurisdicția lor (la judecarea unor cauze trebuiau să participe reprezentanții marii nobilimi sau a celei locale). Cu toate acestea, procesele judiciare propriu-zise au păstrat încă multă vreme forme magice iraționale, din care făceau parte mai ales așa-numitele judecăți divine.

Transformările sociale au influențat în mod necesar evoluția viitoare a **sistemului politic** al statului. Din punct de vedere formal, aparatul de stat, mai ales curtea domnitoare au căpătat tot mai multe elemente vasale, după modelele europene. Domnitorul ceh și cnejii moravi era înconjurați atât de prelați (episcopi, abați, stareți), cât și de deținători de ranguri la curte (valet, mareșal, paharnic, spătar). Un instrument cheie în formarea puterii personale a domnitorului și în sprijinirea forțelor care susțineau statul a constituit-o împărțirea domeniilor feudale (recompense) sau atribuirea de funcții administrative (așa-numitele *beneficii*).

Nucleul de bază al elitei nobiliare s-a stabilizat abia în timpul lui Vladislav II. Puterea ei s-a transformat într-o domnie feudală de tip superior asupra nobilimii care ea însăși reprezenta deja „țara". După cum dovedesc sigiliile păstrate tocmai de la Vladislav II, domnitorul a preluat în mâinile sale și a administrat *„pax" (pacea, ordinea, statul)* Sf.Václav.

În dezvoltarea administrației, a culturii juridice și în desfășurarea colonizării un rol important a revenit **mănăstirilor** care au cunoscut o înflorire deosebită abia după consolidarea statutului lor juridic. Dacă cele mai vechi mănăstiri au făcut parte din ordinul benedictinilor, începând cu finele secolului 11 și începutul secolului 12 din Burgundia și Lorena s-au răspândit ordinele călugărești strâns legate de perioada de reformare a Europei în urma colonizării (cistercienii, premonstranții). Comunitățile mănăstirești erau de multe ori multinaționale; abații cistercieni și premonstranți participau la sinodurile

generale de la Prémontré și Citeaux (lat.Cistercium). Mănăstirile aveau un mod de organizare economică și o tehnologie mai avansate. Cruciadele în Palestina au activat o serie de ordine de cruciați care combinau elementele cavalerești cu cele călugărești și promovau activități caritabile, dar și financiare. Dar pentru ca proprietatea bisericii să se ridice la nivelul proprietății nobililor, biserica trebuia să se debaraseze de multiplele obligații pe care le avea față de cetățile din provincie și slujbașii lor. Din această cauză, mănăstirile au primit de la domnitori așa-numitele imunități (protecție juridică) în chestiunile economice și juridice.

Mănăstiri fondate în sec. 10-11

benedictini: CEHIA – Sf. Jiří (mănăstire de călugărițe) – Praga, Břevnov, Ostrov, Sázava, Opatovice; MORAVIA – Rajhrad, Hradiště

capituli: Sv.Vít (Praga), Stará Boleslav, Litoměřice, Olomouc, Vyšehrad, Sadská

Mănăstiri fondate în secolul 12

benedictini: CEHIA – Kladruby, Postoloprty, Vilémov, Podlažice, Teplice (mănăstire de călugărițe); MORAVIA – Třebič

cistercieni: CEHIA -Sedlec, Plasy, Nepomuk, Hradiště, Sv.Pole u Třebechovic, Osek

premonstranți: CEHIA – Strahov, Želiv, Doksany (mănăstire de călugărițe), Lounovice (mănăstire de călugărițe), Litomyšl, Milevsko, Teplá, Chotěšov (mănăstire de călugărițe)

MORAVIA – Kounice (mănăstire de călugărițe), Louka

Ioaniți: CEHIA – Praga, Stříbro, Manětín, Kadan, Kladno

III/5 Cultura în secolul 12

Concepția dinastică tradițională a statalității cehe întemeiată pe legenda dinastiei Přemysl este dovedită de ornamentația unicat la nivel european a rotondei sfânta Ecaterina din Znojmo (cu hramul Înălțarea la ceruri a Fecioarei Maria) care a fost construită din ordinul prințului Konrád în 1134 cu ocazia căsătoriei sale cu Maria Srbská; rotonda reprezintă începuturile mitice ale familiei Přemysl (Přemysl Plugarul) și ciclul de domnitori din această dinastie care sunt apoi plasați într-un context ideologic creștin (figurile evangheliștilor, Cristos – stăpânul).

Sub influența „edificării țării" și a formării nobilimii, mentalitatea societății cehe s-a transforma în mod substanțial. A crescut nu numai

conștiința de sine, dar și credința religioasă a multor reprezentanți ai aristocrației, după cum o dovedesc pelerinajele nobililor în Palestina. Concepția cehilor despre rolul important pe care îl jucau în lumea creștină este dovedită de un tablou monumental din scrierea lui Augustin[1] *De civitate Dei* (Despre comunitatea divină). În „Ierusalimul ceresc" (imperiul divin veșnic) alături de Sf.Treime, de îngeri și sfinți se află și un spațiu în care sunt evocate patru figuri de sfinți (Sv.Václav, Vojtěch, Prokop, Ludmila) cu inscripția *Boemienses* (patronii „cehi"). După cum explică o altă inscripție, „speranța, dragostea și credința au lăsat aici loc cehilor onești". Cehii au încercat astfel să îmbine edificarea orânduirii interne cu idealurile creștine generale.

Inițiatorul vieții spirituale în a doua jumătate a secolului 12 a fost mai ales Jindřich Zdík, episcop de Olomouc, care a sprijinit congregațiile religioase cu orientare augustină (ioaniți). În țările cehe a apărut deja o cultură livrescă proprie, al cărei centru se afla mai ales în scriptoriul lui Zdík, adică într-un atelier de copiști unde a apărut, de pildă, *Colectarul de la Olomouc (Horologium)*. Producția literară de la mănăstirea din Hradiště a fost transferată la Opatovice (*Manuscrisele de la Hradiště-Opatovice, Homiliarul de la Opatovice)*.

În anii '30 ai secolului 12 au apărut construcții noi în stil romanic la Praga care începuse să fie reconstruită după modelul „orașelor" latine (mai ales italiene), după cum afirmă un cronicar. S-a refăcut biserica Sv.Jiří (Sf.Gheorghe N.T) din Hrad; dominanta Pragăi a fost însă completată de nou construita mănăstire Strahov, ale cărei ziduri romanice sunt ascunse în prezent într-o construcție în stil baroc târziu. A fost construit podul din piatră al Juditei (al doilea ca vechime din Europa Centrală după podul din Regensburg) care este considerat „o operă imperială". Centrul comerțului la distanță, dotat cu vamă a fost curtea domnească din Týn. În aglomerația pragheză au apărut cartiere de negustori evrei și germani. O trăsătură caracteristică a orașului o reprezentau casele din piatră în stil romanic, aparținând negustorilor care întrețineau relații comerciale strânse cu bazinul Dunării (Regensburg) și erau legați de interesele financiare ale domnitorilor.

---

[1] Augustin, Aurelius Augustinus, cel mai cunoscut dintre părinții Bisericii latine. Născut în 354 la Tagast (Africa de Nord), m. în 430 la Hipponus unde a fost episcop. Teolog, filozof, moralist, remarcabil dialectician, neobosit în lupta pentru puritatea doctrinei catolice. Lucrări: „Confesiunile", „Cetatea lui Dumnezeu", „Retractări", "Tratate despre grația și liberul arbitru", „Scrisori și Preziceri". (N.R)

Această arhitectură fără asemănare în partea de răsărit a Europei a influențat în mod izolat și casele nobililor din Cehia Centrală.

Apogeul arhitecturii europene l-a constituit mănăstirea aristocratică de călugărițe de la Doksany, urmată de mănăstirile din Kladruby și Želiv, iar după modelul mănăstirii Sv.Jiří a fost ridicată mănăstirea de călugărițe de la Teplice. Mănăstirile fondate de nobili, ca de pildă cea de la Milev, au început să rivalizeze cu fundațiile domnitorilor. Exemple de artă romană din secolul 12 reprezintă și bisericile de la Jakob sau Záboří nad Labem în Cehia Centrală.

În societatea cehă a continuat să existe un simț acut al continuității istorice. Au apărut noi opere ale cronicarilor care au continuat *Cronica cehilor a lui Cosma* (terminată în 1125). Este vorba despre cronicile așa-numitului *Canonic de la Vyšehrad*, ale *Călugărului din Sázava* și *Letopisețul lui Vincenciu* care glorifică domnia lui Vladislav II, mai ales succesele cehilor în timpul campaniei lui Friedrich Barbarossa în Italia.

CAPITOLUL III

REGATELE CEHE IN SECOLUL 13

I. SECOLUL 13 ÎN EUROPA ŞI CEHIA (UN SECOL AL ORDINEI ŞI SINTEZEI, AL TRANSFORMĂRILOR ŞI CONTINUITĂŢII)

Pentru Europa secolul 13 a însemnat mai ales o perioadă în care formele medievale anterioare ale „civilizaţiei romane" s-au transformat în sisteme sociale mai variate, dar mai stabile şi mai eficiente care au constituit matca întregului ev mediu târziu. S-a dezvoltat puterea ecleziastică ce fusese consolidată la al IV-lea conciliu de la Laterano (1215), la fel ca şi puterea laică care acum dispunea de mijloace financiare considerabile, ceea ce a permis trecerea la o armată de mercenari şi la crearea primilor germeni ai unei administraţii birocratice. În ţinuturile mai periferice ale Europei s-a extins nu numai ştiinţa de carte şi noţiunea de creştinism aprofundată din punct de vedere filozofic, dar a pătruns şi percepţia de **oraş** ca instituţie juridică. Cu toate acestea, Europa de Vest şi Sud şi-a menţinut supremaţia în domeniul culturii, producţiei şi al finanţelor.

Regatele dinastice s-au transformat în monarhii cu reprezentarea stărilor şi în monarhii naţionale (Anglia, Franţa, ţările din Peninsula Iberică) care au intrat sub tutela unor mari sisteme economice şi juridice din regiunile feudale rivale şi din comunităţile orăşeneşti. Puterea regală a devenit o forţă obiectiv necesară, centrul statului care

avea grijă de jurisdicția și de politica fiscală (impozite), iar din aceste nevoi s-au născut germenii noii administrații.

În secolul 13 Papalitatea a atins influența sa politică maximă, trecând sub controlul ei biserica din cea mai mare parte a Europei și intervenind în disputele politice cotidiene. Abia acum creștinismul s-a deschis în mai multă profunzime omului medieval care l-a îmbogățit conform propriei sale percepții. S-au impus cultura și caracterul sistemic. Datorită lor, biserica creștină a respins presiunea **ereziei**, ca de pildă, în ținuturile din sudul Franței unde a avut loc mișcarea albigenzilor. Un instrument mai eficient decât arderea pe rug și inchiziția s-a dovedit a fi însă exercitarea unei influențe active și profesionale asupra credincioșilor. În localitățile rurale exista câte o **organizație parohială**, iar la orașe – ordinul cultivat al **dominicanilor** delegat de inchiziție; asupra poporului mai acționa printr-o cucernicie emotivă și simplă ordinul **franciscanilor** care el însuși se afla la limita ereziei. Cultura a încetat să mai fie un apanaj al preoților, devenind un mijloc al administrației de stat și urbane, al justiției și comerțului. În secolele 12-13 în Europa de Sud-Vest a fost creată o rețea întreagă de universități. Simbolul noii culturi, al ordinei și evlaviei a devenit **stilul gotic** care s-a răspândit încet din nordul Franței unde domnea dinastia Capețiană. O sută de ani a trebuit să treacă pentru ca stilul gotic să ajungă din mănăstirea Saint-Denis de lângă Paris (anii 20 ai secolului 12) în orașul german Magdeburg pentru ca apoi să cunoască o nouă înflorire în Europa Centrală.

Forța economică a Apusului a început să egaleze în multe privințe civilizațiile mai vechi, bizantină și orientală. În cele din urmă, Bizanțul a devenit o victimă ușoară a complotului conducătorilor celei de-a patra cruciade în Palestina și a venețienilor. Negustorii din Europa de Sud au pătruns în Levant (bazinul răsăritean al Mării Mediterane) și în ținutul Mării Negre, iar frații Pollo au ajuns până la curtea imperială chineză. În același timp, în Europa de dincolo de Alpi, mai ales în ținuturile cuprinse între Flandra (parte din Belgia de astăzi), Anglia, Franța și bazinul Rinului s-au dezvoltat producția și comerțul mai puțin atractive din exterior, dar importante din punct de vedere economic. Asociația negustorilor germani Hansa a introdus în comerțul european toată zona Mării Baltice. În această perioadă de activități creatoare, din care a făcut parte și colonizarea orașelor din Europa Centrală și de Răsărit (Polonia, Cehia, Ungaria), popoarele baltice se aflau abia la începutul creștinării lor.

În ținuturile germane ale Sfântului imperiu roman instituția împăratului și-a pierdut puterea dominantă și – odată cu dezvoltarea domeniilor princiare și a orașelor libere – a fost transferată mai degrabă într-o sferă pașnică. În Italia, după căderea dinastiei Staufen (la mijlocul secolului 13), practic împărații nu au mai intervenit de loc, dar nici Papalitatea nu a ajuns să domnească. Țările bogate și fărâmițate s-au împărțit în ghibelini și guelfi (discipoli ai împăratului și ai Papalității) care își disputau supremația în diferite orașe. Puterea politică în Europa Centrală s-a concentrat în mâinile prinților laici și spirituali și a câtorva familii dinastice puternice (dinastia Arpadiană în Ungaria, dinastia Přemysl în Cehia, dinastia Babenberg în Austria, dinastia Wittelsbach în Bavaria, familia Ascanilor în Brandenburg, Wettin în Meissen, familia Welf în Brunsvick). Statul ceh a căpătat acum un rol excepțional deoarece domnitorii lui au fost implicați în primele acțiuni de integrare din Europa Centrală care nu au fost conduse de Imperiul romano-german.

Secolul 13 a reprezentat pentru Cehia o perioadă de integrare profundă în viața culturală și politică europeană, desigur mai ales în contextul central-european. Au apărut o serie de fenomene noi, stabilizarea puterii regale, formarea orașelor, construirea de castele ale nobililor, sosirea populației germane, ca unul dintre principalii purtători ai noilor tendințe. Astfel, țările cehe s-au transformat într-o țară cu două popoare. Pe bună dreptate, caracterul revoluționar al acestor transformări este comparat cu industrializarea care a avut loc în secolul 19.

În contextul general al acestei evoluții nu a fost vorba însă de o singură transformare izolată, despre sfârșitul „orânduirilor" slave și înlocuirea lor cu altele noi feudale, germane, cum este de părere, de pildă, František Palacký. Elementele economice noi au îmbrăcat de multe ori forma unei „invazii" și deși au reprezentat un aport de civilizație inestimabil, nu au depășit și nu au frânat evoluția internă. Transformările începute la un alt nivel juridic mai devreme (teritorializarea nobilimii în secolul 12), au fost desăvârșite mai târziu, respectiv în veacul 15 – de multe ori chiar de către populația cehă. Secolul 13 a fost atât un secol de continuitate, mai ales în privința desăvârșirii edificării interioare a țării în prima jumătate, cât și unul de transformări, de absorbire a comunităților urbane, mai ales odată cu dezvoltarea puterii regale în cea de-a doua lui jumătate.

Pentru mediul autohton nu a fost de loc ușor să facă față imediat instituțiilor unui oraș, ai cărui locuitori nu numai că vorbeau o limbă străină, dar aveau și un alt regim juridic, o mentalitate și o viziune diferită, o percepție mai concretă a timpului, o atitudine mai rațională (mai înțeleaptă) față de religie și abilități economice. Toate aceste elemente au influențat și societatea cehă. **Nobilii** au trebuit să se familiarizeze cu principiile pieței, ale creditului și cu noțiunile mai precise din domeniul proprietății. **Sătenii** depindeau tot mai mult de oraș, dar caracterul contractual al relațiilor dintre supus și vasal, stabilirea exactă a sumelor de bani care urmau să fie reținute sau a obligațiilor față de stăpânire le-au permis să se gospodărească mai independent.

Impunerea idealurilor și a libertăților fiecărei forme de putere – **biserica, puterea regală, nobilimea, orașul** – a fost legată în mod necesar de confruntarea lor reciprocă, de **delimitarea sferelor de influență**, a limitelor de suportabilitate a libertăților unora în raport cu respectarea lor de către ceilalți. În felul acesta, din confruntările parțiale – a apărut forma specială a evului mediu ceh dezvoltat. A fost creată forma de bază a monarhiei medievale de tip dezvoltat, a fost desăvârșită structura populației pentru secolele următoare, s-au impus relațiile de piață financiare. A început epoca civilizației și a culturii legată de stilul gotic. Libertățile nobilimii, ale orașului sau mănăstirii au fost mai limitate în țările cehe comparativ cu țările germane, dar în același timp s-a întărit coeziunea lor într-o singură entitate statală legată prin instanța de judecată, curtea regală și nobilime. Statul ceh a fost reprezentat de autoritatea unei dinastii străvechi și de rangul regelui, și-a menținut identitatea, dar poziția lui s-a schimbat. S-a lărgit baza lui națională și socială, iar – împreună cu rangul și interesele domnitorilor din imperiu – a depășit limitele sale geografice, devenind o verigă permanentă de legătură în relațiile central-europene.

II. REGATELE LUI PŘEMYSL I OTAKAR ȘI VÁCLAV I

II/1 Politica regelui Přemysl I Otakar (1197-1230)

La sfârșitul secolului 12 și începutul secolului 13 Cehia a intrat definitiv în ierarhia superioară a formațiunilor politice europene, adică a regatelor. Aceasta a fost mai ales o consecință a evoluției interne – respectiv a consolidării structurii sociale feudale mai avansate care a

întărit puterea supremă și stabilă a domnitorilor (inclusiv succesiunea la tron a fiului prim născut – principiul primogeniturii), ne mai lăsând prea mult loc pentru a se impune cetelor de luptători. Statul ceh independent și unitar, care dobândise experiență în perioada de discordie a intrat într-o constelație internațională favorabilă creată după moartea împăratului Henric al VI-lea de lupta dintre familiile Staufen și Welfen pentru tronul imperiului. Pentru Přemysl I nu a fost greu să promoveze o politică de apărare față de membrii dinastiilor Staufen (Filip de Suabia) și Welfen (Otto al IV-lea) și să refacă titlurile regale pentru cehi (anul 1198).

Important este însă că titlul de rege ceh a fost recunoscut și de Papalitate în anul 1204. Aceasta se explică mai ales prin faptul că statul ceh s-a desprins din legătura tradițională de alianță cu împăratul, devenind independent din punct de vedere politic. Aparent, a fost vorba de o evoluție paradoxală. În situația în care împăratul trebuia să respecte voința principilor, Cehia se putea desprinde din imperiu asemenea Ungariei sau Poloniei. Dar această desprindere nu s-a produs. Interesele geopolitice ale dinastiei Přemysl erau diferite – țările cehe erau tot mai strâns legate de țările germanice vecine prin circulația oamenilor, a mărfurilor, prin legături ideologice și juridice (mănăstiri, orașe), iar domnitorii cehi și-au întărit prestigiul la fel ca principii Sfântului imperiu romano-german. Transmiterea tuturor drepturilor regale asupra domnitorului ceh este dovedită și de preluarea dreptului de investitură a episcopilor autohtoni.

Relația dintre imperiu și Cehia a fost reglementată de *Bula de aur siciliană* emisă la Basel în 1212. Prin această bulă, noul împărat și rege al Siciliei, Friedrich al II-lea din familia Staufen, a consfințit privilegiile regilor cehi și a subliniat relația onestă, nicidecum de supus a Cehiei față de imperiu în timp ce relația de vasal a domnitorului ceh față de împărat era interpretată exact în spiritul „justiției divine" din 1216 (împăratul îl confirma numai formal pe regele înscăunat în Cehia).

Succesele internaționale ale lui Přemysl au fost complicate însă de divorțul lui de Adléta Mišenská și de căsătoria cu prințesa maghiară Constanța (1198). Adléta a cerut ajutor papei în încercarea de a păstra drepturile copiilor săi. Una dintre fiice, Markéta avea să devină regina Danemarcei sub numele de Dagmar. Papa Innocentie III a amânat însă luarea unei hotărâri definitive în această chestiune și abia după moartea Adlétei a anulat căsătoria lui Přemysl.

II/2 Emaciparea bisericii în timpul episcopului Andrei

În evul mediu religia a unit societatea într-un singur tot și într-o anumită măsură a „legalizat" funcționarea instituțiilor de stat. În plus, prin enormul său potențial de cultură și informații privind evoluțiile pe plan european, biserica a fost un sprijin indispensabil al puterii domnitorului. Domnitorii foloseau capelele bisericilor și clericii. Aceștia lucrau în cancelariile domnești care protejau interesele regelui și emiteau documente general valabile. Prin tradiție, **cancelarul** regelui ceh era starețul de Vyšehrad.

Viața societății a impus treptat ca biserica să-și desfășoare activitatea independent de puterea laică. Bineînțeles, această separare a provocat diferite dispute; în Anglia simbolul apărării libertăților bisericii a devenit Sf.Thomas Becket, iar în Polonia Sf.Stanislav. Cultul lor a fost îmbrățișat și în Cehia unde sub influența celui de-al IV-lea conciliu de la Laterano, lupta pentru emanciparea și reforma bisericii a fost inițiată de episcopul Ondřej (Andrei). Deoarece în Cehia s-a bucurat de un sprijin restrâns, începând din 1216 Ondřej a activat mai ales la Roma. Acest lucru poate fi explicat prin conservatorismul mediului în care trăiau clericii cehi care mai respectau încă tradițiile medievale timpurii și uzanțele juridice ale țării ce nu recunoșteau proprietatea deplină asupra pământului de către reprezentanții bisericii. Conform **drepturilor de fondatori,** familia donatorului (adică a celui care făcea un dar) sau domnitorul continuau să hotărască împreună asupra pământurilor închinate „lui dumnezeu și sfinților" și își opreau o dijmă. Domnitorii laici nu numai că numeau preoții, dar puteau să retragă donațiile, izgoneau comunitățile mănăstirești și le înlocuiau cu călugări (de pildă, în Cehia, mănăstirile din Hradiště, Želiv, Strahov au revenit premonstranților). În cele din urmă, Ondřej cu sprijinul papei a reușit să editeze **Privilegiile pentru episcopia pragheză** în 1221 și prin **concordatul** din 1222 a obținut recunoașterea principalelor revendicări privind poziția independentă a bisericii cehe (Moravia nu era inclusă), respectiv dreptul la alegeri canonice și respectarea imunităților juridice și economice.

II/3 Regele Václav I (1230-1253)

În timpul domniei lui Václav autoritatea Cehiei a continuat să se întărească. Soția lui a fost Kunhuta, fiica regelui Filip de Suabia din familia Staufen. Astfel, în cercul de influență al regilor cehi au ajuns, printre alții, ducii din Carintia și prinții din Silezia. În 1241 în Europa au năvălit

mongolii împotriva cărora a fost organizată o apărare comună. În fruntea unei oștiri numeroase Václav I s-a apropiat de Lehnice unde între timp hoardele de tătari distruseseră oastea condusă de principele Henric al II-lea cel Cucernic de Silezia. Tătarii s-au retras rapid din fața noului adversar și traversând Moravia au năvălit în Ungaria.

O problemă cheie pentru viitorul Europei Centrale l-a constituit succesiunea după familia Babenberg care a domnit în Austria și Stiria. Domeniile stăpânite de ea au fost cele mai bogate dintre principatele de atunci ale imperiului la nord de Alpi. Eforturile familiei Staufen de a stăpâni acest teritoriu de o importanță excepțională pentru ea au fost irosite însă de curia papală. În 1246 fiul cel mare a lui Václav, Vladislav, a primit Austria prin căsătoria cu Gertruda Babenberg. Dar în ianuarie 1247 el avea să moară.

Imediat după ce a preluat funcția de margraf al Moraviei, cel de-al cincisprezecelea urmaș al tronului ceh din dinastia **Přemysl** s-a lăsat antrenat în mișcarea de rezistență contra propriului său părinte în anii 1247-1249. Acest război intern s-a încheiat printr-un compromis în favoarea lui Václav. În 1250 a fost redeschisă problema succesiunii în Austria și cu sprijinul familiei Kuenring, Přemysl a fost decretat duce. Pentru legalizarea acestei preluări de putere, la dorința nobilimii austriece și a clerului, el s-a căsătorit cu **Markéta Babenberg**, mult mai în vârstă decât el, cea care „îl sedusese" cândva pe ginerele nobil al mătușii Anežka.

II/4 Societatea, statul și familiile de nobili în prima jumătate a secolului 13.

În prima parte a secolului 13 majoritatea fortărețelor și-au pierdut funcția inițială. Unele s-au transformat în castele mici de domnitori cu grade diferite de importanță, în vecinătatea altora au apărut orașe. Cauza a constituit-o evoluția economică de lungă durată în cadrul căreia s-au impus proprietatea liberă a nobilimii și relațiile de piață. Castelanii și „funcționarii" nu erau capabili să conducă o administrație puternică și originală, administrația de stat își menținea tendința de îmbogățire prin corupție, iar în urma dezvoltării proprietăților nobiliare și a imunităților religioase influența ei a fost limitată. Administrația provinciilor s-a transformat într-o administrație

regională autonomă a nobilimii și a funcționarilor care erau numiți de rege, mai ales pentru apărarea siguranței regiunii (așa-numiții executori din rândurile nobilimii). Administrația financiară era organizată în special de la centru și se baza pe colaborarea cu înalta nobilime sau cu orășenii, iar sursa ei principală de venituri a devenit **birul general** care era încasat de pe fiecare „plug" și moară.

Numai câteva castele și-au menținut rolul de mari centre politice și **sedii ale tribunalelor independente** – în afară de Praga, trebuie menționat mai ales Olomouc, Brno și de importanță mai mică Znojmo, Hradec (lângă Moravice), Plzen (Starý Plzenec de astăzi). La scara întregii țări, la fel ca și pe plan regional, înalta nobilime a preluat autoritatea politică și judiciară. În țările cehe evoluția autonomă a justiției **a culminat cu apariția instanței de judecată** de la Praga la cumpăna anilor 40 și 50 ai sec.13.

Protectorul ei mistic a devenit Sf.Václav. Acesta a fost un sfânt și nu un domnitor care îi chema pe inculpați în fața tribunalului, după cum o dovedește pecetea lui metalică care s-a păstrat. Chiar dacă domnitorul prezida tribunalul țării, în mod necesar el ajungea numai în poziția de „primul dintre cei egali". Din curtea cu juri mai făceau parte slujbașii de la Hradul din Praga și așa-numiții patriarhi din rândul domnilor, adică din rândul înaltei nobilimi. Tribunalul țărilor cehe crea legi pe loc („găsirea dreptului") și hotărârile lui erau irevocabile. În timpul lui Přemysl II pe lângă tribunalul de la Praga au fost create pravilele țării ca acte oficiale .

Natura **puterii domnitorului** a continuat să se schimbe. Totodată, suveranul a încercat să-i elibereze din legăturile lor tradiționale cu societatea pe nobilii cehi și moravi care până la încoronare îl numeau pe rege principe. Desemnarea inițială a domnitorului pe baza legendei carismatice a dinastiei Přemysl a devenit desuetă; de la Vyšehrad a dispărut încălțămintea din rafie care se pare că aparținuse lui Přemysl Plugarul, iar încoronarea ca rege a depășit prin importanța ei sacrală ritualul urcării pe tron. Pe baza documentelor scrise au apărut alte tradiții („transferarea" regatului din Moravia în Cehia), iar în scopul măririi propriului lor prestigiu, regii au folosit ritualurile culturii cavalerești.

Puterea regală s-a inspirat din modelele europene și treptat a adoptat o politică mai activă de formare a resurselor financiare și de putere de care domnitorul putea să dispună în mod direct și liber. Drepturile care aparțineau exclusiv regelui se numeau regalii. Ele

izvorau din proprietatea ideală asupra pământului și se manifestau într-un mod foarte avantajos, de pildă la extracția argintului (venitul se numea urbura), sau la baterea și schimbul de monede. Începând din secolul 13 domnitorii cehi au bătut o monedă nouă, de tip bracteat. „**Regatul**" cuprindea toate teritoriile statului lui Přemysl, inclusiv Moravia și în mod special domeniile și orașele regale (*dominia*) care constituiau un sprijin important al puterii domnitorului. Simbolul heraldic al regatului a devenit leul care a înlocuit treptat vechea acvilă în flăcări, așa-numita **acvilă a Sf.Václav**. Ea a început să fie legată direct de Sf.Václav ca apărător al justiției țării.

În **Moravia** structura regiunii s-a dezvoltat oarecum diferit și într-un ritm mai lent decât în Cehia. Dar ambele țări au rămas deschise circulației reciproce de bunuri și persoane. Pentru menținerea coexistenței unitare a celor două state, pe plan intern rangul de margraf nu era echivalent cu cel de domnitor suveran, iar în plus familia regală se străduia să-și asigure continuitatea în mod direct, la început prin intermediul fraților (Vladislav Henric m.1222, Vladislav m.1224, Přemysl m.1239), iar apoi al fiilor de regi (Vladislav, Přemysl). Dinastia Přemysl a folosit blazonul leului și în Moravia, iar leul cu două cozi a simbolizat domnia lor în cele două țări. Un anume fel de dezvoltare „în oglindă" a Cehiei și Moraviei este ilustrat și de faptul că **acvila în tablă de șah** moravă a apărut la fel cu acvila în flăcări ca simbol al organizării sociale și juridice în Moravia. Abia în a doua jumătate a secolului 13 au fost stabilite din nou blazoanele – **leul cu două cozi** a devenit simbolul regalității cehe, iar acvila în tablă de șah – simbolul principatului morav. Acvila în flăcări a rămas simbolul Sf.Václav, dar mai târziu Jan de Luxemburg l-a oferit ca blazon liber (care servea intereselor comunității nobilimii) episcopilor de Brixen.

Cu toate acestea, numai **nobilimea** a fost cea care contribuit atât la urcarea pe tron, cât și la păstrarea identității juridice și politice a statului. Datorită sistemului de posesiuni nobiliare extins în mod sistematic a fost menținută integritatea țărilor cehe, ale căror ținuturi periferice erau amenințate de acțiunile de colonizare ale feudalilor germani. Zona Munților Metalici era stăpânită de familia Hrabišice, Cehia de Vest – de un grup de familii și mănăstiri, iar partea de nord a Moraviei până atunci destul de slab populată a fost împărțită de câteva familii cehe importante. Familia Vítkovec a început să administreze în mod sistematic ținuturile mlăștinoase și împădurite din sudul Cehiei, ajungând să stăpânească domenii până la graniță,

respectiv până la Mühlviertel și Waldviertel. Familiile străine (contele Arnold, fondatorul castelului Hukvaldy, familia Lichtenștejn în Mikulov) au reușit să se infiltreze în rândul nobilimii ceho-morave numai în mod izolat și atunci cu sprijinul membrilor dinastiei Přemysl.

Cele mai importante ramificații ale familiilor

Fam.Hrabišice – nobili din Oseko (Rýzmburk), Most, Krašovice; fam. Vítkovice – din Krumlov, Hradec, Rožmberg, Třebon și Landštejn; fam. Bavorovice – din Strakonice, Vítějovice, Pořešín; fam.Drslavice și fam. Černín din Chudenice, Rýzmberk; fam.Markvartice– din Lemberk. Vartenberk, Valdštejn, Michalovice; fam. Benešovice – din Bechyně, Kravař, Dědice; fam.Ronovec – din Lichtenburg, Dubá, Lipá; fam.Tasoveec – din Tasov și Meziříčí. Lomnice, Křižanov; Litice, Potštejn (Plzen și Hradec), Častolovice; fam.Buzici din Valdek, Rožmitál, Házmburk; fam.Janovice din Vimperk.

II/5 Evoluția culturală; Anežka Česká

În primele decenii ale secolului 13 arta țărilor cehe mai era încă dominată de arta romanică care corespundea pretențiilor și tradițiilor autohtone. Ascensiunea nobilimii și a bisericii a determinat construirea de bisericuțe domnești cu tribună și curte interioară. Unele biserici mai mici reprezintă adevărate bijuterii arhitectonice tipice pentru satul ceh și morav (bisericile din Vinec lângă Mladá Boleslav, Kondrac sau Tismice în Cehia Centrală). În incinta curților bisericilor au apărut primele elemente ale castelelor – turnuri locuibile sau mici „palate", ca de pildă la Týnec nad Sázavou. Dintre reședințele nobiliare mari, dar izolate, fac parte desigur Jindřichův Hradec și Strakonice.

Construcțiile grandioase au continuat să caracterizeze mai ales mănăstirile care începeau să fie influențate de stilul gotic. Așa de pildă, o decorație unică din punct de vedere artistic poate fi admirată la mănăstirea Porta Coeli, fondată de regina Constanța lângă Tišnov. De asemenea, mănăstirile din Velehrad, Třebíč, Osek sau Teplá se remarcă prin arhitectura lor de excepție.

A crescut popularitatea legendelor despre Sf.Václav și Prokop care întăreau conștiința de sine autohtonă, iar în 1204 **abatele Prokop** a fost canonizat. Pentru arta livrescă a fost tipică dezvoltarea tradițiilor picturii bizantine (*Antifonarul din Sedlec*, manualul *Mater verborum* cu glose cehe târzii). Un simbol al valorilor ideologice bine definite ale mediului ceh în perioada de trecere de la epoca romanică la cea gotică

este coralul *Sváty Václave*, cântecul de război al nobilimii cehe în secolul 13 care se pare că a fost compus în primul pătrar al veacului 12.

Țările cehe nu au rămas însă indiferente la influențele din exterior. Primul focar al culturii gotice de nivel superior s-a găsit la curtea familiei Přemysl. Unul dintre imbolduri l-a constituit venirea prințesei Kunhuta ca mireasă a tânărului Václav împreună cu numeroasa ei suită. Kunhuta era fiica lui Filip de Suabia. Astfel, modelele de cavalerism ca stil de viață al aristocrației laice au fost transferate din partea cea mai avansată a Germaniei care era supusă direct influențelor romanice în rândul nobilimii cehe.

Cavalerismul (bazat pe modelele existente în sudul Franței și pe atmosfera cruciadelor internaționale în Palestina) a introdus o relație nouă între rege și nobilime. Este adevărat că el a întărit principiile tradiționale ale credinței supusului față de vasal, dar a preferat virtuțile cavalerești care de cele mai multe ori erau legate de o origine nobilă. Însuși domnitorul se străduia să câștige pintenii de cavaler (ceremonialul ridicării la rang de cavaler). În general, s-au dezvoltat mândria și ambițiile individuale ale nobilimii. Împreună cu formele culturii cavalerești (educația, pornind de la paj până la ridicarea la rang de cavaler, pregătirea pentru luptele în turniruri, regulile de război, apărarea credinței și alte virtuți creștine, poezia de la curte, reprezentată la început la Praga de minnesängerii din sudul Germaniei, serviciul galant pentru doamne) nobilimea și-a însușit totodată atributele apusene ale nobleței, mai ales proprietatea asupra unor castele de familie. Noile reședințe familiale care au început să fie construite în anii '40, purtau pe atunci nume germane. Astfel, domnii din Lemberk, Šternberg și Rožmberg s-au mândrit cu cele mai vechi nume de familie preluate după numele castelelor lor.

Totodată, curtea familiei Přemysl a respectat religia, ceea ce a contribuit la formarea unui sentiment profund de evlavie. Reprezentata lui a fost **Anežka** (m. la 2.3.1282), sora lui Václav I. După eșuarea căsătoriei sale cu Henric, fiul împăratului Fridrich II, Aněžka s-a călugărit și datorită activității sale a intrat în rândul prințeselor – sfinte Sv.Hedvika de Silezia și Sf. Elisabeta de Durýn. În ciuda respectului de care s-a bucurat acasă, Anežka Česká a fost canonizată abia în frământatul an 1989. Ea a fondat trei mănăstiri, a creat unicul ordin ceh al **rozicrucienilor**, având o misiune caritabilă și i-a adus în Cehia pe franciscani și pe clarise. De asemenea, a întreținut corespondență cu cea mai importantă sfântă din vremea ei, Sf.Clara. Din noua

concepție a creștinismului au făcut parte și acțiunile caritabile ale nobilimii. O asemenea activitate a desfășurat pe domeniile sale beatificata Zdislava (m.cca 1252), soția lui Havel din Lemberk și fiica Sybilei din Křižanov, fostă damă de onoare la curtea reginei Kunhuta de Suabia.

III. DOMNIA REGELUI PŘEMYSL II OTAKAR

III/1 Tânărul Přemysl și hegemonia cehă în ținuturile cuprinse între Alpi și Marea Baltică

Přemysl II s-a urcat pe tronul ceh în 1253 într-o situație internațională complet diferită față de perioada cu două-trei sute de ani înainte. Rolul imperial al regilor germani și al dinastiilor lor era pe sfârșite, monarhia ereditară încă nu fusese creată, iar provinciile germane ale Sfântului imperiu roman se transformaseră într-un sistem de principate ereditare sau ecleziastice, comitate imperiale, domenii și orașe din care nici unul nu se putea măsura cu statul ceh. Puterea împăratului a cunoscut o perioadă de criză, așa-numitul interregn (domnie intermediară, 1250-1273), în timpul căreia reprezentanții familiei Staufen nu au reușit să-și refacă puterea datorită rezistenței papilor. Nici unul dintre împărații romani aleși (Alfons X de Castilia, Richard Cornwall) nu a domnit prea multă vreme și nici nu s-a interesat de soarta imperiului.

Deoarece Polonia era împărțită în domeniile indepedente ale familiei Piastovíc, Přemysl, în calitatea sa de rege ceh și duce austriac a căpătat un rol politic excepțional. Era prima oară când centrul de putere al Europei Centrale se deplasa spre marginea de răsărit a imperiului romano-german, ajungând să fie deținut de reprezentantul unei dinastii care nu era germană. Rivalul la putere al lui Přemysl în ținutul Alpilor a fost regele maghiar Bela IV în timpul domniei căruia Ungaria a atins suprafața sa cea mai mare (din Galiția, trecând prin teritoriul României până în Bosnia și Dalmația). Ungaria a avut însă de suferit în urma invaziei tătarilor și nu a fost atât de bine consolidată ca Cehia. Era în interesul statului ceh ca Přemysl să-și consolideze puterea prin obținerea coroanei imperiului. Dar aceasta era o sarcină foarte dificilă deoarece presupunea elaborarea unei concepții politice absolut noi bazată pe o legătură strânsă cu principatele germane și cu papalitatea pentru care cehii nu erau încă pregătiți. Este adevărat, că pe linie

maternă Přemysl, descendent al familiei Staufen (această familie, la fel ca și dinastia precedentă saliană, a fost blestemată de papă), dar politica lui s-a bazat pe tradițiile statului ceh și a tins către consolidarea hegemoniei în spațiul cuprins între Alpi și Marea Baltică.

În prima parte a domniei sale Přemysl s-a bucurat de simpatie atât acasă, cât și peste hotare. Crea impresia unui tânăr domnitor cavaler care înțelegea mentalitatea epocii, adică stilul de viață al nobilimii și activitatea de întreprinzători a orășenilor. Sentimentul de mulțumire al nobilimii cehe față de începuturile domniei lui Přemysl a fost exprimat de autorul Cronicii așa-numitului Dalimil care în rest a avut o atitudine critică față de rege:

"Așa precum un trandafir crește în mijlocul câmpiei
Tot așa domnul slăvește țara cehă prin Přemysl
El avea obiceiuri frumoase
Și a dus o viață de erou
In mijlocul nostru nu avem nevoie de un domn mai înțelept
Și de unul mai generos"

Provenit dintr-o familie de nobili, Přemysl s-a sprijinit pe familiile cehe și austriece de vază. La expansiunea lui în țările de la poalele Alpilor au participat mai ales membrii familiei Vítkovice care au primit în schimb domenii importante în bazinul Dunării (comitatul Raabs). Nobilii au participat personal la numeroasele confruntări militare ale Přemyslilor, alcătuind principala lui forță militară. Cea mai importantă acțiune a fost războiul cu Bela IV pentru dobândirea Stiriei care s-a încheiat cu marea victorie a oastei lui Přemysl în bătălia de la **Kressenbrunn** din 1260. Přemysl a luat parte la cruciadele aristocrației din Europa Centrală în Prusia (în 1255 a înființat localitatea Královec) și a încercat să fondeze centrul mitropoliei de la Olomouc pentru noile ținuturi creștinate din Lituania.

În 1261 el s-a despărțit de Markéta Babenberg și s-a căsătorit cu prințesa maghiară Constanța, nepoata lui Bela IV, care pe linie paternă descindea din familia Rurikovec. Această căsătorie, impusă de dorința de a avea un moștenitor (deși a fost recunoscut, Nicolai de Opava, fiul nelegitim al lui Přemysl, nu a putut urca pe tron) nu a fost percepută favorabil în ținuturile de la poalele Alpilor. De aceea, Přemysl a cerut să primească Austria și Stiria ca feudă de la regele Richard. Moștenitorul tronului, Václav s-a născut în 1271, iar prin înrudirea cu familia Arpadienilor a fost oprit temporar conflictul ceho-ungar. Pacea cu Ungaria a fost consolidată în 1264 prin căsătoria nepoatei

lui Přemysl, Kunhuta Braniboská, cu fiul cu același nume al lui Bela IV. La nuntă Přemysl a impresionat prin bogăție și putere, creând impresia unui „rege din aur și fier", dar și ca sprijin al imperiului roman împotriva amenințărilor din răsărit.

III/2 Politica internă a lui Přemysl II Otakar

Expansiunea statului ceh în afara granițelor s-a deosebit complet față de evul mediu timpuriu. Přemysl a domnit în Austria și Stiria conform intereselor nobilimii locale, iar crearea unui stat mare se putea face acum altfel decât prin jaf sau deportarea populației. Între Elba și Dunăre a apărut o comunitate de țări cu perspectivă care reunea ținuturile germane și slave într-un puternic ansamblu economic și politic. Această nouă comunitate a accelerat prosperitatea, ascensiunea socială și activitatea culturală. Domnitorul nu își exercita puterea dintr-un singur centru, ci se deplasa în principalele sale țări (Cehia, Austria, Moravia). Unele contacte stabilite tocmai atunci (relațiile economice și culturale dintre Cehia de Sud și ținuturile de munte din Austria) s-au adâncit în perioada următoare.

Pilonul politic al imperiului dinastiei Přemysl l-a constituit curtea sa la care erau reprezentate nobilimea cehă și austriacă, precum și înalții prelați (în fruntea consilierilor regali se afla episcopul Bruno din Olomouc). Nobilimea a intrat în serviciul lui Přemysl în cadrul structurilor țării (tribunal, administrație) sau în funcții de pârcălab. Întreținerea unor relații bune între rege și nobilime a condiționat menținerea statului lui Přemysl pe toată întinderea sa, ceea ce era o sarcină mai grea decât își închipuia domnitorul.

Atât nobilimea austriacă, cât și nobilii cehi au dobândit poziții importante din punct de vedere economic și politic la nivel regional și al întregii țări. Aceasta a impus revizuirea modelelor de putere domnească care erau cultivate atât în cercurile ecleziastice (domnitorul era locțiitorul lui Cristos, potrivit ierarhiei bisericești), cât și în concepția tradiției dinastice (nobilimea era formată din domnitori în exercițiul funcțiunii). Chiar dacă domnitorul continua să personifice ideile de statalitate și drept public, aceste prerogative fuseseră anterior deja transferate și nobilimii, la nivel de țară. Categoriile fundamentale ale valorilor nobilimii au fost „onoarea și averea" conform *Alexandreidei*. Onoarea însemna coparticiparea la activitatea politică, la ocuparea de funcții administrative, protejarea oamenilor proprii, noblețe și virtuți cavalerești. Averea reprezentanta ansamblul domeniilor și drepturilor

la proprietate. Dintre ele făceau parte puterea asupra supușilor, dreptul de a ridica biserici, orășele și castele, o ceată proprie de cavaleri, dreptul la vânătoare și alte privilegii.

Pentru nobilime regele nu era un adversar, ci o componentă naturală și vârful propriei lor structuri aristocratice. De aceea, conform concepției nobiliare, regele trebuia să întărească nobilimea din toate punctele de vedere în interesul propriei sale puteri. *Alexandreida* îl sfătuiește pe tânărul rege să îi țină pe nobili alături de sine. Nobilimea este definită mai ales din punct de vedere etic (conform principiului „noblețea obligă") și se spunea că un nobil plătea, de exemplu, dările mai sigur decât persoanele care nu erau de neam nobil.

Cu toate acestea, la sfârșitul domniei lui Přemysl a avut loc o puternică mișcare de rezistență a nobilimii care poate fi considerată cel mai important eveniment de politică internă din secolul 13. Cauza izbucnirii ei a fost delimitarea conflictuală care s-a produs între sferele de influență și de putere odată cu ascensiunea vertiginoasă a familiilor de nobili și dezvoltarea domeniilor regale. Dezvoltarea regatului lui Přemysl se îndrepta într-o direcție care după părerea nobilimii îi punea în pericol „onoarea și averea" în timp ce Přemysl încerca să intervină contra ei cu mână forte. De fapt, a fost vorba despre confruntarea a două concepții – una timpuriu medievală, conform căreia nobilimea trebuia să fie „utilă" domnitorului și cealaltă a evului mediu dezvoltat, cunoscută din cronica lui Dalimil, potrivit căreia domnitorul trebuia să fie „util" țării, comunității nobililor și statului.

O componentă importantă a politicii interne a lui Přemysl a fost **activitatea lui de fondator**. Přemysl era conștient de importanța pe care o avea posesia directă de pământuri, oameni, castele și orașe ca surse de îmbogățire și putere. De aceea, el a folosit marile valuri de colonizare, iar în timpul domniei sale a fost consolidată structura fundamentală a averii domnitorului (a „regatului" în sens mai restrâns) care se cristalizase în timpul lui Václav I. Un sprijin economic al domnitorului au devenit **orașele regale.** Ele au fost ridicate mai ales în apropierea centrelor administrative sau a curților domnitorilor (unde se găseau bunurile regelui), iar de multe ori în această structură a fost inclus și castelul orașului (Písek, Domažlice). Aceste orașe au fost populate cu coloniști germani cu experiență, cu negustori, dar și cu meșteșugari locali. A fost construit în mod planificat un sistem economic, administrativ și de apărare care controla căile de comunicație ale statului – drumurile spre Moravia (Čáslav, Chrudim, Vysoké Mýto),

spre bazinul Dunării (Písek, České Budějovice), drumurile comerciale și militare spre Bavaria, Saxonia, Polonia și Ungaria. Orașele reprezentau o sursă importantă de venituri, stabilizau puterea regală și autoritatea statului ceh în străinătate, dar nu aveau nici un fel de drepturi politice. Acest lucru s-a datorat nu numai nobilimii, cât și regelui care considera orașul un fel de instrument propriu și se opunea formării de primării sau bresle ca organizații libere cu influență politică proprie, așa cum era în ținuturile germane ale Sfântului imperiu roman.

Un alt sprijin al puterii regale l-au reprezentat **castelele** construite încă din vremea lui Václav I (Křivoklát, Týřov, Nižbor, Zvíkov, Bezděz) sau cetățile mai mici. Castelele protejau bunurile și interesele domnitorului, dar totodată serveau ca factor de stabilizare în sistemul administrației publice. Castelul era condus de un pârcălab (în locul foștilor castelani de provincie). În mod obișnuit lui îi erau subordonați oamenii din împrejurimi care prestau serviciul militar sau diverse activități economice.

Constituirea domeniilor regale și a orașelor s-a confruntat uneori cu interesele nobilimii locale care de multe ori era deposedată de terenurile mai privilegiate pe care le revendica domnitorul. Přemysl obișnuia să ofere acestor familii o despăgubire așa încât el nu a dat o lovitură de principiu proprietăților nobiliare. Totuși, după cum atestă *Cronica lui Dalimil*, nobilimea a fost lezată, mai ales atunci, când pe terenurile pe care le deținuse înainte au început să apară orașe ce reprezentau un element străin din punct de vedere național și juridic.

Paradoxal este faptul că, deși își construise o putere centralizată uriașă, Přemysl nu și-a consolidat poziția în planul politicii interne, ci mai degrabă ea a fost subminată. Datorită lui, domnitorii din țările cehe și din ținutul Alpilor și-au putut clădi puterea monarhică pe baze sigure, dar personal, Přemysl a intrat în conflicte destul de mari cu interesele regionale și districtuale ale nobilimii. În scopul întăririi puterii juridice a regatului, el a propus nobilimii cehe un nou cod de legi bazat pe dreptul de la Magdeburg care priva familiile domnitoare de autoritatea lor tradițională în conducerea societății. Această încercare a intrat în contradicție cu tendința mai veche privind crearea unei jurisdicții autohtone și nu fost acceptată de nobilime. Nici măcar puternicul Přemysl nu a avut șanse în fața voinței comune a nobilimii.

III/3 Lupta pentru moștenirea Carintiei. Rezistența nobilimii împotriva lui Přemysl și bătălia de pe Câmpia Moraviei

La sfârșitul anilor '60 ai secolului 13 a început a doua perioadă a domniei lui Přemysl. Ea a fost caracterizată printr-o nouă dezvoltare a puterii sale, dar și prin apariția primelor tensiuni în relația cu nobilimea, provocate de întemnițarea panilor din Stiria în anii 1268-1269. Aparent, acum puterea regală avea nevoie de nobilime mai puțin decât înainte. În felul acesta, Přemysl s-a înstrăinat de familia Vítkovice

În 1268 prin acordul de la Poděbrad, ducele Oldřich Sponheim, stăpânul Carintiei, Crainei și mărcilor din Vindice (teritorii slovene) l-a desemnat ca succesor pe Přemysl fără a ține cont de revendicările justificate ale fratelui său Filip, arhiepiscop de Salzburg și mai târziu patriarh de Aquilla. După moartea lui Oldřich (1269) între Přemysl și Filip a izbucnit un conflict pentru cucerirea frumoaselor ținuturi de la poalele Alpilor. Chiar dacă Přemysl a fost un conducător de oști de succes, prestigiul său a avut mult de suferit în urma acestei expansiuni de cotropire. A început un nou război cu Ungaria care s-a soldat cu multe victime de ambele părți și nu a avut un singur învingător, deși regele ceh a repurtat mai multe victorii. De pildă, în 1271 Přemysl a ocupat partea de Vest a Sloveniei de astăzi și, după cum consemnează elogios cronicile, a montat de patruzeci de ori podul din lemn peste Dunăre pentru ca să-l treacă oștile sale. Întreaga Europă urmărea cu interes teatrul de război din această zonă aflată cândva la periferia ei. Cu ocazia încheierii **păcii de la Bratislava** la 3.7.1271 Ștefan V i-a invitat pe împăratul Bizanțului, pe regii Siciliei, Franței și Serbiei și pe câțiva principi germani, polonezi și ruși. La rândul său, Přemysl i-a invitat pe Richard Cornwall, pe Alfonso de Castilia, câțiva duci germani, precum și pe cneazul Vratislav.

În cele din urmă, Přemysl a ajuns să stăpânească țările din ținutul Sponheim, dar fără a avea nici un fel de garanții juridice din partea vecinilor sau a imperiului și fără sprijinul eficient al nobilimii autohtone. Puterea lui a ajuns până la Marea Adriatică, fiind recunoscută chiar și de unele orașe din nordul Italiei. Concomitent, în Germania avea loc un proces cu totul deosebit, și anume depășirea perioadei de interregn datorită activității pacifiste a principatelor, orașelor și bisericilor din Imperiu care încercau să elimine dificultățile generate de lipsa de autoritate a împăratului în scopul menținerii echilibrului în Europa Centrală, printre altele și împotriva expansiunii cehe. În 1273 Rudolf de Habsburg a fost ales împărat, iar perioada de interregn a fost

decretată o perioadă contradictorie din punct de vedere juridic. Přemysl s-a simțit foarte lezat de această alegere întrucât ignora votul alegătorilor cehi și propria sa autoritate.

În secolul 13 alegerea împăratului Sfântului imperiu roman a început să fie hotărâtă de adunarea celor șapte principi electori, numiți **kurfürsten** (din cuvintele germane kuren – a alege, Fürst – prinț). Patru erau persoane cu statul laic (regele ceh, palatinul renan, ducele de Saxonia și margraful de Brandenburg) și trei erau prelați ecleziaști (arhiepiscopii de Trier, Köln și Mohács). Participarea regelui ceh, căruia la banchetul de încoronare a împăratului, i-a revenit funcția de onoare de mare paharnic dovedește poziția importantă pe care o avea statul ceh. Uneori însă prinții electori aveau păreri diferite, împărțindu-se în tabere care își susțineau favoritul, ceea ce de multe ori genera conflicte puternice.

Přemysl nu a înțeles sau mai degrabă a subestimat posibilitatea ca ascensiunea lui să se întoarcă în mod periculos împotriva propriei sale domnii. El se baza pe o putere militară și economică uriașă care depășea posibilitățile lui Rudolf ca proprietar de domenii ereditare și imperiale. Trufaș, el nu a recunoscut autoritatea lui Rudolf (i-a trimis până la urmă o tolbă de cerșetor), deși numeroși reprezentanți ai Imperiului, precum și unii dintre clienții săi politici cehi (familia Ascanilor din Brandenburg) îl recunoșteau pe Rudolf ca împărat. Přemysl a fost excomunicat de biserică și în aceste împrejurări nefavorabile, împăratul Rudolf i-a declarat război în 1276.

Aparent, Rudolf nu părea un cuceritor al posesiunilor lui Přemysl, ci mai degrabă un apărător al drepturilor și libertăților provinciilor imperiale, ceea ce a făcut să se bucure de o popularitate imensă în rândul nobilimii germane. Přemysl se aștepta la o invazie în Cehia, dar în urma înțelegerii cu Bavaria, Rudolf a lansat un atac neașteptat în ținuturile din bazinul Dunării. Nobilimea locală și orașele au trecut imediat de partea lui în timp ce în țările din regiunea Alpilor au rămas numai garnizoanele cu ostași cehi. Această evoluție prevestea o iminentă catastrofă.

În situația creată, două cunoscute familii cehe, Vítkovice și Rýzmburg, dintre care mai ales prima deținea o forță militară considerabilă, au declanșat o puternică mișcare de rezistență. Chiar dacă familia Vítkovice a oprit armatele imperiale să intre în Cehia, autoritatea lui Přemysl în țară a fost zdruncinată. Nu era clar dacă la

mișcarea de rezistență se vor alia și alte familii, iar regele nu va fi obligat să capituleze în fața propriei sale nobilimi.

În mod evident, Přemysl a fost tras pe sfoară și nevrând să riște o confruntare decisivă, s-a supus lui Rudolf. La întâlnirea de la Viena el i-a cedat lui Rudolf țările din ținutul Alpilor și Cheb. De asemenea, între cele două familii a fost perfectată o alianță prin căsătorie, în urma căreia Habsburgii intenționau să pătrundă și în țările cehe. Revolta din Cehia nu a avut probabil un program bine pus la punct, ci mai degrabă a fost o reacție la politica regelui care izolase cele mai importante familii cehe (îi alungase de la curte pe membrii familiilor Vítkovice și Rýzmburg) și le amenința averile, iar încălcarea principiului de fidelitate era un lucru grav în situația dată. Deși nobilimea care organizase această mișcare de rezistență se gândea destul de puțin la nevoile de moment ale statului ceh, părerile privind efortul ei de a destrăma unitatea cehilor nu sunt suficient de bine argumentate.

Přemysl a reprimat mișcarea de rezistență în 1227. Boreš din Rýzmburg a fost executat pentru trădare și i-a fost confiscată averea. Záviš din Falkenštein a fugit peste graniță, iar Oldřich din Hradec și-a pierdut reședința strategică. În schimb, tânărul Jindřich din Rožmberg s-a împăcat cu regele. Alianța procehă a cnejilor a rezistat deoarece Přemysl continua să aibă discipolii în Austria. De aceea, el a luat hotărârea fatală de a răsturna situația printr-un nou război cu Rudolf. Caracterul aventurier al acestei acțiuni era evident chiar și pentru nobilimea cehă, dar impunea respect prin curajul ei cavaleresc. La 26 august 1278 (ziua Sf. Rudolf) Přemysl a fost înfrânt și ucis de cavalerii austrieci în bătălia cu împăratul și regele Ungariei de pe **Câmpia Moraviei** lângă Suché Kruty.

În aprecierile lor privind soarta de rege a lui Přemysl II, istoricii s-au lăsat de multe ori influențați de interesele lui naționale, mai ales atunci când Habsburgii au folosit consecințele politicii sale nepopulare în ținuturile din zona Alpilor. Istoriografia cehă a avut tendința de a pune căderea lui Přemysl pe seama unei conspirații a dușmanilor invidioși pe regele „din fier și aur" care era mult prea victorios. S-a uitat că organizarea unei expansiuni teritoriale de lungă durată necesită o politică precaută și pretențioasă din punct de vedere ideologic, precum și unele compromisuri pentru obținerea recunoașterii generale (în cazul nostru din partea curiei papale, a principilor și nobilimii). Un maestru al acestei politici avea să fie Carol IV, dar abia cu o sută de ani mai târziu.

Domnia lui Přemysl, atât de importantă din punct de vedere cultural pentru țările cehe nu a fost un simplu episod militar nici pentru Europa Centrală. Ea a contribuit la căderea barierei care separa mediul ceh de cel german, relevând posibilitatea realizării unei integrări mai ample. După cum relatează un cronicar din Stiria, în țările din Alpi a început să fie folosit salutul ceh „Bine ai venit, domnule". Přemysl a întreprins demersuri importante în direcția constituirii unei monarhii puternice, dar a subestimat procesele de consolidare care aveau loc independent și urmau să conducă la dezvoltarea libertăților nobilimii, a autonomiei provinciilor și a regiunilor. În perioada următoare, succesele și eșecurile lui Přemysl au devenit subiect de discuții politice în Cehia, au provocat o impresie puternică în toată Europa și au găsit un ecou romantic la poeții germani și italieni (Ulrich von dem Turlin, Dante Alighieri).

III/4 Apogeul colonizării medievale și fondarea orașelor

În mod tradițional secolul 13 a fost considerat perioada marii colonizări externe sau a colonizării germane care a modificat fundamental societatea cehă. Din secolul 9 până aproape de zilele noastre și aceste probleme ale istoriei au fost abordate în mod tendențios din punct de vedere politic și național. Este necesar însă să ținem cont de faptul că în evul mediu componenta națională a fost întotdeauna subordonată criteriilor apartenenței nobiliare, politice sau religioase. De aceea, practica de a recurge la coloniști la orașe și sate, dar și la cavaleri, călugări sau cântăreți (minnnensängeri) în toate țările din Europa Centrală (Polonia, Galiția, Cehia, Ungaria) nu a avut nimic comun cu expansiunea națională sau a puterii, ci a servit mai ales intereselor domnitorilor și puterii locale. Sosirea populației germane, dar și flamande sau valone a completat structura economică internă, iar unele regiuni (Pomerania, Silezia Inferioară) au fost acoperite treptat din punct de vedere lingvistic. Asemenea mutații ale populației în cadrul desăvârșirii colonizării s-au produs în toată Europa.

Ar fi foarte simplist, dacă am afirma că în secolul 13 au apărut „Sudeții" germani așa cum îi cunoaștem în secolul 20. În această perioadă a avut loc colonizarea unor ținuturi situate la frontieră, dar nici pe departe ea nu a avut o anvergură atât de mare ca să fi determinat avântul economic și demografic din secolele 16-17. Pe de altă parte și în ținuturile cu populație inițial cehă au apărut familii germane de orășeni care făceau comerț cu alte orașe germane din Europa Centrală,

dar care erau subordonate și domnitorilor cehi, eventual nobilimii locale.

Cele mai noi cercetări dovedesc în mod surprinzător că în secolul 13 au avut o importanță cheie nu atât acțiunile de colonizare, cât mai ales schimbările structurale care s-au produs în administrație, așezămintele și relațiile juridice din structura teritorială veche. Abia în urma lor, societatea cehă a pierdut trăsăturile sale feudale timpurii, constituindu-se într-o societate și o țară de tip occidental. Pentru evoluția noastră internă este important că procesul menționat a început deja în prima parte a secolului 12 (teritorializarea nobilimii, dezvoltarea posesiunilor mănăstirești), fiind desăvârșit de fapt abia în secolul 14 (încheierea colonizării țării). În decursul lui a avut loc o schimbare a funcțiilor reședințelor la nivel de domenii și țară. A fost stabilizată noua înfățișare a satelor și a terenurilor lor agricole (așa-numitele **sole**), s-a produs reglementarea contractuală a relației dintre nobil și supus, iar formarea micilor orașe și a aglomerațiilor urbane mai mari a servit nevoilor pieței și circulației mărfurilor. Așezările rurale din evul mediu dezvoltat – cu diferitele lor variante regionale – a cuprins tot teritoriul statului.

În cazul ideal al **colonizării emfiteutice** (crearea unui sat pe baza dreptului emfiteutic sau de achiziție) a fost stabilită arenda (deținerea de câmpuri, stabilirea unei rente în bani pe bază contractuală) care rezulta din poziția de superioritate a panului feudal. Coloniștii erau reprezentați de un **locator** care măsura terenurile agricole și de multe ori devenea jude (reprezentantul dreptului și al puterii care de multe ori implica avantaje economice). Pentru o anumită perioadă satele au fost scutite de obligații. **Sola** era de cele mai multe ori împărțită în trei loturi cu o lungime de 125 de pași pe care se întindeau ogoare care erau lucrate prin arătură adâncă (au existat variante regionale). La prelucrarea pământului, proprietarul respecta **sistemul de rotație a trei culturi**. Pământul țăranilor se numea *rustical*, iar pământul seniorilor – *dominical*. Obligațiile de muncă (la curțile domnești) reprezentau numai câteva zile pe an, dar în schimb țăranii plăteau sume fixe de bani de două ori pe an.

Orașele au fost create de comunitățile de orășeni care aveau anumite libertăți, deosebindu-se în felul acesta de aglomerațiile comerciale și de producție din evul mediu timpuriu. Jurisdicția orașului era independentă de jurisdicția țărilor cehe și întotdeauna se apela la instanțele judiciare orășenești superioare. În țările cehe, chiar între

Staré Město și Malá Strana din Praga trecea granița care delimita districtul jurisdicției orașului Nürnberg de Magdeburg.

Reprezentantul intereselor orașului (la fel ca la sate) era **primarul**. Orașele regale erau administrate de un **subșambelan,** iar orașele regale superioare de un **maestru monetar.** În fruntea autoadministrației orașelor se afla **consiliul orășenesc**, consilierii municipali și pârcălabul. Influența politică a „marii comunități" a tuturor locuitorilor orașului era mică, rolul hotărâtor având-l practic patriciatul orașului (în orașele mai mari era reprezentat de familiile cele mai înstărite, de obicei de familiile de negustori). Diferitele orașe primeau de la domnitor privilegii, adică diferite avantaje care trebuiau să le asigure unele facilități economice și juridice, ca de pildă: dreptul la o milă (la distanță de o milă de oraș era interzisă practicarea oricărei îndeletniciri), dreptul de a produce bere, dreptul de a face comerț, de a construi.

Primele comunități urbane s-au stabilit în nordul Moraviei (Bruntál), trecând prin Silezia. Orașele de pe teritoriul aglomerațiilor urbane vechi mai mari au avut uneori dimensiuni mai mici (Žatec, Litoměřice). Același lucru a fost valabil și pentru Staré Město din Praga, unde centrul comercial din jurul curții Týn și Rynek a fost închis și fortificat prin construirea cartierului Havel, începând din anii '30 (în jurul bisericii Sv.Havel N.T). Din mai multe nuclee de reședințe și centre comerciale s-au format și marile orașe din Moravia, Olomouc, Brno și Znojmo. O dezvoltare vertiginoasă au cunoscut orașele miniere care aveau o poziție juridică specială.

Coloniștii germani, orășeni sau săteni nu au format un grup omogen sau bine cristalizat din punct de vedere politic. În plus, ei vorbeau în dialecte diferite. Curând însă aveau să se apropie de cei din jurul lor, să se identifice cu statalitatea cehă, cu nevoile stăpânilor lor și să contribuie la construirea Cehiei și Moraviei ca locuitori cu drepturi depline ale acestor țări. Atacurile antigermane naționaliste din Cronica lui Dalimil pot fi puse pe seama acutizării premature a rivalității dintre nobilime și familiile de orășeni ambițioși de la începutul secolului 14.

Orașe regale:

Până în anul 1250:

Cehia – Praga (Staré Město), Hradec (Králové) , Litoměřice, Most, Stříbro, Loket. Žatec, Písek

Moravia – Uničov, Bruntál, Opava, Znojmo, Jemnice, Hodonín, Jihlava, Brno

Până în anul 1278:

Celtia – Koelín, Kouřim, Praga (Menší Město), Čáslav, Chrudim, Klatovy, Vysoké Mýto, Ústí nad Labem, Louny, Kadan. Domažlice, (České) Budějovice. Polička, Nymburk, Tachov, Beroun, Mělník, Sušice, Děčín

Moravia – Přerov, Olomouc, Uherské Hradiště, Jevíčko, Uherský Brod, Litovel, Zábřeh

Până în anul 1306:

Plzeň, Kutná Hora, Ivančice, Nový Bydžov, Ostrov nad Ohří

IV. PERIOADA ULTIMILOR REPREZENTANȚI AI DINASTIEI PŘEMYSL

IV/1 Refacerea regatelor de către nobilime în anii 1278-1290

După bătălia de pe Câmpia Moraviei, statul se afla într-o situație tragică. Deoarece Václav, moștenitorul tronului era încă copil și pe atunci nu funcționau încă instituțiile politice ale castei nobiliare, autoritatea supremă a regelui nu era reprezentată de nimeni. Rudele și aliații lui Přemysl, Ota Branibor și Jindřich Vratislav deveniseră acum rivali, disputându-și tutela asupra lui Václav care promitea câștiguri imediate, iar în cazul morții lui premature oferea cea mai bună șansă de a urca pe tronul Cehiei. Nici comportarea reginei Kunhuta nu a fost prea chibzuită. În cele din urmă, soarta statului ceh pe următorii cinci ani a fost hotărâtă de un consiliu format din principi străini care s-a întrunit între cele două tabere de război lângă Kolín. Ota a preluat administrația Cehiei și tutela asupra lui Václav, Henric a câștigat Kladno ca recompensă pentru cheltuielile de război ale Moraviei, iar regina Kunhuta a dobândit teritoriul din Opava.

La început părea că o dată cu regele a căzut și regatul. S-a destrămat o formațiune cu statut juridic și posesiunile anexate, au avut loc lupte și tâlhării, s-a instalat foametea, au izbucnit epidemii. Împăratul Rudolf a încercat să destrame statalitatea tradițională prin impunerea supremației imperiului, dar nu a fost sprijiinit de loc de nobilime (spre deosebire de unele orașe), de care depindea refacerea statului. În Cehia de sud împotriva lui Ota s-a constituit un bloc politic independent format din nobili sub conducerea lui **Jindřich din Rožmberg.** La adunarea de la Praga din 1281, alți fruntași cehi au hotărât să instaureze calmul în țară și să lupte împotriva criminalității. În Moravia

nobilimea s-a concentrat în jurul **episcopului Bruno**, apoi la curtea **reginei Kunhuta** (care a fugit din Bezděz în Opava) și în cele din urmă în jurul ducelui **Nicolae din Opava**. După ce a primit o sumă mare de bani, nobilimea cehă a forțat garnizoanele din Branibor să plece și l-a eliberat pe tânărul Václav care era păzit în Brandenburg. Odată cu venirea lui trebuia aplicată în practică și ideea de **regat nobiliar** (al unui rege „util" comunității nobililor).

După revenirea lui Václav în 1283 situația s-a tulburat din nou. La început s-a pus problema sub ce influență va intra curtea regală. Regina Kunhuta și-a impus însă voința, determinându-l pe Václav să-l cheme la curte pe amantul ei, Záviš din Falkenštein care ulterior avea să-i devină soț. Záviš s-a implicat în transformările care au avut loc în instituțiile țării cehe, în urma cărora s-au format două grupuri de nobili care și-au disputat puterea. Personal, el a reușit să îl câștige de partea sa pe Václav, obținând poziția de regent (regent era sinonim cu administrator), deși nu avea nici o funcție.

Prin concepțiile sale, **Záviš din Falkenštein** a făcut parte din tânăra generație de cavaleri ambițioși, fără să fi fost un aventurier. El a impus puterea ereditară, dar a fost și adeptul unui stil de guvernare flexibil. A reînnoit suveranitatea curții regale și a tribunalului din Praga ca centre ale statalității cehe, a lărgit rolul orașelor în sistemul politic al țării (primul privilegiu comun pentru orașe a fost emis în 1285, cu ocazia căsătoriei sale oficiale cu Kunhuta) și a promovat scopuri ambițioase pentru Václav II (consolidarea păcii pe plan intern, planul redobândirii unor țări din ținutul Alpilor, încheierea de alianțe cu familia Arpadiană, cu dinastia Piaștilor). Reînnoirea posesiunilor regale luate de nobilime s-a produs însă lent. În același timp, Falkenštein și-a pregătit în mod sistematic poziția de principe în Cehia de Răsărit.

Treptat însă poziția sa excepțională s-a erodat, în special după moartea reginei Kunhuta deoarece curtea a început să fie dominată de soția lui Václav, Guta Habsburg care îl considera pe Záviš principalul rival al familiei ei în Cehia. Influența lui a limitat posibilitățile de afirmare independentă a lui Václav. În plus, Falkenštein s-a îndepărtat de interesele castei nobililor care așteptau ca el să le extindă influența în stat. După cea de-a doua căsătorie cu Elisabeta a Ungariei prin care și-a câștigat un prestigiu enorm, Falkenštein a fost luat prizonier cu concursul rivalilor și executat din cauza unei presupuse conspirații și crime împotriva regelui în 1290.

IV/2 Noua ascensiune a Cehiei în timpul domniei lui Václav II și Václav III

Istoria Cehiei din secolul 13 seamănă cu un episod romantic și colorat despre onoarea și grandoarea domnitorului, mândria și trădarea nobililor, în culisele cărora au fost însă pregătite schimbări importante în domeniul relațiilor sociale și juridice. În aceste jocuri Václav nu a avut deloc un rol ușor. El s-a însurat cu Guta, fiica principalului adversar al tatălui său și a început să îl simpatizeze pe fostul său rival Záviš. În ciuda unei sănătăți șubrede s-a lăsat antrenat într-o luptă sângeroasă pentru putere în care vina lui Záviš nu a fost dovedită clar (mai târziu, regele a ridicat o mănăstire la Zbraslav ca să-i mulțumească Fecioarei Maria că l-a ajutat să depășească această criză).

Cu ajutorul aliaților autohtoni și străini, dar și datorită unei atitudini plină de tact față de nobilime, Václav II a refăcut supremația domnitorului, astfel încât treptat puterea regală a cunoscut o nouă înflorire. Tot în timpul lui Václav II politica dinastiei Přemysl a fost dominată de o mare ambiție izvorâtă din convingerea că familia lor era nobilă și avea o poziție privilegiată. **Expansiunea lui Václav** care s-a bazat pe puterea armelor și pe celebrul argint ceh s-a dezvoltat în două direcții. Prima țintă au constituit-o teritoriile fărâmițate ale imperiului din nord-vestul Cehiei unde Václav câștigase Chebul, primise ca feudă provincia Plísen (Altenburg, Chemnitz), cumpărase Pirna, stăpânea Freibergul (minele de argint) și încercase zadarnic să cucerească orașul Meissen.

O altă direcție a constituit-o Polonia fărâmițată a dinastiei Piaștilor care s-a menținut oarecum unitară numai datorită provinciei religioase Hnezdo. La sfârșitul secolului 12 au apărut însă idei privind unificarea Poloniei care au fost îmbrățișate de unii reprezentanți ai dinastiei Piaștilor, de cler și o parte a aristocrației. Principalele teritorii din nordul Poloniei au fost însă unificate de către Václav II care, începând din anul 1289 și-a extins supremația asupra principatelor din Silezia Superioară, a cucerit Cracovia în 1291, iar în 1300 a obținut coroana regală a Poloniei la Hnezdo. Václav II și-a consolidat puterea prin cea de-a doua căsătorie cu tânăra Eliška Rejčka (Richenza) din dinastia Piaștilor.

Posibilitățile statului ceh au fost însă din nou depășite de dorința exagerată de expansiune. O țintă ademenitoare a devenit Ungaria unde se stinsese dinastia Arpadiană. Deși unii membrii din consiliul regal

nu au fost de acord, în 1301 Václav II a acceptat oferta de a primi coroana Ungariei de la un grup de înalți nobili în frunte cu Matúš Csák din Trenčín, dar l-a trimis în Ungaria pe fiul său Václav III care a fost încoronat rege al Ungariei (sub numele de Vladislav V). Adversarii dinastiei Přemysl erau reprezentanții familiei Anjou care în plus erau susținătorii partidului pro-papă (al guelfilor) din Italia. Sprijinirea lor a fost hotărâtă de papa Bonifaciu VIII care în conflictul acutizat cu Václav a pus la îndoială calitatea lui de rege al Poloniei. Și împăratul Albrecht de Habsburg a încheiat în mod neașteptat o alianță cu papa Bonifaciu. În felul acesta, Cehia a ajuns din nou într-o situație de izolare internațională apăsătoare din care Václav a încercat să iasă datorită contactelor sale cu Filip IV cel Frumos al Franței.

În 1304 oștile cehe l-au adus înapoi pe Václav III din Ungaria în Cehia (inclusiv, bijuteriile de încoronare) și în același an în regatul ceh a intrat armata împăratului Albrecht de Habsburg. Bătălia de pe Câmpia Moraviei nu s-a mai repetat și nici nobilii, pe opoziția cărora se baza Albrecht, nu au mai trădat. Datorită tacticii militare prudente a comandanților oștirii cehe, armata imperială s-a retras înfrântă, după o încercare zadarnică de a cuceri orașul Kutná Hora.

În 1305 Curtea de la Viena și Curtea de la Praga au purtat tratative pentru încheierea păcii, în timpul cărora Václav II a murit. Cehia s-a resemnat în favoarea imperiului, renunțând la Pomerania, dar a încercat să mențină unitatea nucleului ceho-polon. Această orientare a fost consolidată prin căsătoria lui Václav III cu Viola Těšínska din dinastia poloneză a Piaștilor.

Uniunea ceho-polonă putea contribui la întărirea regiunilor mai dezvoltate din Europa, așa cum fusese înainte uniunea ceho-austriacă. Modelul de stat ceh și sistemul economic exercitau o influență pozitivă în Polonia, iar orașele și nobilimea erau unite din punct de vedere comercial. O condiție necesară pentru continuarea dezvoltării era însă implicarea nobilimii polone în politica de la curtea regală. Poate acest lucru s-ar fi realizat în timpul domniei tânărului Václav III, mai ales deoarece rezistența organizată în țară de Vladislav Lokýtek nu a fost sprijinită de ceilalți reprezentanți ai familiei Piaștilor. Václav în vârstă de 17 ani a adunat în jurul său o armată numeroasă, dar încă înainte de începerea expediției a fost ucis în împrejurări necunoscute în vara anului 1306 la castelul din Olomouc. Cu această tragedie s-a stins dinastia Přemyslilor.

IV/3 Societatea, economia și cultura

Monarhia ultimilor reprezentanți ai dinastiei Přemysl a constituit un sistem complex de forțe sociale diferite între care abia începuseră să se creeze legături trainice. Reînnoirea independenței puterii regale față de nobilime oferea o șansă nouă pentru dezvoltarea orașelor și mănăstirilor. Totodată s-a încheiat formarea rețelei de castele ca reședințe ale înaltei nobilimi (panilor) și a primelor fortărețe ca reședințe ale micii nobilimi (zemani, vlădici). Dreptul și justiția au rămas apanajul nobilimii, dar și orașele regale și-au păstrat poziția liberă. Patriciatul implicat în finanțele statului dorea să obțină pământ și putere politică.

Înainte de toate, Václav II a încercat să evite dependența de grupurile certărețe de nobili. El a încredințat întreaga conducere a politicii sale unor specialiști străini, care de obicei proveneau din rândul clerului. Astfel, consilierii lui au fost episcopii Arnold din Bamberg, Bernard din Meissen și cancelarul Petr din Aspelt, episcopul de mai târziu de Basel și arhiepiscop de Mainz. Organul consultativ suprem îl constituia consiliul regal (format din Bavor din Strakonice, Hynek din Dubá, Jindřich din Rožmberg și alți înalți nobili).Condițiilor reale existente în stat le corespunde împărțirea teoretică a supremației regale în două sfere – **dominium generale** (stăpânirea la modul general – practic asupra comunităților de nobili din Cehia și Moravia) și **dominium speciale** (stăpânirea asupra unor proprietăți regale mai restrânse, formate mai ales din orașe și mănăstiri). Dominium speciale constituia „regatul" în sens restrâns, iar Václav putea să își realizeze în cadrul lui planurile legislative. El a emis codul de legi minier pentru Kutná Hora *Ius regale montanorum* care, printre altele, a cuprins și elemente de asistență socială pentru minieri și a fost aplicat în Europa Centrală multe secole de-a rândul.

Nobilimea încă nu se transformase într-o „castă" clasică și nu era partenerul contractual al regelui. Ea îl considera „un stăpân natural", iar legătura ei cu coroana a devenit tot mai puternică, deoarece tocmai prin intermediul domnitorului putea să își exercite misiunea socială. Nobilimea era interesată ca țara să fie guvernată de regi puternici care trebuiau să desfășoare o activitate intensă, mai ales pentru menținerea păcii în țară. Căci, după cum notează cronica lui Dalimil: *Funcția de principe este de a sta la judecată* .

Václav și consilierii săi ecleziaști aveau însă o concepție superioară privind menirea puterii regale. Regele suporta greu aroganța nobilimii și l-a deposedat pe fratele său vitreg Mikuláš (Nicolae) de guvernarea

ducatului din Opava. Tradițiile dinastice și pretențiile dinastiei Přemysl au găsit sprijin ideologic mai ales din partea mănăstirilor din Zbraslav și Sv.Jiří din Hradul de la Praga.

Abia în secolul 13 instituțiile religioase din țările cehe au dobândit o poziție mai independentă în relația cu fondatorii lor. În timpul episcopului Bruno episcopia din Olomouc a devenit practic un principat în urma colonizării intense și a creării unui sistem întreg de proprietăți feudale. O dezvoltare a proprietăților a cunoscut și episcopia de la Praga formată din membrii familiilor de nobili. Astfel, în perioada de anarhie de după 1278, episcopul Tobiáš din Bechyně (mai corect din Benešov) s-a comportat ca reprezentanul comunității nobiliare din țară, la fel ca și ultimul episcop praghez Jan IV din Dražice la începutul secolul 14.

La sfârșitul sec. 13 tot teritoriul statului ceh era deja complet colonizat și folosit intens din punct de vedere economic. Conform unor date statistice, mai ales a densității populației și a numărului de orașe, țările cehe au făcut parte dintre cele mai avansate regiuni ale Europei, având un standard apropiat lor. Deși producția nu a înregistrat o specializare și o concentrare deosebită, țările cehe au exportat produse, mai ales cereale și metale.

După „febra argintului" care a cuprins Europa Centrală la sfârșitul secolului 13 odată cu descoperirea bogatelor filoane de minereuri de la Kutná Hora, Václav II a dispus înlocuirea sistemului monetar cu o monedă de mai bună calitate, cu **groșul din argint praghez**. Primii groși au fost bătuți la curtea italiană din Kutná Hora în 1300 (cu ajutorul specialiștilor italieni) și treptat a devenit o monedă solicitată și în țările vecine.

Începând din a doua parte a secolului 13, atmosfera spirituală din țările cehe a dobândit un caracter mai special: au început să se întrepătrundă cultura latină cu cea germană și cehă, cultura laică și cultura religioasă, curentele ideologice de la curtea regală, din mediul nobiliar sau orășenesc.

Chiar dacă nu avea nici un fel de pregătire, Václav II nutrea un interes viu față de știința modernă, filozofie, drept și teologie. Curtea de la Praga a căpătat culegeri de legi chiar din Peninsula Iberică. De asemenea, în anturajul regelui s-a născut ideea fondării unei universități care deocamdată depășea posibilitățile epocii. Václav II a sprijinit de asemenea arta laică și a compus cântece germane după modelul unor autori nobili. La curtea cehă au trăit minnensängerii

Ulrich von Etzenbach și Heinrich von Meissen, cunoscut sub numele de Frauenlob. Acum a apărut și poezia ecleziastică cehă, ca de pildă *Cântec din Ostrava* în anii '60 ai secolului 13 (nu este exclusă o datare anterioară) sau compoziția *Bun venit, rege atotputernic.*

Pe lângă poezia de curte s-a dezvoltat, mai ales, în mediul nobiliar literatura scrisă în limba cehă care uneori era inspirată din surse mai vechi (de exemplu, din legendele heraldice). Aceste creații reacționau mai repede la problemele epocii și surprindeau păreri ale timpului și diferite experiențe de viață. Expedițiile militare din timpul lui Přemysl II și Václav II, mai ales expedițiile în Prusia au inspirat epopea cehă veche *Alexandreida*, o versiune independentă a eposului medieval despre Alexandru cel Mare. El dovedește că mediul nobilimii cehe era bine conturat, dar mai căuta sprijin din partea regelui întrucât avea dificultăți economice. *Letopisețele de la Ždiar* scrise în latină îi preamăreau pe fondatorii nobili care locuiau la frontiera Cehiei cu Moravia.

Noțiunea de nobilime invidioasă este evocată în *Cronica de la Zbraslav* pe care abatele Ota a început să o scrie în limba latină ca o preamărire a lui Václav II, fondatorul mănăstirii. Unele păreri din această cronică au fost preluate în mod necritic și de istoriografia modernă. Această operă impozantă a fost terminată de Petr Žitavský în secolul 14. În mediul de curte existent la mănăstirea Sv.Jiří unde fuseseră educate tinerele mlădițe ale dinastiei Přemysl au apărut *Patimile stareței Kunhuta* cu ilustrații superbe și elemente heraldice rare.

De asemenea, au fost scrise documente de natură juridică, pedagogică și contabilă. Deși a continuat să fie legată de biserică, cultura a început să fie influențată și de elemente laice, în strânsă legătură cu nevoile primelor cancelarii ale orășenilor sau nobililor. Pe lângă culegerile de drept orășenesc scrise în limba latină sau germană a apărut Manualul dreptului țărilor cehe, așa-numita *Carte de drept de la Rožmberg.*

Arhitectura gotică a cunoscut o dezvoltare uriașă datorită construirii castelelor și orașelor regale. Dintre cele mai vechi construcții în stil gotic timpuriu din perioada dinainte și după mijlocul secolului 13 fac parte complexul Mănăstirii Anežka cu un cimitir regal sau Sinagoga staronová din Praga. Chiar în comparație cu arhitectura europeană s-au impus planurile imense și regulate excepționale ale orașelor unde au locuit reprezentanții dinastiei Přemysl. Familiile de

patricieni de frunte locuiau la Praga în case cu turnuri din piatră, așa cum sunt cele din orașul german Regensburg.

Din arhitectura religioasă s-a păstrat până astăzi mai ales biserica cu cinci nave din Sedlce, mănăstirile din sudul Cehiei (Zlatá Koruna, Vyšší Brod, mănăstirea dominicană din Budějovice). O construcție regală reprezentativă a fost castelul din Bezděz. Castelele nobililor nu erau foarte întinse și aveau un caracter sobru (turn locuibil, fortificații, palat). Dintre rezidențele cele mai importante au făcut parte Příběnice, Strakonice, Rýzmburg, Jindřichův Hradec, Lichtenburg, Rožmberg.

Odată cu arhitectura s-a dezvoltat și sculptura și pictura murală. Capodopere ale goticului dezvoltat sunt, de pildă, Răstignitul din Jihlava sau Madona din Strakonice.

CAPITOLUL IV

APOGEUL ŞI CRIZA STATULUI MEDIEVAL CEH

I. GOTICUL: COORDONATELE GÂNDIRII EVULUI MEDIU DEZVOLTAT ŞI TÂRZIU

Nici un alt curent artistic, poate cu excepţia barocului, nu a reflectat atât de bine principiile percepţiei şi înţelegerii creştine a lumii precum goticul. În evoluţia artelor plastice din Europa goticul a reprezentat un stil unic care nu s-a inspirat aproape de loc din antichitate spre deosebire de toate celelalte curente mai vechi şi mai noi ce au preluat moştenirea Greciei antice şi a Romei. Acest caracter de excepţie este confirmat chiar de numele *gotic*. Locuitorii regiunilor din Italia legaţi ca printr-un cordon ombilical de moştenirea antică au dat acest nume, cu un anumit dispreţ, stilului arhitectonic care s-a născut în Franţa în prima parte a secolului 12 şi ulterior s-a extins în Europa de dincolo de Alpi. În trecut (anul 402) Roma fusese jefuită şi cucerită de goţi şi de aceea ei reprezentau un simbol al barbarismului. În Peninsula Apenină care se considera un fel de avanpost al civilizaţiei şi culturii europene, arhitectura gotică a pătruns numai periferic.

Goticul nu a fost numai un curent în arhitectură care în secolele 12-15 a pătruns în arta plastică din zona transalpină. El a avut şi o altă dimensiune întrucât a exprimat concepţia filozofică şi teologică

a creștinismului apusean din evul mediu dezvoltat și târziu, fiind o expresie concretă a spiritului epocii care era stăpânită de ideea universalității. Nu este foarte ușor să precizezi în câteva cuvinte esența acestei gândiri. Fundamentul ei a reprezentat vechea concepție creștină, potrivit căreia **totul** (în latină **universum** înseamnă **întreg, lume, univers**) constituia o operă divină. Dumnezeu (în concepția creștină ființa supremă, trinitatea, Domnul și Dăruitorul a tot ce este bun și Judecătorul suprem) a creat universul (cosmosul) și lumea pământească. Tot ce se întâmplă reprezintă expresia voinței divine. De asemenea, Dumnezeu a imprimat în acest tot intenția sa și o **ordine** strictă (în latină **ordo**). Tot ce există reprezintă parte componentă a acestei ordini și contribuie în felul său la armonia și funcționarea întregului ansamblu. Prin urmare, nimic nu se poate întâmpla fără o anumită cauză, totul are importanță și sens.

Același lucru este valabil și pentru omenire, a cărei istorie se desfășoară într-o lume pământească imperfectă, oarecum limitată ca timp, pentru al cărei destin final, imperiul divin, perfect și veșnic (regatul divin, regatul ceresc al lui Cristos, Ierusalimul ceresc, în latină **civitas Dei**) sau pe scurt principiul binelui absolut, luptă cu puterile infernului, cu imperiul diavolului (**civitas diaboli**), cu Anticristul, principiul răului. Această confruntare reprezintă de fapt conținutul istoriei omenirii care începe odată cu crearea lumii pământești și se încheie în mod dramatic cu Judecata de apoi. Prin urmare, Dumnezeul creștin îl învinge pe Anticrist și îi salvează pe toți cei care în lumea pământească s-au lăsat conduși de adevărurile lui, mijlocite omului de Biblie, mai ales de Noul testament care povestește viața și faptele lui Isus Cristos, fiul lui Dumnezeu și mântuitorul păcatelor omenești și ale ucenicilor lui-apostoli. În timp ce adevărații creștini cunosc fericirea veșnică în regatul învingător, pe păcătoși și necredincioși îi așteaptă un blestem veșnic. **Timpul** (în latină **tempus**) istoriei omenirii este prin urmare limitat; el începe odată cu crearea lumii pământene și se încheie cu Judecata de Apoi. **Veșnicia** (în latină **aeternitas**) este o calitate divină; istoria omenirii se sfârșește în eternitate, împlinindu-și astfel scopul și conținutul.

Este evident că rădăcinile filozofiei creștine ajung până la gândirea vechilor evrei și mai ales la Platon (deosebirea dintre lumea perfectă a ideilor și lumea imperfectă, senzuală a diferitelor obiecte), din care s-a inspirat sfântul Augustin la răscrucea dintre antichitate și evul mediu. În secolul 13 dominicanul Tomas d'Aquino a îmbinat gândirea

creștină cu filozofia lui Aristotel. În concepția sa lumea era creată de Dumnezeu, fiind condusă ca un tot armonios, invariabil în diversitate și orânduită pe verticală (ierarhic). Astfel, Tomas a devenit principalul reprezentant al curentului numit **scolastic** care a încercat să faciliteze înțelegerea adevărurilor divine (relevate, supranaturale) de către mintea omenească.

Linia verticală este și principiul determinant al artei gotice. Direcția **ascendentă, spre ceruri**, exprimă dorința creștinului de a ajunge în imperiul divin veșnic, de a depăși imperfecțiunea și caracterul efemer al lumii pământești, care e o vale înlăcrimată a suferinței, urmând ca după moartea sa fizică să își mântuiască sufletul prin viață veșnică. Construcțiile zvelte ale catedralelor gotice, castelele de pe vârfurile dealurilor, turnurile zvelte, porțile care străjuiesc intrarea în oraș și casele înguste ale orășenilor parcă încearcă să ajungă în regatul dorit al lui Cristos. Același efort este simbolizat și de un alt element specific gotic, **arcul frânt** , care uneori este interpretat ca gestul unor mâini împreunate care se roagă la Dumnezeu. Spre deosebire de baroc care reflectă tensiunea dramatică dintre ancorarea omului în lumea inferioară trupească și dorința lui titanică de a depăși limitele pământești, goticul are o semnificație mai clară, tinde către Dumnezeu în mod rectiliniu, în concepția lui sufletul învinge și depășește nevoile păcătoase ale trupului. Uneori se pare că mai lipsește un singur pas, o singură clipă pentru ca edificiile să învingă legile fizice și să se desprindă de pământ. Tocmai, această **descătușare și dematerializare** a marilor construcții i-a ajutat pe arhitecții din perioada gotică să exprime concepția creștină asupra lumii mai bine decât artiștii din perioada anterioară. Calculele precise au permis boltirea spațiilor ample ale catedralelor la o înălțime considerabilă și repartizarea uniformă a boltei printr-un sistem de susținere format din coloane solide în interiorul construcției, iar la exterior din arcuri și turnulețe.

Dintre toate manifestările arhitecturii gotice un loc de excepție ocupă **catedrala** – în sens juridic o biserică reședință a episcopului (arhiepiscopului), din punct de vedere arhitectonic – o biserică cu mai multe nave și un cor înalt, în jurul căruia se află o colonadă mărginită de capele. Catedralele gotice nu au fost numai construcții religioase, ci și o imagine simbolică a societății creștine, a lumii pământene, a confruntării istorice dintre Cristos și Anticrist și a comunității divine învingătoare, a Ierusalimului din ceruri. Acestor semnificații le-a corespuns și simbolistica complicată (de multe ori și numerică) a

diferitelor elemente de construcție, precum și decorațiile plastice și picturale.

Dacă pentru arta medievală este valabil principiul pluralității de sensuri, atunci pentru arta gotică el este valabil de două ori mai mult. De obicei, cele mai importante opere gotice de artă, muzică și literatură gotică au **patru sensuri**: sensul de bază sau istoric (reprezentarea unui anumit fenomen inteligibil), moral (reflectă principiile de bază ale concepției creștine asupra lumii), alegoric (metaforic) și teologic (anagogic) care exprimă modul cum subiectul operei și prelucrarea ei contribuie la realizarea planului providenței divine. Relevarea acestor patru sensuri era însă foarte dificilă și impunea un nivel ridicat de cultură. Gânditorii din evul mediu au considerat că sensul de bază era inferior, iar cel teologic – superior și cel mai important. Astfel, ajungem la o altă noțiune cheie. Cu cât un anumit fenomen ocupa un loc superior pe o linie verticală reală sau imaginară, cu atât mai mult se apropia de Dumnezeu, iar creștinul din evul mediu îi acorda o importanță mai mare. Dimpotrivă, dacă valoarea fenomenelor și a lucrurilor cobora până spre limita inferioară, oamenii le percepeau ca pe ceva păcătos și demn de dispreț.

Această observație poate fi aplicată și societății creștine din evul mediu dezvoltat care alcătuia un ansamblu închis care se deosebea de celelalte comunități prin credință. Toți creștinii erau egali în fața lui Dumnezeu și aveau obligația de a se conduce după legea lui. Aceasta nu însemna însă egalitate socială. Și societatea creștină era organizată în trepte. Reprezentantul suprem al puterii spirituale era papa considerat a fi locțiitorul lui Dumnezeu pe pământ, iar conducătorul laic al creștinității era împăratul roman. Acesta însă dispunea de o anumită putere politică numai în provinciile Sfântului imperiu roman. Sub papă urmau, pe o scară imaginară, cardinalii, arhiepiscopii, episcopii și alți demnitari ecleziaști până la simplii preoți în timp ce sub împărat se aflau regii, principii și toți nobilii până la cel mai sărac nobil. De asemenea, creștinii care trăiau din propria lor muncă și erau considerați oameni „inferiori" față de membrii bisericii și de feudalii laici erau împărțiți, după poziția lor socială la oraș sau sat. Orășenii liberi se aflau pe o poziție superioară comparativ cu supușii agricultori care formau partea cea mai numeroasă a populației. Deoarece gânditorii din evul mediu considerau că organizarea societății este o operă divină și o componentă fixă a orândurii date, s-a crezut că ea este permanent valabilă în istoria omenirii.

Conform teoriilor moderne, condiția existenței unui echilibru social era ca fiecare individ să își găsească un loc sigur în societatea creștină. Aproape toți oamenii făceau parte dintr-o structură. De pildă, un meseriaș era orășean în orașul unde locuia și avea casă, prin urmare era unul din membrii breslei lui și făcea parte dintr-o anumită parohie. Granițele dintre diferitele straturi și grupuri sociale erau însă flexibile și pe o linie verticală imaginară se produceau mișcări în sus și jos. În anumite condiții un orășean putea deveni nobil, iar un agricultor putea să ajungă orășean liber, după cum existau și cazuri de decădere socială. În secolul 14 în țările cehe s-a manifestat foarte puternic tendința de separare și delimitare evidentă a marilor grupuri sociale – caste. Încercarea de a stabili precis drepturile și obligațiile clerului, ale marii și micii nobilimi și ale orășenilor a fost consecința schimbărilor importante care au avut loc în structura socială în secolul 13 și începutul secolului 14. A fost un proces de lungă durată care s-a încheiat în jurul anului 1500. Au existat și unii indivizi suspecți, care neîncadrându-se în nici o categorie, ajungeau automat la periferia societății (cerșetori, prostituate, scamatori, salahori). Din societatea creștină mai erau izgoniți cu forța și ereticii, oameni care propovăduiau păreri eretice din punct de vedere al bisericii. Minoritățile care aveau altă religie și locuiau pe teritoriul statului ceh, în special evreii, erau tolerate mai mult sau mai puțin, deși erau obligate să suporte numeroase umilințe (locuiau pe anumite străzi și în ghetouri, nu aveau voie să profeseze unele ocupații), iar uneori erau supuse și unor agresiuni fizice (cunoscutul pogrom din ghetoul de la Praga din 1389).

Un rol special în menținerea armoniei sociale revenea puterii bisericești și laice. În timp ce biserica trebuia să îi educe pe creștini în spiritul grijii față de mântuirea sufletului, feudalii laici, mai ales domnitorii aveau misiunea de a asigura stabilitatea socială pe teritoriul dat. Cu această concepție și având convingerea că pot să ajungă domnitori numai din mila domnului au urcat pe tron ultimii reprezentanți ai dinastiei Přemysl și primii membrii ai familiei Luxemburg. Ultimii au adus în Cehia din Franța unde copilăriseră concepția despre poziția suverană a puterii domnitorului. Părerile lor aveau însă să se confrunte în mod legitim cu cele ale nobilimii cehe.

II. VIAȚA POLITICĂ ÎN SECOLUL 14

II/1 Transformările statului ceh după stingerea dinastiei Přemysl și în timpul domniei regelui Jan de Luxemburg (1306-1333).

În prima jumătate a secolului 14 Europa Centrală s-a despărțit de vechile dinastii care existau încă de la începuturile ei, Arpadiană și Přemysl. Pe tronurile regale au urcat reprezentanții unor noi dinastii (Anjou, Luxemburg) care erau legate de centrele politice și culturale din vestul și sud-vestul Europei. Dar tocmai jumătatea de răsărit a Europei Centrale (noua ascensiune a Cehiei, Ungariei, consolidarea Poloniei, întărirea puterii ereditare a Habsburgilor și a familiei Wettin) a oferit perspectivă dezvoltării politice și culturale în secolele următoare.

Primele decenii ale secolului 14 au reprezentat și perioada în care țările cehe au cunoscut înflorirea maximă a culturii materiale și spirituale în evul mediu dezvoltat. Deși germenii acestei culturi au început să apară încă din veacul 12, abia două sute de ani mai târziu, țările cehe s-au aliniat la nivelul obișnuit al Europei de Apus. Au fost însușite „noutățile de moravuri", bărbații și-au lăsat barbă în mod „necreștinesc", și-au ondulat părul, clericii s-au împodobit cu săbii, iar laicii cu mătănii. Moda a ajuns să-i influențeze chiar și pe țărani. Un moralist dezgustat citează un proverb, conform căruia „cehii seamănă cu maimuțele" și imită moda popoarelor străine care a fost adusă la curțile domnești.

Asasinatul de la Olomouc a ridicat o serie de probleme foarte grave societății cehe. Potrivit criteriilor epocii, era exclus ca pe tron să fie înscăunat ca domnitor ales un reprezentant al poporului ceh. Conform concepției medievale despre societate, nobilimea făcea parte din așa-numita categorie mijlocie și nu din pătura superioară din care trebuiau să provină viitorii domnitori. Schimbarea dinastiei punea în pericol certitudinile și tradițiile create în urma colaborării dintre nobilime și dinastie care se perpetuase de-a lungul multor generații.

Această situație a avut însă și laturile ei pozitive. Societatea a fost obligată să introducă o ordine mai riguroasă în relațiile ei interne și să reglementeze juridic raporturile foarte vechi față de domnitor, ceea ce nu a fost de loc ușor. Curând după producerea crimei de la Olomouc, la Praga s-au adunat fruntașii puterii din toată țara, inclusiv reprezentanții orășenilor înstăriți. Deși nobilimea nu a exclus prezența lor, decizia în problemele fundamentale ale regatului aparținea nobililor

care în mod tradițional erau legați de dreptul cutumiar asupra domeniilor lor. Neîndoielnic aceasta a fost și rezultatul unei anumite izolări a patriciatului german față de nobilii cehi, spre deosebire de Flandra sau Sicilia unde reprezentanții orășenimii au reușit să se impună mai mult în viața politică.

Deși în 1264, Přemysl II primise de la împăratul Richard confirmarea dreptului de moștenire pe linie femeiască, potrivit cutumelor țării, acceptarea unui domnitor intra în sfera de autoritate a nobilimii. Acest obicei a fost respectat și de împăratul Albrecht care a renunțat la toate planurile pentru a se concentra pe lupta pentru cucerirea Cehiei. Albrecht l-a propus candidat la tronul Cehiei pe fiul său Rudolf, duce de Austria. Totodată, nobilimea a fost solicitată să respecte drepturile succesorale dinastice a două din fiicele lui Václav II, **Anna** căsătorită și **Eliška**, necăsătorită. Decizia a fost luată în favoarea soțului Annei, Henric, duce de Carintia și conte de Tirol, fost aliat militar și client politic al dinastiei Přemysl.

În această situație, Habsburgii și-au schimbat imediat tactica. Albrecht a decretat Cehia drept feudă normală și liberă a imperiului și a intrat cu armata în țară, iar Henric de Carintia a fugit din Praga. După câteva runde de negocieri între Habsburgi și nobilime, domnii cehi au obținut o serie de obligații și promisiuni.În cele din urmă **Rudolf** (1306-1307) a fost acceptat ca rege cu condiția să respecte drepturile cutumiare ale nobilimii asupra domeniilor ei, iar Cehia să nu devină o simplă provincie a domeniilor ereditare ale Habsburgilor. Din această cauză, Rudolf a renunțat să domnească în Austria. De asemenea, la dorința nobilimii, Rudolf s-a căsătorit cu tânăra văduvă a regelui Eliška Rejčka, asigurând astfel continuitatea uniunii personale ceho-polonă. Domnia lui nu a fost însă acceptată de o parte din nobilimea antihabsburgică condusă de Vilém Zajíc din Valdek pe care cronicarul l-a numit *prietenul neprefăcut al limbii sale* (adică a poporului ceh).

Împăratul Rudolf a murit în 1307. Deși între timp la întâlnirea de la Znojmo Habsburgii reușiseră să obțină recunoașterea dreptului de succesiune al dinastiei lor, nobilimea cehă nu s-a lăsat înfrântă și după conflicte violente l-a ales ca rege din nou pe **Henric de Carintia** (1307-1310). În 1308 împăratul Albrecht a fost ucis, ceea ce a dat o lovitură puternică Habsburgilor. Noul împărat a devenit Henric VII de Luxemburg care provenea din blocul pro-francez din bazinul Rinului și Lorena.

Curând, Habsburgii au renunțat la pretențiile lor asupra Boemiei și Moraviei, dar nici Henric de Carintia nu s-a dovedit a fi un rege prea bun. Nu a reușit să stabilească o comunicare cu nobilii cehi, nu a înțeles particularitățile mediului autohton, nu a dispus de mijloace financiare proprii suficient de mari , bazându-se tot mai mult pe patriciatul de la orașe și pe noul său aliat de război, margraful de Meissen, Friedrich Pokousaný. Nobilimea era neliniștită, iar în țară se întețeau certurile. În 1309 s-a produs o răsturnare politică și socială deoarece un grup de patricieni din Praga și Kutná Hora a luat prizionieri câțiva înalți demnitari cehi în frunte cu Henric din Lipá și a impus regula ca tinerii din familile nobile și orășenești să se logodească. Patriciatul îmbogățit în urma extracției de argint, a baterii de monede și a comerțului la distanță stăpânea deja moșii întinse, castele mai mici și încerca să se unească cu aristocrația cehă. Prin urmare, nu a fost vorba despre manifestarea emancipării politice a orășenilor ca o pătură socială care îl sprijinea pe rege, ci de folosirea unei stări de incertitudine pentru impunerea propriilor țeluri. Henric nu a reușit să calmeze situația, iar încercarea eșuată de schimbare a puterii a dăunat prestigiului lui Korutan.

În această situație a crescut importanța politică a lui Eliška Přemyslová care era conștientă de importanța tradiției dinastice. Cehia a ajuns din nou în centrul atenției politicii imperiului – fostul cancelar ceh Petr din Aspelt, arhiepiscop de Mohács, era unul dintre fruntașii taberei care susținea familia de Luxemburg. Cu el a intrat în contact un grup de abați cistercieni care a inițiat planul de căsătorie a Eliškei cu un membru al dinastiei de Luxemburg. Această conspirație împotriva lui Korutan a fost sprijinită de nobili puternici (Henric din Rožmberg, Henric din Lipá, Jan din Vartenberg), iar tânăra Eliška a reușit să fugă din mănăstirea Sf. Gheorghe cu ajutorul unor reprezentanți ai bisericii și ai lumii laice

Henric VII a vrut să îl numească rege ceh pe fratele său Walram, dar după negocieri complicate cu domnii și abații cehi s-a hotărât ca Eliška, în vârstă de 18 ani, să fie măritată cu unicul fiu al regelui, Jan, în vârstă de 14 ani. În felul acesta, trebuia realizată apropierea dinastiei de societatea cehă, iar Cehia putea spera că va dobândi o poziție importantă prin alianța cu un rang imperial (pe care Jan avea să îl dobândească la un moment dat în urma tatălui). În 1310 Jan a cucerit Praga și a fost încoronat rege de către Petr din Aspelt.

Încă de la începutul domniei lui Jan au existat două tendințe politice diferite privind modul de guvernare, pe care numai Carol IV a reușit să le pună de acord: pe de o parte se aflau interesele familiei de Luxemburg care promova politica imperiului, iar pe de altă parte nobilimea cehă care încerca să își impună propriile revendicări pe plan intern, contribuind astfel la o nouă ascensiune a Cehiei în Europa Centrală.

Regele Jan a venit în Cehia în primul rând ca fiu de împărat și a fost înconjurat de numeroși fruntași ai imperiului în frunte cu arhiepiscopul de Mohács. Deși înscăunarea domnitorului în Cehia nu era îndreptată împotriva nobilimii cehe și a cutumelor ei, scopul principal al consilierilor regelui a fost dezvoltarea dinastiei pentru care Cehia avea să devină un sprijin financiar și politic.

După experiența dobândită începând din 1306, comunitatea nobililor cehi a respins încă de la început tentativa de a aduce o administrație străină în statul ceh. Ea a forțat emiterea în 1310 a **diplomei de inaugurare a Cehiei** (în 1311 a **Moraviei**) care delimita o serie de drepturi și libertăți și stabilea funcțiile și proprietățile care puteau fi dobândite numai de cehii (moravii) stabiliți în țară. Diplomele de inaugurare au însemnat de fapt stabilirea unei relații contractuale (dualiste) între rege și nobilime care poate fi considerată un apogeu și totodată depășirea din punct de vedere calitativ a sistemului mai vechi de coguvernare rege – nobilime.

În anii care au urmat, Jan, educat în copilărie la curtea regelui Franței, a încercat să pătrundă în tainele domniei în Cehia, dar din păcate nu a avut o concepție clară și sistematică. Dimpotrivă, nobilimea cehă care forma un grup individualist, neunitar, dar mândru și cu experiență în relațiile juridice nu vroia să renunțe la pretenția ei de a participa la actul de guvernare. În plus, regele avea un un adversar strălucit în persoana lui **Henric din Lipá,** care asemenea lui Záviš în trecut, era un tip foarte ambițios, curajos și cu un fizic foarte plăcut. Se înțelege că Jan, „coroana cavalerimii europene" de mai târziu îl admira pe nobilul ceh. În plus, Henric din Lipá a depășit standardele obișnuite ale nobilimii, întreținând relații cu prinții din ținuturile vecine și a devenit iubitul reginei văduve Eliška Rejčka.

Regina **Eliška** (Elisabeta) **Rejčka** (Richesa), fiica regelui Poloniei și a unei prințese suedeze dobândise o bogăție imensă datorită favorurilor regilor Václav II, Rudolf și mai târziuJan. Primise în dar orașele din estul Cehiei și crease în jurul ei o atmosferă de curte cultivată.

Reședința sa se afla la Hradec Králové, iar mai târziu împreună cu Henric din Lipá s-a mutat la Brno unde a construit o mănăstire grandioasă în orașul vechi. În efortul de a obține supremația în stat s-au creat din nou două tabere de nobili. Henric din Lipá era sprijinit de membrii familiilor Ron și Markvartice în timp ce opoziția era formată din nobilimea din vestul Cehiei condusă de Vilem Zajíc din Valdek. Petr din Rožmberg avea o poziție independentă, apropiată de cea a unui prinț.

Regina Eliška Přemyslová a promovat o politică indepedentă care treptat a început să se deosebească de interesele lui Jan. Astfel, fără a ține cont de noua realitate, ea a încercat să restabilească modelul regatului lui Přemysl. La aceasta s-a adăugat gelozia personală față de prestigiul Eliškăi Rejčka și de puterea lui Henric din Lipá. La îndemnul ei, în octombrie 1313, Jan a dat ordin ca Henric din Lipá să fie închis și reprezentanții lui Zajíc din Valdek să fie numiți în funcțiile cele mai înalte. Această acțiune a provocat revolta membrilor familiilor Ron și Markvartice care s-a încheiat cu eliberarea lui Henric din Lipá. Regele a plecat în Luxemburg în timp ce situația din Cehia se complica tot mai mult. După un nou scurt război în 1317, episcopul Jan din Dražice a încercat să salveze pacea încheind o înțelegere între cele două grupări, dar s-a izbit de lipsa de încăduință a reginei. Regele Jan a intervenit militar în aceste evenimente, dar a procedat cu foarte puțin tact, de parcă încerca să cucerească propriul său regat. Această acțiune era aproape să îl coste coroana deoarece nobilimea cehă s-a unit și numai datorită intervenției împăratului Ludovic de Bavaria (din familia Wittelsbach) a fost încheiată pacea de la Domažlice în anul 1318. La castelul din Chod, regele Jan a cedat în fața nobilimii, obligându-se să păstreze obiceiurile țării, inclusiv interdicția de a acorda funcții publice străinilor. El a respectat aceste promisiuni, dar a renunțat să mai promoveze o politică internă activă în țările cehe, dedicându-se unei politici ereditare la nivel european.

Prin convenția de la Domažlice în statul ceh a fost consolidat sistemul de coguvernare dualistă între guvern și nobilime care fusese creat deja pe baza diplomelor de inaugurare. Sursa voinței politice în stat a devenit practic comunitatea nobililor reprezentată de elita ei activă din punct de vedere politic, respectiv de fruntașii care ocupau cele mai înalte funcții. Ea îi solicita domnitorului să poarte discuții „pro bono publico", adică pentru binele general al țării. În principiu, noul sistem politic a apărat interesele tuturor proprietarilor liberi din țară,

mai ales în problemele fiscale. Ulterior pe aceste principii contractuale a fost clădit sistemul statal corporativ, care în perspectivă avea să devină sistemul statal modern (așa cum se întâmplase în Anglia mai înainte).

Începând din anii '20, divergențele dintre rege și nobilime au început să fie rezolvate pe calea tratativelor în locul sabiei. Din ultimul pătrar al veacului 13, revoltele nobilimii pentru câștigarea de libertăți politice mai mari au devenit un instrument juridic admis numai în cazuri extreme, chiar convenite. În practică, nobilimea a permis colectarea de biruri generale pentru trebuințele regelui, iar regele a cedat administrarea țării fruntașilor nobilimii. În felul acesta, statul ceh a fost protejat de voința arbitrară a noilor stăpâni, dar pe de altă parte a contribuit la slăbirea excesivă a puterii domnitorului. Aceasta a fost legat și de atitudinea lui Jan de Luxemburg față de propriul său „dominio speciale" pe care de multe ori l-a tratat în mod prădalnic. În 1338 regele a dat voie orășenilor înstăriți din orașele vechi să construiască primării ca simbol al autonomiei orașului (apar pentru prima oară în Cehia), dar consecințele domniei lui au fost profund pasive. Dintre activitățile prestigioase ale lui Jan a făcut parte baterea monedelor din aur (de tipul florinului). Tot mai multe bunuri din averea regelui ajungeau în proprietatea înaltei nobilimi, de obicei sub formă de amanet pe care familiile respective încercau să le păstreze. Ar fi greșit însă, dacă ne-am gândi că nobilimea dorea desființarea suportului regal al puterii. Cel puțin în Cehia ea trebuia să îl păstreze deoarece altfel curtea domnitoare, instituțiile centrale și statul ca atare nu puteau funcționa. În felul acesta, nobilimea era un garant important al puterii regale. Politica fiscală dură a lui Jan, incursiunile lui aproape tâlhărești pe dominium speciale au făcut ca uneori comunitatea nobililor să apare interesele întregului regat, inclusiv ale orașelor regale și ale bisericii autohtone.

La început, Cehia s-a aflat numai la periferia sferei de interese politice ale familiei de Luxemburg care fuseseră stabilite odată cu înscăunarea lui Henric VII (1308-1313). El a avut relații strânse cu Franța unde la timpul său Filip IV cel Frumos își construise o structură puternică de conducere formată dintr-un consiliu regal care funcționa la nivel profesionist și din juriști cu experiență, așa-numiții legiști. Din 1309 sub protecția și controlul regelui francez a trecut și papa care se mutase la Avignon. Sub influența modelului francez, Henric VII a încercat să introducă o concepție independentă de domnie a

împăratului, bazându-se printre altele pe o conștiință de sine destul de mare (familia de Luxemburg considera că se trage din familia Carol). Moartea subită a împăratului Henric VII la Pisa (1313) a declanșat rivalitatea pentru putere între dinastia Habsburgilor și familia de Luxemburg care s-a încheiat cu victoria ultimilor (arhiepiscopul Balduin și regele Jan), respectiv cu alegerea lui Ludovic IV de Bavaria ca împărat. Rivalitatea nu a dispărut astfel încât politica imperiului s-a transformat în confruntarea permanentă a trei familii, Luxemburg, Habsburg și Wittelsbach pe care Franța și curiile încercau să le influențeze.

În plan european, regele Jan a promovat o politică deosebit de activă și de complicată, dominată de aniversări, turniruri și lupte. „Fără regele ceh nimeni nu poate să își rezolve problemele" era dictonul valabil în acele vremuri. Jan a consolidat poziția internațională a familiei de Luxemburg și a statului ceh printr-o politică abilă de alianțe matrimoniale. În 1323 el l-a trimis pe primul său fiu născut Václav (viitorul Carol IV) în Franța și a convenit căsătoria prințului ceh în vârstă de 7 ani cu Markéta (Blanka) de Valois, sora moștenitorului tronului Franței.

Refacerea prestigiului lui Jan în rândul elitei politice cehe a fost mai ales consecința politicii sale încununată de succes privind extinderea teritorială, în urma căreia a fost schimbată definitiv forma statului ceh. În 1322 a fost anexată regiunea Cheb, în 1319 -29 Horní Lužnice, iar din 1335 parte componentă a regatului a devenit Vratislav, un domeniu bogat, în jurul căruia erau concentrate alte principate din Silezia. În anul 1335 regele Ungariei Carol Robert a mijlocit întâlnirile de la Trenčín și Vyšehrad, unde au fost stinse vechile divergențe între regii Poloniei, Cehiei și Ungariei (Jan a renunțat la titlul de rege al Poloniei, iar Kazimir III cel Mare al Poloniei la domeniile din Silezia). În felul acesta s-a încheiat formarea unui sistem politic unitar în Europa Centrală. Treptat, regele Jan a anexat țările dobândite la coroana regatului ceh, ceea ce practic a însemna că ele își păstrau specificul juridic, dar decizia privind soarta lor aparținea regelui și nobilimii cehe.

La începutul anilor '30, printr-o serie de manevre complicate, Jan a reușit să își extindă domeniile în nordul Italiei. Astfel, în 1331 împăratul a consfințit proprietatea lui asupra orașelor și provinciilor Bergamo, Bobbio, Brescia, Cremona, Milano, Novara, Pavia și dreptul ereditar asupra orașului Lucca din Toscana. Acest oraș a devenit

primul domeniu al lui Carol, fiul în vârstă de 17 ani, al lui Jan, care avea să demonstreze tocmai aici talentul său de om de stat.

II/2 Drumul lui Carol de Luxemburg către tronul imperial și al Cehiei

Absența îndelungată a lui Jan de Luxemburg din țările cehe și anarhia internă au fost considerate de câțiva nobili clarvăzători din punct de vedere politic (Petr din Rožmberg, Vilém din Landštejn, Henric din Lipá) drept un pericol serios care putea arunca statul într-o criză profundă. În efortul de a rezolva această situație nefavorabilă, la întâlnirea care a avut loc în orășelul Merao din Tirol în septembrie 1333, reprezentanții acestui grup i-au propus prințului Carol să revină în țară. Acesta a fost de acord și în octombrie 1333, fără ca măcar să își anunțe tatăl, tânărul în vârstă de 17 ani a trecut granița statului ceh. Câteva luni mai târziu, regele Jan de Luxemburg avea să îi acorde titlul de margraf de Moravia, legalizând astfel poziția lui. În acea vreme situația din Cehia și Moravia era într-adevăr amenințătoare. Însuși Carol și-a adus aminte de timpurile acelea:

"Am găsit acest regat atât de pustiit încât nu am găsit nici măcar un singur castel liber, drept care nu am putut locui decât în casele orășenilor ca oameni obișnuiți. Castelul din Praga era complet părăsit și distrus deorece încă din timpul regelui Otakar II fusese transformat în ruine.". Și mai rău era că *„domni au ajuns mai ales tiranii care nu aveau frică de rege așa cum se cuvenea deoarece își împărțiseră regatul între ei"* (traducere din latină).

Pe fiul de rege avea să îl aștepte o muncă anevoioasă pentru refacerea puterii și a regimului juridic al domnitorului. A preluat însă această misiune cu energia tinereții și cu ambiția de a aplica în practică cunoștințele și experiența dobândite în străinătate. S-a sprijinit mai ales pe concepțiile răspândite la curtea Franței și pe teoriile juriștilor de la Universitatea Sorbona din Paris unde își făcuse studii. Încă de la început politica sa s-a bazat pe urmărirea consecventă a situației internaționale și pe introducerea în spațiul ceh a modelelor europene mai evoluate, mai ales a celor din ținuturile romane. După părerea lui Carol, condiția principală pentru remedierea situației politice din țările cehe o constituia reînnoirea puterii centrale și specifice a domnitorului care trebuia să imprime un anumit caracter politicii interne și externe.

Atunci când evocăm personalitatea lui Carol, este necesar să subliniem o împrejurare. Ca moștenitor al tronului, el a venit din țări dezvoltate, cum erau Franța și Italia, într-o țară în care goticul abia

își făcuse apariția și unde cu toată dezvoltarea din timpul domniei ultimilor membri ai dinastiei Přemysl, abia se conturau condițiile pentru dezvoltarea culturii și asimilarea curentelor culturale din apusul Europei care au atins apogeul în secolele 12-13. Țările cehe aveau o întârziere de 100-200 de ani față de Franța. Din această cauză în Cehia perioada de apogeu a evului mediu a fost înregistrată abia la sfârșitul secolului 13 și în primele trei pătrimi ale veacului 14, adică într-o perioadă când țările din Europa de Apus intraseră deja în perioada evului mediu târziu, iar în Italia apărea Renașterea. Statul ceh avea însă premize bune din perioada anterioară care l-au ajutat să depășească această rămânere în urmă. Iar venirea pe tronul Cehiei a unui moștenitor capabil, cultivat și conștient de valoarea sa a dublat aceste șanse.

Carol a câștigat repede sprijinul unei părți din înalta nobilime care dorea liniștirea situației și cu ajutorul armelor a intervenit dur împotriva grupului de nobili răzvrătiți. Totodată a început să colaboreze cu reprezentanții clerului și cu patriciatul praghez. Această alianță tactică a atenuat în mod eficient tendințele de expansiune ale nobilimii. Încă de la începutul anilor '40, cu ajutorul unei părți a nobilimii, Carol a reușit să recupereze majoritatea domeniilor regale care fuseseră împărțite în mod abuziv și a întărit conștiința juridică a opiniei publice. Autoritatea lui a crescut atât de mult încât în țările cehe se bucura de o influență mult mai mare decât regele Jan de care trebuia să țină seama mereu.

Succesele obținute au întărit convingerea lui Carol despre misiunea istorică supremă care îi fusese încredințată de voința divină. Curând avea să intre din nou în vârtejul frământărilor care aveau loc pe plan internațional. De un mare ajutor i-a fost relația de prietenie cu papa Clement VI (1342-1352), care nu era altul decât fostul său profesor francez și consilier, Pierre Roger de Rosières. Carol considera că sprijinul și protecția bisericii, precum și propovăduirea adevăratei credințe reprezentau obligația de căpetenie a unui monarh creștin, ceea ce curiile și prelații acceptau bineînțeles cu plăcere. În rest, imediat după ce a venit la Praga, Carol a dat mână liberă inchiziției ca să lichideze sectele eretice care activau în sudul Cehiei printre etnicii germani. Rugurile în flăcări au provocat o spaimă atât de mare încât ereticii au intrat în ilegalitate pentru mulți ani. Datorită prieteniei cu fostul său elev, în 1344 papa Clement VI a reușit să impună **ridicarea episcopiei de Praga la rangul de arhiepiscopie**, scoțând-o astfel din sfera

de subordonare față de arhidieceza îndepărtată de la Mohács. Primul arhiepiscop de Praga a devenit Arnošt din Pardubice. Totodată, Carol a avut meritul de a fi înființat **o nouă episcopie cu sediul la Litomyšl.**

Relațiile bune dintre papă și Carol au redeschis calea accederii din nou a dinastiei de Luxemburg la tronul imperiului și exercitarea unei presiuni asupra împăratului Ludovic Bavarezul, cunoscut prin adversitatea sa față de papa de la Avignon. Carol avea să devină un rival periculos pentru familia Wittelsbach. Jan de Luxemburg nu s-a bucurat însă prea mult timp de succesele politicii externe ale fiului său. La **26 august 1346** el a murit în bătălia de la **Crécy,** unde a luptat alături de regele Franței împotriva englezilor.

Deși încercase să aplice în practică concepția sa privind structura și modul de exercitare a prerogativelor regale încă de când participase la domnie alături de tatăl său, Jan de Luxemburg, Carol a promovat energic această concepție abia după lupta de la Crécy. Acțiunea lui pregătită și sprijinită de papa Clement VI împotriva lui Ludovic de Bavaria a dat roade. În iulie 1346 pe insula Königstuhl de pe Rin de lângă orășelul Rhens, Carol de Luxemburg a fost ales împărat al imperiului. A obținut voturile a cinci principi electori, dintre care doi făceau parte din familia de Luxemburg: Balduin, arhiepiscop de Trevir, unchiul lui Carol și Jan, tatăl său, care a participat la alegere datorită titlului de rege al Cehiei. Aceasta avea să fie și ultima acțiune prin care tatăl și-a sprijinit fiul.

Carol și discipolii săi erau conștienți că actul alegerii în sine nu însemna și cucerirea puterii. Lipseau încă voturile a doi principi electori și era clar că Ludovic de Bavaria nu va accepta de bună voie titlul pe care îl câștigase protejatul papei. Pentru recunoașterea titlului de împărat Carol a fost nevoit să se confrunte politic cu abilul și inflexibilul Ludovic de Bavaria. Poziția nesigură a tânărului reprezentant al familiei de Luxemburg în vârstă de 30 de ani care s-a înscăunat ca rege al Cehiei sub numele de **Carol IV** este dovedită cel mai bine de întoarcerea lui în Cehia după bătălia de la Crécy. În momentul acela regele dublu (prin moartea lui Jan de Luxemburg câștigase și coroana cehă) a preferat să călătorească prin ținuturile germane ale imperiului deghizat ca paj pentru a nu cădea în captivitatea aliaților lui Ludovic. Carol a amânat pentru un timp disputa cu membrii familiei Wittelsbach privind supremația în Sfântul Imperiu Roman și a preferat să se dedice în mod programatic problemelor țărilor cehe. Norocul i-a surîs deoarece în toamna lui 1347 Ludovic de Bavaria a suferit un infarct în timpul unei

vânători de urși. În felul acesta, lui Carol I i-a deschis drumul către recunoașterea titlului de împărat al întregului imperiu, iar el a folosit această șansă cu multă măiestrie. Încercarea familiei Wittelbasch de a alege un contracandidat la titlul de împărat în persoana nobilului german Günter din Schwarzburg a fost de scurtă durată și a eșuat. Carol și-a încununat victoria în lupta pentru a fi recunoscut ca împărat prin cea de-a doua încoronare de la Aachen care acum a avut loc în prezența tuturor principilor electori (25.7.1349).

II/3 Evoluția politică și juridică a statului ceh în timpul domniei lui Carol IV

Unirea coroanei cehe cu coroana imperiului a devenit conceptul de bază al politicii lui Carol privind constituirea statului ceh. De aceea, uneori este greu să facem o distincție între situațiile când Carol și-a exercitat prerogativele de împărat și de rege ceh. În concepția sa cele două titluri se contopeau. Această întrepătrundere și suprapunere era logică întrucât exprima rolul pe care Carol IV îl atribuia țărilor cehe. În concepția sa politică statul ceh era componenta cea mai importantă, cea mai puternică din punct de vedere economic și mai stabilă a imperiului și nucleul unor domenii ereditare ale dinastiei de Luxemburg.

La aceasta a contribuit și o puternică motivație de ordin ereditar și emoțional. Întotdeauna lui Carol i-a plăcut să accentueze în mod ostentativ că este descendentul dinastiei Přemysl pe line maternă, având astfel o legătură strânsă cu trecutul îndepărtat și celebru al țărilor cehe. Cel mai cunoscut reprezentant al familiei de Luxemburg folosea orice prilej pentru a-și exprima respectul față de Sfântul Václav, patronul și simbolul statului ceh, cu atât mai mult, cu cât la început purtase acest nume. Pe baza unor izvoare vechi, Carol însuși a prelucrat legenda Sfântului Václav, a cărui figură și cult erau legate în mod indestructibil de etapele parcurse de el ca rege ceh. Astfel, una dintre cele mai importante capele din catedrala Sf.Vít din Praga este Capela Sfântului Václav care a fost construită în jurul mormântului lui. Figura Sfântului Václav apare și în sigiliul universității din Praga care a fost fondată de Carol IV. De asemenea, regele a dat numele acestui sfânt castelului din Praga care pe pe vremea aceea fusese transformat într-o superbă reședință, iar lângă el fusese construit un nou palat regal. Totuși, acest nume artificial nu s-a înrădăcinat prea mult. În schimb, a rămas pentru totdeauna numele de **coroana**

Sfântului Václav pe care îl poartă diadema regală a Cehiei care la ordinul lui Carol a fost prelucrată și împodobită cu perle și pietre prețioase rare.

Superbele bijuterii și însemne ale puterii domnitorului au ocupat un loc important în ceremonialul de încoronare ale cărui reguli au fost elaborate personal de Carol în *Regulamentul de încoronare a regilor celi* și *Regulamentul de binecuvântare a reginei.* În timpul domniei lui Carol cuvântul coroană nu a însemnat numai obiectul ca atare, ci alocuțiunea **Coroana cehă** a început să fie folosită și în sensul de *stat ceh*, respectiv *de confederație statală cehă* deoarece în ceha veche nu exista cuvântul *stat*. Curând și înalta nobilime care participa la actul de guvernare a regatului ceh avea să se identifice cu termenul de *coroană* în sensul de stat.

Prin culegerea de documente din 7 aprilie 1348 care practic aveau valoare constituțională Carol IV a imprimat confederației statale cehe o formă fixă și l-a consfințit din punct de vedere juridic sub numele de **țările Coroanei cehe.** Această denumire includea teritoriile care se găseau sub autoritatea directă a domnitorului ceh: **Regatul ceh, Margrafiatul morav, Principatele sileziene**, **Horní și Dolní Lužice** și din 1373 **Brandenburg**. Pe lângă acestea, din Coroana cehă au mai făcut parte un timp **Horní Falc,** precum și o serie de feude mici în străinătate care nu se învecinau direct cu țările cehe (feuda extra curte, adică feude în exteriorul curții). Formal de Coroană ținea și **Luxemburgul** unde domneau urmașii lui Jan de Luxemburg din cea de-a doua căsătorie. În timpul domniei lui Carol IV regele ceh era domnitorul de sine stătător și într-o măsură foarte mare suveranul țărilor Coroanei cehe. La antipolul puterii centrale a domnitorului se afla **dieta generală.** Reprezentanții politici ai tuturor țărilor Coroanei cehe aveau dreptul să participe la întrunirile dietei și implicit la luarea hotărârilor privind cele mai importante probleme ale confederației cehe, dar rivalitatea și divergențele apărute au slăbit treptat importanța acestei instituții.

Baza stabilității confederației statale cehe a constituit-o echilibrul principalelor forțe participante la actul de guvernare politică. Important a fost că în Regatul ceh, cea mai importantă țară a Coroanei, multă vreme a domnit o situație liniștită. Abilul reprezentant al familiei de Luxemburg învățase din greșelile tatălui său și ale ultimilor membrii ai dinastiei Přemysl pe care nu mai vroia să le repete. Concepția lui Carol despre funcția domnitorului care în principiu stabilea direcția politicii interne și externe trebuie să fi intrat în contradicție cu ambițiile

nobilimii cehe. Regele ceh știa însă să aplaneze cu iscusință situațiile tensionate. El a încredințat funcții importante reprezentanților capabili ai înaltei nobilimi care doreau să ajungă în imediata apropiere a regelui. Încercările nobilimii de a limita poziția regelui au fost combătute și în alt fel, mai ales prin sprijinul pe care l-a acordat bisericii. Carol considera biserica o contrapondere potrivită față de înalta nobilime și totodată o sursă care putea oferi oameni cultivați și apți să lucreze în organele administrative abia înființate în Regatul ceh, în țările Coroanei cehe și în Sfântul imperiu roman. În mod obișnuit, dacă nu făceau parte din rândul demnitarilor ecleziaști, nobilii nu se puteau compara ca grad de cultură cu vârfurile intelectuale ale clerului. Absolvenți de universități și școli care funcționau pe lângă mănăstiri, ei cunoșteau latina și alte limbi străine și aveau noțiuni vaste din cele mai diferite domenii ale cunoașterii omenești, precum și o viziune de ansamblu pe care nu o avea nobilimea provincială. Dintre cei mai apropiați colaboratori politici ai lui Carol IV au făcut parte în special arhiepiscopii de Praga Arnošt din Pardubice și Jan Očko din Vlašim, precum și Jan din Středa, episcop de Litomyšl și apoi de Olomouc. Reprezentanții castei clericale s-au remarcat în mod strălucit și în cancelaria domnitorului. Astfel, puterea reală a dietei provinciale cehe ca for important al nobilimii a trecut pe plan secund. La întrunirile dietei participau însă nu numai nobilii, dar și reprezentanții clerului și uneori cei din Staré Město din Praga.

Carol IV a reușit să mențină un raport echilibrat de forțe între înalta nobilime și biserică, iar pe deasupra a introdus ca parte componentă a acestui echilibru și orașele, despre a căror importanță sporită nu mai existau îndoieli la sfârșitul secolului 13. Dar uneori Carol IV a simțit și gustul amar al unor insuccese parțiale. Spre deosebire de Václav II, el a reușit să fondeze universitatea din Praga, după care a fost nevoit să facă o mare concesie nobilimii cehe. La începutul anilor '50 Carol împreună cu consilierii săi a elaborat proiectul legii fundamentale a țărilor cehe numită *Maiestas Carolina*, în termeni moderni constituția regatului ceh. O serie din prevederile ei a întâmpinat însă rezistența violentă a familiilor de nobili influente care considerau că unele articole reprezentau un atac al privilegiilor tradiționale ale înaltei nobilimi. De aceea, Carol a fost nevoit să retragă proiectul de lege, declarând că a ars manuscrisul. Nu a fost însă adevărat. Un exemplar valoros s-a păstrat în arhiva din Rožmberg, dovedind astfel cine nu fusese de acord

cu concepția regelui. La momentul respectiv Carol s-a comportat ca un suveran pragmatic care a respectat raportul real de forțe.

II/4 Politica imperială a lui Carol

Încă de la urcarea sa pe tron, Carol a considerat că politica pe care o promova în Cehia și în așa-numitele țări vecine (Moravia, Silezia, cele două Lužice) reprezenta o parte inseparabilă a politicii sale la nivel de imperiu. Evident, această concepție se baza pe ideile universale din vremea aceea. Carol considera că țările Coroanei cehe reprezentau o componentă privilegiată a Sfântului imperiu roman, iar împăratul era conducătorul laic al întregii creștinități. El era pe deplin conștient că împăratul avea o putere mai degrabă formală decât absolută, că trebuia să țină cont de interesele celorlalți monarhi europeni și putea dobândi influență în lumea creștină numai dacă prin autoritatea sa reușea să impună rezolvarea unor probleme internaționale arzătoare.

Principalele caracteristici ale politicii lui Carol la nivelul imperiului au fost asemănătoare cu politica sa în cadrul confederației statale cehe. El s-a bazat pe stabilitatea celor mai importante forțe sociale, găsind în consolidarea prestigiului internațional al țărilor cehe și în colaborarea cu curia papală o contrapondere față de tendințele centrifuge din provinciile germane ale imperiului. De aceea, unii istorici germani contemporani i-au reproșat direct că în timp ce pentru cehi a fost un părinte, pentru germani a fost un tată vitreg, iar alții l-au poreclit „regele preoților". În realitate, Carol a transformat în mod programatic și logic regatul ceh în nucleul posesiunilor ereditare ale familiei de Luxemburg și în stâlpul imperiului roman. Într-adevăr, el a constituit formațiunea statală cea mai bine consolidată de pe teritoriul întregului imperiu. Dar Carol nu a neglijat nici provinciile germane. Șederiile lui îndelungate la Nürnberg și mai târziu la Tangermünde în Brandenburg au fost mai mult decât semnificative. Nu trebuie însă să uităm că regatul ceh a fost ocolit de marea epidemie de ciumă care a făcut ravagii în provinciile germane la jumătatea secolului. Și mai complicată a fost relația lui Carol față de papă și curie. Această relație poate fi caracterizată drept o colaborare impusă de nevoie care a fost presărată de numeroase conflicte diplomatice și intrigi de culise. După moartea fostului dascăl al lui Carol, papa Clement VI, s-a înrăutățit relația lui cu Sfântul părinte care avea reședința permanentă la Avignon. Văzută din exterior, această tensiune s-a manifestat prin neparticiparea ostentativă a papei la călătoria lui Carol

în Italia în 1355, când regele ceh care era și suveranul imperiului a primit coroana de împărat, cea mai înaltă demnitate pe care o putea obține.

Deja prin al doilea nume primit la confirmare, Carol fusese predestinat să continue tradiția lui Carol cel Mare, înnoitorul medieval al imperiului roman. Castelele pe care le-a ridicat au primit numele său (de exemplu Karlsberg, astăzi Karšperk lângă Sušice, Karlskrone, astăzi Radyně lângă Plzen), amintind de un alt mare conducător, de eroul antic Alexandru cel Mare, ale cărui fapte erau respectate în evul mediu. Cel mai important dintre aceste castele este Karlštejn, depozitarul sigur și inexpugnabil al bijuteriilor de încoronare care a fost ridicat în vecinătatea unei artere principale de comunicație care leagă capitala Cehiei de Nürnberg, cel mai important oraș al provinciilor germane ale imperiului din vremea aceea, reședința împăraților și locul unde se organizau în mod frecvent dietele imperiului.

Importanța pe care Carol a acordat-o Cehiei, ca noul centru politic al imperiului (istoricii vorbesc despre **bohemocentrismus**) s-a reflectat și în grija lui față de Praga. În timpul domniei lui Carol orașul nu a fost numai capitala regatului ceh și a tuturor teritoriilor Coroanei cehe, ci a devenit centru arhiepiscopal, reședința regelui ceh și a împăratului. Aspectul lui exterior trebuia să corespundă dimensiunilor politicii lui Carol.

În martie 1348 domnitorul a fondat Nové Město (Orașul Nou N.T) din Praga, prin care a lărgit considerabil limitele de până atunci ale orașului. Pe o suprafață de 360 hectare care până atunci fusese ocupată de satele și terenurile agricole de la marginea Pragăi s-a dezvoltat un ansamblu urban cu străzi și piețe largi construit după planuri urbanistice de mare anvergură (Târgul de animale, astăzi Piața Carol, Târgul de cai, astăzi Václavské náměstí, Târgul de fân astăzi Senovažné náměstí). Nobilii imperiului, diplomații și negustorii au cumpărat repede terenuri pe care și-au ridicat palate și casele în Malá Strana, aproape de Hradul din Praga. Intrucât Carol nu a reușit să unească pentru totdeauna cele două părți mari ale orașului într-un singur ansamblu administrativ (Staré și Nové Město) , Praga a rămas de fapt un ansamblu urban format încă din Hradčany (orașul pârcălabilor Castelului din Praga) și ghetoul evreiesc separat mai târziu printr-un zid de Staré Město.

Importanța orașului Praga a crescut odată cu **fondarea universității**, prima universitate din Europa Centrală. Cartierele de pe malul drept

și stâng al orașului au fost legate prin superbul **Pod din piatră** construit aproape pe locul podului mai vechi al Juditei, având la capete două porți monumentale Turnul podului din Staré Město, o operă superbă în stil gotic trebuia să fie asemănătoare cu arcurile triumfale ale împăraților din vechea Romă, al căror succesor se considera a fi Carol. Strălucirea orașului, care potrivit estimărilor număra 30000-80000 de locuitori și făcea parte dintre cele mai populate orașe ale lumii creștine de atunci, era sporită de numeroasele construcții noi de mănăstiri și biserici.

Poziția importantă pe care Regatul ceh o avea în cadrul Sfântului imperiu roman a fost reflectată de legea fundamentală a imperiului, așa – numita *Bulă de Aur* care a fost adoptată și decretată de dieta de la Nürnberg și Mety în 1356. Bula a consfințit o serie de uzanțe valabile pe vremea aceea, dar în primul rând a eliminat divergențele de interpretare privind modul cum trebuia ales suveranul imperiului. Bazându-se pe propria experiență, ea stabilea că din momentul acela alegerea trebuia hotărâtă pe baza majorității simple a voturilor principilor electori și nu printr-o unitate consensuală de păreri. Regele ceh ocupa primul loc între principii electori, rămânându-i și titlul de mare paharnic al imperiului. În cazul stingerii din viață a tuturor descendenților pe line bărbătească, pentru tronul ceh devenea valabilă descedența feminină, iar celelalte domenii ale principilor electori rămâneau feude libere ale imperiului. Dimpotrivă, iluzorie era cerința ca alături de limba germană, principii electori să cunoască limbile italiană și cehă. Principalele prevederi ale *Bulei de Aur* a lui Carol s-au dovedit însă viabile și au rămas în vigoare până la dispariția definitivă a Sfântului imperiu romano-german în 1806.

Personalitatea de om de stat a lui Carol, succesele, concepția și cultura sa (stăpânea la perfecție limbile latină, germană, franceză, cehă și înțelegea italiana) au atras atenția politicienilor și oamenilor de cultură de seamă din Europa. Cunoscutul tribun roman Cola di Rienzo și celebrul poet Francesco Petrarca, ambii mari admiratori ai Antichității, visau la unificarea teritorială a Peninsulei Apenine fărâmițată și l-au rugat pe Carol ca pe baza titlului său de suveran al imperiului să se ocupe de restabilirea măreției Romei antice și să se mute în „cetatea eternă". Petrarca a insistat și i-a repetat nu o singură dată:

"Țara pe care o numești patria ta (adică Cehia – nota red.) a fost ce-i drept țara ta, dar , înțelegi că nu mai este, de când ai devenit împărat? Ai dobândit o patrie

prin naștere, iar cealaltă printr-o reînviere sfântă. Ai auzit că atunci când a devenit rege, Alexandru Macedon a dat ordin să nu mai fie numit regele Macedoniei, ci regele întregii lumi. Chiar dacă a făptuit numeroase acțiuni mult prea îndrăznețe, nu pot tăgădui că acest ordin a fost fapta unui spirit înalt. Înainte izolarea regatului moștenit te împiedica să te porți ca el. Prin plecarea ta, ai crea impresia că îl trădezi și dacă ți s-ar întâmpla ceea este menit să se întâmple unui om, el ar fi ajuns în mâini străine. Acum cehii au regele lor. Tu, rege al Italiei și al întregii lumi, lipsit de teamă înainte de a părăsi această lume, du – te în țara ta și urcă pe tronul tău deoarece, chiar dacă potrivit cuvintelor apostolilor, nu ai o reședință permanentă, ai totuși o patrie în această lume, iar Roma este adevărata ta reședință ca împărat și patria ta adevărată. „

Carol a uimit lumea prin proiectele sale grandioase, dar întotdeauna a avut o gândire realistă. De aceea, a respins această propunere, considerând că nu poate fi realizată. Dar șederea la Praga a celor doi reprezentanți ai renașterii și umanismului italian a lăsat o amprentă puternică asupra ținuturilor cehe. Așa de pildă, Jan din Středa, un colaborator apropiat al lui Carol, a preluat anumite trăsături ale programului lor umanist, în special stilul de exprimare în scris.

Carol IV a acordat o atenție deosebită justificării ostentative a puterii sale. Activitatea sa de mecena a fost îndreptată mai ales către sprijinirea eforturilor artistice care exprimau în limbajul medieval tipic al gesturilor și simbolurilor ideea puterii universale a suveranului imperiului care datora locul său în lumea creștină regatului natal. Îmbogățirea sistematică a arhitecturii orașului Praga cu edificii importante (Castelul din Praga, Vyšehrad, Karlov) care dominau cele două părți importante ale orașului a servit acestei concepții, la fel ca și modul elaborat de ornamentare a bisericilor și castelelor regale. Un depozitar impresionant ale moaștelor sfinților pe care împăratul le strângea cu grijă pentru a se erija în străjuitorul și propagatorul credinței creștine a devenit castelul Karlštejn care, prin construcția sa arhitectonică pe trei nivele diferite de înălțime, ilustrează lumea pământească (palatul regal), spațiul de purificare a sufletului (turnul mai mic cu biserica Fecioarei Maria și capela sfintei Ecaterina) și prefigurarea regatului ceresc învingător (turnul cel mare cu Capela sfintei Cruci). Cu toate eforturile lui, Carol nu a găsit însă un istoric capabil care să includă domnia sa în istoria universală și să o prezinte ca o perioadă de glorie a istoriei omenirii. Mai demn de atenție a fost efortul lui de a face cunoscut urmașilor și succesorilor greșelile și experiența propriei sale tinereți. Autobiografia lui Carol, numită *Vita*

Caroli (Viața lui Carol) constituie atât o mărturie sinceră, cât și un document strălucit care dovedește cultura și concepțiile progresiste ale împăratului.

II/5 Moștenirea împăratului

Încă din tinerețe, Carol și-a subordonat viața personală concepției politice și reprezentării propriei sale meniri istorice. După moartea primei soții, Blanche de Valois pe care o iubise din copilărie, Carol s-a mai însurat de trei ori. Toate aceste căsătorii (Anna Falcká, Anna Svídnická, Elisabeta Pomořanská) au avut însă un substrat politic puternic și au contribuit la consolidarea poziției internaționale a lui Carol sau chiar la dobândirea de noi teritorii. De altfel, el a știut să își atingă scopurile, promovând o diplomație abilă și evitând pe cât posibil acțiunile militare, chiar dacă la nevoie știa să folosească arma.

Deși avea o concepție universală asupra menirii sale (se gândea și la unificarea creștinismului din apus cu cel din răsărit), acest reprezentant strălucit al familiei de Luxemburg nu a izbutit să depășească propria sa umbră și potrivit concepției clasei nobililor din acele timpuri a urmărit mai ales avantajele propriei sale familii. Din perspectiva timpului, interesele dinastice ale lui Carol au apărut ca o mare slăbiciune a politicii sale. Efortul de a asigura fiilor și fratelui o contribuție strict delimitată la putere a șubrezit prin consecințele sale opera omului de stat care a fost Carol, contribuind la tendințele centrifuge din țările Coroanei cehe și la adâncirea particularităților lor (respectiv fărâmițarea teritorială și politică). Deosebit de evidentă a fost această evoluție în margrafiatul Moraviei, unde în 1349 Carol a acordat funcția de margraf fratelui său mai mic, Jan Henric. Astfel, au fost create premizele unei evoluții originale a Moraviei ca o structură administrativă cu guvernare proprie. Urmașii lui Jan Henric, Jošt și Prokop (al treilea fiu Jan Soběslav a făcut o importantă carieră ecleziastică) au impus tot mai puternic interesele regionale morave și independența față de Praga.

Carol a lăsat moștenire coroana cehă și coroana imperiului primului său fiu Václav (m. în 1361). Când avea doi ani l-a încoronat rege ceh, iar în 1376 a impus alegerea sa ca împărat. Cel de-al doilea fiu Zigmund (m. în 1368) trebuia să primească și a primit Brandenburgul (în 1415 a fost câștigat de familia de Hohenzollern, ceea ce a dus la desprinderea acestui teritoriu de Coroana cehă), iar al treilea fiu Jan (m. în 1370) a primit Zhořelec (Görlitz N.T.) Astfel, încă de la început, poziția inițială

a lui Václav a fost sensibil șubrezită. Cu un deosebit simț precaut, Carol încheiase încă din prima jumătate a anilor 60 un acord cu reprezentanții familiei de Habsburg privind succesiunea lor la tronul Cehiei în cazul stingerii dinastiei de Luxemburg pe linie paternă. Astfel a fost redusă la minim posibilitatea dietei țărilor cehe de a interveni în problemele alegerii domnitorului.

La sfârșitul vieții, Carol IV împreună cu fiul său Václav, a întreprins o călătorie în Franța unde s-au întâlnit cu regele Carol V și au discutat despre împărțirea sferelor de influență în Europa și mutarea papei de la Avignon din nou la Roma. În cadrul acestor planuri, lui Zigmund urma să îi revină în viitor coroana Poloniei. Situația a luat însă o altă întorsătură și Zigmund a devenit regele Ungariei în 1387. De asemenea și rezolvarea problemei reședinței papei s-a modificat. Urban VI își avea reședința la Roma, dar cardinalii francezi au ales un antipapă care a rămas la Avignon. Carol nu a mai reușit să înlăture această **împărțire** (*schismă*) **a puterii papale** deoarece a murit de pneumonie la 29 noiembrie 1378.

La catafalcul defunctului rege maestrul Vojtěch Rankův din Ježov, un savant de nivel european a rostit discursul funerar. Potrivit uzanțelor antice și medievale, el l-a numit pe defunct (același titlu l-a primit prințul Sobeslav I) **Părinte al patriei** (*Pater patriae*) și a rostit următoarea prorocire:

"Ea (moartea-nota red.) va trebui plânsă de toți credincioșii și în general de toată lumea , noi cei din Coroana țărilor cehe trebuie să purtăm greutatea, să o deplângem mai amarnic cu atât mai mult cu cât în mijlocul războaielor care vuiesc în jurul nostru ne temem că această corabie care este Cehia va fi probabil zgâlțâită de dușmanii noștri deoarece am fost lipsiți de un vâslaș puternic și de un cârmaci atît de mare, am pierdut un consolator credincios și nu am fost conduși așa cum speram într-un port unde să adie o boare ușoară."

II/6 Politica internă și externă a lui Václav IV

VáclavIV, fiul lui Carol (a domnit între 1378-1419) a fost una dintre persoanele controversate ale istoriei cehe. De multe ori istoricii i-au reproșat lipsa de interes față de obligațiile de domnitor, ba chiar o anume lenevie, plăcerea pentru vânătoare, băutură și magie care i-au șubrezit psihicul labil.Toate acestea au însă doar o justificare parțială. O anume apatie față de exercitarea puterii de suveran s-a născut din pretențiile exagerate pe care i le-a impus încă din fragedă copilărie celebrul său tată. Izbucnirile colerice și crizele de mânie erau

caracteristice pentru cea mai mare parte a membrilor familiei de Luxemburg, inclusiv pentru Jan, bunicul lui Václav și pentru fratele său, Zigmund, iar vânătoarea era una dintre distracțiile tradiționale ale regilor și aristocrației. Aprecierea negativă a traiectoriei lui Václav IV în calitatea sa de rege s-a datorat în mod obișnuit comparației cu succesele tatălui său, Carol IV. Dar aceste explicații nu sunt precise. Václav s-a urcat pe tron într-o conjunctură internă și internațională extrem de nefavorabilă.

În 1380 în regatul ceh a izbucnit o **epidemie de ciumă** neobișnuit de puternică care a perturbat în mod simțitor ritmul vieții cotidiene, aruncând țara într-o criză economică gravă. În sfera relațiilor internaționale orientarea lui Carol către Franța s-a dovedit a fi o povară imposibilă. Spre deosebire de tatăl său, ca suveran al imperiului, Václav IV a reacționat față de schisma produsă. Dacă la început a fost în mod vizibil de partea papei de la Roma, în cele din urmă diplomații francezi l-au convins pe el, pe consilierii săi și pe membrii dinastiei de Luxemburg cât de importantă era alegerea protectorului lor de la Avignon. Presiunea Franței a avut un efect parțial, iar Václav a preferat să amâne călătoria planificată la Roma unde urma să fie încoronat ca împărat, iar mai târziu nu a mai cutezat să o facă. În felul acesta, prestigiul său internațional a avut de suferit. Succesul diplomației franceze a complicat și poziția lui Václav în Cehia.

Tânărul arhiepiscop de Praga **Jan din Jenštein** a declarat în mod deschis că îl sprijină pe papa de la Roma și a refuzat să împărtășească poziția neutră a regelui său. Concepțiile privind politica externă ale arhiepiscopului praghez și ale lui Václav IV au devenit divergente, ceea ce implicit a influențat situația internă din Cehia. Alianța pe care Carol IV o încheiase cu ierarhii ecleziaști s-a năruit. De fapt, această schimbare a devenit expresia evoluției societății cehe. În timpul domniei lui Carol, biserica devenise în Cehia o forță importantă care putea interveni în politica de stat, iar Jan din Jenštein, care era un tip ambițios și energic a dus la bun sfârșit această tendință. După zece ani de divergențe disputa politică dintre arhiepiscop și rege s-a încheiat printr-un incident neplăcut. În 1393 Václav IV a dat ordin ca vicarul general Jan din Pomuk, cel mai apropiat colaborator al arhiepiscopului, să fie arestat și supus unor torturi cumplite. Trupul prelatului ecleziast mort a fost aruncat apoi de pe Podul din Piatră în Vltava. În veacurile care au urmat, biserica catolică a transformat această victimă a confruntării politice în sfântul **Jan Nepomucký** (Pomuk este Nepomuk

de astăzi) care, chipurile, ar fi refuzat să divulge regelui gelos secretul spovedaniei reginei. Jenștein nu a găsit susținere nici la papă și a rămas în funcția de arhiespiscop la Roma unde a murit în uitare. Acest poet cultivat și sensibil, propăvăduitor al cultului Fecioarei Maria care probabil era bolnav de epilepsie și era chinuit de tendințe de martir a fost amintit și după moarte. Pe zidurile palatului arhiepiscopal din Malá Strana el a pus să fie pictată o scenă vizionară care a prevestit descompunerea bisericii romane în timpul războaielor husite.

Înfrângerea lui Jenștein a pus capăt concepției lui Carol privind strânsa colaborare dintre suveran și ierarhii bisericii.În mod logic conștiința de sine sporită și ambițiile politice ale clerului au intrat în contradicție cu interesele puterii laice. Václav IV și-a pierdut încrederea în reprezentanții bisericii și după trista experiență cu Jan de Jenštejn a impus aproape întotdeauna pe protejații săi în funcția de arhiepiscop al orașului Praga. Și sprijinul pe care Carol îl acordase bisericii rămânea o problemă de domeniul trecutului. Dacă în timpul domniei lui Carol în Cehia fuseseră fondate câteva zeci de mănăstiri, în timpul lui Václav IV nu au mai apărut altele noi. Acest fenomen a reflectat clar o criză economică iminentă, precum și direcțiile viitoarei politici.

Ruptura care a intervenit între rege și prelați a zdruncinat stabilitatea politică a țării și a îndemnat înalta nobilime la acțiune. Astfel, a renăscut dorința mai veche a nobilimii cehe, temporar anihilată de Carol IV privind dreptul de a decide în sfera politicii statului și de a schimba domnitorul într-o figură mai mult sau mai puțin reprezentativă, și curând transformându-se într-o adevărată campanie. Înalta nobilime a inițiat o luptă, având scopul de a submina rolul domnitorului care fusese impus de Carol IV și câștigarea unei influențe decisive în țară. Dacă comparăm revendicările nobilimii cehe de la sfârșitul secolului 14 și începutul secolului 15, nu se observă nici o schimbare mai importantă. De fapt, înalta nobilime și-a apărat valorile tradiționale și propriile interese care fuseseră slăbite de concepția lui Carol privind rolul său ca domnitor suveran și de ascensiunea social-politică a bisericii și a orășenimii.

În fruntea rezistenței nobililor s-au aflat reprezentanții celor mai importante familii care avuseseră de suferit în timpul lui Carol IV și în primii ani de domnie a lui Václav, datorită limitării accesului lor la funcțiile importante și la consiliul regal. Este vorba despre nobilii din Rožmberg, Jindřichův Hradec, Švihov din Rýzmberk. Berk din Dubá,

Borš din Osek, nobilii din Michalovice și Bergov. Aceștia au folosit cu abilitate rivalitățile dintre diferiții membri ai familiei de Luxemburg, bazându-se îndeosebi pe margraful de Moravia Josta și pe regele Ungariei Zigmund. După o serie de conflicte mărunte, în 1394 înalta nobilime a creat o **alianță a nobililor**, ai cărei reprezentanți s-au prezentat pe neașteptate în fața lui Václav IV la curtea regală de lângă Beroun și i-au prezentat revendicările lor. Apoi l-au închis pe rege în Hradul din Praga, încercând să domnească în numele lui. Abia intervenția militară a lui Jan Zhořelecký a obligat opoziția din rândul nobililor să îl elibereze pe monarhul captiv. O nouă rundă de confruntare a avut loc în anii 1402-1403, când Václav a fost luat din nou prizonier cu acordul lui Zigmund de Luxemburg și dus la Viena unde a fost ținut un an de zile sub supravegherea ducilor de Habsburg. După o întoarcere dramatică în Cehia, regele a fost obligat să fie de acord cu lărgirea prerogativelor politice și în general a drepturilor înaltei nobilimi și cu accesul ei la cele mai importante poziții în stat.

Deoarece a intrat într-un conflict deschis cu reprezentanții înaltului cler, Václav a căutat sprijin și aliați în rândul micii nobilimi și a orășenilor, ceea ce a turnat ulei peste foc. Biserica și nobilimea aveau o atitudine circumspectă față de reprezentanții mici nobilimi și nu erau de acord cu numirea lor în funcții înalte și în consiliul regelui. De aceea, nu o singură dată, ei s-au plâns regelui, invocând argumente demagogice și de multe ori false.

Cu toate acestea, Václav avea încredere în protejații săi, încredere care nu a fost însă mereu justificată. Printre consilierii săi existau și carieriști lipsiți de scrupule care îl lingușeau, urmărindu-și în realitate exclusiv propriile interese. Unul dintre cei mai importanți individizi de acest fel a fost Zikmund Huler care în slujba sa de camerist a pus la cale numeroase delapidări, fiind până la urmă executat. Chiar și după anul 1403, când a fost obligat să cedeze în fața alianței, Václav a preferat să întrețină relații cu persoanele de încredere care aveau interese comune cu el.

Luptele politice intense care au avut loc în țările Coroanei cehe au slăbit poziția de mare putere a confederației statale cehe și a regelui ei. Acest lucru s-a manifestat foarte clar în relația cu provinciile germane ale sfântului imperiu roman. Opinia că Václav nu s-a ocupat de problemele imperiului nu este adevărată. În prima perioadă a domniei sale, el a călătorit relativ des la Roma și după modelul tatălui său a stat o vreme îndelungată la Nürnberg. Situația din Cehia care

se complica l-a determinat să vină acasă, dar l-a obosit într-o asemena măsură încât a uitat aproape de problemele imperiului. Principii electori ecleziaști care nu aprobau politica lui Václav față de clerul înalt au intuit imediat slăbiciunea regelui și au început să ducă tratative. Conștient de pericolul iminent, Václav a încercat să le opună rezistență prin reînnoirea legăturilor de alianță cu Franța și rezolvarea schismei. În vara lui 1400 principii electori ecleziaști de comun acord cu palatinul Ruprecht de Rin (din familia Wittelsbach) au decretat detronarea lui Václav și numirea în locul său a lui Ruprecht Falcký. Astfel, dinastia de Luxemburg a primit o grea lovitură. În această lovitură au fost implicate și orașele bogate ale imperiului care așteptau ca Ruprecht să le protejeze interesele financiare. Întrucât Zigmund nu a reușit să mențină nici măcar Brandenburgul, părea că moștenirea lui Carol se va destrăma.

Insuccesele politicii lui Václav la nivelul imperiului au slăbit și poziția orașului Praga ca important centru politic și cultural. S-au răcit relațiile dintre regatul ceh și provinciile germane ale imperiului care în timpul domniei lui Carol IV urmăriseră cu gelozie ascensiunea Cehiei, iar acum susțineau mutarea din nou a centrului de greutate al puterii în apus. Nici evenimentele care au urmat nu au modificat prea mult situația existentă. După moartea lui Ruprecht Falck, trei reprezentanți ai dinastiei de Luxemburg au urcat din nou pe tron. În anii 1410-1411 au folosit titlul de împărat Václav IV, recunoscut de conciliul bisericesc de la Pisa, margraful de Moravia Jošt care a murit în 1411 și Zigmund. Acesta din urmă, care moștenise talentul politic și diplomatic al lui Carol IV, a ajuns în cele din urmă un suveran recunoscut al Imperiului.

La cumpăna secolelor 14-15 tensiunea crescândă din spațiul cehomorav și conflictele dintre domnitor și înalta nobilime, precum și aspirațiile vădite ale micii nobilimi și orășenimi nu au fost particularitățile exclusive ale confederației statale cehe. Conflicte identice sau asemănătoare au avut loc și în Franța, Anglia sau în Ungaria vecină unde însuși Zigmund a fost luat captiv de nobilii neliniștiți. La sfârșitul secolului 15 și începutul secolului următor concepția domnitorului suveran, motivată de juriștii francezi și impusă de Carol IV a intrat în contradicție cu părerile diferite privind modul cum trebuiau exercitate prerogativele de domnitor. Dacă facem o comparație cu situație existentă în urmă cu o sută de ani rezultă că nu mai era vorba despre lupta tradițională dintre monarhie și înalta

aristocrație, ci de rezultatul formării castei clerului, nobilimii și patriciatului. Aceasta a apărut ca o consecință directă a stratificării societății în perioada evului mediu dezvoltat. Împărțirea tradițională în cele trei straturi: cler, feudali laici și pălmași nu mai corespundea realității. Orășenimea, o componentă importantă care practic nu existase în evul mediu timpuriu în Europa Centrală, la fel ca și mica nobilime, luptau să se impună pe plan politic. Modelul tradițional al organizării sociale se năruise și neliniștiți, oamenii căutau ordinea și siguranța pierdută. Diferențierea care se acutiza în sânul societății impunea transformări în structura politică. Astfel, a început un proces lung și dureros care poate fi urmărit în toate țările dezvoltate ale Europei din perioada respectivă.

Din această cauză, ar fi greșit să considerăm că numai Václav IV a fost răspunzător de criza apărută în țările cehe la sfârșitul secolului 14. Nici un rege mult mai capabil nu ar fi reușit să echilibreze situația dificilă creată. Personalitatea lui Václav a atras atenția mai ales deoarece o mare parte din populația confederației statale cehe a crezut că reîmpărțirea puterii politice și schimbarea rolului suveranului pot rezolva situația apărută. Procesul de căutare a unei organizări politice mai adecvate a decurs într-un ritm lent și a durat câteva zeci de ani întrucât fiecare pătură și grup social aveau o concepție diferită, iar acestea, fiind divergente, nu au reușit să își impună modelul. În rest, criza apărută în țările cehe în pragul secolului 15 nu s-a petrecut numai în plan politic.

III. EVOLUȚIA ECONOMICĂ ȘI POLITICĂ .

III/1 Cauzele prosperității economice în timpul domniei lui Carol IV

Ascensiunea vertiginoasă a statului ceh alături de marile puteri politice și culturale din Europa secolului 14 poate fi explicată numai în contextul evoluției economice și sociale, care începuse încă din perioada anterioară, adică din timpul domniei ultimilor reprezentanți ai dinastiei Přemysl. Unele fluctuații negative (perioadele de secetă și ciumele din 1280-1282 și 1315-1317) nu reușiseră să frâneze trendul pozitiv de lungă durată determinat de intensa activitate de colonizare. S-au extins suprafețele cultivate care asigurau o cantitate relativ suficientă de cereale, s-a îmbunătățit nivelul creșterii animalelor pentru agricultură, iar meșteșugurile de la orașe produceau mărfurile

necesare pieții locale. Chiar succesele politice internaționale ale dinastiei Přemysl din a doua jumătate a secolului 13 și începutul secolului 14 pot fi explicate atât prin abilitățile personale ale domnitorilor și prin colonizare, cât și prin descoperirea metalelor prețioase, mai ales a argintului care era extras în minele din Jihlava și Kutná Hora. Baterea **groșului praghez (ceh)** a creat o valută forte recunoscută în toată Europa Centrală și în general a contribuit la extinderea relațiilor financiare. Extracția intensivă a argintului a continuat și în timpul domniei lui Jan de Luxemburg și Carol IV. Un rol mai puțin important l-au avut minele de aur din Jílová lângă Praga și din alte localități care nu concurau nici pe departe zăcămintele din Ungaria.

În timpul domniei lui Carol IV economia cehă a mai avut o trăsătură specifică, datorită căreia a putut să continue și să-și desăvârșească evoluția. Marele val al colonizării s-a încheiat abia în 1348 prin fondarea Orașului Nou (Nové Město) din Praga, dar primele ei roade s-au văzut abia mai târziu. Acest lucru a fost valabil și pentru orașele nou înființate care s-au dezvoltat mai repede doar în a doua treime a secolului 14, dovedind că rețeaua mare de orașe și trecerea la schimbul de bani deveniseră o componentă importantă a economiei din țările cehe.

Prosperitatea statului ceh a depins în multe privințe de unele situații favorabile. Una dintre ele a fost deosebit de importantă și anume că regatul ceh a fost ocolit de o puternică epidemie de ciumă. Moartea neagră, cum este numită metaforic această boală, a revenit în Europa în anii 1347-1352, după o perioadă lungă de timp și a avut efecte catastrofale. Ciuma adevărată (prin cuvântul *ciumă* în evul mediu erau numite toate epidemiile de boli mortale) a fost inițial o boală a animalelor (zoonoza) care în anumite condiții s-a răspândit și printre oameni. Principalii purtători ai ciumei au fost și sunt rozătoarele: marmotele, veverițele, cobaii și șobolanii care preferă lemnul uscat, materialul de construcție cel mai obișnuit în evul mediu. **Puricele șobolanului** — este principalul transmițător al bolii, deși puricele parazit acționează la fel de bine la oameni. Ciuma este cunoscută sub două forme: forma ganglionară (infecțiile ajung în corp printr-o rană, iar simptomul tipic sunt membrele umflate și tumefiate) oferă șanse de supraviețuire numai pentru 20 – 40% din persoanele contaminate. La forma pulmonară care se răspândește prin stropii din strănut mortalitatea reprezintă 99,9%. Ciuma pulmonară este boala cu cel mai ridicat grad de mortalitate în general (este înscrisă și în cartea recordurilor a lui Guinness). Se pare că în Europa ciuma a fost adusă

de șobolanii de pe ambarcațiunile genoveze care transportau cereale din Crimea.

Cea mai mare parte a continentului european a cunoscut șase ani îngrozitori. Această boală contagioasă a venit în Europa Centrală pe calea apei și a uscatului, cuprinzând mai întâi regiunile din Europa de Sud și de Vest, apoi Germania, Austria, țările baltice și regatul moscovit. Populația a scăzut cu 25-60% deoarece oamenii nu erau imuni, fiind astfel total dezarmați în fața acestei calamități. În situația cea mai grea se aflau locuitorii de la orașe care locuiau înghesuiți în spații relativ mici și cu o igienă total neadecvată. Moartea neagră a rămas în Europa un oaspete permanent până în secolul 18, când valurile repetate de epidemie s-au stins, chiar dacă nici una nu a atins proporțiile primei epidemii.

Regatul ceh s-a aflat în afara principalelor artere de comunicație comerciale pe care s-a răspîndit epidemia, ceea ce la momentul respectiv a constituit un avantaj. Ciuma a pătruns în ținuturile mai accesibile din Moravia și Silezia, dar pentru evoluția ulterioară decisive au fost condițiile din interiorul confederației statale cehe. În timp ce ținuturile mai dezvoltate din punct de vedere economic și cultural aflate în sudul și centrul Europei au intrat într-o perioadă de criză datorită scăderii populației, țările cehe, în ansamblul lor, au cunoscut o perioadă de prosperitate, recuperând astfel decalajul față de regiunile mai dezvoltate. Apropierea Regatului ceh de Europa Apuseană a fost evidentă mai ales în sfera politică și culturală, în timp ce evoluția lui economică a fost mai complexă într-un context economic care nu a durat prea mult timp (și nici nu putea dura). Poziția geografică închisă a statului ceh l-a salvat un timp de ciumă, dar totodată i-a rezervat un loc secundar pe harta comercială a Europei.

III/2 Comerțul exterior și comerțul intern

De-a lungul întregului ev mediu depresiunea cehă a fost ocolită de principalele artere comerciale ale negustorilor care se îndreptau fie spre nord (Leipzig – Vratislav- Cracovia, continuând apoi spre est), fie spre sud sau sud-vest, cum era de pildă traseul dunărean (Nürnberg-Regensburg-Pasov-Linz-Viena). Cel mai important centru comercial din țările Coroanei cehe a fost Vratislav. Chiar și celebra Potecă de aur care străbatea masivul Šumava, trecând prin Prachatice și ajungea în interiorul țării nu a fost decât o simplă deviație a arterei dunărene. Și întrucât nu au avut acces la mare, țările cehe nu au putut străpunge

nefericita izolare comercială în care se aflau. Toate măsurile luate de domnitorii cehi pentru rezolvarea acestei situații nefavorabile nu au condus la rezultatele dorite. Expansiunea lui Přemysl Otakar II spre Marea Adriatică s-a încheiat cu un eșec, după cum nici politicianul de excepție care a fost Carol IV nu a realizat ceva deosebit în acest sens. În concepția lui o soluție care putea fi aplicată o constituia abaterea unuia dintre traseele comerciale de lungă distanță pe teritoriul ceh. Dar încercarea lui de a cuceri cetatea Donaustauf de lângă Regensburg care controla arterele de comunicație dunărene a eșuat. Nici proiectul de construire sistematică a unei feude cehe în Horní Falc și în împrejurimi, cunoscut sub numele de Cehia Nouă nu a avut prea mult succes. Aceste feude urmau să lege Cehia de centrele negustorești din sudul Germaniei (Nürnberg, Augsburg), deschizând și drumul spre Flandra. Nici Václav IV nu a reușit să schimbe situația. Dreptul introdus de el privind depozitarea forțată a mărfurilor în Staré Město din Praga nu a înviorat comerțul exterior și nu a trezit un ecou prea mare. Astfel, cea mai importantă arteră comercială din țările cehe a rămas drumul care lega Vratislav de Viena, trecând prin Moravia.

Izolarea ținuturilor cehe de principalele căi de comerț internațional a avut consecințe sociale și culturale. În orașele din Cehia și Moravia se formase un strat relativ puțin numeros de orășeni bogați, patricieni, a căror poziție economică și socială se datora activității lor comerciale și financiare remarcabile pentru care în Cehia și Moravia existau numai condiții limitate. Un patriciat propriu-zis a locuit numai în Staré Město din Praga, în Cheb, parțial în Plzen, apoi în regiunea bogată în argint din Kutná Hora și Kolín și în orașele morave Brno, Olomouc și Jihlava. De la bun început, grupurile de patricieni din orașele cehe și morave au vorbit limba germană și au întreținut relații cu rudele și cunostințele din provinciile germane ale Imperiului. Abia după 1350 printre ei au reușit să se infiltreze și orășeni de naționalitate cehă.

Datorită relațiilor comerciale limitate, în conștiința locuitorilor din țările cehe a persistat relativ mult timp o percepție medievală asupra spațiului și mediului.În aceasta privință, ținuturile din sudul și vestul Europei aveau un mare avans în timp. Din punct de vedere comercial, nici măcar Praga lui Carol IV nu se putea compara cu Veneția, Genova sau Nürnberg. În special, comercianții italieni ajungeau în ținuturile asiatice îndepărtate, contribuind la răspândirea cunoștințelor despre aceste meleaguri. Spre deosebire de ei, în Cehia domnea teama de

călătoriile foarte lungi care întotdeauna presupuneau un anume risc. În concepția oamenilor de atunci teama de necunoscut era împletită cu o puternică implicare în plan local și cu o aversiune față de nou. Tot ce era nou și neobișnuit (inclusiv moda) trezea suspiciuni, dacă nu chiar dispreț. În mod obișnuit, omul considera că au valoare fenomenele tradiționale, vechi și verificate. Prezența lor era o garanție a ordinei și stabilității pe care o dorea majoritatea societății în mod conștient și subconștient.

Orizontul politico-geografic al unei mari părți din populația țărilor cehe nu depășea prea mult coordonatele între care se mișca zilnic.În esență, acest spațiu se suprapunea cu spațiul pieței locale. Numai comercianții mai întreprinzători, nobilii activi din punct de vedere politic și elitele intelectuale percepeau noutățile legate de evenimentele remarcabile care se petreceau în lume. Oamenii de la țară și mulți orășeni nu aveau motive să se preocupe de aceste lucruri. Informațiile privind realitățile existente ajungeau la ei de la mare depărtare numai în mod fragmentar, nesistematic și întâmplator, de cele mai multe ori prin intermediul amvonului, ordinelor și poruncilor domnitorilor și autorităților feudale, călătorilor și indivizilor care colindau lumea. Cu excepția orașului Praga, o informare mai bună în legătură cu evenimentele care aveau loc în țările vecine exista în ținuturile de frontieră unde se constituiseră regiuni economice ce nu țineau cont de reglementările juridice și de stat (Cehia de sud – Austria Superioară, Moravia de Sud – Austria Inferioară, Cehia de Vest – Horní Falc, ținutul așezat la poalele munților Krušné Hory – Saxonia).

Poziția dominantă a pieților locale concentrate în jurul orașelor regale prestabilea caracterul importului și al exportului. În afara produselor obișnuite pe care le comercializau negustorii (fructe meridionale, pește uscat și sărat, vin, sare, condimente), erau importate produse de lux pentru curtea domnitoare, nobilime, prelați și orășenii bogați. Deoarece produsele meșteșugărești cehești destinate consumului intern nu se puteau impune pe piețele străine datorită calității lor, cehii plăteau importul de materii prime cu groși praghezi sau direct cu lingouri de argint. Cehia continua să aibă rezerve relativ suficiente de acest metal. Dar un asemenea mod de a face comerț nu era stimulativ pentru producția meșteșugărească autohtonă, ci dimpotriva constituia o frână.

În ultimele decenii ale secolului 14 în economia cehă s-au manifestat tendințe nefavorabile. Folosirea sistematică a argintului ca

echivalent principal al schimbului comercial a contribuit la reducerea randamentului minelor din Kutná Hora (din 15 000 kg argint anual producția a scăzut la mai putin de 10 000 kg) și la degradarea rapidă a grosului praghez care s-a devalorizat foarte mult în 1407. Simbolul de altă dată al prosperității Regatului ceh a devenit moneda care era bătută în cantități limitate și al cărei curs era în continuă scădere față de ducat. Dificultățile în domeniul baterii de monedă au fost legate direct de evoluția politică (detronarea lui Václav IV, pierderea prestigiului internațional al orașului Praga, luptele dintre membrii dinastiei de Luxemburg, numeroasele războaie mărunte, înrăutătirea considerabilă a siguranței) și în general cu o lipsă de stabilitate în toată Europa Centrală. În jurul anului 1400 în ținuturile germane ale Imperiului și în alte țări s-a constatat tendința de închidere regională, încălcarea legăturilor economice tradiționale și baterea de monede mici, în general lipsite de calitate și cu răspândire teritorială limitată. Aceste tendințe au avut însă cauze mult mai profunde și conexiuni mai largi.

III/3 Criza socială de la cumpăna secolelor 14-15

Domnia lui Carol IV nu a însemnat numai o perioadă de strălucire și fericire deoarece în vremea lui țările cehe nu au fost ocolite de calamitățile naturale și de epidemiile, care făceau ravagii în mod obișnuit în evul mediu. Dar în Cehia frecvența lor a fost mai mică decât în alte țări. Cu o situație mult mai dificilă s-a confruntat însă Václav IV imediat după urcarea sa pe tron. Alături de problemele politice internaționale complicate, el a fost nevoit să rezolve o criză socială generală declanșată de **marea epidemie de ciumă din 1380**. Ciuma pătrunsese în Cehia încă din anii 1357-1362 și 1370, dar urmele ei fuseseră vindecate. Nu aceeași situația a existat însă după 1380.

De data aceasta, „moartea neagră", care până atunci ocolise regatul ceh a lovit din plin. Una din primele ei consecințe a fost scăderea bruscă a populației (potrivit estimărilor cu 10-15%),ceea ce s-a repercutat asupra tuturor domeniile vieții. Cel mai mult a avut de suferit poate viața de la țară, inclusiv agricultura. Țăranii șerbi împreună cu familiile lor reprezentau circa 85% din populația țărilor cehe și în ciuda dezvoltării orașelor munca lor rămăsese unul dintre pionii economiei de atunci. În unele regiuni țăranii „au fost decimați" de ciumă, ceea ce a influențat și situația economică. În ținuturile mai fertile de la șes pierderile au fost recuperate parțial deoarece întotdeauna a existat interes pentru aceste terenuri. Țăranii din regiunile așezate în zone

nefavorabile (mlăștinoase, cu multe păduri, cu munți înalți) s-au mutat aici. Depopularea ținuturilor mai puțin mănoase a condus la apariția unor zone pustii, la dispariția unor sate sau la transformarea lor în ținuturi izolate care au dispărut treptat de pe suprafața pământului.

Și marii feudali au ajuns într-o situație dificilă. Scăderea numărului de supuși le-a diminuat veniturile bănești, înrăutățindu-le și nivelul de viață. De aceea, marii feudali au căutat un mijloc de a depăși urmările ciumei. Așa de pildă, arhiepiscopul Jan din Jenštein a motivat hotărârea de a desființa taxele de deces pe domeniile arhidiecezei sale (impozit pe care după moartea gospodarului trebuiau să-l plătească moștenitorii direcți și uneori indirecți pentru preluarea terenului lui), invocând nu numai morala creștină, dar și consecințele grave ale ciumei. Alți feudali au ales alte metode, substituind lipsa veniturilor printr-o violență extra-economică.

„Moartea neagră" și scăderea valorii reale a monedei au devenit evident una dintre cauzele activității tâlhărești a unor grupări care în țările cehe au început să acționeze organizat la sfârșitul secolului 14. **„Frățiile" de tâlhari** s-au specializat în atacurile asupra convoaielor de negustori, răpiri și eliberarea de ostatici în schimbul unei răscumpărări, înstrăinarea diferitelor produse (pânzeturi, condimente, sare, vin, bani și desigur arme), expediții de jaf în afara hotarelor țării, mai ales în Austria. A considera tâlhăria o expresie a disperării unor indivizi sau un mod de rezistență a nobilimii scăpătate față de marii nobili lipsiți de scrupule ar fi o mare greșală. La cumpăna secolelor 14-15 nu se întâlnesc, cu unele excepții, cazuri de haiducie motivată din punct de vedere social. În mod obișnuit, existau bande bine organizate care acționau în serviciul nobililor puternici și de puține ori pe cont propriu. Printre feudalii care câștigau de pe urma crimei organizate făceau parte și membrii unor cunoscute familii de seniori (familiile Valdštejn, Borš din Osek, Švamberg, seniorii din Kunštát în Cehia, familia Bitovek din Lichtenburg în Moravia și mai târziu însuși heitmanul Vilém din Pernštejn). În aceste condiții lupta puterii centrale contra tâlhăriei era predestinată eșecului, deși regele Václav intervenise de mai multe ori împotriva acestor cete (de pildă, a lichidat banda lui Jan Zúla din Ostředek care acționa în Posázaví și a altor grupuri). Activitatea bandelor de tâlhari era concentrată mai ales în zonele afectate din punct de vedere economic. Câmpul lor de acțiune aproape clasic a devenit regiunea de frontieră ceho-moravă-austriacă și în general întreaga regiune deluroasă din Cehia și Moravia

împreună cu partea cea mai sudică a Cehiei. O situație asemănătoare exista în ținutul Munților de Fier, Podkrkonoši, Pădurea cehă sau în Podișul din Cehia Centrală.

Chiar dacă crima foarte răspîndită și organizată, având ca scop jefuirea comercianților nu a fost nicidecum o particularitate a ținuturilor ceho-morave, în pragul secolului 15 țările cehe au dobândit faima unei zone în care nu era recomandabil să călătorești. De aceea, relațiile comerciale cu străinătatea au fost blocate. Situația se agrava mai mult decât să se amelioreze, iar justiția rămânea numai o noțiune teoretică. În condițiile creșterii anarhiei, diferiți indivizi și grupări sociale au preluau executarea actului justițiar. Cel mai hotărât au acționat în acest sens marii nobili care au găsit calea pentru a-și apăra propriile domenii și interese. Ei au acordat anumite avantaje economice micii nobilimi care în schimbul lor era dispusă să-și apere stăpânii cu arma în mână în caz de nevoie. De fapt, toate acestea nu au fost decât variante ale sistemului medieval de vasalitate. Micul nobil care se afla într-o relație de serviciu față de seniorul influent era numit în mod curent *panoș (în latină cliens)*. Numărul lor a crescut considerabil la începutul secolului 15 și mai ales în timpul revoluției husite. Unii seniori, inclusiv prelații ecleziaști îi foloseau în servicii similare pe proprii lor supuși (este vorba despre așa-numitul sistem de corecție). Dacă feudalul avea o ceată numeroasă și bine echipată formată din câteva zeci de bărbați sau dacă angaja un grup de tâlhari, el aplica dreptatea numai în mod formal. În realitate, el declara război adversarului său sub forma unui ***răspuns*** scris și îi provoca cât mai multe pagube. Rezolvarea litigiilor sub formă de răspunsuri s-a extins foarte rapid, devenind o componentă obișnuită a vieții cotidiene din Cehia și Moravia până către sfârșitul secolului 16. Zadarnic, dreptul cutumiar interzicea asemenea declarații prin acordarea de pedepse aspre.

Bandele de tâlhari și cetele înarmate de feudali puternici s-au lăsat antrenate treptat în luptele politice care aveau loc între membrii dinastiei de Luxemburg la cumpăna secolelor 14-15. Chiar după anul 1403, când au fost atenuate principalele divergențe, în țările cehe mai exista un număr considerabil de persoane care trăiau din serviciul pus în slujba armelor. Astfel treptat s-a creat baza pentru viitoarele detașamente militare profesionaliste ale husiților și ale adversarilor lor catolici cehi și moravi și s-au format viitorii căpitani celebri Jan Žižka din Trocnov, Jan Roháč din Dubá. Unii dintre ei și-au pus în aplicare

inteligența militară în înfruntările sângeroase care a avut loc între ordinul Cavalerilor germani și Polonia (este cunoscută contribuția ostașilor conduși de fostul șef al unei bande de tâlhari Jan Sokol din Lamberk în câștigarea **bătăliei de la Grünwald** în 1410).

Și instituțiile religioase au trecut printr-o serie de dificultăți serioase. Multe mănăstiri au fost nevoite să își vândă proprietățile și s-a încetinit ritmul în care erau ridicate bisericile și catedralele. Cu toate acestea, bogățiile imense de care dispunea biserica în țările cehe îi provoca pe feudalii laici să întreprindă adevărate expediții de jaf asupra proprietăților clerului. Aceste acțiuni au fost atât o expresie a descompunerii conștiinței juridice, cât și un ecou al intervențiilor dure ale lui Václav IV împotriva lui Jan din Jenštein și a consilierilor lui. Totodată, ele au exprimat și opinia care domnea în vremea aceea că biserica care dispunea de o avere imensă nu era capabilă să își ducă la îndeplinire misiunea ei spirituală.

Epidemia de ciumă a contribuit și la modificarea componenței naționale a populației orășenești din regatul ceh. Condițiile igienice extrem de neadecvate de la orașe au favorizat consecințele tragice al „morții negre". În special minoritarii germani din marile aglomerații urbane au suferit pierderi considerabile care trebuiau recuperate cât mai grabnic întrucât altfel orașele nu își puteau îndeplini funcția economică principală fără de care economia statului ceh s-ar fi prăbușit. Locurile lăsate de etnicii germani dispăruți au fost ocupate curând de etnicii cehi veniți de la sate sau din orășelele mai puțin importante. Această migrație (strămutare) a locuitorilor a contribuit la depopularea unor zone, dar pe de altă parte a avut un rol decisiv în cehizarea marilor orașe încă înainte de revoluția husită. În straturile superioare ale societății urbane formată aproape în exclusivitate din nemți, în urma colonizării a pătruns elementul ceh. Dar în marile orașele din Moravia, Silezia și din cele două Lužice etnicii germani și-au menținut supremația.

Deși continua să aibă un rol decisiv în consiliile municipale, patriciatul german a simțit că poziția lui se clatină. De fapt, în mediul orășenesc ceh de atunci, tensiunea și conflictele dintre naționalități erau mai frecvente decât conflictele dintre breslele de meșteșugari și patricieni, cum erau denumiți pe vremea aceea în toată Europa creștină de apus (în Italia de nord, existau orașe libere). Consecințele politice ale acestei stări de lucruri nu s-au lăsat așteptate prea mult, devenind foarte evidente mai ales în Staré Město, cartierul cel mai important din

Praga. Desigur, ciuma a contribuit în mod decisiv la retragerea patriciatului german din politica care atinsese apogeul său și a accelerat procesul de cehizare în Staré Město. La finele secolului 14 elementul ceh era aici deja precumpănitor și se impunea ca cehii „adevărați" să câștige o poziție de prim rang în cel mai important oraș din regat. Confruntarea politică dintre cehi și germani a izbucnit în spațiul delimitat de zidurile Orașului vechi în anii 1408-1413 când rivalitatea dintre naționalități s-a împletit cu problemele reformei religioase. Dar nici victoria definitivă a elementului etnic ceh în Staré Město nu a eliminat rivalitatea proverbială dintre Staré și Nové Město unde populația cehă avea întotdeauna pondere. Într-o anumită măsură, la apariția acestei rivalități care a durat câteva veacuri a contribuit însuși Carol IV în timpul căruia Nové Město a primit același statut juridic Staré Město. Reprezentanții comunității orășenești din Staré Město au interpretat intervenția regelui ca un prejudiciu adus poziției pe care o avusese pînă atunci „orașul" lor. Rivalitatea dintre cele două „orașe" nu a încetat nici în perioada husită când cele două comunități orășenești au adoptat potirul. Dar atunci divergențele lor au dobândit o altă formă.

IV. CULTURA PREHUSITĂ

IV/1 Transformarea credinței religioase

Omul medieval a interpretat ciuma, ca de altfel orice altă catastrofă sau calamitate ca o expresie a mâniei divine, ca o pedeapsă pentru abdicarea de la regulile obligatorii ale vieții creștinești, ca o prevestire a sfârșitului lumii și un semnal care anunța Judecata de Apoi. Valul crescut de simțire religioasă a fost un fenomen care a însoțit epidemia de ciumă în anii 1347-1352, când în țările cehe au intrat flagelanții care prin metodele lor încercau să îndepărteze păcatele creștinismului și să oprească invazia „morții negre". Și biserica a organizat diferite acțiuni pentru oprirea ciumei, în special procesiuni. Situația s-a repetat în Cehia în 1380 și apoi în timpul epidemiilor de ciumă care au urmat în anii 1390, 1403-1406 și 1414-1415.

Grozăviile „morții negre" i-au determinat pe mulți oameni să mediteze mai profund la principiile credinței creștine și să încerce să trăiască în armonie cu ele. Grija pentru mântuirea sufletului și respectarea legii divine au încetat de a mai fi o problemă de conștiință

a individului, fiind percepute acum ca o problemă socială. Orășenii au reacționat mai puternic la consecințele ciumei decât oamenii de la țară nu numai pentru că au avut mai mult de suferit. Experiența a dovedit că în comunitățile care ocupă un spațiu restrâns panica se răspândește mai repede, dar apare mai ușor hotărârea colectivă de a găsi o soluție.

Înrăutățirea condițiilor de viață și dorința de a le îmbunătăți au consolidat onestitatea sentimentelor religioase și au contribuit la o mai bună înțelegere a principiilor legii divine care erau prezentate creștinilor în Biblie. Abia la sfârșitul secolului 14 procesul îndelungat de creștinizare a mediului ceh a intrat în ultima sa fază. Reflecțiile privind regulile vieții creștine și sensul ei au încetat de a mai fi un domeniu al clerului, antrenând un cerc tot mai mare de oameni. Mulți nobili, orășeni și reprezentanții altor pături au început să perceapă creștinismul nu ca o sumă de gesturi cu care se identificau în exterior, ci ca o trebuință personală, ca un sprijin pentru a se orienta în lume. O dovedește și numărul crescut de capele care au fost construite în castele și conace, ca și preferința pentru altarele mobile. După epidemia de ciumă în toată Europa de atunci se poate constata înclinația către o pioșenie interioară reală. În Cehia ea s-a manifestat mai puternic decât în alte părți. În afară de invazia întârziată a „morții negre", la aceasta a contribuit și dezvoltarea precipitată a instituțiilor religioase în timpul domniei lui Carol IV, precum și răspândirea culturii care a permis citirea bibliei în latină și în limba națională. În jurul anului 1360 cu sprijinul regelui, a apărut prima traducere completă a Bibliei în limba cehă veche, iar alte două versiuni ale ei au apărut încă până la începerea, respectiv în timpul revoluției husite.

Intensificarea procesului de creștinizare a lovit în cele din urmă interesele bisericii legate de putere. Oamenii căutau motivul pentru care Dumnezeu abătuse asupra înfloritorului regat ceh pedeapsa „morții negre" și alte lovituri, ca de pildă simptomele unei crize sociale. În concepția preoților neliniștiți și a locuitorilor cucernici treptat a început să se contureze imaginea principalului vinovat. Acesta era biserica bogată care se abătuse de la principala ei menire , adică încetase să mai aibă grijă de mântuirea sufletelor credincioșilor, preferând luxul și risipa, ceea ce însemna că intrase în mrejele răului, ale Anticristului. Superbele construcții ale bisericilor și mănăstirilor împodobite cu altare frumoase, statui, tablouri și relicvarii deveniseră dovada unei trufii și ostentații vădite care erau incompatibile cu esența creștinismului. Idealurilor legii divine nu corespundea nici purtarea

unor clerici pentru care preoția constituia o sursă de venituri și nicidecum un mod de a chema credincioșii pe calea lui Cristos și a apostolilor. Și călugării despre a căror viață intimă se povesteau întâmplări adevărate și inventate (care au fost evocate și în timpul renașterii și al iluminismului) au stârnit indignare. Controlul direct efectuat de arhiepiscopia de la Praga în anii 1379-1380 a scos la iveală unele situații intolerabile care existau în sânul clerului parohial.

Intenția inițial bună a lui Carol IV a avut efecte inverse. Regele a înființat și a sprijinit instituțiile religioase întrucât vroia să dovedească că este un rege creștin adevărat, dar și pentru că dorea să asigure subzistența unui mare număr de oameni de cultură. Numărul lor crescuse considerabil și impunea un mod de administrare dificil din partea imperiului și a țărilor Coroanei cehe. Statul nu putea să îi întrețină astfel încât în momentul dat singura soluție rămâneau măsurile luate de biserică. Juriștii, funcționarii din cancelariile regale, scriitorii și traducătorii preferau să se dedice activităților lor decât misiunii preoțești. De aceea, ei au început să angajeze suplinitori din rândul clerului mai sărac care îndeplineau obligațiile duhovnicești. Această practică, la fel ca și comerțul cu funcțiile bisericești profitabile au știrbit prestigiul bisericii creștine.Totodată au stârnit critici și revendicările financiare exagerate ale curiei papale (indiferent dacă își avea sediul la Avignon sau Roma), care împovărau țările cehe cu diferite plăți insuportabil de mari.

Curând, Carol IV și-a dat seama care sunt aspectele mai întunecate ale politicii bisericii. De aceea, el l-a invitat la Praga pe **Konrad Waldhauser**, membru al ordinului augustinilor ca să predice în mod public împotriva neajunsurilor din viața laică și ecleziastică. Un mare ecou au avut în Staré Město din Praga și cuvântările lui **Jan Milíč din Kroměříž**, fost înalt funcționar în cancelaria regelui Carol IV, a cărui activitate de predicator avea să trezească suspiciunea de erezie. În favoarea corijării vieții bisericești în spiritul Bibliei s-a exprimat de asemeneaa și învățatul Matěj din Janov, autorul operei *Regulae Veteris et Novi testamenti (Regulile Vechiului și Noului Testament)*. Activitatea lui **Tomás din Štítný**, membru al micii nobilimi din Cehia de Sud a fost orientată spre clarificarea principiilor moralei creștine în păturile mai largi ale societății.

După anul 1380 critica învățaților în legătură cu viața neadecvată a bisericii a început să se contopească cu voci care se auzeau din cele mai diferite cercuri sociale. Părerea multor credincioși nu putea fi

neglijată. Tot mai des ei cereau un preot bun care să aibă grijă de sufletele lor în mod exemplar. Pretențiile crescute privind comportarea clerului erau legate în mod evident și de epidemiile de ciumă. Unii membrii ai clerului parohial lucrau în primele rânduri ale frontului de combatere a ciumei și piereau în timp ce ofereau ultima consolare muribuzilor. În locul preoților rareori se întâmpla să vină oameni cu valori morale și intelectuale deosebite care să-i ajute să ducă la bun sfârșit o misiune atât de delicată. Contradicția dintre un preot bun care trăia în conformitate cu legea divină și unul rău se adâncea. Mai ales în orașele mari oamenii aveau de unde să aleagă și de obicei îl alegeau pe cel de la care doreau să audă cuvântul domnului. Amvonul așezat de obicei în partea stângă a bisericii a devenit pe vremea aceea unul dintre punctele centrale ale construcțiilor sacrale. Spațiul de sub el s-a lărgit, oferind loc unui număr cât mai mare de auditori. Dar nici amvonul nu a fost suficient. În 1391 la îndemnul unui locuitor din Staré Město, Kříž și a curteanului Hanuš din Mühlheim în Staré Město din Praga a fost construită **Capela Betlém** unde urmau să fie rostite predici în limba cehă. Construcția încăpătoare putea oferi loc pentru 3000 de persoane.

Ciuma din 1380 a însemnat o cotitură importantă în evoluția statului ceh și a ridicat zăgazurile unor fenomene care până atunci fuseseră ținute în frâu. Întreaga societate a intrat într-o mișcare vertiginoasă și devenise neclar când și cum va putea fi oprită și depășită această destabilizare. Regii și consilierii lui nu puteau face față unei misiuni atât de uriașe, deși o parte din locuitori își puneau mari nădejdi în ei. Omul medieval care în mod implicit respecta tradiția și ordinea era depășit și dezorientat cu atât mai mult cu cât în timpul domniei lui Carol IV țările cehe au făcut parte din rândul statelor europene prospere și chiar o luaseră înaintea unor cunoscute puteri. În anii 1380-1400 situația era însă diferită. În timp ce teritoriile din vestul și sudul Europei depășiseră punctul critic al depresiei, cele două state cehe se zbăteau în conflicte care pătrunseseră în toate sferele vieții. Puțini dintre oamenii cultivați ai vremii erau dispuși să se împace cu ideea că Regatul ceh atât de celebru în trecut pierduse sprijinul divin. Oamenii de știință, politicienii și purtătorii de cuvânt ai diferitelor pături sociale se străduiau să găsească un răspuns la întrebarea cum să iasă din labirintul de probleme și să restabilească echilibrul pierdut. Ei nu bănuiau că sub ochii lor, în convulsii și dureri se năștea un nou model de societate cehă.

IV/2 Cultura și învățământul

Răspândirea culturii și în general creșterea nivelului cultural al populației, mai ales al gradului de alfabetizare (a scrisului și cititului) în țările cehe, ca de altfel în toată Europa, au fost legate de transformările sociale care au început în secolul 12 și au atins apogeul la cumpăna secolelor 13-14. Un rol important l-a avut formarea orașelor ca centre comerciale și meșteșugărești. Cercurilor culturale de până atunci – al clerului, curții, nobilimii și al populației de la sate li s-a mai adăugat cultura orășenească care avea propriile sale particularități. Ele izvorau nu numai din condițiile vieții de la oraș unde pe suprafețe mici existau concentrații mari de locuitori, ci mai ales din nevoile cotidiene. Comercianții și meșteșugarii trebuiau să își cunoască bine profesiunea, dar totodată erau nevoiți să învețe, cel puțin parțial, să citească, să scrie și mai ales să numere. Importanța răspîndirii în plan general a economiei bănești era evidentă în situația dată.

Totodată legat de activitatea economică a meșteșugarilor și comercianților a căpătat importanță strângerea și exprimarea de date cantitative, a căror precizie fusese neglijată în evul mediu timpuriu și dezvoltat. Încă multe sute de ani în țările cehe avea să nu se producă unificarea măsurilor și a greutăților, deși în practică funcționau sisteme regionale de măsură diferite în funcție de domeniile pieții.Măsurarea timpului era însă relativ precisă și unitară. Cunoscutul principiu, potrivit căruia „timpul costă bani" a fost descoperit tocmai în perioada evului mediu dezvoltat și târziu. **Orologiile** (de la cuvântul latinesc *horologium*) au apărut mai întâi în orașele dezvoltate economic din nordul Italiei unde au început să înlocuiască ceasul solar, de apă și nisip (care multă vreme au continuat să fie utilizate în viața privată). La primăria din Staré Město din Praga Orologiul a fost montat abia la începutul secolului 15 în timp ce în celelalte orașe cehești au început să fie utilizate din plin abia după sfârșitul războaielor husite și în perioada de refacere economică de la cumpăna secolelor 15-16. Și acest fapt ilustrează întârzierea pe care au înregistrat-o țările cehe față de Europa dezvoltată. Schimbarea în ceea ce privește înțelegerea timpului a avut o importanță crucială. Perceperea de până atunci a timpului, cu precădere ciclică, care se baza pe alternanța regulată a anotimpurilor și pe succesiunea fixă de munci agricole și sărbători religioase (Crăciun, Paște) și-a pierdut rolul privilegiat. Totodată s-a

lărgit perceperea liniară a timpului (timpul nu se repetă, ci este direcționat din trecut spre viitor) în care fiecare moment este unic, iar omul ar trebui să îl trăiască în mod corespunzător. Și aceasta nu numai prin muncă care aduce bani, ci și prin preocuparea pentru mântuirea propriului suflet.

Și dezvoltarea rapidă a învățământului în secolul 14 a fost consecința transformărilor sociale care au avut loc în perioada de tranziție. Școlile înființate de instituțiile religioase, indiferent că erau capitule sau ordine călugărești (școli pe lângă mănăstiri) nu mai reușeau să satisfacă nevoile crescânde de cultură. În timpul domniei lui Carol IV în spațiul ceho-morav a apărut **o rețea de învățământ** (dar nu în sensul unor școli cu frecvență obligatorie sau a unui sistem școlar unitar) care în principiu a supraviețuit câteva sute de ani. În orașele mari un tip important de școli care erau oarecum apropiate de gimnaziul inferior au fost **școlile particulare** (din latinescul *partes*, care înseamnă parte, *părți*) unde se învățau mai ales limba latină și principiile artelor liberale. Aceste școli erau frecventate numai de băieți. Fetele și firește băieții din straturile superioare ale nobilimii și orășenimii aveau educatori și profesori particulari. Școlile particulare au luat ființă în orașele regale încă din secolul 13, iar administrația orașelor a încercat să le treacă sub control, intrând astfel în dispută cu biserica. Aceste conflicte au fost aplanate abia mult timp după fondarea universității din Praga care controla învățământul inferior și exercita o influență directă asupra activității administrative a școlilor de la orașe. În localitățile rurale existau școli parohiale, al căror număr era încă redus.

Înființarea universității pragheze a reprezentat un moment de răscruce în istoria învățământului ceh. Facultățile care au apărut în Europa în secolul 12 aveau caracter internațional, oferind instrucție în toate domeniile recunoscute pe atunci ale cunoașterii umane și acordau titluri academice (granturi) care erau valabile în toată lumea creștină. De aici provine și numele lor de universitate (din latinescul *universitas*, adică *caracter general, universal*) care trăda legătura cu ideea de universalitate. Absolvenții studiilor universitare de bază care de obicei durau doi ani obțineau titlul de **licențiat** în timp ce pentru titlul de **maestru** (din latinescul magister) sau de **doctor** era necesară o perioadă mai lungă. Până în perioada husită universitatea pragheză a avut patru facultăți. În evul mediu **facultatea de arte liberale** numită și **artistică** (*artes* în latină este pluralul de la substantivul *artă)* era considerată o facultate inferioară. La această facultate erau studiate

domenii care au fost cultivate până în perioada antică târzie (așa numitul **trivium** format din gramatică, retorică, logică sau filozofie; **quadrivium** format din matematică, aritmetică, geometrie și muzică). Absolvirea unei facultăți artistice era precedată în mod obișnuit de studiul la alte trei facultăți superioare: de **medicină**, de **științe juridice** (era studiat dreptul ecleziastic și laic) și de **teologie**, a căror absolvire era considerată în evul mediu drept punctul culminant al învățământului. Facultatea de drept din Praga și-a câștigat relativ repede indepedența, devenind un institut de învățământ superior de sine stătător.

Din punct de vedere formal universitatea era condusă de un **cancelar** (la Praga această funcție revenea arhiepiscopilor), funcția executivă era exercitată de un **rector** eligibil, iar fiecare facultate era condusă de un **decan**. Funcționarii academici, profesorii și studenții formau din punct de vedere juridic o comunitate unitară care se bucura de diferite privilegii și libertăți. Studenții și pedagogii locuiau (fie împreună, fie în grupe separate) în case speciale, **cămine** (din cuvântul latinesc *collegium*, adică *comunitate*), a căror funcționare se baza pe un sistem de subvenții. Cel mai cunoscut cămin al universității din Praga a fost **Marele cămin**, numit și **Carolinum**. În 1383 clădirea în care se află acum (Carolinum) a fost dobândită de un institut de învățământ superior.

Universitatea din Praga a fost fondată de Carol IV în calitatea sa de rege, deși înainte se sfătuise cu reprezentanții bisericii. Din această cauză, succesorul său a putut interveni în viața universitară conform propriilor sale interese. Deși scopul principal al hotărârii lui Carol de a fonda un institut de învățământ superior l-a constituit pregătirea de specialiști pentru țările Coroanei cehe, în conceperea acestui proiect, el s-a bazat pe un model universal obișnuit. Studenții și profesorii se împărțeau în patru „popoare", după principiul regional. Etnicii „popoarelor" străine (bavarez, sas și polonez) aveau asigurată supremația față de „poporul" ceh autohton atunci când era necesar votul pentru rezolvarea unor probleme litigioase. Acordarea priorității străinilor rezulta din poziția de excepție pe care o avea universitatea pragheză. Multă vreme ea a îndeplinit și funcția de instituție de învățământ superior pentru provinciile germane ale Imperiului (universitatea de la Viena a fost fondată în 1365, iar cea de la Heildelberg în 1386), iar în calitatea sa de împărat Carol dorea să obțină un prestigiu internațional. Studiul la facultate era accesibil fiecărui

tânăr, inclusiv copiilor supușilor. În rândul studenților universității de la Praga au predominat tinerii proveniți din mediul orășenesc, dar nu au lipsit nici cei veniți de la țară sau din rândul nobilimii.

Universitatea pragheză a cunoscut apogeul dezvoltării ei în a doua jumătate a secolului 14. Tocmai în această perioadă aici și-au desfășurat activitatea specialiști de excepție în diferite domenii ale cunoașterii (astronomul Ioan Šindel, cofondatorul orologiului din Praga, medicii Křišťan din Prachatice și Zigmund Albík din Uničov, filozoful Heinrich Totting din Oyta). Universitatea a consolidat contactele culturale dintre Cehia și Europa, a contribuit la instruirea intelectualității autohtone și a permis schimbul liber de păreri privind problemele bisericii și ale întregii societăți creștine, accelerând astfel ascensiunea puternicului curent al reformei care avea să fie legat mai târziu de numele Maestrului Jan Hus.

Cu toată înflorirea uriașă a gradului de instruire și a culturii, este de neînchipuit că la răscrucea secolelor 14-15 majoritatea locuitorilor din țările Coroanei cehe nu știau să scrie și să citească. Specialiștii străini estimează că o sută de ani mai târziu chiar și în Franța dintr-o populație de 15 000 000 locuitori știau să citească numai 40 000, adică un om din 375. În țările cehe situația a fost diferită. O dovedește și numărul mare de copiști publici din orașele mari care redactau diferite tipuri de acte la comandă și contra preț. În afara predicilor rostite din amvon, oamenii analfabeți aveau posibilitatea să învețe a scrie din picturile, reprezentând scene din Vechiul și Noul Testament care împodobeau zidurile exterioare și interiorul bisericilor

IV/3 Literatura și muzica

Răspândirea culturii, sprijinul pe care instituțiile laice și religioase și unele persoane cucernice l-au acordat activității culturale în timpul domniei lui Carol IV au creat condiții favorabile pentru dezvoltarea diferitelor forme de artă (trebuie amintit că evul mediu nu cunoștea noțiunea de artă în sensul de astăzi al cuvântului). Până la începutul secolului 15 în țările cehe a existat un climat artistic favorabil. Stratificării complicate a societății de atunci și capacității ei intense de a percepe operele artistice i-a corespuns și o gamă variată de orientări care au pătruns nu numai la curțile domnitorilor și ale nobililor, dar și în casele orășenilor.

În domeniul literar care mult timp nu a făcut distincție între literatura beletristică și cea științifică s-a lărgit numărul genurilor.

Concomitent, în creația literară au început să fie folosite tot mai intens limbile naționale, în speță limba cehă și limba germană. Latina și-a pierdut poziția dominantă, rămânînd în continuare principala limbă în contactele scrise de specialitate și în cele oficiale, cu toate că și aici au început să pătrundă limbile naționale. In literatura de la curte și a nobilimirii a rămas preferința pentru epopeile cavalerești în versuri care îmbinau conținutul aventurier cu tematica de dragoste (*Jetșich Berúnský, Ducele Arnošt, Tristan și Isolda*). În a doua jumătate a secolului 14 și în acest domeniu s-au impus lucrările în proză, dovedind că operele respective nu erau destinate numai recitării și audierii, ci și lecturii individuale. Alături de *Alexandreida* în proză, au apărut *Cronica troiană*, o adaptare medievală a ciclului de legende antice și prelucrarea aventurilor lui *Siegfried și Brunhilda*. Dacă aceste opere au rămas în mod prioritar lectura nobilimii, lirica de dragoste care inițial apăruse în mediul curtean – cavaleresc (tradiția minnesängului a fost continuată de Guillaume de Machaut la curtea lui Jan de Luxemburg și de Heinrich von Mugeln la curtea lui Carol), treptat ele au început să se adreseze unui cerc mai larg de ascultători, fiind percepute mai ales de orășenii care încercau să imite stilul de viață al păturilor superioare. Pentru poezia de dragoste cultivată de orășeni s-a încetățenit expresia de **meistersang.** Unele poezii de dragoste erau destinate a fi recitate sau cântate în acompaniamentul unui instrument muzical (celebra *îmi rămâne totuși întreaga bucurie* cunoscută și sub numele *Cântecul lui Záviš*)

De atenția curții regelui și a nobililor, iar de la finele secolului 14 și a orășenimii s-au bucurat operele istoriografice (analele, cronicile). Din punct de vedere al comunității nobiliare în 1314 a fost scrisă în versuri în limba cehă *Cronica* așa-numitului *Dalimil* care prezintă programul politic motivat din punct de vedere istoric al nobilimii cehe. Conform ei, încă din vremea minunatei prințese Libuše comunitatea nobiliară fusese un izvor de vitejie mai mare decât al regelui. Autorul anonim al cronicii l-a avertizat pe regele Jan ca dacă va dori să își păstreze domnia va trebui să se pună întotdeauna de acord cu consilierul regelui. Cronicarul era un adversar al orășenilor și nemților care după părerea lui formau o singură clasă, dar critica strânsa legătură a regilor cu mănăstirile. În timpul domniei lui Carol IV o serie de cronici au apărut direct la îndemnul regelui. De cel mai mare ecou s-a bucurat *Cronica maestrului ceh Přibíka Pulkava din Radenín* care evoca trecutul cehilor, începând cu strămunicul lor până în anul 1330.

Curând, Cronica avea să fie tradusă din latină și în limba cehă. Carol IV și-a scris singur biografia sub numele de *Vita Caroli (Viața lui Carol)*, legenda sfântului Václav și lucrări cu orientare juridică.

Caracteristice pentru mentalitatea și interesele orășenilor au fost lucrările critice care comparau principiile creștine superioare din punct de vedere moral cu viața practică. Nu de puține ori aceste lucrări s-au transformat într-o satiră socială aspră (de pildă, operele cuprinse în așa-numitul *Manuscris de la Hrad*ec). Accente satirice au apărut și în lucrările studenților și ale absolvenților universităților. Deosebit de îndrăgite și reușite au fost așa – numitele **conflicte** sau *dispute* între două părți care erau în vrajbă. Aceste dispute izvorau din învățământul din școli care se baza pe metoda dialectică, de multe ori parodiau realitatea ți dezvăluiau cu sarcasm problemele vieții cotidiene *(Grăjdarul și elevul, Cearta apei cu vinul)*. Nu toate disputele se caracterizau printr-o notă de relaxare. Cele mai cunoscute dispute, indiferent că au fost scrise în versuri sau în proză se ocupau de probleme filozofice, de relația omului cu Dumnezeu. Dintre aceste compoziții fac parte *Cearta sufletului cu trupul* și mai ales cea mai cunoscută operă din literatura medievală scrisă în limba germană *Ackermann aus Bohmen* (Plugarul din Cehia) a lui Jan din Žatec care reprezintă convorbirea unui intelectual cu Moartea despre sensul existenței omenești și ordinea din lumea pământeană.În mediul intelectualilor cehi a apărut o formă mai lungă a acestui dialog cunoscut sub numele de *Micul țesător*.

De asemenea, o dimensiune filozofică a avut și opera de apogeu a literaturii prehusite scrisă în versuri, în limba *cehă Legenda sfintei Ecaterina*, care îmbina în mod rafinat problemele religioase și sexuale. Expresiile metaforice complicate puteau fi accesibile numai oamenilor instruiți. Orășenii preferau probabil legendele mai puțin pretențioase despre *Sfântul Prokop și Sfânta Dorothea*. Dintre operele îndrăgite a făcut parte și așa-numitul *Pasional*, o adaptare a culegerii de legende latine cunoscută sub numele de *Legenda aurea* (Legenda de aur) alcătuită de Iacob de Voragine în jurul anului 1260. În centrul interesului au ajuns și jurnalele de călătorie. Atenția publicului ceh a fost captată mai ales de fantasticele *Insemnări din călătorie*, respectiv de așa-numitul *Mandevilla* decât de lucrarea factografică *Milion* a negustorului venețian Marco Polo. În timpul domniei dinastiei de Luxemburg au apărut și scenetele de teatru care

inițial făceau parte din piesele pastorale despre chinurile și învierea lui Cristos.

În perioada prehusită un rol important a revenit cuvântului vorbit, mai ales activității de predicator. Predicatorii buni ajutau oamenii să se orienteze în viața lor de loc ușoară și inventariau cele mai apăsătoare probleme. De obicei, ei își pregăteau predicile în formă scrisă și le răspândeau sub formă de teze. Culegerile scrise, conținând predicile de duminică pe motive din evanghelie se numesc **postile** (din latinescul *Post illa verba* adică După aceste vorbe). Predicatorii buni includeau în predicile lor și pilde instructive (*exempla*) a căror popularitate era imensă.

Dacă oamenii adunați ascultau predicile cu atenție, dar pasiv, în timpul slujbelor religioase, ei se alăturau, cel puțin parțial, ritualului, așa cum în trecut cântaseră imnurile religioase cehești *Doamne , îndeplecă-te* (la sfârșitul secolului 14 călugărul Jan din Holešov a scris despre el o dizertație științifică) ți *Sfinte Václav*, la care s-au adăugat *Isuse Cristoase, prinț generos* și *Doamne atotputernic*. În rest, slujbele religioase continuau să fie ținute în limba latină pe care marea majoritate a laicilor nu o înțelegea, ceea ce sporea farmecul ritualului. Începând din sec. 14, cântările în biserică au început să fie acompaniate la orgă.

La curtea de la Praga a lui Jan de Luxemburg și Carol IV, dar și în anturajul margrafilor Jošt și Prokop s-a dezvoltat muzica instrumentală. Izvoarele atestă existența unor oameni care cântau la fluier și goarnă la diferite serbări laice sau cu alte ocazii (întâmpinarea solilor străini, ospețe). În mediul de la orașe și sate ei cântau la petreceri unde oaspeții dansau și cântau (de pildă, la ospețele de nuntă).

IV/4 Artele plastice

Un rol cheie în evoluția artei plastice gotice l-a avut arhitectura. În prima jumătate a secolului 14 mai ales în construcțiile ridicate de episcopul Jan din Dražice au fost evidente influențele mediului cultural francez cu care prelatul ceh întreținea legături. Influența goticului francez s-a manifestat mai ales la Roudnice nad Labem (podul, mănăstirea augustinilor și biserica) unde se afla sediul episcopului. De asemenea, în urma contactului cu arta franceză, în arhitectura sacrală (bisericească) din această perioadă s-a manifestat tendința către liniile înălțătoare și ascendente. Acest stil a fost adus în țările cehe de francezul **Matyáš din Arras,** arhitectul care a participat la prima etapă de

reconstrucție a domului Sf.Vít. Influența lui este evidentă în sala capitulului a mănăstirii Sázava și în biserica Sf.Bartoloměj din Plzen.

În mediul ceh perioada de apogeu a goticului a fost însă legată mai ales de numele constructorului **Peter Parléř** (1332-1399)din Gmünd (Suabia) în Germania de Sud care a lucrat în Cehia mai mult de patruzeci de ani și împreună cu rudele sale a ridicat numeroase construcții din piatră și sculpturale. Arhitectura lui Parléř a adus noi trăsături, în special în modul de boltire a vastelor spații ale bisericilor. Bolta grea în formă de cruce a fost alternată de bolta în rețea sub formă de nervuri, iar ancadramentele simple ale ferestrelor s-au transformat într-un amestec pestriț de ramificații care se împleteau, având semn distinctiv motivul flăcării.Dintre principalele construcții ale lui Parléř fac parte corul catedralei Sf.Vít din Praga și turnul ei principal, Capela tuturor sfinților din Hradul praghez, biserica Fecioarei Maria de Týn, biserica Sf.Bartolomějj din Kolín și începerea contruirii bisericii Sf.Barbora din Kutná Hora. De asemenea, Karlův most (Podul de piatră al lui Carol) și Turnul podului din Staré Město fac parte dintre capodoperele lui Parléř. O mare parte din arhitectura gotică a fost însă legată de moștenirea începutului secolului 14, desăvârșită de Matyáš din Arras (biserica lui Carol cel Mare din Carlov și mănăstirea Na Slovanech din Praga, catedrala Sf.Iacob din Kutná Hora, biserica Sf.Ilie din Třebon). Goticul din sudul Cehiei,mai ales edificiile sacrale, dovedesc legătura cu arhitectura din bazinul dunărean al zonei germane și austriece.

De arhitectură a fost legată în mod inseparabil și **creația plastică.** Statuile și plastica mică au îmbogățit decorațiunile interioare și exterioare ale unor importante construcții religioase și laice, contribuind la împărțirea lor. Majoritatea operelor sculpturale reprezentau sfinți, iar aproximativ de la mijlocul secolului 14 odată cu **cultul sfintei Maria** a căpătat o mare amploare moda așa-numitelor madone frumoase (Fecioara Maria cu pruncul în brațe). Preferința pentru asemenea statui a atins apogeul în jurul anului 1400. Din această perioadă datează și activitatea **așa-numitului Maestru al calvarului din Týn**, un sculptor excepțional în lemn care a prelucrat motive religioase, în special patimile lui Cristos. În afară de lemn, statuile erau executate din piatră sau metal. Cea mai importantă creație a lui Parléř legată de politica oficială a lui Carol IV sunt pietrele funerare a 7 prinți și regi din dinastia Přemysl aflate în catedrala Sf.Vít și galeria unică din triforiul aceleiași biserici, formată din 21 de reprezentări plastice

ale membrilor dinastiei de Luxemburg care au contribuit la ridicarea ei. Jindřich Parléř a executat statuia Sf.Václav așezată în cea mai importantă biserică cehă, iar în atelierul său au fost create și statuile lui Carol IV și Václav IV. O dovadă excepțională a nivelului turnării metalelor de atunci o constituie statuia ecvestră a Sf.Gheorghe care luptă cu balaurul așezată în curtea a treia a Hradului din Praga. Această statuie a anunțat deja arta renascentistă.

În această perioadă o dezvoltare vertiginoasă a cunoscut și pictura. Concepția monumentală a politicii lui Carol și eforturile spirituale ale epocii au fost exprimate în special în **fresce.** Din această categorie face parte mai ales creația unor maeștri care au contribuit la decorarea palatului împăratului și a capelei de la Karlštejn. Unul dintre ei a fost Nicolai Wurmser, pictor la curtea lui Carol. Frescele au început însă să decoreze interioarele bisericilor, începând cu a doua parte a secolului 14, inclusiv ale unor construcții mai puțin importante, precum și palatele aristocraților și casele orășenilor. În secolul 14 pictura pe lemn a atins apogeul, continuând să se inspire din tematica religioasă. Treptat însă din lucrările artiștilor a dispărut severitatea ascetică și tratarea impersonală a personajelor. Chipurile și figurile au început să fie reprezentate tot mai des în proporțiile lor reale, punându-se accent pe trăsăturile lor individuale. Centre importante de pictură au existat la Praga, în Cehia de Sud și în Moravia de Sud. Dintre operele reprezentative ale picturii cehe a coperților fac parte mai ales lucrările Maestrului altarului din Třebon care pot fi comparate cu arta italiană contemporană și ale Maestrului altarului din Vyšebrod. În general, sunt considerate ca făcând parte din moștenirea culturală europeană și lucrările portretistice ale maestrului Theoderic, 130 de tablouri cu figuri de sfinți create pentru Capela Sf.Cruci din Karlštejn. **Ilustrațiile de manuscrise** au continuat de asemenea bogatele tradiții existente, reprezentate de exemplu de *Patimile stareței Kunhuta* și de *Biblia lui Velislav* din prima jumătate a secolului 14. În timpul domniei lui Carol ilustratorii și-au concentrat atenția mai ales pe Biblie, pe liturghiere și pe cărțile de rugăciune. Pictura gotică de carte a atins apogeul la curtea lui Václav IV unde au apărut o serie de manuscrise excepționale (Biblia scrisă în germană, așa-numitul jurnal de călătorii Mandevilla și multe altele).

În această perioadă individualitatea creatoare și conștiința de sine artistică care începeau să se impună odată cu creșterea prestigiului social au depășit vechea abordare pur medievală, potrivit căreia artistul

era doar un slujitor anonim al Domnului. În manuscrisele și în operele plastice ilustrate a crescut numărul imitațiilor sau pur și simplu numărul portretelor artiștilor creatori. Aceasta este încă o dovadă a procesului de autoconștientizare a subiectului uman și totodată o prevestire sigură a renașterii care se făcea simțită.

IV/5 Deosebiri în stilul cultural al păturilor sociale

Cultura gotică formează un ansamblu închis, dar diferențiat în funcție de stratificarea socială de atunci. Manifestările artistice complexe și polivalente erau înțelese în sensul lor deplin numai de oamenii de cultură și de membrii păturilor superioare: demnitari ecleziaști, personalități marcante de la curtea regelui și oameni de știință. Fără cunoașterea principiilor filozofice și teologice contemporane nu puteau fi scoase la lumină sensurile ascunse ale unei opere artistice. Locuitorii mai puțin cultivați sau analfabeți erau atrași de frumusețea exterioară a artei gotice, dar conținutul ei intrinsec le scăpa. Curând acest fenomen a început să se reflecte și în vocabular. În limba cehă de la răscrucea secolelelor 14-15 cuvântul *curtean* era sinonim cu adjectivul *curios, straniu*. Oamenii simpli nu înțelegeau arta de la curte, stilul de viață și ritualurile practicate în anturajul regelui, al demnitarilor ecleziaști și al aristrocrației. Uzanțele provenite de la curtea regelui erau pentru ei străine, iar atunci când încercau să le imite, procedau absolut mecanic.

Efortul de a se apropia de stilul păturilor superioare a fost caracteristic mai ales pentru orășenii bogați care în marile orașe (Praga, Brno) veneau în contact cu elitele societății. În orașele de provincie, ca să nu mai vorbim de sate, o asemenea posibilitate nu exista. Pe de altă parte, sentimentele religioase care s-au adâncit, interesul crescut pentru cuvântul lui Dumnezeu și scenele din biblie reprezentate în bisericile de la orașe și sate i-au determinat pe mulți oameni să compare viața luxoasă a feudalilor ecleziaști și laici cu simplitatea lui Cristos și a apostolilor lui, care erau modelele obligatorii ale întregului creștinism. Această contradicție a fost subliniată și de predicatori care aveau concepții critice. Din aceste rădăcini s-a dezvoltat treptat iconoclasmul husit de mai târziu. Afirmațiile predicatorilor reformatori, potrivit cărora un creștin adevărat trebuia să poarte în inimă relația sa cu Dumnezeu fără să aibă nevoie de a o sublinia prin opere artistice ostentative s-a întrepătruns mai mult sau mai puțin cu relația negativă a păturilor de jos față de cultura superioară. În general, atunci când nu înțelege

anumite lucruri sau inconștient simte că este depășit orizontul lui spiritual, omul manifestă o tendință distructivă. Și aceasta a fost consecința evoluției culturale pripite din țările cehe în secolul 14

Nevoia interiorizării sentimentului religios și dorința de a duce o viață mai naturală ca un fel de contrapondere la monumentalitatea, caracterul ostentativ și grozăviile „morții negre" s-au intensificat la sfârșitul secolului 14 și în rândul clerului și al reprezentanților puterii laice. Prelații erau conștienți de necesitatea renașterii morale în spiritul idealurilor biblice, dar nu reușea să o aplice în practica zilnică deoarece intuia că în atmosfera socială frământată s-ar fi întors în mod legitim împotriva ei. Dimpotrivă, curtea lui Václav IV a adoptat o atitudine mai categorică.

Abaterea de la monumentalitatea oficială cultivată de Carol IV și îndreptarea către o lume a plăcerilor personale a fost însă condiționată și de deosebirea de personalitate dintre tată și fiu. Din punct de vedere al evoluției culturale înțeleasă într-un sens mai larg, curtea lui Václav a reprezentat trecerea de la obiceiurile evului mediu cavaleresc care începeau să dispară treptat la un stil de viață renascentist. Plăcerea de a vâna, de a petrece timpul în societatea unor prieteni cu păreri asemănătoare, dorința de a descoperi cu ajutorul astrologiei, al alchimiei și altor arte „negre" enigmele destinului și crearea unui regulament al curții care printr-o simbolistică supraelaborată și prin alegorii exprima dorința individului de a avea o viață naturală pot fi considerate deja ca zorii stilului de viață renascentist. În acest sens pot fi interpretate și vizitele lui Václav la castelele de vânătoare care îndeplineau mai mult o funcție de divertisment decât de una militară (Nový Hrad de lângă Kunratice, Točník) și plecările lui de la Hrad. Regele de multe ori își petrecea timpul la Curtea regală (astăzi pe locul ei se găsește Obecní dům) sau la Marádek na Zderaza (închisoarea Sf.Václav de mai târziu care astăzi nu mai există). Trecerea la un stil renascentist mai relaxat care la curtea regelui s-a manifestat printre altele și prin reprezentarea artistică a femeii (fete îmbrăcate sumar sau goale care apăreau în ilustrațiile de carte) și la temele considerate tabu de creștinism (scene de sex) treptat a cedat locul apelului grav la renașterea morală a societății. Adepții corijării vieții bisericești au găsit sprijin mai întâi la regina Sofia, soția lui Václav IV și în cele din urmă în cercul foarte apropiat al consilierilor lui Václav. A urmat revoluția husită care a întrerupt toate tendințele timpurii umaniste și renascentiste, determinând într-o anumită măsură o abatere de la cursul evoluției culturale de până atunci.

CAPITOLUL V

HUSITISMUL

I. RĂDĂCINILE, CAUZELE ȘI SCOPURILE MIȘCĂRII HUSITE

Criza socială gravă prin care au trecut țările cehe la cumpăna secolelor 14-15 a impus căutarea unei soluții pentru a ieși din situația dificilă creată. Majoritatea gânditorilor din acea vreme era de părere că principala cauză a tulburării ordinii și stabității sociale o constituia încălcarea regulilor de bază ale vieții creștine. Învățații și opinia publică considerau că cea mai mare parte din vină pentru descompunerea și decăderea societății revenea bisericii care părăsise exemplul apostolic și încetase să mai aibă grijă de mântuirea sufletului credincioșilor, dând prioritate propriilor sale interese materiale și de putere. Toți cei care criticau această situație deplorabilă au căzut de acord asupra modului cum putea fi remediată: biserica trebuia să revină cât mai repede la misiunea ei inițială, să propage idealurile legii divine și să trăiască conform preceptelor biblice. Iar odată îndeplinite aceste condiții, putea fi reînnoită ordinea internă a întregii societăți. Aceasta nu era o rețetă nouă deoarece prelații ecleziaști și vocile critice ale situației sociale date făcuseră propuneri asemănătoare de-a lungul întregului ev mediu fără să se bucure de o atenție deosebită.

În jurul anului 1400 situația din Cehia era însă diferită. După cum știm, aici criza a atins proporții mai mari decât în celelalte țări europene,

astfel încât cerința de a aduce corecții bisericii și societății a găsit teren fertil și a trezit ecou în cele mai diferite straturi ale populației. Chemarea la **reformă** (în latină *reformare* înseamna *a crea din nou, a reînnoi, a îmbunătăți*) s-a auzit cel mai puternic și mai sistematic în cercul maeștrilor critici și al licențiaților de origine cehă de la Facultatea de arte din cadrul Universității pragheze. Acești intelectuali discutau în cercurile universitare despre problemele stringente ale vieții contemporane, iar în primul deceniu al secolului 15 au început să acționeze sistematic și asupra opiniei publice, mai ales la Praga. Treptat, **Maestrul Jan Hus** (născut după anul 1370,cel mai degrabă în Husince lângă Prachatice) s-a impus ca lider al grupului reformator, iar din 1402 a devenit un predicator îndrăgit la capela Betlém din Staré Město. Alături de el, din grup au mai făcut parte gânditorul de excepție Maestrul Jakoubek din Stříbro, polemistul și filozoful Jeroným din Praga, Maestrul Křišt´an din Prachatice, juristul Jan din Jesenice, Maestrul Jan din Jičín și o întreagă pleiadă a elevilor lui Hus și Jakoubek (Jan Příbram, Petr din Mladonovice, Jan Rokycana).

Programul grupului reformator era clar și inteligibil. Premiza de bază a corijării bisericii și a întregii societăți creștine trebuia să fie respectarea strictă a legii divine invocată în Biblie. În practică, aceasta însemna mai ales adoptarea modelului și a principiilor lui Cristos care fuseseră anunțate de apostoli și după care se conducea biserica primordială. În concepția grupului lui Hus, Sfânta scriptură, apoi mai ales Noul Testament și cuvântul Domnului cuprins în el reprezentau autoritatea supremă și norma vieții pământești cotidiene care era superioară tuturor legilor și relațiilor umane (prin urmare, imperfecte). Modul de abordare ales a dovedit ancorarea profundă a cercului reformator ceh în modul de gândire obișnuit al evului mediu. Hus și discipolii săi nu căutau o rezolvare în viitor, ci se sprijineau pe tradiția și valorile confirmate ale trecutului (Biblie), cu ajutorul cărora plănuiau să refacă echilibrul social pierdut și să apropie viața pământească de regatul din ceruri.

Hus dorea în primul rând să readucă biserica rătăcitoare pe calea ei adevărată, dar își dădea seama că biserica romano-catolică nu va renunța de bună voie la luxul, bunurile materiale și la puterea politică pe care le dobândise. De aceea, el s-a inspirat din opera gânditorului reformator englez din secolul 14 **John Wycliff** (Jan Viklef), ale cărui lucrări deveniseră cunoscute în mediul ceh, datorită relațiilor culturale relativ strânse cu insulele britanice (Anna, fiica lui Carol IV,

era soția regelui Angliei Richard II). Wycliff a propus ca statul, reprezentat de rege și nobilime, să preia acțiunea de corijare a bisericii. El trebuia să ajute instituțiile religioase și pe reprezentații lor să iasă de sub influența politică directă și să le deposedeze de bunurile materiale (așa-numita secularizare) pentru a reveni în exclusivitate la viața spirituală. Curând, recomandările lui Wycliff și Hus aveau să fie sprijinite de curtea lui Václav IV care nu uitase de conflictele anterioare cu prelații, de nobilimea invidoasă pe averea și influența bisericii și în general de toți cei care comparau viața de pe pământ degradată cu idealurile biblice. Problema consta însă în faptul că biserica romano-catolică considera părerile lui Wycliff eretice astfel încât grupul lui Hus pășea pe o pojghiță de gheață, riscând să intre în conflict cu curia papală. Acest conflict avea să se producă ceva mai târziu. Între timp, prelații ecleziaști erau preocupați de urmările dramatice ale schismei papale care după gânditorii reformatori erau un semn clar al decăderii bisericii și probau necesitatea corectării ei.

Hus avea aceleași păreri filozofice ca Wycliff și la fel ca el a îmbrățișat concepția platonian-augustină. Cu alte cuvinte, el a împărtășit convingerea că realitatea supremă și cea mai perfectă era lumea ideilor lui Dumnezeu de care lumea pământească trebuia să se apropie cât mai mult. Tocmai ideea contrastului dintre imperfecțiunea lumii de pe pământ și perfecțiunea regatului divin i-a mobilizat pe elevii și urmașii lui Hus, trezind în ei dorința de a lupta pentru cucerirea acestui ideal. De la gânduri și vorbe până la fapte nu mai era un drum prea lung

Ar fi însă o mare greșeală, dacă l-am considera pe Hus un revoluționar în sensul de astăzi al cuvântului; prin concepțiile și activitatea sa, el a făcut parte mai degrabă din rândul marilor reformatori ai bisericii. Hus se considera un catolic onest care nu dorea altceva decât să elimine relele existente. La fel ca orice creștin adevărat, el se simțea solidar cu oamenii sărmani, umiliți și lipsiți de putere, ceea ce însă nu însemna că dorea să schimbe fundamental sistemul social existent. În schimb, era convins că fiecare individ avea obligația să se conducă după legea lui Dumnezeu. Numai astfel erau posibile mântuirea sufletului omenesc, reînnoirea stabilității pierdute și apropierea zilei biruinței finale a regatului divin. La fel ca și ceilalți oameni de știință medievali, el era convins că istoria omenirii va intra în ultima ei fază de existență odată cu venirea pe pământ a **Anticristului** care va încerca să combată adevărurile creștine. Iar

fenomenele de criză tot mai numeroase îi ofereau lui Hus și discipolilor săi dovada activității lui Anticrist.

Hus nu a fost pe deplin conștient de urmările activității sale. Prin așezarea legii divine deasupra tuturor legilor omenești, el a creat învățătura despre un stăpân nepărtinitor (supusul nu trebuia să asculte de stăpân, dacă acesta trăia într-un păcat evident) și prin decretarea lui Cristos drept autoritate judiciară supremă, el a grăbit momentul care avea să zguduie întreaga societate. În concepția sa, legea divină reprezenta în primul rând o categorie morală. Desigur, întotdeauna efortul de a aplica moralitatea absolută în viața cotidiană se confruntă cu realitatea, mai ales cu nevoile concrete ale societății și individului. În plus, societatea, în ansamblul ei, nu este și nu va fi niciodată de acord cu modul de percepere a principiilor morale. Iar viața însăși este atât de pestriță și de neomogenă încât nu poate fi încadrată în normele ideale visate. Acest lucru a fost valabil și în secolul 15. Învățătura lui Jan Hus și a discipolilor săi nu a condus în mod legitim la biruința concepției creștine despre dragoste, adevăr și bine, la refacerea condițiilor presupus ideale din vremea bisericii apostolice și la apropierea regatului divin, ci dimpotrivă a ascuțit conflictele sociale, provocând în cele din urmă o explozie revoluționară.

Curând după moartea de mucenic a lui Hus, a devenit clar că nici spectrul social larg al discipolilor lui nu interpreta în același fel explicațiile maestrului privind legea divină. În timpul discuțiilor intense care au avut loc înainte de izbucnirea revoluției în 1420 s-au cristalizat principalele puncte ale programului adoptat de toate curentele husite, respectiv cele **patru articole pragheze.**

Elementul unificator al tuturor husiților a fost **potirul**[1] simbolul împărtășaniei cu sfânta cuminecătură **sub dublu chip** (în latină *sub utraque specie*; de aceea, husiții au fost numiți și utraquiști). Dacă în evul mediu dezvoltat biserica romano-catolică a păstrat obiceiul ca la liturghie numai preotul să se împărtășească cu azimă sfințită și vin, ca trupul și sângele lui Cristos, în timp ce restul credincioșilor primeau numai anafură, husiții au consfințit drepturi egale pentru toți participanții la liturghie. Aceasta era o dovadă concretă a teoriei lor, potrivit căreia toți credincioșii erau egali în fața lui Dumnezeu, fără deosebire de poziția lor socială. Obligația împărtășirii în cele două feluri care după concepția husită era necesară pentru mântuirea sufletului

[1] potir în limba latină – calix, de unde derivă numele de calixtini (N.T)

omenesc a fost impusă de Jakoubek din Stříbro. După cum a dovedit în scrierile sale, această practică existase deja la biserica primordială. Prima împărtășanie cu sfânta cuminecătură sub dublu chip[1] de către un nepreot a avut loc în toamna lui 1414 (pe atunci Hus se afla deja în orașul Konstanz) la biserica Sf.Martin din Staré Město, lângă un zid aflat la doar câteva sute de metri de Capela Betlém. Treptat, potirul a ajuns să ocupe primul loc între cele patru articole. Al doilea articol de la Praga prevedea interdicția și pedepsirea tuturor păcatelor de moarte și evidente, adică a crimelor și altor fărădelegi care încălcau legea divină. Al treilea articol consfințea libertatea predicării cuvântului domnului, adica libera propăvăduire a principiilor husite. În sfârșit, cel de-al patrulea articol stabilea că preoții nu puteau să aibă o viață de domn în lumea laică. Dacă ar fi să traducem această metaforă în limbajul actual, ne-am da seama că articolul interzicea clerului să posede averi sub formă de terenuri și să intervină în problemele care nu aveau legătură directă cu credința.

Acesta a fost programul de corijare a creștinismului pe care husiții l-au conceput sub forma unui apel supranațional (universal) și l-au propus întregii creștinătăți care trecea printr-un moment de criză profundă. Gânditorii husiți credeau că lumea creștină va accepta și va recunoaște importanța și justețea celor patru articole. Curajul pe care l-au avut atunci când au propus Europei să îi urmeze prin respectarea acestui program a avut și alte cauze. Husiții erau convinși că tocmai ei primiseră de la Dumnezeu grația specială de a cunoaște unica și adevărata explicație a legii divine pe care aveau obligația să o aducă la cunoștința întregii lumi. Sentimentul de a fi mântuitori (mesianic) era legat direct de dezvoltarea conștiinței de sine a cehilor în timpul domniei lui Carol IV, de dezvoltarea rapidă a culturii în secolul 14 și de un profund sentiment religios. Nu în ultimul rând izvora din concepția că printre etnicii cehi nu existau eretici (marea majoritate a ereticilor din Valdenștein persecutați în Cehia de Sud în jurul anului 1340 erau de naționalitate germană) și că prin puritatea credinței lor, cehii urmau pilda altor popoare. Și aceasta a fost o parte a moștenirii împăratului Carol care intenționa să transforme regatul ceh într-un bastion al credinței catolice. Dar situația dată nu mai corespundea de mult cu realitatea. În provinciile rurale unde se vorbea limba cehă

[1] împărtășania sub dublu chip, adică atât cu azimă (pâine nedospită), cât și cu vin (N.T)

acționau diferite secte eretice (în Cehia de Sud-Vest, în jurul orașului Sezimovo Ustí), cărora revoluția le-a permis să iasă din ilegalitate. De asemenea, părerile lor au influențat în mod fundamental concepția husită, devenind ținta polemicilor celor mai apropiați colaboratori ai lui Hus. Încă înainte de izbucnirea revoluției, în țările cehe își găsiseră refugiu grupuri de eretici din nordul Franței, câțiva oameni de știință bănuiți de erezie, precum și englezul Petr Payne, un admirator fervent al lui John Wycliff.Toate acestea nu au schimbat însă de loc concepția europeană, potrivit căreia husitismul a fost un fenomen specific ceh.

Lumea creștină nu a acceptat apelul husiților și în loc să-i urmeze, a adoptat o poziție critică față de ei. În majoritatea țărilor europene situația nu era încă la fel de încordată ca în țările cehe. De aceea, în ciuda așteptărilor lor, husiții și programul lor au rămas izolați. În plus, ei nu au reușit să se impună total nici măcar în țările Coroanei cehe. Horní și Dolní Lužice, precum și Silezia, unde locuiau vorbitori de limbă germană au manifestat încă de la început o atitudine anti-husită, după cum la fel s-au manifestat și orașele regale morave controlate de etnicii germani (Brno, Znojmo, Olomouc). De asemenea, în orașele cehe mai mari germanii care doreau să își mențină pozițiile amenințate înainte de populația cehă, au adoptat o atitudine ostilă față de concepțiile husiților. Astfel, eforturile husite de reformare au căpătat încă de la început dimensiunea unei rivalități ceho-germane.

O linie despărțitoare a existat chiar și în sânul populației vorbitoare de limbă cehă, deoarece nu toți cehii s-au identificat cu concepția husită privind corijarea creștinismului. Pur și simplu unii dintre ei nu au reușit, nu au vrut sau nu au putut renunța la obiceiurile lor și au continuat să perceapă instituțiile bisericii romano-catolice ca o autoritate. Apartenența la o anumită pătură sau grup social nu era decisivă. În taberele husiților și ale catolicilor aflate în conflict s-au angajat reprezentanții nobilimii, micii nobili, orășenii, clericii, țăranii, populația nesedentară și detractorii. Husitismul nu poate fi considerat o formă de luptă de clasă, deși nu se poate tăgădui că mulți indivizi au adoptat potirul, în speranța că își vor îmbunătăți poziția socială. În rest, evul mediu nu a cunoscut noțiunea de clasă socială.

Încă de la început, husiții au luptat atât împotriva dușmanilor autohtoni, cât și a adversarilor străini. Ei se autointitulau *Cehi, frați și surori credincioși* sau *luptătorii Domnului*. Adversarii lor care îi considerau eretici, le-au dat numele generic de ocară *husiți*, care de multă vreme nu mai constituie un substantiv cu înțeles peiorativ.

Datorită condițiilor nefavorabile, husiții au încercat să își impună programul cu forța, adică pe cale revoluționară. Și astăzi este interesant de știut, cum, de ce și în ce fel a evoluat lupta lor.

II. TRANSFORMĂRILE VIEȚII POLITICE

II/1 În ajunul revoluției (1401-1419)

În 1403 după întoarcerea lui Václav IV din captivitatea de la Viena și după ce înalta nobilime și-a atins scopul, chiar dacă numai parțial, părea că situația din confederația cehă s-a liniștit. Arhiepiscop de Praga a devenit Zbyněk Zajíc din Hazmburg, care făcea parte dintr-o cunoscută familie de nobili. Deși la început a colaborat strâns cu regele, în cele din urmă el a ajuns să simpatizeze cu programul reformator al maeștrilor cehi. Liniștea nu avea însă să dureze prea mult timp. Profesorii germani care predau la Universitatea din Praga au tulburat situația. Între ei și colegii lor cehi exista o rivalitate determinată de părerile lor filozofice diferite. În timp ce discipolii lui Hus erau adepții lui Platon și Wyclif, magiștrii germani susțineau o concepție opusă. Rivalitatea dintre cele doua tabere a mers atât de departe încât maeștrii germani au acuzat la curia papală grupul reformator ceh că răspândește ereziile lui Wycliff. În această situație, arhiepiscopul Zajíc s-a speriat, a cedat în fața presiunii Romei și a rupt alianța liniștită cu regele și cu Hus.

Prin plângerile pe care le-au înaintat papei, maeștrii germani l-au supărat pe Václav IV care considera atitudinea lor o formă de defăimare a Regatului ceh în străinătate. În 1408 el a intervenit energic în tensiunea ceho-germană care se acutizase, numind în consiliul municipal din Staré Město din Praga, pentru prima oară, o majoritate formată din consilieri de naționalitate cehă. Maeștrii germani au pierdut sprijinul autorităților pragheze, după care a urmat o nouă lovitură. La 18.1.1409 Václav IV a emis *Decretul de la Kutná Hora*, prin care a schimbat numărul de voturi la Universitatea din Praga, astfel încât "poporul" ceh a obținut trei voturi, iar reprezentanții „popoarelor" străine doar unul singur. Ținta și consecința acestei măsuri au fost evidente: grupul reformator al lui Hus a obținut controlul asupra întregii universități.

Intervenția regelui a avut însă și consecințe politice internaționale. Arhiepiscopul Zajíc și majoritatea germană din corpul didactic de la

universitate continuau să păstreze o atitudine de supunere față de papa Grigore XII și refuzau să ia parte la conciliul de la Pisa. În schimb, Václav IV era solidar cu adunarea bisericească supremă deoarece spera că schisma va fi înlăturată și în plus dorea să obțină din nou recunoașterea titlului său de împărat. Pedagogii și studenții germani s-au considerat înșelați deoarece își păstraseră superioritatea numerică la universitatea din Praga. În semn de protest ei au părăsit orașul și s-au stabilit la universitățile mai vechi din imperiu sau la nou înființata universitate de la Leipzig. Plecarea celor câtorva sute de profesori străini și studenți a reprezentat o cotitură în istoria universității pragheze care, dintr-o instituție supranațională, s-a transformat în prima instituție de învățământ superior națională din Europa și a început să piardă contactul cu lumea.

Dar conflictul dintre adepții lui Hus și adversarii lor nu s-a încheiat prin această acțiune. În 1410 arhiepiscopul Zajíc a ordonat arderea copiilor lucrărilor lui Wicliff, provocând indignarea opiniei publice care l-a obligat să părăsească Cehia. Curând după aceea, avea să moară la Bratislava.

Regele ceh a sprijinit deschis cercul reformator al lui Hus până în 1412. Pe vremea aceea, predicatorul de la Capela din Betlém critica aspru vânzarea de indulgențe (în schimbul unei sume nesemnificative de bani, biserica catolică ierta păcatele oamenilor) pe care îl considera un procedeu inadmisibil și scandalos. Întrucât primea o cotă parte din profiturile rezultate din acest tip de comerț, Václav IV era de acord cu el. În ciuda protestelor opiniei publice, consilierii municipali din Staré Město, mai ales cehi, au dispus chiar executarea a trei tineri care criticaseră vânzarea de indulgențe. Aceasta a fost prima vărsare de sânge în numele idealurilor reformei. Incidentul tragic a slăbit în mod legitim relațiile dintre Hus și Václav IV, deși nici chiar mai târziu regele nu a intervenit practic împotriva acestui curent reformator. El și-a înăbușit simpatia evidentă față de Hus din alt motiv și anume din cauză că în toată Europa se răspândise vestea că domnitorul ceh sprijină ereticii.

Dar ce nu și-a permis regele, și-a permis nobilimea cehă și moravă (mai ales, heitmanul morav Lacek din Kravař, Čeněk din Vartenberg – cel mai înalt pârcălab al regatului ceh, influentul Boček din Kunštát și Poděbrad), în care grupul lui Hus văzuse o forță capabilă să preia acțiunea de corijare a bisericii. Încrederea era reciprocă. Tocmai nobilii au fost cei care i-au oferit protecție lui Hus atunci când a părăsit Praga,

după ce biserica catolică a pronunțat *interdictul* împotriva lui (interdicția de a practica slujbe și ritualuri religioase în timpul ședерii la Praga). Conducătorul mișcării reformatoare s-a retras la micul conac Kozí din Sezimovo Ustí și la castelul Krakovec nu departe de Rakovník unde a propovăduit ideile sale printre țărani și a scris intens.

În toamna lui 1414 Hus a plecat să susțină ideea reformei în orașul Konstanz unde împăratul Zigmund de Luxemburg îl invitase să participe la conciliu. Scopul principal al conciliului nu era cel de a aprecia justețea ideilor lui Hus și puritatea lor dogmatică, ci în general de a aduce o corecție bisericii „de sus", prin deliberări și hotărâri ale prelaților învățați și ale cadrelor universitare. Conciliul (și protectorul lui laic Zigmund) considera că rolul său principal îl constituia eliminarea schismei. Pe vremea aceea, biserica catolică avea trei papi (la Avignon, Roma și Pisa).

Hus s-a înșelat atunci când a crezut că va reuși să convingă conciliul despre importanța reformei cehe pentru toata biserica. Întemnițarea și procesul care a urmat au dovedit divergențele ireconciliabile care existau între părerile conciliului și curentul wyclefiano-husit. Deși ambele curente urmăreau redresarea stării deplorabile a creștinismului, conciliul, care se considera o autoritate deasupra papei, nu a putut admite ca modul de corijare a bisericii să fie discutat în altă parte și în alt fel decât în cercul reprezentanților lui. După ce Hus a refuzat să-și retragă părerile, conciliul l-a condamnat la pedeapsa cu moartea prin ardere pe rug ca pe un eretic înrăit și l-a predat autorităților laice la 6.7.1415 pentru a fi pedepsit. Hus a întâmpinat moartea cu credința că este alesul lui Dumnezeu care moare în adevărul care i s-a relevat. Martorul ocular Petr din Mladonice a relatat astfel acest moment:

„Înainte de a-l arde pe rug, s-a apropiat de el mareșalul Hoppe din Pappenheim și fiul lui Klem (fostul împărat Ruprecht Falcky NR), cum i se spunea, îndemnându-l să-și salveze viața fără nici un incident și să retragă tot ce predicase prin vorbele lui. Iar el, ridicându-și privirea spre cer a răspuns: <Dumnezeu îmi este martor că ceea ce mi se atribuie în mod eronat și cu intenții false, nu am învățat și nu am predicat niciodată, iar intenția principală a predicilor mele și a altor fapte sau scrieri ale mele a fost să-i salvez pe oameni de păcate. În acest adevăr al evangheliei pe care am scris-o, am învățat-o și am predicat-o, pe baza cuvintelor și interpretărilor sfinților doctori vreau să mor>. Și auzind aceste vorbe, mareșalul împreună cu fiul său Klement au dat din mână și au plecat. Iar apoi imediat a fost aprins rugul..."

În ciuda scrisorilor de protest ale nobilimii cehe, conciliul l-a condamnat la ardere pe rug și pe prietenul lui Hus, Maestrul Jeroným din Praga, (30. 5.1416).

Conciliul de la Konstanz și-a încheiat dezbaterile în 1418 și aproape întreaga Europă a considerat că ele au fost încununate de succes. Fusese eliminată schisma (Martin V a fost ales ca unic papă cu sediul la Roma) și începuse acțiunea de reînnoire a ordinei în creștinismul apusean. Zigmund de Luxemburg, care convocase conciliul, se afla în culmea gloriei. Cu toate aceastea, nici el nu a rămas indiferent la situația din țările cehe care nu respectau hotărârile conciliului, iar adepții variantei cehe a reformei îi considerau sfinți pe Hus și pe Jeroným. Moartea lor de martiri era interpretată ca o dovadă a răutății și degradării bisericii romano-catolice împotriva căreia trebuia să se intervină. Mulți nobili au început să-i alunge din parohiile de pe domeniile lor pe preoții fideli Romei, aducându-i în locul lor pe adepții lui Hus care oficiau împărtășania din potir. O parte din nobilime a confiscat și proprietățile bisericii, punând astfel în practică ideea secularizării. Astfel, se dovedea că teoriile lui Wycliff și Hus erau aplicate în Cehia. Curând însă, nobilimea avea să piardă rolul conducător în mișcarea reformatoare. Evenimentele au înregistrat o turnură dramatică, la care a contribuit și un număr mare de locuitori.

Curia papală urmărea cu neliniște evoluțiile din regatul ceh și din Moravia. Zigmund l-a amenințat pe Václav IV cu organizarea unei cruciade, dacă situația nu se va schimba. În 1418 -1419 presiunile diplomatice au atins apogeul, dar regele ceh a cedat numai parțial. El a lăsat husiților doar trei biserici în Praga, iar în consiliul din Nové Město i-a numit pe adversarii reformei. Această rezolvare parțială a situației nu i-a liniștit nici pe catolici, nici pe husiți. În această atmosferă înfierbântată, unii adepți ai potirului au intrepretat măsurile antihusite ca o dovadă a activității lui Anticrist și a apropierii sfârșitului lumii pe pământ. Locuitorii simpli și cucernici de la orașe și sate pentru care frazele metaforice din Biblie se contopeau cu realitatea, au început să se împace cu ideea sfârșitului iminent. Preoții vizionari, influențați de ideile sectelor eretice, subliniau în predicile lor, că fiecare creștin avea obligația de a anticipa instalarea regatului lui Dumnezeu, când urma să dispară persecutarea celor corecți, adică a discipolilor reformei. Voci la fel de emoționate s-au auzit și la Praga, unde purtător de cuvânt al husiților radicali a devenit **Jan Želivský**, predicator la biserica Fecioarei Maria de Zăpadă din Nové

Město. În mediul rural, mai ales în Cehia de Sud, așteptarea sfârșitului lumii s-a transformat în **pelerinaje de masă** (primul a avut loc în ziua de Paște a anului 1419) pe dealuri, „munți" care purtau nume biblice (de pildă, Beránek, Oreb). Cel mai îndrăgit nume a fost desigur Tábor (pe muntele omonim din Galilea Cristos a apărut în fața apostolilor și le-a cerut să răspândească cuvântul său la toate popoarele). În „munți" se adunau adepții reformei din orașele mai mici și de la sate care îi ascultau pe predicatori și erau împărtășiți din potir. Aceasta era o expresie a caracterului religios al poporului, a solidarității lui, a hotărârii de a trăi potrivit legii domnului, de a propaga principiile ei și dorința de mântuire a sufletului. Ei își închipuiau că la Judecata de Apoi care se apropia, creștinii credincioși vor fi mântuiți numai în „munți" și în cinci orașe alese (Plzeň, Klatovy, Louny, Žatec și Slaný; ulterior Plzen a trecut de partea catolicilor). Nu a fost o întâmplare că tocmai unele dintre aceste orașe au avut de suferit în timpul ciumei, care a adâncit sentimentul de pioșenie și starea de așteptare a sfârșitului lumii.

Din aceste sentimente s-a născut și voința de acțiune, când efortul ca adevărurile divine să învingă s-a întrepătruns cu simțul pentru realitatea politică. La marea adunare generală care a avut loc pe „muntele Tábor" (astăzi poate Burkovák lângă Bechyně) conducătorii husiților radicali din așezările rurale și din Praga au pus de acord o nouă tactică. Astfel, în duminica zilei de 30.7.1419 , în cadrul unei acțiuni bine pregătite, husiții din Praga conduși de Jan Želivský au atacat primăria din Nové Město și i-au aruncat de la fereastră pe consilierii antireformă (de aici numele de *defenestrare*; în latină *de* înseamna *din*, iar *ferestra- fereastră*). Husiții au ocupat toată Praga și astfel a început revoluția.

II/2 Principalele tendințe husite și caracterizarea lor

Deși în ultimă instanță aprobase lovitura de forță din Nové Město din Praga, regele Václav IV s-a stins la 16.8.1419. Vestea despre moartea lui a constituit semnalul pentru o nouă acțiune a radicalilor care mai ales la Praga au năvălit în câteva superbe biserici și mănăstiri pe care le-au distrus. Grupul de nobili adunați în jurul lui Čeňek din Vartenberg care împreună cu foștii discipoli ai lui Hus de la Facultatea de arte controla situația după anul 1414, a pierdut controlul. Pe scena istoriei au apărut alte forțe. Pe baza interpretării diferite a principiilor legii divine consfințite în cele patru articole de la

Praga, discipolii lui Hus s-au împărțit în mai multe curente. În acest context, un anumit rol au avut specificul și interesele regionale.

Din grupul **husiților moderați** a făcut parte (cu excepția unor indivizi radicali) aristocrația husită de care era legată nemijlocit o parte din mica nobilime și unii fruntași din Staré Město. Scopul lor îl constituia efectuarea secularizării, ocuparea celor mai importante instituții și încercarea de a-l convinge pe viitorul rege să le sprijine programul. Purtătorii de cuvânt ideologici ai curentului moderat au fost elevii și prietenii importanți ai lui Hus (maeștrii Křišťan din Prachatice, Jan Příbram) adică, în general, oameni care împărtășeau părerile martirului de la Konstanz, dar numai atât. Atunci când și-au dat seama că Europa nu acceptă mesajul lor, husiții au încercat să încheie un acord care să le permită ocuparea unei poziții autonome în cadrul bisericii romano-catolice, dar fără a întrerupe legătura cu ea. Liantul care îi unea pe husiții moderați era amintirea perioadei prerevoluționare, când husiții reprezentau forța conducătoare a mișcării reformatoare și aveau o mare influență la curtea lui Václav IV. Izbucnirea revoluției a însemnat sfârșitul poziției lor privilegiate. Husiții moderați i-a înlocuit pe husiții radicali care nu țineau prea mult cont de prestigiul social și de meritele nobililor și profesorilor universitari. Aristocrații de tipul lui Čeněk din Vartenberg refuzau să-i considere pe țăranii supuși parteneri egali, iar profesorii universitari erau circumspecți în fața predicatorilor de la țară și a fanaticilor religioși analfabeți. Husiții moderați susțineau principiul egalității tuturor creștinilor în timpul slujbelor religioase, dar nu și în viața politică. În principiu, ei se străduiau să apere propriile lor privilegii și niciodată nu au încetat să viseze la vremea când vor dobândi un rol important în regatul ceh.

Dacă facem abstracție de orășenii din Staré Město și de profesorii universitari care erau legați de aristocrația husită, se poate afirma că în **Praga** s-a format un curent husit independent situat aproximativ între moderați și radicali. Această poziție a oglindit importanța și autoritatea capitalei care și-a urmărit propriile sale interese chiar și în timpul revoluției. Praga a jucat rolul cel mai important la începutul mișcării husite, când temporar a ajuns în fruntea tuturor forțelor husite, unind sub conducerea ei un număr de orașe din Cehia Centrală și de vest. Această poziție a fost însă slăbită de conflictele permanente dintre Staré și Nové Město. În timp ce locuitorii din Nové Město înclinau către radicali, populația din Staré Město, mai degrabă Jakub din

Stříbro și Jan Rokycana împărtășeau concepțiile îndrăznețe ale lui Hus, fără a cădea pradă însă unor excentricități.

Radicalii husiți din unele orașe de provincie și de la sate nu au fost solidari, dar i-a unit dorința sinceră de a aplica legea domnului ca unică normă a relațiilor interumane, cât mai repede și mai consecvent, uneori fără a ține seama de condițiile locale. Înflăcărați de această idee, ei nu și-au dat seama că simpla revenire la perioada bisericii apostolice nu era posibilă, iar aplicarea în întregime a textului Sfintei Scripturii ar fi condus la destrămarea completă a societății. Vizionarismul, consecvența și o anume nerăbdare comparativ cu husiții din Praga au fost determinate în mare măsură de condițiile de viață și de nivelul diferit de cultură, precum și de deosebirile de mentalitate între locuitorii unui mare oraș și cei din mediul rural.

Încă din anii 1419-1420 s-au profilat trei direcții husite radicale. Pentru Cehia de Răsărit, cu centrul principal la Hradec Kralové (aici a predicat cunoscutul preot Ambrož) s-a încetățenit mai întâi numele de **orebiți** (după numele colinei Oreb de lângă Třebechovice unde aveau loc adunările lor), iar după moartea lui Žižka în 1424– numele de **orfelini.** Din punct de vedere religios, husiții din Cehia de Nord semănau cu husiții praghezi, dar politic erau mai puțin indulgenți. Ei vroiau să aplice legea divină cu ajutorul forței militare, chiar și cu prețul lichidării fizice a adversarilor.

Un alt curent radical, **taboriții,** și-a desfășurat activitatea mai ales în Cehia de Sud și de Sud-Vest. Încă de la începutul anului 1420 centrul lor a fost localitatea Hradiště de lângă muntele Tábor care a fost construită pe ruinele unui oraș pustiit, după ce nu s-a mai împlinit prooocirea că sfârșitul lumii va avea loc între 11 și 14 februarie.Tábor a fost construit în mod programatic ca o comună locuită de „frații și surorile" care refuzau legile omenești imperfecte și se conduceau în exclusivitate după cuvântul lui Dumnezeu. Primii locuitori care au sosit aici din Sezimovo Ustí și din alte localități mai mult sau mai puțin îndepărtate au fost la început adepții concepției chiliastice (*chilioi* înseamnă în limba greacă o mie). Ei credeau că sfârșitul lumii nu va veni imediat: mai întâi creștinii credincioși urmau să trăiască în regatul lui Cristos care avea să dureze o mie de ani, după care îi aștepta fericirea veșnică în regatul divin. Iar Tábor era tocmai anticamera în regatul lui Cristos.

În dorința de a deschide calea și a elimina divergențele incompatibile cu adevărații creștini, taboriții au înțeles comunitatea lor ca pe o formă

comunală de consum, în care bunurile personale erau limitate foarte mult. Noii veniți trebuiau să predea banii și obiectele personale de preț în niște ciubere, devenite legendare. Dar nici concepțiile chiliastice nu au fost confirmate. Extinderea acestui curent husit a fost consecința unei cucernicii gotice exacerbate, sporită de vocile înșelătoare ale predicatorilor și de părerile sectelor eretice (frații spiritului liber din Valdenștein) care trăiau în Cehia de Sud și acționau în Tábor. Încă din toamna lui 1420 visele de egalitate s-au năruit și Tábor a început să perceapă impozite de la supușii care locuiau la sate. În 1421 purtătorii ideilor sectariene au fost nevoiți să părăsească Hradiště de lângă colina Tábor și în cele din urmă au dispărut, fiind trimiși pe lumea cealaltă de foștii lor confrați.

Treptat, Tábor s-a transformat într-un centru militar și meșteșugăresc care împreună cu alte orașe din sudul Cehiei (Písek, Prachatice) și din Cehía de Sud-Vest (Sušice, Domažlice, Klatovy) a constituit o forță influentă. Mai târziu, taboriții au fost dispuși să facă parțial și unele compromisuri politice (încă din 1426 aveau contacte cu Zigmund de Luxemburg), dar nu au cedat în domeniul credinței. Ei nu s-au desprins complet de biserica romano-catolică „păcătoasă", dar au fost singurul curent husit care și-a format o organizație bisericească proprie. În fruntea ei s-a aflat *seniorul* Mikuláš din Pelhřimov, numit Episcopul. Acest demers a însemnat un pas către negarea caracterului universal al bisericiii.

Cu taboriții au colaborat mai mult sau mai puțin regulat și **husiții din nordul Cehiei** care locuiau mai ales în orașele Žatec și Louny. Din 1425 conducătorul lor a devenit Jakoubek din Vřesovice, un militar capabil care provenea din rândul micii nobilimi din Moravia de Răsărit.

Odată cu trecerea timpului, curentele menționate, cu excepția husiților moderați, și-au consolidat structura organizatorică, transformându-se în uniuni politico-militare.Acestea reuneau detașamente militare permanente și ocazionale, orașe, membrii marii și micii nobilimi, clerul și șerbii. În cadrul acestor uniuni s-au impus tot mai mult interesele nobilimii și ale orașelor care din punct de vedere social au reprezentat forța conducătoare a revoluției. Astfel, în lupta pentru sprijinirea concepției husite a legii Domnului s-a profilat modelul de organizare a societății în stări.

La început, husiții din **Moravia** nu au avut condiții favorabile pentru a-și desfășura activitatea. Marile orașe erau germane și catolice, astfel încât pilonul principal al husitismului a rămas o parte din nobilime

care oscila între credința față de potir și față de moștenitorul tronului. În 1433 Zigmund de Luxemburg a acordat margrafiatul morav ca feudă ginerelui său Albrecht de Habsburg, ceea ce a provocat teamă printre husiții cehi și moravi în legatură cu integritatea Coroanei cehe. O colaborare mai strânsă între adepții potirului din Cehia și Moravia s-a produs abia după anul 1426.

În afara celor patru articole, principalele curentele husite s-au caracterizat printr-o atitudine comună față de intervențiile din exterior. În rest, ele și-au disputat cucerirea unei poziții dominante în Cehia, iar uneori divergențele lors-au transformat în conflicte armate. Totodată, se întâmpla frecvent ca unele persoane să treacă de la un curent la altul, de la catolicism la potir și invers sau să încheie coaliții provizorii. Multă vreme însă Europa nu a făcut distincție între diferitele curente husite, considerându-i pe toți husiții niște eretici care trebuiau stârpiți fără excepție.

În timpul revoluției husite **catolicii** și-au pierdut poziția din Cehia și Moravia. Principalul lor sprijin pe teritoriul ceh au fost așa-numitul *landfried din Plzeň*, o asociație politico-militară a nobilimii catolice din Cehia de Apus, apoi orașul České Budějovice și domeniile nobilului Oldřich din Rožmberg din Cehia de Sud. Totodată, catolicii și-au păstrat o anumită poziție în Cehia de Nord și în Podkrkonoší.

Atât catolicii, cât și husiții, se considerau cavalerii credincioși ai lui Cristos și apărătorii adevărurilor și legii lui. Toți adversarii lor erau considerate persoane decăzute și eretice. Această concepție s-a reflectat și în cunoscuta lozincă husită **Adevărul învinge orice** (*Veritas omnia vincit*) care în forma ei abreviată și modificată semantic a intrat în vocabularul standard al președinților Cehoslovaciei.

II/3 Revoluția husită (1419-1436); desfășurarea și urmările ei.

În toamna lui 1419 radicalii din grupul discipolilor lui Želivský și din satele cehe au încercat zadarnic să cucerească capitala care a rămas sub controlul grupării lui Vartenberg. Câteva luni mai târziu, în decembrie 1419, consilierii municipali moderați din Staré Město au inițiat o serie de tratative cu reprezentanții nobilimii în legătură cu condițiile de acceptare a lui Zigmund de Luxemburg pe tronul ceh vacant. Dar, fiind conștient că potrivit cutumelor era unicul moștenitor legitim al coroanei Sfântului Václav, Zigmund a pus o serie de condiții la tratativele de la Brno. Nu a fost împotriva slăbirii bisericii romano-catolice, dar nu a admis ca orașele regale să iasă de sub influența

regelui și a respins complet orice implicare a iobagilor în viața publică. De aceea, a refuzat să consfințească urmările mișcării revoluționare de la Praga, declarând că se va ocupa de această problemă după încoronare. În realitate, a avut și un alt motiv. Dacă dorea să își mențină faima de șef laic victorios al creștinătății în fața opiniei publice europene și a curiei papale, nu putea manifesta milă față de eretici. De aceea, la conciliul imperial de la Vratislav a luat o atitudine foarte dură și la 17.3.1420 a publicat un act papal privind organizarea unei cruciade împotriva husiților cehi. Amenințarea cu o expediție de exterminare era menită să îi îngenuncheze pe husiții neascultători. Dar s-a întâmplat exact invers.

Indignată de purtarea lui Zigmund, nobilimea husită a respins cererea lui de a fi înscăunat pe tronul ceh, invocand motivul că până atunci nu fusese încoronat ca rege ceh. În felul acesta, a pus la îndoială toate prevederile și acordurile lui Carol IV privind înscăunarea pe tronul regal, rezervându-și dreptul de a hotărî singură în această problemă importantă. Rezistența grupului lui Vartenberg nu a durat prea mult timp. Încă de la începutul lunii mai 1420 marele pârcălab a cedat Hradul din Praga oștenilor lui Zigmund. Izolată, Praga husită, a cerut ajutor orebiților, taboriților și altor grupuri de husiți de la sate. Înțelegând că odată cu căderea orașului, va fi pecetluită și propria lor soartă, detașamentele înarmate ale husiților de la țară au venit la Praga în tot cursul lunii mai. Dar abia la sfârșitul lui iunie, Zigmund s-a oprit în fața zidurilor Hradului cu o armată formată din 30 000 de oșteni.

Împăratul nu a intenționat să distrugă cel mai important oraș din Cehia, ci a aplicat metoda înfometării pentru a-i obliga pe locuitorii lui să capituleze. Tentativa oștirilor lui de a ocupa colina Vítkov, izolând astfel complet Praga de ținurile agricole din împrejurimi a eșuat în confruntarea armată cu apărătorii unei mici fortărețe provizorii, care s-au grăbit să vină în ajutorul orașului (14.7.). Colina **Vítkov** a fost apărată, în special, de hatmanul în vârstă de 60 de ani, **Jan Žižka din Trocnov,** un nobil scăpătat din sudul Cehiei. Acesta își câștigase renumele de oștean strălucit în **bătălia de la Sudoměř** din 25.3.1420, când a respins atacul unei armate superioare numeric a nobililor cehi. Urmarea bătăliei de la Vítkov, denumit mai târziu Žižkov, a predestinat eșecul cruciadei. La 30.7.membrii armatei intervenționiste au început să se răspândescă pe la casele lor. Trecuseră două zile de la încoronarea lui Zigmund ca rege al Cehiei în catedrala Sf.Vít în asistența nobililor cehi și moravi. Dar husiții au refuzat să recunoască rege o

persoană care trăia în contradicție cu legea divină și lupta împotriva apărătorilor ei. Zigmund a suferit o nouă înfrângere grea la 1.11.1420, când a încercat să salveze Vyšehrad, înconjurat de oștirile husite, conduse de hatmanul **Hynek Krušina din Lichtenburg.**

Câștigarea acestei bătălii a ajutat mai ales Praga husită, deschizându-i drumul către expansiunea puterii ei în Cehia Centrală și de Răsărit. Rolul conducător al orașului pe scena politică cehă a fost consfințit de praghezi la **adunarea husiților de la Čáslav** (iunie 1421), unde a fost invalidată încoronarea lui Zigmund și ales un organ colectiv care trebuia să administreze țara în perioada lipsită de rege. O dovadă a transformărilor social-politice revoluționare care avuseseră loc o constituie faptul că din acest organ au făcut parte 8 orășeni, 7 membri din mica nobilime și numai 5 din marea nobilime. Concluziile consiliului și potirul au fost adoptate și de arhiepiscopul praghez Konrád din Vechta.

În acest timp, reprezentanții husiților căutau cu îndârjire un candidat potrivit pentru tronul ceh. O parte din taboriți, influențați de concepțiile chiliastice, respingeau ideea de a avea un rege, dar Jan Žižka la fel ca și majoritatea praghezilor și a husiților din Cehia de Nord, au sprijinit un membru al dinastiei poloneze a Jagellonilor. Mai clarvăzător, Jakoubek din Stříbro a propus din nou alegerea unui husit merituos deoarece considera că numai un asemenea om putea respecta și apăra modul de interpretare obligatoriu al legii divine. Până la urmă însă tronul ceh a rămas vacant.

Discuțiile emoționale, chiar dacă nefertile, au fost întrerupte pentru un timp de cea de-a doua cruciadă. În primele zile din toamna lui 1421, oștile conduse de prelații imperiali, au fugit din Cehia după un asediu nereușit al orașului Žatec. Intervenția militară a lui Zigmund de Luxemburg de la sfârșitul anului a fost mai energică (a ocupat orașul cu mine de argint Kutná Hora), dar sfârșitul ei avea să fie și mai trist. Zigmund a simțit gustul amar al înfrângerii în bătălia de la **Hrabry,** când oștile sale au dat bir cu fugiții în fața oștirilor husite unite, conduse de Žižka care între timp își pierduse un ochi și mai ales în timpul traversării Sázavei de lângă **Německý Brod** (Havlíčkův Brod) în ianuarie 1422.

Diminuarea provizorie a pericolului unei intervenții străine a descătușăt forțele diferitelor confederații husite. Conflictele și divergențele se aflau la ordinea zilei. După înfruntări crâncene grupările extremiste ale chiliaștilor și adamiților aflate în sfera de influență

taborită au suferit o mare catastrofă. Curând și Jan Želivský avea să înregistreze o mare înfrângere la Praga. Acest predicator înflăcărat care se bucura de o imensă admirație, mai ales în Nové Město, își folosise imensa popularitate pentru a înscăuna o dictatură, în fața căreia nimeni nu mai era sigur la Praga. Tribunul din Nové Město a depășit primul insucces, respectiv înfrângerea oștirilor pragheze la Most în Cehia de Nord, dar imediat după ce a încetat să mai țină cont de cutumele juridice, situația a luat o altă turnură. Politicienii husiți de vază, inclusiv Žižka, au încetat să-i mai ofere sprijin, astfel încât în februarie 1422 dictatura lui s-a sfârșit. Nu peste mult timp husiții moderați din Staré Město și-au încheiat toate socotelile cu el. În ziua de 9.3.1422 ei l-au invitat pe Želivský la Primăria din Staré Město, iar aici l-au arestat și l-au executat în secret. După moartea lui, Praga a fost ocupată până în 1427 de aripa conservatoare a husiților care a impus colaborarea cu aristocrația calixtină.

Nici în Tábor nu domnea liniștea. Intervenția nemiloasă a lui Žižka împotriva sectanților și cruzimea atacurilor lui pentru cucerirea orașelor și a cetăților a trezit dezacordul seniorului Mikuláš (Nicolai) din Pelhřímov și altor clerici. De aceea, la sfârșitul anului 1422, Žižka s-a despărțit de taboriți și s-a retras în Cehia de Nord, unde pe bazele frăției din Oreb, a construit în 1423 așa-numitul Tábor Mic. Dintre reguliile cuprinse în așa-numitul *Cod militar al lui Žižka*, după care s-a condus această uniune, trebuie remarcată abordarea intrasingentă a îndeplinirii și răspândirii legii divine, potrivit concepției lui Žižka. Războinicul cu un singur ochi și-a arogat dreptul de a decide singur în legătură cu cel care trăia în acord cu Dumnezeu, ceea ce încălca competențele preoților husiți. Totodată, el se simțea obligat să-i urmărească și să-i pedepsească pe toți cei care care nu respectau cele patru articole pragheze. Fostul moșnean din Trocnov se autoconsidera mâna prelungită a lui Dumnezeu care urma să stăpânească întregul regat ceh. Iar totul dovedea, că așa se va întâmpla și în realitate. Pentru scurtă vreme de partea lui Žižka au trecut orașele mari din răsăritul Cehiei și mulți nobili, inclusiv câțiva pani (Jan Roháč din Dubá, Hýnek și Viktorin din Kunštát și Poděbrad). Forța principală pe care dispunea acest extraordinar conducător de oști era reprezentată de trupele permanente de pedestrași create în 1423 formate din luptători profesioniști .

În 1423-1424 Žižka a obținut o serie de succese răsunătoare. Creșterea puterii uniunii husiților din Cehia de Răsărit i-a determinat

pe husiții moderați, pe reprezentanții conservatori praghezi și nobilimea catolică să formeze o coaliție și la conciliul de la Sankt Gallen (toamna lui 1423) să adopte câteva hotărâri împotriva lui Žižka. La 7.6.1424 celebrul războinic i-a înfrânt la **Malešov,** iar coaliția de la Sankt Gallen s-a destrămat. Înfuriat, Žižka a pornit spre Praga ca să se răzbune pe orașul care îl trădase, dar Jan Rokycana a reușit să îl oprească. Consecința a fost încheierea tratatelor de la Špitálské pole (actualul Karlín din Praga) și Zdice și hotărârea de a organiza o expediție militară a forțelor husite aliate în Moravia. În timpul ei la încercuirea orașului Přibyslav Jan Žižka și-a pierdut viața (11.10.1424).

Testamentul politic al lui Žižkra a fost preluat de **Jan Roháč din Dubá**, un prieten și colaborator apropiat al defunctului conducător de oști. Dar încercarea lui de a-i uni pe **taboriți și orfelini** (cum se autointitulau membrii uniunii husite din Cehia de Răsărit în semn de respect față de Žižka) a eșuat. În schimb, detașamentele husite aliate au reușit să alunge oștile feudalilor din Saxonia și Durýn care încercaseră să elibereze orașul **Ústi nad Labem** (16.6.1426). Și de data aceasta, ca după fiecare succes răsunător, între grupările husite au apărut divergențe și fricțiuni care nu au durat însă multă vreme. În 1427 în Staré Město s-a produs o lovitură de teatru, în urma căreia au fost eliminați consilierii municipali husiți conservatori, ceea ce a permis stabilizarea forțelor pe scena politică cehă.

Până în 1434 rolul decisiv în viața politică l-a jucat blocul format din taboriți, orfelini (Nové Město din Praga făcea parte din acest bloc) și praghezi. Structura organizatorică a celor trei uniuni care se deosebeau prin concepțiile lor dogmatice era asemănătoare, iar în domeniul militar colaborau relativ bine. Funcția de administratori ai clericilor era exercitată de preoți; taboriții erau conduși de **Prokop Holý,** orfelinii de **Prokop Malý** (Prokůpek), iar praghezii de **Jan Rokycana.** Acești preoți impuneau de asemenea linia politică. Poziția de excepție a clerului a intrat însă în contradicție cu articolul praghez care interzicea preoților să guverneze lumea laică. În mod firesc, nobilii și orășenii husiți au atras atenția asupra acestei divergențe, dar poziția dominantă a celor trei uniuni în spațiul ceh și numeroasele ei succese în străinătate au închis gura criticilor.

Însuși Prokop Holý, poreclit de adversarii străini Veliký (cel Mare) a avut meritul de a schimba fundamental tactica husiților. Slăbirea poziției catolicilor cehi care erau deja incapabili să lanseze o contraofensivă mai serioasă a permis transferarea operațiilor militare

în țările vecine Coroanei cehe și în afara hotarelor confederației cehe. O premiză importantă a constituit-o ocuparea principalelor artere de comunicație care legau regatul ceh de regiunile învecinate în 1421-1427. Apoi nimic nu a mai împiedicat mutarea oștilor husite și crearea unor puncte de sprijin în țările vecine Coroanei. În acest sens, taboriții și-au creat o rețea proprie de garnizoane în Silezia în timp ce orfelinii au preferat să organizeze invazii în Horní Lužice. Astfel, uniunile de husiți au arătat că vroiau să-și impună propriul program în confederația cehă și că nu vor admite destrămarea țărilor Coroanei cehe.

Colaborarea cu nobilimea husită moravă a facilitat pătrunderea detașamentelor husite în Țara maghiară de sus (Slovacia de astazi), unde taboriții au ocupat importantul centru comercial Trnava și alte câteva orașe. Dacă începând din 1425 incursiunile în țările austriece erau o regulă nescrisă, din iarna 1429-1430 provinciile germane ale Imperiului au început să se teamă de luptătorii husiți. În 1433 trupele de campanie ale orfelinilor, aflați în solda regelui polon, au organizat o expediție până la Marea Baltică.

Scopul acestor expeditii denumite de husiți raiduri a constituit-o înfrângerea adversarului pe propriul său teren, răspândirea idealurilor husite, precum și considerente de ordin economic. Nucleul forțelor husite era format din detașamente profesioniste permanente. În cazul orfelinilor și taboriților ele erau formațiunile de campanie (în Tábor au fost create în jurul anului 1426) care practic trăiau din prăzi, în timp ce praghezii se bazau pe sistemul clasic de mercenari (soldații luptau contra unui salariu negociat). În perioada campaniilor de război trupele de campanie numărau „doar" 12 000 de oșteni, ceea ce reprezenta o forță puternică care nu putea fi întreținută de economia cehă din vremea aceea.

Formațiunile de campanie au stat la baza tuturor marilor succese ale husiților din a doua jumătate a anilor 20 și începutul anilor 30. În august 1427 oștile care participau la cea de-a patra cruciadă și încercau zadarnic să încercuiască orașul Stříbro din Cehia de Apus s-au retras din fața oștilor aliate ale husiților, simulând în cele din urmă un fel de apărare la **Tachov.** Într-un mod și mai lamentabil a sfârșit și cea de-a cincea cruciadă, ale cărei oștiri au părăsit teritoriul ceh lângă **Domažlice** și **Kdyně** la 14.8.1431 înainte de a avea o înfruntare cu temuții războinici husiți. Cele doua înfrângeri catastrofale ale cruciadelor dovedesc că victoriile husiților nu pot fi subestimate din

punct de vedere militar. De obicei, sub stindardul cu cruce, alături de feudali și de cetele de luptători, se înrolau oameni dornici de câștiguri ușoare care nu erau dispuși să-și riște viața. Dacă un conflict militar devenea iminent, ei dădeau imediat bir cu fugiții, în ciuda rugăminților nobililor de a lupta.

Zădărnicia eforturilor de a-i înfrânge pe husiți din punct de vedere militar a determinat o cotitură în strategia elaborată de cardinalul italian Cesarini, organizatorul ultimei cruciade. În rivalitatea cu papa, **conciliul** prezidat de Cesarini care s-a întrunit la **Basel în 1431** avea nevoie de un succes răsunător pentru a câștiga de partea lui opinia internațională. Iar acest succes trebuia să fie tocmai încheierea unui tratat cu husiții. Eforturile conciliului de a stabili un contact cu uniunile de husiți au fost sprijinite puternic și de Zigmund de Luxemburg care, deși îmbătrânise, visa în continuare la tronul Regatului ceh.

În speranța că vor câștiga adepți ai concepției lor privind legea divină, reprezentanții husiților au acceptat propunerea conciliului de a discuta un program bazat pe cele patru articole pragheze. După tratativele preliminare de la Cheb din 1432, unde au fost discutate regulile obligatorii ale disputei (așa-numitul *judecător din Cheb*), la începutul lui 1433 a avut loc întâlnirea de la Basel. Luările la cuvânt ale delegației husite formată din taboriți, praghezi și orfelini și răspunsurile conciliului au dovedit deosebirile ideologice imense care existau între celor două părți. Deși au înțeles că Europa creștină nu va accepta programul lor, reprezentanții husiților au hotărât continuarea tratativelor pentru găsirea unei soluții, întrucât războiul lung secătuise țara și oamenii doreau pace.

A existat aici însă un aspect important. Grupurile taboriților, orfelinilor și praghezilor au cerut recunoașterea necondiționată a celor patru articole pragheze pentru toți locuitorii regatului ceh și ai margrafiatului morav, inclusiv pentru catolici. În dorința de a-i obliga pe adversari să cedeze, acest grup a încercuit orașul Plzeň, cetatea catolică a Cehiei (iulie 1433). Conciliul și grupul catolicilor cehi nu a fost însă de acord cu această acțiune. Deși situația economică continua să se deterioreze, taboriții și orfelinii nu s-au retras și astfel au ajuns sub presiunea trupelor de campanie care refuzau să poarte tratative de pace întrucât se temeau că își vor pierde rațiunea existenței. Cu toate că întreaga țară dorea pace, trupele de campanie continuau să țină în încercuire orașul catolic Plzen și să jefuiască ținuturi întregi în

dorința disperată de a-și asigura hrana. De aceea, pe scena politică s-a produs o regrupare importantă de forțe.

Praghezii lui Rokycana s-au aliat cu husiții moderați și temporar cu catolicii cehi împotriva taboriților și orfelinilor, din care s-au desprins repede mulți foști adepți. La 30.5.1434 lângă satul **Lipany**, nu departe de Český Brod a avut loc bătălia decisivă unde grupul taboriților și al orfelinilor a suferit o înfrângere gravă ceea ce în principiu a însemnat sfârșitul trupelor de campanie (grupul orfanilor s-a descompus în întregime, iar oștenii rămași din grupul taboriților au intrat în solda lui Zigmund de Luxemburg ca să lupte contra turcilor). După bătălia de la Lipany, tratativele între husiți și emisarii conciliului au mai continuat încă doi ani.

Abia la 5.7.1436 la Jihlava a fost anunțată în mod solemn încheierea unui acord între cehii husiți și conciliul de la Basel, așa-numitele **compactate.** Pe teritoriul Regatului ceh și a margrafiatului morav au fost permise împărtășania din potir și într-o formă atenuată celelalte trei articole pragheze, desigur numai pentru populația husită. În istoria bisericii romano-catolice acest pas a reprezentat o concesie importantă. Țările cehe au devenit o zonă „cu două feluri de populație", unde practic orice om putea să aleagă între credința husită și cea catolică. Deși celelalte confesiuni nu au admis compactatul, mai ales din punct de vedere al recunoașterii credinței taborite, se poate afirma că s-a înregistrat un prim pas pe calea europeană de recunoaștere a toleranței și libertății religioase. Mai exista însă pericolul care implica unele complicații a nerecunoașterii de către papă a compactatului și a poziției autonome a husiților în cadrul bisericii romano-catolice.

Negocierea compactatului a fost și condiția urcării lui Zigmund de Luxemburg pe tronul ceh. În felul acesta, husiții au recunoscut tacit că încoronarea din iulie 1420 era valabilă. Bătranul rege și împărat (în 1433 a plecat la Roma pentru a fi încoronat) a fost obligat să fie de acord cu unele condiții care au schimbat fundamental modul de organizare a regatului ceh. Clerul și-a pierdut reprezentanții în dieta cehă (au rămas în Moravia și în alte țări vecine), dar în schimb nobilimea, Staré Město din Praga și orașele regale au dobândit drept de reprezentare. În împărțirea dietei în trei curii (a nobililor, cavalerilor și orășenilor) s-a conturat modul incipient de organizare al societății în stări. Revoluția husită a avut consecințe și în problema națională. După 1419 etnicii germani au părăsit Praga și celelalte orașe husite (Žatec și Kutná Hora), ceea ce a însemnat desăvârșirea procesului de

cehizare a orașelor. Averea celor fugiți a fost prèluată de adepții potirului care au pus-o la păstrare. Nici un catolic sau neamț nu avea voie să devină orășean cu drepturi depline în orașele husite.

De asemenea, regele a consfințit confiscarea și amanetarea bunurilor imobiliare din timpul revoluției, legalizând astfel marile mutații care au avut loc în deținerea de terenuri. Biserica catolică a pierdut aproape toate moșiile sale din Cehia pe care în schimb le-a dobândit marea și mica nobilime, orășenii și comunitățile orășenești. Credința nu mai conta prea mult, deoarece în timpul revoluției și nobilii catolici confiscaseră domeniile bisericești. În Moravia, unde husitismul nu a avut un succes atât de mare, biserica romano-catolică creștină și-a păstrat o mare parte din terenuri.

Cele două stări nobiliare și orașele au ieșit deosebit de întărite din revoluție. După cum se știe de la începutul secolului 16, premizele pentru acutizarea rivalității economice și politice dintre orașe și nobilime au apărut tocmai în timpul husitismului. Dar revoluția nu a împlinit speranțele șerbilor care luaseră parte la ea. În acest sens poate fi dat un singur exemplu elocvent: după descompunerea curentului chiliastic, unii țărani au plecat din Tábor și s-au întors la pământurile lor de pe domeniile familiei Rožmberg.

Dacă comparăm toate elementele pro și contra, ajungem la concluzia că revoluția husită nu și-a atins țelurile stabilite inițial, dar nu s-a încheiat nici printr-o înfrângere. Ea a repurtat o victorie moderată, potrivit condițiilor în care a avut loc.

II/4 Lupta pentru tronul ceh (1436-1458).

Dar nu totul a fost atât de simplu, precum rezultă din documentele oficiale ale vremii. Grupul slăbit al taboriților a refuzat să recunoască compactatul și a insistat asupra menținerii caracterului exclusiv al propriei lor organizații religioase. Spre nemulțumirea conciliului și împotriva propriei sale voințe, pentru a menține liniștea în țară Zigmund a acceptat condițiile taboriților și a ridicat fostul oraș revoluționar Tábor la rangul de oraș regal! Singurul oraș care a opus rezistență regelui a fost Hradec Králové de partea căruia a trecut în primăvara lui 1437 Jan Roháč din Dubá și ceata sa de oșteni înarmați instalați în micul castel Sion de lângă Kutná Hora.

Deși Zigmund a încercat să restabilească liniștea și orânduirea de drept (a reînceput să funcționeze autoritatea judecătorească care în timpul revoluției își încetase activitatea), convietuirea dintre un rege

catolic și o majoritate husită avea să genereze un conflict. Tensiunea s-a acutizat după ce Zigmund și-a manifestat nemulțumirea față de calixtinul Jan Rokycana, arhiepiscop ales al orașului Praga, care a părăsit orașul, de teamă să nu-și piardă viața. Situația a devenit insuportabilă, după ce Jan Roháč a fost spânzurat (9.9.1437) din ordinul regelui, ca un răufăcător și distrugător periculos al țării. Situația din Ungaria și neliniștea politicienilor husiți l-au obligat pe Zigmund să plece din Cehia. În drum spre regatul ungar el a murit la 9.12.1437 la Znojmo.

După moartea sa, catolicii tradiționaliști și husiții moderați l-au adus pe tron pe **Albrecht de Habsburg**, duce de Austria, ginerele lui Zigmund (a domnit în 1437-1439), în timp ce husiții din nordul Cehiei, taboriții și adepții lui Rokycana l-au sprijinit pe principele polonez Kazimír. Moartea subită a lui Albrecht a pus capăt luptei dintre cele două tabere. Praga se afla însă deja sub controlul husiților moderați care colaboraseră de multe ori cu politicienii catolici. Deoarece moștenitorul tronului, minorul **Ladislav** (născut abia după moartea tatălui și poreclit din această cauză *Posthumus*) nu putea încă să ocupe tronul, reprezentanții tuturor păturilor sociale cehe au încercat să cadă de acord asupra unui alt candidat. În 1440 un consiliu format din 18 mari nobili, 14 reprezentanți ai micii nobilimi, 14 orășeni și Jan Rokycana l-au ales ca rege ceh pe ducele bavarez Albrecht care însă a refuzat coroana cehă.

În perioada următoare lipsită de guvernare țările cehe au fost administrate vreme îndelungată de asociații politico-militare, denumite *landfried-uri* (tradus ad litteram landfried înseamnă pace în țară) care funcționau după principiul regional. Cea mai mare putere aveau *landfried-uri* din Cehia de Nord aflate pe teritoriul fostei uniuni a husiților orfelini, care erau adepții respectării stricte a compactatului. Conducătorul lor a devenit un nobil capabil, Jiří din Kunštát și Poděbrad, care provenea dintr-o familie de mari nobili de orientare prohusită (bunicul s-a numit Boček, tata – Viktorin). Conștienți de pericolul pe care îl implica restaurarea puterii catolice, în noaptea de 2 spre 3.9.1448, discipolii lui Poděbrad au cucerit Praga și au redat-o adepților lui Rokycana. Apoi, în 1452 un mare număr de catolici au fost de acord cu alegerea lui Jiří de Poděbrad ca administrator al țărilor cehe. Dar acesta a folosit poziția sa pentru a interveni împotriva taboriților. La 1.9.1452 orașul Tábor i-a deschis porțile, predându-i pe supraviețuitorii bisericii taborite, seniorul Mikuláš din Pelhřimov

și pe fostul radical Václav Koranda. Cei doi aveau să moară în detenție în fortărețele lui Poděbrad. Prin această acțiune s-a produs unificarea tuturor husiților pe baza compactatului, iar conducător al organizației religioase calixtine a rămas Jan Rokycana.

În 1453 **Ladislav Pohrobek** în vârstă de 13 ani a preluat domnia în toate țările ereditare (ținuturile din Austria, Ungaria), inclusiv în țările Coroanei cehe. Dar încă odată avea să se confirme că un rege catolic nu se putea înțelege cu politicienii și cu populația calixtină. După moartea lui Ladislav de leucemie în noiembrie 1457, majoritatea utraquistă a încetat să se mai gândească la acordurile dinastice ale lui Carol IV și la strălucirea familiilor domnitoare europene tradiționale. Opțiunea nobililor maghiari care la începutul lui 1458 îl aleseseră ca rege al Ungariei pe Matei Corvin, un tânăr nobil provenit din rândurile lor, a constituit o pildă utilă. De aceea, husiții l-au propus pe Jiří de Poděbrad candidat la tronul ceh. În cele din urmă și reprezentanții nobilimii catolice au fost de acord cu această propunere deoarece personalitatea lui Jiří constituia o garanție că domeniile ei nu vor ajunge din nou în posesia bisericii romano-catolice. În această situație, nici măcar un principe francez nu avea șanse de izbândă în fața lui Jiří de Poděbrad.

La 2.3.1458 **Jiří de Poděbrad** a fost ales rege la Primăria din Staré Město din Praga pe baza voturilor reprezentantilor tuturor stărilor cehe. Aceasta a fost **prima alegere adevărată a unui domnitor ceh** care a avut loc fără nici un fel de tratative preliminare, legături de rudenie și origine dinastică (până atunci nobilii cehi nu aveau voie să candideze la coroana cehă). Astfel s-a produs un moment de răscruce în privința cutumelor medievale tradiționale. Tronul ceh a devenit liber eligibil, ceea ce a dovedit puterea politică a stărilor și a desăvârșit transformările aduse de revoluția husită. Reacția majorității populației cehe față de alegerea noului rege a fost pozitivă. Un cronicar anonim a surprins acest moment important și a evocat atmosfera în care a avut loc:

„Și așa la acel conciliu s-a întâmplat ca panii cehi și din alte comune să-și exprime voința deplină și în joia dinaintea Intrării Sf. Václav în post, la orele XVII (adică în jur de 10.30 N.R) la primăria din Staré Město din Praga a fost ales rege un nobil ceh, panul Jiří din Kunštát și din Poděbrad. Și după alegere, imediat este condus de toată nobilimea la Maica Domnului din biserica Týn. Și aici toți preoții cântă cu mare bucurie un imn Domnului. Iar apoi de la biserică este dus la curtea lui regală (în locul unde astăzi se află Obecní dům). Și toții cehi credincioși au avut mare bucurie și mulți au plâns de bucurie, că bunul Dumnezeu i-a eliberat din

puterea regilor germani care intenționau să facă rău poporului ceh și mai ales acelora care respectă Sfânta Scriptură"

La început Jiří a avut o poziție mult mai dificilă în plan internațional decât Matei Corvin. Pentru Europa el nu a fost numai „un parvenit" de origine dubioasă (nu era exclus să fi fost copil nelegitim), ci și „regele husit", ai cărui străbuni direcți fuseseră prietenii lui Jan Hus și Jan Žižka. Dar pentru societatea cehă nu exista o soluție mai bună. Dacă populația husită intenționa să păstreze roadele revoluției, atunci tronul ceh trebuia să fie ocupat de „ regele husit". Intuiția maestrului Jakoubek din Stříbro din 1420 (care a propus alegerea unui husit ceh) și-a găsit împlinirea patruzeci de ani mai târziu. Astfel, alegerea lui Poděbrad este încă una dintre dovezile convingătoare ale transformărilor revoluționare ce au avut loc în societatea cehă.

II/5 Domnia lui Jiří de Poděbrad (1458-1471)

Imediat după urcarea sa pe tron, noul rege a avut de întâmpinat unele dificultăți. Alegerea lui fusese susținută doar de reprezentanții stărilor din regatul ceh în vreme ce catolicii din țările vecine nu participaseră la ceremonia de alegere de la Primăria din Staré Město. De asemenea și catolicii din Moravia s-au opus acestei alegeri. Dar, printr-o mișcare abilă care a dovedit calitățile sale excepționale de diplomat, Poděbrad a reușit să obțină recunoașterea pe tot cuprinsul țărilor Coroanei cehe. Prin concepțiile sale politice, prin arta compromisului și căsătorii negociate și oportune (fiica lui, Caterina s-a măritat cu Matei Corvin, după cum a încheiat și alte alianțe matrimoniale cu ducii de Saxonia și cu familia Hohenzollern din Brandenburg), el și-a cucerit respectul în spațiul central-european, creând premizele refacerii regatului ceh distrus de războaie.

Fundamentul concepției politice a lui Poděbrad au fost compactatele pe care le-a considerat o lege cheie. În concepția sa respectarea convențiilor de la Jihlava reprezenta condiția pentru o conviețuire liniștită a majorității calixtine și a minorității catolice și crearea unei relații de toleranță reciprocă între cele două confesiuni. Stabilitatea în domeniul religios a influențat în mod pozitiv viața politică și economică. Totodată, Jiří a înțeles compactatele ca pe un document definitoriu pentru poziția țărilor cehe în Europa. Convențiile de la Jihlava dovedeau că în ciuda deosebirilor de dogmă, calixtinii cehi formau o componentă importantă a bisericii romano-catolice și nu era voie să fie persecutați, umiliți și considerați eretici pentru convingerile

lor. În realitate, practica nu a fost nici pe departe atât de idilică, iar majoritatea populației europene continua să-i considere pe utraquiștii cehi niște eretici, așa cum dovedește și versul poetului francez contemporan Francois Villon („cunosc Cehi bântuiți de rătăciri...")

Poděbrad însuși a oferit o pildă supușilor săi, respectând cu strictețe compactatele și de fiecare dată s-a comportat ca un rege corect peste „două popoare", care avea grijă atât de calixtini, cât și de catolici. Nu a recunoscut alte biserici, adică în primul rând comunitatea fraților cehi care abia se năștea și nu a ezitat să intervină împotriva lor. A manifestat toleranță în probleme de credință chiar și în viața personală. Astfel, cea de-a doua sa soție, Johana din Rožmitál, provenea dintr-o veche familie cu tradiții catolice. Apoi printre consilierii lui personali s-au aflat catolicii Martin Mair, Antonio Marini din Grenoble și Grigore din Heimburg.

După succesele rapide obținute, situația internă și internațională a căpătat o turnură neplăcută pentru regele ceh. Totul a început la 31.3.1462, când în timpul tratativelor cu un grup de soli cehi, papa Pius II (pe numele său adevărat Aeneas Silvius Piccolomini), un celebru umanist și cunoscător al problemelor cehe, a decretat abrogarea compactatelor. De fapt, el a folosit în mod abil situația că papalitatea nu recunoscuse niciodată convențiile de la Jihlava. Intervenția papei i-a încurajat pe catolicii din Regatul ceh și din țările vecine, ceea ce a făcut ca pericolul renașterii catolicismului să dobândească dimensiuni reale.

Poděbrad i-a ținut piept prin lansarea unor **proiecte ample**, având scopul de a nu permite izolarea statului ceh și a slăbi influența internațională a curiei papale. Propunerea inițială a lui Marini privind crearea unei alianțe militare împotriva turcilor a fost înlocuită cu o concepție mai largă și mai importantă de înființare a unei uniuni pașnice a domnitorilor europeni, ale cărei organe permanente ar fi trebuit să fie congresul cu competențe legitime și curtea de justiție. Textul de proiect privind înființarea unor instituții care aminteau în felul lor de proiectele moderne ale Organizației Națiunilor Unite, Consiliului de Securitate și Comunității Europene nu au avut un ecou pozitiv. În timpul tratativelor cu delegația cehă, proiectul a fost respins de însuși regele Franței Ludovic XI, în care Poděbrad își pusese nădejde. Nici călătoria plină de fast a unei solii reprezentative condusă de cumnatul regelui la curțile domnitoare din Europa de Apus în 1465-1467 nu a trezit nimic mai mult decât atenție și manifestări spontane

de simpatie. Dar acum Jiří s-a opus încercării forțelor interne și străine de a răsturna raportul de forțe din confederația cehă.

Mai întâi, s-a împotrivit orașul consecvent catolic Vratislav, urmat de bastionul catolicismului ceh Plzen și aproape simultan de **Uniunea de** la **Zelená Hora**, o asociație a panilor catolici care erau nemulțumiți că regele simpatiza pe față cu micii nobili și orășeni. După ce în decembrie 1466 Jiří a fost excomunicat de papa Paul II și detronat de pe tronul ceh, războiul a devenit iminent. Regele a înăbușit răscoala Uniunii de la Zelená Hora în 1467 fără nici o dificultate, dar în primăvara anului următor, împotriva lui s-a ridicat un alt adversar, regele Ungariei și fostul ginere, **Matei Corvin** care în fruntea cruciadei decretată de papă împotriva „ereticilor cehi" a încercat să cucerească toate țările din Europa Centrală.

În războiul care a durat câțiva ani și în timpul căruia Jiří a apărat moștenirea husită, norocul a fost schimbător. După primele succese ale lui Matei în Moravia, detașamentele lui Poděbrad au învins oștile maghiare lângă Vilém în Železné Hory (Munții de Fier N.T) (februarie 1469). Corvin a scăpat din cursă în schimbul promisiunii că îi va acorda lui Jiří sprijin diplomatic, dar nu s-a ținut de cuvânt. Dimpotrivă, el s-a lăsat ales rege de stările cehe la Olomouc la data de 3.5.1469. Noul său titlu a fost recunoscut imediat de reprezentanții din Horní și Dolní Lužice, din Silezia și de majoritatea moravilor. Astfel, Poděbrad a ajuns să fie sprijinit numai de regiunile calixtine din Cehia. În această situație disperată, sporită și de boala care se agrava, el a reușit să găsească o soluție de compromis, încheind o convenție de succesiune cu regele Poloniei Kazimír IV, potrivit căreia, în cazul morții lui Jiří, dieta cehă trebuia să aleagă pe tron un membru al dinastiei Jagełło. După moartea lui Jiří de Poděbrad la 22.3.1471, la numai o lună după sfârșitul lui Jan Rokycana, nimeni nu știa, dacă în viitor va putea fi refăcută unitatea confederației cehe și va fi păstrată moștenirea revoluției husite. Evoluțiile care au urmat aveau să confirme previziunea lui Poděbrad.

II/6 Începutul domniei Iagellonilor și confirmarea consecințelor războaielor husite (1471-1485).

După moartea lui Jiří de Poděbrad, adepții concepției lui politice au ales pe tronul ceh un prinț polonez, pe catolicul **Vladislav Iagello**. Deoarece țările vecine și majoritatea catolicilor cehi (mai ales din Cehia de Sud și de Vest) continuau să îl recunoască rege ceh pe Matei Corvin, în țările Coroanei cehe a existat o guvernare dublă care amenința cu

destrămarea ei directă. Deosebit de critică a fost situația din regatul ceh unde funcționau în paralel organe administrative duble. Ținuturile controlate de Vladislav aveau instituțiile lor în timp ce regiunile conduse de Matei erau guvernate de propriile lor structuri. Conștiente fiind de pericolul pe care îl putea genera această situație, cele două părți aflate în conflict luptau pentru o victorie finală. Astfel, încă de la începutul domniei sale, Vladislav Iagello a fost obligat să continue războiul cu Matei Corvinul.

Nici una dintre părți nu dispunea însă de forțele și mijloacele necesare pentru a rezolva un conflict care trena. Marile operații militare au fost sistate, cu unele mici excepții. Dar întreținerea detașamentelor militare, formate în cea mai mare parte din mercenari, indiferent de ce parte se aflau, a adâncit dificultățile cu care se confrunta regatul ceh. Lipsa unității politice și administrative și nesiguranța juridică (de la jumătatea anilor '60 până la sfârșitul războaielor nu s-a întrunit de loc tribunalul țării) au favorizat numeroase acțiuni de răzbunare și stricăciuni provocate de bandele de mercenari, tâlhari și de cetele înarmate ale feudalilor violenți.

Vladislav Iagello nu a putut să facă față acestei situații dezolante. Venit în Cehia la vârsta de 15 ani la început el ascultase părerile consilierilor săi. Apoi, după ce a mai crescut, comportamentul său liniștit, temperamentul introvertit și natura sa sensibilă nu l-au predestinat să joace rolul unui domnitor puternic, dar nici nu l-au împiedicat să viseze la extinderea puterii sale. Nici poziția internațională a Iagellonilor nu era prea bună: curia papală continua să îl considere pe Matei Corvin regele Cehiei, ceea ce provoca numeroase complicații în domeniul politicii externe.

Situația s-a rezolvat abia în 1478-1479 în timpul tratativelor de la Brno și Olomouc, când Matei și Vladislav au ajuns la o înțelegere, consfințită și de o întâlnire a lor personală. Matei care folosea mai departe titlul de rege ceh a recunoscut dreptul lui Vladislav de a controla direct tot Regatul ceh, dar și-a păstrat domnia în Moravia, în cele două Lužice și Silezia. Dacă Vladislav ar fi murit mai înainte, Regatul ceh îi revenea lui Matei, iar dacă Matei s-ar fi sfârșit mai devreme Vladislav era obligat să plătească succesorilor lui 400 000 de galbeni. Acestea au fost niște condiții dure pentru Iagello care sporeau pericolul dezmembrării țărilor cehe. Matei a murit în 1490 fără a avea moștenitori legitimi pe linie bărbătească, iar Vladislav a preluat domnia

asupra întregului teritoriu al Coroanei cehe; în plus, a dobândit și tronul Ungariei.

Convențiile de la Olomouc au consolidat poziția internațională a lui Vladislav Iagello, deși nu au adus liniște în regatul ceh care scăpase de o guvernare dublă și apăsătoare. Reintrarea într-un singur spectru politic a catolicilor care până nu de mult îl sprijiniseră pe Matei și a utraquiștilor a creat noi probleme. Liderii stărilor catolice nu renunțaseră la speranța unei schimbări a raportului de forțe și chiar intenționau să îl folosească pe Vladislav Iagello, adept declarat al bisericii romano-catolice, pentru a-i înfrânge pe calixtini. Regele însuși nu se împotrivea deoarece lichidarea utraquiștilor și victoria catolicilor ar fi despovărat Regatul ceh de ocara de a fi considerat o țară „eretică". Pregătirile catolicilor pentru răsturnarea puterii nu au rămas secrete și calixtinii au reacționat la timp. La 24.9.1483, la Praga, pe care catolicii vroiau să o cucerească, a izbucnit o răscoală pregătită din timp. Consilierii municipali, corupți și coruptibili, care pe deasupra simpatizau cu catolicii au fost uciși sau executați în condiții dramatice, din care nu au lipsit episoade de defenestrare. A curs sânge din belșug în Staré Město, Malá Strana și Nové Město, unde răscoala a căpătat cele mai dramatice forme.

Domnitorul a fost nevoit să confirme schimbările din consiliul municipal al orașului Praga; astfel s-a spulberat visul catolicilor de a schimba raportul de forță, iar calixtinii au făcut dovada puterii și hotărârii lor de a apăra preceptele husite. Dar catolicii au tras învățăminte din evenimentele anului 1483. Ei și-au luat gândul de la orice schimbare și au început să poarte tratative cu utraquiștii în legătură cu modul de organizare al regatului ceh. La dieta care a avut loc la Kutná Hora în 1485, grupul catolicilor a recunoscut compactatele ca lege fundamentală a țării și bază de discuție a problemelor religioase și politice. Dieta a stabilit că înțelegerea dintre calixtini și catolici este valabilă timp de 31 de ani. În 1512 ea a fost prelungită, potrivit cutumelor medievale „pentru timpuri veșnice". În realitate, compactatul a rămas legea funamentală a țării până în anul1567.

Hotărârea **conciliului de la Kutná Hora** a confirmat consecințele revoluției husite și a încheiat perioada confruntărilor politico-religioase începute odată cu apariția lui Jan Hus. Pe baza experienței că divergențele produc „puncte moarte" și secătuiesc țara din toate privințele s-a născut o relație de toleranță religioasă reciprocă între catolici și utraquiști. Chiar dacă conviețuirea lor nu a fost nici pe

departe idilică, Cehia a devenit o țară a toleranței confesionale. O situație poate și mai favorabilă a existat în Moravia, unde husiții și-au atins țelurile mai mult pe căi politice decât prin mijloace militare. Dorind să își mențină influența aici, Matei Corvin fusese nevoit să respecte poziția calixtinilor. Astfel, tocmai perioada de domnie directă a lui Matei în Margrafiatul morav (1460-1490) a însemnat o nouă slăbire sensibilă a legăturilor dintre această țară și Regatul ceh și a consolidat eforturile mai vechi ale Moraviei de a promova o politică cât mai independentă. Astfel, de multe ori, în efortul lor de a dovedi indepedența Moraviei față de Cehia și Praga, reprezentanții stărilor morave au luat hotărâri diferite sau inverse decât liderii cehi.

La încheierea concilierii religioase de la Kutná Hora din 1485 a contribuit în mod esențial schimbarea de generație care s-a produs în rândurile politicienilor calixtini și catolici. Cea mai mare parte a reprezentanților celor două caste nobiliare și ai orașelor nu mai făceau parte din generația celor care trăiseră momentele sângeroase ale revoluției husite sau intraseră în conflict în vremea domniei lui Jiří de Poděbrad. De aceea, în mod implicit nu aveau duritatea, intransigența și fanatismul bunicilor și părinților lor. Ei apreciau situația de la distanță și cu calm, având prin urmare toate condițiile să ajungă la o conciliere. Încheierea ei a fost ajutată și de faptul că cele două părți au devenit conștiente că țara se afla în continuă decădere și era vlăguită de războaiele îndelungate.Teama de rezolvarea pe cale militară a problemelor de interes public și conștientizarea urmărilor confruntărilor violente au devenit trăsătura principală a concepției politice cehe la cumpăna secolelor 15-16. Zăngănitul armelor nu a amuțit de tot, dar conflictele militare de mare anvergură au devenit rare în comparație cu perioada anterioară.

Concilierea religioasă de la Kutná Hora ocupă un loc important în istoria cehă și din alt motiv. Divergențele religioase au trecut într-o anumită măsură pe plan secundar, iar disputele între stări pentru obținerea de avantaje economice și politice au căpătat forme mai concrete. Era legitim ca mai întâi să se confrunte cele două forțe, cărora epoca husită le adusese cele mai mari profituri: nobilimea (panii și micii nobili) și orașele.

III. SITUAȚIA SOCIAL-ECONOMICĂ

III/1 Situația economică în perioada 1401-1485

Epuizarea economică a țărilor cehe, provocată mai ales de devastarea Regatului ceh, a reprezentat fața invizibilă a succeselor militare ale oștilor husite în lupta lor pentru aplicarea legii divine. Haosul instaurat după anul 1380, revoluția și conflictele militare care au urmat s-au adâncit și mai mult.

În anii 1419-1420 nimic nu prevestea încă declinul economic rapid care avea să se instaureze. Revoluția acumulase bunuri materiale și mijloace financiare suficiente prin confiscarea averilor bisericești și a proprietăților germanilor și a catolicilor fugiți și organizarea de expediții militare. Scăzuse prețul alimentelor și al băuturilor alcoolice, ceea ce întărise speranțele husiților radicali privind instaurarea unui regat al fericirii veșnice. Dar curând avea să iasă la iveală impactul negativ al acestor evenimente militare și revoluționare.

Comerțul internațional diminuat încă din perioada anterioară a scăzut și mai mult în urma blocadei care fusese impusă de papă în 1420 și apoi de conciliul de la Siena asupra importului de produse destinate husiților. Negustorii străini, cu unele mici excepții, se temeau să mai călătorească într-o țară periculoasă care în plus mai avea și tristul renume de țară eretică. Iar dacă totuși se încumetau să traverseze codrii de la hotarele țării, atunci ei își expuneau mărfurile în localitățile din imediata lor apropiere. Dintre orașele husite, cele mai importante au fost Cheb, Plzeň și České Budějovice, după cum au fost reluate și anumite contacte cu provinciile imperiale vecine, mai ales cu Klatovy, Sušice și Domažlice. Încă din 1423-1424, regiunile husite din Cehia au resimțit un deficit de produse străine și autohtone. De asemenea, dieta hotărâse interzicerea exportului de cereale, o măsură care de obicei era luată în perioadele de recoltă proastă. **La limitarea activității comerciale** au contribuit și preoții husiți care criticau orice fel de activitate profitabilă, considerând-o un fel de jefuire păcătoasă a aproapelui. Conform tradiției creștine, atacurile lor erau îndreptate mai ales împotriva cămătăriei, a negustorilor și meșteșugarilor de obiecte de lux, care sprijineau zădărnicia omenească. Dar concepția lor a avut și o influență pozitivă asupra traiului oamenilor obișnuiți. Zelul moralist al predicatorilor îndrăgiți i-a împiedicat pe negustori să ridice prea mult prețurile.

Situația economică precară din țară care nu putea să suporte cheltuielile de întreținere a unui număr atât de mare de oșteni de profesie și de războinici ocazionali a fost rezolvată în 1425-1427 odată cu preluarea de către taboriți și orfelini a administrației câtorva șosele importante. Oștile husite foloseau aceste șosele în expedițiile lor economice în provinciile învecinate ale țărilor Coroanei cehe și în alte părți. Ele trimiteau în provinciile husite produsele care lipseau (cereale, vite, vin, arme și armament de calitate) și astfel trupele de campanie își asigurau existența în defavoarea adversarilor. În principal, tactica aleasă era similară cu practica folosită în evul mediul timpuriu. Dacă în țară exista un deficit de produse, acestea erau obținute prin jaf de la vecinii de dincolo de hotare. Husiții nu au fost singurii care au folosit această metodă în secolul 15. Și în Franța acelor vremuri trecerea la o armată profesionistă de mercenari a creat dificultăți similare. Trezoreria statului nu putea să întrețină trupe permanente și de aceea regele Franței trimitea mercenari în expediții de jaf în străinătate. Din punct de vedere economic, tactica de război husită era mai pretențioasă. Raportul luptătorilor de infanterie față de cavalerie era de aproximativ 10:1, dar numărul mare de cai care trăgeau carele de război și cele încărcate cu provizii crea nevoia achiziționării de furaje (ovăz, fân).

O altă problemă importantă cu care s-a confruntat economia Cehiei husite a fost deficitul de monede de calitate și metale prețioase. Producția minelor din Kutná Hora scăzuse încă înainte de revoluție, iar după ocuparea orașului de către husiți (1421) și implicit după ce forța de muncă calificată a început să migreze (în special, germanii și catolicii) extracția s-a diminuat considerabil. În 1423 baterea groșului ceh[1] a fost practic sistată. Spațiul ceho-morav a fost asaltat de monede mici, de cele mai multe ori din cupru. Groșul utilizat înainte de revoluție a devenit un mijloc de plată solicitat. A crescut cererea de ofertă de ducați, indiferent că erau renani sau maghiari. În mod obișnuit, oștile husite câștigau în campaniile lor din străinătate sume mari de galbeni sub formă de taxe protectoare contra incendiilor. Dar în ciuda acestor dificultăți, inflația a reprezentat în timpul revoluției numai 10-12%. Acest nivel scăzut a fost determinat poate și de reluarea schimbului de produse în contrapartidă, precum și de utilizarea unor metode extraeconomice violente (confiscarea de alimente cu forța)

[1] Groșul (3,86 g argint) a fost principala unitate de schimb valutar în Europa Centrală până în 1561 (N.T).

Spre deosebire de politicieni, hatmani și de unii războinici de profesie care strânseseră o avere frumoasă în timpul revoluției, consecințele ei grave au fost suportate mai ales de oamenii obișnuiți. În plus, războaiele au influențat aspectul multor orașe cehe. Deosebit de distrugătoare au fost **incendiile** care se extindeau repede, deoarece lemnul era unul dintre materialele de construcție cel mai des folosit chiar în mediul urban, iar casele aveau de multe ori acoperișuri din șindrilă sau chiar din paie. Poate și mai mult au avut de suferit sătenii. Este adevărat că regulamentele militare și diferitele tratate încheiate de catolicii cehi cu uniunile de husiți conțineau prevederi privind protecția țăranilor, dar în practică situația era diferită. Expedițiile cruciaților lipsiți de scrupule și marșurile detașamentelor înarmate de husiți și catolici au împovărat imens economia rurală (rechiziționarea de vite, cereale și alimente), mai ales spre sfârșitul perioadei revoluționare în 1431-1434. Un șir de ani nefavorabili (cu ierni lungi și veri ploioase) a influențat toată Europa Centrală, dar pentru țările cehe epuizate de război au însemnat o adevărată catastrofă. Deoarece **recolta din Cehia a fost proastă,** au crescut amețitor prețurile alimentelor de bază (până la 1000%), iar datorită foametei și subnutriției au izbucnit epidemii de ciumă și tifos. Victimele epidemiilor au numărat mii de oameni. De aceea, nu este de mirare că în perioada grea de dinaintea bătăliei de la Lipany, taboriții și orfelinii, care erau decișI să continue lupta, au pierdut sprijinul populației și s-au trezit izolați, ceea ce a grăbit înfrângerea lor. Mai trebuie adăugat că Cehia nu a fost ocolită nici de epidemiile de ciumă din 1425 și 1439.

După revoluție, procesul refacerii economice a fost dificil și lent. Deși rănile grave suferite de agricultură fuseseră vindecate la cumpăna anilor 40-50, activitatea economică în ansamblul ei s-a restabilit abia la începutul domniei lui Jiří de Poděbrad. Așa de pildă, în marile orașe au început să fie refăcute casele distruse și lăsate în paragină, inclusiv bisericile. Urmările eforturilor lui Poděbrad de a reforma domeniul baterii de monedă au fost însă jalnice. Productivitatea minelor din Kutná Hora s-a revigorat abia în 1469, când a fost reluată baterea valorosului groș ceh. Cu toate acestea și după revoluție comerțul internațional a rămas în continuare un punct nevralgic. Deși negustorii din Nürnberg continuau să ignore legea papală privind relațiile economice ale Europei catolice cu „ereticii" husiți, nici ei nu au stimulat comerțul. După părerea lui Antonio Marini, consilierul lui Poděbrad, nivelul modest al schimburilor internaționale a fost de fapt

principala cauză a greutăților economice prin care a trecut regatul ceh. Războiul „regelui husit" cu Matei Corvin a întrerupt apoi toate planurile și a aruncat țara din nou în recesiune economică.

Încheierea stării de război a fost marcată abia de încheierea acordului de pace de la Olomouc la 21.7.1479 de regele ceh Vladislav Iagello și Matei Corvin. Astfel, s-a pus capăt permanentelor frământări interne și războaielor care secătuiseră țările cehe timp de o sută de ani, începând din 1380. Pierderile economice și de oameni înregistrate în această perioadă au fost uriașe. Evident, reducerea numărului de locuitori a fost principala cauză, datorită căreia statul ceh nu a făcut parte din rândul marilor puteri care se formau în Europa (Anglia, Franța, Spania) și a determinat politica lui internațională în secolele 16-18. După unii cercetători, populația Regatului ceh a scăzut chiar cu 40-50%! Acest bilanț deloc îmbucurător a fost în primul rând consecința fenomenelor care însoțeau războaiele (epidemii, foamete, subnutriție). În marile bătălii mureau cel mult câteva sute sau mii de oameni (în lupta cea mai sângeroasă din timpul revoluției husite de la Lipany au căzut 1500 de oșteni). Reducerea simțitoare a numărului de locuitori, mai ales în mediul rural a impus luarea unor măsuri extraordinare. Chiar și după terminarea revoluției husite o practică obișnuită au rămas așa-numitele *omagii*. Sub amenințarea incendierii satului, țăranii erau obligați să ofere produse în natură (uneori și sub formă de bani) nu numai reprezentanților puterii de care depindeau direct, dar și altor feudali sau detașamentelor militare din împrejurimi.

III/2 Arta militară în perioada husită și implicațiile ei sociale

Succesele obținute de oștile husite în luptele cu dușmanii interni și externi nu au fost întâmplătoare. În prima parte a acestei perioade, ele s-au datorat atât unei conștiințe morale superioare și disponibilității de a-și sacrifica viața pentru legea divină, cât și folosirii unei tactici noi, surprinzătoare și deosebit de eficiente. Luptătorii husiți aplicau foarte mult experiența căpătată în urma actelor lor de tâlhărie (atacuri nocturne, agresiuni în pădure sau în locuri izolate, acțiuni teroriste individuale), dar desigur aceste forme de luptă partizană nu au fost suficiente pentru obținerea unor mari victorii.

La început, adversarii potirului au fost mai bine înarmați, dispuneau de luptători antrenați și în mod tradițional se bazau pe avantajele cavaleriei care hotăra de obicei modul cum se încheia o mare confruntare. Dimpotrivă, în formațiunile husite luptau mai ales

calixtinii de la sate și orașe, care de obicei nu aveau cai și foloseau arme simple (halebarde, îmblăcii țintuite). Luptătorii husiți erau protejați de atacurile nimicitoare ale cavalerilor îmbrăcați în armuri grele de cetățuile de care, formate la început din care țărănești (mai târziu special amenajate) așezate în locuri avantajoase De obicei, aceste locuri reprezentau o coastă domoală sau o bucată de teren îngustă care nu permitea cavaleriei să atace în forță. Echipajul carelor legate între ele cu lanțuri sau cu funii „roată de roată"[1] se găsea la aceeași înălțime cu cavaleria în ofensivă, aflată sub focurile bombardelor și obuzierelor care apărau pozițiile husiților. Pe vremea aceea, canonada avea încă o eficiență redusă. **Tactica militară husită,** care în principiu, a avut un caracter defensiv, a fost concepută de Jan Žižka, singurul mare conducător de oști care nu pierdut nici o bătălie. Poate unul dintre motive a fost acela că nu procedau în mod standard, ci de fiecare dată a știut să folosească în mod genial avantajele terenului. Tot el a avut și ideea ca luptătorii pedeștri să înainteze sub protecția formațiunilor de care ce acopereau dintr-una sau din ambele părți coloana care înainta. În timp ce experții militari au ajuns la concluzia că cetatea de care era inexpugnabilă, avansarea în formațiune de care era o manevră riscantă. Aceasta s-a dovedit mai ales în timpul bătăliilor cu ungurii care aveau o cavalerie ușoară și mobilă și împușcau ușor caii înhămați la carele de război, paralizând astfel coloana husiților.

După moartea lui Žižka, căpeteniile husite au reușit să perfecționeze tactica lui militară eficientă deoarece dispuneau de războinici profesioniști din trupele de campanie. Trupele de campanie erau sabia revoluției și se puteau întreține singure, dar curând au început să apară neajunsuri ca și în detașamentele de mercenari. Dorința de acumulare de bunuri materiale era prioritară față de conștiința că luptau pentru idealurile husite. În trupele de campanie încununate de succes s-au adunat oameni dubioși, astfel încât treptat s-a pierdut caracterul inițial „de luptători lui Dumnezeu". Din această cauză, majoritatea locuitorilor cehi au întâmpinat cu bucurie înfrângerea trupelor de campanie husite de la Lipany.

Bătălia de la Lipany nu a însemnat însă sfârșitul gloriei militare cehe, ci mai degrabă invers. Dacă anterior, tactica militară husită fusese folosită de catolicii cehi, acum ea a ajuns să fie preluată și de

[1] Cetățuile de care erau așezate în formă de patrulater, iar intervalele dintre care se acopereau cu scuturi ghintuite, din spatele cărora se trăgea cu arbalete sau cu bombarde (N.T).

străini. Peste tot unde aveau loc lupte în spațiul central european, celebrii războinici cehi se aflau la mare căutare. Foștii membri ai trupelor de campanie, nobilii, militarii împreună cu cetele lor înarmate și diferiți indivizi plecau să se înroleze „în servicii străine" în Ungaria (bătălia dintre Habsburgi și Iageloni pentru tronul de la Budin, luptele cu turcii), în Polonia (unde continuau conflictele între regele polon și ordinul cavalerilor germani), în provinciile austriece și germane ale Imperiului. **Mercenarul ceh** a devenit o noțiune, iar stilul militar de subzistență i-a ajutat pe mulți mici nobili și locuitori fără origine nobilă să își îmbunătățească nivelul de viață. Această situație a durat până la începutul secolului 16, când a apus gloria artei militare husite, bazată pe taberele de care și a fost înlocuită cu ascensiunea infanteriei de tip elvețian și cu o artilerie mai bună, pe care înșiși husiții au ajutat-o să se dezvolte. Faima extraordinară de care se bucuraseră odinoară taberele de care s-a răspândit în Polonia și în Ucraina, adică acolo unde nu existau arme de foc bune, iar oștirile se bazau pe detașamente de cavalerie. Nivelul de răspândire al tacticii husite și interesul față de mercenarii cehi sunt dovedite și de terminologia militară folosită în unele limbi europene (de pildă, se spune că termenul *pistol* a apărut din cuvântul ceh vechi *píšťala* care însemna o pușcă îngustă).

Războiul și confruntările militare s-au reflectat și în structura societății cehe. Astfel, în timpul revoluției și al luptelor pentru tronul ceh, unii dintre cei mai bogați și mai influenți nobili au fost hatmanii și politicienii din diferite tabere și din grupul catolicilor. Tocmai, în perioada husită, s-au creat premizele pentru ascensiunea unor familii modeste, ca de pildă familiile Smiřice din orașul cu același nume, Kostka din Postupice, Vřesovice. Această așa-numită aristocrație militară a confiscat nu numai latifundiile întinse ale bisericii, dar s-a și îmbogățit de pe urma expedițiilor militare. Majoritatea acestor familii nu făceau parte din înalta nobilime, dar prin bogăția și influența lor politică i-a depășit de multe ori pe mulți reprezentanți ai ei.

IV. CULTURA ÎN PERIOADA HUSITĂ

IV/1 Situația religioasă

Manifestările violente ale revoluției husite au fost într-o foarte mare măsură expresia sentimentelor religioase acute care au izvorât din climatul ideatic al goticului și din particularitățile evoluției țărilor cehe

în secolul 14. Husitismul nu a fost însă un curent ideologic unitar. Deși caracterul lui dominant a fost impus de Jan Hus și de discipolii lui de la Universitatea din Praga, el a fost influențat și de alte elemente. Așa de pildă, husiții moderați de tipul lui Příbram, praghezii lui Rokycana și husiții din estul Cehiei au respectat mai mult sau mai puțin principiile de bază ale lui Hus, pe care le-au prelucrat și lărgit, la fel ca și biserica calixtină postrevoluționară.

În mediul taborit s-au impus relativ puternic concepțiile diferitelor secte eretice care până la revoluție își găsiseră refugiu în Cehia de Sud și de Sud-Vest, dar și în Žatec și în alte ținuturi rurale. De aici au rezultat caracterul deosebit al curentului taborit și al organizațiilor lui religioase, precum și disputele ideologice violente dintre clerul taborit și magiștrii praghezi. Concepția religioasă a taboriților a fost influențată în mod deosebit de două secte.

În faza inițială de existență a comunității taborite aceasta a fost Uniunea Fraților și Surorilor de Spirit Liber, cunoscuți și în alte țări europene. Scopul lor îl constituia eliberarea sufletului și trupului omenesc din cătușele lumii viciate. Ei își închipuiau că regatul lui Cristos și regatul din ceruri este un veac de plăceri și petreceri care nu se vor sfârși niciodată. Această concepție a fost îmbrățișată de celebrii **adamiți** (după numele primului om, Adam care umbla gol) care practicau orgii sexuale colective. Nu este exclus, ca obiceiurile lor să fi atras atenția unor oameni care la începutul revoluției au folosit descompunerea sistemului administrativ, abandonând legăturile conjugale care nu îi făceau fericiți. Majoritatea taboriților nu i-a primit în rândurile lor pe Frații și Surorile de Spirit Liber, ci i-a izgonit, iar până la urmă însuși Žižka a lichidat fizic nucleul lor.

Un ecou relativ mai mare în mediul taborit l-au avut membrii sectei din Valdenštein, una dintre cele mai răspândite secte din lumea creștină apuseană. Concepțiile ei au fost preluate de Jakoubek din Stříbro și de alți gânditori praghezi, deși cel mai mult au fost aplicate de taboriți. Principalele caracteristici ale confesiunii taborite (simplificarea ritualurilor religioase, importanța predicii, refuzul de a depune jurământ și de a accepta intervențiile sfinților, respingerea luxului și a bogăției, nerecunoașterea purgatoriului, interpretarea Bibliei ca singura autoritate scrisă) au coincis cu concepția valdenșteinilor. De fapt, numai respingerea violenței în relațiile interumane, inclusiv a pedepsei cu moartea și a războaielor nu a fost însușită de taboriți, cu toate eforturile seniorului Mikuláš din Pelhřimov.

Ideea nonviolenței l-a atras și pe **Petr Chelčický,** un filozof original din sudul Cehiei, care înainte de 1419 a fost foarte apropiat de taboriți. Dar după ce idealul corijării creștinismului în spiritul legii divine a luat forma violenței revoluționare și a luptei înarmate, Chelčický s-a despărțit de prietenii săi taboriți pe care a început să-i critice la fel de dur ca și pe celelalte curente husite și pe catolici.În lucrările sale (*O boji duchovním*, *Siet´viery pravé*, *O trojún lidu řeč*, *Postila*) el a definit statul ca o formă organizată de violență și a respins inegalitatea socială ca pe un fenomen ce contravenea legii lui Cristos. Pe de altă parte însă, el a fost conștient că aplicarea consecventă a preceptelor evangheliei nu era posibilă în lumea de pe pământ.

În perioada care a urmat bătăliei de la Lipany, concepțiile lui Chelčický au stat la baza creării **Unității frației.** Această biserică minoritară a apărut ca o expresie a dezamăgirii provocată de încercarea de a transpune idealurile biblice în viața societății cehe. Prima generație a unității considera că una din cauzele acestui eșec o constituia lupta fizică prin care taboriții încercau să convingă lumea despre adevărul evangheliei. Frații s-au rupt în mod programatic de biserica romano-catolică și i-au ales în fruntea lor pe cei mai înțelepți. În felul acesta, a fost creată prima biserică adevărat reformată din societatea cehă. Deoarece această biserică nu coincidea cu compactatele, Jan Rokycana a reușit să obțină de la Jiří de Poděbrad acordul de a se instala în satul Kunvald de pe domeniul Litice. Aici, la sfârșitul anilor '50, a înființat comunitatea sa într-un loc ferit, așezat la poalele munților Orlice. Membrii ei se comportau după preceptele Noului Testament, refuzau comerțul, majoritatea meșteșugurilor, profitul și nu acceptau ca dintre ei să facă parte reprezentanți ai păturilor înstărite ale societății. Ei considerau că orice fel de cultură este inutilă, cu excepția lecturii și a studiului Bibliei. În timpul domniei lui Jiří de Poděbrad Unitatea frației nu a trezit nici un ecou în societatea cehă.

Pe vremea aceea, circa 70 % din locuitori făceau parte din biserica calixtină condusă de arhiepiscopul ales Jan Rokycana, care își avea sediul în biserica Fecioarei Maria din Týn, principala biserică husită din țară. În fruntea bisericii catolice se afla un arhiepiscop cu reședința la Hradul din Praga lângă catedrala Sf.Vít. În timpul domniei lui Jiří de Poděbrad acesta a fost Hilarius Litoměřický care în vremea disputei cu curia papală și cu Poděbrad a preferat să se mute la Plzeň. În Moravia numărul catolicilor a fost mai mare decât în Cehia; în rest,

țările vecine ale Coroanei cehe au recunoscut complet biserica romano-catolică.

IV/2 Cultura și învățământul

De obicei, războaiele de lungă durată, schimbările rapide din viața politică și relațiile economice dificile nu crează o situație prea favorabilă în domeniul culturii și învățământului. Acest lucru nu a fost însă valabil în epoca husită deoarece reformatorii prerevoluționari, inclusiv Jan Hus, au discutat despre importanța culturii pentru înțelegerea legii divine. Prin urmare, în concepția lui Hus, cultura permitea în primul rând accesul la textele moraliste și religioase, mai ales la Biblie, fără să aibă o valoare intrinsecă întrucât cunoașterea principiilor legii divine permitea participarea regulată la predicile și slujbele religioase. Învățătura ca atare nu a predestinat pe nimeni la mântuire și o serie de gânditori husiți s-au călăuzit după cuvintele din Biblie, potrivită cărora regatul divin era deschis (mai ales) oamenilor „săraci cu duhul".

Curentele husite radicale, mai ales unii preoți husiți cu idei extremiste au dezvoltat această concepție, respingând orice fel de cultură și instruire pe care le considerau inutile și o sursă de orgoliu și trufie. Părerile lor au culminat cu redactarea unui program de distrugere a cărților și bibliotecilor. Masele entuziasmate de țărani analfabeți care așteptau sosirea regatului lui Cristos sau sfârșitul lumii au participat cu elan la această activitate. Pentru că nu știau să citească, cartea nu avea nici o importanță pentru ei. Părerile extremiste nu au avut o viață prea lungă, deși o bună bucată de vreme magiștrii de la Universitatea din Praga le-au reproșat taboriților atitudinea lor sfidătoare față de cultură. Este evident, că din acest punct de vedere taboriții nu s-au deosebit aproape de loc de Unitatea frăției de mai târziu.

Neîncrederea taboriților în cultură s-a reflectat și în interesul lor scăzut față de învățătură. Taboriții nu s-au preocupat prea mult de școlile parohiale din ținuturile lor, astfel încât unele au dispărut, iar altele au intrat în letargie. Relatările celebrului umanist, papa Aeneas Silvio Piccolomini despre țărăncile cehe care știau Biblia mai bine decât un preot italian, nu pot fi luate în serios. Este vorba despre o hiperbolă literară tipică cu atitudine critică față de clerul italian care prefera stilul de viață degajat renascentist față de preceptele din Biblie. Țărăncile cehe cunoșteau bine Sf. Scriptură, nu datorită propriilor lor lecturi, ci a participării regulate la predici. Țăranca cehă știutoare de carte era pe vremea aceea o excepție.

Deși învățământul s-a confruntat cu probleme și în cadrul altor curente husite, el și-a îndeplinit menirea într-o măsură, ce-i drept limitată. În timpul revoluției școlile particulare au continuat să funcționeze la Praga, Hradec Králové și în alte orașe unde de multe ori predau licențiați și magiștrii de la universitatea pragheză. Un nivel înalt și-au menținut școlile din orașele catolice, mai ales din Plzeň și České Budějovice.

Într-o situație mai grea s-a aflat Universitatea din Praga care după emiterea *Decretului de la Kutná Hora* a devenit o instituție închisă. Conciliul de la Konstanz nu a recunoscut-o ca pe o instituție de învățământ superior deoarece își desfășura activitatea în spirit „eretic". De aceea, universitatea nu avea studenți străini. Încă înainte de revoluție și-au încheiat activitatea și practic au dispărut facultățile de drept, teologie și medicină. Apoi, în aprilie 1420, datorită pericolului unui război iminent s-a închis și facultatea de arte care până nu de mult fusese centrul ideologic al reformei husite. Ea și-a reluat activitatea cu dificultăți abia în 1431, dar procesul de învățământ a luat avânt abia în anii 40. Încercările catolicilor de a deschide o facultate de arte au eșuat în mod legitim. Universitatea pragheză limitată la o singură facultate a funcționat multă vreme ca o instituție închisă din punct de vedere național și confesional, unde învățau intelectualii calixtini care urmau să predea și să lucreze la școlile și în administrația din provincie. Decăderea învățământului superior praghez a determinat plecarea tinerilor talentați în străinătate și trecerea lor frecventă de la utraquism la catolicism. Intelectualitatea cehă și moravă plecase încă mai înainte să studieze la universitățile din Viena, Cracovia, Bologna, Padova și din provinciile germane ale Imperiului.

Pierderea contactului intelectualilor husiți cu lumea civilizată europeană nu a putut fi echilibrată nici de lărgirea orizontului păturilor simple ale populației. Participarea țăranilor și a orășenilor la expedițiile militare de pe teritoriul țărilor cehe și din străinătate a contribuit fără îndoială la depășirea barierelor regionale tradiționale și la cunoașterea spațiului central european. Această tendință a fost apoi întărită de angajarea mercenarilor cehi în „slujba străinilor". Dar și pentru perioada husită a fost în general valabil că țăranii și meșteșugarii nu și-au părăsit loturile de pământ și micile ateliere.

IV/3 Literatura și muzica

În perioada husită, arta cehă, indiferent că a fost creată de calixtini sau catolici, s-a caracterizat, în general, printr-o funcție actuală și agitatorică foarte pregnantă. În vremea aceea, creația artistică era parte componentă a confruntărilor religioase și politice, scopul ei principal fiind câștigarea cât mai multor adepți ai ideilor artistice sau întărirea convingerii lor că sunt corecte. Aproape întreaga producție artistică s-a abătut de la problematica lumească și s-a concentrat pe problemele spirituale, a subliniat relația rigidă (moral severă) față de lume și a impregnat-o cu conștiința responsabilității și a unei misiuni suprapersonale. Aceasta înseamnă că în perioada husită arta (mai ales creația artiștilor husiți) s-a abătut de la evoluția ei de până atunci, dar în nici un caz nu s-a rupt complet de trecut. În realitate, artiștii s-au inspirat din orientările spirituale tensionate ale perioadei gotice pe care le-au dezvoltat în mod unilateral.

Această constatare este valabilă atât pentru artele plastice, cât mai ales pentru literatură, deoarece cuvântul scris, recitat sau vorbit s-a bucurat de o atenție deosebită. Funcția agitatorică a cuvântului, capabil să pună în mișcare istorică mase de oameni, a contribuit la răspândirea în continuare *a limbii* cehe în formă scrisă și orală, în timp ce latina a devenit limba conversațiilor savante sau a lucrărilor destinate publicului internațional. De asemenea, introducerea **ortografiei cu semne diacritice,** a contribuit la o percepție mai ușoară, la crearea și copierea textelor cehe, unul dintre propagatorii noii ortografii fiind însuși Jan Hus.

În literatura husită Biblia și interpretările ei au ocupat un loc central. Atenția acordată Sfintei Scripturi și legii divine leagă husitismul de marile mișcări reformatoare din secolul 16 (luterană, zwingliană și calvină). Până la sfârșitul veacului 15 au apărut patru redactări ale traducerii în limba cehă a Bibliei și sute de manuscrise ale textului creștin fundamental pe care îl avea fiecare preot instruit și într-o măsură tot mai mare nepreoții știutori de carte. Învățații husiți considerau că Sfânta Scriptură reprezenta și o normă estetică și au încercat să imite stilul ei „inferior", accesibil tuturor oamenilor, fără deosebire de gradul de cultură.

Concepția husită a legii divine este expusă în numeroase **tratate** (lucrări cu caracter științific, de multe ori polemic) scrise în limba cehă și latină. Opera fundamentală a lui Hus este *De ecclesia* (Despre biserică) în timp ce alte lucrări ale lui (*Dcerka; Výklad viery, desatera*

a păteře) se adresează unui public larg, având un caracter de popularizare a științei. Dintre taboriți cel mai fecund autor de tratate și cărți voluminoase a fost **Mikuláš din Pelhřimov** (a scris de asemenea un rezumat al principiilor confesiunii taborite), dintre praghezi **Jakoubek din Stříbro** și **Jan Rokycana,** în timp ce conservatorii husiți au găsit un purtător de cuvânt de excepție și un polemic ironic în persoana lui **Jan Příbram,** autorul unei cărți critice despre *Viața preoților taboriți.* Din tabăra catolicilor au intrat în polemică cu discipolii husiți maestrul **Ondřej din Brod,** iar în vremea lui Jiří de Poděbrad **Hilarius Litoměřický.**

O variantă a tratatelor polemice au fost și **disputele** semiștiințifice care au continuat tradiția disputelor îndrăgite încă din vremea prehusită. De criticarea celor patru articole pragheze s-a ocupat compoziția catolică în versuri *Václav, Havel a Tábor* în timp ce interpretarea husită a adevărurilor divine este apărată de *Hádání Prahy s Kutnou Horou (Cearta Pragăi cu Kutná Hora).* Această operă în versuri a apărut în 1420 și face parte din așa numitul *Manuscris de la Budyšín* împreună cu alte compoziții în versuri *(Žaloba Koruny české, Porok Koruny české k pánom českým)* și cu pamfletele în proză, îndreptate împotriva lui Zigmund de Luxemburg și a nobililor fideli lui. De activitatea de predicator se apropie culegerile de postile ale lui **Jan Hus, Jan Želivský din Stříbro, Jan Rokycana** și altor personalități.
Un mare avânt a cunoscut creația istoriografică care a încercat să ofere mărturii despre evenimentele dramatice și revoluționare. Cea mai importantă operă scrisă în latină și ulterior tradusă în limba cehă este *Cronica husită* a Maestrului **Vavřinec** din **Březová**, discipol al lui Jakoubek și Rokycana. Vavřinec a fost de asemenea autorul unei compoziții ample în versuri *Carmen insignis coronae Bohemiae* (Cântec dedicat Coroanei cehe) care preamărește victoria husiților de la Domažlice și al altor manifeste care erau adresate străinătății. Singurul document care ne ajută să cunoaștem mentalitatea orășenimii din Praga și Hradec Králove este culegerea de așa-numite *Vechi letopisețe cehe* care evocă și comentează evenimentele din timpul înscăunării lui Václav IV pe tronul Imperiului roman (1376) până la sfârșitul domniei lui Ludovic Iagellon. Ultimele luni din viața Maestrului Jan Hus au fost evocate de martorul ocular **Petr din Mladoňovice**. Din producția istoriografică catolică trebuie semnalată, mai mult ca valoare de sursă decât ca importanță literară, cronica soldatului – mic nobil **Bartošek din Drahonice.**

În timpul domniei lui Jiří de Poděbrad au apărut și câteva jurnale de călătorie interesante, legate de activitatea diplomatică a „regelui husit". **Pajul Jaroslav** a descris în jurnalul său călătoria solilor cehi la curtea regelui francez Ludovic XI în 1464 în timp ce **Václav Šašek din Bířkov** a evocat celebra călătorie a Leului din Rožmitál la curțile europene.

Numeroasele evenimente care au avut loc au produs și o bogată corespondență scrisă mai ales în limba cehă. Pe lângă numeroasele scrisori generate de nevoile zilnice și scrise laconic atrag atenția **scrisorile lui Jan Hus,** cu o valoare literară și psihologică deosebită, precum și impresionantele scrisori ale nobilelor **Perchta din Rožmberg**, celebra „doamnă albă" și a surorii ei **Anežka.** Corespondența nobilimii husite și catolice arată că în ciuda interpretării rigide a legii divine, reprezentanții nobililor și-au păstrat într-o anumită măsură stilul de viață, interesele și preferințele (vânătoare, lectura epopeilor cavalerești). În rest, una dintre primele cărți tipărite la tipografia din Plzen a fost *Cronică troiană*. Se pare că menținerea gustului cititorilor pentru lucrările cu tematică cavalerească a fost influențată și de perioada respectivă, dominată de războaie și conflicte armate. Ideile umanismului au reînceput să pătrundă în Cehia până în anii '60, desigur mai pregnant în mediul catolic decât în cel husit. Singura operă umanistă mai importantă din această perioadă este *Dialogul* scris de nobilul catolic **Jan din Rabštejn** care critică vehement războaiele autohtone și exprimă dragostea lui față de țară.

Literatura din perioada husită s-a încheiat aproape în mod simbolic odată cu **apariția tiparului.** Această invenție revoluționară a permis răspândirea producției literare, într-o măsură incomparabil mai mare decât până atunci, marcând un moment de cotitură în evoluția culturii europene. Nu este de loc întâmplător că prima tipografie a fost înființată în orașul catolic Plzen în 1468. În acest oraș se afla reședința arhiepiscopului bisericii catolice de atunci care a început să folosească tiparul în activitatea administrativă și ideologică. Apoi, au apărut tipografii și în alte orașe, ca de pildă la Brno, Praga, Olomouc, Vimperk și Kutná Hora. Până acum se cunosc câteva zeci de titluri tipărite până în anul 1500 (incunabule).

Dar poate cele mai cunoscute manifestări artistice ale perioadei husite sunt **cântecul și incantația.** Aceste forme erau accesibile unui cerc larg de locuitori care puteau să le perceapă mai ușor, să le cânte, să le transmită, să le transforme și eventual să le completeze. În

atmosfera agitată prerevoluționară fuseseră create o mulțime de cuplete populare care reacționau la evenimentele actuale (de pildă, *Zbyňek biskup Abeceda*, referitor la arderea scrierilor lui Wyclif). Tonul și conținutul lor sugerează că au fost compuse cel mai degrabă de studenții de la Universitatea din Praga care le cântau pe străzi și în piețe. Deoarece husiții nu erau adepții distracțiilor lumești, cupletele populare ale timpului și-au pierdut dimensiunea comică. Husiții, aparținând tuturor curentelor, respingeau cântecele lumești (de dragoste, de beție) și recunoșteau doar cântecele religioase cântate în timpul slujbelor religioase sau cu ocazii solemne (procesiuni de mulțumire lui Dumnezeu pentru victoriile repurtate). Cântecele religioase îndeplineau și o funcție didactică deoarece conțineau preceptele fundamentale ale husiților despre legea divină. De asemenea, interpretarea lor colectivă consolida sentimentul de solidaritate și de apartenență la aceeași comunitate. Același lucru este valabil și în legătură cu cântecele de război, indiferent că au fost taborite (celebrul coral *Ktož sú boží bojovníci* – opera preotului Čapek) (Cine sunt luptătorii lui dumnezeu N.T) sau pragheze (*Povstaň, povstaň veliké město pražské) (Ridică-te, ridică-te, tu mare oraș praghez N.T).*

Se înțelege că husiții au cultivat mai ales **cântecul ceh** deoarece limba cehă era o garanție a înțelegerii mesajului lui. Prin folosirea limbii naționale în slujbele și cântecele religioase, eforturile husite au prevestit eforturile de reformare europeană și au creat premizele dezvoltării cântecului și a creației de cântece în perioada următoare. Totodată trebuie menționat că husiții au preferat cântecele pe o singură voce și nu cele pe mai multe voci pe care le considerau un lux neavenit, la fel ca și muzica de orgă (mai ales la început).

IV/4 Arta plastică

Puține domenii ale activității creatoare au fost marcate de husitism atât de puternic ca artele plastice. Concepția lui Jakoubek din Stříbro și a altor gânditori husiți, potrivit cărora un creștin adevărat nu avea voie să dețină tablouri ale sfinților și ființelor divine (în limba cehă veche acest substantiv desemna opere plastice și sculpturi) a izvorât din concepția platoniano-augustină și în general din filozofia creștină. Dumnezeu era ființa supremă și cea mai desăvârșită care nu putea fi percepută în întregime de oamenii obișnuiți. După părerea preoților husiți radicali, adevăratul creștin nu avea nevoie nici de intervenția sfinților, deoarece trebuia să poarte în suflet legea lui Dumnezeu. Din

aceste abordări teoretice s-a născut celebrul **iconoclasm husit** care a dus la eliminarea consecventă a statuilor, picturilor, orgilor și altor „obiecte de lux inutile" din interiorul bisericilor, inclusiv la dărâmarea unor superbe catedrale. Și în acest sens husitismul a anunțat Reforma europeană de mai târziu. Husiții, oameni simpli și necultivați, nu au înțeles însă motivația teoretică foarte complexă; ei au distrus manifestările lumii „păcătoase" pe care nu le înțelegeau și uneori le-au distrus numai din plăcerea de a strica care le crea sentimentul că sunt importanți.

În mod firesc, iconoclasmul a avut rădăcini foarte puternice în mediul taborit. Țăranii care locuiau în colibe primitive aveau impresia că toate lucrurile sunt păcătoase și contravin legii divine. Un caz tipic s-a întâmplat în primăvara și vara anului 1420, când taboriții au acordat ajutor capitalei. Praga, cu bogăția ei de palate gotice, edificii, biserici, capele și oameni îmbrăcați în veștminte luxoase, a apărut taboriților ca un Babilon predestinat pierzaniei.

Dar în epoca husită arta plastică a stagnat și din alte motive. După moartea lui Václav IV, curtea domnitoare s-a destrămat, iar instituțiile bisericii catolice au părăsit orașul. În felul acesta, au dispărut cei mai importanți comanditari și sponsori de operele artistice. În orașele husite mai mici situația a fost și mai gravă. Dacă refuzau să treacă de partea calixtinilor, artiștii talentați erau obligați să plece în provinciile catolice din Cehia (posesiunile Rožmberg din sudul Cehiei) și Moravia (un centru important a devenit Olomouc) unde au preluat și dezvoltat vechile tradiții.

După trecerea celui mai furtunos val revoluționar s-a îmbunătățit și situația din capitală unde au început să lucreze aurari și reprezentanții altor meșteșuguri artistice. O serie de ilustratori buni de manuscrise și-au câștigat existența prin copierea și ornarea cărților religioase și de rugăciuni, mai ales ale manuscriselor Bibliei (de pildă, a *Bibliei din Martin* care cuprinde cea mai veche reprezentare a lui Jan Hus). Dintre acestea, un loc deosebit ocupă Biblia comandată de hatmanul taborit Filip din Padařov la unul din pictorii de la curtea lui Václav IV. Superbul exemplar dovedește stilul snob al acestui războinic husit, un fost țăran iobag care a încercat să imite cele mai înalte pături sociale. În timpul războaielor, constructorii destoinici se remarcaseră prin consolidarea fortificațiilor și cetăților din orașele husite și catolice. Activitatea în domeniul construcțiilor a trebuit însă să aștepte condiții mai favorabile și bani pe care războiul îi înghițise

pentru o bucată de timp. Această perioadă propice a apărut după încheierea convențiilor de la Olomouc în 1479 și mai ales după concilierea religioasă de la Kutná Hora în 1485. Alături de evenimentele politice, dezvoltarea activității artistice a fost legată și de reluarea extracției de argint la minele din Kutná Hora, ale căror rezerve s-au epuizat însă rapid. Frecventele aprovizionări cu metal galben ale seifurilor curții regale i-au permis lui Vladislav Iagello să aloce mijloace financiare importante refacerii grandioase și reconstrucției Hradului din Praga care fusese distrus de garnizoanele militare. Însuși regele s-a mutat la Hrad în 1485, părăsind Curtea regală din Staré Město, unde regii cehi locuiau de la sfârșitul secolului 14. Noua înfățișare a reședinței trebuia să oglindească aspirațiile îndrăznețe și planurile politicii regelui care preluase moștenirea lui Carol IV, dar care au avut rezultate mult mai modeste.

Înainte ca Vladislav să își mute reședința la Hradul din Praga, locuitorii din Staré Město, cu acordul lui, au hotărât să ridice cunoscutul turn Prašná Brána (Pulberărie N.T) în imediata apropiere a Curții regale. Arhitectul care l-a ridicat, un autodidact talentat, **Matěj Rejsek** s-a inspirat în principal din modelele lui Parléř care construise Turnul Podului din Staré Město. Rejsek a fost unul dintre cei mai îndrăgiți constructori din Staré Město din Praga și din bogata Kutná Hora, unde a contribuit la ridicarea Catedralei sfintei Barbora și a construit cișmeaua frumos împodobită din centrul orașului.

Arhitecții care au lucrat la curtea lui Vladislav au continuat doar parțial tradițiile autohtone, inspirându-se mai degrabă, din operele contemporane ale Saxoniei vecine (construcția monumentală a castelului Albrechtsburg din Meissen) sau din sudul Germaniei. De aici aveau să vină la Praga doi constructori care au imprimat arhitecturii cehe stilul gotic târziu, cunoscut și sub numele de stilul gotic al lui Vladislav (după influența hotărâtoare a curții domnești). Primul dintre ei a fost **Hans (Hanuš) Spiess,** autorul superbului oratoriu regal (loc separat pentru rugăciuni) din Catedrala Sf.Vít din Praga și cel care a reconstruit castelul domnesc Křivoklat. Totodată el este cel căruia goticul ceh târziu îi datorează motivul ornamental al crengilor care se usucă sau sunt tăiate. Mai cunoscut a devenit **Benedikt Ried**, citat uneori sub numele lui adaptat limbii cehe de **Rejt.** El și-a desfășurat activitatea mai ales la Hradul din Praga unde a consolidat fortificațiile și a reconstruit palatul regal. Ried a prelucrat concepțiile lui Petr Parléř și ale arhitecților contemporani din sudul Germaniei,

creând un tip special de boltă arcuită în formă de plasă, ale cărei nervuri formează modele ritmice continue fără urme de joncturi mecanice. O dovadă unică o constituie așa-numita **Sală Vladislav** proiectată de Ried în Hradul de la Praga. Celebră a devenit și bolta proiectată de Ried a Catedralei Sf.Barbora din Kutná Hora și bisericii Sf.Nicolae din Louny. Lucrările lui au marcat și afirmarea unui curent artistic nou, respectiv al Renașterii pe care pietrarii italieni au adus-o în arhitectura cehă. Cu ajutorul lor, Ried a decupat în sala Vladislav ferestre mari și dreptunghiulare, practic renascentiste. Într-o măsură și mai mare el a aplicat elementele de inspirație renascentistă în construcția așa-numitei aripi a lui Ludovic (după 1505) în Hradul din Praga. Acestea au fost însă doar primele manifestări ale noului stil artistic.

În arhitectura religioasă cehă, goticul târziu și-a păstrat un loc dominant la sfârșitul sec.15 și în secolul următor. Dintre monumentele importante trebuie menționate biserica Ridicării la Ceruri a Fecioarei Maria din Most, unul dintre puținele monumente din Cehia de Nord conservate înainte de începerea extracției de cărbune, terminarea bisericii Sf. Bartoloměj din Plzeň, numeroase biserici din sudul Cehiei, catedrala Sf. Mauriciu din Olomouc și biserica Sf.Iacob din Brno.

Goticul târziu în domeniul artelor plastice s-a manifestat și în arhitectura laică care până în zilele noastre oferă mărturii despre refacerea economică treptată a țărilor Coroanei cehe de la sfârșitul veacului 15. Ried a lucrat și pentru personalități politice importante ale timpului și a proiectat ample reconstrucții ale unor reședințe nobiliare (castelul Švihov pentru Půta din Rýzmberg, castelul Blatná al înaltului pârcălab Zdeněk Leul din Rožmitál). Castelele Rábí care aparținea lui Půta din Rýzmberg și Kunětická Hora din Pernštejn s-au transformat în mari cetăți. Ambele construcții au reacționat la dezvoltarea vertiginoasă a artileriei de la sfârșitul secolului 15, nu numai pentru că au încercat să reprime efectele ei, dar au putut să le și folosească. Dintre cele mai importante castele în stil gotic târziu din Moravia fac parte Pernštejn și Helfštejn, în timp ce Tovačov păstrează un portal renascentist din 1492, una dintre cele mai vechi mărturii ale renașterii în domeniul artelor plastice din țările cehe. În perioada cuprinsă între sfârșitul secolului 14 și mijlocul secolului 16 s-au dezvoltat o serie de reședințe fortificate mai mici – citadele, datorită creșterii numărului de mici nobili care își câștigau existența din serviciul militar. Unele citadele de la sfârșitul secolului 14 sunt

remarcabile și din punct de vedere arhitectural (Tuchoraz lângă Český Brod, Kestřany lângă Písek).

Un avânt remarcabil în domeniul construcțiilor s-a manifestat și în orașele regale sau în orașele vasale. Este vorba despre fortificațiile orășenești (Slaný, Kouřim, Louny, Klatovy, Litoměřice, Prachatice, Třebon), dintre care unele datează încă din vremea lui Jiří de Poděbrad, primăriile (Olomouc, Brno) în timp ce casele originale din piatră, construite în secolele 13-14, cu frontoane înalte au primit un alt veștmânt în stil gotic târziu. Au apărut și construcții noi. Orășenii bogați, la fel ca înainte, imitau stilul păturilor superioare. Multe case uimesc prin bolta lor care împarte spațiul în suprafețe luminate și întunecate, ca și prin fațadele fastuoase. Nu este vorba numai despre casele din Praga, Kutná Hora (cunoscuta Casă din Piatră), Plzen, Brno și Olomouc, dar și din Tábor și din orașele vasale (Český Krumlov, Prachatice, Jindřichův Hradec, Dačice, Slavonice).

În această perioadă artele plastice din orașele catolice (Plzeň, České Budejovice, domeniile Rožmberg) s-au inspirat din modelele prehusite. Până la urmă chiar și biserica calixtină a lui Rokycana a adoptat o atitudine mai conciliantă față de ornamentația sculpturală a bisericilor, contribuind implicit la dezvoltarea sculpturii în stil gotic târziu. Astfel au apărut operele unor sculptori anonimi în lemn care uimesc prin simțul realist, aproape naturist de reprezentare a figurilor (Maestrul plânsetului lui Zlíchovský, Maestrul tristeții lui Žebrácký).

Pictura cehă de la sfârșitul secolului 15 s-a apropiat de picturile străine, deși a rămas în urmă față de maeștii italieni și olandezi. Picturile valoroase murale (Capela Smíšek din biserica Sf.Barbora din Kutná Hora) și picturile în formă de casete sunt depășite însă de opera Maestrului altarului din Litoměřice care s-a inspirat din arta renașterii italiene.

CAPITOLUL VI

STATUL CEH CU REPREZENTAREA STĂRILOR (1485-1620)

I. TERMINOLOGIA EPOCII: UMANISM – RENAȘTERE – REFORMA –ANTIREFORMA – STĂRI – CENTRALISM – MANIERISM

Istoricii și manualele de istorie definesc în mod tradițional cumpăna secolelor 15-16 ca hotarul care desparte evul mediu de perioada modernă. Și în cazul evoluției țărilor cehe există argumente importante care susțin această afirmație. În timpul revoluției husite societatea cehă ajunsese într-o stare de mare izolare, chiar dacă nu totală față de restul Europei, mai ales față de țările mai dezvoltate din partea de sud și vest. La depășirea acestei stări de izolare și la reincluderea țărilor cehe în circuitul european au contribuit o serie de evenimente revoluționare care au schimbat fundamental imaginea despre lume și au determinat o conectare mai puternică la politica, cultura și economia Europei, dar nu la nivelul ideal și proclamativ al universalismului medieval, ci în plan concret.

Din punct de vedere cronologic, prima dintre aceste transformări a fost expansiunea puterii turcilor otomani care la sfârșitul evului mediu stăpâneau bazinul răsăritean al Mării Mediterane și Balcanii, inclusiv Constantinopolul pe care l-au cucerit în 1453. Extinderea teritorială a Imperiului Otoman a îngrădit comerțul Europei cu Asia amenințând implicit Ungaria și Austria. Prin urmare, pericolul

otoman a afectat nemijlocit spațiul central-european și confederația cehă. Din această cauză, de la mijlocul secolului 15, țările central europene au încercat să își coordoneze eforturile pentru a înfrânge sau stăvili presiunea otomană. Această tendință a culminat în 1526, când s-au pus bazele așa-numitei monarhii dunărene (care cuprindea țările Coroanei cehe, Austria, regatul ungar) condusă de dinastia de Habsburg.

Europa de Apus și Europa Meridională au avut reacții diferite. Dorința de a pătrunde în Asia, de a descoperi noi și bogate resurse de metale prețioase și de a câștiga controlul asupra comerțului cu mirodenii a determinat statele consolidate din Peninsula Iberică (Spania, Portugalia) să încerce să găsească drumuri noi spre continentul asiatic și să stabilească legături directe cu India pe care europenii o considerau o țară cu bogății fabuloase. Navigatorii portughezi au înconjurat Africa (1498) și s-au oprit pe țărmurile Indiei. Cristofor Columb a fost primul european atestat care a debarcat în America (12 octombrie 1492), iar urmașii săi au colonizat treptat „Lumea Nouă". În a doua parte a secolului 16 olandezii și nemții au pornit pe urmele portughezilor și spaniolilor, creând primele colonii europene de dincolo de ocean. Astfel, pentru europeni, lumea care până atunci se limitase doar la ținuturile creștine și la vecinii lor, s-a mărit considerabil. Acum, principalele drumuri comerciale conduceau de partea cealaltă a Atlanticului în timp ce importanța ținuturilor din bazinul Mării Mediterane a scăzut.

Tocmai în această perioadă de răscruce a secolelor 15-16 nordul Italiei a creat opere valoroase. Din orașele state italiene (Florența, Veneția, Verona, Ferrara, Milano, Mantova) noile curente ideologice și noul stil de viață au început să se răspândească cu succes aproape în toată Europa creștină de apus Aceste curente, denumite **umanism și renaștere**, corespundeau intereselor unui individ care respingea povara propriei insuficiențe, fiind conștient de valoarea forțelor sale creatoare. Nașterea acestor curente în nordul Italiei nu a fost de loc întâmplătoare. După depășirea urmărilor epidemiei de ciumă, ținuturile din depresiunea Padului au redevenit principala regiune culturală a Europei. Dar acest nivel cultural nu corespundea cu fărâmițarea politică pe care oamenii de cultură și politicenii au încercat să o depășească prin evocarea trecutului glorios al antichității și a puterii imperiului roman din evul mediu, în a cărui refacere credeau. În secolul 14 antichitatea și cultura antică deveniseră în Italia de Nord un ideal care era imitat aproape în toate sferele activității omenești.

Imitarea trecutului, având ca scop îmbunătățirea prezentului dovedește de fapt legătura cu gândirea medievală (să ne aducem aminte că mișcarea reformei și husitismul au făcut apel la biserica apostolică și la primii creștini), dar o consecință legitimă a fost apariția unor condiții noi și dispariția modului de înțelegere medievală a lumii.

Pentru evul mediu dezvoltat și târziu a fost semnificativă acutizarea contradicției dintre **omenire** (în latină *humanitas*) și **divinitate** (*divinitas*), tensiune pe care arta gotică a surprins-o în mod desăvârșit. **Divinitatea** veșnică și perfectă avea o valoare mult mai mare decât viața omenească limitată ca timp și imperfectă în esența ei. Începând din secolul 14 în regiunile din nordul Italiei a început să se contureze o nouă concepție, respectiv contradicția dintre **omenirea** înțeleasă în adevăratul ei sens și **barbarism** (în latină *barbaritas*). În timp ce gânditorii din evul mediu dezvoltat își concentraseră atenția pe studiul problemelor divine (*studia divina*), umanismul s-a concentrat pe aspectele umane (*studia humana*). **Umaniștii,** cum s-au numit adepții noului curent, au rămas creștini, nu au negat existența lui Dumnezeu și au considerat că omul nu se află în centrul universului, ci este o ființă demnă, a cărei existență se bazează pe valori umane originale. Dintre ele făceau parte mai ales capacitatea de a discuta rațional și dreptul de a hotărî liber. În concepția lor însă omul nu putea să aibă un comportament absolut liber, deoarece ființele omenești nu erau perfecte, comiteu greșeli și dădeau dovadă de slăbiciuni morale. De aceea, omul trebuia să înțeleagă propria sa libertate și limitele ei, acesta fiind unicul mod prin care înceta să mai fie **barbar** și devenea un ins **echilibrat, responsabil și tolerant.** Umaniștii și-au întemeiat părerile lor mai ales pe operele filozofilor greci și romani precreștini care reprezentau pentru ei o autoritate mai mare decât Biblia.

Discipolii abordării creștine tradiționale nu priveau cu entuziasm ideile umaniștilor deoarece ei criticau idealul ascezei și abaterea de la viața pământească ca fenomene nenaturale, punând astfel la îndoială poziția bisericii și concepția ei despre lume și societate. Cu toate acestea, divergențele dintre creștinism și umanism nu au fost de neînvins, iar în secolul 16 bisericile creștine (atât biserica catolică, cât și cea reformată) au inclus principiile umaniste în programul lor. Ele s-au referit în special la educație și la cultură, concretizându-se în încurajarea studiului limbilor străine (greaca, latina, ebraica) și a științelor naturii (medicina, astronomia, geografia, fizica, matematica), de multe ori pe baza metodelor noi (practică, experiment). În felul

acesta, umanismul se află și la izvoarele științei moderne. La cunoașterea idealurilor umaniste a contribuit inventarea **tiparului** după 1450, chiar dacă avantajele lui au fost folosite prima oară de biserica catolică. În această invenție un rol decisiv a avut **Johannes Gutenberg,** ale cărui merite au fost apreciate în țările cehe încă în jurul anului 1470. Umanismul s-a bucurat de succes și datorită folosirii unei singure limbi supranaționale. Această limbă a rămas latina, dar în nici un caz latina „barbară" a evului mediu, ci latina care a încercat să imite fidel limba Romei antice (așa numita **latina umanistă**).

Umanismul a fost un curent cultural care s-a manifestat mai ales în sfera științelor naturale și sociale, în literatură și în domeniul teoriei politice. Pentru exprimarea acestei noi concepții despre lume, în artă și în stilul de viață s-a încetățenit denumirea de **Renaștere**. La fel ca și umanismul, Renașterea s-a inspirat din antichitate care a constituit pentru ea un model. În rest, în italiană noțiunile de *renaștere* sau *rinascita* înseamnă în sensul lor inițial *refacere, renaștere*, bineînțeles a idealului antic. Dar nici Renașterea nu s-a limitat doar la simpla revenire la antichitate, ci a degajat în special forțele creatoare ale omului, așezând în fața lui idealul unui vieți armonioase și naturale.

Aceste tendințe s-au manifestat cel mai vizibil în operele artistice, mai ales în artele plastice. Pictorii și sculptorii s-au străduit să reprezinte realist personajele, încercând să surprindă chiar și starea lor psihică. În felul acesta ei au înlăturat rigiditatea medievală și anume o disproporționalitate intenționată pe care le-au înlocuit cu o concepție naturală despre om. Totuși ei nu au procedat astfel în mod constant, deoarece în majoritatea lucrărilor lor sunt evidente idealizarea subiectului reprezentat și modelele antice. Genurile răspândite și îndrăgite ale artei renascentiste au fost portretul și scenele de masă desfășurate în incinta unor construcții antice sau într-un ținut devenit componentă a tabloului. Nu au lipsit nici **alegoriile** din viața cotidiană cu inspirație din motivele medievale. Dar arta plastică s-a concentrat mai ales asupra omului, ca unitate de măsură a tuturor lucrurilor. Renașterea care s-a inspirat din concepția antică privind armonia frumuseții fizice și spirituale a redescoperit naturaleța și farmecul goliciunii. Concomitent în literatură au pătruns tot mai frecvent **subiectele erotice.** De asemenea, arhitectura care imita operele antice, trebuia să slujească omul. Constructorii s-au orientat în special asupra proiectării unor case confortabile în orașe și localitățile rurale

(vile, case de vacanță, castele), deși mai ales în Italia catolică au fost ridicate biserici superbe.

Stilul de viață renascentist a fost însă pretențios din punct de vedere financiar, fiind însușit numai de persoanele și de familiile foarte importante. Restul populației, în măsura în care a recunoscut noile valori, a încercat să le imite cu mai mult sau mai puțin succes. O trăsătură caracteristică a Renașterii a fost mecenatul, sprijinul conștient acordat personalităților creatoare, respectiv oamenilor de știință, dar mai ales artiștilor. Astfel, artiștii plastici au reușit să iasă definitiv din anonimat, cunoscând gloria încă în timpul vieții.

Umanismul și Renașterea s-au născut în Italia, de unde s-au răspândit în alte regiuni legate ca evoluție și moștenire de antichitate și în Ungaria în timp ce țările din Europa de Nord-Vest, Vest și Centrală au adaptat noile curente la condițiile lor. În spațiul ceh unde relația cu antichitatea a fost întotdeauna una artificială și au lipsit tradițiile orașelor state, aceste curente s-au impus încet deoarece s-au izbit de neîncrederea și de rezistența evidentă a majorității necatolice a populației. Pentru urmașii husiților și pentru Comunitatea fraților cehi ele erau inacceptabile nu numai fiindcă apăruseră în Italia catolică și „a papilor", ci mai ales dintr-un alt motiv. Părerile umaniste și renascentiste care se bazau pe cultul antichității păgâne și pe cultura latină au intrat în contradicție cu autoritatea Sfintei Scripturi și cu legea lui Dumnezeu, în modul cum erau înțelese de mișcarea reformei. Noile curente au găsit un ecou mult mai mare în rândul catolicilor cehi și moravi. Este adevărat, că mai târziu și necatolicii și-au însușit anumite principii ale umanismului ca stil nou de viață și s-au deschis Europei, dar Renașterea cehă și-a păstrat o formă a ei deosebită, caracterizată prin sobrietate morală, mijloace finaciare insuficiente și un număr redus de mecena adevărați.

O cotitură istorică în poziția necatolicilor cehi a însemnat apariția **marilor reforme europene** care au început odată cu reforma lui Luther în ținuturile germane în 1517, cunoscând un ecou rapid în toată zona creștină apuseană. Utraquiștii și frații cehi au încetat să mai fie eretici pentru locuitorii unei mari părți din Europa și au intrat în marea tabără, chiar dacă nu prea unită a necatolicilor. Conducătorii Reformei au creat o biserică de sine stătătoare și complet independentă de papă, chiar dacă în unele probleme au procedat la fel ca husiții în vremea lor. Ne referim mai ales la Martin Luther care îl considera pe Hus predecesorul său direct. Corijarea societății cuprinsă în noțiunea

de **reformare** (în latină *reformatio* înseamnă *refacere, reînnoire, corectare*) nu a fost posibilă fără respectarea strictă a legii lui dumnezeu și a pildei bisericii apostolice. Împărtășania sub dublu chip a devenit pentru laici o componentă a liturghiei simplificate, iar Biblia a constituit textul cu cea mai mare autoritate. Sub influența marilor reformatori s-au radicalizat și necatolicii cehi.

Mai categorică și consecventă decât Reforma luterană a fost Reforma calvină, al cărei nume provine de la părintele ei ideologic Jean Calvin. Părerile acestui reformator francez care a trăit la Geneva au atras în țările cehe mai ales comunitatea fraților cehi. Dar concepția despre viață a lui Calvin, ca mod de activitate și luptă, s-a impus mai mult în țările unde relațiile capitaliste, respectiv micii întreprinzători particulari s-au dezvoltat mai repede decât în Europa Centrală (Anglia, Țările de Jos, o parte din Franța, bazinul Rinului). Pentru **calvini** s-a încetățenit termenul de *reformați* în timp ce din anul 1529 **luteranii** au fost numiți și *protestanți*. Ulterior, această denumire, eventual numele de *evanghelici* a fost generalizată aproape pentru toate confesiunile creștine necatolice.

Prin asocierea la interesele comunității evanghelice din Europa reprezentanții necatolici ai stărilor cehe au intrat în politica internațională, depășind astfel izolarea în care se aflaseră până nu de mult. Era nevoie de acest lucru deoarece refuzând să se consoleze cu pierderea poziției sale, biserica catolică a inițiat o contraofensivă puternică pentru a limita extinderea în continuare a confesiunilor necatolice, eventual pentru recâștigarea de partea ei a unor țări. Programul de **reformare catolică**, denumit de istoricii evangheliști și **Contrareformă** a fost elaborat la **conciliul de la Trident** care a avut loc în 1545-1563. În program au fost incluse și unele principii umaniste, dar în principal el s-a bazat pe sprijinul Habsburgilor catolici care domneau în Spania, Sfântul Imperiu roman și în țările din Europa Centrală. Încă de la începuturile noii lor ascensiuni în 1516-1526 Habsburgii au sperat că prin impunerea religiei catolice unice în țările lor va învinge modelul de **stat centralizat** care se baza pe o administrație severă și era condus de un domnitor suveran.

Confruntarea dintre forțele necatolice cehe și catolicismul renăscut a fost înlocuită de confruntarea privind caracterul statal. Desigur, stările necatolice sprijinite de majoritatea populației au încercat să-și mențină avantajele dobândite în epoca husită și consolidate în timpul domniei lagellonilor. Dimpotrivă, Habsburgii au încercat să înlocuiască

modelul de stat nobiliar cu **o monarhie centralizată**, în structura căreia se pot distinge deja trăsăturile viitorului **absolutism al suveranului.** Deoarece confruntarea dintre aceste tendințe s-a produs și în afara hotarelor statului ceh, precum și în alte țări europene, „problema cehă" a devenit o componentă a confruntărilor care au avut loc în toată Europa, generând în cele din urmă Războiul de treizeci de ani.

Stabilirea de legături trainice cu alte continente, confruntarea dintre catolici și reformați, disputa dintre monarhia nobiliară și absolutismul în germene, precum și modelul schimbat al universului (sistemul heliocentric al lui Copernic a început să se impună față de concepția geocentrică mai veche) au zdruncinat concepția feudală și idealul renascentist al unei vieți armonioase. Descompunerea imaginii tradiționale a lumii s-a reflectat direct în nesiguranța individului și a unor întregi grupuri sociale. Artiștii au perceput această schimbare ca un seismograf sensibil. Încă de la mijlocul secolului 16, în operele lor lumea a fost reprezentată ca un **labirint** din care nu putea fi găsită ieșirea, ca o imagine într-o oglindă strâmbă sau ca un ținut întunecat înainte de apropierea furtunii. Din aceste tendințe s-a născut un stil artistic special cunoscut sub numele de **manierism** care prin anumite trăsături a anticipat barocul. O expresie a nesiguranței și instabilității generale a constituit și dezvoltarea vertiginoasă a gustului pentru astrologie, alchimie și magia neagră.

II. FORMAREA ȘI EVOLUȚIA STATULUI CU REPREZENTAREA STĂRILOR

II/1 Confruntarea orașelor cu nobilimea

Încheierea păcii religioase de la Kutná Hora în 1485 a reprezentat un moment crucial în evoluția statului ceh. Atenuarea divergențelor confesionale a contribuit, chiar dacă numai parțial, la pierderea diviziării stricte de până atunci a societății cehe în cele două mari tabere politico-confesionale: calixtină și catolică, în cadrul cărora nobilii colaborau strâns cu orășenii. După ce utraquiștii și catolicii au ajuns la o înțelegere, colaborarea lor și-a pierdut sensul. Dar în felul acesta, s-a creat teren pentru o nouă confruntare legitimă între forțele care dobândiseră cele mai importante poziții și privilegii în epoca husită: nobilimea și orașele. Lupta pentru dobîndirea supremației în țară și a influenței decisive asupra guvernării era deja marcată de trăsăturile

distinctive ale confruntării între stări. Formarea stărilor începuse încă din epoca prehusită, astfel încât în timpul revoluției husite și în perioada posthusită în regatul ceh erau deja cristalizate patru stări, dintre care trei (înalta nobilime, mica nobilime, orașele regale) și-au împărțit puterea politică în timp ce clerul nu avea reprezentanți în dieta țării.

Două au fost cauzele principale ale acutizării divergențelor dintre stări. Pe de o parte, s-au aflat vechile convingeri ale înaltei nobilimi care potrivit tradiției și rangului, considera că i se cuvin drepturi mai mari decât micii nobilimi și orășenilor, iar pe de altă parte situația economică dezastruoasă provocată de războaiele îndelungate. Scăderea dramatică a numărului de supuși a însemnat reducerea veniturilor nobililor provenite din impozitele regulate, ceea ce i-a obligat să caute noi surse de finanțare. Unii nobili feudali au preferat metodele tradiționale medievale, săvârșind acte de tâlhărie sau obținând avantaje prin constrîngere. Alți nobili, în special proprietarii de mari moșii, au început să se ocupe cu diferite îndeletniciri economice, inclusiv în domeniile în care orașele aveau o serie de privilegii. Este vorba în primul rând de fabricarea berei în care nobilimea a văzut o sursă rapidă de câștig. Dar în felul acesta, au fost încălcate drepturile orașelor regale, ca de pildă drepturile de a produce bere și a deține o milă, precum și multe alte avantaje, ceea ce i-a nemulțumit pe locuitorii lor.

La creșterea tensiunii și încălcarea cutumelor existente au contribuit și evenimentele din anul 1490. După moartea lui Matei Corvin, Vladislav Jagełłon a primit coroana Ungariei, mutându-și reședința la Buda, de unde a revenit în Cehia abia după câteva luni, respectiv în 1502 și în 1509-1510. Coroana Cehiei și a Ungariei au rămas legate în cadrul unei uniuni personale (condusă de un singur rege) până în anul 1918. Absența regelui din țară a constituit o sursă permanentă de conflicte interne. Situația nu s-a schimbat nici la sfârșitul secolului 14, când lupta pentru supremație în statul ceh a cunoscut un declin vertiginos.

Începutul acestui declin a fost precedat de delimitarea strictă a stărilor nobiliare. În perioada anterioară deosebirile dintre înalta și mica nobilime, respectiv între mica nobilime și orășenime fuseseră relativ elastice. Din înalta nobilime făceau parte familiile vechi și puternice, printre care se strecuraseră și unii parveniți. Nici migrarea familiilor de origine orășenească în rândurile micilor nobili au au constituit o excepție; mulți oameni visau să obțină un titlu nobiliar care până aproape de epoca modernă. a fost considerat o chestiune de prestigiu

social. Dar la cumpăna secolelor 15-16 situația s-a schimbat. În 1501 înalta nobilime a format o castă închisă din punct de vedere juridic, respectiv **starea nobiliară** în care un individ sau o familie puteau să pătrundă, numai dacă îndeplineau anumite condiții stricte. Mica nobilime pentru care s-a încetățenit cuvântul de **cavaleri** a cunoscut un proces mai lent. Fiecare nou membru trebuia **introdus** în starea cavalerilor, iar din 1564 a trebuit **acceptat**. În Moravia închiderea castelor nobiliare s-a produs mai repede decât în Cehia (în 1480 nobilimea era formată din 14 familii vechi în timp ce primirea în rândul cavalerilor a început în 1556).

Starea orășenilor era formată din locuitorii **orașelor regale**, dar numai regele avea dreptul să le ridice la rangul de orașe regale. Cele trei stări menționate și-au construit treptat un sistem organizatoric intern, în care regele putea să intervină doar formal. Cauza delimitării grupurilor sociale a constituit-o ambițiile lor politice și teama ca rândurile lor să nu se lărgească în mod necontrolat, ceea ce implicit ar fi slăbit pozițiile cucerite în epoca husită și imediat după terminarea ei.

Prima confruntare de forțe între înalta nobilime sprijinită de o mare parte de cavaleri și orașe a avut loc la începutul secolului 16. În 1500 a apărut un nou cod de legi al țărilor cehe (constituție) denumit *Regulamentul organic al lui Vladislav*. Versiunea ei finală a fost elaborată de procurorul regelui, cavalerul Albrecht Rendl din Oušava. Curând, textul codului de legi avea să devină obiectul unor dispute violente între nobili și reprezentanții orașelor regale, care subestimând situația, au refuzat să participe la elaborarea lui. Nobilimea a folosit această indolență și a impus în *Regulamentul organic al lui Vladislav* două articole care limitau puterea politică a stării orășenilor. Un articol infirma valabilitatea voturilor orașelor în dieta țării, iar celălalt oferea posibilitatea autorității judecătorești din țară de a interveni și în problemele care până atunci făcuseră parte din categoria drepturilor orașelor. Reprezentanții stării orașelor au protestat la rege în timp ce panii și cavalerii s-au plâns de încălcarea privilegiilor lor, mai ales a dreptului de fabricare a berii, a dreptului la o milă și a altor drepturi comerciale. Vladislav Jagełło nu a ieșit însă din sfera de influență a grupului puternic de pani condus de Zdeněk Lev din Rožmitál și în 1502 a emis o hotărâre care venea în întâmpinarea nobilimii.

Superioritatea nobilimii față de orașe a fost confirmată și de cazul fraților Kopidlanský. În 1506 consiliul municipal din Staré Město din Praga a demonstrat că era obligatorie jurisdicția orașelor regale privind

delictele săvârșite pe teritoriul lor. Astfel, în timpul organizării iarmarocului Jan Kopidlanský l-a ucis în Staré Město pe Jan Cukr din Tamfeld și după un proces făcut în pripă, consilierii municipali l-au predat călăului. Jiří Kopidlanský a vrut să răzbune moartea fratelui său, a cărui faptă trebuia să fie judecată, după părerea sa, numai de autoritatea competentă din țară și a decretat război consilierilor municipali din Staré Město și aliaților lor. Răzbunarea lui Kopidlanský a fost cruntă, fiind însoțită de acte de violență.

Faptele cavalerului Kopidlanský au contravenit legii (de la începutul secolului 16 a fost interzisă vendeta), deși praghezii au atras atenția autorităților asupra cruzimii lui. Dar nobilii i-au ascuns în castelele lor, iar funcționarii superiori l-au ajutat în secret, așa încât toate eforturile au fost zadarnice.

Manifestările evidente de simpatie față de acest răufăcător și disprețul înaltului pârcălab Zdeněk Lev din Rožmitál față de solicitările orașelor au complicat și mai mult situația. Liniștea s-a instaurat abia după 1508, când orașele au reușit să obțină valabilitatea voturilor lor în dietă, cel puțin în chestiunile care le priveau direct. Conflictul a izbucnit cu toată forța în 1513, când orașele au creat o uniune politico-militară și s-au aliat cu nepotul lui Jiří de Poděbrad, principele Bartoloměj Münsterberský, un politician capabil și curajos. Un război propriu-zis nu a izbucnit, dar cele două tabere vrăjmașe își pregăteau armele. În această situație, regele Vladislav a manifestat înțelegere față de orașe, ceea ce a provocat nemulțumirea grupului lui Rožmitál. După moartea tragică a principelui Bartoloměj (s-a înecat în Dunăre) și după moartea regelui în 1516, orașele au ajuns la un compromis cu nobilimea. Un merit deosebit în acest sens l-a avut Vilém din Pernštejn, proprietarul unor întinse domenii din Cehia de Nord și Moravia. În 1517 a fost încheiat așa-numitului *Acord al Sfântului Václav* care recunoștea unele privilegii mai vechi ale orașelor în domeniul juridic. În schimb, toate târgurile din orașe și orășele care aparțineau nobilimii au fost declarate libere, ceea ce a însemnat legalizarea activității feudalilor și supușilor lor. Ce-i drept, rezolvarea problemei incitante a dreptului de fabricare a berii a fost amânată cu șase ani, dar nobilimea nu a mai renunțat niciodată la această activitate profitabilă.

Regele **Ludovic Jagello (1516-1526)** care de asemenea a trăit cea mai mare parte a timpului în Ungaria, a încercat de câteva ori să intervină în politica internă a Cehiei, fără a avea un succes prea mare. Autoritatea puterii regelui a continuat să scadă. Nu se poate nega că

regele Vladislav și fiul său Ludovic nu ar fi avut planuri mărețe, dar din păcate, nici unul nu a fost pus în practică. Puterea stărilor și a grupurilor influente de nobili crescuse atât de mult încât uneori regele asista neputincios la confruntările dintre taberele adverse. Una dintre aceste ciocniri a avut loc la Praga în 1523-1524, ca o consecință a extinderii reformei luterane. O parte din calixtini aderaseră la concepția lui Luther (de aceea au fost numiți noii utraquiști), în timp ce vechii utraquiști care continuau tradițiile husite s-au apropiat de catolici. Situația a devenit și mai dramatică în urma disputelor pentru moștenirea lui Rožmberg pe care Zdeněk Lev din Rožmitál împreună cu prietenii săi intenționau să o acapareze în detrimentul nepoților lui Petr IV din Rožmberg. Acest plan însă a eșuat.

În 1526 Regatul ceh se afla din nou în pragul haosului intern. Iar atunci când părea că nimic nu mai poate împiedica izbucnirea unui război civil, s-a primit vestea tristă că în bătălia de la Mohács (la granița de astăzi iugoslavo-maghiară) din 29.8.1526 oștile cehe și ungare au fost înfrânte de turcii otomani, iar regele Ludovic Jagełło a murit în timp ce încerca să fugă. În felul acesta, tronul ceh a rămas vacant.

II/2 Sistemul statului cu reprezentarea stărilor

Dintre trăsăturile caracteristice ale acestui tip de stat au făcut parte limitarea puterii regelui și creșterea rolului dietelor în care reprezentanții diferitelor stări hotărau asupra celor mai importante probleme de politică internă, externă și financiară ale țării. Domnitorul a încetat să mai fie un stăpân suveran (cum a fost de pildă Carol IV), fiind obligat să respecte părerea stării nobililor și să reprezinte statul și interesele lui.

În țările cehe nu a existat niciodată o delimitare foarte strictă de competențe între rege și stări. Dimpotrivă, a existat o tensiune permanentă deoarece regele și dieta încercau să câștige o putere executivă și legislativă cât mai mare, iar interesele lor se confruntau în diferite ocazii. Dacă în timpul domniei dinastiei Jagełło, stările au câștigat o superioritate netă față de rege, după 1526 puterea regală a început treptat să se consolideze. Deși a încercat să obțină un rol hotărâtor în viața politică a Regatului ceh încă din vremea domniei lui Václav IV, dieta a reușit îndeplinească acest rol în timpul revoluției husite și în perioada lungă lipsită de guvernare, consolidându-și poziția după 1479.

Începând din perioada husită, în dieta țărilor cehe s-au întrunit reprezentanții celor trei stări: nobilii, cavalerii și orășenii. De obicei, în dietă dezbaterile aveau loc în cadrul a trei curii (secțiuni) corespunzătoare celor trei stări, iar hotărârile erau luate pe bază de consens. Fiecare pan, fiecare cavaler și fiecare oraș regal aveau câte un vot în curia respectivă. Dar, în practică, voturile erau cântărite așa încât, de obicei, hotărârea finală depindea de voința stărilor „superioare", adică a panilor și cavalerilor.

Dreptul fundamental al dietei era acela de a permite domnitorului să încaseze dările; dar dieta elabora și legi noi, aproba în principiu organizarea de campanii militare în străinătate, acorda străinilor *incolatul* (dreptul de a primi cetățenia țării) și dezbătea alte probleme publice incluse în noțiunea de *„binele general"*. Hotărârile dietei nu aveau nevoie de acordul regelui. După ce erau aprobate, ele erau înscrise în pravila țării și dobândeau valabilitate de lege. De la sfârșitul secolului 15 aceste hotărâri au început să fie tipărite astfel încât puteau fi procurate de persoanele interesate. În afara dietei țării erau organizate și **diete sau congrese regionale** la care cavalerii își alegeau reprezentanții în dieta țării, deoarece nu toți își puteau permite o ședere mai lungă și mai costisitoare în afara orașului de reședință.

Și țările vecine Coroanei cehe au avut propriile lor diete. În Moravia în afara celor trei stări se mai întruneau prelații catolici care aveau o poziție relativ bună în margrafiat. O situație asemănătoare exista și în Dolní Lužice în timp ce dieta din Horní Lužice se împărțea numai în curia nobililor și în curia orășenilor. O situație complicată exista în Silezia unde o parte din teritorii erau controlate direct de regele ceh, iar altă parte de principii locali. Întrucît era organul celei mai puternice țări din confederație, dieta cehă a avut o poziție hotărâtoare în Regatul ceh, provocând gelozie, rezistență și dezaprobare în cele două Lužice, Moravia și Silezia.

Un alt organ administrativ important al regatului ceh a fost **tribunalul țării,** adică autoritatea judecătorească care trebuia să soluționeze problemele juridice și de proprietate divergente ale nobililor (panilor și cavalerilor) și să elucideze unele neclarități. Tribunalul se întrunea de patru ori pe an, când era prezidat de rege sau de înaltul pârcălab în calitate de reprezentant al regelui. Principalii demnitari ai autorității judecătorești erau **judecătorul** (conducea procesul), **grefierul șef** (ținea evidența proceselor verbale) și **șambelanul șef** care

pe vremea aceea se ocupa de administrarea pravilelor țării în care erau înscrise hotărârile definitive.

Organul guvernamental propriu-zis al Regatului ceh era format din slujbași superiori care avea anumite prerogative. Cel mai important era **înaltul pârcălab** care, în caz de nevoie, ținea locul regelui. O poziție importantă ocupa **înaltul cancelar** care își dădea acordul în legătură cu emiterea fiecărui act regal mai important. **Subșambelanul** se ocupa de administrarea orașelor regale și de confirmarea membrilor consiliilor municipale. Dintre înalții slujbași ai țării mai făceau parte **înaltul șambelan, judecătorii țării, grefierul țării, hofmaestrul, doi pârcălabi de Karlštejn și pârcălabul regiunii Hradec**, o reminiscență a rolului important pe care această regiune îl avusese în epoca husită. Starea cavalerilor avea dreptul să ocupe numai funcția de **înalt copist al țării, pîrcălab al regiunii Hradec și subșambelan** (acesta putea fi și un orășan din Staré Město din Praga). Toate celelalte funcții erau exercitate de membrii stării nobilimii. În Moravia regele ceh domnea cu titlul de margraf al Moraviei, iar cea mai înaltă funcție administrativă era deținută de hatmanul țării. Reprezentanții regelui în Lužice au fost **foitul**, iar în Silezia **hatmanii regali.**

Orașele regale se conduceau după jurisdicția orașelor; instanța superioară administrativă și judecătorească era formată din proprietarii de pământuri care aveau pe vastele lor domenii un aparat funcționăresc propriu (hatmani , pârcălabi, regenți, primari etc).

În principal, administrația țărilor Coroanei cehe și-a păstrat această formă până la războiul de treizeci de ani. Modificări importante în Cehia și Moravia au fost aduse de ***Regulamentul organic reînnoit al țărilor cehe*** în 1627, respectiv 1628.

II/3 Ascensiunea dinastiei Habsburgilor

Stările cehe au rămas oarecum indiferente la dezmembrarea uniunii personale ceho-ungară după moartea lui Ludovic Jagelło. În plus, după părerea celor mai mulți reprezentanți ai lor, aceasta era chiar o evoluție dorită. Stările se temeau că statul ceh va fi obligat să contribuie financiar la apărarea frontierelor ungare împotriva turcilor. Pe de altă parte însă, unii nobili au înțeles dimensiunea pericolului otoman și nevoia unei acțiuni coordonate împtriva lui. Nevoia de a alege un domnitor (în Cehia aproape nimeni nu punea la îndoială eligibilitatea tronului, deși în 1510 dieta recunoscuse drepturile ereditare ale Annei, fiica lui Vladislav) a făcut ca aceste temeri să treacă pe plan secund.

Desigur, stările visau la un rege care să le acorde libertate în politica internă și să reprezinte corespunzător statul în relațiile externe. La tronul ceh au existat mai mulți pretendenți.

Dintre nobilii cehi, aceștia au fost Zdeněk Lev din Rožmitál și Vojtěch din Pernštejn, iar dintre feudalii din Silezia, Friedrich Lehnický și Karel Munsterberský, ambii nepoții lui Jiří de Poděbrad. Toți cei patru erau influenți și relativ bogați, deși în situația că ar fi fost aleși nu ar fi putut plăti datoriile regale în valoare de 300 000 de galbeni. Conștienți de acest aspect, până la urmă fiecare a renunțat să își mai depună candidatura. Dintre candidații străini au rămas în joc patru pretendenți importanți: frații Vilém și Ludovic de Bavaria din familia Wittelsbach, regele Poloniei Zigmund I și ducele austriac, în vârstă de 23 de ani, **Ferdinand de Habsburg.** Spre deosebire de familia Wittelsbach acesta din urmă nu a promis că va plăti integral datoria regală, ci a oferit o jumătate din sumă. Reprezentanții stărilor cehe au considerat acest gest ca o dovadă de seriozitate și la 23.10.1526 în absența lui, l-au ales, pe Ferdinand I rege ceh, fără a bănui că astfel domnia Habsburgilor va fi instaurată în spațiul central european pentru viitorii 400 de ani.

Ferdinand a aflat cu bucurie vestea în drum spre reședința sa de la Viena. Indignați de felul în care procedase dieta cehă, reprezentanții țărilor vecine Coroanei cehe, nu l-au ales, ci l-au acceptat pe Ferdinand, recunoscând astfel drepturile ereditare ale soției lui, care decurgeau din diferite convenții, acorduri și tradiții mai vechi. Soția ambițiosului Habsburg a fost Anna Jagełło, sora defunctului Ludovic. Modul diferit de soluționare a problemei succesiunii în Regatul ceh pe de o parte, iar pe de altă parte în Moravia, Silezia și Lužice, avea să genereze în viitor probleme de drept statal.

În alegerea viitorului rege, stările cehe au ținut seama și de dispunerea forțelor internaționale, inclusiv de expansiunea turcă care devenea tot mai amenințătoare. Un element foarte important care a pledat în favoarea alegerii lui Ferdinand a constituit-o poziția fratelui său mai mare Carol. În 1516 Carol a devenit rege al Spaniei (sub guvernarea lui intrau și bogatele colonii de dincolo de ocean ale acestei țări), în 1519 rege (și din 1530 împărat) al Sfântului imperiu german și după tatăl său Filip cel Frumos a moștenit Țările de Jos (formate din Belgia și Olanda). Dacă la aceasta mai adăugăm că Ferdinand stăpânea Austria, iar în 1528 a primit definitiv coroana Ungariei, este evident că Habsburgii au devenit cea mai puternică dinastie din Europa.

Majoritatea populației cehe nu a acceptat ideea că prin urcarea Habsburgilor pe tron devenise actuală problema unei eventuale **recatolicizări** a țărilor cehe. Deși avea o atitudine pragmatică față de biserică, Ferdinand era și trebuia să rămână catolic, măcar de dragul bogatei Spanii unde catolicismul era principala religie. Iar fără Spania înfăptuirea idealului de putere al Habsburgilor era de neconceput. Un alt motiv l-a constituit faptul că după ce a devenit împărat al Sfântului imperiu roman, Carol V nu a putut să părăsească catolicismul și implicit să se despartă de papă. Totodată ar fi zdruncinat ideea de universalism pe care Europa fusese clădită de mai bine de 700 de ani. În Cehia puțini au fost cei care au înțeles acest lucru, după cum puțini și-au dat seama că din acel moment țările cehe intraseră în politica europeană mai mult decât oricând altcândva.

Politicienii cehi au fost liniștiți de capitularea electorală a lui Ferdinand. Abilul Habsburg a fost de acord cu toate revendicările care protejau caracterul de stat în care erau prezentate stările. A promis că își va stabili reședința la Praga, că nici un reprezentant al instituțiilor statului nu va fi demis, nu vor fi încălcate drepturile stărilor, nu va interveni în solidaritatea stărilor, va plăti datoriile regale, va recunoaște libertatea religioasă, iar în timpul vieții sale nu va fi ales și încoronat nici un succesor. Dar în curând stările cehe și-au dat seama de greșeala lor: după o perioadă relativ scurtă Ferdinand de Habsburg a început să slăbească în mod sistematic privilegiile stărilor.

II/4 Primele încercări de creare a unei monarhii centralizate (1527-1547).

În istoria țărilor cehe domnia acestui rege extraordinar de energic și de sistematic care a fost Ferdinand I a însemnat un moment important. Eforturile lui s-au concentrat pe consolidarea puterii regelui, fiind ajutat în acest sens nu numai de ambiția sa personală, cât mai ales de poziția fratelui său Carol în Sfântul Imperiu romano-german. Unii istorici sunt de părere că Ferdinand a avut mai mult talent de rege decât fratele său și poate de aceea Carol V l-a ales co-suveran al Imperiului (Ferdinand a devenit rege al Imperiului romano-german în 1531).

În felul acesta, Ferdinand a concentrat în mâinile sale puterea asupra întregului spațiu central european. Dar curând avea să întâmpine rezistență și greutăți, mai întâi în Ungaria. În 1526 Ferdinand a fost ales rege al Ungariei numai de înalții reprezentanți ai nobilimii în

timp ce nobilii mici și mijlocii au trecut de partea arhiducelui de Transilvania Ioan Zapolya, învingătorul răscoalei țărănești condusă de Gheorghe Doja. Folosind sprijinul turcilor, Zapolya a pus stăpânire pe centrul țării și pe Transilvania. În 1529 oștile sultanului Suleiman II au înconjurat Viena și astfel lui Ferdinand i-au rămas numai Slovacia (Țara superioară), Ungaria de Vest și Croația (confirmată prin pacea de la Varadinul cel Mare în 1538). Nici după moartea lui Ioan Zapolya situația nu s-a îmbunătățit. În schimb, s-a adâncit conflictul cu Imperiul otoman, iar turcii au ocupat Budín, formând așa-numitul pașalâc de la Budín. Capitala Ungariei a devenit orașul slovac Presburg (Bratislava).

Cu toate aceastea, în țările cehe nu era liniște. Stilul de domnie absolutistă a lui Ferdinand a deranjat stările cehe care au încercat să opună rezistență. Astfel, curând aveau să se confrunte puternic două principii – unul **al stărilor**, bazat pe vechile privilegii și altul al **domnitorului,** care încerca să obțină o putere centrală. Împotriva lui Ferdinand s-a format o largă **coaliție a stărilor** care a unit într-o anumită măsură nobilimea și orașele.

În practică aceste divergențe s-au concentrat mai ales în jurul problemelor financiare, concret în certurile legate de cuantumul *dărilor;* Ferdinand a insistat să fie majorate, dar ele erau aprobate de dieta țării. Domnitorul avea nevoie de bani mai mulți nu numai pentru a crea monarhia și structurile administrative, dar și pentru războaiele cu turcii. Dările au îngreunat mai ales orașele și mai puțin pe nobili care au transferat o parte din dări către supuși.

O altă sursă de controverse a constituit-o problema religioasă. Ca un adevărat catolic ce era, Ferdinand se afla în opoziție cu majoritatea stărilor care erau utraquiste, după cum începuse să capete avânt și reforma preluată din țările germanice. Ascensiunea reformei nu a fost numai o problemă a regatului ceh, ci o situație asemănătoare a existat în țările succesoare austriece și în Ungaria.

Divergențele mocnite s-au acutizat în anii 1546-1547 în urma războiului cu uniunea de la Schmalkald, adică a luptei împăratului Carol V împotriva principilor protestanți din Imperiu, la care desigur Ferdinand a participat ca principal aliat al fratelui său. În septembrie 1546, fără o consultare preliminară a stărilor, Ferdinand a convocat forțele armate ale țării și a hotărât să le trimită în Imperiu. Detașamentele s-au adunat foarte încet și nici comandanții care s-au

prezentat nu s-au arătat entuziasmați de perspectiva de a lupta în Saxonia.

Adevăratul imbold pentru trecerea la o rezistență fățișă l-a constituit însă cea de-a doua hotărâre a regelui luată la Litoměřice în ianuarie 1547 prin care a fost instituită starea de urgență în țară sub pretextul că oștile principelui saxon intraseră în regatul ceh. De data aceasta, stările cehe s-au revoltat în mod public, iar atitudinea lor a fost confirmată de dieta care a avut loc la Praga în luna martie. Dieta a decretat că Ferdinand a încălcat legile țării (adică a dispus organizarea unei expediții militare fără acordul stărilor) și totodată și-a exprimat rezerve față de comportarea regelui care limitase libertățile comunității stărilor. De asemenea, a convenit că starea de urgență putea fi instituită numai în situații de pericol iminent pentru țară. În demersurile lor, membrii dietei cehe contau pe sprijinul stărilor din țările vecine Coroanei cehe, ceea ce s-a dovedit a fi o simplă iluzie.

În perioada când stările cehe au pus în practică hotărârile dietei și la sfârșitul lunii martie au instituit starea de urgență împotriva trupelor regelui care înaintau spre vestul Cehiei pentru a veni în ajutorul lui Carol V, moravii și silezienii s-au distanțat. Singurul aliat al cehilor a rămas principele saxon Johann Friedrich care a fost însă înfrânt de oștile catolice ale imperiului în lupta de lângă Mühlberg la 24 aprilie. În tabăra cehă a izbucnit panica.

Conștient de raportul de forțe inegal și de mijloacele militare insuficiente de care dispunea pentru a înăbuși definitiv mișcarea de rezistență, Ferdinand a adoptat o tactică foarte prudentă. Mai întâi el a decis ca în semn de avertisment să pedepsească numaia numiți membri ai mișcării de rezistență. Răsculații nu bănuiau nimic și în iunie 1547 s-au grăbit să ajungă la Litoměřice pentru a-l asigura pe rege de fidelitatea lor. Iată cum relatează acest eveniment profesorul de la universitatea pragheză Marek Bydžovský din Florentin:

".....regele Ferdinand a venit din nou la Litoměřice unde a emis cel al doilea comunicat care amintea de toate cele comise împotriva lui de unii membri ai stărilor din Regatul ceh. Ie-a cerut să îi explice de ce s-au purtat așa și a vrut să afle dacă îl consideră sau nu stăpân și rege; și a mai zis că îi va pedepsi aspru pe cei care nu ascultă și nu sunt serioși. De aceea, mulți au plecat la Litoměřice ca să ceară iertare Măriei Sale"

Ciocniri armate au avut loc numai în timpul asedierii cartierelor pragheze (mai ales în Malá Strana). După înfrângerea mișcării de rezistență a stărilor, în special orașele regale au primit sancțiuni aspre:

a fost limitată autoguvernarea lor, iar funcționarii regatului au primit sarcini să le supravegheze (în Praga hatmanii, în alte orașe primarii). Orașele au fost împovărate cu amenzi financiare, iar regele a instituit așa numitul tribunal de apel care reprezenta o instanță de recurs, aflată deasupra tututor celorlalte instanțe de judecată din orașe. Unor nobili le-au fost confiscate averile, ca de pildă membrilor Comunității fraților liberi. În sfârșit, în august 1547, în piața din Hradčany a avut loc execuția a doi reprezentanți ai stării orașelor și a doi răzeși care trebuia să servească drept model. Dar conflictele dintre stări și domnitor nu au contenit.

II/5 De la mișcarea de rezistență eșuată a stărilor la confesiunea cehă (1547-1575).

În ciuda succesului parțial de la Mühlberg, războaiele religioase împotriva Habsburgilor nu s-au sfârșit bine. Înfrângerile succesive au condus la încheierea **păcii de la Augsburg** în 1555, unde a fost impus principiul „cuius regio, eius religio", conform căruia supușii erau obligați să adopte credința principilor lor. Aceasta însemna că regele unei țări trebuia să ceară tuturor supușilor, nobili sau nenobili, recunoașterea religiei sale. Pacea de la Augbursg a influențat situația din imperiu pentru o perioadă lungă de timp. În Regatul ceh prevederile ei nu au fost valabile, iar compromisurile pe care Habsburgii au fost nevoiți să le facă au întărit antipatia stărilor necatolice față de suveran. De fapt, pacea confesională de la Augburg a însemnat o înfrângere personală a lui Carol și Ferdinand

Dar chiar înainte de încheierea păcii, Ferdinand a mai atenuat unele măsuri luate împotriva orașelor care fuseseră pedepsite pentru participarea lor la mișcarea de rezistență și până la sfârșitul vieții a evitat să mai întreprindă ceva în scopul consolidării autorității sale regale. În partea de răsărit a țărilor cehe, turcii reprezentau un pericol permanent și organizau invazii alternative pe domeniile Habsburgilor. Amenințările turcilor au fost folosite cu multă abilitate în propriul ei folos de către nobilimea maghiară. În țările cehe Ferdinand a ajuns atât de departe încât în 1564 a obținut de la papă permisiunea împărtășaniei în ambele feluri pentru Cehia și Moravia.

În 1556 Carol V a renunțat la tronul imperiului, iar succesorul său a devenit Ferdinand. El a împărțit domnia în țările succesoare austriece între cei trei fii ai săi. Fiul cel mare, Maximilian, a fost acceptat și încoronat ca rege al țărilor cehe și al Ungariei, iar în 1564 a devenit

împărat. Ferdinand a murit în 1564 fără să își vadă împlinit visul creării unei monarhii catolice și centralizate.

Renunțarea lui Carol V la tronul imperiului a fost motivată și de eșecul său în lupta împotriva Reformei în imperiu. Transferarea titlului de împărat asupra ramurii austriece a Habsburgilor a însemnat consolidarea prestigiului acestei ramuri în Europa Centrală. Pe de altă parte, Habsburgii din Spania au continuat să rămână un sprijin important al rudele lor de care erau legați prin căsătorie și prin efortul comun de a lărgi poziția catolicismului, care era sprijinită de prevederile Conciliului de la Trident.

Din mediul spaniol s-a putut inspira și opoziția stărilor – un exemplu al rezistenței lor față de absolutismul catolic al suzeranului l-a constituit revolta din Țările de Jos (în anii '60-'80 ai secolului 16) împotriva hegemoniei regelui Spaniei Filip II. În plan teoretic, teologul elvețian Theodor Beza a justificat dreptul stărilor de a se revolta împotriva „tiranului cel rău".

Fiul lui Ferdinand, Maximilian II, (pe tronul ceh a domnit ca **Maximilian I** în perioada **1564-1576**) a fost o personalitate complexă. Deși descendența și obligațiile lui îl predestinau să fie un suveran catolic, el a manifestat o simpatie evidentă față de confesiunile necatolice, în special față de luteranism. Ca rege nu a fost deosebit de exigent și a dovedit înclinații spre compromis. În țările cehe nu a venit prea des, dar atunci când venea, reușea întotdeauna să reducă din principiile tatălui său, venind în întâmpinarea celor care își doreau acest lucru. Astfel, în 1567 nobilimea a reușit să obțină modificarea sistemului fiscal în detrimentul orașelor.

Maximilian nu a repurtat prea multe succese nici în politica externă; în răsărit a fost nevoit să cedeze din nou în fața turcilor, după cum au eșuat și eforturile lui de a obține tronul Poloniei după stingerea dinastiei Jagełło în 1572. Rege al Poloniei a devenit prințul Transilvaniei Ștefan Bathory, ceea ce pentru Habsburgi putea însemna o creștere a pericolului în partea de răsărit a monarhiei.

În cele din urmă, stările cehe au folosit slăbiciunile politice ale lui Maximilian, precum și simpatia sa ascunsă față de confesiunile necatolice pentru aprobarea propriului lor program religios. Situația religioasă din Cehia era relativ dificilă. Organul suprem al utraquiștilor – consistoriul care de fapt se baza pe tradițiile posthusite, se afla sub influența directă a Habsburgilor. Luteranii au cerut recunoașterea păcii de la Augsburg, iar frații cehi au încercat să impună legalizarea bisericii

lor. Membrii diferitelor curente religoase se certau între ei, iar singurul lucru care îi unea era respingerea absolutismului dinastic. În 1567, sub presiunea luteranilor, Maximilian a desființat obligativitatea consfințirii compactatelor de la Basel, dar nu avrut să recunoască valabilitatea nici unei alte noi confesiuni. Problema libertății religioase a fost ridicată în cadrul dezbaterilor dietei. De asemenea, necatolicii au încercat să găsească un limbaj comun deoarece exista pericolul real ca puterea catolicilor să crească, mai ales după ce în Cehia începuseră să activeze cu succes iezuiții (aduși în Praga de Ferdinand I în anul 1556), iar în 1561 a fost reînnoită arhiepiscopia pragheză.

Luteranii, noii utraquiști și frații cehi au convenit în cele din urmă să recunoască noua confesiune religioasă, cunoscută sub numele de *Confesiunea cehă* (impunerea ei în cadrul dietei a durat din martie până în mai 1575). Textul Confesiunii s-a bazat pe concepțiile husiților, dar a tolerat și solicitările luteranilor și ale fraților cehi. Confesiunea cehă a evitat problemele teologic controversate, având mai degrabă un scop politic, decât unul teologic. Ea a cerut, printre altele, ca biserica utraquistă cehă să fie administrată de un consistoriu special care să fie supravegheat de stări, prin intermediul unor apărători aleși, așa numiții **defensori.**

Confesiunea cehă i-a fost prezentată lui Maximilian la dieta din 1575, de fapt sub forma unei condiții pentru a-l accepta și încorona pe fiul său Rudolf ca rege ceh. Maximilian și-a dat numai acordul verbal și niciodată necatolicii nu au obținut o confirmare scrisă de la el. Regele a refuzat chiar și tipărirea textului Confesiunii cehe. Deși considerau că acordul verbal nu obliga prea mult, stările nu au mai insistat, ci s-au consolat cu situația dată și au ales cincisprezece defensori pentru apărarea libertăților religioase. Chiar dacă în țările vecine, mai ales în Silezia, stările au încercat obținerea recunoașterii totale a confesiunii de la Augsburg, încercarea lor nu a izbutit.

II/6 De la Confesiunea cehă până după ajunul revoltei stărilor (1576-1617).

Maximilian a murit în 1576, iar aprobarea Confesiunii cehe a facilitat urcarea pe tron a fiului său Rudolf. Dacă în problemele de religie, Maximilian a fost tolerant sau mai degrabă indiferent, în schimb, fiul său, a fost predestinat prin educație să sprijine revendicările bisericii catolice. Rudolf crescuse la curtea unchiului său,

regele Spaniei Filip II, despre a cărui credință catolică nu încăpea îndoială.

Rudolf II (1576-1611) a fost unul dintre cei mai cunoscuți suverani ai țărilor cehe, domnia lui constituind o sursă aproape inepuizabilă de opere beletristice. Foarte probabil, datorită consecințelor genetice ale legăturilor de căsătorie între rudele apropiate ale înaintașilor săi, Rudolf a avut un temperament foarte neechilibrat, dacă ar fi să ne exprimăm în termeni ponderați. A fost un om fără îndoială deosebit de inteligent, iubitor de artă, avid de știință, dar un rege incapabil care în plus a început să domnească într-o țară măcinată de neînțelegeri și în condiții externe foarte nefavorabile.

În 1583 Rudolf și-a mutat reședința de la Viena la Praga. La cumpăna secolelor 16-17 curtea lui a devenit un fenomen original și niciodată mai târziu, capitala regatului ceh nu a dobândit o importanță atât de mare ca centru cultural al Europei. Praga era vizitată de artiști și oameni de știință importanți pentru că Rudolf era un colecționar aproape fanatic de opere de artă și un mecena al artiștilor și șarlatanilor. Curtea sa regală a fost nu numai un centru al artelor și științelor, ci și un centru de relansare a religiei catolice. Aici s-au stabilit emisarii spanioli și trimișii papei care trebuiau să îl sprijine și să îl instruiască pe rege cum să sprijine biserica romano-catolică.

Începutul domniei lui Rudolf a fost marcat nu numai de creșterea conștiinței de sine a necatolicilor după Confesiunea cehă, dar și de amplificarea pericolului otoman. Începând din 1575, turcii au început să organizeze numeroase incursiuni pe teritoriul Slovaciei de astăzi. Împăratul a primit o încurajare oarecum nesperată atunci când principele Transilvaniei și regele Poloniei Ștefan Báthory (tolerat de turci) i-au promis în secret supunere. Situația s-a schimbat deosebit de favorabil abia după un război mai îndelungat cu turcii (1593), când tânărul Sigismund Báthory a trecut public de partea Habsburgilor. Un anumit rol l-au avut și succesele repurtate de oștile împăratului.

Consolidarea poziției lui Rudolf în partea de răsărit a monarhiei a înlesnit și procesul de recatolicizare. În baza prerogativelor sale de rege al Ungariei, în 1604 Rudolf a decretat catolicismul ca singura religie admisă. A fost un act necugetat care a stârnit imediat o reacție negativă. Nobilul transilvănean de orientare calvină Ștefan Báthory a incitat la izbucnirea unei răscoale care s-a bucurat de un larg sprijin, având scopul de a schimba situația religioasă și a întări poziției stărilor.

Cu ajutorul activ al turcilor, detașamentele haiducilor lui Bocskay au reușit să înfrângă armata imperială și să ajungă până la granița cu Moravia. Dar tocmai datorită acestei alianțe cu „păgânii", Bocskay nu a găsit înțelegere la stările din regatul ceh, pe al căror sprijin conta. În timp ce moravii au ezitat, oștile ceho-sileziene l-au alungat pe Bocskay înapoi în Ungaria. Dar simultan turcii au reînceput actele de ostilitate și reprezentanții împăratului au fost obligați să încheie pace cu Bocskay în 1606 (pacea de la Viena), unde stările maghiare au obținut garantarea deplină a libertăților religioase și politice. În locul lui Rudolf pacea a fost semnată de fratele său, arhiducele Matthias, iar Rudolf a refuzat să o recunoască.

La sfârșitul secolului 16, în regatul ceh s-a produs o răsturnare a raportului de forțe. Deși reprezentau doar circa 12-15%, în 1598-1599 catolicii cehi au obținut cele mai importante funcții din inițiativa curții și cu ajutorul activ al nunțiului papal Bonhomini (a trăit la curte între1582-1584). În 1598 catolicul Jachým Haugvic din Biskupice a devenit hatman al Moraviei, iar un an mai târziu pătimașul catolic Zdeněk Vojtěch din Lobkovice a ajuns cancelar al curții regale. Oamenii foarte apropiați lui Lobkovic au fost numiți și în alte funcții. Grupul catolicilor din Moravia s-a întărit considerabil prin alegerea lui František din Dietrichštein ca episcop de Olomouc. Astfel s-au creat premize favorabile pentru o recatolicizare rapidă.

Această răsturnare de situație a provocat o rezistență violentă din partea stărilor aflate în opoziție care au fost favorizate de răscoala lui Bocskay și de relațiile tensionate dintre Rudolf și fratele său Matthias. Cei doi frați aveau concepții politice diferite, iar în plus Mattias suporta tot mai greu excesele maniaco-depresive ale împăratului care se accentuau odată cu trecerea timpului. Matthias se simțea îndreptățit să intervină în politica lui Rudolf ca succesorul lui de drept deoarece fratele său mai mare nu avea urmași legitimi.

În treacăt fie spus, fiul nelegitim al lui Rudolf, don Julian d'Austria a fost influențat de încărcătura sa genetică. În 1608 la castelul din Český Krumlov el a ucis o tânără pe care vroia să o cucerească și i-a aruncat trupul pe fereastră în Vltava.

Arhiducele Matthias s-a hotărât să inițieze împotriva fratelui său **o amplă mișcare de rezistență a stărilor** și să îl oblige să recunoască pacea de la Viena sau să abdice. În 1607-1608 el a reușit să coopteze în planurile sale stările din Austria și Ungaria, în aprilie 1608 moravii au intrat și ei în confederație, iar oștile lui Matthias au intrat liber în

Cehia. În aceste momente tensionate s-a întrunit dieta țărilor cehe, unde influentul reprezentant al opoziției morave **Carol cel Bătrân din Žerotín** a făcut apel la stările cehe să treacă de partea lui Matthias. Dar cehii i-au înșelat așteptările, refuzând să intre în mișcarea de rezistență deoarece între timp obținuseră de la Rudolf promisiunea că le va îndeplini solicitările. În aceste împrejurări Matthias a căzut la înțelegere cu Rudolf la Libna lângă Praga la 25 iunie 1608. Rudolf a a fost nevoit să ratifice pacea de la Viena și să renunțe la Ungaria, Moravia și Austria în favoarea lui Matthias, rămânându-i doar Cehia, cele două Lužice și Silezia.

Prin atitudinea lor din 1608, stările cehe aflate în opoziție au câștigat teren pentru începerea unei noi runde de negocieri cu Rudolf care le era obligat. Era suficient cel mai mic semn de revoltă împotriva catolicilor strânși în jurul lui Zdeněk Vojtěch Popel din Lobkovice pentru ca stările să mobilizeze populația la arme și să încheie alianțe cu Moravia și Silezia. În această situație, Rudolf a fost nevoit să se abată de la linia sa exclusiv catolică și a cedat în fața necatolicilor într-un mod lipsit de precedent, emițând la 9 iulie 1609 *Scrisoarea de maiestate privind libertatea religioasă*.

Scrisoarea de maiestate a lui Rudolf a însemnat confirmarea Confesiunii cehe care era valabilă pentru nobilime, orașele regale și supuși. Spre deosebire de confesiunea de la Augsburg, potrivit ei, nimeni nu putea fi obligat împotriva voinței sale să adopte catolicismul sau o altă confesiune. Aspectele practice ale relației dintre diferitele biserici necatolice au fost rezolvate de așa numita *Comparație* care a fost emisă concomitent, iar în scopul protejării confesiunilor necatolice s-a creat o adunare constituită din treizeci de defensori (zece reprezentau nobilimea, zece – cavalerii și zece – orășenii). Ulterior, după ce a fost înscrisă în pravila țării, scrisoarea de maiestate a dobândit caracter de lege. Nu a deranjat nici refuzul cancelarului Lobkovic de a semna actul care în numele lui a fost parafat de înaltul pârcălab Adam din Šternberg. De asemenea, în august 1609 în Silezia a fost emisă o scrisoare de maiestate asemănătoare prin care s-a permis libertatea confesiunii luterane.

După cum se poate observa din cele prezentate mai sus, Rudolf a cedat de fiecare dată în fața celui care a exercitat o presiune mai mare asupra lui. După marele succes care a însemnat fără îndoială emiterea Scrisorii de maiestate, stările cehe aflate în opoziție au renunțat la atitudinea lor prudentă deoarece nu credeau că Rudolf ar mai putea

declanșa o contraofensivă. Nu toți au avut însă această convingere, după cum o dovedește un fragment din scrisoarea lui Carol din Žerotín adresată lui Václav Budovec din Budov în februarie 1611:

„Încă un lucru trebuie gândit foarte bine, dacă Dumnezeu nu va interveni în milostenia lui: ca biruința pe care o pregătești împăratului ca expresie a recunoștinței tale pentru îngăduirea unei vieți religioase mai libere (noi știm foarte bine cum arată compromisul) să nu se sfârșească în cele din urmă în cenușă și mormânt. Împăratul este stăpânit de ideea răzbunării... Toată comportarea lui conduce spre răzbunare, dar trebuie să aibă putere suficientă și noroc". Și continuă „ Trebuie să ținem piept acestui pericol și să nu pierdem nici o ocazie și timp".

Încă în perioada când a fost concepută această scrisoare stilizată s-a dovedit că moravul Carol din Žerotín a avut perfectă dreptate. Rudolf a folosit ajutorul rudei sale , episcopul luptător Leopold din Pasov și a permis intrarea oștilor lui în Cehia. Detașamentele din Pasov conduse de generalul Rameo au năvălit în țară în ianuarie 1611 dinspre sud, distrugând totul din cale. Ravagiile soldaților care au culminat cu jafurile din Malá Strana în Praga au provocat nemulțumirea locuitorilor regatului și a însuși arhiprințului Matthias. În aprilie Rudolf II a fost obligat să renunțe definitiv la coroană în favoarea lui Matthias și a promis că va recomanda alegerea lui ca împărat. Dar Matthias avea să devină împărat abia după moartea lui Rudolf în 1612.

Deși stările cehe l-au recunoscut pe **Matthias (Matiáš)** ca rege ceh (1611-1619), situația lui nu a fost de loc ușoară. Speranța lui ascunsă că va fi susținut de stările din Cehia și Moravia a fost deșartă. Opoziția nu mai era dispusă să cedeze și liderii ei au înțeles că o atitudine favorabilă față de Rudolf nu ar fi fost calea cea mai potrivită. Poziția suveranului încuraja doar permanenta lipsă de unitate a stărilor, mai ales neînțelegerile existente între stările din țările Coroanei cehe.

Matiáš a fost un maestru desăvârșit al compromisurilor. Așa de pildă, a preferat să renunțe la dări în loc să convoace dieta unde ar fi putut intra în conflict cu stările. În 1612 el și-a mutat reședința permanentă din nou la Viena astfel încât guvernul țării era condus la Praga de funcționarii lui superiori – guvernanți. Deși necatolicii așteptau sprijin din partea lui Matiáš, s-a ajuns dimpotrivă la o consolidare a poziției catolicilor (reprezentați de așa-numitul partid spaniol al lui Zdeněk Vojtěch Popel din Lobkovice). Cu domnia lui Matiáš nu au fost mulțumiți nici nobilii din Ungaria și în spiritul tradiției lui Bocskay, noul prinț al Transilvaniei Gabor Bethlen, a amenințat cu o invazie armată.

Superioritatea partidului spaniol s-a manifestat din plin la dieta cehă din 1615. Stările necatolice aflate în opoziție nu au reușit să se impună din motive necunoscute și dieta i-a permis lui Matiáš să perceapă dări pe cinci ani înainte, ceea ce a însemnat renunțarea de bună voie la arma utilă a politicii promovate de stări. O altă hotărâre a dietei a fost ridicarea **limbii cehe la rangul de unică limbă obligatorie în adunările dietei** și altor instituții oficiale. Fără cunoașterea limbii cehe, nobilii nu puteau primi incolatul (adică dreptul de a fi cetățean). Numai reprezentanții din Silezia și cele două Lužice aveau voie să folosească limba germană, deși cu unele rezerve. Dar aceste prevederi nu au intrat în vigoare.

În același an s-au acutizat în mod deosebit divergențele dintre catolicii și protestanții din Imperiu și în general din toată Europa. S-a încheiat și așa-numitul armistițiu pe 12 ani semnat de Țările de Jos și Spania, iar militanții celor două tabere care aveau aliați și simpatizanți în Europa au trecut la o confruntare deschisă.

Creșterea influenței catolicilor în mediul ceh l-a determinat pe Matiáš să se preocupe intens de problema succesiunii. Atât el, cât și cei doi frați ai săi nu aveau urmași, astfel încât moștenitori puteau deveni rudele spaniole sau reprezentanții Habsburgilor din Stiria. În 1617 spaniolii au renunțat în secret la pretențiile lor asupra monarhiei central-europene (așa-numita *convenție de la Onato*, după numele ministrului plenipotențiar al Spaniei la Viena) și de aceea membrii în viață ai familiei au convenit sprijinirea candidaturii lui Ferdinand de Stiria. Pentru necatolicii cehi această alegere nu a fost de bun augur deoarece încă din orașul Hradec din Stiria Ferdinand devenise cunoscut prin poziția lui intransigentă față de „eretici"care nu puteau spera la o toleranță mai mare nici în regatul ceh.

Deși înainte de a urca pe tron, Matiáš promisese că în timpul vieții nu va ridica problema succesiunii, sub influența ofensivei catolicilor, el a propus dietei în 1617 candidatura lui Ferdinand. Stările necatolice în opoziție au încercat să se opună, mai ales prin discursul deosebit de virulent al lui Jáchym Ondřej Šlik. Dar sub presiunea concertată a catolicilor aproape toți opozanții (inclusiv Šlik) au cedat.

Ferdinand de Stiria nu a fost **ales** rege al Cehiei, ci numai **acceptat** ca viitor domnitor. Până la urmă opoziția a reușit să impună ca în timpul depunerii jurământului pe libertatea țării Ferdinand să recunoască valabilitatea Scrisorii de maiestate. Dar în același timp Ferdinand I-a scris papei și regelui Spaniei că își va respecta

promisiunea numai atâta cât va fi necesar. Ulterior, Ferdinand a fost acceptat fără prea mari dificultăți și în celelalte țări ale Coroanei cehe, iar la începutul lui 1618 a fost acceptat și în Ungaria.

II/7 Revolta nobililor și bătălia de la Bílá Hora (Muntele Alb) (1618-1620)

Până la izbucnirea în 1618 a conflictului între taberele confesionale învrăjbite din Europa era suficient doar un singur pas. Focarul acestui viitor conflict avea să devină Cehia. După dieta din 1617, partidul catolicilor a declarat conflictul deschis. Pe domeniile benedictinilor din Broumov a fost închisă biserica evanghelică, iar pe proprietățile arhiepiscopiei din Hroby a fost demolată chiar o catedrală catolică. Astfel a fost grav încălcată Scrisoarea de maiestate în timp ce comportarea catolicilor corespundea mai mult cu principiile armistițiului de la Augsburg.

Au fost afectați cei câțiva care la dieta din 1617 se împotriviseră recunoașterii dreptului la succesiune al lui Ferdinand (primarul din Žatec Maximilián Hošťálek și consilierul municipal din Nové Město din Praga Valentin Kochan au fost destituiți, iar Jindřich Matýáš Thurn a fost înlăturat din funcția de pîrcălab de Karlštejn care de altfel era o funcție destul de rentabilă).

În martie 1618 la Praga a avut loc congresul stărilor necatolice care a transmis împăratului o plângere legată de încălcarea libertăților țării prevăzute în Scrisoarea de maiestate. Matiáš nu intenționa să cedeze și a interzis categoric organizarea următorului congres planificat în luna mai. Această interdicție nu a făcut decât să toarne gaz peste foc. La 21 mai 1618 în Karolinum din Praga s-a adunat un număr neobișnuit de mare de nobili necatolici. Reprezentanții orașelor regale se temeau de o posibilă intervenție a juzilor regali și de aceea au refuzat să participe la congres. La început atmosfera a fost liniștită, dar cuvântarea înflăcărată a lui Jindřich Matýáš Thurn a incitat asistența. O zi mai târziu, în casa familiei Smiřický din Malá Strana a avut loc o întâlnire secretă a radicalilor (în mod sigur a fost dovedită prezența lui Thurn, Albrecht Ján Smiřický, Václav Budovec din Budov și Oldřich Vchynský din Vchynice). Participanții au convenit să intervină energic împotriva guvernatorilor și au inițiat în planurile lor un cerc mai larg de persoane.

La 23 mai o delegație a stărilor condusă de Thurn s-a prezentat la guvernatorul cancelariei de la Hradul din Praga. Aici comportarea

opozanților a semănat cu o instanță judecătoască improvizată ad hoc. Răzvrătiții au citit guvernatorilor acuzația de încălcare sistematică a libertăților țării, după care au trecut la fapte și i-au aruncat pe fereastră în șanțul castelului pe guvernatorii Jaroslav Bořita din Martinice, Vilém Slavata și pe grefierul Fabricio. Această **defenestrare** (cea de-a treia care a avut loc la Praga) a reprezentat un act demonstrativ care trebuia să simbolizeze despărțirea fără rezerve de domnia Habsburgilor. Victimele atentatului au scăpat cu răni ușoare și astfel s-a născut legenda despre ajutorul pe care Fecioara Maria l-a acordat defenestraților.

La mișcarea de rezistență care de fapt a marcat începutul **Războiului de treizeci de ani** au aderat sub presiunea nobilimii Nové Město și mai târziu Staré Město din Praga, dar din fericire conducătorii ei au reușit să facă față acțiunilor de jaf la care erau predispuse mai ales păturile de jos ale populației pragheze. Adunarea congresului a continuat și la 24 mai, când puterea regală a fost desființată și congresul a ales **un guvern al țării format din treizeci de directori** (reprezentanții celor trei stări au primit câte zece locuri). În fruntea guvernului antihabsburgic a ajuns Václav Vilem din Roupov, iar Jindřich Matyáš Thurn a devenit comandantul suprem al oștilor care au fost aproape imediat recrutate. Justificarea comportamentului stărilor răzvrătite este prezentată în ampla lucrare întitulată *Apologie*.

Cu răscoala cehă și-au exprimat acordul cele două Lužice și Silezia în timp ce Moravia condusă de Carol cel Bătrân din Žerotín care a fost învinuit de deschiderea conflictului a rămas neutră. Nici țările austriece nu și-au manifestat disponibilitatea de a se alătura răscoalei cehe.

Depășit oarecum de evoluția evenimentelor, împăratul Matyáš a avut o poziție ezitantă. Curând însă la Viena s-a impus soluția militară. Adeptul ei din partea cehă a fost mai ales Lobkovic sprijinit bineînțeles de Ferdinand de Stiria. După părerea lor, riposta fermă constituia, unica cale posibilă de limitare a extinderii „rebeliunii", cu atât mai mult, cu cât rebelii cehi nu găsiseră un ecou direct printre necatolicii din Europa. Uniunea protestanților din Imperiu îi dezamăgise, Anglia nu se lăsase implicată în conflict (a trimis în Cehia numai câteva sute de soldați), iar Țările de Jos au oferit doar sprijin financiar.

După moartea lui Matyáš în 1619, situația a luat o turnură mai favorabilă pentru insurgenții cehi. În Moravia, Carol cel Bătrân din Žerotín, un politician instruit, dar ezitant a intrat pe linie moartă în timp ce Ladislav Velen din Žerotín, mai energic, a trecut de partea răscoalei. Thurn a încercat să folosească schimbarea de situație din

Moravia și a organizat o campanie spre Viena, unde împotriva lui Ferdinand se ridicaseră deja oștile stărilor din Austria inferioară. Dar în felul acesta Thurn a slăbit forța stărilor din Cehia, oferind spațiu de manevră armatei imperiale condusă de generalul Buquoy. Detașamentele stărilor comandate de generalul Mansfeld au suferit o mare înfrângere în bătălia de la Záblatí (lângă Vodnany la 10 iunie 1619) și Thurn a fost obligat să se retragă din Cehia. Dimpotrivă, în Moravia, stările au repurtat un succes atunci când comandantul Dampierre a pierdut confruntarea cu Ladislav Velen din Žerotín.

În iulie la Praga s-a întrunit dieta generală a stărilor din țările Coroanei cehe care a decretat că în viitor Coroana va fi o confederație care își va alege regele în mod liber (după modelul Țărilor de Jos). Noua constituție a regatului a preluat principiile Scrisorii de maiestate și era de presupus că vor putea intra în confederație și alte țări din monarhie, dacă vor dori acest lucru. Dieta a hotărât detronarea lui Ferdinand și alegerea unui nou rege ceh. Acesta a devenit calvinul **Friedrich Falck (1619-1620)** care era căsătorit cu fiica regelui englez Iacob I. Stările erau convinse că în felul acesta vor câștiga de partea lor și puternicul regat insular. Odată cu încoronorarea regelui calvin foarte auster a avut loc și o purificare iconoclastă a bisericilor din Praga, în urma căreia a avut de suferit mai ales catedrala Sf.Vít.

În general, rezistența cehă a fost limitată numai la nobilime în timp ce majoritatea orașelor au păstrat o atitudine rezervată, iar speranțele șerbilor de a fi eliberați s-au spulberat. De fapt, acordarea de drepturi șerbilor ar fi fost în dezacord cu mentalitatea epocii.

Încă din 1619 la revolta antihabsburgică s-a asociat principele Transilvaniei, Gábor Bethlen, care spera să ajungă pe tronul Ungariei. El a rechemat provizoriu din Cehia detașamentele generalului Buquoy și le-a trimis în ajutorul Vienei care era înconjurată de oștile ungare aliate cu armata ceho-moravă-austriacă condusă de Cristian din Anhalt, confidentul lui Friedrich Falck. Dar oștile stărilor nu au dovedit un elan războinic prea mare din simplul motiv că erau prost plătite.

O cotitură decisivă în desfășurarea războiului a constituit încheierea alianței lui Ferdinand cu Maximilian din Bavaria (1620) și cu Liga catolică condusă de el. Alianța cu Maximilan nu a fost dezinteresată, deoarece în cursul unor tratative secrete Habsburgii i-au promis că în caz de victorie va primi un loc de principe elector după Friedrich Falck. La fel de oportunistă a fost și aderarea Saxoniei la blocul catolic al Habsburgilor întrucât prințul ei elector era extraordinar

de interesat să stăpânească cele două Lužice și Silezia. Totodată, Ferdinand a fost ajutat și de rudele spaniole, atunci când oștile lor aflate la granița cu Țările de Jos s-au obligat să-l atace pe Falck.

Mișcarea de rezistență cehă începea să fie învăluită de nori grei fără ca liderii ei să-și dea seama. Gábor Bethlen solicitase sume exorbitante de bani, răscoala din Horní Rakousí fusese înăbușită, iar în Imperiu Liga catolică încheiase un armistițiu cu Uniunea protestantă. În felul acesta, împotriva Cehiei puteau fi mobilizate toate forțele, ceea ce până la urmă s-a și întâmplat. La mijlocul lunii septembrie armatele imperiale împreună cu armatele ligii au intrat în Cehia pe la Nové Hrady, înaintând spre České Budějovice. Cristián din Anhalt s-a retras repede în Cehia, trecând prin Moravia. În Cehia de vest, comandantul armatei stărilor generalul Mansfeld a încheiat un acord secret cu armata imperială pentru a păstra liniște. Astfel, în Moravia, Ladislav Zelen din Žerotín a rămas singur cu mișcarea sa de rezistență.

Oștile lui Anhalt au ajuns în Praga înainte de ziua planificată și au ocupat o poziție strategică favorabilă pe colina **Bílá Hora** (Muntele Alb). Nu peste mult timp aici au ajuns și armata imperială și armata ligii. Conducerea catolică era în mod vizibil slăbită după ce în bătălia de lângă Rakovník generalul Buquoy fusese grav rănit și acum conducea bătălia dintr-un cărucior. Forțele inamicilor desfășurate pe colina Bílá Hora erau aproape echilibrate. Se estimează că armata stărilor era formată din circa 20 000 de oameni care ocupaseră poziții strategice bune în timp ce tabăra catolicilor cu aproximativ 28 000 de oameni a atacat pozițiile întărite din vârful colinei. În dimineața răcoroasă și cețoasă a zilei de 8 noiembrie 1620 cele două armate s-au întâlnit. Într-o luptă care nu a durat mult (circa două ore) armata stărilor, nedisciplinată, obosită și prost plătită a fost înfrântă. Celebra rezistență a „moravilor" de lângă parcul regal de vânătoare a fost mai degrabă o excepție, a cărei importanță a fost exagerată ulterior, dobândind forme aproape legendare. Chiar și adversarii au apreciat atacul cavalerului Cristian cel Tânăr din Anhalt.

La scurt timp după ce vestea înfrângerii a ajuns la Hradul din Praga, Friedrich Falck și curtea lui au fugit din țară (datorită scurtei și nerodnicei sale domnii el a fost numit „regele iernii").

În legătură cu aprecierea răscoalei stărilor, vom cita mai întâi din istoria cehă scrisă de Pavel Skála din Zhoř:

„La fel ca în vara lui 1617 sau cu trei ani și cinci luni înainte.....când proclamarea arhiprințului Ferdinand ca rege și instaurarea lui la Hradul din Praga

au marcat începerea nenorocirilor generale și fatale pentru poporul nostru și Regatul ceh, tot așa acum în luna noiembrie a acestui an .....prin nefericita și sângeroasa bătălie de la Bílá Hora de lângă Praga, asupra aceluiași popor și țară s-au așternut sărăcia, decăderea și oprimarea de care cehii nu au reușit să scape în nici un fel".

Skála ca unul care și-a legat puternic soarta de răscoală, fiind ulterior nevoit să emigreze, explică evenimentele în așa fel încât subliniază mai ales vina Habsburgilor. Astfel, după părerea sa, rezistența a început în 1617 și nu cu un an mai târziu, când a avut loc defenestrarea.

Ideile lui Pavel Skála pot fi înțelese deoarece din motive personale nu a putut fi un reporter obiectiv. Insuccesul mișcării de rezistență a stărilor s-a datorat și strategiei nu foarte bune a liderilor ei, divergențelor din interiorul taberei necatolicilor și nu în ultimul rând situației financiare foarte precare care nu a permis ca mercenarii să fie bine plătiți și implicit motivați pentru a lupta cu mai mult elan. O opțiune nu prea fericită a fost și alegerea lui Friedrich Falck care a rămas un străin în mediul ceh. Au eșuat complet și speranțele legate de alianțele de rudenie ale noului rege, după cum un anumit rol l-a avut și retragerea majorității orașelor.

De aceea, lupta de la Bílá Hora a rămas un moment traumatizant în istoria cehă, cu atât mai mult, cu cât consecințele acestei înfrângeri au grăbit procesul de recatolicizare. Tabăra catolicilor a știut să folosească victoria ei nu numai în politica curentă, dar și în plan ideologic: un merit în acest succes a fost atribuit grației Fecioarei Maria și de aceea biserica inițial luterană din Malá Strana a fost închinată Fecioarei Maria Învingătoarea.

III. ECONOMIA ȘI SOCIETATEA ÎNAINTE DE BĂTĂLIA DE LA BÍLÁ HORA

III/1 Depășirea haosului economic

Decăderea economiei cehe care a început odată cu marea ciumă din 1380 și a continuat în perioada husită până la terminarea războaielor dintre Matei Corvin și Vladislav Jagełło a reprezentat o moștenire grea care trebuia înlăturată. Toate încercările în acest sens au fost frânate de scăderea considerabilă a forței de muncă, mai ales în localitățile rurale. Diminuarea populației cu 40-50% nu putea fi ușor remediată.

Nobilii feudali, afectați de scăderea numărului supușilor și implicit a veniturilor lor au fost nevoiți să caute o ieșire din acest impas. În primul rând, ei au refuzat să asiste neputincioși la exodul șerbilor în ținuturile mai prospere și în orașele regale. De aceea, după câteva tentative parțiale, în 1487 ei au reușit să impună o hotărâre care limita strămutarea populației rurale. Dar această inițiativă împreună cu creșterea temporară a obligațiilor de robotă nu au constituit începutul eliberării iobagilor cehi, așa cum se poate citi uneori în literatura de specialitate și în manuale, ci a fost o măsură conjuncturală, a cărei viabilitate a dispărut ulterior. Fără îndoială însă viața din mediul rural s-a înrăutățit pentru o vreme, cu atât mai mult, cu cât au izbucnit două epidemii de ciumă în 1483 și 1520. Nemulțumirea șerbilor s-a amplificat, transformându-se în revolte locale, dintre care cea mai importantă este legată de numele cavalerului Dalibor pe domeniul Ploskovice din Kozojed care în 1498 a plătit cu capul atitudinea sa permisivă. Dar răscoala avea să fie înăbușită definitiv abia în 1496. La fel s-a încheiat și răscoala de pe domeniul din Moravia Zábřeh aparținând lui Jiří Tunkl cel Bătrân din Brníček.

După cum am menționat deja, nobilii și-au dat seama că prin dezvoltarea unor afaceri personale puteau fi depășite greutățile economice. Ei au sprijinit în special orașele vasale mai mari și mai mici care datorită cantității mari de produse meșteșugărești și agricole au început să concureze orașele regale, stârnind nemulțumirea lor. Tocmai din această perioadă datează **ascensiunea unor orașe vasale**, ca de pildă,Třebon, Jindřichův Hradec, Český Krumlov, Pardubice, Litomyšl sau Mladá Boleslav. Curând prosperitatea lor economică avea să se oglindească în aspectul monumental al străzilor și piețelor. În felul acesta, bugetul autorităților s-a îmbogățit nu numai cu impozitele permanente încasate de la locuitorii orașelor, ci și cu taxele piețelor și ale fabricilor de bere care au fost construite în orașele vasale.

Activitatea de întreprinzători a nobililor a cunoscut punctul ei culminant abia după 1550, deși regresul economic și demografic a fost depășit mult mai devreme, respectiv în perioada 1520-1530. De atunci, condițiile de viață în ținuturile rurale s-au îmbunătățit considerabil.

Dimpotrivă, nu se poate vorbi despre o dezvoltare mai radicală a comerțului la distanță. Unul dintre motive a fost interdicția bisericii de a se face comerț cu „ereticii" husiți rămasă în vigoare până în 1495. Interdicția a fost încălcată (1479) de negustorii din Nürnberg care au încercat să preia controlul asupra comerțului din Europa Centrală.

Firmele lor deținеau aproape complet monopolul asupra livrărilor în Cehia de textile de lux, șofran și alte mărfuri de consum, iar pe de altă parte exportau cupru, cositor și chiar argint, în pofida interdicției stricte a autorităților cehe.

La sfârșitul secolului 15 producția minelor de argint de la Kutná Hora a crescut considerabil (de la 1500 kg la 4500 kg/pe an). Acesta a fost ultimul avânt care a durat până în deceniul al doilea al secolului următor, când mineritul din Kutná Hora a început să decadă. În această perioadă au izbucnit și câteva revolte ale minierilor. Dacă prima revoltă din 1494 a confirmat justețea revendicărilor minierilor, cea de-a doua răscoală din 1496 s-a încheiat cu executarea fără judecată a câtorva lideri la castelul lui Poděbrad din Krivoklát. Acest eveniment l-a inspirat pe scriitorul ceh din secolul 19 J.K.Tyl care a scris drama *Minierii din Kutná Hora*.

După 1515 minele din Kutná Hora au fost înlocuite de mina Jáchymov din Krušné Hory (în germană Joachimsthal) care aparținea familiei de nobili Šlik. La Jáchymov se extrăgea în medie 15 558 kg argint anual, dar gloria ei a apus după numai treizeci de ani. Dar cel puțin până astăzi s-a păstrat cuvântul *dolar* (din cuvântul german Joachimsthaler-Thaler-tolar-dolar). Mijlocul secolului 16 a pus însă capăt faimei monetăriei medievale cehe. În 1547 regele Ferdinand I a desființat sistemul de plată în groși și grosul ceh a fost înlocuit de galbenul de Rin și de grosul de Meissen (cursul valabil era 1 groș ceh la doi groși de Meissen).

III/2 Activitățile economice ale nobililor și poziția șerbilor

Conectarea economiei europene la piața mondială a constituit unul dintre cele mai importante momente care au influențat evoluția economică pe „vechiul" continent. Extinderea producției, a activităților economice proprii și a comerțului în țările europene a fost strâns legată de expansiunea colonială. Ea s-a reflectat în situația economică a țărilor cehe, deși numai indirect, datorită poziției lor geografice și anume în extinderea structurii importului (mărfuri meridioanale și coloniale, produse manufacturiere, arme) și a exportului (produse din pânză și postav).

La mijlocul secolului 16 s-au extins și activitățile economice în regie proprie ale nobililor. Acest tip de activități (în mod curent se vorbește despre **mari proprietăți funciare în regie proprie**) a apărut mai întâi pe proprietățile întinse care se puteau adapta mai ușor solicitărilor

crescânde ale pieței. Piața a devenit tot mai nesătulă, deoarece după îndelungata recesiune, au crescut subit numărul de locuitori și implicit prețurile (așa numita **revoluție a prețurilor**). Baza marii proprietăți funciare a constituit-o munca lucrătorilor. Nobilii care își administrau terenurile angajau slugi și lucrători sezonieri și foloseau doar în mică măsură munca șerbilor. Din păcate însă, de puține ori, câștigurile obținute din vânzarea produselor erau investite în alte activități. Viața „pe picior mare" înghițea sume enorme, după cum mulți bani erau necesari pentru construirea de castele, palate și reședințe personale. În rest, nivelul producției agricole nu a fost atât de ridicat ca să poată asigura venituri extraordinar de mari. De aceea, înglodarea în datorii a marilor proprietăți funciare a devenit un fenomen curent.

Cele mai mari succese în activități economice prestate în regie proprie au fost obținute la cumpăna secolelor 16-17 de familia Smiřický, proprietara unor întinse domenii în Cehia de Nord Est (Náchod, Kumburk-Jičín, Semily, Hrubá Skála) și la est de Praga. În acest sens, un mare merit a avut economistul Jeroným Bukovský din Neudorf pe care Albrecht din Valdštejn l-a angajat în serviciul său, după decăderea familiei Smiřický. Membrii acestei familii s-au orientat mai ales pe producția de cereale destinată fabricilor de bere și regiunilor nefertile. Tocmai în această perioadă a început diferențierea provinciilor în regiuni cerealiere și în regiuni destinate creșterii animalelor (câmpii) și „munți" (adică ținuturi așezate la altitudini mai mari), unde șerbii își completau veniturile insuficiente cu **munci manuale** (țesători, sticlari sau cărăuși în Krkonoše, Jizerské hory).

În regia proprie a nobililor s-au dezvoltat cu succes și alte domenii, mai ales creșterea oilor pentru lână care era foarte rentabilă mai ales în regiunile deluroase. Alături de cultura cerealelor s-a dezvoltat **piscicultura**. Începuturile dezvoltării ei datează din a doua jumătate a secolului 14, dar abia după încheierea epocii husite amenajarea de eleștee a cunoscut o adevărată explozie. Cauzele au fost identice ca în anii 1380-1400. Terenurile nefertile părăsite de șerbi și intrate în paragină au fost folosite de nobili pentru crearea de eleștee, cu atât mai mult cu cât această activitate nu era foarte costisitoare. Au apărut eleștee mai ales pe domeniile familiilor Pernštein (regiunea Pardubice) și Rožmberg în ținuturile mlăștinoase din bazinul Třebon și Budějovice. Pe domeniile Pernštein s-a făcut cunoscut Kunát Dobřenský (a amenajat rețeaua de eleștee din regiunea Pardubice și mai ales canalul Opatovice) în timp ce în Rožmberg, Štěpánek Netolický, elevul lui, a

construit o rețea de eleștee legate printr-un canal artificial lung de 40 km, cunoscut sub numele de Canalul de aur. În schimbul confiscării terenurilor care urmau să fie amenajate în eleștee, șerbii primeau de la nobili o despăgubire astfel încât nu se poate vorbi despre o proletarizare a ținuturilor rurale. Eleșteele care s-au păstrat până în prezent reprezintă doar o mică parte din numărul lor inițial (ulterior, mai ales eleșteele din regiunea Pardubice au fost secate și transformate în câmpii și lunci). Creșterea peștilor a fost una dintre ocupațiile deosebit de lucrative: datorită cutumelor religioase, carnea de pește era hrana de post cea mai răspândită și de aceea putea fi exportată în mod avantajos. O regiune clasic piscicolă a fost ținutul Rožmberg din Cehia de Sud, dar multe eleștee au fost create și în vestul Moraviei. În a doua parte a secolului 16, familia Rožmberg a angajat în serviciul ei pe unul dintre cei mai cunoscuți constructori de eleștee **Jakub Krčín din Jelčany.** Acest om a amenajat cele mai mari eleștee din sudul Cehiei (Svět, Rožmberg), fiind un adevărat maestru în acest domeniu. De aceea, nu este de mirare că în jurul persoanei sale au fost țesute numeroase legende. Așa de pildă, oamenii și-au explicat roadele pline de succes ale activității lui Krčín prin legăturile sale tainice cu diavolul.

Heleșteele au fost amenajate după proiectele și sub supravegherea unor specialiști profesioniști – piscicultori. Această comunitate de specialiști s-a caracterizat printr-un mare profesionalism, dar ea a reprezentat un element nedorit în mijlocul populației sedentare de care piscicultorii se deosebeau printr-un stil de viață liber. Amenajarea unui număr mare atât de mare de eleștee a marcat înfățișarea ținutului și din punct de vedere ecologic, ceea ce se poate observa până astăzi în Cehia de sud.

Această cale a fost continuată de nobilii care s-au ocupat de fabricarea berei în a doua jumătate a secolului 16. Marile proprietăți latifundiare aflate în regia nobililor produceau bere blondă din porumb, ceea ce însemna că foloseau și o parte din propria lor producția de cereale. Prosperitatea afacerii de a produce bere a fost sprijinită indirect de însuși Ferdinand I care după ce înăbușit mișcarea de rezistență din 1547 a aplicat fabricilor de bere o taxă specială, așa numita taxă de butoi. Deoarece țăranii trebuiau să predea berea nobilului pe domeniul căruia munceau (așa numitul primus), nobilii aveau asigurată o sursă bogată de câștig. Trebuie să mai menționăm că berea fabricată pe vremea aceea era mai densă decât cea de astăzi și

constituia nu numai o băutură, dar și o componentă importantă a hranei, din ea preparându-se supe și sosuri.

Exercitarea de activități economice în regie proprie a influențat în mod nemijlocit și structura averii nobilimii cehe. La sfârșitul secolului 16 dintre cele mai bogate familii făceaua parte familiile Smiřický și Trčka din Lipá, în timp ce familiile Rožmberg și Pernštein aveau datorii. O avere relativ mare aveau și micii nobili din ținuturile Hradec și Litoměřice datorită poziției avantajoase a proprietăților lor. Dimpotrivă, micii nobili din ținuturile agricole nu prea fertile, izolate de principalele căi de comunicație, au scăpătat, fiind nevoiți să își vândă terenurile. Pozițiile economice ale cavalerilor au fost definitiv șubrezite de Războiul de treizeci de ani.

În secolul 16 în rândul nobililor au intrat și mulți străini, ceea ce a fost o consecință directă a formării confederației statale din bazinul Dunării și a conectării ei la politica internațională. Totuși, numărul străinilor care au venit în Cehia după 1526 și au intrat în rândul nobilimii nu a depășit 10%. Chiar dacă printre ei s-au aflat indivizi capabili din punct de vedere politic (de pildă, Jindřich Matýáš din Thurn sau Leonard Collona din Fels), ei nu au putut acționa după propria lor voință, fiind nevoiți să-și coordoneze acțiunile cu nobilii cehi.

O diferențiere socială s-a produs și în rândul șerbilor. Pătura bogată din mediul rural a știut să își mărească bunăstarea, mai ales prin vânzarea de produse agricole. Dintre chiaburi făceau parte, de obicei, hangii și proprietarii de mori. Înainte de izbucnirea Războiului de treizeci de ani, în agricultură au început să apară semne de stagnare, ceea ce a determinat impunerea de noi obligații șerbilor.

III/3 Orașele și comerțul

În secolul 16 producția celor mai multe orașe cehe nu a depășit cercul piețelor de desfacere locale. Cauzele au fost evidente: izolarea față de principalele artere comerciale și gruparea meșteșugurilor sub formă de bresle care tocmai acum au cunoscut perioada lor de glorie. **Breslele** au existat în țările cehe din secolul 14 și mai întâi au apărut în orașele mari, după care s-au răspândit și în localitățile mai mici. Ele erau comunități de producători ai aceluiași produs și aveau în special un rol protector: supravegheau prețurile și totodată încercau să reglementeze cantitatea de produse și numărul de maeștri în domeniul respectiv. De asemenea, exercitau un rol social și caritabil.

În producția meșteșugărească destinată piețelor locale au existat totuși două domenii de succes care au confirmat regula: **fabricarea postavului și producția de pânzeturi.** Postavul ceh ieftin era exportat în estul și sud-estul Europei, producția de postav fiind concentrată mai ales în Cehia de Nord (Broumov, Rychnov nad Kněžnou, Pardubice). În Cehia de Sud au existat centrele de postăvărit de la Jindřichův Hradec și Jihlava în Moravia. Jihlava și Broumov au funcționat încă înainte de începutul Războiului de 30 de ani pentru export.

Producția de pânzeturi a înflorit mai ales în Cehia de Nord și de Nord-Est (Podkrkonoše și din secolul 16 în Krkonoše și Jizerské hory) unde a fost favorizată și de condițiile naturale adecvate pentru cultura de in. Fabricarea pânzeturilor a fost un domeniu prosper și în Silezia vecină și în cele două Lužice. Pânza era exportată din țările Coroanei cehe nu numai în Europa, dar prin Țările de Jos ajungea și în ținuturile de peste mări. Țesătorii nu își puteau asigura singuri desfacerea produselor într-o cantitate suficientă și la distanțe mari și de aceea au acceptat serviciile de intermediere ale negustorilor (proveniți în marea lor majoritate din ținuturile gemane) care se ocupau de vânzarea produselor pe piață.

Înainte de Războiul de treizeci de ani, în țările cehe capitalul comercial s-a impus doar pe o scară foarte limitată. Încercarea de a înființa o companie comercială la Jihlava la cumpăna secolelor 16-17 s-a soldat cu un eșec, deoarece s-a izbit de rezistența corporației breslelor și de sistemul lor de protecție.

IV. CULTURA STATULUI ÎN CARE ERAU REPREZENTATE STĂRILE

IV/1 Viața religioasă în contextul internațional

La sfârșitul secolului 15 în Cehia și Moravia existau două biserici, admise oficial: calixtină la care aderase circa 70% din populație și catolică. Întrucât după moartea lui Rokycana nu mai existau speranțe ca jilțul de arhiepiscop de Praga să fie ocupat de un utraquist (în continuare papa nu recunoștea biserica calixtină), locul de arhiepiscop a rămas vacant câteva zeci de ani. Clerul **calixtin** era condus de administratori împreună cu așa numiții consistori inferiori (din latină *consistorium*), respectiv de un conclav format din persoane religioase și laice. Consistoriul inferior a fost înființat în 1478 și sediul

lui s-a aflat lângă biserica Týn din Praga. Problemele importante ale utraquismului erau dezbătute de universitatea din Praga.

Și în fruntea bisericii catolice din Regatul ceh se aflau administratori, care uneori erau numiți de papă, alteori erau aleși de capitulul de la Praga. Consistoriul superior își avea sediul lângă catedrala Sf.Vit. În Moravia situația era diferită: **biserica catolică** și-a menținut întreaga organizare, fiind condusă de episcopia din Olomouc în timp ce clerul calixtin nu avea o administrație centrală.

Comunitatea fraților cehi a continuat să existe în contradicție cu compactatele și multă vreme, respectiv până la emiterea Scrisorii de maiestate a lui Rudolf în 1609 s-a aflat în afara legii. Frații cehi erau foarte incomozi pentru catolicii și autoritățile din Cehia și Moravia. Cele mai înalte oficialități au încercat să adopte o poziție neconciliantă față de ei și le-a interzis activitatea printr-o serie de decrete (decretul de la Sf.Jacob din 1502, refăcut ulterior de câteva ori a stabilit închiderea tuturor bisericilor fraților cehi și distrugerea cărților lor). Aceste măsuri care au fost o reacție față de activitatea comunității fraților cehi și creșterea numărului ei de membri nu au avut însă rezultate practice. Dimpotrivă, unele autorități publice catolice (de pildă familia Pernštejn) considera că frații sunt supuși foarte conștiincioși și practic îi protejau. Aproximativ până la mijlocul secolului 16 în sânul comunității fraților cehi au existat dispute între adepții concepției inițiale (care proclamau izolarea de lumea păcătoasă și subestimau importanța instruirii superioare) și grupul membrilor cu concepții mai realiste care respingeau acest punct de vedere. Cel de-al doilea curent s-a impus treaptat astfel încât comunitatea și-a deschis rândurile și pentru orășenii înstăriți și nobili. Încă din prima parte a secolului 16, a scăzut importanța localităților din ținutul Orlice, iar centre importante ale fraților cehi au devenit orașele vasale din Cehia și Moravia (Litomyšl, Bělá pod Bezdězem, Mladá Boleslav, Ivančice, Přerov), ale căror autorități simpatizau cu idealurile comunității fraților. Frații cehi refuzau însă stilul de viață renascentist și în activitatea lor au anticipat caracterul grav și măreț al regatului divin. În felul acesta, ei au preluat trăsăturile caracteristice Reformei cehe de la finele secolului 16.

Comunitatea fraților cehi a fost condusă de episcopi aleși. Ritualurile ei religioase necomplicate aveau loc în locașuri sfinte și simple denumite **adunări.** În sensul lui inițial, acest cuvânt a desemnat comunitatea fraților cehi ca atare care după convingerea lor

era formată dintr-o adunare de creștini ce respectau cu fidelitate legea divină, fiind prin urmare predestinați a fi salvați. În activitatea comunităților frățești s-au remarcat și femeile, ceea ce nu constituia un lucru obișnuit pentru biserica catolică (care respecta aserțiunea Sfântului Paul că în biserică femeia trebuie să tacă). În toamna lui 1507 un mare impact a avut nobila moravă Marta din Boskovice care a trimis regelui Vladislav o scrisoare de protest împotriva interzicerii comunității fraților cehi:

"Am văzut epistola pe care Maiestatea Voastră Regală a binevoit să o trimită în această țară (pe vremea aceea reședința regelui se afla în Ungaria NR) *pentru ca frații să fie aduși la Praga.....Nu știu de ce aș merita o condamnare prin surghiun sau ucidere deoarece aș face cu bucurie tot ce este mai bun...Și în comunitate există mulți oameni mai buni decât mine. Și nu aș vrea să aud că Maiestatea Voastră Regală a binevoit să intervină împotriva acestor oameni, ci mai degrabă ar trebui să îi apere pentru ca sub protecția Maiestății Voastre să trăiască în liniște și pace, să îl laude pe Domnul ....".*

Omul de cultură catolic Bohuslav Hasištejnský din Lobkovice a considerat intervenția lui Marta o faptă nepermisă pe care a comentat-o astfel într-o scrisoare către un prieten:

"În timp ce-ți scriu mă îngrozesc, chiar dacă numai în gând că poate exista o asemenea impietate. Și în această nebunie nu lipsesc nici femeile. Deși apostolul (adică Sfântul Paul – NR) *a ordonat femeilor să tacă în biserică, această femeie îndrăznește să scrie regelui și să îi apere pe cei lipsiți de credință. Dar poate că sexul frumos este protejat de legile diavolului în așa fel încât aproape nici o erezie nu ar putea fi răspândită fără el....Marta a urmat pilda acestor femei, deși ar fi fost mai bine să se ocupe de gătit și torsul lânii decât să-și manifeste furia față de credința necatolică cu o nerușinare aproape bărbătească".*

Drumul femeilor spre emancipare a fost lung și spinos. În țările cehe diferențierea profundă a relațiilor religioase s-a produs în anii '20 ai secolului 16 odată cu începerea Reformei luterane și cu evoluția situației politice după înfrângerea mișcării de rezistență a stărilor în 1547 și pătrunderea ideilor lui Calvin în Europa Centrală.

Treptat, luteranii au câștigat supremație în rândul populației vorbitoare de limba germană, inclusiv al feudalilor din Cehia de Nord. Apropierea Saxoniei luterane a fost decisivă în acest sens. De asemenea, influența luterană a devenit dominantă în Silezia și în cele două Lužice care la sfârșitul secolului 15 erau bastioanele catolicismului.

Această evoluție nu a rămas fără ecou în biserica calixtină unde așa numiții noi utraquiști, simpatizanți ai luteranismului, i-au împins treptat pe plan secund pe bătrânii utraquiști, adepți ai concepției lui Jan Rokycana și a urmașilor săi. În comparație cu luteranii, a apărut inoportună și depășită ideea că biserica calixtină era o componentă autonomă a bisericii catolice în general. Ruperea legăturilor cu papalitatea și părăsirea succesiunii apostolice (candidații la preoție nu mai erau unși de un episcop care preluase această misiune de la Sfântul Petru, ci erau introduși în funcția clericală în alt fel) au conferit bisericilor reformatoare, inclusiv comunității fraților cehi o independență pe care utraquiștii nu o aveau. Din acest punct de vedere putem aprecia că acum compactatele care în trecut avuseseră o importanță istorică au devenit o povară și o frână.

Învățătura calvină a trezit interesul în special al membrilor comunității fraților prin logica ei intransigentă și austeritate. Din ultima treime a secolului 16 reprezentanții lor au considerat biserica calvină o organizație soră și au întreținut relații strânse cu ea, încercând să găsească un sprijin internațional pentru eforturile ei. Această tendință a atins apogeul la cumpăna secolelor 16-17, când lideri politici ai comunității fraților au devenit cunoscuți nobili (în Cehia Petr Vok din Rožmberg și Václav Budovec din Budov, în Moravia Carol cel Bătrân din Žerotín), iar clerul aborda problema religioasă în context european. S-a încetățenit obiceiul ca membrii comunității fraților cehi să locuiască un timp în orașele calvine (Geneva, Heidelberg) și liderii lor să poarte corespondență cu politicienii calvini importanți (Carol cel Bătrân din Žerotín a fost prieten cu Henric de Navarra, devenit mai târziu regele Henric IV, liderul calvinilor francezi, numiți hughenoți). O parte din comunitate dorea să se unească organizatoric cu biserica calvină, ceea ce însă nu s-a întâmplat.

În țările Coroanei cehe adepții catolicismului au ajuns minoritari. Mulți poate s-ar fi împăcat cu această situație deoarece în pofida tuturor discordiilor în țările cehe exista toleranță religioasă. Datorită unor cutume mai vechi, aici adoptarea unei confesiuni depindea de voința individului. De fapt, aceasta a fost și deosebirea fundamentală față de ținuturile germane.

Totuși, situația nu a fost nici pe departe idilică. În secolul 16 și la începutul secolului următor între biserici au avut loc confruntări de opinii. Dar principala tensiune a apărut între necatolici și catolicii fervenți care erau sprijiniți de politica Habsburgilor din Austria, de

diplomația spaniolă și de curentul catolicismului renăscut impus de conciliul de la Trident.

IV/2 Cultura și învățământul în pragul epocii moderne

Perioada cuprinsă între pacea religioasă de la Kutná Hora și începutul Războiului de treizeci de de ani avea nevoie de cultură. Condiții favorabile în acest sens au fost înlesnite de evoluția politicii interne care nu a mai fost perturbată de conflicte militare de lungă durată, precum și de răspândirea tiparului, a principiilor fundamentale ale umanismului, de atenția acordată de bisericile necatolice textelor religioase, mai ales Bibliei și de renașterea catolicismului după conciliul de la Trident. De asemenea, înflorirea activității economice, în special la orașe și revigorarea comerțului au contribuit la dezvoltarea științei de carte. În secolul 16 în mediul urban cunoașterea cititului, a scrierii și aritmeticii deveniseră o necesitate. Bineînțeles că fără o cultură adecvată familiile de nobili și cavalerii nu își mai puteau păstra o poziție socială importantă. Pe de altă parte, majoritatea șerbilor de la sate și forța de muncă auxiliară (servitori, rândași, muncitorii sezonieri) de la orașe nu simțeau nevoia să aibă nici cea mai elementară instrucție.

O importanță tot mai mare a dobândit studierea limbilor străine, inclusiv a limbii germane alături de latină, limba internațională a oamenilor de cultură, a cărei poziție a fost consolidată din nou de umanism. Cunoașterea lor a fost facilitată atât de activitatea comercianților, cât și a politicienilor. Dacă în a doua jumătate a secolului 15, limba cehă era una dintre cele mai răspândite limbi din Europa Centrală (datorită numerosilor mercenari cehi și moravi care slujeau în străinătate și a importanței internaționale a problemelor cehe), astfel încât liderii cehi nu erau obligați să învețe limbi străine (de pildă, Zdeněk Lev din Rožmitál vorbea numai cehă), în a doua jumătate a secolului următor situația s-a schimbat complet. Un politician bun care nu stăpânea activ mai multe limbi nu se putea impune. **Limba germană** a câștigat în prestigiu datorită reformei luterane și afluxului puternic de etnici germani în ținuturile de la frontiera Cehiei (Jáchymov, colonizarea ținutului Krkonoše, munților Jizerské și parțial a regiunii Šumava) și bineînțeles în urma intrării țărilor Coroanei cehe într-o uniune personală cu țările austriece. Dintre limbile negermanice s-au impus, mai ales, **italiana și spaniola**, care erau îndrăgite la curtea Habsburgilor și în țările catolice. În

cunoașterea limbilor străine s-au reflectat nemijlocit importanța politică, culturală și economică crescândă a Europei și în general lărgirea orizontului ei în urma transformărilor revoluționare de la cumpăna secolelor 15-16, ca și influența principalelor puteri.

Toate aceste momente s-au regăsit în mod legitim în structura învățământului, deși trăsăturile exterioare ale sistemului de învățământ medieval s-au păstrat. Copiii familiilor nobile și ale orășenilor bogați au continuat să învețe noțiunile de bază și să ia lecții de comportare socială (etică) de la profesori și educatori (preceptori) particulari, în timp ce restul celor care vroiau să învețe frecventau școlile orășenești (particulare). Pentru școlile la care se preda în spiritul principiilor umaniste s-a încetățenit denumirea de **gimnaziu** (din cuvântul grecesc *gymnasion* adică un institut pentru învățarea tinerilor) care a fost preluată rapid de școlile orășenești cu cinci clase. Școlile de la orașe își desfășurau activitatea în funcție de confesiunea religioasă a celui care le conducea. În Cehia controlul asupra învățământului necatolic din școli era menținut de universitatea pragheză utraquistă în timp ce consiliile municipale și autoritățile aparțineau religiei evanghelice, iar majoritatea Școlilor de la orașe erau necatolice. Un loc remarcabil l-a avut gimnaziul fraților din Mladá Boleslav și din orașele morave Ivančice și Přerov.

În această perioadă **învățământul iezuit** a cunoscut un nivel înalt. Înființarea de școli proprii a fost o componentă stabilă a concepției ordinului iezuiților ca propagatori de frunte ai catolicismului renăscut. Învățământul de calitate bună și metodele pedagogice de succes au avut menirea de a-i atrage pe tinerii din familiile catolice influente, mai ales de nobili, dar și din mediul necatolic. Iezuiții sperau că din elevii absolvenți ai școlilor lor se vor dezvolta adepți fervenți ai catolicismului. Acest plan le-a reușit, deși eforturile lor nu au fost suficiente pentru o schimbare fundamentală culturală și religioasă a eforturilor lor în perioada prehusită. Gimnazii iezuite au fost înființate în Praga la Sfântul Clement (1556), Olomouc (1566), Brno (1578) și în orașele vasale ale nobililor catolici de frunte (la Český Krumlov în 1588, la Jindřichův Hradec în 1594 și la Chomutov în 1591).

Iezuiții au jucat un rol important și în învățământul superior. Astfel, cu sprijinul regelui Ferdinand I, ei au înființat la Praga în 1562 pe lângă căminul Sf. Clement o academie de filozofie și teologie, adică o instituție proprie de învățământ superior. În felul acesta a apărut un concurent puternic al universității utraquiste din Praga, care până atunci fusese

unica de acest fel din țările cehe, deoarece căminul Clementinum a primit o donație financiară substanțială. Concurența ideologică între **Clementinum și Carolinum**, cum au fost denumite cele două instituții de învățământ superior a durat până la bătălia de la Bílá Hora. Sistemul școlar iezuit tindea către un singur țel foarte înalt și anume teologia care era predată după concepția lui Tomas d' Aquino. De aceea, din cele patru domenii tradiționale școlile iezuite au cultivat doar filozofia (interpretată după Aristotel) și teologia, iar la celelalte au renunțat. Totodată, au acordat atenție utilității studiului, au stabilit materiile, nu au suprasolicitat memoria elevilor (deși era antrenată în mod sistematic) și au dedicat un timp considerabil disputelor (discuțiilor). În afară de Clementinum, a fost înființat un institut de învățământ superior și la Olomouc (1573).

Pentru instituțiile de învățământ superior care au funcționat în spirit umanist (indiferent că au fost catolice sau necatolice) în secolul 16 s-a încetățenit noțiunea de **academie** (după celebra Academie antică de la Atena, a cărei tradiție a fost continuată, începând din anii '30 ai secolului 15 de celebra academie neo-platoniană de la Florența). În afara universităților mai vechi care au trecut la stilul umanist de învățământ, în secolul 16 pînă la începutul secolului următor în Europa de Vest și Centrală au fost înființate noi academii care au devenit repede cunoscute. Înflorirea învățământului superior a fost o dovadă directă a creșterii exigențelor societății europene privind cultura la care avea acces un cerc tot mai larg de persoane.

Nivelul universității calixtine pragheze (membrii de frunte ai comunității fraților cehi nu studiau la această universitate) a fost însă scăzut față de instituțiile de învățământ superior de frunte din străinătate. La aceasta a contribuit și rezistența inițială a utraquiștilor față de umanism, astfel încât mai târziu ei nu au reușit să recupereze rămânerea în urmă față de restul lumii. Singura facultate existentă, facultatea de arte, oferea învățătură, în afara celor șapte arte libere, în domeniul științelor juridice și medicale, ceea ce era puțin din punct de vedere al concurenței internaționale. Majoritatea studenților (aproximativ 90%) proveneau din orașele și satele cehe. După absolvirea universității ei lucrau aproape în exclusivitate ca profesori la școlile inferioare sau ca slujbași municipali superiori.

Renașterea și Umanismul au însemnat nu numai creșterea interesului pentru moștenirea culturii antice, dar și dezvoltarea vertiginoasă a științelor naturale care au contribuit la schimbarea

aspectului medieval al orașelor. În a doua jumătate a secolului 16 în Cehia s-a remarcat naturalistul **Tadeáš Hájek din Hájek** (1526-1600) care un timp a fost profesor la academia pragheză. El a tradus în limba cehă Ierbarul italianului **Andrea Matthioli.** De asemenea, s-a ocupat de astronomie și a fost primul ceh care a susținut concepția heliocentrică a lui Copernic. Calculele astronomice ale lui Hájek au fost recunoscute de astronomul danez **Tychon de Brahe,** după care a venit la Praga cunoscutul matematician și astronom german **Johannes Kepler** care a definit aici două din celebrele sale legi ale mișcării planetelor. În domeniul științelor medicale s-a remarcat **Jan Jesenský-Jesentus** (mort la 1621) care provenea dintr-o familie slovacă de răzeși. Acest om de știință și rectorul institutului de învățământ superior praghez a efectuat prima autopsie publică în Cehia.

Mai mult decât mediul universitar modest, oamenii de știință cehi și europeni au fost atrași de generoasa curte imperială a lui Rudolf II. Acest rege bizar i-a sprijinit nu numai pe astronomi și pe astrologi, dar și pe alchimiști, al căror domeniu era la modă mai mult decât în evul mediu. Nu toți alchimiștii au fost excroci și șarlatani care storceau bani de la protectorii lor, sub pretextul fabricării aurului din diferite elemente sau a elixirului vieții. Alchimia a devenit predecesoarea directă a chimiei, iar unii alchimiști au fost adevărați oameni de știință. Dintre alchimiștii cehi s-a făcut cunoscut mai ales **Bavor Rodovský din Hustiřan** (cca 1526-1592) care a lucrat mai mult timp pentru Vilém din Rožmberg.

Dacă nu găseau oameni de știință la universitatea pragheză, atunci în mod firesc, studenții cehi îi căutau în străinătate. Astfel, aproximativ de la jumătatea secolului 16 a devenit un obicei curent ca tinerii talentați din țările cehe să plece la studii la universități străine. Chiar dacă plecarea la învățătură în străinătate a caracterizat tot evul mediu dezvoltat și târziu, Umanismul și Reforma au dat un impuls nou și puternic acestei practici. Numărul celor care studiau în afara hotarelor țărilor Coroanei cehe a crescut foarte repede față de perioada anterioară. Un element restrictiv l-au constituit doar condițiile materiale ale acestor tineri.

Catolicii cehi și moravi obișnuiau să plece să învețe la universitățile italiene de la Bologna și Padova și la academiile din provinciile catolice ale Sfântului imperiu roman (facultățile iezuite de la Ingolstadt, Freiburgi în Breisgau, Dillingen). Era preferată și universitatea din Lovan (în Belgia de astăzi). Luteranii și noii utraquiști au fost atrași

de orașul nu prea îndepărtat Wittenberg, cunoscut deoarece acolo locuise Martin Luther și Leipzig. Tinerii calvini și frații cehi au preferat academiile din Heidelberg, Herborn, dar mai ales cele din Basel și Geneva unde își desfășurase activitatea Calvin. În secolul 16 și la începutul secolului următor la universitățile din străinătate învățau sute de tineri cehi și moravi care proveneau din cele mai diverse straturi sociale. Dintre ei nu lipseau fii de pani și cavaleri pentru care studiile în străinătate erau mai degrabă un pretext de a cutreiera prin Europa.

Și aceste așa-numite călătorii ale cavalerilor aveau un scop bine definit deoarece nobilimea cehă și moravă își lărgea astfel orizontul politico-geografic, depășindu-și caracterul provincial limitat. Politicienii cehi și moravi de origine orășenească și nobilă care se aflaseră în fruntea opoziției stărilor în anii 1618 – 1620 cunoșteau bine țările europene unde studiaseră în tinerețe, întrețineau contacte personale cu reprezentanții grupului necatolic și se orientau bine în politica internațională. Dar la începutul Războiului de treizeci de ani aceste cunoștințe și relații nu le-au mai fost utile. În contextul intereselor de putere ale țărilor europene „problema cehă" a rămas la periferia centrului de atenție, iar țările necatolice i-a sprijinit pe coreligionarii lor cehi doar în mod simbolic.

Înainte de izbucnirea Războiului de treizeci de ani, orizontul intelectualității cehe cuprindea toată Europa, deși foarte puțini călătoriseră în afara hotarelor ei. Dintre ținuturile extra-europene, mai vizitat a fost mai ales Orientul Apropiat. Comparativ cu Italia, Spania, Portugalia, Franța și Germania un impact negativ tradițional în această privință a avut poziția continentală nefavorabilă a Cehiei și Moraviei; astfel, datorită izolării lor de principalele artere de comunicație la distanță, ele au deținut un rol marginal în comerțul internațional.

Situația dată a fost condiționată și de contextul politic internațional. Expansiunea turcilor otomani și războaiele din interiorul monarhiei habsburgice au atras atenția locuitorilor țărilor cehe asupra ținuturilor din sud-estul Europei (Ungaria, Balcanii), de unde amenința pericolul și încotro se îndreptau detașamentele de mercenari care erau întreținute din impozitele colectate. În Orientul Apropiat călătoreau nu numai curierii diplomatici, dar și persoane particulare care odată cu pelerinajul la Sfântul mormânt aveau ocazia să cunoască monumentele culturii antice și atmosfera orientală. Astfel, la sfârșitul secolului 15 au apărut jurnalele de călătorie, scrise la un nivel literar diferit, printre alții, de Martin Křivoústý, Martin Kabátník, membru

al comunității fraților cehi și nobilul catolic Jan Hasištejnský din Lobkovice. În deceniile următoare au scris impresii de călătorie Oldřich Prefát din Vlkanov și cultivatul nobil Kryštof Harant din Polžice și Bezdružice. În jurnalele lor se observă o îmbinare remarcabilă a trăirilor personale, cu cele mai diferite superstiții și respectul față de autoritatea Bibliei. Călătorii cehi în Orientul Apropiat au trăit numeroase aventuri: furtuni pe mare, bătălii navale cu turcii, iar unii au căzut chiar în captivitate (de pildă Václav Vratislav din Mitrovice).

În schimb, țările cehe nu au fost atrase de Asia și de continentul american care era atât de important pentru Spania, Țările de Jos și Anglia, ceea ce s-a oglindit și în producția literară (din secolul 16 se cunosc doar 2 cărți cehe despre America: traducerea cunoscutului jurnal al lui Amerigo Vespucci și jurnalul de călătorie al lui Jean de Léry *Istoria navigației în America* sau *Cuvântul lui Brasili* tradus în limba cehă în 1590).

În afara jurnalelor de călătorie și a traducerilor, la lărgirea orizontului cultural au contribuit și diferitele „ziare" care conțineau informații despre evenimentele politice și militare actuale și evenimente de senzație. În felul acesta, practica a confirmat importanța inventării **tiparului**, fără de care nu ar fi fost posibile dezvoltarea învățământului (manuale ieftine, lucrări cu caracter instructiv) și înfrângerea egocentrismului. În Cehia au devenit celebri mai ales tipografii praghezi Mikuláš Konáč din Hodiškov în prima jumătate a secolului 16, iar în a doua jumătate a secolului **Jiří Černý Rožďalovský-Melantrich din Aventin**, care a ridicat cartea cehă la nivel european și din punct de vedere grafic. Experiența lui a fost preluată mai târziu de **Daniel Adam din Veleslavín** (1546-1599). Importanța lui Veleslavín o dovedește faptul că la cumpăna secolelor 18-19 criticii literari au dat numele lui ultimului pătrar al secolului 16 (epoca Veleslavín) care după părerea lor a reprezentat din punct de vedere lingvistic „perioada de aur" a literaturii cehe.

IV/3 Literatura și muzica sub influența umanismului, renașterii și reformei

Datorită moștenirii culturii husite, noile curente, Umanismul și Renașterea s-au impus foarte greu în literatura cehă. În timpul domniei lui Carol IV și Václav IV umanismul a pătruns și în literatura cehă, dar epoca husită a jucat un rol perturbator. De aceea, la sfârșitul secolului 15 literatura din Cehia se afla într-o situație diferită față de Ungaria

vecină de pildă, unde curtea lui Matei Corvinul a încurajat adoptarea Umanismului și a stilului de viață renascentist (cea de-a doua soție a lui Matei Corvinul a fost prințesa Beatrice Aragon de Napoli care întreținea relații cu mediul italian). O anume izolare și separare a literaturii cehe s-au manifestat atât prin deschiderea lentă către modelele din exterior, cât și prin conservarea genurilor tradiționale. Încă din timpul revoluției husite nobilimea calixtină și catolică a îndrăgit din nou eposul cavaleresc și toate formele legate de el, ceea ce în mod firesc s-a datorat războaielor de lungă durată și atenției acordate educației militare. Ce-i drept, nu au apărut opere noi, dar până la finele secolului 15 au fost copiate lucrările mai vechi (*Tristan și Isolda, Jetřich Berúnský, Ducele Arnošt, Tandariáš și Floribella*, dar și *Cronica Troiana* care nu întâmplător fac parte din primele cărți cehe tipărite). De asemenea, înflorirea culturii cavalerești s-a manifestat în arta plastică (frescele din castelele de la Žirovnice, Písek, Zvíkov și Blatná) și în popularitatea de care s-au bucurat turnirurile. Pe de altă parte, dimensiunea laică a literaturii a fost echilibrată de vasta producție literară consacrată problemelor religioase: **predici, tratate și polemici** care în principal au reflectat conflictele dintre husiți și catolici. La sfârșitul secolului 15 și începutul veacului următor s-au remarcat prin concepțiile lor despre problemele dogmatice și despre lume reprezentanți de frunte ai Comunității fraților cehi, dintre care cel mai cunoscut a fost **Lukáš din Praga.** Având în vedere însă ilegalitatea acestei biserici, lucrările lui au fost importante mai ales pentru Comunitatea fraților cehi.

Umanismul a început să se impună mai puternic în literatura cehă abia la cumpăna secolelor 15-16. După încercările timide din timpul domniei lui Jiří de Poděbrad, când unii artiști de la curtea lui au luat cunoștință de noul curent, în perioada 1490-1510 au apărut primii creatori mai importanți de origine cehă, desigur mai întâi în mediul catolic care era mai apropiat de curentul venit din Italia. Catolicii cehi adepți ai Umanismului au încercat să imite modelele străine (Francesco Petrarca, Aeneas Silvio Piccolomini), au scris în latină și în mod legitim au considerat că cei mai importanți autori erau clasicii antici, în special cei romani.

Dintre cele mai răspândite genuri ale literaturii umanistice au făcut parte **scrisorile** (în latină *epistula)* care dintr-un mijloc de comunicare s-au transformat într-o operă artistică absolută (de multe ori foarte amplă) care exprima părerile și sentimentele autorului, cultura,

concepțiile și stilul lui întrucât se presupunea că va fi citită nu numai de destinatar, dar și de prietenii săi apropiați din punct de vedere cultural. Acest tip de corespondență numit **epistolografie,** se deosebește de **corespondență,** care este un schimb de scrisori, având scopul principal de a realiza o comunicare. Predilecția pentru epistolografie a fost o dovadă concretă a revenirii la modelele antice respectate de poezia umanistă. Deosebit de răspândite au fost **versurile ocazionale** (inscripții pe morminte – epitafe, felicitări, compoziții alegorice pline de aluzii actuale) compuse bineînțeles în hexametrii sau pentametrii și care de obicei cuprindeau date despre viața publică și privată din antichitate (mențiuni legate de evenimentele din antichitate, numele zeilor, eroilor legendari și istorici, comparații cu ei). Odată cu trecerea timpului, această poezie a devenit o modă care și în țările cehe putea fi cultivată de orice persoană mai instruită.

Dintre umaniștii catolici care au scris în limba latină s-a remarcat nobilul **Bohuslav Hasištejnský din Lobkovice** (cca 1461-1510), autorul unor poezii alegorice și cunoscut epistolograf. Centrul culturii umaniste din Moravia a fost orașul Olomouc. Episcopul orașului, **Jan Skála din Doubravka** (cca 1486-1553), cunoscut sub numele latin de Dubravius, a scris lucrări de specialitate (despre piscicultură), de istoriografie și poezii.

Umanismul a pătruns treptat și în mediul calixtin, dar mult mai greu decât printre oamenii de cultură catolici. Și umaniștii utraquiști cunoșteau foarte bine limba latină și aveau o atitudine pozitivă față de antichitate, dar au încercat să contopească aceste valori cu moștenirea culturală husită, ceea ce nu a fost simplu. Eforturile lor au conferit umanismului calixtin o trăsătură specifică, amplificată de încercarea programată privind realizarea unei orientări sociale mai accentuate a principiilor umaniste. În concepția utraquistă umanismul nu a rămas numai problema exclusivă a unui cerc restrâns de învățați, ci a început să se adreseze păturilor mai largi ale societății. Latina, limba Romei antice și a literaturii umaniste, nu corespundea nevoilor calixtine. Umaniștii utraquiști susțineau concepția tipic husită de la începutul secolului 15, potrivit căreia literatura își putea îndeplini misiunea, numai dacă era înțeleasă de un număr cât mai mare de oameni. Cerința ca umaniștii să scrie în cehă și să traducă autorii clasici în limba cehă a fost justificată de **Viktorin Kornel din Všehrd** (1460-1520) care printre altele a scris și un tratat juridic voluminos *Despre drepturile, judecățile și pravilele țării cehe:*

„.....a procedat așa nu de mult (la începutul secolului 14 N.R.) și Dantes Vlach (adică Dante Alighieri, poet italian N.R) care, fiind un mare filozof al vremii sale și un excelent cunoscător al limbii latine, a adunat toată înțelepciunea sa într-o carte adresată urmașilor spre amintire pe care a scris-o în limba sa nativă și nu în latină. Dacă și cehii ar face același lucru, ei ar avea o limbă mult mai corectă, mai bogată și mai frumoasă. ....."

La fel au procedat și prietenii lui: Václav Písecký (1482-1511), primul care a tradus lucrări originale din limba greacă și Řehoř Hrubý din Jelení (m. în 1514) traducătorul lui Cicero, Petrarca și a celebrului poem *Elogiul nebuniei* al umanistului olandez Erasmus din Rotterdam. Fiul lui Řehoř, Zigmund Hrubý (Gelenius) s-a stabilit la Basel unde a devenit un excelent editor al operelor autorilor antici.

Orientarea umanistă a dominat toată literatura catolică și necatolică scrisă în limba cehă sau în limba latină până la bătălia de la Bílá Hora. Dar atât poezia cât și proza umanistă nu au atins nivelul operelor străine contemporane. Dintre creațiile demne de atenție fac parte scrierile politice și scrisorile eminentului pan morav **Carol cel Bătrân din Žerotín** (1564-1636), membru al Comunității fraților cehi.

La mijlocul secolului 16 și această biserică minoritară a adoptat anumite principii umaniste, mai ales atenția acordată cunoașterii limbilor greacă, latină și altor limbi. Cel mai mare merit în acest sens a avut **Jan Blahoslav** (1523-1571) care i-a convins pe frații cehi că în credința creștină cultura superioară nu generează indiferență. În concepția sa, învățătura și viața aflate în acord cu legea divină nu se excludeau, ci dimpotrivă, erau utile. Blahoslav a prezentat aceste considerente teoretice în lucrarea sa *Filipică contra misomuzelor* (cuvântare împotriva inamicilor muzelor, adică a artei și științei) îndreptată împotriva lui Ioan August, care era adeptul unei concepții mai vechi a fraților cehi. O dovadă practică a oferit apoi prin traducerea *Noului testament*, pornind de la principiul umanist că un om de știință trebuia să folosească și să se bazeze pe izvoarele originale. Deoarece nu stăpânea perfect limba greacă, el însuși nu a putut îndeplini acest deziderat, dar în schimb i-a îndemnat pe urmașii săi să traducă Biblia în limba cehă cu ajutorul celor trei limbi „biblice" (ebraica, greaca și latina).

Astfel, a apărut cunoscuta *Bible kralická* (Biblia de la Kralice) (numită astfel după tipografia fraților cehi de la Kralice din Moravia) prin care, în concepția fraților cehi, principiile umaniste și-au atins principalul lor țel: apropierea în cea mai pură formă posibilă de sensul

inițial al celei mai autoritare cărți a creștinătății. În felul acesta, Comunitatea fraților cehi a continuat efortul Reformei cehe de la sfârșitul secolului 14, respectiv acela de a facilita credincioșilor cunoașterea principiilor nedeformate ale legii divine cuprinse în Biblie, sprijinirea aplicării lor în viața de pe pământ și în orientarea pe calea mânturii sufletului. Acestei tradiții i-au rămas fideli și utraquiștii (care respectau Biblia editată de Jiří Melantrich), după cum a fost preluată și de membrii altor biserici necatolice. Biblia de la Kralice ocupă un rol de primă importanță în evoluția literaturii cehe. Limba cehă în care a fost tradusă se apropie de limba vorbită, dar se remarcă prin frumusețe și distincție desigur și datorită faptului că traducătorii ei au fost ajutați de interesul anterior al reformei pentru limba națională (Jan Hus sau Mikuláš din Pelhřimov); Blahoslav a fost și autorul *Gramaticii cehe* (1571) scrisă pe baza unei mai vechi opere colective asemănătoare a lui Petr Gzel, Beneš Optát și Václav Philomates.

La început, mediul ceh auster nu a manifestat prea multă înțelegere pentru stilul vesel și relaxat moral al literaturii renascentiste. Traducerea și adaptarea celor unsprezece schițe „îndrăznețe" ale Decameronului lui Boccaccio sunt atribuite lui **Hynek din Poděbrad** (1452-1492), care deși a fost fiul lui Jiří de Poděbrad s-a convertit la catolicism. De asemenea, el a scris poemul în versuri *Vis de mai* în care pentru prima oară în literatura cehă este evocată dragostea unor tineri necăsătoriți. În secolul 16 orășenii cehi au îndrăgit întâmplările cu personaje pline de umor și înțelepciune (povestiri despre Jan Paleček, bufornul regelui Jiří sau despre calfa Eulenspiegel) de origine populară. De asemenea, **Mikuláš Dačický din Heslov** (1555-1626) și **Šimon Lomnický din Budeč** (1552-1623) au compus opere umoristice. Dorința omului din perioada renascentistă de a cunoaște lumea și de a se afirma prin forțele sale proprii s-a reflectat în textul îndrăgit despre viața doctorului Johann Faust.

Totodată, istoriografia a venit în întâmpinarea gustului vremii, potrivit căruia întâmplările narate trebuiau să aibă culoare și pitoresc. Cea mai elocventă în acest sens a fost *Cronica cehă*, o operă vastă, editată în 1541 de preotul catolic **Václav Hájek din Libočan** (m. 1553). Narator înnăscut, el a inventat multe întâmplări, atunci când nu a avut izvoare. Dar contemporanii nu au știut să aprecieze acest lucru. Lucrarea sa atractivă și comunicativă a cunoscut o popularitate neobișnuită și a influențat concepția despre istoria cehă multe secole până la renașterea națională cehă. La răspândirea ei a contribuit

atitudinea pozitivă a autorului față de orășenime și în general atitudinea lui catolică moderată. Un gen special al lucrărilor de istoriografie l-au reprezentat așa-numitele calendare istorice elaborate în secolul 16 de Prokop Lupáč din Hlavačov și de Daniel Adam din Veleslavín.

În domeniul muzicii, perioada anterioară bătăliei de la Bílá Hora a însemnat despărțirea parțială de epoca husită, dar și desăvârșirea ei. În această afirmație nu există nici o contradicție. În timp ce husiții au cultivat cântecele pe o singură voce, refuzând cântecul pe mai multe voci (polifonia vocală) ca fiind prea decorativ, Renașterea a îndrăgit polifonia, preluând tradiția din secolul 14. În privința polifoniei vocale, țările cehe i-au imitat pe artiștii olandezi deoarece nu aveau ansambluri profesioniste care să interpreteze compozițiile complexe ale artiștilor italieni. Abia la curtea împăratului Rudolf II a funcționat o capelă cunoscută în toată lumea, al cărei model a fost copiat de capelele înființate și sprijinite de nobilii mecena. Influența tradiției husite și a concepției vieții în spiritul reformei s-au manifestat în numărul relativ redus de compozitori care au prelucrat motive laice. Cel mai important dintre ei a fost Kryštof Harant din Polžice și Bezdružice, mecena ansamblului muzical de la castelul Pecek (lângă Nové Paky).

O trăsătură tipică a culturii muzicale a țărilor cehe a fost apariția corurilor de amatori, numite **frății de literați**. Activitatea lor a fost strâns legată de orașe deoarece de obicei au apărut în cadrul breslelor. Frățiile de literați, indiferent că au fost sau nu catolice, s-au dedicat mai ales cântecului în timpul ceremoniilor religioase. De asemenea, au încercat să cultive cântecul pe mai multe voci, chiar și într-o formă simplificată. Cărțile cu cântece numite **cancionale**, au început să apară în a doua jumătate a veacului 15 și au fost bogat ornamentate.

Tradiția cântecului husit, mai ales a coralului meditativ, a fost respectată cel mai consecvent de Comunitatea fraților cehi, care a manifestat o grijă deosebită față de calitatea conținutului textelor. Cea mai cunoscuă carte de cântece a fraților a fost *Cancionalul de la Šamotula*, editat în 1561 care conține 744 de cântece, al cărui redactor principal a fost Jan Blahoslav. Blahoslav a scris și lucrarea *Muzica,o carte cu informații importante pentru cântăreți*, care este prima lucrare cehă de teorie a compoziției și muzicii, destinată unui public larg. Numărul de frății literare, numărul mare de cântăreți și dragostea pentru muzică manifestată în toate straturile sociale dovedesc că zicala

„când spui ceh, spui muzician" a avut justificarea ei încă înainte de bătălia de la Bílá Hora.

IV/4 Renașterea și manierismul în artele plastice

Dacă țările din Europa de dincolo de Alpi au adaptat concepția plastică renascentistă la propriile lor condiții, acest lucru a fost și mai valabil pentru mediul ceh unde reforma care începea să se impună a întărit moștenirea husită. De aceea, Renașterea din arta plastică cehă a avut un caracter specific. Ea a fost lipsită de monumentalitate și avânt titanic, producând o impresie de calm, liniște și familiaritate care seamănă cu un anumit provincialism. Această trăsătură este deosebit de evidentă în arhitectură. Numai comenzile regale de la sfârșitul secolului 15 și începutul veacului următor (elementele renascentiste ale sălii Vladislav, așa-numita aripă a lui Ludvik din Hradului praghez) reprezintă proiecte grandioase, chiar dacă au preluat unele elemente gotice. În comparație cu ele, Palatul de vară regal (denumit incorect Belvedere) aflat în partea de nord a Hradului din Praga este o construcție tipic renascentistă, el fiind construit după proiectul constructorului italian Paolo della Stella în a doua treime a secolului 16. Palatul considerat cel mai frumos monument arhitectonic în stil renascentist la nord de Alpi produce și astăzi o impresie neobișnuită și exotică. Acesta nu este un lucru întâmplător deoarece în țările celte nu au existat condiții naturale adecvate pentru preluarea arhitecturii renascentiste italiene.

Renașterea italiană a avut ca punct de pornire modelele antice. O trăsătură caracteristică a ei a fost utilizarea colonadelor ce conferea un caracter maiestuos construcțiilor reprezentative, dar erau folosite și la proiectele mai modeste. Bolțile în cruce și cilindrice cu lunete („luni" semisferice) și arcadele (colonade în formă de arc) au fost tipice pentru Renaștere, fiind folosite atât în spațiile de la parter, cât și în logii. La fel de caracteristic pentru mediul italian a fost modul de rezolvare al atriumului (atriumul este spațiu deschis din centrul casei). Toate aceste elemente au contribuit la stilul aerisit al clădirilor și la crearea unei stări de relaxare fizică și spirituală. Ele s-au dezvoltat în plenitudinea lor în țările calde și însorite, din care țările celte nu făceau parte. De aceea, Renașterea cehă a trebuit să țină cont de condițiile sale specifice, acesta fiind unul dintre motivele pentru care crează o impresie mai apăsătoare față de arhitectura italiană și respectă uzanțele vechi și verificate. Acestor condiții s-au adaptat și numeroșii

constructori și pietrari italieni, de obicei de importanță secundară care au venit în spațiul ceho-morav după 1526. Numărul lor a fost mare, iar la Praga au creat o colonie originală împreună cu confrații lor. O dovedesc numele de străzi păstrate și astăzi în Malá Strana, ca de pildă Vlašská ulice (strada italiană) și Vlašský špitál (spitalul italian). Italienii nu au adus numai influențe culturale, dar și un temperament meridional și forme specifice de crimă organizată (au îmbogățit limba cehă cu cuvintele *bandit* și *bambitka*).

Influența arhitecturii renascentiste și schimbarea stilului de viață au fost inseparabile, ceea ce s-a manifestat cel mai pregnant în reședințele nobiliare. În urma perfecționării armelor de foc la începutul secolului 16 castelele gotice au pierdut funcția lor militară. Puțini nobili dispuneau de mijloace financiare atât de mari ca să își doteze reședința cu ultimele realizări ale tehnicii militare. Unii proprietari și-au părăsit cetățile incomode și greu accesibile, începând să își reconstruiască sau să ridice palate noi în stil renascentist. Cu timpul, acest tip de construcție a fost numit *castel* care în secolul trecut însemna o cetate cu funcție de apărare.

Castelele renascentiste cu arcade și lojii completate treptat cu grădini au apărut mai întâi în Moravia care a fost mai receptivă influențelor austriece și ungare. Trebuie menționate aici castelele din Moravská Třebová și Prostějov și mai târziu palatele nobiliare rafinate din Telč, Bučovice, Moravský Krumlov și Náměstí nad Oslavou. În Cehia merită atenție castelele din Nelahozeves, Kaceřov, Opočno, Litomyšl, palatul de vară Hvězda de la Bílá Hora lângă Praga, Jindřichův Hradec, Třebon, Bechyně, Český Krumlov, Červená Lhota și castelul de vară Kratochvíle. De cele mai multe ori ele au fost construite de arhitecți italieni sau de discipolii lor. În această perioadă în Cehia au fost construite sute de asemenea castele. Majoritatea nobililor cehi s-au transformat din războinici în întreprinzători, rentieri și politicieni. Simplitatea militară a locuinței lor a lăsat loc confortului, caracteristic, de altfel, pentru epocă.

Castelele cu săli spațioase, plafoane în casetă și piese noi de mobilier (birouri, dulapuri care au înlocuit lăzile tradiționale) au servit nobililor de frunte ca reședință în lunile calde ale anului. Iarna sau în timpul unor acțiuni importante nobilii locuiau în palatele lor superbe din Praga care au luat locul reședințelor gotice (de pildă familia Lobkovic a construit un palat grandios cunoscut astăzi sub numele de Palatul Schwarzenberg).

În această perioadă s-a schimbat în mod vizibil și arhitectura urbană. Reconstrucția costisitoare a porților orașelor și caselor orășenești dovedește că orașele au reușit să șteargă relativ repede urmările nefaste ale mișcării de rezistență din 1547. Mai ales pentru orașe este caracteristică așa numita Renaștere cehă caracterizată prin frontoane articulate, fațade decorate și ornamentații în sgrafite (Praga, Telč, Slavonice, Dačice, Prachatice, Tábor, Kroměříž). Renașterea nu a influențat planul propriu zis al locuinței orășenești deoarece parcelele înguste și împărțirea funcțională a caselor gotice determinată de densitatea construcțiilor din oraș a limitat posibilitățile constructorilor. În arhitectura religioasă cehă Renașterea aproape nu s-a manifestat de loc (o excepție formează biserica luterană Sf.Salvator din Staré Město din Praga), iar până la izbucnirea Războiului de treizeci de ani au predominat principiile gotice.

La sfârșitul secolului 16 evoluția arhitecturii renascentiste cehe a înregistrat o nouă etapă. Sub influența așa-numitei Renașteri nordice care venea din Țările de Jos și Saxonia și a influențelor italiene, stilul de până atunci s-a schimbat. A fost încălcat echilibrul dintre elementele decorative și funcționale în favoarea celor decorative. În felul acesta, Renașterea a luat calea manierismului care s-a manifestat și în alte domenii ale artelor plastice. Ca primă construcție impresionantă de acest tip trebuie menționat căminul iezuit Sf.Clement din Praga.

Arhitectura a influențat și evoluția sculpturii, impunându-i exigențe noi. Sculptura cehă nu a atins însă un nivel comparabil cu cel străin, iar majoritatea iubitorilor de sculptură și-au comandat operele în străinătate. Și celebra „fântână cântătoare" din fața palatului de vară din Praga a fost creată după proiectul unor artiști italieni, deși a fost turnată în bronz de Toma Jaroš. În schimb, cele mai multe opere plastice de mici dimensiuni (reliefuri, pietre funerare) au fost create de artiști cehi și moravi.

O situație similară a existat și în pictură unde s-a remarcat mai ales pictura de cărți. În acest sens este interesantă evoluția artei portretului (primul portret renascentist păstrat este considerat a fi portretul lui Albrecht Libštejnský din Kolovrat de la începutul secolului16). Revigorarea artei frescelor a fost impulsionată de maeștrii italeini care foloseau tehnici noi (*fresco* – aplicarea vopselei pe tencuiala proaspătă; *sgrafito* – încastrarea desenului în tencuială).

Nivelul neechilibrat dintre pictură și sculptură a marcat și creația artistică de la curtea lui Rudolf II din Praga. Colecțiile sale uriașe de

sculpturi și de picturi care ulterior au fost jefuite în mare parte au cuprins operele cunoscute ale unor artiști celebri (Leonardo da Vinci, Tizian, Veronese, Tintoretto) în timp ce artiștii cu orientare manieristă aflați în serviciile lui Rudolf (de pildă pictorii manieriști Hans von Aachen, Bartolomej Spranger, sculptorul Adrian de Vries) au urmat propriul lor drum artistic. În plastica mică (Alessandro Abondio) și în meșteșugul artistic (frații Miseroni) artiștii de la curtea lui Rudolf au făcut parte din elita mondială.

CAPITOLUL VII

ȚĂRILE CEHE DUPĂ BĂTĂLIA DE LA BÍLÁ HORA

I. BAROCUL ȘI ABSOLUTISMUL

Perioada care a urmat dupa bătălia de la Bílá Hora nu este una dintre perioadele populare ale istoriei cehe, fiind învăluită de umbra „întunericului". Deși Alois Jirásek a dedicat romanul său omonim perioadei din prima jumătate a secolului 18, acest „întuneric" s-a așternut pe nedrept asupra întregii perioade baroce din istoria cehă. De fapt, epoca cuprinsă între anii 1620-1740 face parte din destinul țărilor și popoarelor noastre, chiar dacă evoluția a urmat o altă direcție decât cea pe care și-au închipuit –o liderii stărilor care au organizat mișcarea de rezistență din 1618-1620.

Într-un mod oarecum simplist se poate afirma că Barocul, ca stil cultural, a pătruns în țările cehe după înfrângerea oștilor reprezentanților stărilor la Bílá Hora în strânsă legătură cu expansiunea bisericii catolice. Barocul nu este numai un stil artistic, ci reprezintă ultimul stil european complex care a cuprins toate domeniile artei, fiind implicit și un stil de viață.

În general astăzi se apreciază că termenul de baroc provine de la cuvântul portughez *barocco* prin care bijutierii din secolul 16 denumeau o perlă cu formă neregulată. Leagănul noului stil a fost

Peninsula Iberică și Peninsula Apenină. Dacă nu au existat niciodată dispute privind locul unde s-a născut stilul baroc, în schimb s-au purtat discuții contradictorii despre clasificarea artistică și istorică a unor opere de artă create la cumpăna secolelor 16-17. Nu întotdeauna a fost foarte clar, dacă ele au fost baroce sau dacă au aparținut așa-numitului manierism care este perceput fie ca o avanpremieră a Barocului, fie ca sfârșitul Renașterii.

În ce constă esența Barocului? Numele lui nu este întâmplător. Perla cu forme asimetrice induce imaginea formelor neregulate caracteristice artei baroce, la fel ca și tensiunea interioară, neliniștea și simțul dramatic. Dar în spatele formelor neregulate, a caracterului sprințar se ascunde o ordine perfectă. Artiștii baroci și-au ridicat construcțiile aeriene și aparent ușoare numai pe fundamente solide și precise. Istoricul francez Victor-Lucien Tapie scria : „Barocul este exemplul concret a ceea ce nu reușesc să exprime regulile sau prevederile, este purtătorul constantei veșnice a sufletului omenesc și a modelării ei în forme".

Barocul a fost o perioadă a contrastelor. Contrastul de bază, respectiv nimicnicia vieții pământești în comparație cu viața veșnică, existența omenească imperfectă față de lumea divină suprapământească și intangibilă – este perceput la fel cum l-au înțeles gânditorii din evul mediu dezvoltat. Viața de pe pământ este un „vis", adevărata viață fiind numai viața veșnică. Această concepție augustin-platonică nu a împiedicat ca omul să se concentreze și asupra șederii sale pe acest pământ, limitată în timp, unde printr-o comportare exemplară și-a putut asigura viața veșnică. Potrivit credinței catolice nimic nu are o predestinație și numai mila domnului este atotcuprinzătoare. Lumea laică este efemeră, dar în principal nu trebuie disprețuită, mai ales dacă servește unor țeluri lăudabile. Omul trebuie să tindă spre Dumnezeu, dar ființele omenești sunt supuse greșelii și nu pot atinge idealul. De aceea, preoții trebuie să le ierte păcatele (prin confesiune și umilință) și să-i oblige să aibă o comportare mai bună și mai nobilă.

Contrastul reprezintă axa principală a construcției operelor artistice. Barocul abundă de metafore care constituie adevărata esența a comunicării. Reinterpretarea figurată a unei realități simple nu a fost un ornament, ci modul prin care barocul a răspuns mentalității și realității ca atare Și această concepție dovedește că s-a inspirat din estetică medievală.

Lumea barocă este aparent greu de înțeles pentru omul de astăzi crescut în civilizația industrială. În primele decenii ale secolului 17 apariția Barocului a reprezentat un moment de cotitură și pentru majoritatea locuitorilor necatolici din țările cehe. În comparație cu atitudinea evanghelică față de lume și societate, barocul a constituit un fenomen deosebit din punct de vedere calitativ. El s-a născut în sudul Europei ca o reacție față de caracterul proporțional al Umanismului și Renașterii, ca o expresie a nesiguranței unei epoci și o manifestare a eforturilor catolicismului renăscut și exaltat. În Cehia el a venit din aceleași țări de unde au venit politicienii și preoții care trebuiau să sprijine biserica catolică în spațiul central-european. Dar în sudul Europei catolicismul s-a lovit de citadela protestantismului rigid. El a demolat cu forța această citadelă, religia străină a fost impusă prin constrângere necatolicilor, iar în cele din urmă spiritul baroc a cuprins toate straturile societății.

În stilul baroc se disting trei etape principale: Barocul timpuriu care în țările cehe (și în Europa Centrală) s-a încheiat în jurul anului 1680, Barocul dezvoltat (aproximativ între 1680-1740 uneori până mai târziu) și perioada târzie când s-a transformat în stilul artificial al rococoului ce acordă atenție detaliilor ornamentale.

Un alt element inițial străin care a apărut în țările cehe în perioada de după bătălia de la Bílá Hora a fost absolutismul. Acest termen definește un principiu de administrare a statului în care puterea exclusivă aparține suveranului și guvernului numit de el în timp ce restul structurilor societății, inclusiv păturile superioare, au numai un rol secundar. Prerogativele dietelor țării și altor organe unde sunt reprezentate stările au fost diminuate considerabil, iar deciziile lor se refereau numai la chestiunile minore.

Ferdinand I a fost primul care a încercat să aplice acest principiu în țările Coroanei cehe, dar fără succes. Absolutismul învingător de după bătălia de la Bílá Hora a constituit un regim nou, neobișnuit și o mare cotitură în evoluția istorică. După eșecul mișcării reprezentanților stărilor, suveranul Habsburg Ferdinand II a reușit să își impună revendicările de guvernare absolută asupra tuturor supușilor (implicit asupra păturilor privilegiate ale societății). Pentru reprezentanții nobilimii și ai orășenimii aceasta a fost o realitate tristă, cu atât mai mult, cu cât situația s-a schimbat într-un timp relativ scurt.

Modelul absolutist nu s-a impus complet în monarhia habsburgică imediat după 1620. Eforturile de a introduce absolutismul s-au

manifestat aproape similar în toate țările confederației: în Austria, Ungaria (cu greutăți mari) și în țările Coroanei cehe. În Cehia el a constituit un pretext și totodată o recompensă pentru participarea la revolta contra suveranului de drept. Acest pretext a fost legitim, uneori chiar mult prea accentuat, dar eforturile suveranilor Habsburgi au izvorât din dorința lor clară de a guverna absolut asupra tuturor regiunilor și popoarelor. A fost un țel pe care au reușit să îl atingă abia mai târziu.

La început, absolutismul baroc nu a fost foarte consecvent. Fiecare țară și-a păstrat un număr mare de drepturi tradiționale vechi, iar suveranul și guvernul au încercat să conducă monarhia în mod centralist (termenul de absolutism este întotdeauna legat de centralism), deși practic nu au reușit întotdeauna; de aceea, nici nu se poate vorbi despre o unificare a țărilor aflate sub sceptrul Habsburgilor austrieci. Franța lui Ludovic al XIV a rămas pentru Habsburgii din Europa Centrală un model de neatins, cu atât mai mult, cu cât Regele „Soare" a condus doar un singur popor și nu un conglomerat de popoare eterogene, cu niveluri diferite de dezvoltare.

După 1680, centralismul absolut a dobândit forță, iar monarhia habsburgică a intrat în perioada de glorie a unei mari puteri.

După bătălia de la Bílá Hora, țările Coroanei cehe au cunoscut o schimbare dublă și fundamentală: reprezentanții stărilor au fost eliminați treptat din viața politică, greutatea principală a puterii revenind suveranului, iar odată cu recatolicizarea a început să pătrundă și noul stil baroc. Dacă suntem obișnuiți cu Barocul pentru că suntem înconjurați de manifestările lui artistice, în schimb ne ferim să afirmăm că țările cehe au reprezentat componenta puternică a monarhiei habsburgice. Habsburgii au fost o dinastie „străină", al cărei prim membru a ajuns pe tronul ceh după o alegere legală, iar țările Coroanei cehe au devenit o componentă inseparabilă a unei formațiuni statale mai mari pentru o perioadă de timp lungă, respectiv 1526 – 1918. De la această realitate trebuie să pornim și atunci când încercăm să includem istoria noastră într-un context central-european mai larg.

II. POLITICA INTERNĂ ȘI EXTERNĂ A SUVERANILOR DIN DINASTIA DE HABSBURG. DESFĂȘURAREA RĂZBOIULUI DE TREIZECI DE ANI

Războiul de treizeci de ani a început în Cehia în mai 1618 ca un conflict religios și politic, a continuat sub forma unei confruntări între împăratul catolic de Habsburg și principii protestanți germani pentru ca în ultima lui fază să se transforme într-un conflict între Habsburgi și Franța.Totodată poate fi considerat și un conflict între principiul reprezentării stărilor și doctrina absolutistă de stat care a devenit tot mai puternică.

II/1 Războiul ceho-falc (1618-1623)

După bătălia de la Bílá Hora, rezistența stărilor a început treptat să slăbească. Unii reprezentanți de frunte ai ei au fugit imediat din țară împreună cu Friedrich Falck, alții au cerut îndurare, iar Moravia, Lužice și Silezia au capitulat. Nobilii cehi l-au rugat pe arhiducele Maximilian Bavarezul să intervină, iar la început acesta le-a promis ajutor. Deși Ferdinand II a încurajat folosirea unei tactici non-violente, bucuria pe care i-a produs-o victoria reiese clar din scrisoarea pe care a trimis-o papei:

„Domnul atotstăpânitor a privit cu bunăvoință la biserica sa, i-a învins pe dușmanii ei și a distrus puterea lor. Am fost prezent și am participat la luptă, dar numai Domnul a învins și lui i se cuvine întreaga cinste. Oare am fi demni de grația Domnului, dacă ni s-ar face milă în mod laș de cei învinși?"

O rezistență mai mare au opus numai garnizoanele generalului Mansfeld în Cehia de Sud și de Vest; în prima jumătate a anului 1621 principele silezian Jan Jiří Krnovský și voievodul transilvănean Gábor Bethlen au pregătit o contraofensivă

Reprezentanții stărilor care emigraseră în toamna lui 1620 sperau că vor fi sprijiniți de Țările de Jos care, la rândul lor, se simțeau amenințate de creșterea puterii lui Ferdinand II în Europa Centrală și implicit a agresivității Habsburgilor în Spania. Speranțele lor au fost însă deșarte, după cum nu au reușit nici să câștige aliați noi. Campania lui Jan Jiří Krnovský s-a încheiat cu un eșec, iar în 1622 Gábor Bethlen a semnat la Mikulov un armistițiu cu împăratul. În mai 1622 la castelul din Zvíkov s-a predat și ultima garnizoană a lui Mansfeld.

Din Cehia și Moravia războiul s-a mutat în imperiu unde în scurt timp Friedrich Falck a pierdut Falckul Superior și Inferior. În plus, în urma intervenției influentului Ferdinand II, el a fost privat de titlul de principe pe care îl dobândise în urma unor acorduri secrete încheiate anterior cu catolicul Maximilian Bavarezul

Înfrângerea de la Bílá Hora și eșecul reprezentanților stărilor i-au afectat în primul rând pe liderii lor. Împăratul a instituit un tribunal excepțional condus de principele Karel din Lichtenștejn, a fost întocmită o listă cu participanții la „monstruoasa rebeliune" și toți reprezentanții de frunte care părăsiseră țara au fost condamnați în contumacie la „pierderea gâtului, onoarei și domeniilor". Ceilalți, mai ales membrii directoriului care nu reușiseră să fugă la timp, au fost întemnițați, iar treizecișitrei dintre ei au primit pedeapsa maximă. La **21 iunie 1621** în piața din Staré Město din Praga au avut loc **douăzecișișapte de execuții** (au fost executați 3 membri ai stării nobililor, 7 cavaleri și 17 orășeni). Unui mare număr de participanți la rezistență le-au fost confiscate averile care au fost cedate mai ales nobililor catolici fideli și ofițerilor străini.

După semnarea sentințelor la moarte, cucernicul Ferdinand II a făcut un pelerinaj la Mariazell în Austria unde s-a rugat pentru mântuirea sufletului și în amintirea victoriei sale a împodobit icoana Fecioarei Maria de acolo cu o coroniță din aur.

II/2 Războiul danez (1625-1629)

Succesele Habsburgilor din Austria și a Ligii catolice au provocat neliniște în tabăra protestantă. În 1624 Țările de Jos și Anglia au pus la punct o tactică comună. Regele Suediei Gustav II Adolf a decis să intre și el în lupta împotriva Habsburgilor, dar regele danez Cristian IV s-a opus acestui plan. În cele din urmă, după tratative complicate care au avut loc la Haga, în 1625 a fost creată o coaliție puternică antihabsburgică formată din Anglia, Țările de Jos, Danemarca și principatele din Saxonia inferioară. Coaliția a câștigat sprijinul Franței, Transilvaniei și Imperiului otoman.

Pericolul iminent a fost folosit cu abilitate de condotierul ceh **Albrecht von Wallenstein** care a pus la dispoziția împăratului o armată puternică și capabilă. Educat inițial la școlile fraților cehi, Wallenstein s-a convertit mai târziu la credința catolică și datorită abilității sale neobișnuite și a unui spirit de pradă feroce a intrat în grațiile împăratului, devenind generalissim al oștilor imperiale. Cu oștirile sale

au colaborat și armatele principilor catolici din imperiu, al căror comandant suprem Maximilian Bavarezul i-a încredințat conducerea supremă experimentatului mareșal Tilly.

În aprilie 1620 Wallenstein a înfrânt detașamentele protestanților (conduse de generalul Mansfeld) lângă Dessava în timp ce regele danez Cristian IV a încercat să ocupe teritoriile imperiului cuprinse între estuarul Labe și Vesery. Armatele protestante unite au încercat să organizeze o campanie spre Viena; planurile lor au eșuat însă în urma înfrângerii de la Dessava, precum și datorită tacticii calculate și indolente a principelului transilvănean Gábor Bethlen. Un mare eșec militar a suferit și regele Danemarcei în august 1626 lângă Lutter.

Tactica oștilor imperiale a fost folosită în special de Albrecht von Wallenstein pe care împăratul l-a numit în 1628 duce de Meklenburg și „general peste Atlantic și Marea Baltică". În mai 1620 a fost semnat la Lübeck tratatul de pace cu Danemarca, după care practic coaliția antihabsburgică s-a dezmembrat.

Ferdinand II și guvernul de la Viena au încercat să folosească imediat superioritatea militară dobândită. În 1629 a fost decretat așa-numitul **edict de restituție** care preconiza restituirea tuturor proprietăților bisericii catolice în forma din anul 1555 (armistițiul de la Augsburg). Această manevră rapidă nu a dat însă roadele așteptate. În tabăra necatolică s-a creat un curent nefavorabil care a determinat crearea unei noi coaliții antihabsburgice în care un rol important revenea mai ales Franței și Suediei. La dieta imperială de la Regensburg (august 1630) împăratul a fost obligat să facă unele concesii, l-a destituit pe Walenstein din funcția de comandant și edictul de restituire a fost dat uitării.

Pentru țările cehe această fază a războiului a avut un impact negativ. Guvernul de la Viena a folosit desfășurarea cu succes a campaniilor militare pentru a impune **Regulamentul organic reînnoit al țărilor cehe** (pentru Cehia în 1627, pentru Moravia în 1628) unde printre altele a fost statuat dreptul ereditar al Habsburgilor la tronul Cehiei, religia catolică a fost decretată ca singura religie admisă, iar limba germană a câștigat drepturi egale cu limba cehă (înainte limba cehă avusese prioritate).

II/3 Războiul suedez (1630-1635)

În vara lui 1630 armata puternică a regelui Suediei Gustav II Adolf a intrat în Pomerania (ținutul imperiului de lângă țărmul Mării Baltice). În scurt timp Brandenburgul și Saxonia s-au aliat Suediei. Suedezii

au înfrânt armata împăratului în bătălia de la Breitenfeld (septembrie 1631), iar în noiembrie 1631 oștile saxone au intrat în Cehia, ocupând Praga. Astfel, împreună cu saxonii învingători a revenit în țara lor de origine și un grup mare de emigranți cehi care înainte își puseseră mari nădejdi în regele Suediei.

Dar acest „episod saxon" nu a durat prea mult. Emigranții au încercat să îl câștige de partea lor și pe Albrecht von Wallenstein care a continuat însă să îl prefere pe împăratul lui, cu atât mai mult cu cât acesta îi acceptase toate revendicările. În noiembrie 1632 Wallenstein a avut o confruntare armată cu suedezii la Lützen. Bătălia a avut un final nedecis, dar regele Suediei a pierit în luptă, ceea ce a provocat agitație în armata nordicilor.

Anul 1632 a reprezentat un an de cotitură în cariera lui Albrecht von Wallenstein: împăratul l-a delegat să poarte tratative cu Saxonia, dar Albrecht a refuzat să mai îndeplinească dorințele suveranului. El a început să ducă tratative cu diplomații suedezi și francezi, dar nu a îndrăznit să treacă pe față în tabăra adversă. Singurul efect obținut a fost acela că a trezit o suspiciune generală. Neîncrederea împăratului s-a accentuat în toamna lui 1633, când Wallenstein i-a înfrânt pe suedezi în bătălia de la Stínava în Silezia, dar imediat i-a eliberat pe toți ostaticii, inclusiv pe Jindřich Matýáš Thurn, unul dintre comandanții „rușinoasei rebeliuni". În mod sigur comportarea politică oscilantă a lui Wallenstein a fost determinată de dorința lui de a câștiga cât mai multă putere politică, dar poate a fost și o consecință a degradării sale fizice provocată de sifilis. În ianuarie 1634 împăratul l-a destituit din funcția de comandant suprem al armatei, după care la scurt timp majoritatea ofițerilor l-au părăsit. Fostul generalissim a fost ucis împreună cu un grup mic de soldați rămași fideli la Cheb la 25 februarie 1634.

Ucigașii lui au primit de la împărat recunoștință și recompensă sub formă de domenii (confiscate din uriașa moștenire a lui Wallenstein). De fapt, ei au acționat la ordinul suveranului care hotărâse că Wallenstein trebuia prins „prin capturare sau ucis". Adversarii au încercat să folosească divergențele din tabăra împăratului, dar fără succes. În septembrie 1634 armatele suedeze au fost înfrânte de detașamentele împăratului în bătălia de lângă Nördlingen.

II/4 Războiul suedezo-francez (1635-1648)

După înfrângerea lor provizorie suedezii nu au renunțat, ci dimpotrivă au încercat din toate puterile să refacă alianța antihabsburgică, fiind sprijiniți în acest sens și de o parte din prinții din Silezia (protestanți) care vroiau să iasă de sub hegemonia Habsburgilor. La început aceste eforturi au întâmpinat rezistență din partea Saxoniei care încă din luna mai 1635 încheiase o pace separată cu Ferdinand II la Praga. În urma acestui tratat de pace Ferdinand II a câștigat Horní și Dolní Lužice care făcuseră parte multă vreme din țările Coroanei cehe.

Situația parțial stabilă din Europa Centrală a stimulat diplomația franceză care sub conducerea cardinalului Richelieu a încheiat tratate de alianță cu Țările de Jos și cu Suedia (1635) și a declarat război Habsburgilor spanioli.

La începutul anului 1639 armata suedeză condusă de generalul Banér a intrat în Cehia, dar această nouă invazie a oștilor protestante nu a avut un ecou pozitiv în țară. Jafurile soldaților au înăbușit amintirile vechi legate de posibilitatea refacerii guvernului necatolic. Un ecou mai mare au avut suedezii în Moravia și în Silezia.

Speranțele aliaților antihabsburgi de a cuceri Viena au reînviat în 1643, când prințul Transilvaniei Gheorghe Rákoczi a vrut să înceapă războiul împotriva lui Ferdinand III, dar trecerea Danemarcei și a Poloniei de partea împăratului a spulberat speranțele oștilor antihabsburgice. Scena expedițiilor militare a devenit din nou Cehia unde armatele suedeze conduse de generalul Torstensson au înfrânt oștile imperiale într-una din cele mai sângeroase bătălii din Războiul de treizeci de ani lângă Jankov în 1645. Ultima operație militară de pe teritoriul Cehiei a fost campania suedezilor conduși de generalii Wrangel și Königsmark în vara lui 1648. Această invazie a suedezilor nu numai că nu a avut răsunet în rândul populației, dar a provocat o rezistență violentă. După ce suedezii au cucerit Malá Strana și Hradčany, praghezii s-au constituit în legiuni de voluntari care au apărat cartierele din Praga, printre ei remarcându-se mai ales studenții și profesorii. Praga a fost apărată cu succes, iar în amintirea acestei victorii în piața din Staré Město a fost ridicată Coloana Fecioarei Maria care a fost demontată în 1918 (fiind considerată pe nedrept un simbol al hegemoniei Habsburgilor). După ocuparea Hradului, suedezii au jefuit o mare parte din colecțiile de artă valoroase care se mai găsesc și astăzi în proprietatea regatului suedez.

Între timp, epuizată și secătuită de războaiele de lungă durată, Europa s-a hotărât să înceapă tratative de pace. Tratativele au început în 1644 în orașele **Münster și Osnabrück** din Westfalia unde participanții au semnat tratate de pace definitive la 24.10.1648.

Pacea de la Westfalia reprezintă un moment crucial în istoria europeană. Sfântul imperiu romano-german și Spania și-au pierdut poziția dominantă pe continent, iar în prim plan s-au impus Franța și Suedia, aceasta din urmă în rolul de mare putere nouă. Aceste țări au devenit garantul tratatelor de pace și totodată au obținut avantaje teritoriale, respectiv Suedia a primit controlul asupra Mării Baltice. Pacea a fost confirmată de Țările de Jos, care și-au păstrat o poziție suverană (în detrimentul Habsburgilor spanioli), în timp ce Habsburgii din Austria și-au consolidat puterea în confederația de state din Europa Centrală.

Din punct de vedere religios anul 1624 este considerat o piatră de hotar, deoarece țările cu confesiune catolică până la această dată au rămas sub auspiciile bisericii romano-catolice, iar acolo unde au dominat confesiunile necatolice, supremația lor a fost înlăturată. Această hotărâre a pus capăt tuturor speranțelor emigrației cehe, deoarece încă înainte de elaborarea Regulamentul organic reînnoit fuseseră emise primele decrete împotriva necatolicilor care stabileau religia romano-catolică este unica valabilă.

II/5 Consecințele politice și administrative ale mișcării de rezistență și a Războiului de treizeci de ani pentru țările cehe

Înfrângerea de la Bílá Hora și evenimentele care au urmat nu au influențat direct poziția țărilor Coroanei Cehe în cadrul monarhiei. O transformare importantă s-a produs abia după elaborarea Regulamentului organic reînnoit (1627, 1628). Habsburgii trebuiau **să domnească** în țările cehe numai cu **titlul de regi cehi**, dar ca **monarhi ereditari;** astfel dietele din țările cehe au pierdut **dreptul** foarte important **de a alege suveranul** și implicit dreptul de a-și exprima acordul în legătură cu alegerea lui.

Cele mai importante hotărâri în probleme politico-financiare ale întregii confederații ceho-morave și a fiecărei țări în parte erau luate mai ales de autoritățile centrale de la Viena, iar **suveranul** a preluat drepturile legislative fundamentale în locul dietelor stărilor. În Moravia dieta și-a păstrat inițiativa legiuitoare în timp ce în Cehia Ferdinand II a renunțat complet la ea prin Regulamentul organic

reînnoit (datorită unei participări mai mari la revoltă). În 1640 Ferdinand III a fost de acord ca și dieta cehă să capete această inițiativă, dar numai în problemele economico-administrative mai puțin importante. În practică în perioada următoare dietele s-au ocupat în principal numai de aprobarea dărilor (impozitelor).

S-a modificat și **componența dietei** – pe primul loc au ajuns înalții prelați (catolici), urmați de nobili și de cavaleri în timp ce orașelor le-a revenit un rol secundar.

Cea mai înaltă autoritate administrativă și politică – Cancelaria cehă – a rămas independentă, dar și-a păstrat sediul la Viena (din anul 1624). Cancelariei de la Viena îi era subordonată **cancelaria guvernatorului** din Cehia, în Moravia **tribunalul țării** (din 1636), iar în Silezia **autoritatea supremă** (din 1629). Țările Coroanei cehe au rămas în continuare o structură independentă, a căror suprafață s-a micșorat prin pierderea celor doua Lužice în 1635. Competențele fiecărei țări au fost limitate în mod considerabil. Monarhii din dinastia Habsburg nu au încercat să desființeze instituțiile vechi, ci s-au străduit să creeze instituții noi, paralele care treptat au preluat o mare parte din putere. Toate aceste schimbări au contribuit la crearea unui stat absolutist cu conducere centralizată.

II/6 Domnia lui Leopold I (1657-1705); pericolul otoman

Datorită scăderii considerabile a prestigiului Habsburgilor din Spania după Războiul de treizeci de ani, centrul de greutate al puterii dinastiei a fost preluat de ramura austriacă. Membrii ei au rămas și împărați ai Sfântului imperiu romano-german, dar strălucirea titlului lor s-a stins puternic.

Împăratul Ferdinand III (a domnit din 1637) l-a desemnat ca succesor pe fiul său cel mare Ferdinand (IV) care a murit însă în 1654. A urmat fiul mai mic Leopold care inițial dorise să se dedice unei cariere teologice. Problema succesiunii în propria monarhie nu a ridicat probleme deosebite, dar în Imperiu a fost ales abia în 1658 după eforturi diplomatice considerabile

Leopold I nu era „creat pentru putere". A fost un om cuvios, dar personal netolerant, cultivat, iubitor de artă și chiar el însuși a compus lucrări muzicale. Din punct de vedere fizic a exprimat poate cel mai bine caracteristica familiei lui: *„buza de jos a Habsburgilor atârnă atât de mult încât dinții din față ies și îi îngreunează vorbitul"*. În timpul domniei îndelungate a lui Leopold monarhia s-a transformat într-un

stat absolutist, dar nu prin războaie interne, ci mai ales prin mijloace birocratice.

În anturajul lui Leopold au reapărut după o absență îndelungată reprezentanții înaltei nobilimi – mai ales Václav Eusebius din Lobkovice care a condus politica guvernului de la Viena în anii 1669-1674.

După Războiul de treizeci de ani în Apus a apărut un rival puternic al Habsburgilor – Franța, iar din răsărit amenința un nou pericol, expansiunea Imperiului Otoman. Monarhia a intrat în conflict cu Franța încă din 1657 (în timpul domniei lui Ferdinand III), când a luptat de partea spaniolilor în Italia. Apoi în schimbul alegerii sale ca împărat, Leopold a trebuit să promită că va renunța la orice fel de alt sprijin din partea rudelor sale spaniole. Franța și-a consolidat poziția în Europa de Apus abia după ce guvernul de la Viena a început să fie preocupat de conflictul cu turcii și de mișcarea de rezistență a nobilimii ungare.

Războiul cu Turcia a izbucnit în 1663, după ce la granița Transilvaniei au avut loc conflicte cu turcii și cu prințul Gheorghe Rakoczi II (1648-1657). Turcii au obținut superioritate și au pătruns în interiorul Ungariei, iar în septembrie 1663 au cucerit orașul Nové Zámky. Acest atac a stimulat o contraofensivă habsburgică și prima etapă a războiului s-a încheiat în 1664 prin victoria împăratului (în septembrie 1664 a fost semnată pacea de la Vasvár). Leopold nu s-a putut bucura însă de succesul oștilor sale din cauza permanentelor dificultăți financiare și astfel turcilor le-a rămas majoritatea teritoriilor cucerite (Slovacia de astăzi, în terminologia epocii Țara ungară de sus).

Tensiunea dintre Imperiul Otoman și Viena a fost folosită de nobilimea maghiară care s-a împotrivit centralismului habsburgic prin numeroase revolte, al căror centru tradițional s-a aflat în Transilvania (răscoala lui Wesseleny, Rakoczi, Thököly). De asemenea Imre Thököly s-a aliat cu expediția militară turcă din 1683, când armatele marelui vizir Kara Mustafa au înconjurat Viena fără să întâmpine o rezistență prea mare. Invazia „necredincioșilor" în centrul monarhiei a mobilizat Europa creștină și în ajutorul orașului încercuit a venit puternica armată a prinților din imperiu condusă de Karol Lotrinský și detașamentele polono-lituaniene în frunte cu regele Jan III Sobieski. Turcii au suferit o mare înfrângere.

Victoria de lângă Viena a marcat începutul alungării treptate a turcilor din Ungaria, deși războaiele au continuat cu destulă intensitate și în perioada următoare. În aceste lupte s-a remarcat în

mod special cel mai important conducător de oști al împăratului de la cumpăna secolelor 17-18 prințul Eugen de Savoia care a eliberat Ungaria, a cucerit orașele Timișoara și Belgrad și a pătruns mai adânc în ținutul Balcanilor. Succesele din Balcani au consolidat din nou prestigiul monarhiei în Europa.

Pe lângă războaiele cu turcii, guvernul de la Viena a intervenit concomitent în războaiele din apusul Europei, fiind întotdeauna contra Franței, care organiza expediții pe teritoriul Imperiului. În 1685 împăratul împreună cu regii Suediei și ai Spaniei au intrat în coaliția principilor germani, al cărei scop îl constituia limitarea expedițiilor franceze. Armata franceză a ocupat Falc în 1688, dar în cele din urmă rezistența aliaților a fost încununată de succes: înfrângerea Franței a fost confirmată în 1697 prin pacea încheiată la Rijswijk în Olanda, când Ludovic XIV a trebuit să renunțe la toate teritoriile din imperiu cucerite înainte.

Tensiunea permanentă dintre monarhia central-europeană și Franța s-a reflectat și în relațiile personale dintre cei doi suverani. Leopold I aproape îl antipatiza pe regele „Soare", chiar dacă, cel puțin formal, strălucitoarea curte regală franceză era un exemplu pentru monarhul habsburg. De asemenea, limba franceză, limba cavalerilor nobili nu era de loc îndrăgită la Viena, fiind preferată italiana.

Războaiele de lungă durată au avut drept consecință o împovărare financiară insuportabilă pentru țările succesoare. Deși în a doua parte a secolului 17 campaniile militare directe au ocolit țările cehe, dietele au fost obligate să aprobe sume tot mai mari sub formă de dări, mai ales datorită cheltuielilor generate de războaiele cu turcii. Conflictele privind dările au constituit obiectul principal al dezbaterilor dietelor de-a lungul întregii domnii a lui Leopold I; până la urmă ele au cedat aproape complet în fața presiunii guvernului de la Viena. Aceasta dovedește că organele în care au fost reprezentante stările din țările Coroanei cehe nu erau capabile să opună o rezistență comparabilă cu cea a nobilimii ungare cu sânge fierbinte.

II/7 Războaiele privind moștenirea spaniolă; domnia lui Iosif I (1705-1711)

La sfârșitul anului 1700 s-a stins ultimul membru al dinastiei ramurii spaniole a Habsburgilor Carol II. Tronul vacant a fost revendicat de reprezentanții ramurii austriece a Habsburgilor

(candidat a fost Carol, fiul mai mic al lui Leopold I) și de Bourbonii din Franța (Filip de Anjou, nepotul lui Ludovic XIV).

Diplomația franceză a reușit să îl determine pe regele Spaniei muribund să lase țara prin testament lui Filip de Anjou. Această posibilă consolidare a puterii Bourbonilor a determinat crearea unei coaliții antifranceze formată din monarhia lui Leopold I, Marea Britanie, Țările de Jos și mulți principi ai imperiului. Astfel a izbucnit un conflict care în mod tradițional este cunoscut sub numele de **războaiele pentru succesiunea spaniolă.**

La început, armatele franceze au obținut victorii prin cucerirea Spaniei propriu-zise și a coloniilor ei din Penisula Apenină, dar o transformare bruscă s-a produs după preluarea conducerii armatelor imperiale de către Eugen de Savoia care a fost retras de pe câmpul de bătaie cu turcii. În august 1709 francezii împreună cu aliații lor bavarezi au suferit o înfrângere la Hochstädt, iar Eugen a repurtat succese personale în Italia de Nord în timp ce britanicii au ocupat Gibraltarul.Primul război privind succesiunea spaniolă s-a transferat pe continentul nord-american, unde detașamentele engleze au ocupat câteva colonii franceze.

Operații militare au avut loc și în timpul scurtei domnii a lui **Iosif I (1705-1711).** Moartea lui subită a provocat pierderi coaliților din Europa și o schimbare în evoluția războaielor spaniole. Pe tronul monarhiei central-europene a ajuns Carol VI, pretendent la regatul spaniol și astfel foștii aliați s-au speriat de creșterea neproporțională a puterii Habsburgilor.

Paralel cu războaiele privind succesiunea spaniolă, guvernul de la Viena s-a confruntat și cu o nouă răscoală a stărilor din Ungaria condusă de principele Francisc Rákoczi II. Membrii rezistenței antihabsburgice maghiare au încercat să stabilească contacte cu Suedia și Rusia, iar Franța a sprijinit și ea încercările de detronare a Habsburgilor de pe tronul Ungariei. Nobilimea maghiară nu a primit însă un ajutor concret, armatele imperiale au slăbit treptat pozițiile răzvrătiților și conflictul s-a încheiat în 1711 prin semnarea păcii de la Szátmár (astăzi Satu Mare în România).

În timpul domniei lui Iosif I s-a modificat într-o anumită măsură atitudinea guvernului de la Viena față de țările ce făceau parte din monarhie, în special datorită lui Eugen de Savoia, consilierul cel mai apropiat al împăratului, care nu a fost doar un militar strălucit, ci și un politician clarvăzător. Edificarea statului centralizat a continuat,

iar țările au primit dreptul la o mai mare inițiativă. În administrația de stat trebuiau să lucreze funcționari cu școală (birocrați), apărători fideli ai absolutismului care erau însă obligați să țină seama de propunerile stărilor. În Cehia a fost creată chiar o comisie pentru revizuirea Regulamentului organic reînnoit al țării (1710). De îmbunătățirea situației din țările Coroanei cehe s-au preocupat la Viena mai ales cancelarii Jan Václav Vratislav din Mitrovice și Václav Norbert O.Kinský, ambii membrii ai vechii nobilimi cehe.

II/8 Perioada lui Carol VI – eforturi de impunere a sancțiunii pragmatice.

După urcarea lui Carol VI pe tron, Marea Britanie a încurajat încheierea tratativelor de pace cu Franța pentru a împiedica creșterea influenței Habsburgilor din Austria. În conflictul pentru succesiunea spaniolă s-a încheiat pace (în 1713 la Utrecht și în 1714 între Habsburgi și Franța la Rastatt) unde a fost confirmat dreptul Bourbonului Filip de Anjou la regatul spaniol. În felul acesta, Habsburgii au pierdut definitiv dreptul lor asupra Peninsulei Iberice, dar rudele spaniole le-au lăsat o despăgubire deosebit de valoroasă: Neapole și Sardinia[1] posesiunile din nordul Peninsulei Apenine și toată partea din Țările de Jos care aparținea Spaniei (Belgia).

Începuturile domniei lui **Carol VI** au fost marcate de alte greutăți provocate de cheltuielile implicate de conflictele militare permanente. După pacea de la Utrecht, monarhia a câștigat alte provincii importante, dar au crescut și cheltuielile privind administrarea lor. La problemele economice și financiare s-au adăugat și cele dinastice. Multă vreme, Carol VI nu a avut moștenitori, după care a avut numai fete. Pentru a asigura domnia Habsburgilor asupra întregii confederații cehe, el a emis în 1713 **așa-numita sancțiune pragmatică**, care stabilea că în familie, domnia trebuia să treacă mai întâi asupra liniei bărbătești, conform principiului primului născut, iar în lipsa unui urmaș de sex masculin, avea dreptul de a trece și asupra femeilor.

Ulterior, impunerea acestei legi a necesitat multe eforturi din partea lui Carol VI și se poate afirma că în mare parte politica sa externă a fost subordonată acestui scop.

---

[1] Prin pacea de la Utrecht, Savoia a primit insula Sicilia pe care în 1720 a schimbat-o cu Austria pentru Sardinia (N.R)

În timp ce răspândirea influenței împăratului în spațiul balcanic, favorizată de noile succese obținute de Eugen de Savoia nu a întâmpinat nici o rezistență din partea puterilor europene (Habsburgii păzeau Europa creștină), în Apus s-a manifestat forța deosebită a Marii Britanii dezvoltată din punct de vedere economic și a Franței care dorea în continuare puterea. Iar în imediata lor apropriere a apărut un nou și puternic rival al Habsburgilor în Brandenburg care în 1701 s-a transformat în regatul Prusiei. În timpul dinastiei Bourbonilor fostul sprijin al Habsburgilor, Spania, a avut o atitudine ostilă față de monarhia din Europa Centrală. Cauza au constituit-o mai ales interesele contradictorii în Peninsula Apenină, unde monarhia pierduse deja unele teritorii (Neapole) în detrimentul Spaniei. Astfel, de data aceasta, conflictele militare din prima jumatate a secolului 17 au fost generate de interese economice foarte pregnante, care au luat loc vechilor dispute religioase.

O sursă importantă de neînțelegeri a constituit-o înființarea societății comerciale – **Compania Indiilor Orientale** în 1718 în orașul belgian Ostende sub protecția guvernului de la Viena. Puterile apusene au văzut în această societate o amenințare serioasă a propriului lor monopol comercial și de aceea au opus rezistență. În cele din urma, Viena a fost nevoită să renunțe la Compania Indiilor Orientale și în schimbul acestui compromis, împăratul a obținut recunoașterea sancțiunii pragmatice (în 1730 și-a dat acordul Marea Britanie, iar în anul 1732 Țările de Jos și Danemarca).

Anii '30 ai secolului 18 s-au caracterizat printr-un conflict deschis între monarhie și Prusia. Ambițiosul rege prusac Friedrich Wilhelm I a folosit cu abilitate noua ostilitate dintre Habsburgi și Franta care acum a izbucnit datorită candidaților la tronul vacant al Poloniei. Carol VI l-a impus pe succesorul saxon în schimbul recunoașterii sancțiunii pragmatice de către Saxonia vecină. Candidatul lui, August III, a obținut într-adevăr coroana Poloniei, dar în schimb monarhia a pierdut regatul Neapolelui în avantajul Spaniei (după pacea de la Viena din 1735 și 1738).

Dintre insuccesele politicii lui Carol VI a făcut parte și marea înfrângere din Balcani, unde turcii au primit înapoi aproape toate teritoriile cucerite înainte de Eugen de Savoia. În general, trebuie constatat, că preferința pentru revendicările dinastice din timpul domniei lui Carol VI a slăbit puterea monarhiei, la care s-a adăugat și neluarea în serios de către puterile europene a recunoașterii

drepturilor ereditare ale fiicei împăratului, Maria Tereza, imediat după moartea acestuia.

Politica internă a lui Carol a pus capăt încercărilor reformatoare anterioare din vremea lui Iosif I. Nobilimea cehă de la curte a pierdut complet influența; la început domnitorul s-a orientat mai ales spre magnații spanioli care se aflaseră în apropierea lui atunci când se pregătea să preia tronul Spaniei. Importanța dietelor în țările cehe a continuat să scadă. În 1714 în Cehia a fost înființat **comitetul țării** (în Moravia a apărut încă din 1688) care trebuia să conducă țara în perioada între două ședințe ale dietei. Acest organ avea însă competențe foarte reduse.

Și în politica internă Carol VI a încercat foarte energic să impună sancțiunea pragmatică. Dieta din țările cehe și din Silezia au aprobat acest act încă din 1720, iar un an mai târziu a fost adoptat și de dieta ungară.

II/9 Direcțiile principale ale evoluției politice

Războiul de treizeci de ani și încheierea lui prin Pacea Westfalică a însemnat pentru monarhie în general și pentru țările Coroanei cehe în particular, un moment de răscruce: modelul absolutist de organizare statală s-a impus în detrimentul principiului stărilor. Statul bazat pe stări era considerat un stat mai democratic, dar principiul reprezentării stărilor ca atare cu negarea puterii centrale putea să creeze anarhie, așa cum s-a întâmplat mai târziu, de pildă, în Polonia.

O schimbare radicală s-a produs în domeniul religiei deoarece în țările cehe a fost permisă numai credința catolică, iar necatolicii au fost nevoiți să se supună sau să emigreze (cu excepția celor din Silezia).

Rezistența activă a stărilor din țările Coroanei cehe a dispărut după înfrângerea răscoalei din 1618-1620. În perioada apropiată de înfrângerea de la Bílá Hora o serie de familii importante de nobili s-au stins din viață (familiile Rožmberg, Smiřičř, nobilii din Hradec, Pernštejn), iar necatolicii declarați au plecat în exil; un alt dezastru a fost provocat de pedepsele aplicate discipolilor lui Albrecht de Wallenstein (Trčka din Lipá). Familiile străine stabilite în țările cehe au fost în această perioadă și mai declarat loiale față de Viena și abia generațiile următoare aveau să devină conștiente de apartenența lor la țările cehe (patriotismul ceh). Oarecum diferită a fost situația în Ungaria, unde mai ales rezistența familiilor puternice de magnați nu s-a stins complet. Un sprijin în acest sens a fost atât constiința lor de

sine mai mare, cât și faptul că s-au bazat pe pericolul otoman permanent.

Poziția absolutistă a suveranilor habsburgi a fost clădită treptat, mai ales prin intermediul administrației de stat și a unei birocrații relativ eficiente. Prin edificarea unui stat cu conducere centralizată (de la Viena) urmau să fie protejate deosebirile individuale dintre diferitele țări.

În decurs de mai mult de un secol monarhia s-a confruntat cu unele conflicte militare care s-au încheiat cu succese alternative (soldații proveneau din toate țările). Victorii mai importante au fost obținute mai ales împotriva turcilor, dar după moartea lui Eugen de Savoia extinderea monarhiei s-a oprit pentru un timp. Eforturile perseverente ale lui Carol VI de a impune sancțiunea pragmatică au condus la pierderea pozițiilor de putere. Domnitorii din dinastia de Habsburgi au continuat să fie și împărați ai Sfântului imperiu romano- german, dar domnia lor în Imperiu a fost mai mult decat iluzorie. Chiar Imperiul, ca fenomen politic, și-a pierdut importanța după Războiul de treizeci de ani.

Numeroasele războaie au avut drept consecință o mare solicitare financiară a întregii confederații cehe. Boemia, ca una dintre țările cele mai evoluate, a fost nevoită să suporte în mare măsura această povară.

III. EVOLUȚIA ECONOMICĂ A ȚĂRILOR CEHE (1620-1740)

III/1 Consecințele economice ale Războiului de treizeci de ani

Conflictul militar de lungă durată a marcat puternic viața din țările Coroanei cehe. Un impact negativ au avut numeroasele expediții armate (jafuri, rechiziționări, confiscări prin constrângere de alimente și accesorii pentru armată, incendii). În acest context, de fapt, nu mai conta, dacă era vorba despre o armată inamică sau de „propria armată", totul depinzând mai mult de autoritatea și răspunderea morală a comandanților, adică de gradul de libertate pe care îl primeau mercenarilor lor. La aceasta s-au mai adăugat și dările majorate care trebuiau să asigure banii necesari pentru întreținerea armatei.

Războiul a frânat comerțul cu țările vecine și a perturbat piața internă (nesiguranța drumurilor comerciale, atacurile comise asupra negustorilor), iar în consecință a scăzut foarte mult valoarea banilor. În țările cehe deprecierea monedei a început deja după 1622, din vina

așa-numitului **consorțiu financiar** (prințul Karel din Lichtenștejn, Albrecht de Wallenstein, bancherul Jan de Witte și negustorul evreu Baševi). Inițiativa lui de a bate o „monedă ovală" cu un conținut redus de metal prețios s-a încheiat printr-un **faliment de stat** în 1623.

Falimentul a permis o mare concentrare de bunuri în mâna celor mai mari familii rapace (Wallenstein, Lichtenștejn), mai ales în urma anexării unor întinse domenii după primul val de confiscări care a urmat după înfrângerea de la Bílá Hora (adică a fostelor proprietăți ale emigranților necatolici și a locuitorilor autohtoni de altă credință care fuseseră pedepsiți). Așa cum a scris Mikuláš Dačický din Heslov: *„... au folosit situația, plătind datoriile cu această monedă ușoară și au cumpărat domenii noi. Prin această monedă.....scumpetea aceea îngrozitoare nu a încetat să se răspândească...."*. O altă etapă de confiscări a urmat după invazia saxonilor în 1631-32 și mai ales după uciderea lui Alfred de Wallenstein, când vastele lui domenii au fost disputate în special de dușmanii și ucigașii săi. Chiar și confidenții și-au pierdut proprietățile (familiile Trčka și Kinský).

În jurul anului 1620 unele familii cehe importante s-au stins din viață, altele au fost executate și în țară a pătruns un val de străini. Dreptul la cetățenie (adică dreptul de a fi locuitor al țării) a început să fie acordat în exclusivitate de suveran care astfel își putea răsplati supușii. În Cehia au dobândit o poziție importantă familiile Eggenberg, Buquoy, Gallas, Piccolomini și în general după Războiul de treizeci de ani străinii au ajuns să ocupe aproape jumătate din domeniile libere. În Moravia și Silezia transferul de proprietăți nu a fost atât de puternic: veniturile acestora s-au redus față de perioada dinainte de război deoarece țăranii săraciseră și multe localități rămaseseră pustii.

Și orașele au decăzut considerabil comparativ cu anul 1618, atât datorită pagubelor provocate de război, cât și a pierderii rolului lor politic, mai ales după emiterea Regulamentul organic reînnoit și a impunerii de noi impozite. Pe lângă distrugerea caselor, în țările cehe au scăzut simțitor și bunurile mobile, datorită exportului de obiecte de preț de către emigranții bogați și a acțiunilor armatelor străine (rechizițiile armatei suedeze).

În urma emigrației, a pierderilor de război, alimentației proaste și epidemiilor de ciumă provocate de foamete numărul locuitorilor din țările Coroanei cehe a scăzut. În Cehia, unde înainte de război locuiau circa 1 700 000 de oameni, la mijlocul secolului 17 rămaseseră numai

cca 950 000 persoane, iar în Moravia – 600 000 de locuitori din 900 000. Aceste date sunt mai degrabă orientative deoarece nu există statistici mai exacte din această perioadă. Pierderile generale sunt însă estimate la o treime din numărul total de locuitori. În Cehia au rămas pustii 20% din pământurile lucrate de șerbi, iar în Moravia un sfert.

Războiul a avut drept consecință și decăderea populației din punct de vedere moral. Tâlhăria, soldații dezertori și cetele migratoare de cerșetori provocau mari probleme în ținuturile învecinate. De multe ori și schimbările subite din viața religioasă au provocat daune morale, iar relațiile dintre stăpâni și șerbi s-au relaxat, aceștia din urmă refuzând să se mai supună uneori chiar fără o presiune prea mare.

III/2 Refacerea după război; teoria economică a mercantilismului

După Pacea Westfalică și destinderea parțială a situației interne și internaționale s-a trecut la depășirea crizei economice. Numai stabilizarea vieții din mediul urban și rural putea crea un mediu liniștit care să favorizeze producția și înflorirea comerțului. Condițiile de viață mai favorabile au determinat o creștere treptată și lentă a numărului de locuitori. Nu ne putem închipui că revigorarea producției ar fi putut avea loc doar prin constrîngere, ci dimpotrivă s-a dovedit mai eficientă folosirea unor metode pozitive și a unor procedee teoretice moderne pentru vremurile acelea.

În a doua jumătate a secolului 17 și în țările din monarhia habsburgică s-a format o generație nouă de gânditori economici. Dintre acești teoreticieni economiști trebuie menționat Pavel Hynek Morgenthaler din Brno și avocatul F.Š.Malivský care au început să răspândească principiile **mercantilismului**. Mercantilismul a fost un curent economic apărut în Europa de Apus, conform căruia sursa principală de îmbogățire o constituia activitatea comercială. În monarhia central-europeană teoria mercantilismului a fost dezvoltată mai ales de economistul vienez Filip Wilhelm Hornigk care a demonstrat că este necesară o independență cât mai mare a statului în domeniul producției și reducerea dependenței de exterior (balanța activă a comerțului exterior). El a mai recomandat să nu se exporte materiile prime, ci mai întâi să fie prelucrate în întreprinderile autohtone, unde urmau să fie angajați și săracii, limitându-se astfel eventualele conflicte sociale.

Mercantiliștii au preferat un stat, a cărui putere economică să fie dependentă de rezervele de metale prețioase sub forma sumei totale

a banilor aflați în circulație. Astfel, rolul dominant al statului a fost confirmat și motivat din punct de vedere economic.Teoria mercantilistă a coincis perfect cu concepția privind importanța statului în plan administrativ și politic, conform cerințelor centralismului absolutist.

III/3 Marile proprietăți funciare ale nobililor și poziția șerbilor

În perioada de după înfrângerea de la Bílá Hora, nobilimea a acumulat bogății din veniturile pe care le aduceau marile lor proprietăți funciare. Totodată a decăzut aproape complet mica nobilime (cavalerii) care a fost foarte afectată de confiscări și de faptul că domeniile ei nu puteau concura cu proprietățile întinse ale nobililor.

Nobilii își aveau reședințele (castelele) la țară, iar în afara lor și-au construit palate fastuoase în orașele mari. În Cehia și-au ridicat palate mai ales în Praga, dar în perioada de iarnă (sezonul balurilor și de stabilire de contacte sociale) locuiau cu plăcere și în orașul de reședință Viena, bineînțeles dacă aveau bani suficienți. Direct, la curtea regelui s-a stabilit doar un număr mic de familii care aveau cetățenie și dreptul de a locui în țările Coroanei cehe. Moșiile nobililor erau administrate de oameni special angajați.

În perioada de după bătălia de la Bílá Hora marile proprietăți funciare s-au bazat pe munca șerbilor, astfel încât în unele lucrări de specialitate se vorbește chiar despre o așa-numita a doua iobăgie. Acest termen nu poate fi folosit însă fără rezerve numai pentru țările cehe sau țările succesoare austriece. În principal, el este valabil numai pentru Prusia, Polonia și Rusia, adică pentru țări orientate pe un sistem de cultură a cerealelor pe scară mare în timp ce în țările cehe a existat o formă „mixtă" de producție agricolă. Alături de marile proprietăți funciare care foloseau munca șerbilor au prosperat și propriile gospodării ale țăranilor care aprovizionau piețele locale.

Munca clăcașilor reprezenta maxim trei zile pe săptămână. Bineînțeles că în timpul secerișului și altor munci sezoniere această cotă era depășită. Totodată, trebuie menționat că potrivit anumitor cutume nu era voie să se muncească duminica și în timpul sărbătorilor religioase (la cumpăna secolelor 17-18 numărul lor a fost mare).

Gospodarii mai prudenți care proveneau din rândul nobililor s-au orientat pe o producție care nu permitea concurența șerbilor, cum erau de pildă exploatarea lemnului, pescuitul, creșterea plantelor de cultură pentru export (dacă condițiile terenului erau adecvate). În afară de

aceasta, proprietarii de pământuri dețineau și diverse monopoluri, în special în domeniul fabricării berii și alcoolului, iar supușii trebuiau să cumpere produsele respective, ceea ce de multe ori făceau cu plăcere. Cumpărarea forțată de băuturi alcoolice nu poate fi însă considerată o nedreptate prea mare.

Marile proprietăți latifundiare ale nobililor, orientate mai ales în domeniul producției pe consumul local, nu au fost foarte rentabile din punct de vedere economic. S-a dovedit că productivitatea muncii pe o moșie mare față de muncile din gospodăriile țărănești putea fi exprimată prin raportul 1:8 (uneori 1:10). Condițiile existente pe diferite domenii erau diferite și în general o situație mai bună aveau proprietățile prelaților. Biserica nu era obligată să se ocupe de întreținerea și hrănirea unor familii numeroase și nici de o reprezentare fastuoasă ca înalții nobili.

Imaginea încetățenită a zbirului sau a altui argat al stăpânului, care prin constrângere fizică îi obliga pe șerbi să muncească pe domeniul lui, nu este pe deplin reală. Desigur, nobilii aveau administratori care supravegheau munca șerbilor, dar nici pe departe ei nu puteau controla tot. Șerbii nu erau suficient de motivați pentru muncile prestate în folosul stăpânului, cu excepția fricii de a nu fi pedepsiți și de aceea încercau să se achite cum puteau de aceste obligații care ocupau un loc deloc neglijabil în viața lor. Opinia că majoritatea nobililor încerca să îi exploateze pe supușii lor până la extenuare este eronată. Stăpânul domeniului era interesat să păstreze puterea de muncă a supușilor lui care îi asigurau veniturile. O relație proastă cu supușii influența negativ prosperitatea stăpânilor. Condițiile concrete de pe diferite domenii depindeau de poziția socială a proprietarilor și de nivelul pregătirii economice, implicit de chibzuința administratorilor.

Structura populației din mediul rural a fost diferită. La sate locuiau țăranii înstăriți care dețineau terenuri agricole mai mari și își puteau permite să trimită slugile la muncile de clacă. Urmau micii proprietari care trebuiau să muncească și să-și lucreze singuri pământul și apoi sărăcimea lipsită de avere. Au mai existat meșteșugarii cu meserii liberale – morari, fierari la care s-a manifestat în cel mai înalt grad conștiința de sine, iar din rândurile lor au apărut cel mai frecvent indivizii răzvrătiți împotriva nobilimii.

În ciuda celor afirmate că imaginea despre „exploatarea" nemiloasă a supușilor trebuie reconsiderată, viața din mediul rural nu poate fi închipuită ca o idilă patriarhală. În afara muncilor de clacă propriu-

zise, trăsătura ei specifică a fost „legarea" țăranului de pământ. Fără aprobarea stăpânilor, șerbii nu aveau voie să se căsătorească, să se mute pe altă moșie sau să-și trimită copii la școli înalte. Iar nobilul care avea grijă de bunăstarea supușilor lui le acorda acest consimțământ fără prea mari dificultăți.

O serie de preoți au atras atenția în predicile lor asupra situației de loc ușoare în care se afla populația rurală. Astfel în cuvintele lui Bohumír Hynek Bilovský răzbate nu numai imperativul ca viața oamenilor să se orânduiască după principiile Bibliei, dar și compasiunea față de oamenii cărora le predica. *"Care oameni formează „țara" pe acest pământ? „Țara" de pe acest pământ este reprezentată de oameni sărmani, slujbași, mici meseriași care sunt călcați în picioare de cei bogătași și puternici"*

Chiar supușii se apărau contra limitării spațiului lor vital și a sporirii obligațiilor de clacă. În pofida unei eventuale împotriviri a stăpânilor, statul a luat apărarea supușilor (chiar dacă pe scară limitată) prin prevederile Regulamentul organic reînnoit, care printre altele, permitea trimiterea unei cauze de la tribunal la Înalta Curte de Apel. De asemenea, supușii se plângeau de stăpânii lor, ceea ce conducea la izbucnirea de revolte. Scenariul lor era întotdeauna identic: primul val de mânie era îndreptat direct împotriva administratorului, apoi se aștepta corectarea situației de către proprietarul domeniului și în cele din urmă intervenția regelui.

III/4 Răscoala șerbilor

Răscoala a izbucnit în 1625 la Litoměřice în plină desfășurare a Războiului de treizeci de ani, iar motivul ei principal a fost de natură religioasă. În același an a fost ucis nobilul Jindřich Ota din Vartenberg la Markvartice lângă Děčín deoarece încercase să-și oblige supușii să se convertească repede. În 1627 locuitorii din Kouřim și Čáslavsko conduși de preotul Matouš Ulický s-au răsculat, iar în 1628 au avut loc revolte în Hradec Králové.

Cele mai mari răscoale provocate de situația economică au izbucnit în Cehia în 1680. Sporirea obligațiilor de robotă a determinat refuzul total de a mai presta aceste munci. La sfârșitul anului 1679 curtea împăratului s-a mutat la Praga de teamă față de extinderea epidemiei de ciumă, iar locuitorii de la sate au vrut să folosească apropierea de domnitor pentru a-și impune revendicările (scăderea taxei de robotă). La început ei au trimis la curte numeroase petiții, dar

până la urmă reprezentanții mai înstăriți ai populației rurale, juzii reprezentanții administrativi ai satelor) și țăranii liberi au început să incite la revoltă.

Împăratul a instituit o comisie de anchetă pentru a constata cât de justificate erau plângerile lor, dar ulterior, în martie 1680, a confirmat numai drepturile stăpânilor față de supuși.Această atitudine a provocat manifestări spontane de nemulțumire și s-au format detașamente înarmate de săteni și locuitori din orașele vasale. Împotriva răzvrătiților a intervenit armata condusă de generalul Kryštof Vilém Harant din Polžice (descendentul familiei unui cunoscut aventurier care a fost executat în Piața din Orașul vechi în 1621). În Cehia de Vest detașamentele de țărani prost organizate au fost înfrânte de „cuirasierii lui Harant" (pe Colina oilor de lângă Bezdružice) și câteva zeci de răzvrătiți au fost executați. Un sfârșit mai bun a avut un alt conducător al răscoalei Ondřej Stelzig, fierar din Dolní Řasnice din ținutul Liberec, care a fost condamnat la muncă silnică la o fortăreață din Ungaria și a repetat această pedeapsă câțiva ani mai târziu, după ce s-a întors ilegal în Cehia și nu a mai găsit sprijin în jurul său.

În iunie 1680 Leopold I a emis **decretul de robotă** care confirma maxim trei zile de robotă pe săptămână, robote mai mari în timpul recoltei, dar totodată cerea stăpânilor să se poarte față de iobagi cu o bunătate creștinească. Decretul limita obligațiile șerbilor în timpul așa-numitelor deplasări la distanță (adică a drumurilor obligatorii în afara hotarelor domeniului) și interzicea majorarea arbitrară a sumelor de bani pe care ei trebuiau să le plătească. Această prevedere avea scopul de a-i împiedica pe proprietarii de pământuri să ceară bani în plus de la supuși atunci când se majorau dările lor față de stat pe care trebuiau să le plătească din propriile venituri.

Revolte locale au izbucnit în 1695 pe domeniul Hukvaldy, în 1713 pe domeniul Červene Pečky împotriva contelui din Breda (de atunci s-a păstrat proverbul „Vai, vai, ne-a cumpărat Breda, pe noi sărmanii țărani ne-a făcut cerșetori") și în alte locuri.

În anii 1713, 1717 și 1738, în timpul domniei lui Carol VI au fost emise și alte decrete de robotă care au repetat, mai mult sau mai puțin, prevederile decretului din 1680, iar în plus au interzis adunarea nepermisă a supușilor. De fapt, această interdicție fusese deja stipulată în Regulamentul organic reînnoit al țării.

Revolta din Chod care a avut loc în 1692-1695 s-a deosebit prin caracterul ei de răscoalele obișnuite ale șerbilor. În calitatea lor de

apărători ai frontierelor, locuitorii din această provincie primiseră în trecut numeroase privilegii și o anume autonomie administrativă proprie. Aceste privilegii au început să fie diminuate încă din secolul 16, iar în timpul domniei lui Leopold I, respectiv în 1688 locuitorii din Chod și-au pierdut complet drepturile exclusive, intrând sub stăpânirea nobililor Lammingen din Albenreuth. Revendicarea vechilor privilegii nu s-a sfârșit bine: revolta înarmată a locuitorilor din Chod a fost înăbușită și conducătorul lor Jan Sladký Kozina a fost executat prin spânzurătoare în noiembrie 1695. Amintirile legate de această răscoală s-au pierdut odată cu trecerea timpului, dar au fost prelucrate în formă beletristică de B.Němcová, J.Š.Baar și Alois Jirásek (Psohlavci – Capete de câini).

Majoritatea răscoalelor au avut loc pe o arie restrânsă (cu excepția rebeliunii din 1680) și în general, șerbii s-au răzvrătit împotriva acelor stăpâni feudali care depășeau condițiile stabilite în decretele de robotă emise de domnitor. Pedepsele maxime – tăierea capului erau aplicate numai în cazuri extreme ca o sancțiune exemplară menită a-i speria pe cei care eventual doreau să le urmeze exemplul.

III/5 Orașele și meșteșugurile

Prin prevederile Regulamentului organic reînnoit al țării, orașele au pierdut practic contribuția pe care o aveau la viața politică a țării. Au decăzut în special orașele regale care nu și-au mai revenit niciodată în urma dezastrului din secolele 17-18. Totodată, ele au fost afectate puternic de pierderile de război, de confiscări, plecarea emigranților și de scăderea mare a numărului de locuitori. O echilibrare a numărului diminuat al populației avea să se producă abia în jurul anului 1700.

Orășenii continuau să fie locuitori privilegiați liberi, dar modul lor de viață tradițional, bazat în principal pe principiile medievale s-a schimbat, mai ales sub presiunea noilor principii economice. Meșteșugarii s-au grupat în bresle, iar sistemul breslelor a devenit mai strict. Motivul l-a constituit restrângerea domeniilor de desfacere ale piețelor, dar și apărarea pasivă față de concurența producției din afara breslelor, respectiv din manufacturile care începeau să apară în germene. **Regulile manufacturilor** stabileau cu precizie numărul de calfe și ucenici, iar primirea de noi maeștrii era legată de achitarea unor taxe deosebit de mari. Privilegiile breslelor au fost limitate de aparatul de stat sub influența mercantiliștilor abia în anii 1731 și 1739.

Condiții mai bune de dezvoltare decât în orașele regale au apărut în a doua jumătate a secolului 17 în orașele vasale. Aici autoritățile au sprijinit în mod eficient dezvoltarea piețelor, au acordat drepturi noi târgurilor săptămânale și anuale și a fost organizată producția pentru un export mai mare. Acest măsuri au determinat dezvoltarea uriașă a unor orășele lipsite de importanță, unde au început să înflorească ramurile legate mai ales de producția textilă (Liberec, Česká Lípa, Rychnov nad Kněžnou, Litomyšl), iar în sud cea mai mare prosperitate a cunoscut orașul Jindřichův Hradec.

Societatea de la orașe era foarte stratificată: în vârf se aflau funcționarii superiori și rentierii bogați, urmau maeștrii breslelor, apoi pătura de mijloc formată din meseriași mărunți, iar pe treapta de jos se aflau săracii care formau baza pentru munca salariată, slujitorii și componenta care nu poate să lipsească din nici o societate, respectiv așa-numitul lumpen-proletariat, format din cerșetori, vagabonzi, orfani. Modul de viață al elitelor de la orașe nu era prea deosebit de viața unui nobil mediu în ceea ce privește îmbrăcămintea, deprinderile culturale și mărimea averii.

Un grup cu totul special de locuitori au format **evreii** care au continuat să locuiască în cartiere închise – **ghetouri.** Ei erau expuși unor persecuții permanente din partea guvernului și a vecinilor lor creștini astfel încât multe tulburări din orașe se încheiau prin jefuirea ghetourilor (pogromuri). Datorită caracterului exclusiv al comunităților evreiești și a religiei lor diferite care nu intra sub incidența nici unei interdicții a suveranului, evreii și-au conservat cultura lor specifică într-o formă intactă (complet până la desființarea ghetoruilor). Cazurile de convertire la religia catolică erau pe vremea aceea singulare, provocând de cele mai multe ori o mare agitație. Un exemplu poate fi cazul băiatului evreu Simon Abeles din Praga care a fost ucis de propriul său tată pentru că se convertise, după care a fost venerat ca mucenic creștin.

Evreii bogați au acumulat averi considerabile, au fost comercianți abili, bancheri și creditori căutați de creștinii care aveau probleme financiare. Ei aveau voie să împrumute bani și cu dobândă ridicată în timp ce biserica catolică interzicea cămătăria.

III/6 Comerțul, începuturile industriei, apariția manufacturilor

Începuturile propriu-zise ale producției industriale provin dintr-un domeniu aflat în afara structurii breslelor. O condiție pentru

dezvoltarea producției industriale a constituit-o atât reorganizarea sferei de producție propriu-zisă, cât și înlăturarea obstacolelor pe care le reprezentau piețele locale (la finele secolului 17 vama și podărițul erau percepute în Cehia în peste 700 de locuri) și conectarea la comerțul internațional.

Un handicap al țărilor cehe a continuat să rămână poziția lor geografică continentală, al cărei dezavantaj a fost evident mai ales în comparație cu dezvoltarea spectaculoasă a țărilor coloniale cu ieșire la mare. În cadrul monarhiei central-europene o mare importanță a dobândit cucerirea unor țări cu ieșire la mare (Belgia și ținuturile din Peninsula Apenină). Dezvoltarea comerțului la distanță și a exportului a continuat să se afle în atenția mercantiliștilor.

Confederația de state dunărene nu a rezistat foarte bine în competiția cu țări, cum erau de pildă, Marea Britanie, Țările de Jos și Franța. Încercarea de înființare a **Societății Indiilor Orientale** de la Ostende (1718) s-a soldat cu un eșec, iar interesele economice ale monarhiei au fost sacrificate în avantajul eforturilor dinastice ale Habsburgilor. La început s-a dovedit mai prosperă **Compania orientală** care a fost creată la Viena în 1719 pentru comerțul cu Imperiul Otoman și cu țările din bazinul mediteranean. Gloria ei a apus însă odată cu pierderea pozițiilor din Balcani în urma victoriilor turcilor din anii '20 și '30 ai secolului 8.

De aceea, a început să se acorde o atenție mai mare dezvoltării comerțului interior de pe cuprinsul întregii monarhii. În timpul domniei lui Carol VI a fost sprijinită producția manufacturilor, micii întreprinzători au obținut numeroase privilegii și împrumuturi fără dobânzi, a fost elaborat un regulament vamal unitar (1773) care a simplificat considerabil sistemul de protecție vechi, în principal medieval.

În general, țările cehe au avut o situație inițial avantajoasă: un nivel bun al producției meșteșugărești și resurse de materii prime, mai ales comparativ cu alte țări din confederație, mai ales cu Ungaria care era eminamente agrară. În Ungaria dezvoltarea micilor întreprinzători era frânată și de permanentul pericol otoman.

Apariția manufacturilor, mai ales în perioada de început, a avut loc în contextul unor confruntări violente cu breslele. De aceea, manufacturile au preluat meșteșugurile casnice din gospodăriile de la țară (în afara manufacturilor). De organizarea manufacturilor s-au ocupat specialiști străini chemați de întreprinzătorii nobili care dispuneau de capitalul necesar și de suficientă forță de muncă.

În țările cehe producția manufacturieră s-a impus mai întâi în domeniul pânzeturilor. Țesătorii și torcătorii care locuiau la țară, mai ales în regiunile de la poalele munților, se aflau de multe ori într-o poziție de șerb față de stăpânul lor. Produsele lor erau cumpărate de așa-numiții **factori (sistem factorial)** care le livrau marilor depozite, mai ales din Lužice și Silezia, de unde erau exportate în Anglia prin Hamburg. Factorii dădeau de muncă și micilor pânzari. Producția de pânzeturi este un model de **manufactură dispersată** în care producția nu a fost concentrată într-un singur loc și numai tratamentul final al pânzei (albire, vopsire) era executat în ateliere centrale.

Alte ramuri ale producției textile au încercat să se dezvolte după un model superior – **manufactura centralizată.** Unul dintre primele asemenea ateliere a fost deschis în țările cehe de contele Jan Josef din Valdštejn în Horní Litvínov unde s-a fabricat postav de calitate medie. O întreprindere prosperă a fost și manufactura de ciorapi din Oseko înființată de un specialist sas încă din 1695 și finanțată de bogata mănăstire din apropiere. O serie de alte noi manufacturi textile care au apărut nu au avut o viață prea lungă deoarece proprietarii lor nu aveau destui bani.

Un tip de activitate care s-a bucurat de mare succes a fost producția de **sticlărie.** Manufacturile de sticlă aveau materie primă suficientă (nisip silicos) și au fost înființate mai ales în regiunile muntoase și de podiș unde se producea cărbune de lemn necesar pentru funcționarea cuptoarelor de sticlă (Jizerské hory, Pošumaví). În a doua jumătate a secolului 17 cristalul ceh devenise competitiv cu celebrele și superbele cristaluri Venețiene și se exporta. Avantajul lui l-a constituit nu numai calitatea superioară, cât mai ales prețul redus. De aceea, exportul de cristal ceh s-a impus nu numai în ținuturile din Balcani, dar și în țările dezvoltate din Europa de Sud și de Vest.

O specializare asemănătoare cu producția manufacturieră s-a afirmat într-o perioadă mai veche în domeniul prelucrării fierului. În țările cehe nu au existat prea multe minereuri de fier, ci mai degrabă minereuri de calitate mai puțin bună (Podbrsko) și de aceea minele de fier și atelierele de fierărie au avut doar o importanță locală.

Manufacturile au fost caracteristice pentru perioada de început a producției industriale. Ele s-au bazat mai ales pe munca manuală (de unde și numele) și pe utilaje simple acționate de apă. În ateliere erau prestate activități specializate (un ansambluera format din operații parțiale), iar operațiile nu foarte complicate erau executate și de

muncitorii necalificați care altfel greu își puteau găsi de lucru. Manufacturile au fost înființate în mare parte de nobili, dar și de prelați.

III/7 Trăsăturile evoluției economiei

Războiul de treizeci de ani a provocat mari pagube și economiei țărilor cehe. A scăzut considerabil numărul de locuitori, multe localități au rămas pustii sau chiar au dispărut complet, iar orașele și-au pierdut poziția câștigată înainte. Refacerea de după război s-a desfășurat într-un mediu deja complet diferit în care s-au schimbat structura societății și relațiile dintre reprezentanții ei.

Consecințele războiului și posibilitatea redusă de conectare la comerțul internațional împreună cu eficiența mai redusă a producției agricole au determinat o anumită rămânere în urmă a monarhiei habsburgice față de țările dezvoltate din apusul Europei. Un dezavantaj l-a constituit și faptul că ea a fost un conglomerat de țări eterogene, cu niveluri economice diferite.

Cauzele evoluției diferite a monarhiei habsburgice și a țărilor din Europa de Apus nu trebuie căutate numai în nivelul lor material. Există teorii, potrivit cărora înflorirea puterilor europene (mai ales a Angliei și Țărilor de Jos) a fost determinată și de orientarea lor religioasă. Conform acestor teorii, spiritul de întreprinzător a fost favorizat de caracterul individualist al religiilor protestante comparativ cu caracterul „colectiv" al religiei catolice.

O contribuție importantă la dezvoltarea economiei au avut pătrunderea și afirmarea treptată a mercantilismului și desființarea sau suprimarea privilegiilor vechi încă medievale (diferitele bresle). Un element nou în sfera economică au reprezentat manufacturile, care s-au dezvoltat mai ales după 1740. Un rol important în impunerea noilor direcții economice a revenit statului absolutist. În general, se poate afirma că încet se apropia de sfârșitul ei perioada micilor producători, inclusiv în domeniul agriculturii.

IV. EVOLUȚIA SPIRITUALĂ ȘI CULTURALĂ

IV/1 Recatolicizarea

Înainte de bătălia de la Bílá Hora aproximativ 85-90% din populația țărilor cehe era de religie necatolică. Înfrângerea oștilor reprezentanților stărilor și măsurile care au fost luate ulterior de

guvernul de la Viena au facilitat impunerea **recatolicizării** (în literatura de specialitate este folosit și termenul de **contrareformă**).

Imediat după victoria oștilor imperiale la Bílá Hora bisericile necatolice au fost închise, iar preoții catolici expulzați din țară (1621). Totodată, au avut loc și primele convertiri la religia catolică, iar în 1621, iezuiții l-au aniversat la Praga pe fondatorul ordinului lor Sf.Ignác din Loyola în prezența unei numeroase asistențe

Planurile de recatolicizare au fost elaborate de reprezentanți de seamă ai bisericii. Proiectele lor s-au deosebit prin detalii, mai ales în privința modului de revigorare a catolicismului, dar accentul principal a fost pus pe activitatea misionară în rândul adulților, pe refacerea organizației administrative a bisericii și pe înființarea de școli catolice bune pentru toate nivelurile. Organele de stat au inițiat recatolicizarea în sfera legislativă, iar de aspectele ei practice s-a ocupat biserica romano-creștină. La început a existat o mare lipsă de preoți, în special de parohi în timp ce ordinele religioase aveau o situație mai bună. Imediat după bătălia de la Bílá Hora au revenit iezuiții care fuseseră expulzați în 1618; totodată, s-au întărit rândurile ordinelor mai vechi ale benedictinilor, premonstranților, cistercienilor. În prima parte a secolului al XVIII-lea au sosit și ordine noi, ca de pildă piariștii, franciscanii irlandezi – hibernii, benedictinii negri de la Monserrat. Parohiile au invitat preoți străini, mai ales polonezi, dar o atenție mare a fost acordată și educării tinerilor preoți. De reorganizarea administrativă a bisericii s-a ocupat talentatul și abilul arhiepiscop de Praga Arnošt din Harrach.

În anul 1622 Universitatea Carolină din Praga a fost cedată iezuiților, în 1624 au apărut primele decrete împotriva necatolicilor care interziceau populației din mediul urban și rural să recunoască orice confesiune necatolică, iar nobilii care recunoșteau o altă biserică decât cea romano-catolică nu aveau voie să dispună liber de averea lor. Un alt decret din 1627 stabilea obligația ca nobilii să recunoască religia catolică, ori să părăsească țara în termen de șase luni. Regulamentul organic reînnoit al țării din același an a recunoscut religia catolică ca unica valabilă. Aceste dispoziții au avut drept consecință atât convertirea în masă la religia romano-catolică, cât și o **emigrație** puternică care a inclus și elitele intelectuale ale poporului ceh (Jan Amos Komenský, Pavel Stránský).

În scopul efectuării unei recatolicizări consecvente, guvernul a înființat în fiecare regiune câte o așa-numită **comisie de reformare** care

trebuia să supravegheze desfășurarea cu succes a acțiunii. În timpul invaziei saxonilor din 1631 a avut loc revenirea provizorie a confesiunilor necatolice, emigranții au încercat să se întoarcă mai târziu chiar împreună cu oștile suedeze, dar Pacea Westfalică din 1648 a spulberat definitiv aceste speranțe de pe scena istoriei.

Prima fază a recatolicizării a durat până aproximativ în anul 1680. S-a creat un nou sistem administrativ al bisericii, iar în arhidieceza de Praga au fost înființate două episcopii noi: în 1655 la Litoměřice și în 1664 la Hradec Králové. Parohii întocmeau liste obligatorii anuale care începând din 1656 au fost trimise la cancelaria viceguvernatorului. În Moravia procesul de recatolicizare s-a produs mai lent și în principal mai pașnic; de fapt, încă înainte de bătălia de Bílá Hora aici au locuit mai mulți catolici decât în Cehia și Silezia. În Silezia elementul luteran a avut o poziție deosebit de puternică, iar prin pacea de la Praga din 1635 a fost consolidată chiar libertatea parțială a confesiunii de la Augsburg. Mai târziu, poziția necatolicilor s-a înrăutățit și aici, dar la începutul secolului 18, regele Suediei a obligat guvernul țării să facă unele concesii pentru a reînnoi libertățile religioase în principatele sileziene.

Treptat, aproape toată Cehia și Moravia s-au transformat în țări catolice fidele. Un număr restrâns de necatolici a rămas în ținuturile de frontieră din Krušná Hora și din promontoriul Ašsk (luteranii), precum și în regiunile muntoase din Cehia de Răsărit și Moravia (frații cehi). Ulterior aici aveau să apară secte eretice care au avut însă doar o importanță locală. Frământările care s-au produs în străinătate după încheierea Războiului de treizeci de ani nu au trezit un ecou prea mare.

Chiar și aceste mici grupuri eretice au atras atenția guvernului de la Viena, mai ales după revigorarea luteranismului în Silezia. De aceea, începând din 1717 autoritățile au emis în mod repetat decrete împotriva necatolicilor care stabileau pedepse pentru predicatorii sosiți din străinătate și sancțiuni pentru cei care păstrau literatura interzisă. Iezuitul **Antonín Koniáš** a scris un manual despre felul cum trebuie găsite cărțile interzise sub titlul *Cheia rătăcirilor eretice care deschide calea recunoașterii și închide stârpirea.* Cel la care erau găsite asemenea cărți era supus unui interogatoriu și dacă repeta această faptă era pedepsit cu închisoarea; în cazul unor delicte mai grave și a unei rezistențe mai mari era condamnat la muncă forțată. Pedepsele cu moartea erau aplicate numai rar în ciuda faptului că ordinul lui Iosif I emis în 1707 pedepsea erezia cu pedeapsa supremă.

Trebuie amintit, că lucrarea lui Koniáš *Cheia* nu a interzis fără deosebire toate cărțile autorilor eretici. De pildă, lucrarea lui Komensky *Poarta limbilor* a fost editată ca manual chiar și în tiparnițele iezuiților.

IV/2 Transformarea concepției religioase

O problemă importantă este în ce fel o țară la început profund necatolică s-a convertit la religia romano-catolică într-un timp relativ scurt. Căile prin care s-a produs această transformare au fost diferite. În perioada Războiului de treizeci de ani au avut loc violențe cumplite. Comisarii de reformă însoțeau detașamentele militare, iar uneori soldații erau urmați și de misionari. Convertirile prin constrângere au fost de cele mai multe ori nesincere și nu de puține ori au provocat revolte. Recatolicizarea s-a produs mai repede în mediul urban unde presiunea era mai concentrată. În mediul rural cu populație dispersată ea a avut loc mai lent, iar oamenii s-au convertit la catolicism cu apatie, datorită condițiilor economice grele și a recesiunii.

Unul dintre aspectele metodei de recatolicizare este evocat de un citat din amintirile războinicului ceh Jindřich Hýzrl din Chod care în 1629 a devenit comisar de reformă în regiunea Bechyn. El a făcut parte din casta cavalerilor, deși la origine era un simplu soldat de la țară.

"Am luat prizonieri câțiva supuși și I-am băgat în închisoare deoarece nu vroiau să renunțe la credința lor. Atunci în pădurea cea mai apropiată s-au adunat peste o sută de supuși.....și toți s-au îndreptat spre castel. Când și-au dat seama că nu au reușit, au încercat să se împrăștie în tot ținutul și pentru că drumurile erau păzite în cele din urmă s-au liniștit. Totuși, de pe moșia mea din Budkov au plecat toți supușii împreună cu nevestele și copiii lor. Și-au părăsit ogoarele bine lucrate și au fugit în Moravia așa încât aproape trei ani a trebuit să îmi lucrez singur cele treizeci de moșii, iar venitul lor mi-a revenit în întregime. Pentru că nu au reușit să devină liberi nici în Moravia sau poate fiindcă au fost obligați să muncească acolo în condiții și mai grele.....după trei ani s-au hotărât să ceară iertare. Au fost iertați și s-au întors din nou pe moșiile mele. Iar atunci când ceilalți au văzut că nu rezolvă nimic prin revoltă, au trecut la credința catolică, iar după doi ani ținuturile Práchenský și Bechnyský au trecut la credința catolică, singura cea adevărată".

Metode mult mai eficiente de schimbare a concepției populației au fost metodele non-violente, mai ales educarea tineretului în spirit catolic și activitatea intensă a misionarilor ecleziaști, în rândul cărora

s-au remarcat iezuiții, dar și capucinii, franciscanii.Tocmai această abordare a făcut ca a doua sau a treia generație a celor învinși la Bílá Hora să se convertească la credința romano-catolică.

O influență esențială a avut desigur și fastul procesiunilor religioase catolice care prin pompa lor erau atractive pentru păturile largi ale populației. Prin aceasta biserica catolică s-a deosebit de bisericile simple și austere necatolice care respingeau orice fast. Dimpotrivă, festivitățile catolice reprezentau un spectacol de teatru admirabil, însoțit de muzică, compoziții plastice și focuri de artificii.

Eforturile și schimbarea concepției religioase nu pot fi înțelese doar ca o luptă pentru putere. Referitor la țările cehe recatolicizarea a fost explicată de multe ori numai ca o formă de răzbunare pentru „rebeliunea monstruoasă", ca o reacție a absolutismului imperial învingător față de principiul stărilor „mai progresist" care în Cehia a fost legat de confesiunile necatolice, iar în plus a tolerat și religia catolică.

Recatolicizarea – reînnoirea credinței catolice, dar totodată și renașterea bisericii romano-catolice ca atare (reforma catolică) s-a bazat pe principiile stabilite de **Concilul de la Trident**, unul dintre cele mai importante sinoduri catolice (a avut loc în 1545-1563). La conciliu biserica catolică a reacționat față de manifestările protestantismului aflat în extindere, căruia nu vroia să i se opună doar prin represiune, dar și prin autopurificare, eliminarea divergențelor, a viciilor și stabilirea unei linii serioase de conduită pentru viitor.

Din punct de vedere al catolicilor era necesară câștigarea unor aliați fideli care puteau să ajungă la mântuirea sufletului după moarte. Asemenea concepții au fost susținute și de foarte cucernicul Ferdinand II care era convins că cel mai prețios ajutor pentru supușii săi era acela de a-i conduce pe calea credinței adevărate. În timpul aplicării concrete a acestor idei onorabile au fost comise și acte grosolane, când mulți membri ai grupului învingător în bătălia de la Bílá Hora au folosit situația pentru propria lor îmbogățire, la care s-a adăugat și dorința de răzbunare. În zilele noastre este foarte greu de conceput cum s-a produs „violarea" gândirii individului și a unor grupuri de populație, chiar dacă în numele unui ideal superior.

Dacă încercăm să înțelegem situația relativ complicată din această perioadă, trebuie să ținem cont de câteva aspecte care au existat simultan. De aceea, trebuie să recunoaștem că principalul motiv pentru „îndreptarea ereticilor" au fost eforturile de aplicare catolică

consecventă a interpretării Bibliei, dar totodată nu trebuie uitat că țelurile înalte sunt de multe ori abuzate și umilite de poftele unor indivizi avizi de putere.

IV/3 Rolul bisericii în societate

În perioada care a urmat după bătălia de la Bílá Hora prelații au format elita oficială a societății. Alături de ei au existat și o mulțime de slujbași mai mici ai bisericii, parohi, predicatori, membrii diferitelor ordine care se aflau într-un contact nemijlocit și zilnic cu locuitorii. Ei cunoșteau foarte bine grijile și viciile obișnuite ale oamenilor care pe de altă parte reprezentau o motivație pentru activitatea lor.

În viața omului din perioada barocă Biserica a jucat un rol de neînlocuit. Participarea la liturghia de duminică și la sărbătorile religioase este una dintre îndatoririle unui bun catolic; totodată, se presupune că cel puțin odată pe an, el a absolvit ritualul confesiunii. Atenția acordată **confesiunii**, urmată de **dezlegarea de păcate, căința și iertarea păcatelor** nu era gratuită. Confesiunea și căința erau premizele viitoarei mânturi a sufletului. În plus, în funcție de participarea la confesiune putea fi apreciat și devotamentul real deoarece religiile necatolice nu recunoșteau confesiunea.

Biserica l-a însoțit pe om de la naștere: copilul era **botezat**, urma apoi **ceremonia sfântă a confirmării** (de fapt, „al doilea" botez, adică introducerea în societatea creștinilor conștienți), la căsătorie se acorda **sfânta taină a căsătoriei** și înainte de moarte **sfânta taină a ultimei mîruiri**. Desigur, că locuitorii simpli, dar și unii membrii ai păturilor sociale mai înalte aveau noțiuni confuze despre dogma catolică și de multe ori cunoștințe precare despre bazele catehismului. Pentru ei era suficient ca modul lor de comportare catolică să corespundă cerințelor preoților. La fel se poate constata că membrii sectelor eretice nu știau să definească destul de bine esența credinței lor diferite, fiind suficient să se raporteze la dreptatea „credinței părinților".

Biserica a fost și un mediu de cultură. Predicatorii informau oamenii despre ceea ce se petrecea în țară, le dădeau sfaturi de viață, dar și îi mustrau pentru greșelile lor. Predicatorii îi dojeneau pe oamenii sărmani pentru păcatele lor, dar criticau și fărădelegile celor bogați care se gândeau prea puțin la veșnicie.

Biserica a fost și un mediu în care omul putea să perceapă frumusețea artei. La aceasta au contribuit arhitectura, decorațiile sculpturale și picturale, compozițiile muzicale, cântecul, dar și arta

cuvântului. Multe predici au fost prelucrate sub forma unor producții literare deoarece aveau menirea de a capta atenția ascultătorilor și nu de puține ori de a-i amuza. Preoții se adresau oamenilor într-un limbaj accesibil, respectiv în cehă în mediul ceh și în germană în ținuturile germane .

Din viața curentă a unui catolic evlavios făceau parte procesiunile și pelerinajele, având ca țintă picturile sau sculpturile declarate a fi miraculoase, de cele mai multe ori, închinate Fecioarei Maria (**cultul Mariei** a ocupat primul loc în religia barocă). În Cehia printre localitățile importante în acest sens au făcut parte, de pildă, Stará Boleslav, Svatá Hora Příbrami, Bohosudov (nu departe de Teplice), Svatý Kopeček lângă Olomouc în Morava, Svatý Hostýn, Velehrad sau Vambeřice în Kladno.

O expresie specifică a cultului catolic în berioada barocului dezvoltat a fost **canonizarea sfântului Jan Nepomucký** în 1729 când la mormântul sfântului din Praga au avut loc slujbe și procesiuni religioase care au durat câteva zile. Jan Nepomucký a devenit sfânt, celebritatea lui s-a răspândit nu numai în toată Europa catolică, dar și în țările de peste mări (mai ales datorită misiunilor iezuiților).

Instituțiile religioase s-au ocupat și de bolnavii din propriile lor spitale, unele ordine având chiar această obligație (frații milostivi), iar preoții au încercat să se întărească spiritual și să-i îngrijească pe bolnavi în timpul epidemiilor (ciumă, variolă).

Prin convertirea treptată a țărilor cehe la biserica romano-catolică s-a lărgit implicit orizontul lor cultural prin integrarea în Europa catolică, din care se auto- excluseseră în timpul husitismului și în perioada ulterioară dominată de un utraquism de orientare pur cehă.

IV/4 Învățământul și cultura

Ar fi o eroare, dacă am considera că plecarea oamenilor de știință necatolici după bătălia de la Bílá Hora și dispariția școlilor utraquiste au provocat un regres considerabil în cultura țărilor cehe. Odată cu lichidarea institututiilor pedagogice „eretice" au fost fondate așa numitele instituții catolice noi. De fapt, s-a modificat doar platforma ideologică a școlilor, dar nu și calitatea procesului de învățământ.

În 1622 Ferdinand II a încredințat Universitatea Carolină din Praga iezuiților. Profesorii utraquiști au fost nevoiți să plece de la catedre, iar la confesiunea catolică s-a convertit doar cunoscutul Jan Kampanus Vodňanský care neputând suporta impactul acestei acțiuni

avea să moară repede. Iezuiții au avut o universitate a lor încă de la mijlocul secolului 16 în Clementinum din Praga care în 1622 s-a unit cu Universitatea Carolină. Astfel, pentru prima oară de la perioada husită în Praga a fost reîntregită **o universitatea completă cu patru facultăți.** Dar în privința conducerii universității a apărut un conflict între iezuiți și arhiepiscopul Harrach care revendica cancelaria universității deoarece potrivit actului fondator al lui Carol VI, ea revenea arhiepiscopilor praghezi. După separarea provizorie a Universității Caroline în 1638, în 1654 a avut loc din nou comasarea, de data aceasta definitivă, formându-se **Universitatea Carol – Ferdinand** (sub această denumire a existat până în 1918, respectiv 1920). Facultățile de teologie și filozofie erau conduse de iezuiți în timp ce la facultățile de drept și medicină predau profesori laici. La universitatea din Praga au activat o serie de oameni de știință celebri. Trebuie amintiți în mod special medicul și naturalistul Jan Mark Marc din Kronland (1595-1667), precum și filozoful și teologul spaniol Roderigo Arriaga (1592-1667) care a locuit și lucrat multă vreme la Praga. Și facultatea de drept și-a menținut un nivel bun față de alte facultăți din Europa Centrală.

În Moravia încă din 1573 a funcționat universitatea iezuită de la Olomouc, care a avut doar o facultate de teologie și una de filozofie. O situația asemănătoare a existat și în orașul Vratislav din Silezia unde în 1703 a fost înființată o universitate.

De universitățile iezuite a fost legată o rețea relativ deasă de școli „medii" – gimnazii, la care s-au alipit și gimnaziile piariștilor din Slaný, Litomyšl, Mikulov la mijlocul secolului 17. O reputație bună au avut și gimnaziile mai vechi ale benedictinilor din Břevnov și Broumov.

În țările cehe iezuiții au deținut în exclusivitate „monopolul" asupra învățământului superior, culturii și vieții universitare, dar și asupra acordării de titluri academice superioare. Sistemul lor de învățământ legiferat în 1599 a fost la timpul său unul dintre cele mai bune și s-a inspirat atât din academiile umaniste ale țărilor bazinului mediteranian, cât și din mediul protestant, fiind recunoscut chiar de J.A.Komenský. Cu timpul însă s-a perimat, datorită caracterului său ermetic față de noile curente din exterior, iar din secolul 18 a început să fie criticat. Iezuiții aveau oponenți puternici și în rândul altor ordine bisericești care doreau să ocupe o poziție la fel de privilegiată.

Un nivel mult mai coborât decât școlile medii și de învățământ superior (aceste noțiuni sunt moderne) l-au avut școlile elementare, **școala parohială și școlile orășenești.** Calitatea profesorilor nu era foarte

bună, fiind corespunzătoare gradului de pregătire (bazele cititului, scrisului și număratului). Un impediment în progresul educației școlare l-a constituit și neparticiparea elevilor la ore deoarece erau împovărați cu alte obligații (ajutau la muncile câmpului). Frecvența obligatorie la școală nu exista.

Procesul de învățământ școlar se afla în mâinile clerului. Numai la câteva școli elementare predau, de pildă, soldații veterani, iar la facultățile de drept și medicină cursurile erau ținute de profesori laici. Cel mai mare număr de studenți de la instituțiile de învățământ superior provenea de la orașe (regale și vasale). Dar printre studenți se aflau și copiii de șerbi, cu condiția să fi obținut acordul stăpânului lor. Facultățile erau frecventate în număr mare de copiii de nobili, dar având în vedere reprezentarea puțin numeroasă a acestei pături în societate, ei formau doar un procent redus din numărul total de studenți, cu excepția facultății de drept unde reprezentau aproape un sfert.

Familiile de nobili și orășeni bogați obișnuiau să angajeze profesori particulari – preceptori pentru copiii lor. Tineri din familiile de nobili erau trimiși în călătorii de studii în Europa unde se înscriau la diferite universități și se pregăteau pentru viitoarele lor cariere la curtea regelui sau în elita vieții religioase sau militare.

La instituțiile de învățământ superior se înscriau numai băieți. Fetele care proveneau din familii de nobili și orășeni erau inițiate în particular în domeniile artei (muzică, pictură, dans), eventual învățau limbi străine împreună cu activitățile tipic femeiești.

Se poate concluziona că nivelul învățământului din țările cehe nu s-a deosebit de nivelul de instrucție din restul țărilor europene, mai ales central-europene. Datorită creșterii prestigiului învățământului universitar în societate (mai ales a domeniului juridic) s-a creat o nouă pătură – funcționarii cu calificare superioară și implicit **birocrația.** Membrii ei au ocupat funcții importante în stat și chiar au primit titlul de nobil. Dar cele mai importante descoperiri în domeniul științelor naturii au avut loc într-un mediu extra-universitar. Merite deosebite au revenit unor personalități de excepție sau noilor instituții care aveau să apară mai târziu în societatea cultă– așa numitele academii de știință. La universități cunoștințele moderne au pătruns cu o întârziere mai mare sau mai mică.

IV/5 Schimbări în viața culturală după bătălia de la Bílá Hora ; emigrația

Înfrângerea de la Bílá Hora a reprezentat un fel de hotar în evoluția culturii. Dar numai într-o anumită măsură deoarece continuitatea ei nu a fost complet întreruptă: artiștii au preluat tradițiile anterioare, chiar dacă le-au prelucrat în spirit catolic. Cu toate acestea, o pierdere pentru viața culturală a constituit plecarea emigranților, în special a oamenilor de știință care se făcuseră cunoscuți înainte de 1620. Emigrația nu a afectat în mod deosebit domeniul artelor plastice și al muzicii. Dimpotrivă, în țările cehe s-au stabilit artiști veniți din străinătate care treptat au fost asimilați de mediul autohton.

Fără îndoială, personalitatea cea mai importantă din rândul emigranților a fost **Jan Amos Komenský (1592-1670),** ultimul episcop al Comunității fraților cehi, teolog evanghelist, filozof, teoretician al pedagogiei, un om de cultură multilaterală și scriitor de excepție. Komenský s-a format în spiritul umanismului european, după cum dovedesc lucrările sale timpurii pentru ca mai târziu să ajungă la un mod de expresie corespunzător barocului european. Activitatea lui a fost eclectică: alături de misiunea sa de preot, el a avut preocupări științifice, artistice și chiar politice. Aproape până la sfârșitul vieții a depus eforturi uriașe, dar fără succes pentru ca necatolicii cehi și moravi să-și recapete drepturile. În mod paradoxal Pacea Westfalică a pus capăt tuturor speranțelor acestui mare propovăduitor al ideilor de pace. Plecarea în emigrație (1628) a însemnat un mare șoc pentru el care s-a reflectat mai ales în lucrările sale literare.

Opera lui Komenský este complexă, cuprinzând tratate de teologie, culegeri de predici, lucrări cu caracter pedagogic (manuale), lucrări enciclopedice, de istorie și alegorice. Multe din cărțile sale au rămas actuale chiar și pentru cititorii de astăzi.

Tema eforturilor întregii vieți a lui Komenský a fost încercarea de a sintetiza cunoștințele omenești *(pansofie)* care după părerea sa era menită să contribuie la reeducarea fundamentală a omenirii și la corectarea ei. Aceste gânduri se regăsesc mai ales în lucrarea *Sfaturi generale pentru îndreptarea lucrurilor omenești* care s-a păstrat doar fragmentar, iar idealurile cuprinse în ea nu au fost realizate nici în secolul 17, nici mai târziu.

Dimpotrivă, ecouri practice au avut manualele de limbă ale lui Komenský: *Janua linguarum reserata* (1631, Uși deschise limbilor sau Poarta limbilor) și *Orbis sensualium pictus* (1658, Lumea în imagini)

care au fost editate și în țările catolice. Cele două opere au fost traduse încă din secolul 17 într-o serie de limbi, inclusiv în germană, franceză, după cum au manifestat interes să le traducă și spaniolii, italienii, maghiarii și islandezii. Dintre lucrările cele mai atrăgătoare ale lui Jan Amos Komenský face parte *Labirintul lumii și Raiul inimii* (scrisă în 1623 și editată la Berna în 1631) care prezintă în mod alegoric lumea tristă din vremea aceea și exprimă convingerea că unica speranță a omului este dată de înclinația sa către adevărurile divine. O dovadă emoționantă a pierderii speranțelor lui Komenský după Pacea Westfalică este *Testamentul unei mame muribunde a fraților cehi* (1650). De fapt, este vorba despre o pastorală, al cărei autor îi consolează pe coreligionarii săi și întărește biserica condamnată la dispariție. Citatul atât de popular în vremurile noastre *„o, poporule ceh, îți doresc să recapeți guvernarea pierdută a lucrurilor"* este un citat din *Testament. Labirintul* și *Testamentul* fac parte din lucrările de apogeu ale literaturii cehe vechi.

Dintre ceilalți scriitori cehi care au plecat în exil se cuvine să îl menționăm pe **Pavel Stránský din Stránka u Zapy** (1583-1657), autorul lucrării *Respublica Bojema* (Despre statul ceh, 1634) care trebuia să informeze străinătatea despre istoria și soarta amară a țării sale de origine. Lucrarea a fost publicată de editura fraților Elzevir din Leyda care a tipărit și alte opere literare ale scriitorilor cehi aflați în exil.

Tragedia emigranților a fost pierderea treptată în străinătate a contactului cu țara în timp ce activitatea centrelor de emigranți apărute ulterior în Saxonia și Prusia au avut acasă un ecou restrâns. Principalele cauze au constituit răspândirea limitată a canalelor de comunicație și cenzura catolică care veghea atent la infuzia de literatură străină. Principalul curent al vieții culturale a avut însă locul său bine definit în țările cehe, un nivel calitativ competitiv cu producția literară scrisă în emigrație, dar în realitate a fost vorba de o cultură limitată confesional de biserica catolică. Sectele necatolice locale nu au avut propria lor producție artistică de valoare.

IV/6 Literatura catolică în țările cehe

O figură la fel de proeminentă ca cea a lui J.A.Komenský în emigrație a fost în Cehia iezuitul **Bohuslav Balbín** (1621-1688), istoric, autor de lucrări hagiografice, geograf, literat și pe deasupra un patriot înflăcărat. Trebuie să menționăm că printre iezuiți patriotismul nu a fost un fenomen rar, ci dimpotrivă. În vremea aceea, majoritatea

membrilor acestui ordin proveneau din țările Coroanei cehe, iar scriitorii iezuiți manifestau față de țara lor o afecțiune sinceră (Jan Kořínek, frații Tanner, Jiří Plachý). Ei cunoșteau și elogiau istoria țărilor cehe, cu excepția husitismului și activității bisericilor necatolice față de care aveau o atitudine critică.

Balbín a fost un om de știință erudit, dar nu un pedagog și un predicator bun. Datorită conflictelor sale cu viceguvernatorul Bernard Ignác din Martinice, cel mai înalt reprezentant al administrației locale, el a fost trimis de iezuiți să locuiască în căminele de lângă Praga. Aici s-a putut dedica în liniște studiilor sale de istorie, a redactat istoria fiecărui cămin și a strâns materiale în biblioteci și arhive pentru viitoarele sale lucrări.

Principala lucrare istorică a lui Balbín este *Epitome rerum Bohemicarum* (Fragment din istoria cehă), după cum importantă este și atractiva și ampla lucrare de istorie, geografie și etnografie *Miscellanea historica regni Bohemiae* (Diverse din istoria regatului ceh). Opera sa cea mai des amintită este însă o pledoarie fierbinte pentru limba cehă adresată prietenului său Tomáš Pešia din Čechorod (scrisă în 1672), Lucrarea a fost editată abia în 1775 de František Martin Pelcl sub numele *Dissertatio apologetica pro lingua Slavonica, praecipue Bohemica* (Tratat pentru apărarea limbii slave, mai ales a limbii cehe). Cunoscută este frumoasa încheiere a acestei lucrări care evocă clar orientarea patriotismului lui Balbín:

„O, tu, Václav, cel mai mare și mai cunoscut dintre patronii țării cehe...redă cehilor gloria trecută.....și cu umilință repetăm aceste cuvinte: Nu ne lăsa să dispărem pe noi și pe cei care ne vor urma".

Balbín și-a scris cărțile exclusiv în limba latină în timp ce prietenul său **Tomáš Pešin din Čechorod** (1629-1680) a scris istoria Moraviei în limba cehă: *Prodromus Moravographiae*, adică Predecesorul Descrierii Moraviei (1663). De asemenea, în limba cehă au scris iezuitul Jan Kořínek (*Amintiri vechi de la Kutná Hora*, 1675) și cavalerul Jan František Beckovký (*Mesagera unor vechi întâmplări cehe*, 1700).

Opiniile formulate la un moment dat în legătură cu decăderea formelor superioare ale limbii cehe trebuie corectate. Evoluția limbii nu a stagnat nici la nivelul populației, nici în literatura beletristică și de specialitate (de multe ori cele două genuri s-au contopit). Pătrunderea expresiilor germane în limba cehă reprezintă o consecință a conviețuriii celor două etnii, iar limba barocă apărută astfel a fost

de multe ori destul de complicată. Dimpotrivă, limba germană în care în secolele 17-18 au pătruns termeni latini conținea expresii cehe deformate. O presiune concertată de germanizare s-a manifestat abia în epoca terezian sau iosefină. În tot acest timp, latina a continuat să rămână limba oamenilor cultivați la școli superioare.

O dovadă supremă de limbă cehă barocă din epoca respectivă a constituit-o poezia. Poetul și compozitorul **Adam Michna din Otradovice**, originar din Jindřichův Hradec (cca 1600-1676) s-a făcut cunoscut prin lucrările sale închinate Fecioarei Maria (*Muzică cehă închinată Mariei*, 1647) care păstrează un echilibru între componenta literară și cea muzicală. El s-a inspirat din limba vorbită în jurul său, folosind cu măiestrie expresiile populare, mai ales în fermecătoarele culegeri *Lăuta cehă (1653)* și *Muzică de Anul Nou* (1661) care sunt actuale până astăzi.

Un poet ceh baroc prin excelență a fost **Bedřich Bridel** (1619-1680), de asemenea membru al ordinului iezuiților. El a desfășurat o activitate fervent de misionar și a murit în timp ce îi îngrijea pe bolnavii de ciumă în timpul marii epidemii din 1680. De asemenea, a fost traducător și autor de lucrări în proză. A creat una dintre cele mai bune compoziții poetice ale barocului ceh *Cine este Dumnezeu? Cine este Omul?*, o compoziție lirică, cu numeroase metafore strălucite (metafora a fost elementul principal al poeziei baroce) în care Bridel a evocat nimicnicia existenței omenești în contrast cu măreția de neatins a lui Dumnezeu.

O altă componentă importantă a literaturii baroce a fost teatrul. Elevii de la diferite școli obișnuiau să prezinte spectacole de teatru, după cum foarte cunoscute erau și piesele scrise de iezuiți, în a căror programă școlară teatrul era o parte inseparabilă. Aceste tragedii și comedii evocau mai ales scene din viața sfinților populari, dintre care foarte îndrăgit a fost Sf.Václav. Teatrul s-a bucurat de mare simpatie și la curțile nobililor unde erau prezentate mai mult piese cu subiecte laice – întâmplări din antichitate sau erau evocate bătăliile victorioase.

IV/7 Artele plastice și muzica

După înfrângerea de la Bílá Hora în artele plastice din țările cehe a apărut un stil special cunoscut de obicei sub numele de **barocul ceh.** Barocul ceh a fost legat direct de barocul bavarez și de cel austriac. Este vorba despre domenii adiacente, în care curentele artistice s-au

influențat și întrepătruns reciproc. În acest sens, Cehia s-a orientat mai ales spre Bavaria, iar Moravia spre Austria (mai ales Viena).

Barocul a fost un stil artistic care a marcat pentru totdeauna aspectul țărilor cehe. Se poate afirma că înfățișarea orașelor, orășelelor și satelor cehe a rămas barocă până la recenta devastare din epoca socialistă. În secolele 17-18 nu numai că au fost construite edificii noi, dar cele vechi au fost reconstruite în stil baroc. O trăsătură specifică a barocului ceh a fost o înțelegere specială a modului de amplasare a construcțiilor la nivel de ținut și ansambluri urbane.

Construcțiile de primă importanță au apărut mai ales la comanda nobilimii și a bisericii, iar în prima etapă de după înfrângerea de la Bílá Hora au venit artiști, mai ales din Italia, Bavaria și Franța. Majoritatea lor s-au stabilit pentru totdeauna în Cehia, întemeindu-și aici familii. Apoi, urmașii lor au intrat complet în categoria artiștilor cehi. Sunt cunoscute „dinastii" întregi de artiști, cum au fost familiile Lurag, Brokoff, Dientzenhofer. În acest timp, în Moravia au lucrat artiști veniți din Austria doar „în vizită".

Cea mai mare construcție religioasă care a început să fie ridicată în Praga după înfrângerea de la Bílá Hora a fost arealul căminului iezuit și al bisericilor învecinate din Staré Město din Praga (Clementinum). Începând din 1653 aici a lucrat arhitectul italian Carlo Lurago care este și autorul proiectelor căminelor iezuite din Klatovy, Březnice, Hradec Králové. Desigur nu este de mirare că primele edificii construite în noul stil au apărut la comanda celui mai bogat și mai puternic ordin religios.

Un alt constructor important care s-a născut în Italia a fost Francesco Carrati, care a proiectat pentru Humprecht Černín din Chudenice uriașul palat din Hradčany (1662-1692), astăzi Ministerul Afacerilor Externe, iar pentru familia Lobkovic a construit palatul din Roudnice nad Labem. Francezul Jean-Baptiste Mathey a proiectat și construit palatul familiei Šternberg din Troja lângă Praga (1679-1685) și biserica din Staré Město, precum și mănăstirea cruciaților cu stea roșie.

O influență de loc neglijabilă în țările cehe a avut și arhitectul vienez Jan Bernard Fischer din Erlach, care a proiectat catedrala Sf.Carol din orașul de reședință. În țările cehe el a construit, printre altele, palatul Clam-Gallas din Praga (astăzi sediul devastat al Arhivei din Praga) și superbul castel de la Slavkov lângă Brno.

Apogeul arhitecturii baroce îl reprezintă însă operele lui **Jan Blažej Santini – Aichl** și ale lui **Dientzenhofer** tatăl și fiul. Santini (1677-1723) este creatorul unei ramificații a arhitecturii baroce – așa numitul **gotic baroc** care a prelucrat elementele gotice într-o superbă sinteză barocă. Reprezentative în acest sens sunt bisericile mănăstirilor din Sedlec lângă Kutná Hora, Kladruby și mai ales biserica din Zelená Hora lângă Ždiar nad Sázavou.

Operele lui Santini se întrepătrund cu creația lui Kryštof Dientzenhofer – tatăl (1655-1722). Multă vreme istoricii de artă au purtat discuții contradictorii, dacă Kryštof a fost într-adevăr un artist creator sau doar un constructor care a realizat proiectele arhitecților (mai ales ale lui Santini). Abia cercetările de arhivă din ultimii ani au oferit probe despre calitățile lui artistice. Kryštof Dientzenhofer a lucrat mai ales în serviciul benedictinilor și iezuiților, a participat la ridicarea mănăstirii Sf.Markéta din Břevnov, a început să construiască complexul iezuit din Malá Strana lângă catedrala Sf.Nicolae, a elaborat planurile capelei Sf.Maria Magdalena din Skálka Mníšku pod Brdy și a colaborat la ridicarea palatului familiei Šternberg din Troja lângă Praga (construcții administrative).

Fiul lui Kryštof, Kilián Ignác Dientzenhofer (1689-1751) este o personalitate marcantă a arhitecturii baroce cehe. Construcțiile lui sugerează mișcarea, abundă în efecte ingenioase și prezintă o soluție îndrăzneață a cupolelor. Kilián Ignác este printre altele arhitectul bisericii Sf.Nicolae din Staré Město din Praga, a bisericii lui Jan Nepomucký din Skálka în Nové Město din Praga, a bisericii purtând hramul Mariei Magdalena din Karlovy Vary. Tot el a ridicat mănăstirea benedictinilor din Broumov și mănăstirea aceluiași ordin din Břevnov, azilul pentru invalizii de război din Karlín și a participat la finalizarea construcției bisericii iezuite a Sf.Nicolae din Malá Strana.

Construcțiile baroce nu reprezintă munca exclusivă a arhitecților, ci sunt ceea ce s-a numit mai târziu „*Gesamtkunstwerk*", adică opere artistice complexe. O componentă a construcțiilor religioase, dar și laice sunt ornamentațiile picturale și sculpturale, dar și compozițiile muzicale adecvate, eventual spectacolele teatrale.

Dintre maeștrii sculptori ai perioadei barocului timpuriu trebuie amintiți Jan Jiří Bendl (cca 1620-ș1680), sculptorul statuii Sf.Václav care inițial s-a aflat în Târgul cailor (azi Václavské náměstí). O figură excepțională a barocului dezvoltat a fost **Ferdinand Maximilian Brokoff** (1688-1731), autorul unor opere plastice dramatice cu contururi

puternice, a câtorva grupuri statuare de pe Podul Carol și a unei părți din ornamentele catedralei Sf.Nicolae din Malá Strana și ale bisericii Sv.Havel din Staré Město.

Desigur, cel mai cunoscut sculptor este **Matyáš Bernard Braun** (1684-1738). creatorul multor opere plastice, caracterizate prin neliniște interioară, oameni cu gesturi avântate și veștminte care flutură. El a creat sculptura mistică Viziunea Sf.Luitgarda de pe Podul Carol (imediat după venirea sa la Praga în jurul anului 1710), a lucrat la ornamentarea bisericii iezuite Sf.Clement din Staré Město, dar a intrat în subconștientul general mai ales prin operele create la comanda contelui nonconformist Špork din Kuks (alegoriile Virtuții și Viciului, sculpturile pentru Betlemul de lângă Kuks, statuia lui Herkoman).

Dacă am menționat că dintre emigranții care au plecat după înfrângerea de la Bílá Hora nu au făcut parte artiștii plastici, a existat totuși un artist plastic care a gustat amărăciunea exilului, deși a trăit aici bine. Este vorba despre pictorul și graficianul **Václav Hollar** (1607-1677) devenit celebru mai ales în Anglia, al cărui stil a fost tributar mai mult Renașterii și Manierismului. În străinătate a plecat și **Karel Škréta** (1610-1674), la început necatolic, care în timpul ședерii sale în Italia s-a convertit la catolicism. După întoarcerea din străinătate, el a pictat însă la comandă portrete de nobili; a devenit celebru prin reprezentarea realistă a unor scene din viață, dar s-a dedicat mult și tematicii religioase (de pildă a creat celebrul și puțin cunoscutul ciclu cu Patimile Domnului din catedrala Sf.Nicolae din Malá Strana). Dintre succesorii lui Škréta trebuie amintiți Jan Jiří Heinsche sau Jan Kryštof Liška, creatorul unor desene de mici dimensiuni încărcate de emotivitate.

Barocul de apogeu este legat în special de numele lui **Petr Brandl** (1668-1735), **Jan Kupecký** (1667-1740) și **Václav Vavřinec Reiner** (1689-1743). Toți trei au fost aproape contemporani și au reprezentat același stil artistic, deși operele lor au fost diferite una față de cealaltă. Viața neliniștită a lui Brandl s-a reflectat parcă în tablourile sale încărcate de o tensiune dramatică (în acest sens poate fi comparat cu M.B.Braun); de asemenea, a prelucrat teme biblice și a excelat în folosirea contrastelor de lumină.

Dimpotrivă, tablourile lui Jan Kupecký creează un efect foarte deosebit. Cea mai mare parte din viață, el a trăit în afara Cehiei (mai ales în Ungaria), a fost un portretist excepțional și a devenit cunoscut mai ales prin așa-numitele portrete de grup. Reiner s-a specializat mai ales în frescă, dovedind un simț deosebit pentru monumentalitatea

spațiului (ornamentarea palatului Černín, a bisericii Sf.Jan Nepomucký în Hradčany, a spitalului din Duchcov, capelei palatului familiei Lobkovic din Roudnice).

Trebuie amintit că majoritatea artiștilor baroci nu și-au creat operele singuri: la finisarea acestora au contribuit și propriile lor ateliere, adică maeștrii creau doar subiectul și unele scene în timp ce operațiile parțiale erau executate de calfe și ucenici. În practică aceasta înseamnă că, de pildă, un pictor important picta numai siluetele și chipurile în timp ce elementele „secundare" ale tabloului (îmbrăcăminte, arhitectură, peisaj) erau pictate de alți artiști, pe baza indicațiilor lui.

În secolul 18 s-a născut expresia că cehii sunt conservatorii Europei. Dar chiar în secolul 17 și prima jumătate a veacului următor au trăit muzicieni de excepție. Un nivel tradițional bun a avut muzica bisericească. Václav Michna din Otradovice a fost deja amintit în contextul creației poetice. În perioada târzie s-a remarcat organistul Bohuslav Matěj Černohorský (1684-1742), membru al ordinului minoriților. De o celebritate mai mare decât în țară el s-a bucurat în Italia unde compozițiile sale au fost foarte îndrăgite, iar el a primit chiar porecla de „*Padre Boemo*".

Pentru instrumentele de suflat (mai ales așa-numitele trompete) a compus cele mai bune opere **Pavel Josef Vejvanovský** (1640-1693) care cea mai mare parte din viață a creat în serviciul episcopului de Olomouc din Kroměříž. A compus liturghii, litanii, compoziții pentru vecernie, dar și o muzică laică sclipitoare.

Unul dintre cei mai importanți reprezentanți ai barocului dezvoltat muzical a fost **Jan Dismas Zelenka** (1679-1745). Originar din Louňovice pod Blaníkem el și-a petrecut aproape toată viața în serviciul prințului elector de Saxonia. A vizitat de câteva ori Praga, unde a compus cele mai valoroase lucrări. Printre ele se remarcă melodrama *Sub olea pacis et palma virtutis* (Sub măslinul păcii și palmierul vitejiei) care a fost interpretată de iezuiți în timpul încoronării lui Carol VI în Cehia în 1723, când noul rege a fost preamărit ca moștenitor al coroanei Sf.Václav.

IV/8 Cultura elitelor și cultura „de masă"

Personalitățile care au fost amintite în capitolul precedent reprezintă apogeul creației artistice. Desigur, au existat mai mulți artiști de elită, dar pe lângă ei țările cehe au cunoscut propria lor viață artistică. Artiștii celebrii și-au găsit sponsori în păturile superioare ale

societății laice și ecleziastice. Totodată, în țările cehe au trăit și unii artiști care au știut să îndeplinească cerințele păturilor mai puțin nobile ale societății.

Artiștii au concentrat în jurul lor reprezentanți ai nobilimii care au devenit cunoscuți **mecena**: de pildă, contele Špork, familiile Šternberg, Schwarzenberg, Lobkovic și mulți alții dădeau artiștilor comenzi pentru ornamentarea palatelor și castelelor lor. La fel s-au comportat arhiepiscopii, episcopii și reprezentanții ordinelor religioase. Dar prin edificarea sau reconstruirea de case, eforturile acestor mecena nu s-au sfârșit. Filantropii înstăriți au dat de lucru permanent artiștilor plastici, muzicienilor și oamenilor de știință. Instituțiile religioase și nobilii și-au mărit bibliotecile, au organizat reprezentații teatrale dramatice și muzicale, cu alte cuvinte au imitat pe scară redusă viața culturală de la curtea suveranului. De pildă, în Cehia primul spectacol de operă a fost prezentat în anul 1627 cu ocazia încoronării lui Ferdinand II ca rege ceh, iar de atunci opera a însoțit aproape permanent deplasările curții regale pentru ca ulterior să fie preluată și de curțile nobililor (Český Krumlov, Jaroměřice nad Rokytnou).

Deprinderile culturale ale elitelor au găsit ecou și în mediul orășenesc unde s-au inspirat din bogatele tradiții ale perioadei anterioare bătăliei de la Bílá Hora. Comanditarii direcți, dar și colecționarii de obiecte de artă și cărți proveneau din elitele de la orașe, iar prin pasiunea lor ei au perpetuat gustul umanist și renascentist pentru colecționarea de curiozități antice.

Deoarece după anul 1620 curtea suveranului s-a stabilit definitiv la Viena, în țările cehe nu erau organizate cele mai fastuoase festivități de la curte, cu excepția încoronării regilor și a reginelor cehe și a sărbătorilor ocazionale prilejuite de deplasările curții regale în afara orașului de reședință. Cu atât mai importante erau solemnitățile religioase, dintre care cele mai mai mari au avut loc cu ocazia canonizării Sf.Jan Nepomucký în 1729. Din viața cotidiană a orășenilor făceau parte și diferite festivități care depășeau cadrul cotidian. Dintre acestea trebuie amintite, de pildă, serbările breslelor și sărbătorile închinate unor sfinți importanți (patroni de biserici, asociații). Ordinele bisericești îi organizau pe orășeni în frății religioase, închinate mai ales cultului Fecioarei Maria. Apartenența la aceste comunități trebuia să asigure individului mântuirea sufletului, dar punea accent și pe înnobilarea vieții lui pe pământ. Aceste asociații se întruneau regulat, aveau grijă de altarele din biserici,

organizau festivități proprii și colecte de bani pentru îngrijirea săracilor și a bolnavilor.

Populația din mediul rural a intrat în contact cu arta mai ales prin intermediul bisericii. Biserica constituia dominanta satului și la construirea ei participau de multe ori artiști cunoscuți care lucrau pe baza unei comenzi primite de la proprietarul domeniului. Tablourile și statuile influențau oamenii și puteau înnobila simțul lor pentru frumos; potrivit principiilor Conciliului de la Trident, venerarea tablourilor sfinților a fost una dintre cele mai importante manifestări ale cultului religios. Dar nu era vorba numai despre o manifestare exterioară deoarece închinarea în fața tablourilor și a statuilor sfinților, participarea la festivitățile și procesiunile religioase constituiau și o expresie a credinței interioare.

Participarea la slujbele religioase a impus și o contribuție activă la activitatea muzicală din biserică. Ansamblurile care cântau aici își alegeau membrii din rândul populației locale în timp ce la liturghii puteau să cânte și indivizi mai puțin înzestrați muzical. Cantorii locali – muzicanții – se ocupau de instrucția muzicală elementară a unor pături largi ale populației și de multe ori ei înșiși compuneau creații valoroase pentru bisericile lor. În perioada barocului dezvoltat s-a impus un gen muzical interesant – **pastoralele cehe** (compoziții cu tematică de crăciun), ai căror creatori au fost cantorii (Tomáš Norbert Koutník din Chocna, Josef Ignác Linek din Bakov nad Jizerou). Cântecele interpretate în timpul liturghiilor sunt cuprinse în **cărțile de cântece bisericești,** ale căror compozitori au fost și artiști de seamă. Este interesant de știut că cele mai îndrăgite cântece au trecut ușor din cărțile de cântece bisericești ale fraților cehi în cele ale utraquiștilor și apoi ale catolicilor.

O problemă importantă este aceea de a clarifica relația dintre arta superioară și cea de masă. În acest sens, este valabilă aproape fără nici o rezervă afirmația că mediul popular a recepționat impulsurile din cercurile superioare cu o anume întârziere. De aceea, în mediul rural ceh barocul a intrat abia la cumpăna secolelor 18-19, când cercurile elitiste cultivau deja alte stiluri. Melodiile populare cehe au fost influențate de muzica artificială barocă, în special italiană. Se poate afirma însă că a existat o influență reciprocă, un rol mai mare revenind formelor artistice mature, superioare.

IV//9 Rezumat privind evoluția religioasă și culturală

Bătălia de la Bílá Hora nu a constituit un moment crucial care să definească clar situația de drept statal a țărilor cehe față de suveranii de Habsburg, cu excepția influenței limitate a comunității stărilor. Curând după înfrângerea de la Bílá Hora, s-au produs transformări în plan spiritual, momentul principal fiind schimbarea concepției religioase, la început în mod forțat, iar mai târziu adoptată fără rezerve prea mari.

Biserica catolică a dobândit o poziție de prim rang atât din punct de vedere al stratificării ierahice a societății, cât și din motive pur pragmatice (influențarea vieții de fiecare zi a indivizilor și a grupurilor de locuitori). Biserica a avut un rol de neînlocuit în viața omului din perioada barocă deoarece a fost nu numai locul unde s-au desfășurat ceremoniile religioase, dar și un centru de artă și învățământul. Învățământul s-a dezvoltat mai ales în legătură cu activitatea instituțiilor religioase, iar calitatea lui a fost comparabilă cu cea din țările vecine sau din alte țări catolice. S-au remarcat mai ales profesorii proveniți din ordinele iezuiților și ale piariștilor, dar la universitatea din Praga au fost reprezentate cu succes și facultățile de drept și medicină unde predau laici.

O pagină tristă în istoria cehă după bătălia de la Bílá Hora a fost plecarea emigranților necatolici, așa cum s-a întâmplat și se întâmplă mereu atunci, când oamenii sunt obligați să își părăsească țara datorită convingerilor lor și pierd legătura cu meleagurile natale. În pofida acestei emigrații și după 1620 în țările cehe s-a format un mediu cultural animat în care au creat o serie de artiști de excepție, indiferent că au fost cehi sau străini asimilați. Dintre susținătorii artei au făcut parte nobilii și clericii în timp ce orășenii au rămas oarecum pe plan secund comparativ cu perioada anterioară. Totuși nici un strat social nu a rămas neimplicat în viața culturală curentă, bineînțeles în măsura în care era dispus să accepte această participare.

CAPITOLUL VIII

ANII 1740 – 1815

I. REVOLUȚIA SPIRITUALĂ DIN SECOLUL 18

I/1 Iluminismul

În secolul 18 s-a adâncit criza societății tradiționale în care erau reprezentate stările și s-a schimbat mentalitatea lor. Impunerea tot mai pregnantă a relațiilor de afaceri ca expresie a dorinței la modă de cunoaștere și înțelegere a lumii a creat pentru majoritatea oamenilor de cultură din Europa impresia că în sfârșit venise secolul rațiunii. S-a format o concepție personală despre lume și un stil de viață și cultură caracterizat prin optimism, încredere în „lumina care alungă întunericul", în rațiunea omenească, eliberată de prejudecăți, superstiții și ignoranță, dar mai ales de autoritățile tradiționale. Această metaforă tipică a luminii s-a reflectat în numele noului fenomen istoric-**iluminismul**, *les lumieres, the enlightenment, die Aufklärung*. În istoria gândirii europene iluminismul a reprezentat prima mișcare filozofică de importanță politică ce s-a bazat pe două direcții principale: **raționalismul** lui Descartes *(ration-rațiune)* care a transpus în filozofie spiritul matematico-mecanic al științelor naturii și **empirismul** lui Locke caracterizat prin senzualismul noetic de reducere a întregii cunoașteri umane la conținutul simțurilor omenești.

Nimic în afară de încrederea în raţiunea umană nu a fost atât de propriu iluminismului european din secolul 18 ca încrederea nemăsurată în cercetarea ştiinţifică, ale cărei rezultate erau menite să contribuie la corectarea fenomelor sociale negative. Iluminismul a determinat o schimbare fundamentală a concepţiei despre lume care era considerată un mecanism extraordinar de complicat, dar totuşi cognoscibil cu ajutorul raţiunii şi al simţurilor. Iluminiştii au fost dispuşi să admită existenţa lui Dumnezeu ca fiinţă supremă, dar i-au atribuit rolul de **„primă forţă motrice"** care a dat numai viaţă mecanismului lumii. După cum s-a arătat, această concepţie deistă despre Dumnezeu – cauza primară a tot ce există – nu era prea departe de ateism. Ea i-a permis lui Newton să aducă dovezi precise în sprijinul teoriei sale heliocentrice şi gravitaţionale, după cum a sprijinit şi ideea fundamentală a lui Montesquieu, potrivit căreia originea legilor trebuia căutată în natura umană şi nicidecum în revelaţia divină. Ulterior, această concepţie l-a condus pe Voltaire la critica virulentă a relaţiilor sociale, mai ales a celor ecleziaste.

Ştiinţa iluministă a exclus pentru un timp toate tipurile de mişcare din natură, în afară de mişcarea **mecanică** şi a perceput fenomenele naturale doar în mod unilateral. Numai cu acest preţ a putut să descrie fenomenele menţionate şi nu de puţine ori chiar să le clasifice cu o relativă precizie. În felul acesta a zdruncinat puternic speculaţiile dialectice critice de până atunci şi a încercat să introducă sistemul în natura vie şi moartă, aşa cum a procedat Linné. Efortul de revigorare a interesului laic, de aplicare în practică a cunoştinţelor ştiinţifice şi mai ales caracterul sistemic menţionat a culminat în mod logic în Franţa prin editarea unui dicţionar amplu de ştiinţe, meserii şi arte – celebra *Enciclopedie*. Constatarea că rezultatele cercetării ştiinţifice pot fi aplicate multilateral în practica socială a stârnit un interes necunoscut până atunci din partea celor mai diverşi autodidacţi şi s-a concretizat în organizarea de grădini botanice, laboratoare particulare, biblioteci, în cele mai diferite colecţii şi cabinete de curiozităţi. Discuţiile ştiinţifice au pătruns în saloanele nobililor şi orăşenilor, în lojile francmasonice şi în revistele de specialitate. În acest context dezvoltarea publicisticii a înregistrat un avânt nemaiîntâlnit.

„Sub apăsarea unui rău dublu, puterea ecleziastă şi puterea laică, popoarele nu au putut să se instruiască şi să-şi construiască o viaţă fericită. La fel ca religia, politica şi morala au devenit temple în care laicii nu aveau voie să pătrundă, iar oamenii nu aveau o altă morală decât cea prezentată de legiuitori şi preoţi care

susțineau că este de proveniență divină. Spiritul omenesc dezorientat de concepțiile teologice nu vroia să se cunoască pe sine, punea la îndoială forțele sale, nu avea încredere în propria sa experiență, se temea de adevăr, disprețuia rațiunea și se dezicea de ea, supunându-se orbește autorităților. Omul a devenit un simplu instrument în mâna tiranilor și preoților și aceștia erau singurii care aveau dreptul să conducă mișcările lui; deoarece era tratat ca un sclav, avea aproape întotdeauna și peste tot firea și viciile unui sclav..."

(Paul Holbach, Rațiunea sănătoasă, 1759).

I/2 Absolutismul iluminist

De obicei, în istoria politică a Europei secolul 18 este considerat epoca absolutismului care a încheiat cu iluminismul de circumstanță „*o căsătorie din rațiune*". Aceasta nu este o caracterizare tocmai precisă, deoarece în vremea respectivă în Europa au existat și alte formațiuni politice care nu pot fi definite ca monarhie și nu toate monarhiile pot fi considerate absolutiste. În general, Anglia a servit drept exemplu clasic de țară în care drepturile absolute ale suveranului erau limitate de competențele parlamentului. Deși majoritatea monarhilor absolutiști au ignorat teoria diviziunii puterii în activitatea legislativă, executivă și judecătorească, mulți au fost receptivi față de propunerile consilierilor privind elaborarea unor **reforme fundamentale** în spiritul ideilor iluministe. Esența acestui fenomen a devenit cunoașterea faptului că numai ascensiunea socială a claselor și păturilor care formau valorile materiale și culturale putea să împiedice regresul general și mai ales decăderea poziției dominante a statului. **Interesul statului** cerea suveranului să fie un arbitru imparțial deasupra tuturor claselor și păturilor sociale.

Reprezentarea iluminist-deistă a statului ca un mecanism complicat care funcționa numai în condițiile funcționării perfecte și a coparticipării tuturor structurilor lui (începând cu capul statului până la cel mai sărac și mai puțin privilegiat cetățean) a creat o axiomă importantă. Conform acestei teze, eliminarea componentelor defectuoase (chiar dacă numai aparent defectuoase) slujea interesului general, iar fiecare element potențial perturbator al acestui mecanism era considerat inamicul numărul unu. Prin urmare, a fost vorba de o reprezentare mecanică care nu aprecia lucrurile în spiritul criteriilor morale. De aceea, probabil cea mai elocventă caracterizare socio-psihologică a funcției statului în secolul 18 a fost dată de marchizul antimoralist de Sade. După părerea lui, cetățenii care puteau să își

regleze instinctele și prejudecățile într-o formă instituționalizată nu reprezentau un pericol grav pentru stat. Dimpotrivă, constituia un pericol revoluția ca rezultantă a presiunii cumulate de instincte care nu se puteau elibera sub o formă instituționalizată. Această concepție justifica teroarea polițienească exercitată asupra cetățenilor în interesul păstrării stabilității statului în timp ce teroarea revoluționară era condamnabilă deoarece punea în pericol această stabilitate. Marchizul de Sade a devenit victima propriei sale concepții, atunci, când după ascensiunea la putere a lui Napoleon Bonaparte, a fost închis într-un institut pentru bolnavi mintal pe baza unei decizii politice (și nu a unei sentințe judecătorești).

Nu este însă oportun să discutăm despre „*un stat sadic*", cu excepția cazurilor de manifestare plenară a unor personalități autoritare. În favoarea absolutismului, care a proclamat cel mai consecvent **disciplina socială**, au pledat realitățile triste, generate de conflictele interne, religioase și civile din trecutul nu prea îndepărtat. Într-un mod oarecum paradoxal el s-a inspirat și din idealul umanismului creștin care trebuia să respecte principiul că întotdeauna o comunitate mai mare de oameni poate fi legată cu lanțurile unei iubiri reciproce, dacă au mai rămas cel puțin câteva ca ținte ale unei eventuale agresiuni sociale. Din moștenirea creștin-umanistă s-a născut idealul iluminist al unui organism statal, a cărui prefigurare trebuia să fie o comunitate organizată în mod exemplar, adică un fel de „*oraș ceresc*". Dificultatea consta în faptul că un asemenea proiect ignora oarecum realitatea zilnică a unor contradicții sociale concrete astfel încât motivația atitudinii straturilor neprivilegiate și sărace ale societății nu putea fi înțeleasă de majoritatea politicienilor iluminiști și mai ales de intelectuali. De aceea, mulți dintre ei s-au atașat de noțiunea de suveran iluminist ca „*prim slujitor*" al statului (*le premier serviteur, der erste Diener*).

I/3 Iosefinismul

În țările cehe apogeul misiunii civilizatorii a bisericii catolice a fost depășit în evul mediu dezvoltat, după care în urma revoluției husite s-a produs răsturnarea poziției ei de putere. Ierarhia catolică se putea gândi doar la o **recatolicizare**, dar fără un sprijin puternic al statului nu își putea atinge niciodată scopul. Intervențiile puterii laice în problemele rigorii religioase au fost determinate și de starea morală și profesională a clerului după Războiul de treizeci de ani. Suveranul

împreună cu ceilalți reprezentanți ai puterii de stat au înțeles relativ repede cum trebuia folosită această situație pentru a limita implicarea structurilor supranaționale ale bisericii romano-catolice (Sfântul Scaun, reprezentanțele lui) în problemele clerului din țările componente ale monarhiei. **Necatolicismul ascuns** a început să fie perceput tot mai mult ca o crimă împotriva împăratului și nu a bisericii deoarece potrivit concepției adepților absolutismului, el amenința mai mult statul decât biserica.

Încă de la mijlocul secolului 18 în cadrul bisericii catolice s-au remarcat adepții **jansenismului** care criticau numeroasele confesiuni și moduri de împărtășire, respingeau sfânta taină a confirmării apartenenței la biserica catolică, veneratia față de relicve, împodobirea excesivă a bisericilor, fastul slujbelor religioase și folosirea prea frecventă a obiceiurilor sfinte (închinarea, sfințirea, binecuvântarea). Principiul de bază al științei jansenice a fost acela că Dumnezeu nu intenționa nici pe departe să-i salveze pe toți oamenii. Această formă de elitism a fost manifestarea unor indivizi care nu mai vroiau să trăiască și să participe la guvernare în modul tradițional, dar care la început au avut o imagine nerealistă și mai ales irealizabilă în legătură cu un alt mod de așezare a relațiilor sociale. Abia în secolului 18, odată cu o anumită ascensiune a orășenimii în țările din Europa de Apus, știința jansenică a fost ideologizată, oferind astfel argumente în favoarea politicii **absolutismului iluminist,** concret impunerii puterii laice în problemele religiei și bisericii. Principalii oponenți ai janseniștilor au devenit **iezuiții** care au atras atenția asupra austerității lor morale și a posibilității mântuirii tuturor oamenilor, dacă ei ar fi încercat să folosească oportunitatea dată.În această privință, iezuiții au fost mai puțin elitiști decât janseniștii, dar democratismul lor a fost pur patriarhal, favorizând mai ales dezvoltarea mediocrităților morale până la o indiferență tipică pentru o societate aflată la apusul său.

Puțin mai târziu au apărut și eforturi de revigorare internă a protestantismului în spiritul **principiilor pietiste** de sinceritate morală și mai ales de umanism eficient. Nu poate fi subapreciată nici influența cărții „*Despre starea bisericii*" *(De statu ecclesiae)* a episcopului catolic J.N. din Trier, un nobil din Hontheim, publicată în 1763 sub pseudonimul Justus Febronius. Febronius a proclamat desprinderea administrației diecezei și implicit a celei parohiale de Sfântul Scaun fără a se gândi că ar putea ajunge total dependente de stat. Cel mai mult însă **iosefinismul** – ca bază teoretică a politicii absolutismului

iluminist în monarhia habsburgică – a izvorât din principiile conceptului de **populaționism mercantilist:** adepții iosefinismului au argumentat acest lucru mai ales prin faptul că proprietățile bisericii erau puțin productive și plăteau impozite mici, clerul grupat ierarhic reprezenta o structură mult prea costisitoare, celibatul contravenea firescului omenesc și împiedica crearea unui echilibru favorabil al populației țării, numărul mare de sărbători diminua hărnicia locuitorilor, predestinarea minorilor pentru o viață monahală era în detrimentul numărului de cetățeni activi și a situației finaciare a țării.

Noțiunea de *iosefinism* induce ideea unei legături cu împăratul Iosif II care a aplicat în politică ideea că toți oamenii sunt egali, deoarece toți au suflet de la Dumnezeu, iar cel care slujește Domnul este legat de el, la fel ca slujitorul statului. Evident, împăratul a reflectat asupra urmărilor concepției iluminiștilor, potrivit cărora practic *„omul moral"* din secolul 18 nu avea nevoie de mijlocirea bisericii ca instituție pentru propria sa mântuire veșnică, dar trebuia să dobândească posibilitatea de a-și interioriza credința și de a manifesta o dragoste eficientă față de aproapele său. De aceea, prin **decretul de toleranță** din 1781 au fost admise unele confesiuni necatolice și astfel s-a încheiat oficial epoca constrângerilor de recatolicizare. În felul acesta a fost demolat unul dintre fundamentele de bază ale ideii de stat a monarhiei habsburgice din secolele 17-18 care a fost apărarea fără nici o rezervă a intereselor religiei catolice.

„Fanatismul apare la oameni în felul următor: de obicei, ei se amăgesc cu ideea falsă a perfecțiunii morale, cu ideea unui fel de Dumnezeu, care nu se bazează pe convingere, pe imaginile clare și verificate ale rațiunii, ci pe sentimente întunecate formate din principii și disimulări. Această idee falsă a perfecțiunii morale capătă în mințile slabe ale oamenilor gradul cel mai înalt de viabilitate atunci când trece prin focul fanteziei lor și deoarece mintea lor slabă nu se poate descurca în hățișul aceste erori și nici nu le poate împiedica, fantezia stârnește rațiunea mai departe, incită sentimentele și aduce inima și toată dispoziția interioară într-o stare de dezordine. În acest moment, omul începe să acționeze nu după rațiune, ci numai după sentimente bazate pe prejudecăți..."

(J. Dobrovský, *Cursuri privind aspectele practice ale religiei catolice*, 1787-1790).

II. MONARHIA HABSBURGICĂ ÎN VÂRTEJUL RĂZBOAIELOR

II/1 Războiul pentru succesiunea austriacă

Stingerea din viață a împăratului Carol VI la 20 octombrie 1740 a însemnat dispariția dinastiei Habsburgilor pe linie bărbătească. Conform **sancțiunii pragmatice** tronul a fost ocupat de arhiducesa **Maria Tereza**, măritată cu Francisc Stephan, mare duce de Toscana care provenea din familia foștilor duci de Lorena. Dacă încă din ultimii ani ai domniei lui Carol VI monarhia habsburgică cunoscuse un anumit regres față de apogeul ei de mare putere, în 1740 ea se afla deja în pragul pericolului de a se descompune. Țările cehe au devenit obiectul planurilor de cotropire ale principilor imperiului. Cel mai bine pregătit militar a fost regele Prusiei Frederic II care în decembrie 1740 a invadat Silezia fără declarație de război. Victoria lui asupra armatei imperiale de la **Molvice (Malujowice)** din primăvara lui 1741 a activat coaliția antihabsburgică, din rândul căreia prințul elector de Bavaria, Carol Albert, a candidat la titlul de împărat al Sfântului imperiu romano-german și rege ceh, iar August III, prinț elector saxon și rege al Poloniei, a încercat să cucerească Moravia. Suveranii imperiului care aveau o atitudine ostilă față de Maria Tereza au găsit sprijin la rivalii lor tradiționali Habsburgi și la Bourbonii din Franța și din Spania. Garanțiile internaționale ale sancțiunii pragmatice s-au dovedit total ineficiente deoarece Maria Tereza și Francisc Stephan de Lorena nu aveau soldați și mijloace financiare. La sfârșitul lui 1741 cea mai mare parte din Cehia a fost ocupată de armata franco-bavareză, iar nordul Moraviei – de armatele prusace și saxone. Majoritatea nobililor cehi l-a acceptat ca rege fără rezerve pe **Carol Albert de Bavaria** care la începutul lui 1742 a fost ales și împărat sub numele de Carol VII. Ungaria a rămas fidelă Mariei Tereza, iar dieta ungară i-a promis la Bratislava întregul ei sprijin în lupta pentru câștigarea succesiunii tatălui său.

„Acum Praga este pierdută și urmările vor fi cu atât mai grave, cu cât nimeni nu poate asigura întreținerea armatei nici măcar pentru trei luni. Nici gând să aștepți ceva de la Austria, iar ajutorul Ungariei continuă să fie incert. În sfârșit, Kinský, a sosit clipa, când trebuie să încercăm să păstrăm această țară și odată cu ea și titlul de regină deoarece fără el aș fi o simplă prințesă. Hotărârea mea este puternică. Trebuie să aruncăm totul în joc și eventual să facem sacrificii ca să păstrăm Cehia pentru mine și în această direcție trebuie să vă orientați

toate eforturile și măsurile. Prefer să fie distruse toate trupele mele, toți ungurii, decât să admit așa ceva...."

(Din scrisoarea Mariei Tereza către contele Filip Iosef Kinský, înalt cancelar ceh, decembrie 1741).

După înfrângerea armatei sale de către prusaci la **Chotušice** (la nord de Čáslav) în mai 1742, Maria Tereza a încheiat cu Frederic II un **tratat de pace parțial** la **Vratislav (Wroclav).** Cu prețul renunțării la cea mai mare parte din Silezia și la regiunea Kladno monarhia a renunțat să mai lupte împotriva celorlalți adversari. Detașamentele bavareze și franceze au fost alungate din Cehia și în mai 1743 a avut loc încoronarea Mariei Tereza la Praga. Deși a manifestat o atitudine relativ pașnică față de stările cehe care o trădaseră, ea a rămas neîncrezătoare față de reprezentanții lor, cu unele excepții. De aceea, în politica ei de mai târziu a dovedit o prudență și scrupule mai mari față de drepturile Coroanei ungare decât a Coroanei cehe, chiar dacă era conștientă de adevăratul preț al țărilor cehe. Imediat în anul 1744 au trebuit mobilizate din nou toate forțele pentru alungarea oștirilor prusace din Cehia. În timpul ofensivei din Silezia în primăvara lui 1745 armatele habsburgice au suferit din nou o serie de înfrângeri care au condus la încheierea unui **alt tratat de pace** cu Prusia la **Dresda,** ceea ce a confirmat tratatul anterior de la Vratislav. O anumită satisfacție pentru monarhie a însemnat tratatul de pace parțial semnat în același an la **Füssen**. Urmașul prințului elector Carol Albert care suferise insuccese în plan militar, a renunțat la pretențiile sale la succesiunea habsburgică și a acordat votul său lui **Francisc I.**, soțul Mariei Tereza pentru a fi ales împărat. Maria Tereza a rămas regină a Cehiei și Ungariei și a folosit titlul de împărătească numai ca soție a împăratului. Abia în 1748, după îndelungate lupte în Europa de Apus și în nordul Italiei, a fost încheiat la **Aachen** ultimul capitol din războiul pentru succesiunea austriacă care în primul rând a fost un conflict pentru câștigarea țărilor Coroanei cehe.

II/2 Războiul de șapte ani

La scurt timp după încheierea războiului privind succesiunea austriacă s-a dovedit clar că monarhia habsburgică nu se putea împăca prea ușor cu pierderea unei provincii atât de importante și dezvoltate din punct de vedere economic și cultural cum era Silezia. De aceea, regele Prusiei Frederic II a început să se pregătească sistematic pentru o nouă confruntare. În plus, el a dezvoltat o întreagă rețea de spionaj

în Saxonia și în unele regiuni din Cehia de Nord și a scos din țările cehe câteva sute de familii necatolice pe care le-a instalat în ținuturile neglijate din propriul său imperiu. Totodată, în 1756 a încheiat la **Westminster** un tratat de alianță cu Marea Britanie. Aceste acțiuni au permis însă **cancelarului de stat Kaunitz**, adversarul diplomatic al lui Frederic, să negocieze o coaliție cu Rusia și chiar cu Franța. De fapt, încă din 1754 Franța se trezise de facto în stare de război cu Marea Britanie și anume pe teritoriul coloniilor din America de Nord. Acesta a fost și singurul motivul pentru care curtea franceză a fost dispusă să depășească rivalitatea tradițională cu dinastia habsburgică de Lorena. În 1756 prusacii au ocupat din nou Saxonia fără declarație de război. Armata habsburgică care a venit în ajutor saxonilor a fost învinsă în bătălia de la Lovosice. În anul următor armatele prusace au invadat jumătatea de nord din Cehia și din nou au înfrânt armata habsburgică în **bătălia de la Štěrboholy,** după care a urmat un bombardament distrugător al orașului Praga. Se apropia repede sfârșitul celui mare val de suferințe pe care invaziile prusace le provocaseră țărilor cehe. Victoria strălucită a mareșalului Leopold Daun asupra regelui Prusiei **în lupta de la Kolín** din 18 iunie 1757 a devenit nu numai ziua *„renașterii monarhiei habsburgice"*, dar a adus și eliberarea orașului Praga din încercuirea dușmanilor.Ofensiva prusacilor repetată în primăvara lui 1758 a fost oprită în fața fortăreței din Olomouc, iar după înfrângerea de la **Domašov nad Bystřicí** de către generalul Gideon Laundon, prusacii au fost obligați să părăsească nordul Moraviei. Apoi, până la sfârșitul războiului, țările cehe au fost ferite de alte acțiuni militare, chiar dacă unele diversiuni ale prusacilor au provocat pagube mari în nordul și nord-estul Cehiei.

La începutul anului 1759, Războiul de șapte ani a intrat **în cea de-a doua sa etapă**, caracterizată prin intensificarea eforturilor blocului habsburgico-ruso-francez de a distruge Prusia. Armatele prusace au suferit o serie de înfrângeri grele, dar în cele din urmă poziția de mare putere a Prusiei în Europa s-a păstrat datorită unui concurs de împrejurări. În special aliații britanici ai lui Frederic II au obținut un succes răsunător asupra Franței în America de Nord și India. În afară de aceasta, la începutul lui 1762, a murit țarina rusă Elisabeta, aliata Mariei Tereza, iar succesorul ei, țarul Petru III, mare admirator al lui Frederic II, a încheiat imediat un tratat de pace cu Prusia. Monarhia habsburgică rămasă singură nu a avut suficientă forță pentru a înfrânge decisiv Prusia și a recâștiga Silezia. La 10 februarie 1763 a

fost semnat **tratatul de pace de la Paris** între Franța, Spania și Marea Britanie, iar cinci zile mai târziu Saxonia, Prusia și monarhia habsburgică au semnat un tratat de pace la castelul **Hubertusburg**, nu departe de Leipzig. În mod indiscutabil pierderea Sileziei a însemnat o pagubă culturală, economică și politică pentru monarhie. Pe de altă parte însă trebuie să remarcăm că despărțirea de provinciile germanizate și luteranizate ale Coroanei cehe a contribuit în mod clar la evoluția viitoare a naționalității cehe și mai ales a limbii cehe în celelalte țări ale Coroanei.

II/3 Perioada cuprinsă între Războiul de șapte ani și începutul războaielor de coaliție împotriva Franței

Prin participarea ei militară la Războiul de șapte ani, monarhia habsburgică și-a consolidat puterea. În mod formal aceasta s-a manifestat în primăvara lui 1764, când arhiducele Iosif, primul născut al lui Francisc I și al Mariei Tereza, a fost ales împărat. Un an mai târziu, după moartea tatălui său, **Iosif II** a preluat guvernarea imperiului, precum și coguvernarea în statele succesoare ale monarhiei. Dar nici perioada 1763-1792 nu s-a caracterizată doar prin evoluții pașnice. În 1778 Iosif II a încercat să promoveze planul de consolidare a posesiunilor dinastiei Habsburg – Lorena și de întregire teritorială a lor cu **succesiunea prinților electori de Bavaria**, care se stinseseră pe linie bărbătească. În locul Bavariei ei au încercat să cedeze rudelor lor Țările de Jos austriece (Belgia), datorită poziției lor de relativă izolare față de centrul monarhiei. Regele Prusiei Frederic II a refuzat acest proiect și a năvălit cu armata în nord-estul Cehiei unde s-a confruntat cu o apărare bine pusă la punct. Operațiunile militare au fost încheiate în urma unui compromis prin tratatul de pace de la Tišín din 13 mai 1779, când monarhia habsburgică a renunțat la fostele posesiuni străine ale Coroanei cehe în Bavaria și Horní Falc, primind din succesiunea bavareză numai așa-numitul ținut Inn (teritoriul de la confluența râului Inn și a fluviului Dunărea). În urma amenințărilor repetate ale prusacilor s-a trecut la fortificarea cetăților din Hradec Králové și Olomouc, precum și la construirea de noi orașe fortificate – Terezin și Iosefov. Împăratul Iosif II și-a păstrat însă admirația față de regele prusac Frederic II, iar întâlnirile lor personale au diminuat rivalitatea reciprocă dintre cele două puteri la un nivel suportabil. În schimb, efortul de a imita modelul prusac a condus la o militarizare excesivă a vieții sociale în monarhia habsburgică.

„ Bunele intenții au fost irosite. Peste tot este pregătit un baston atotputernic care să dea un răspuns convingător și se cunoaște că ne găsim într-un stat militar care ține la subordonare... unde părerea fiecărui subofițer trebuie considerată lege..."

(Jurnal de călătorie anonim despre situația din monarhia habsburgică, 1780)

În anii '70 și '80 ai secolului 18 politica externă a împăratului Iosif II a așezat monarhia habsburgică la remorca Rusiei. În perioada 1772-1773 cele două puteri, cu participarea Prusiei au participat **la prima împărțire a Poloniei.** Cu sprijinul diplomatic al Rusiei, la tratativele de pace de la Kuciuk-Kainargi din 1774, monarhia habsburgică a obținut alipirea **Bucovinei.** În 1780 din inițiativa Rusiei a fost creată Liga statelor neutre, cu coparticiparea activă a monarhiei habsburgice. Liga a promovat dreptul la navigația liberă pe o mare deschisă contra intereselor Marii Britanii, care se războia cu coloniile din America de Nord. Și în sfârșit în 1787 monarhia habsburgică a organizat împreună cu Rusia o **campanie militară împotriva Turciei.** De data aceasta strategia de apărare care înregistrase anumite succese în lupta pentru succesiunea bavareză nu s-a dovedit eficientă, provocând pierderi grele armatei imperiale și scăderea bruscă a popularității împăratului Iosif II. Abia cucerirea **Belgradului** de către mareșalul Laudon a mai corectat puțin faima trupelor habsburgice. Turcia a format însă o coaliție împreună cu Suedia și Prusia, iar amenințarea militară prusacă i-a determinat pe Habsburgi să încheie o pace separată. Victoriile militare nesemnificative nu au putut echilibra noua acutizare a rivalității pentru putere între dinastia Hohenzollern-Lorena și Hohenzollern de Prusia. Insuccesul concepției de politică externă a lui Iosif II a fost desăvârșit de revolta antihabsburgică deschisă care a avut loc în sudul Țărilor de Jos (aproximativ teritoriul de astăzi al Belgiei N.T) în 1789-1790.

II/4 De la prima expediție a coaliției împotriva Franței la proclamarea imperiul austriac

Moartea împăratului Iosif II și acutizarea deosebită a situației politice interne din Franța a atras atenția marilor puteri europene și aparent a salvat monarhia habsburgică de la ce era mai rău. Dar puțini bănuiau că va urma aproape un sfert de secol de conflicte de o amploare nebănuită pentru toată Europa. La 7 februarie 1792, după nici o jumătate de an de la adoptarea **declarației** habsburgic-prusaco-saxonă de la **Pilnice,** reprezentanții monarhiei habsburgice și ai Prusiei au

semnat un tratat de alianță la Berlin. La scurt timp după aceea s-a stins din viață împăratul **Leopold II**, fratele lui Iosif II care nu a avut copii și prin urcarea pe tron a fiului lui Leopold, Francisc II, au devenit influenții adepți ai unui **puternic curent contrarevoluționar**. Adunarea legislativă franceză a reacționat, declarând război „regelui Ungariei și Cehiei" **Francisc II** la 20 aprilie 1792. Exact după cinci luni, armatele prusace și austriece au fost oprite la **Valmy** de către armata franceză revoluționară. Două zile mai târziu (22 septembrie 1792) Convenția națională a proclamat Franța republică și la 21 ianuarie 1793 regele Franței detronat, Ludovic XVI a fost ghilotinat. Acest eveniment a grăbit ofensiva armatei habsburgice care în cea mai mare parte era formată din trupe provenite din țările cehe. Înfrângerea grea a armatelor franceze de la **Neerwinden** în martie 1793 a declanșat un val de **teroare revoluționară iacobină**, căreia i-au căzut victimă printre alții unii membrii ai familiei regelui decapitat. În vremurile critice ale faimosului an 1793 Prusia și Rusia s-au ocupat de cea de-a doua împărțire a Poloniei și de reprimarea revoltei lui Kosciuszko. Armata habsburgă, rămasă aproape singură, a suferit câteva înfrângeri care au împins-o departe de granițele de nord ale Franței în timp ce Prusia a încheiat în spatele aliatului său din 1792 un tratat de pace separat cu Franța. La începutul lui 1795 diplomațiile prusacă și rusă au încercat să despăgubească monarhia habsburgică cu o parte rezultată **din cea de-a treia împărțire a Poloniei**, formată din teritoriile cuprinse între râurile Pilice, Vistula și Bug, respectiv Galiția de Vest sau Galiția nouă. Aceasta a fost însă o despăgubire prea slabă față de pierderile teritoriale importante din apus. După o serie de înfrângeri suferite în fața generalului Napoleon Bonaparte în nordul Italiei, monarhia habsburgică a semnat cu Republica Franceză la 17 octombrie 1797 tratatul de pace de la **Campo Formio**. Prin acest tratat ea a renunțat la sudul Țărilor de Jos și la Milano, primind în schimb Republica Veneția.

Încă din 1799 monarhia habsburgică s-a lăsat antrenată în cel **de-al doilea război al coaliției** împotriva Franței. La început a obținut unele victorii cu ajutorul armatelor rusești ale generalului Suvorov, dar în urma neînțelegerilor dintre cei doi aliați puternici, Rusia și Marea Britanie, a rămas din nou izolată pe câmpul de luptă continental. După înfrângerile de la **Marengo** și **Hohenlinden** din 1800 a încheiat în anul următor un tratat de pace cu Franța la **Lunéville** care a confirmat actul convenit deja la Campo Formio. Nici această experiență repetată nu

a fost utilă curții de la Viena și împăratului Francisc II care la 11 august 1804 a primit titlul de **împărat al Austriei,** iar de la această dată s-a numit **Francisc I.** Aproape peste un an, imperiul austriac a intrat în **cea de-a treia coaliție antifranceză.** Napoleon Bonaparte care între timp devenise împăratul Franței sub numele de Napoleon I, nu a reușit să-și realizeze planul de a invada Anglia, dar în schimb a atacat pe la spate Germania de Sud lângă Ulm, obligând armata austriacă condusă de submareșalul Mack să capituleze. La 13 noiembrie 1805 el a ocupat Viena și aproximativ în același timp trupele franceze au intrat în Klatovy, Kaplice, Česky Krumlov, Jindřichův Hradec și Pelhřimov. Cea mai mare parte din armata lui Napoleon s-a deplasat spre Brno în timp ce trupele rusești împreună cu o parte din armata austriacă s-au adunat lângă Olšany nu departe de Prostějov. Aliații aveau o superioritate numerică netă în fața francezilor și contau pe victorie, dar talentul militar al lui Napoleon și calitățile indiscutabile ale armatei lui l-au ajutat să obțină cel mai mare succes din cariera sa de conducător de oști. Această victorie a fost obținută la **Austerlitz** la 2 decembrie 1805. La sfârșitul anului a fost semnat la **Bratislava** un tratat de pace prin care Austria a ieșit din coaliția antifranceză și a cedat Tirolul, Vorarleberg, Veneția, Istria și Dalmația.

II/5 De la fondarea imperiului austriac la Congresul de la Viena

Adoptarea titlului de împărat al Austriei de către Francisc II a fost o reacție logică față de proclamarea imperiului francez. Imediat după bătălia de la Slavkov (în străinătate este menționat numele german de Austerlitz) Napoleon I a creat Confederația statelor germane din bazinul Rinului sub protectoratul său. Practic aceasta a însemnat **dispariția Sfântului imperiu roman de națiune germană** care de la Războiul de 30 de ani fusese o structură politică mai mult sau mai puțin formală. La 6 august 1806 el a renunțat la titlul de împărat. La scurt timp după aceea, francezii au înfrânt militar Prusia astfel încât pentru mulți ani de atunci încolo avea să dispară din societatea marilor puteri europene. În 1809 Austria a încercat să profite de dificultățile pe care Napoleon le avea cu Spania revoltată și cu sprijinul Marii Britanii a declarat Franței **un nou război.** Deși comandantul suprem al armatei austriece și fratele împăratului, arhiducele Carol, a încercat printr-un manifest să stimuleze germanii la un război popular împotriva „cotropitorului francez", el nu a avut succes cu unele excepții (F.von Schill, A.Hofer). În mai 1809 la Aspern a reușit să îi producă lui

Napoleon prima înfrângere din cariera lui militară, dar la începutul lui iulie a pierdut bătălia de la **Wagram.** Napoleon a fost obligat să își mobilizeze toate forțele și astfel condițiile tratatului de pace încheiat la **Schönbrunn** la 14 octombrie 1809 au devenit acceptabile pentru Austria, deși i-au fost luate accesul la Marea Adriatică, unele ținuturi din zona Alpilor și prada rezultată din a treia împărțire a Poloniei. Austria a continuat să rămână o mare putere europeană, chiar dacă în umbra Franței. Deoarece problemele cu Spania sporeau, hegemonia britanicilor pe mare continua, iar curtea țarului rus era în mod tradițional un partener care nu putea fi luat în calcul, împăratul Franței cu sprijinul contelui **Klemens Metternich** s-a hotărât să câștige Austria de partea sa ca aliat. O expresie a noii turnuri a situației politice a devenit căsătoria lui Napoleon cu fiica împăratului Austriei Maria Luiza. Francisc I s-a obligat să ofere Franței sprijin militar în campania pe care o pregătea împotriva Rusiei.

„Napoleon stăpânit de dorința de a-și asigura hegemonia definitivă asupra continentului european, a depășit granița posibilului; nu m-am îndoit nici o clipă de asta. Pe de altă parte am bănuit că el și acțiunile sale nu vor putea evita o prăbușire. O problemă a rămas pentru mine numai când și cum se va întâmpla acest lucru...“

(Din jurnalul secret al lui Metternich, 1809)

După eșecul total al armatelor lui Napoleon în Rusia, în 1812 Austria a încheiat cu Rusia un armistițiu, având la început intenția de a exercita rolul de mediator de pace. Din inițiativa lui Metternich în vara lui 1813 au avut loc la Ratibořice și Opočno o serie de tratative secrete cu țarul rus Aleksandru I, cu reprezentanții lui diplomatici, dar și cu oamenii de stat din Prusia. Între timp, Prusia trecuse direct de partea Rusiei. De asemenea, Metternich l-a vizitat pe împăratul Franței la Dresda. Împuterniciții părților aflate în război și ai Austriei în calitate de mediator s-au întâlnit la **congresul de la Praga**. Discuțiile care au avut loc între 12 iulie și 10 august 1813 nu au condus însă la găsirea nici unei soluții de pace. De aceea, Austria a declarat război Franței și a permis armatelor rusești și prusace să intre în Cehia. În a doua jumătate a lunii august armata lui Napoleon concentrată în Saxonia a intrat în nordul Cehiei (Frýdlant, Rumburk, Varnsdorf, Jablonné Podještědí, Liberec, Česká Lípa). Un număr mai mare de trupe franceze a fost însă oprit de armatele rusești, austriece și prusace la 29 august 1813 la **Chlumec**, nu departe de Ústí nad Labem, iar a doua zi au fost distruse. Suveranii celor trei țări aliate au folosit prezența

lor la Teplice pentru a negocia încheierea unor tratative de coaliție, la care avea să adere mai târziu și Marea Britanie. După înfrângerea marii armate a lui Napoleon de către trupele aliaților în *bătălia popoarelor* de la **Leipzig** din 16-19 octombrie 1813, s-a deschis calea către înfrângerea definitivă a Franței lui Napoleon, deși au mai avut loc câteva bătălii sângeroase. **Congresul de pace** de la **Viena** din 14 septembrie 1814 și 19 iunie 1815 a încheiat epoca războaielor cu Franța revoluționară și napoleoniană, având intenția de a restaura situația politică din Europa după modelul anului 1792, de a reînnoi drepturile suverane ale dinastiilor detronate (mai ales ale Bourbonilor francezi) și a crea un sistem de securitate colectivă față de ideologiile și mișcările revoluționare. Austria a redobândit ținuturile ilirice și din Alpi pe care le pierduse în urma diferitelor conflicte, Lombardia, Veneția și Galiția de Est. Totodată, a fost reînnoită guvernarea ramurilor secundare ale dinastiei Habsburg – Lorena în Toscana, Parma și Modena, iar împăratul austriac a devenit conducătorul **Asociației germane** (Deutscher Bund) care a înlocuit fostul Imperiu romano-german, respectiv confederația țărilor din bazinul Rinului fondată de Napoleon. În felul acesta, asociația a dobândit un rol decisiv în Europa Centrală și în Peninsula Apenină.

III. POLITICA SOCIALĂ ȘI ECONOMICĂ A ABSOLUTISMULUI LUMINAT

III/1 Începuturile reformelor iluministe

Principalul motiv al eforturilor reformatoare ale împărătesei – regine Maria Tereza și al anturajului ei a fost conștiința situației critice în care se afla statul. Din experiența războiului privind succesiunea austriacă curtea de la Viena a înțeles adevărata importanță a țărilor cehe care au devenit principalul ținut unde a fost aplicată **politica socială și economică** a absolutismului iluminist. Puterea administrativă a stărilor – mai ales a marii nobilimi – era considerată în mod justificat obstacolul oricărei reforme a organismului de stat. Reprezentanții politici ai fiecărei țări urzeau intrigi unii împotriva altora, respingeau intervențiile cabinetului suveranului, întârziau adoptarea chiar și a celor mai utile măsuri, erau vinovați de tergiversarea administrării **impozitelor** (*contribuțiilor)* și de proasta dotare a armatei. După încheierea războiului privind succesiunea austriacă, datorită contelui

Frederic Vilém Haugvice, stările din țările nemaghiare ale monarhiei s-au obligat să plătească timp de zece ani o contribuție majorată (*reces decenalis*). În felul acesta, a putut fi constituită o armată mai mare de 100 000 de soldați și plătită datoria de stat. Deducerea impozitului a fost asigurată atât de amenințarea luării unor măsuri executorii stricte, cât și de subordonarea directă a organelor nou înființate (așa numitele **deputății** sau mai târziu **reprezentanțe**) reginei. Organele tradiționale ale țării administrate de nobilime, au rămas titulare, adică legate de persoana concretă a administratorului. În administrația țării au început să se afirme funcționari pregătiți în domeniul juridic care de multe ori proveneau din păturile mai puțin privilegiate și implicit depindeau financiar de bugetul statului.

În 1749 s-a produs o schimbare fundamentală a formei de stat a țărilor Coroanei cehe în cadrul monarhiei habsburgice. Cancelariile superioare cehe și austriece de până atunci (un anumit fel de ministere indepedente care se ocupau de administrarea țărilor cehe și a celor din ținutul Alpilor de pe lângă curtea suveranului) au fost desființate și în locul lor au fost create două instituții centrale noi comune pentru ambele țări. A fost vorba despre *Directorium in publicis et camerabalis* (pentru administrația politică și financiară) și *Oberste Justiztelle* (pentru justiție). În 1753 în fruntea *Haus -, Hof- und Staats Kanzleéi* (predecesorul Ministerului Afacerilor Externe) a fost numit un alt adept hotărât al reformelor contele Václav Antonín din Kaunitz. Problemele interne au rămas în înalta competență a reginei care se baza pe un *consiliu de stat* înființat în 1760. Instanța inferioară a administrației publice au devenit cancelariile diferitelor domenii, iar în orașele regale sau libere protejate – consiliile orășenești. În 1751 în fruntea fiecărei prefecturi a fost numit întotdeauna un singur hatman plătit de stat care avea sediul permanent în capitala regiunii. În 1748 a fost încheiat, iar opt ani mai târziu revizuit, inventarul terenurilor agricole, așa-numitul **cadastru terezian.** Unitatea monetară principală a devenit talerul de argint Maria Tereza cu garantare în aur de către Banca centrală care era echivalent cu 30 de creițari. Până la începerea Războiului de treizeci de ani a fost introdus în mod oficial un sistem unitar de măsuri și greutăți, precum și tarife vamale unitare pentru fiecare țară a monarhiei. Dar impactul practic al acestor măsuri a fost vizibil mult mai târziu.

Multă vreme, mai mult sau mai puțin, țările cehe au fost legate de celelalte țări ale monarhiei prin persoana suveranului (**uniune**

personală). După bătălia de la Bílá Hora, când practic stările au fost private de dreptul de a alege suveranul, ea s-a transformat practic într-o **uniune dinastică**. Spre crearea unei **uniuni reale** au tins abia eforturile diplomatice ale lui Carol IV, care au fost desăvârșite de reformele administrative ale Mariei Tereza. Cea mai mare parte din nobilii care se angajaseră anterior în viața publică fuseseră motivați de scopuri egoiste. Aceasta a influențat în mod nefericit, de pildă, regularitatea alegerilor în comisii, ultimele instituții autonome ale stărilor. Apoi a avut loc intervenția cabinetului care a întărit absolutismul suveranului.

III/2 Problema iobagilor

După terminarea Războiului de șapte ani, **gubernia cehă** a fost nevoită să se ocupe de găsirea unei soluții pentru întreținerea numărului crescând de locuitori în contextul stagnării ofertei de alimente de pe piață. În mod indiscutabil o influență negativă a avut și gradul mare de împovărare a gospodăriilor iobagilor cu diverse dări care potrivit cadastrului terezian au reprezentat 42% din câștigurile lor. O reducere radicală a lor nu era posibilă deoarece în anii 1757 – 1763 datoria de stat a crescut de la 118 milioane la 271 milioane de zlați. Dimpotrivă, veniturile statului au scăzut la jumătate (parțial la aceasta a contribuit și pierderea Sileziei), iar pe deasupra mai trebuia plătit împrumutul de război francez. Era necesară reformarea din temelii a sistemului economic existent bazat pe superioritatea netă a producției agricole și pe **dependența strictă a iobagilor** (*Leibeigenschaft*) cu încercarea de eliminare treptată a lui. Numai în felul acesta putea fi înlăturat deficitul de capital bănesc, productivitatea scăzută a muncii și sărăcia morală a unei mari părți din populația cehă. Maria Tereza atrăgea mereu atenția hatmanilor că nu trebuie comise nedreptăți față de iobagi. În mod evident, ea se gândea la o îmbunătățire de principiu a situației iobagilor pentru ca în viitor ei să nu devină din nou victime ale propagandei vecinilor și adversarilor, cum s-au dovedit a fi principele elector Carol Albert și regele Prusiei Frederic II. Reformatorii iluminați din anturajul reginei au demonstrat apoi direct că revendicările fiscale ale statului erau justificate, statul având obligația (nu numai dreptul) de a interveni în relația dintre supuși și suveran în scopul îmbunătățirii situației supușilor.

În a doua jumătate a anilor 60 a avut loc o mare revoltă a iobagilor din Silezia austriacă, iar în 1768-1771 prefecturile au anchetat mai

multe cazuri de tratament inuman al iobagilor pe câteva domenii din Cehia. Anul nefertil 1771 însoțit de ultima mare **ciumă** din țările cehe a rupt complet zăgazurile criticii oficiale a situației iobagilor. În afara persoanelor din rândul funcționarilor de stat și a ofițerilor, s-au implicat și părți din cler, orășenime și micii nobili. Din multe locuri au început să se facă auzite voci potrivit cărora puterea publică trebuia să reprezinte ceva mult mai mult decât interesul nobililor, mari proprietari de pământuri De aceea, încă din 1771 a fost emis **patentul de robotă pentru Silezia,** iar în Cehia a început să funcționeze **comisia urbarială,** având sarcina de a reglementa numărul insuportabil de mare al obligațiilor iobagilor față de suveran. Datorită rezistenței autorităților, comisia și-a tergiversat activitatea până în 1775, când a fost întreruptă de cea mai mare revoltă a iobagilor izbucnită în secolul 18.

O serie de indicii reale, dar și mai multe ipotetice întăreau convingerea iobagilor că stăpânii ascundeau cu premeditare un document important care le-ar fi putut aduce o libertate reală prin scutirea de robotă, de dijmele față de biserică și de pedepsele corporale umilitoare. Mintea lor de țărani le spunea că misterul trebuia dezlegat, iar slujbașii care sabotau hotărârile stăpânilor -denunțați. O expresie logică a acestei raționi simple au devenit **grevele de robotă** care trebuiau să contribuie la clarificarea situației. Primul impuls l-a dat domeniul Teplice nad Metují, dar în câteva zile revoltele, grevele și acțiunile de prezentare de petiții au cuprins toată Cehia de Nord-Est. Dintre centrele organizatorice ale revoltei cel mai important rol l-a avut primăria din Rtyn unde s-au adunat primarii de pe domeniul Náchod conduși de Antonín Nývlt. În timpul unei marș colectiv spre Praga răzvrătiții au depus la diferite cancelarii petiții prin care cereau anularea robotei. În timpul ciocnirilor sângeroase care au avut loc în zilele de 24-28 martie 1775 (la Invalidovna în Praga, Chlumec nad Cidlinou, Doks, Mladá Boleslav, dealul Humel lângă Trutnov) cetele de răsculați au fost împrăștiate, dar mai târziu în timpul verii s-au produs alte incidente în mai multe locuri din Cehia și Moravia.

III/3 Reformele agrare și ecourile lor

Revolta a grăbit emiterea în 1775 a **patentei de robotă** a Mariei Tereza pentru Cehia și Moravia. Patenta a reprezentat doar o rezolvare parțială a problemei, la fel ca și parcelarea curților nobililor între supuși, care la propunerea consilierului curții F.A.Raab a fost

efectuată pe domenii (așa numita *raabizare*). În 1781, la scurt timp după moartea mamei sale, împăratul Iosif II a limitat prerogativele penale ale stăpânilor asupra supușilor. Imediat a fost emisă cunoscuta **patentă de abrogare a iobăgiei** care a permis iobagilor să se căsătorească, să se mute împreună cu copiii lor, să-și dea copiii la școală fără acordul stăpânului. Totodată, a avut loc o limitare a serviciilor neplătite ale supușilor la curte, dar obligațiile de robotă, financiare și naturale față de stăpâni au rămas neschimbate față de anul 1775. De aceea, în anii care au urmat în mai multe locuri au izbucnit revolte împotriva obligației de robotă. În 1785 a început elaborarea **cadastrului iosefinian** care pentru prima oară a efectuat un inventar al tuturor terenurilor agricole, ale pământurilor stăpânilor și supușilor. Apoi, pe baza lui în 1789 a fost proclamată reforma fiscală și urbarială unică care a reprezentat cea mai amplă măsură dintre reformele agrare. **Patenta fiscală și urbarială** a transformat (cu unele excepții) robota în salariu, iar împovărarea cu dări a gospodăriilor supușilor nu putea depăși 30% din producția brută a terenului. Simțindu-se puternic afectați în revendicările lor, după moartea împăratului Iosif II, marii proprietari de pământuri l-au obligat pe fratele și succesorul său la tron să revoce reformele.

Această hotărâre a provocat în 1790-1792 o nouă serie de revolte contra robotei. Latifundiariii și autoritățile de stat se temeau însă de extinderea „molimei revoluționare franceze". Dar ei au respins unele metode eficiente de prevenire, cum a fost de pildă cea a profesorului universitar praghez T.A.Putzlacher care în 1793 a propus așa numita **transformare a robotei** în salariu în bani. El s-a bazat pe experiența că pentru majoritatea supușilor era mult mai acceptabil din punct de vedere psihologic să primească bani în schimbul robotei umilitoare pe care erau obligați să o presteze. Autoritățile erau însă tot mai speriate de revoltele provocate de deducerile și impozitele militare (Regiunea deluroasă din Cehia și Moravia, 1797), de exportul de cereale (Děčín, 1799) sau de numeroasele manifestări de simpatie față de revoluție și mai târziu față de Franța lui Napoleon. Ele nu au înțeles – după cum s-a dovedit ulterior – că asemenea simpatii au întotdeauna limitele lor, după cum nu au înțeles că prin reforma lui agrară, Iosif II a preîntâmpinat de fapt excesele revoluționare. În orice caz succesorii săi nu au vrut să continue drumul început de el. De aceea, în păturile sociale neprivilegiate din mediul urban și rural s-a păstrat imaginea lui Iosif II de **suveran popular** (în concepția timpului de „împărat al

țăranilor"). Deși împăratul – reformator s-a caracterizat printr-un egocentrism ieșit din comun, prin dispreț față de problemele naționale, de limbă și de valorile culturale materiale și prin ignorarea mentalităților sociale, el a devenit unicul Habsburg față de care majoritatea populației cehe a avut o atitudine pozitivă.

III/4 Producția meșteșugărească și manufacturieră

Înainte de începerea revoluției industriale, orașele cehe au subzistat în cea mai mare parte datorită excesului de alimente care proveneau de la țară. Familia unui mic orășan semăna de multe ori cu familia unui țăran prin efortul ei de a deveni cât mai autonomă din punct de vedere economic. Deosebirea consta în aceea că meșteșugarii și micii întreprinzători de la orașe erau mult mai conștienți de sărăcia lor decât țăranii deoarece cunoșteau principiul *unei existențe sănătoasă mai presus de orice*. De fapt, ei doreau să-și păstreze o existență curată și respingeau câștigul din micile afaceri pe care le considera imorale și implicit rezervate populației evreiești, conform uzanțelor medievale. După pierderea Sileziei, **politica manufacturieră și a micilor întreprinzători** promovată de stat a dobândit dimensiuni noi. În noua situație, Cehia era menită să ocupe poziția unei țări cu o producție meșteșugărească mare și dezvoltată, mai ales în domeniul pânzeturilor. Autoritățile guvernamentale au încercat să sprijine această metamorfoză prin emiterea de prevederi legate de calitatea produselor, aducerea de specialiști din străinătate, înființarea de licee industriale, acordarea de subvenții de stat întreprinzătorilor care își începeau activitatea și nu în ultimul rând prin limitarea drepturilor tradiționale ale breslelor meșteșugărești. În subconștientul micilor întreprinzători s-au fixat treptat **principiile liberei concurențe** care în principiu nu erau divergente cu interesul statului din epoca absolutismului iluminist. În rest, primele manifestări organizate ale muncitorilor din manufacturile cehe – mișcarea de protest a sticlarilor din 1765-1767 – au fost îndreptate nu atât împotriva dezvoltării relațiilor comerciale, cât mai ales împotriva funcției economice retardate a marii proprietăți funciare.

Autoritățile guvernamentale au subapreciat oarecum rămânerea în urmă din punct de vedere tehnologic a producției meșteșugărești. Din această cauză, în domeniul pânzeturilor și al toarcerii inului a dominat **sistemul factorial** primitiv, denumit eufemistic *manufactura dispersată*. În acest sistem întreprinzătorul dădea torcătorilor și

țesătorilor materia primă pentru a fi prelucrată acasă și îi plătea în funcție „lucrul efectuat". Sistemul factorial a rezolvat problema existenței populației în ținuturile mai puțin productive din țările cehe. În schimb, **manufactura concentrată** s-a impus treptat în producția de postavuri, punând bazele industrializării centrelor tradiționale de mică producție de postavuri, ca de plidă a celor din Liberec, Jihlava și Brno. Un stimulent important al activității manufacturiere în domeniul postavurilor au devenit livrările pentru armată în timp ce dezvoltarea producției de țesături din bumbac a anulat dreptul exclusiv al țesătoriilor de stambă din Schwechat și Šaštín după moartea împăratului Francisc I *„cel mai mare fabricant din monarhie"*. Marii proprietari de manufacturi, indiferent dacă proveneau din rândul nobilimii (F.B.Zarrach, J.Kinský) sau al păturilor nevoiașe (J.J.Leitenberger) ofereau exemple demne de urmat. **Registrele de manufacturi**, ale căror începuturi datează din anii '70 ai secolului 18 dovedesc dezvoltarea fără precedent a numărului de meșteșugari și întreprinzători, precum și creșterea volumului producției din diferite ramuri. La cumpăna secolelor 18-19 numai în Cehia existau peste 6000 de persoane (a cincea parte din populație) care se îndeletniceau în mod sistematic cu toarcerea inului, lânii și bumbacului. Producția de pânzeturi și-a păstrat poziția de ramura cea mai dezvoltată și cel mai mare exportator datorită cultivării pe scară largă a inului, înființării unor școli de țesătorie și filaturi cu muncă forțată (*Spinnhaus*). Elementele urbane și rurale s-au aflat însă la începuturile unor **ramuri de producție netradiționale**, ca pildă țeserea și imprimarea țesăturilor colorate din bumbac, fabricarea zahărului și producția de porțelan. Prima rafinărie de zahăr din sfeclă de zahăr a fost construită în 1787 la Zbraslav lângă Praga, iar prima fabrică de vase albe și porțelan a fost înființată doi ani mai târziu la Horní Slavkov. De producția textilă au fost strâns legate dezvoltarea producției de hârtie, având ca materie primă cârpele și producția de produse chimice necesare albirii și apretării stofelor și hârtiei. Noțiunea de „acid sulfuric ceh" a devenit o noțiune răspândită în toată lumea datorită unei metode tehnologice originale.

În mod obișnuit, începuturile revoluției industriale sunt legate de **introducerea marii producții mecanizate.** În țările cehe prima filatură de bumbac mecanizată a fost deschisă la Verneřice lângă Děčín în 1797, urmată de imprimeria mecanizată de stambă de la Varnsdorf în 1803 și de țesătoria de la Brno în 1806. Primele secții dotate cu utilaje

erau însă complet dependente de acționarea hidraulică și de aceea au fost amenajate mai ales în ținuturile de la frontieră bogate în cursuri de apă. Dezvoltarea neuniformă a industrializării a creat **regiuni industriale** care în cea mai mare parte au rămas până în zilele noastre. Introducerea mașinilor cu aburi au anulat depedența de acționarea hidraulică, dar nu au schimbat situația. Acționarea cu aburi a fost utilizată prima oară într-o fabrică la Brno în 1814.

III/5 Comerțul interior și exterior

În secolul 18 nivelul scăzut al legăturilor economice între diferitele țări ale monarhiei s-a manifestat, de pildă, prin faptul că țările cehe exportau un volum de mărfuri de cel puțin două ori mai mic în afara granițelor decât pe piața internă. În schimb, ele au fost obligate să importe un volum de două ori mai mare de produse din unele țări ale monarhiei decât din altă parte. Multă vreme o piedică în dezvoltarea unor legături economice mai strânse între țările cehe au constituit-o **condițiile naturale,** datorită cărora Cehia a fost mai apropiată de Marea Nordului, Silezia de Marea Baltică și Moravia de Marea Neagră. Ultima a avut cel mai bun motiv pentru a încerca să se integreze economic în cadrul monarhiei în timp ce Cehia a manifestat un interes economic sporit mai degrabă față de Saxonia și Hamburg, datorită legăturii fluviale pe Elba. Legătura pe Oder cu Prusia a permis desprinderea Sileziei din confederația țărilor cehe și integrarea ei fără probleme majore într-un nou organism de stat. Deși încă din secolul 17 au existat proiecte de legare a cursurilor Elbei, Dunării, Moravei și Oderului, datorită mijloacelor tehnice insuficiente, în a doua parte a secolului 18 s-a preferat construirea așa numitelor **șosele imperiale**. În 1758 fondul pentru construirea lor a fost luat de la comitetul ceh al stărilor și predat unei corporații comerciale cehe pentru a se asigura că mijloacele de comunicație construite vor contribui la integrarea economică a monarhiei. În acest sens s-a acordat atenție utilizării eficiente a legăturilor poștale care au permis ca informațiile tipărite să ajungă la întreprinzători.

În perioada anilor 40-60 din secolul 18 a avut loc cu unele fluctuații războiul vamal cu Prusia. Introducerea **prohibiției vamale** asupra unor produse străine a revigorat producția de textile, fier, galanterie. Desfacerea lor în țările cehe s-a extins extraordinar de mult datorită anexării Galiției și Bucovinei. În 1775 a fost adoptată cea mai amplă reformă economică din timpul domniei Mariei Tereza, **regulamentul**

vamal unitar pentru țările cehe, țările din zona Alpilor și Polonia. El a creat baza formării unei piețe unitare în interiorul țării, dar și al viitorului dualism austro-ungar. În anii 1775-1783 războiul coloniilor din America de Nord împotriva Marii Britanii a afectat exportul de pânză din țările cehe în țările de dincolo de ocean, devenind pentru împăratul Iosif II unul dintre motivele consolidării intervenției protecționiste în viața economică a monarhiei. Războaiele cu Franța revoluționară și napoleoniană au prelungit durata de supraveghere statului asupra activității întreprinzătorilor cu câțiva zeci de ani. **Blocada continentală** decretată de împăratul Franței Napoleon I în 1807 ca o formă de război economic împotriva Marii Britanii a adus pagube ireparabile producției de sticlă din țările cehe, după cum s-a accelerat și retragerea pânzeturilor de pe piața mondială. În locul trestiei de zahăr și a cafelei a început să se cultive cicoarea și sfecla de zahăr (în 1801 a fost dată în funcțiune prima fabrică de zahăr din sfeclă la Hoșovice). În schimb, eliminarea provizorie a concurenței engleze a contribuit în mod deosebit la dezvoltarea producției de bumbac, postav și produse din fier în țările cehe.

În mod similar s-a manifestat impactul **falimentului de stat** decretat la 15 martie 1811. Valoarea totalului de bancnote aflate în circulație a fost redusă la o cincime și a început editarea de bancnote noi din hârtie. Această măsură a afectat mai ales acea parte din populația care depindea de un salariu regulat și desigur creditorii, după cum a avut de suferit și încrederea nu foarte mare în banii sub formă de bancnote. În schimb, în urma falimentului de stat au câștigat producătorii din industrie și agricultură, precum și comercianții, mai ales dacă nu s-au temut să împrumute bani. Cauza propriu-zisă a falimentului a fost o serie de conflicte militare care au adus profituri mari unui grup restrâns de furnizori de stat. Și în cazul lor s-a manifestat însă efortul tradițional de a investi capitalul câștigat în terenuri și nu în întreprinderi industriale. Nivelul ridicat al marii producții meșteșugărești și manufacturiere din țările cehe a fost dovedit de **expoziția industrială** organizată la Clementinum din Praga în 1791 cu ocazia încoronării lui Leopold II. O acțiune oarecum similară fusese inițiată încă din 1754 de contele Chotek, dar intenția lui avusese o motivație personală, respectiv dorința de a convinge cuplul imperial în legătură cu aptitudinile sale organizatorice și administrative. Dimpotrivă, la expoziția din 1791 s-a prezentat în mod spontan întreaga țară, astfel încât se poate afirma în mod justificat că ea a fost prima

expoziție industrială de pe continentul european. La data organizării ei, Cehia exporta mărfuri în valoare de 5,7 milioane zlați și importa la un nivel de 3,9 milioane, în timp ce valoarea exportului din Austria inferioară reprezenta 3,4 milioane și 11,4 milioane la import. Măsurile prohibitive ale statului în timpul războaielor napoleoniene au afectat cel mai mult țările cehe. De aceea, în 1790 -1839 exportul din Cehia a crescut de numai trei ori, în timp ce exportul Austriei inferioare s-a mărit de aproape 12 ori datorită dezvoltării rapide a aglomerației industriale vieneze. Cu toate acestea, țările cehe și-au menținut o **balanță comercială activă** pe piața internă și externă, iar din realizarea acestui capital comercial cel mai mult a profitat capitala și orașul de reședință al monarhiei.

IV. ÎNTRE ABSOLUTISMUL LUMINAT ȘI ABSOLUTISMUL POLIȚIENESC

IV/1 Artele plastice

După 1740 în domeniul artelor plastice a început să se stingă încet epoca barocului. Nevoia societății de a ridica construcții costisitoare și reprezentative (castele, palate, biserici, mănăstiri) fusese împlinită pentru multe secole. În locul profunzimii dinamice și a spațialității ostentative, **stilul de viață rococo** a impus un echilibru al spațiilor, intimitatea de salon și finețea decorativă. Rococoul a pătruns mai ales în interiorul reședințelor aristocrate, dar obiectele artistice și utilitare create în acest stil au împodobit și casele orășenilor sau gospodăriile țărănești înstărite. Odată cu avântul absolutismului și ascensiunea birocrației profesionale, nobilimea a pierdut în mare măsură sensul politic al existenței sale, încercând să devină un lider reprezentativ al poporului ceh și morav în problemele de gust, cultură generală și bună educație. **Mecenatul artistic**, înțeles deja în sensul unei concepții de politică culturală, avea să devină cea mai mare contribuție a nobilimii la prosperitatea generală. Prilejul a apărut încă din 1782, odată cu începerea activității comisiei pentru licitația colecțiilor de obiecte de artă de la Hradul din Praga. Nobilii – mecena nu au știut însă să folosească prețurile de licitație ridicol de mici pentru a salva cel puțin operele unor artiști cunoscuți în toată lumea. Un mare număr din obiectele nevândute au fost aruncate în șanțul Jelení sau folosite pentru ridicarea nivelului șoselei de la Marianské Hradby. În perioada

terezian s-a terminat construcția clasicistă a Hradului din Praga și amenajarea în același stil a castelului de la Bečvary lângă Kutná Hora, reședința cunoscutului conducător de oști G.Laudon. În stil rococo au fost amenajate palatul arhiepiscopal din Praga, castelele din Dobříš și Hořína lângă Mělník, în timp ce castelul din Rájec nad Svitavou a devenit singura construcție în stil Ludovic XVI din țările cehe. Împăratul Iosif II a folosit o metodă specifică de rezolvare a problemei construcțiilor „mult prea numeroase" și anume a cedat o serie de edificii (mănăstirea Sf.Gheorghe în Hradul din Praga, palatele de vară Belvedere și Hvezda, castelul din Přibyslav) fiscului militar în timp ce altele (mai ales clădirile mănăstirilor desființate) au fost folosite ca locuri de muncă forțate sau manufacturi. Apoi după ce prin efortul câtorva nobili în 1796 a fost înființată *Societatea prietenilor patrioți ai artelor (Gesellschaft der patriotischen Kunstfreunde)* era deja prea târziu pentru a fi corectate excesele similare ale „politicii culturale" din timpul absolutismului iluminist.

Pictorii, în măsura în care nu au urmat modelul miniaturilor lui N.Grund, au mai creat un timp fresce pentru bisericile, mănăstirile, capelele și casteleler baroce a căror construcție fusese terminată. În 1787 guvernatorul ceh, consilierul J.B.Scotti de Compostella, a scris un raport despre stadiul artelor și meseriilor artistice din Cehia, constatând că baza existențială și spirituală a acestor domenii se îngustase. Cea mai promițătoare părea a fi situația din desen și grafică, care veneau în întâmpinarea efortului epocii de a promova un didacticism pregnant, funcția de culturalizare și de propagandă politică a artelor plastice. Deprinderea de a lega valoarea artistică a unui tablou de valoarea lui documentară s-a născut din efortul de a surprinde momente de fericire concrete, dar efemere. Prin ilustrarea lor viața trebuia să devină mai luminoasă, iar oamenii mai buni astfel încât până la corectarea generală a situației nu mai lipsea decât un pas.Se neglija însă că acest pas va fi necesar și pentru o eventuală ironizare, dar era clar că o asemenea concepție va determina pierderea forței și puterii de convingere artistică a creației plastice. Spre ilustrare putem cita o anecdotă, potrivit căreia, la licitația menționată de opere de artă din colecțiile Hradului din Praga s-a ajuns și la un tablou care reprezenta celebra scenă a Ledei cu lebăda. În sala de licitații tabloul a fost prezentat cu următorul text: „*Femeie goală mușcată de o gâscă rea*"

IV/2 Muzica și drama

Dacă barocul s-a impus în arta plastică din țările cehe, creând opere artistice de nivel european, muzica din această perioadă nu a atins un asemenea nivel. Abia în cursul secolului 18 în subconștientul general a intrat noțiunea de **muzicieni cehi emigranți** care părăsiseră țara uneori din motive de confesiune religioasă (J.D.Zelenka, familia Benda), dar întotdeauna din motive existențiale și din cauza posibilităților reduse de dezvoltare creatoare (J.Mysliveček, familia Stamic). Un rol de neînlocuit au avut muzicienii cehi în viața muzicală din Dresda, Berlin, Mannheim, Paris și din alte orașe.Dar numărul lor cel mai mare a fost găzduit de Viena unde au ajuns, după ce au fost alungați din Cehia de nobilii care locuiau cea mai mare parte a anului în metropola monarhiei. Puțini dintre aristocrații înstăriți au reușit să înființeze în țările cehe centre cu viață muzicală, ca de pildă contele F.A.Špork la Praga, contele J.A din Questenberk la Jaroměřice nad Rokytnou sau episcopii din Olomouc, Kroměříž și Vyškov. Dar și în mediul cantorilor și al directorilor de curii bisericești au apărut uneori personalități marcante (familia Brixi, J.J.Ryba cel Tânăr). La cumpăna secolelor 18-19 ca o reacție față de desființarea frățiilor literare și limitarea creațiilor muzicale în timpul slujbelor religioase a apărut **cultul Crăciunului.** Pentru cea mai mare parte a populației liturghia de Crăciun oferea una din puținele posibilități de a participa pasiv, dar și de a interpreta activ muzica. Concertele capelelor de la curte și castele au început să treacă pe plan secundar odată cu formarea cvartetelor de cameră. La începutul anilor '70 din secolul 18 a apărut *Colegiul din Olomouc (Collegium Olomucense),* primul predecesor al conservatorului în țările monarhiei. Ideea unei instituții muzicale care să prezinte spectacole periodice pentru un public care plătea a putut fi realizată însă abia în secolul 19.

Centrele de viață muzicală mai sus menționate din Praga, Olomouc și Jaroměřice au avut meritul că au introdus **opera clasică** *(opera seria)* în cultura muzicală din țările cehe. O popularitate mai mare au câștigat însă interludiile comice ale acestor opere, ceea ce a făcut ca acest gen să devină independent (*opera buffa).* O perioadă lungă de câteva zeci de ani, impresarii și artiștii italieni și-au păstrat o poziție privilegiată în topul preferințelor din țările cehe. Dar și ei aveau să-și aducă curând contribuția la dezvoltarea dramei muzicale. În afară de aceasta, s-a impus așa numita operă din Haná *(Despre Landberg, Despre încercuirea orașului Olomouc de către prusaci*), opera cehă (*Despre*

o rebeliune a țăranilor) și singspielul german. Un nivel calitativ complet nou a imprimat vieții muzicale din țările cehe operele lui W.A.Mozart.

În secolul 18 un rol important a jucat teatrul praghez **V kotcích,** creat în 1738 în urma transformării unei piețe. La început, pe scena lui au fost prezentate spectacole populare de divertisment, dar în 1771 directorul teatrului dramatic J.J.Brunian a inițiat o campanie împotriva comediilor improvizate de un gust foarte îndoielnic. Convingerea iluministă potrivit căreia arta actoricească exercita o influență extraordinară asupra moralității societății, individului și statului, asupra culturii și cizelării lui au condus în mod logic la concluzia că asemenea binefaceri trebuiau oferite și publicului necunoscător al limbii germane. Limba cehă, inclusiv dialectele ei s-au făcut auzite pe scenele primelor teatre permanente – **Teatrul municipal** (*Königliches stadtisches National-Theatre*) din Olomouc și al **Teatrului Nosticky** (*Das grafliche Nostitzsches National-Theater*) din Praga. Dar adevăratul centru al iluminismului orășenesc ceh a devenit *Teatrul patriotic regalo-împărătesc* înființat în 1786 în **Bouda** din Konský trh – (Piața cailor, Václavské náměstí de astăzi N.T)) care șase ani mai târziu a fost mutat în mănăstirea desființată U hybernů. Noțiunea iluministă a teatrului ca mijloc de propagandă politică și etică a supraviețuit până în vremea absolutismului polițienesc. Au apărut și o serie de piese care elogiau loialitatea țărilor cehe față de dinastie și concepțiile antirevoluționare. Atmosfera războaielor napoleoniene a durat însă destul de mult pentru a trezi înclinațiile adormite ale publicului către romantism.

IV/3 Creația literară și publicistica

În perioada barocă gustul pentru lectură a scăzut, iar interesul pentru producția literară s-a menținut numai datorită plăcerii de a recita, respectiv de a cânta textele tipărite. În a doua jumătate a secolului 18 producția de carte a crescut considerabil, dar s-a redus numărul bibliotecilor particulare. În schimb, nobilii, funcționarii superiori, intelectualii laici și ecleziaști au început să adune cărți valoroase. De multe ori aceste biblioteci particulare erau accesibile și publicului cultivat datorită înțelegerii proprietarilor lor. Cercuri largi de cititori au fost create și în jurul editurilor și al tipografiilor. În 1872 la Praga a fost fondat „*Learned Club*" (*Clubul cititorilor*), la Brno în 1784 „*Lesengesellschaft*" (*Societatea cititorilor*), iar la Olomouc a apărut un cerc asemănător pe lângă tipografia *Societatea patriotico-economică.*

Dar cea mai cunoscută sală de lectură a devenit „*Expediția cehă*" a lui Krameri. Chiar dacă în a doua parte a secolului 18 a scăzut mult numărul de titluri din literatura teologică și religioasă în avantajul literaturii laice (de culturalizare și divertisment, mai ales cântece de petrecere), nu se poate vorbi de o literatură autohtonă specifică scrisă în limba cehă sau germană. **Avântul literaturii germane** în țările din monarhie a frânat multă vreme dezvoltarea unei creații originale în ținuturile din Alpi și în țările cehe. Publicațiile apărute la Frankfurt pe Main, Nürnberg, Leipzig și Köln se vindeau la Praga aproximativ în același număr cât toată producția editurilor pragheze. Lecturile din Ch.M.Wieland, F.G.Klopstock, F.Schiller, J.Ch.Gottsched, J.P.F.Richter, F.Nicolai erau la modă.

În timpul domniei Mariei Tereza a continuat activitatea nefastă a **cenzorilor,** persoane laice și ecleziaste și au fost emise dispoziții aspre privind importul clandestin de cărți interzise. În vara lui 1781 Iosif II a emis patenta de liberalizare a directivelor privind cenzura. După izbucnirea revoluției franceze, perioada de relaxare din timpul lui Iosif (*Tauwetter)* a fost urmată de o perioadă de răcire care nu a fost de loc benefică creațiilor spiritului. Cu puțin înainte de izbucnirea războiului în 1792 a intrat în vigoare dispoziția regelui Cehiei și Ungariei Francisc II privind cenzura preliminară a presei, având ca scop stârpirea „*răspândirii opiniilor eronate, incitante și periculoase*". În **ziare** – mai ales cehe – era interzis să apară orice fel de articol care putea încuraja o stare de spirit pro-franceză și speranțele revoluționare. Deși pe baza Decretului curții din 13 septembrie 1798 au fost interzise expunerea și împrumutul de tipărituri necenzurate în cafenele și în alte localuri publice, tirajul ziarelor a crescut. Astfel, în 1808 *Ziarul poștal privilegiat regalo-împărtesc* (Schönfeld) a avut într-o singură ediție 300 de exemplare, *Ziarul patriotic regalo-împărătesc* (al lui Krameri) – 650 de exemplare, iar *K.k.privil.Prager Oberpostamts-Zeitung* – 1400. Tirajul total al ziarelor pragheze a fost aproape de două ori mai mare comparativ cu prima jumătate a secolului 18. La aceasta trebuie adăugate sutele de ziare noi editate la Brno și Opava, ca să nu mai vorbim de cele alte câteva sute apărute la Viena și Bratislava. Aceste publicații circulau printre oamenii nevoiași până la uzarea lor completă.

IV/4 Reforma învățământului

La începutul domniei Mariei Tereza universitățile din Praga și Olomouc s-au aflat practic în mâinile **iezuiților;** conducerea gimnaziilor

era disputată de **piariști** și **pavlani**, iar învățământul inferior a rămas sub controlul administratorilor bisericilor parohiale locale. Încă din 1857 la facultăți au fost numiți **directori de studii** persoane laice care garantau controlul statului asupra învățământului universitar. Apoi în scurt timp alături de membrii diferitelor ordine religioase au devenit profesori și laicii. Prin decretul curții din 12 iulie 1884 în toate universitățile din țările monarhiei (în afara Ungariei) a fost introdusă ca limbă oficială de predare limba germană în locul latinei. Noile **regulamente de studii** ale universităților erau conforme mai ales cu cerințele statului privind pregătirea universitară practică a cadrelor economice și mai ales a funcționarilor, în timp ce domeniile cu caracter speculativ au intrat în declin. Universitatea de la Olomouc a fost transformată chiar până la urmă într-un simplu liceu. Laicizarea sistemului administrativ universitar trebuia să fie compensată, iar indolența studenților față de religie a fost anulată prin introducerea cursurilor de religie la facultățile de filozofie. Prin decretul curții din 25 mai 1777 a scăzut drastic numărul de gimnazii din țările cehe; în localurile acestora au fost deschise **școli elementare** cu patru clase și **școli orășenești** cu trei clase, toate având ca limbă de predare limba germană. S-a dovedit că abrogarea ordinului iezuiților în 1773 avusese un aspect național important deoarece la gimnaziile iezuite fusese acordată o atenție mai mare predării în limba cehă în timp ce la gimnaziile piariste (care au supraviețuit reformelor iluministe) era folosită limba germană. La gimnaziul iezuit din Praga a fost deschisă o **școala normală (model)**, unde la început elevii aproape nu înțelegeau lecțiile predate în germană.

La sfârșitul lui 1774 a fost aprobat *Regulamentul școlar general* (*Allgemeine Schulordnung*) elaborat de J.I.Felbiger și F.K.Haling. În Cehia el a fost introdus în practică de inspectorul șef pentru învățământul general F.Kindermann, iar în Moravia de I.Mehoffer, fondatorul școlii normale din Brno. Curând la sate și în localitățile mai mici avea să fie creată o rețea deasă de **școli generale** unde se predau cititul, scrierea, aritmetica, religia și bazele practice ale unor profesii. Învățători la aceste școli au ajuns absolvenții școlilor normale care de cele mai multe ori erau adepții unor metode de predare mecanică sau chiar al unor procedee ce aminteau de exercițiile militare. Educația școlară în înțelesul absolutismului iluminist era concentrată mai ales pe asimilarea principiilor unui umanitarism și patriotism eficient în care consta, chipurile, fericirea. Pe de altă parte însă ea era menită să

contribuie la introducerea unei discipline sociale și a unui nivel intelectual mediu care să asigure intangibilitatea structurilor sociale. Desigur, aceste principii s-au consolidat sub influența absolutismului polițienesc antirevoluționar din vremea lui Francisc II. Așa numitul *Plan al școlilor generale* din 1804 a subliniat din nou necesitatea unui control din partea bisericii. Astfel au fost date uitării cuvintele directorului general al domeniilor din Cehia F.A. Raab care coincidea cu părerea lui I.Kant și anume că școlile și oamenii se puteau schimba în bine dacă urmau exemple pozitive și aproape niciodată doar prin legi și dispoziții.

IV/5 Organizarea vieții științifice

Până la jumătatea secolului 18 nivelul general al culturii și vieții științifice din țările cehe nu a corespuns nici pe departe nivelului existent în țările din Europa de Apus. În a doua jumătate a anilor '70 ai secolului 18 la Olomouc a fost fondată *Societatea oamenilor de știință anonimi* (*Societas incognitorum eruditorum*) care din păcate nu a durat prea mult. O dată cu trecerea timpului a crescut numărul de lucrări științifice, dintre care la început au precumpănit cele care se ocupau de științele naturii, economie, istorie, etnografie. O nouă calitate au avut primele reviste științifice de tipul *Informații științifice de la Praga (Prager gelehrte Nachrichten)* care prezentau mai ales rezultatele cercetărilor științifice din Europa. În anii '70 ai secolului 18 din inițiativa cercului celor mai importanți oameni de știință din Praga a fost creată *Societatea științifică privată pentru dezvoltarea matematicii, istoriei patriei și științelor naturii în Cehia (Privatgesellschaftt zur Aufnahme der Mathematik, vaterlandischen Geschichte und der Naturgeschichte in Böhmen)*. Redactarea revistei științifice editată de societate a fost preluată de I.Born. Părerea sa că cea mai mare parte a aristocrației cehe care nu manifesta interes pentru dezvoltarea cercetării științifice trebuia să-și schimbe atitudinea a fost împărtășită și de excelentul pedagog și director al academiei militare din Orașul Nou din Viena (Wiener Neustadt) contele F.J.Kinský. Dintre adepții lor a făcut parte și contele J.N.Mitrovský, fondatorul mineralogiei științifice în Moravia care a încercat să introducă terminologia de specialitate în patru limbi, inclusiv în cehă. De mineralogie și chimie s-a ocupat și contele Jachým din Šternebêrg care l-a însoțit pe J.Dobrovský în călătoria sa de studii în Suedia și Rusia în 1792-1793 unde a criticat aspru autocrația rusă și sistemul iobăgist.

Constatarea că mare parte din cei, a căror importanță socială se baza pe bogăția acumulată prin munca altora, nu puteau să aibă o atitudine pozitivă față de activitatea științifică, a creat iluzia că respectul cuvenit față de această activitate putea fi conferit doar de sprijinul financiar și moral al statului. Statul a înșelat însă aceste așteptări. În 1784 a aprobat schimbarea denumirii Societății private de știință în *Societatea cehă de știință* și a fost de acord cu folosirea atributului de *„Regală"*, dar patru ani mai târziu, a propus comasarea ei cu *Societatea de agricultură și arte libere din Regatul ceh* (*Gesellschaft für Ackerbau und Freikunste în Königreich Böhmen*). Această societate fondată în 1769 de marii proprietari de pământuri care erau nobili iluminiști avea menirea de a introduce în țară cultura economică. Prin memorandumul elaborat de F.I.Gerstner, T.Gruber și J.Mayer din Mayern societatea cehă de științe a refuzat propunerea de a încheia o „căsătorie din rațiune" inegală cu economiștii, iar corporația respinsă a fost reorganizată într-o instituție semioficială sub numele de *Societatea patriotico-economică din Regatul ceh* (*Patriotisch-ökonomische Gesellschaft im Königreich Böhmen*). În cel de-al treilea an de război cu Franța revoluționară (1794) președinte al Societății cehe de știință a devenit contele F.Hartig, care și-a fixat ca scop anularea eventualelor încercări ale oamenilor de știință „de a submina religia și statul". Hartig a impus modificarea constituției care interzicea membrilor societății să întrețină legături cu societățile secrete și interzise, concret cu cercurile de conspiratori și cu lojile masonice. Într-o situația mai grea a ajuns *Societatea privată a prietenilor comuni pentru sprijinirea științelor naturii și etnografiei din Moravia* deoarece încă de la fondarea ei (21 noiembrie 1800) comisarul de poliție contele J.A.Pergen a dispus supravegherea activității și relațiilor ei externe. În anii 1806-1807 statul a reușit însă, ceea ce nu reușise în Cehia în 1788. După comasarea cu *Societatea economică moravă* a apărut *Societatea regalo-împărătească pentru sprijinirea agriculturii, științelor naturii și etnografiei (K.k.Gesellschaft zur Beförderung des Ackerbaues, der Natur – und Landeskundes*). În 1811 la această societate a aderat și *Societatea economică din Silezia*. Reprezentanții autorităților cehe au manifestat mai multă voință de rezistență. Astfel, ei au apărat poziția independentă a Societății cehe de știință, iar în 1803 au obținut acordul pentru înființarea *Institutului politehnic al stărilor cehe*. František J.Gerstner, profesor la institut avea să construiască în anii următori prima mașină cu aburi din țările cehe.

Un alt profesor, specialist în mecanică, J.Božek împreună cu maestrul modelist J.F.Brunich și-au dovedit profesionalismul, construind în 1815 automobilul acționat cu aburi.

IV/6 Francmasonii și nivelul mentalității sociale în țările cehe

Francmasoneria care a apărut în Anglia în secolul 18 a devenit o mișcare a elitei intelectuale și aristocrate care încerca să contribuie la ridicarea nivelului cultural și social al omenirii. În țările cehe prima **lojă** a apărut la Praga în 1742, mai ales datorită ofițerilor francezi care sprijineau pretendenții bavarezi la tronul ceh. Din această cauză în timpul domniei Mariei Tereza activitatea lojilor masonice a fost privită cu suspiciune. Totuși, în anii '70 în Praga funcționau deja trei loje masonice care au înființat un orfelinat și un institut pentru surdomuți, au reorganizat biblioteca universitară, au deschis un muzeu al științelor naturii în Clementinum și au organizat diferite acțiuni de interes public. O influență mai mare au avut masonii din Brno, unde spre deosebire de Praga, au ocupat o poziție importantă în presă. În măsura în care în loje prevala elementul aristocratic, ele au tins să aibă un caracter închis și secret, să cultive tradițiile cavalerismului medieval și al „științelor secrete" – alchimia, magia albă și cabalele. Prin urmare, în general a fost vorba despre aspecte, din care avea să se inspire mai târziu **romantismul.** Lojile în care aveau superioritate numerică militarii au manifestat tendința de a se transforma într-o societate de beți. Cel mai mult s-a deschis lumii exterioare **curentul iluminist** care a încercat să promoveze o activitate cultural-educativă rațională și morală. Iluminiștii s-au interesat mai mult de autoperfecționarea omenirii decât a individului, devenind astfel principalii reprezentanți ai democratismului iluminist. La răspândirea rezultatelor științei moderne și a activităților de caritate s-a ajuns mai ales datorită afluxului de elemente provenite din rândul orășenilor și al funcționarilor după urcarea pe tron a împăratului Iosif II. Acesta a fost primul suveran din Europa care a încercat să folosească lojele masonice în interesul politic al statului, dar neîncrederea lui față de „șarlataniile" masonice au anulat intenția sa inițială. Totuși influenței lojelor masonice (G.van Swieten, K.A.Martini, J.Sonnenfels) trebuie atribuit principalul merit legat de impunerea **principiilor umanizării codului penal și egalității cetățenilor în fața legii.** În 1776 a fost interzisă tortura în timpul anchetelor, iar în 1783 a fost reorganizată administrația judiciară din țările cehe. *Codul penal al lui Iosif* din 1787 a eliminat

reminiscențele interpretărilor arbitrare ale dreptului penal și a permis judecarea după criterii identice a tuturor cetățenilor indiferent de categoria lor socială. O expresie a egalitarismului iluminist a devenit apariția și dezvoltarea **statisticii** moderne, unde un aristocrat înstărit, un șerb sau un muncitor sărac reprezentau unități statistice egale. La recomandarea suveranului a fost eliminată practic pedeapsa cu moartea, deoarece era singura pedeapsă fără caracter educativ. Faptele penale au fost clasificate în fapte grave (criminale) și mai puțin grave (politice). Divulgarea faptelor din prima categorie era de competența organelor administrației de stat sau administrației autonome care în situații de necesitate puteau solicita ajutor militar. **Aparatul polițienesc** în sensul modern al cuvântului nu a fost creat datorită nevoii de a stârpi elementele asociale, ci ca un organ de control care să supravegheze mai ales funcționarii de stat și clerul. Totodată, a exercitat și funcția de transmitere a informațiilor secrete. De pildă, deși direcția poliției din Praga trebuia să colaboreze oficial cu guvernatorul ceh, în realitate activitatea sa era controlată și răspundea de ea numai *Autoritatea de poliție și cenzură a curții* de la Viena. Similară a fost și relația direcției de poliție din Brno și Opava cu gubernia moravo-sileziană și reprezentanța ei din Opava.

În timpul succesorului lui Iosif, Leopold II, de protecția suveranului s-au bucurat într-o anumită măsură **rosicrucienii** din cadrul masoneriei deoarece statul nu considera că înclinația lor spre ocultism era atât de periculoasă precum raționalismul și democratismul iluminiștilor. Leopold II a continuat eforturile predecesorului său de a folosi mișcarea masonică și a format un cerc de colaboratori secreți care inițial trebuiau să păzească moștenirea absolutismului iluminist, să împiedice ascensiunea reacțiunii politice și anularea completă a reformelor. După urcarea lui Francisc II pe tron, absolutismul polițienesc a fost favorizat deosebit de mult de numărul mare de agenți secreți din lojele masonice. Zelul lor a mers atât de departe încât în 1794 lojele masonice din Praga și Brno au preferat să se autosuspende. Unii dintre foștii masoni și agenți secreți ai lui Leopold au continuat să conducă **cercuri neoficiale**, ai căror membrii aveau opinii și atitudini politice nonconformiste. Cele mai active au fost cercurile conduse de I.Martinovič la Pesta și A.Riedel la Viena. Din primul cerc a făcut parte și praghezul F.Hebenstreit din Streitenfeld care a fost executat după intervenția în forță a puterii de stat împotriva „iacobinilor secreți" de la Viena și Pesta. Atunci când Hebenstreit (la fel ca și Martinovič)

discutau despre conspiratorii din țările cehe, ei se gândeau foarte probabil la cercurile conduse de consilierul praghez J.A.Riegger și de parohul K.Killar din Krucemburg, în regiunea deluroasă a Cehiei și Moraviei. Activitatea lor – atât cât se cunoaște– a constat în interpretarea de cântece revoluționare și răspândirea de manifeste cu conținut instigator. Primul cerc s-a dezmembrat după intervenția poliției, iar al doilea a fost afectat puternic de înăbușirea *„rebeliunii elveto-masonice"* în 1797. După părerea autorităților și organelor polițienești foarte speriate această mișcare de rezistență împotriva dărilor și obligațiilor militare din zona deluroasă a Cehiei și Moraviei fusese orchestrată de masoni, necatolici și sectanți religioși. În același an au fost interzise toate adunările neoficiale, punându-se astfel capăt libertății de întrunire și exprimare pentru o perioadă lungă de timp.

Ampla **discuție despre reformele iluministe** la care au participat aproape toate păturile culte ale societății a influențat puternic subconștientul opiniei generale și a păturilor neprivilegiate, datorită dezvoltării neobișnuite a presei și publicisticii. În anii '80 ai secolului 18 cunoscutul tribun al revoluției franceze H.G.de Riqueti a susținut ideea că prin șlefuirea opiniilor în timpul discuțiilor publice, țările Coroanei cehe au ajuns în situația de a avea cel mai mare număr de oameni instruiți din toate statele monarhiei habsburgice. În 1789 F.Steinský, profesor la universitatea din Praga, a justificat teza privind egalitatea naturală a oamenilor cu argumente similare celor din primul articol al *Declarației franceze privind drepturile umane și civile*. Opiniile contelui Šternberg despre autocrația rusă pot fi comparate cu concepția iluministului și literatului rus A.N.Radișcev și reprezintă probabil cea mai clarvăzătoare apreciere din cadrul întregului iluminism european. După căderea dictaturii iacobine în 1794 funcționarul fiscal din Časlav și gânditorul J.F.Opiz nota că ea a fost manifestarea unei protecții supranaturale deoarece din acel momentul revoluția putea să-și îndeplinească cel mai înalt deziderat al său *„Oameni,fiți liberi!"*. Această concluzie istorico-filozofică pare desigur naivă, dar în general nu se abate de la concepția unor filozofi autentici și cunoscuți publiciști. Totodată **preocuparea lor pentru revoluție** a fost și de natură metafizică (au fost interesați de aspectele ei teoretice) și nu a exclus o gamă largă de opinii politice. Practic inexistența unei pături sociale mijlocii numeroase și emancipate („starea a treia") în țările cehe nu s-a reflectat în răspândirea extraordinară a concepțiilor religios-sectariste și social-utopice. „Ascunderea iacobinilor" în țările

cehe și mai ales la Viena (de unde unii dintre ei au venit în țările cehe) nu a fost mai prejos decât conspirația pariziană din 1796 condusă de F.N.Babeuf și F.Buonarotti. Și în sfârșit trebuie subliniat nivelul înalt al științelor juridice din țările cehe reprezentate de unii membri ai cunoscutei **comisii de codificare** înființată în 1753. A fost necesar mai mult de o jumătate de an pentru ca activitatea acestei comisii să dea roade, dar a meritat. Odată cu apariția *Codului civil general* în 1811, imperiul austriac a putut fi considerat un stat de drept în sensul modern al cuvântului. Unele prevederi ale acestui cod au rămas valabile în Republica Cehoslovacă până în 1949. Nu trebuie însă uitat că bazele statului de drept au fost puse încă de reformele iluministe care au lichidat privilegiile medievale. Ele au instituit egalitatea în fața interesului de stat care ulterior a fost înlocuită de egalitatea în fața legii.

IV/7 De la patriotism la subconștiința națională modernă cehă

În perioada după Războiul de treizeci de ani mediul lingvistic ceh s-a lăsat subordonat fără a opune nici o rezistență stilului de viață al etniilor din țările mai dezvoltate economic și cultural (italienii, francezii, englezii, germanii, irlandezii). Se știe că autorul monumentalei opere istoriografice Bohuslav Balbín s-a plâns de nenumărate ori de cât de singur se simte *„printre cehii leneși"*. Un interes mai larg pentru trecutul poporului și situația de moment a limbii cehe a apărut abia odată cu **războaiele sileziene.** Contactul zilnic cu soldații de diferite naționalități îmbrăcați în cele mai diverse uniforme probabil nu a inspirat simpatii reciproce, dar în schimb a contribuit la conștientizarea originalității și specificului lor etnic. Poeziile de celebrare a victoriei de la Kolín și a eliberării orașului Praga în 1757 au dovedit că pe atunci nu exista practic o limbă literară cehă. Și în cazul *„operelor din Haná"* deja menționate libretele erau compuse mai întâi în limbi străine și ulterior traduse în dialectele respective. Nobilimea maghiară, prin atitudinea ei loială față de Maria Tereza a reușit să impună în viața de la curtea vieneză uniforma maghiară (uniforma de husar) și dansurile „naționale". În schimb, nobilimea cehă era aproape complet europenizată. De aceea, îi erau familiare argumentele publiciștilor iluminiști, potrivit cărora țara unui om care se bucură de toate drepturile se află acolo unde el trăiește în siguranță, poate să-și folosească fără grijă bunurile, își poate exprima gândurile și poate întreprinde tot ceea ce îi place(de aici noțiunea de *„patriotism"*); apoi, îi devine absolut indiferent, unde s-a născut. În fond această

nobilime consolida imaginea tradițională medievală care se referea de fapt numai la *„cei liberi și nobili"*. Cunoscuta dispută dintre G.Dobner și F.Pubička în legătură cu autenticitatea istorică a cunoscutei și îndrăgitei *Cronici a lui Hajek* poate fi explicată în mod simplist ca o polemică între concepția iluministă despre rolul primordial al **istoriografiei** și abordarea de pe pozițiile **istorismului** tradițional. În timp ce prima a încercat să elibereze în mod critic trecutul de balastul de ficțiuni, a doua a fost motivată în primul rând de respectul pentru tradiție, fără a ține cont de progresele cercetării științifice. În disputa legată de *„străbunul Ceh"* a fost vorba însă de ceva mai mult deoarece deducerea originii familiilor nobile cehe din vlădicile și căpeteniile din povești a împiedicat aplicarea noțiunii de popor ceh și morav pentru toți locuitorii acestor țări.

În concepția de patriotism autohton **limba cehă** a fost folosită mai mult ca **simbol al statului de drept** decât ca mijloc de comunicare socială. Teama ca limba cehă să nu-și piardă rolul secundar, dar totuși important l-a motivat pe F.M.Pelcl să editeze în anii '70 ai secolului 18 *Scurta istorie a cehilor din cele mai vechi timpuri până în zilele noastre (Kurzgefasste Geschichte der Böhmen von den ältesten bis auf die itzigen Zeiten)*. Necrologul preconizat al limbii cehe a devenit prima lucrare de sinteză originală, metodică și critică a istoriei țărilor cehe, operă care a fost depășită doar în perioada lui F.Palacký. Dar aristocrația cehă nu a avut un merit prea mare în salvarea limbii cehe, cu unele excepții, ca de pildă contele F.J.Kinský, contele F.A.Nostic, F.M.Pelcl, M.A.Voigt, J.Dobrovský și alți oameni de cultură. Dimpotrivă interesul statului a determinat-o pe Maria Tereza să emită dispoziția din 16 octombrie 1747 care conținea apelul ca universitatea din Praga să-și păstreze nivelul bun de **predare a limbii cehe.** Din păcate, aceasta a continuat să fie folosită doar la cursurile de teologie pastorală de la facultatea de profil. **Învățământul în limba cehă** a fost introdus în 1752 la academia tereziană a cavalerilor din Viena, în 1754 la academia militară menționată din Orașul Nou din Viena, după care, la scurt timp, a fost înființată o catedra de limba cehă la Universitatea din Viena. În Praga o asemenea catedră a fost constituită abia în 1791 după încoronarea lui Leopold II.

Germanizarea legată de numele Mariei Tereza și a lui Iosif II a avut limite foarte practice. Cunoașterea bună a limbii cehe era utilă ofițerilor, învățătorilor și funcționarilor din Banat, Galiția și din alte provincii ale monarhiei. Chiar după ce prin decretul curții din 18 mai 1784 **limba germană** a fost proclamată în Cehia *„limbă oficială a întregii țări"*, ceha

a rămas limbă oficială și limbă folosită în negocieri, deși auxiliară,. Acest privilegiu nu a fost acordat altor limbi în timp ce latina și ebraica au fost limitate strict la problemele religioase și bisericești. În acest condiții, **minoritatea evreilor** nu a considerat oportună lupta pentru obținerea de drepturi egale ale limbii **idiș** și a acceptat cu plăcere folosirea limbii germane, iar nu de puține ori s-au lăsat botezați. În felul acesta, evreii și-au manifestat simpatia față de împăratul Iosif II care anulase restricțiile umilitoare (însemnele purtate pe îmbrăcăminte, locuințele în ghetou, taxele ridicate, eliminarea din unele funcții, din locurile de muncă și din gradele de nobili, interdicția de a deține unele bunuri imobiliare). Deși în timpul domniei Mariei Tereza evreii au continuat să fie supuși unor grele persecuții, numărul celor care vorbeau limba cehă era mai mare decât al vorbitorilor de germană. În scurt timp însă ei s-au germanizat – inclusiv prin adoptarea în masă a numelor de familie germane – și au întărit considerabil rândurile adepților **liberalismului** politic și economic în monarhia habsburgică. În rest, au urmat exemplul germanilor cehi de confesiune creștină în timp ce etnicii cehi mai puțin instruiți și întreprinzători s-au dovedit un element conservator din punct de vedere politic. Literatura și publicistica germană, în măsura în care erau pătrunse de spiritul liberalismului au pătruns greu în mediul ceh, fie din cauza limbii, fie din cauza situației de relativă sărăcie a populației.

Importanța fundamentală a istoriografiei menționată încă la începutul acestui capitol a constat în faptul că aplicarea principiului științific de folosire a *„izvoarelor" (ad fontes)* a stimulat și alte domenii culturale, ca de pildă poezia. Teoretic acest principiu a fost formulat de Josef Dobrovský în *Istoria limbii și literaturii cehe (Geschichte der böhmischen Sprache und Literatur)* în 1792 și a fost aplicat în practică de pildă de Václav Thám. Dacă nu ar fi apelat la poezia secolului 17 și la tradiții, acesta nu ar fi putut să editeze în 1785 *Poeziile legate în vorbă.* Fratele său Karel Ignác Thám în pledoaria lui pentru limbă a criticat aristocrația cehă care se desprinsese de popor deoarece nu ținea seama de drepturile „limbii Sf.Václav". Este vorba despre una dintre manifestările cele mai pregnante ale noii concepții iluministe despre popor deosebită de concepția tradițional teritorialistă în care rolul reprezentării politice era rezervat nobilimii. Baza acestui **democratism iluminist** l-au format clerul inferior catolic și evanghelic, precum și intelectualii de la orașe și micii orășeni, de unde și caracterul lui puțin revoluționar. De asemenea, J.Dobrovský a încercat să depășească patriotismul nobilimii, dar nu în sensul unui **patriotism lingvistic, ci al**

unui patriotism de stat. Alocuțiunea pe care a rostit-o la 25 septembrie 1791 la ședința Societății regale cehe de științe în prezența împăratului Leopold II a devenit o apoteoză a loialității popoarelor slave din cadrul monarhiei față de familia suverană. Problema constă în aceea că în fața revoluției franceze și în lunga perioadă a războaielor napoleoniene etnicii celți nu aveau altă soluție decât să-și lege destinul de monarhia habsburgică. Aici cunoscuse experiența neplăcută din primii ani de domnie ai Mariei Tereza, dar pe de altă parte și curtea imperială era nevoită să caute sprijin din partea supușilor și să fie de acord în mod oficial cu revigorarea extraordinară a reminiscențelor trecutului glorios ceh. Mai ales, **tradițiile husite** menite să insufle un elan războinic oștilor din țările cehe s-au bucurat de un ecou mare în special în mediul nemilitar. O dovadă o constituie numeroasele poezii, ode, marșuri, articole de ziar, piese de teatru apărute. Cel mai îndrăgit comandant austriac de oști în țările cehe a fost fratele împăratului Ferdinand II arhiducele Carol care a fost comparat chiar cu Žižka.

Forța monarhismului ceh și totodată slăbiciunea democratismului iluminist s-au manifestat în mod fericit în secolul 19 când situația naționalităților din țările cehe s-a acutizat. Dacă analizăm astăzi acest moment din perspectiva timpului, un alt lucru ni se pare șocant. Prin împărtășirea **idealului lui Jungmann** privind poporul ceh – originar din punct de vedere lingvistic, etnic și cultural, soluționarea de principiu a problemelor politice și sociale, așa cum s-au născut ele în secolul luminilor, a fost amânată de fapt până în zilele noastre.

„Nu este suficient că cele două limbi materne din țara noastră îngreunează foarte mult comunicarea dintre compatrioți, dar mai există și cauza că poporul vorbitor de limba germană pășește spre cultură pe un drum complet diferit de al poporului ceh. Primul se grăbește și îl disprețuiește pe celălalt pentru neștiința și prejudecățile lui. Acesta îl consideră o sectă alterată de o educație neautentică și o țară periculoasă. Fiind el însuși dispețuit, se răzbună printr-o ură cumplită de două ori mai mare!"

(Bernard Bolzano, *Despre dragostea de țară*, 1810)

„Voi vă numiți germani, dar așa cum poporul nu îi numește pe evreii creștinați creștini, așa nici eu nu vă numesc germani, ci cehi germanizați, negermani completi. Mergeți, tropăiți în spatele vecinilor și ..... armatei : noi prin mersul nostru natural ne vom duce într-acolo unde conduce Domnul și tatăl nostru (împăratul) František...."

(Josef Jugmann, *Cuvânt către Bohemarius cel viteaz și cultivat*, 1814)

CAPITOLUL IX

PERIOADA 1815- 1867

I. CONTEXTUL GENERAL AL RENAȘTERII NAȚIONALE CEHE

I/1 *Începuturile formării poporului ceh modern*

În mod tradițional, istoria cehă din prima jumătate a secolului 19 este explicată ca istoria mișcării naționale cehe sau a **renașterii naționale.** Având în vedere caracterul lingvistic și literar al eforturilor naționale, majoritatea lucrărilor de specialitate se ocupă tocmai de literatura cehă din această perioadă. Dar o asemenea abordare exprimă realitatea istorică doar parțial. Istoria cehă din epoca respectivă este de fapt o parte din istoria europeană care s-a format în aceleași condiții social-politice și a fost străbătută de curente ideologice și culturale identice. Specific este numai modul cum au fost rezolvate aceste probleme în contextul situației și tradițiilor istorice concrete. În a doua parte a secolului 18 și în veacul următor țările cehe, la fel ca și restul Europei, au cunoscut un proces complex în cadrul căruia structurile feudale vechi bazate pe stări s-au transformat într-o **societate civilă modernă,** iar mișcarea națională, respectiv formarea poporului ceh modern a constituito parte integrantă a acestor transformări. În toată Europa și implicit în țările cehe au pătruns noile idei liberale, s-a luptat pentru eliminarea barierelor de până atunci ale stărilor și au fost lichidate ultimele reminiscențe ale drepturilor feudale particulare.

Dezvoltarea industriei în întreprinderile dotate cu utilaje a distrus breslele meșteșugărești medievale, căile ferate au scurtat distanțele, ziarele au început să informeze prompt publicul despre ceea ce se întâmpla acasă și în cele mai îndepărtate colțuri ale lumii, influențînd totodată părerile celor mai largi pături ale populației. Astfel, opinia publică a devenit un factor de care politicienii trebuiau să țină cont.

Aceste procese sunt definite și ca **sfârșitul lumii structurilor mici.** Dacă în trecut cea mai mică unitate administrativă, adică domeniul (patrimonium) sau orașul formau o lume închisă în sine, între hotarele căreia se desfășura de fapt întreaga viață a majorității populației și care de obicei nu depășeau orizontul ei spiritual, acum oamenii au fost integrați în structuri superioare, mai ample și mai numeroase. Iar principala nouă identitate a devenit **poporul** sau **ideologia naționalismului** care treptat a înlocuit identificarea mai veche bazată pe dreptul populației de a face parte dintr-o anumită țară ca ansamblu politic. Un anume specific ceh a constat doar în faptul că s-a format în condițiile monarhiei habsburgice multinaționale în care cehii au deținut poziția unei naționalități de categorie inferioară, iar administrația de stat, învățământul superior și ascensiunea socială în general au fost legate de folosirea limbii germane, inclusiv în provinciile unde se vorbea cea mai curată limbă cehă. **Granițele lingvistice** din Cehia și Moravia nu au fost pur și simplu doar o noțiune **geografică, dar și una socială.** Această realitate împreună cu cenzura vigilentă a lui Metternich au făcut ca și revendicările social-politice să dobândească o formă națională sau lingvistică, iar în absența unei publicistici politice reale, programele politice să fie transpuse cifrat în beletristică și dramaturgie sau în lucrări de popularizare. În mod categoric însă am comite o mare nedreptate față de înaintași, dacă am continua să facem această analiză doar prin prisma idilei renașterii.

Și în sfârșit nu trebuie să uităm că (mai ales în primele decenii ale secolului 19), patrioții cehi conștienți formau doar un mic grup de entuziaști în timp ce păturile largi ale populației vorbitoare de limba cehă nu aveau aproape de loc sentimentul **conștiinței naționale.** Alături de cehi locuiau aici și germani, a căror mișcare națională se afla în dezvoltare, după cum exista și o numeroasă comunitate de evrei care abia acum se hotărau, dacă se vor alătura poporului ceh aflat în plin proces de formare sau celui german. Iar tocmai ansamblul tuturor acestor factori formează istoria secolului 19.

".....puterea de stat centrală amplificată aproape până la lipsa de măsură, conform legii naturale a polarității.....a trezit o forță contrară mai puternică, adică forța opiniei publice; două lucruri mă conving de superioritatea deja reală a acestei puteri chiar și comparativ cu puterea centrală de stat (ca să nu mai vorbesc de alte evenimente cunoscute din zilele noastre): în primul rând că celelalte tipuri de progres al civilizației noastre sunt și mai mult în avantajul opiniei publice decât în cel al puterii centrale; iar în al doilea rând că din sânul opiniei publice începe să se dezvolte, conform aceleiași legi a polarității, un nou și puternic factor la nivel mondial, principiul naționalității ca o contrapondere față de puterea uniformizatoare a centralismului".

(Fratisek Palacký către contele Frederic Deym, 1846)

I/2 Cultura romantismului și a curentului biedermaier

Dacă ar trebui să facem o caracterizare succintă a climatului spiritual din societatea europeană după terminarea Revoluției franceze și războaielor napoleoniene, cei mai potriviți termeni ar fi nemulțumirea și dezamăgirea. Mare a fost **dezamăgirea** provocată de perioada anterioară a **iluminismului și raționalismului** deoarece în loc să ajungă în lumea visată a rațiunii, populația Europei s-a trezit scăldată în băile de sânge ale teroarei iacobine și ale războaielor de lungă durată. Și democrații au fost decepționați atunci când și-au dat seama că pe tronurile europene au revenit dinastiile vechi care la fel ca Bourbonii în Franța „nu uitaseră nimic și nu învățaseră nimic". Dezamăgiți au fost participanții la războaiele contra lui Napoleon, cărora în momentele dificile guvernele le promiseseră lărgirea drepturilor cetățenești, după cum decepționați au fost și patrioții care așteptau împlinirea viselor lor, fie prin unificarea Germaniei sub deviza luptei contra francezilor, fie prin refacerea statului polon ca aliat al Franței.

Expresia acestor sentimente a devenit **mișcarea romantică** care a detronat raționalismul rece și suveran al comportamentului omenesc, așezând în locul lui inima, sentimentele, fantezia. Simțirea romantică a șters granițele dintre realitate și mit, iar tipul omului luminat și rațional, animat de convingerea optimistă că progresul spiritului omenesc nu putea fi stăvilit a fost înlocuit de individul romantic și nemulțumit care suferea din cauza contradicțiilor existente între idealurile lui irealizabile și realitatea înconjurătoare lipsită de fantezie. În locul caracterului ponderat clasicist criteriul perfecțiunii estetice a devenit goticul medieval ca expresie a nostalgiei după

integritatea pierdută a civilizației europene. În concepția romanticilor expresia ei artistică a fost catedrala gotică, ceea ce a determinat renașterea spiritului religios, mai ales catolic. În afara Italiei și Franței scăldate de soare au început să se afirme ținuturile transalpine și nordice din Europa învăluite în ceturi misterioase. O modă literară a continentului au devenit operele autentice (poemul german al *Nibelungilor*) sau apocrife (așa numitele *cântece ale lui Ossian*) ale culturilor timpurii medievale.

În prima parte a secolului 19 gustul romantic a pătruns în toate domeniile artei, devenind un adevărat stil de viață. Noua modă legată de cultul naturii libere a avut de multe ori și un real caracter politic – așa de pildă, aristocrații din opoziție și-au transformat cu plăcere grădinile franceze ale reședințelor lor în parcuri englezești, manifestându-și astfel implicit simpatia față de sistemul politic liberal din Marea Britanie. Valul romatismului a adus cu sine și un **cult al caracterului popular** nemaiîntâlnit până atunci. Conform concepției epocii, cultura populară nealterată purta în sine continuitatea cu timpurile străvechi ale Europei, iar în basme și legende erau căutate ecourile vechilor mituri păgâne și ale eposurilor eroice.

Nu în ultimul rînd modul de simțire romantic și-a pus pecetea pentru multă vreme pe forma exterioară a naționalismului modern. Pentru romantici fiecare popor reprezenta o individualitate independentă, căreia îi atribuiau proprietăți asemănătoare cu cele ale psihologiei individului. De pildă, patrioții germani vorbeau cu plăcere despre „*vechile popoare latine vechi și obosite*", în contrast cu germanii, „*tineri, activi și plini de viață*".Din aceleași motive, gânditorul german Johann Gottfried Herder, a prezis că popoarele slave vor avea un viitor. În mod deosebit naționalismul european s-a alimentat și din **cultul romantic al trecutului**. Monumentele istorice (catedrale, castele, orașe) au dobândit valori emoționale noi și erau vizitate în masă, nu numai datorită valorii lor artistice, ci pur și simplu ca locuri moderne de pelerinaj și dovezi ale gloriei naționale a trecutului. Dar nici unul dintre contemporani nu s-a preocupat de contrastul dintre istorism și admirația față de popoarele tinere.

Mult mai puternic decât mișcarea romantică în mediul central-european s-a impus **curentul biedermaier.** Născut din același sentiment de viață ca și romantismul, acest curent nu a apelat la tragismul gestului titanic sau la refugiul în evul mediu gotic. În concepția lui, omul era împăcat cu soarta sa, găsindu-și fericirea în

resemnarea liniștită în sânul familiei, într-o viață morală și harnică. Natura care îl înconjura nu era un scenariu romantic și sălbatic, ci un ținut idilic înnobilat de munca omenească. Dacă romantismul a fost mai degrabă un stil cultural decât un stil de viață, influențând toate domeniile artistice, curentul biedermaier a reprezentat opusul lui, influența lui limitându-se la domeniul artelor aplicate și al distracției populare. Dragostea față de familie și față de patrie (invocată atât des ca „mama patrie"), supunerea în fața voinței divine și a ordinei invariabile creată de ea –acestea au fost virtuțile cele mai apreciate de biedermaier care s-au manifestat plenar și în literatura cehă încă din a doua jumătate a secolului 19.

I/3 Curentele politice din Europa în prima jumătate a secolului 19.

După terminarea revoluției și a războaielor napoleoniene se putea crea impresia că în Europa va reveni biruitor curentul politic renăscut al **legitimității suveranului,** ale cărui principii de bază erau exprimate în deviza credinței față de altar (indiferent de confesiune) și de tron. Puterea suveranului consta în legitimitatea seculară a dinastiilor, iar caracterul îndreptățit al domniei sale decurgea din ungerea divină. Formula *„din mila Domnului"* adăugată de obicei după numele suveranilor, a redobândit un conținut politic real. După părerea legitimiștilor, în ea consta fundamentul propriu-zis al statului și numai din această putere erau derivate toate celelalte instituții, legi, drepturile și avantajele indivizilor și ale grupurilor sociale.

Spiritele mai receptive au înțeles foarte limpede că nu mai era posibilă revenirea la situația dinainte de 1789. Și tânărul în vârstă de 20 de ani **František Palacký**, născut în localitatea moravă Hodslavice a intuit această stare de spirit atunci când în 1819 nota în jurnalul său:

"Un spirit nevăzut bântuie acum prin toată Europa, chiar dacă sugrumat ici și colo de prinți. De când francezii, mai ales Napoleon, au răsturnat vechile orânduieli, le-au privat de vechea importanță și au introdus alte dispoziții conform spiritului epocii noastre, de atunci există o altă înfățișare istorică a lumii în general".

Prin această convingere, Palacký a exprimat sentimentele întregii sale generații.Curentul politic dominant al secolului 19 nu a fost însă legitimismul, ci **liberalismul** bazat pe credința în libertatea personalității. În plan politic concret liberalismul s-a manifestat prin încercarea de a impune un sistem constituțional în care să fie aplicate libertățile fundamentale ale cetățeanului, ca de pildă, libertatea

conștiinței, egalitatea oamenilor în fața legii, libertatea de întrunire, libertatea presei, participarea cetățenilor la actul de guvernare prin intermediul unor reprezentanți aleși, tribunale publice etc. Curentul amplu al liberalismului s-a ramificat și s-a descompus într-un spectru politic larg. De o parte a lui s-a aflat aristocrația care considera că societatea se va transforma pe calea unor reforme treptate. La rândul său nobilimea nu era în principiu împotriva reprezentării politice a păturilor sociale până atunci neprivilegiate, adică în primul rând a orășenimii, dar era convinsă că este necesară educarea lor în scopul exercitării acestei funcții publice. Idealul acestor aristocrați a fost – după s-a menționat deja– **monarhia constituțională** de tip englez, inclusiv întrepătrunderea nobilimii cu cea mai bogată parte din burghezie. În centrul spectrului se afla grupul cel mai numeros al liberalilor care credeau în egalitatea cetățenilor, în valabilitatea generală a legilor, dar totodată acceptau deosebirile politice, sociale și economice ca pe un dat natural și fix. Acestei concepții îi corespundeau și revendicările lor politice. Pe scurt, importanța politică și influența oricărui individ urmau să fie determinate tocmai de poziția sa social-economică.

La polul opus aristocrației s-a aflat **curentul democrat** care pe lângă egalitatea între oameni a cerut egalitatea lor politică neîngrădită de nimic. Diferitele curente ale liberalismului s-au deosebit și prin gradul de radicalism al revendicărilor lor. Înainte de 1848 toate aceste grupări s-au putut manifesta într-o armonie relativă, ele fiind legate de un adversar comun, **absolutismul.** Anul revoluționar avea să scoată repede la iveală rivalitatea dintre ele. Această stratificare politică a fost complicată și mai mult de revendicările național-lingvistice ale diferitelor grupuri etnice. De asemenea și naționalismul a început să capete un aspect politic, iar curând revendicările naționale și liberale, mai ales în Europa Centrală, aveau să ajungă într-un conflict acut.

II. IMPERIUL AUSTRIAC ȘI ȚĂRILE CEHE ÎN PERIOADA DINAINTE DE LUNA MARTIE 1848

II/1. Începuturile sistemului Sfintei Alianțe

În 1815 când la **Congresul de la Viena** diplomații și oamenii de stat au încheiat un capitol din istoria Europei, ei erau convinși că au izbutit să întoarcă lumea la vechile ei orânduieli. Tronurile au fost ocupate

din nou de dinastii legitime, constituționalitatea a fost redusă la minim, după cum a fost alungată și sperietoarea mișcărilor naționale. În afară de Peninsula Apenină și de Polonia, visele de unitate națională au suferit cel mai mare eșec în Germania, unde Sfântul Imperiu romano-german a fost înlocuit de **Confederația germană** formată din 35 de state și 4 orașe libere. Austria și-a rezervat președenția **Congresului federal** cu sediul permanent la Frankfurt pe Main. Franța a avut de câștigat în urma congresului și datorită talentului dipomatic al reprezentantului ei prințul Talleyrand, iar pe tronul de la Paris a revenit dinastia Bourbonilor. Talleyrand a reușit să impună, ca la masa tratativelor de la Viena, Franța să fie tratată nu ca o țară învinsă, ci ca o țară egală care și-a păstrat granițele vechi dinainte de revoluție. Foarte întărită a ieșit Austria deoarece în afară de renunțarea la provincia habsburgică din sudul Țărilor de Jos (Belgia de astăzi) care a fost anexată la regatul Țărilor de Jos Unite și-a compensat aproape toate pierderile de război. A câștigat direct teritorii întinse în nordul Italiei (Regatul lombardo-venețian), menținând în sfera ei de influență și alte state italiene unde domneau membrii dinastiei habsburgice ramificate:Toscana (fratele împăratului Ferdinand III), Modena (Francisc IV Habsburg-d' Este), Parma și Piacenza (fiica împăratului Maria Luiza). Din fosta Polonie a păstrat Galiția și Lodomeria, după cum și-a refăcut hegemonia și asupra coastei Mării Adriatice, redevenind o putere maritimă. Dintre statele germane Prusia și-a consolidat cel mai mult poziția de lider prin extinderea teritoriului său în cadrul Confederației germane cu unele ținuturi din Saxonia de Nord, regiunea Rinului și Westfalia și câștigarea orașelor Gdańsk, Toruń și Poznań în afara granițelor Confederației.

Viabilitatea și caracterul fix al acestei organizări trebuiau asigurate de sistemul internațional al **Sfintei Alianțe**. Textul inițial aproape mistic al țarului Aleksandru I despre importanța respectării tradițiilor creștin-conservatoare în politica europeană pe care acesta l-a prezentat spre semnare împăratului Austriei și regelui Prusiei a fost prelucrat de cancelarul austriac, prințul Metternich, sub forma unei charte europene colective de securitate antirevoluționară, la care au aderat toate statele europene, cu excepția Marii Britanii, Turciei și Statului papal (26 septembrie 1815), obligându-se să întreprindă acțiuni comune împotriva tuturor eventualelor focare de mișcări revoluționare. Mediul social strălucit creat de Congresul de la Viena nu a făcut însă decât să ascundă numeroasele divergențe existente

între marile puteri. În primul rând trebuie menționată rivalitatea tradițională austriaco-prusacă pentru hegemonia în Germania. Austria a fost nevoită să ducă o luptă diplomatică energică pentru a-și păstra „*cea de-a treia Germanie*" (statele germane mai mici) ca o contrapondere față de Prusia și s-a opus energic ascensiunii puternice a rivalului ei de la răsărit, Rusia, în fosta Polonie. (În cele din urmă a fost creat *Regatul Poloniei* formal independent legat de Rusia printr-o uniune personală). Astfel, grandioasa fațadă a Sfintei Alianțe ascundea grave fisuri care aveau să se manifeste în mod fatal în următoarele decenii.

Deocamdată însă totul părea că este în cea mai perfectă ordine. După izbucnirea frământărilor revoluționare de la Neapole, **congresele Sfintei Alianțe** de la **Opava** (1820) și **Lublau** (1821) au hotărît o intervenție militară care a fost încredințată Austriei. În 1822 Congresul de la Verona a hotărât trimiterea trupelor franceze împotriva mișcării liberale din Spania. O influență și mai directă a avut creatorul acestui sistem, cancelarul austriac Metternich, în statele din Confederația germană. Acolo, la scurtă vreme după terminarea congresului de la Viena, studenții germani, patrioți și liber cugetători, adunați în numeroase asociații (Burschenschaft), au arătat că nu intenționau să uite prea ușor promisiunile generoase de lărgire a libertăților cetățenești făcute de suverani sub impactul luptelor contra lui Napoleon și nici visul de realizare a unității naționale germane. Aniversarea a 300 de ani a reformei lui Martin Luther organizată de studenții din Jena la castelul din Wartburg în 1817 s-a transformat într-o mare manifestație studențească pentru libertate și unitate națională. Doi ani mai târziu, studentul Karl Ludwid Sand, avea să-l ucidă pe scriitorul conservator și foarte popular August von Kotzebue (23 martie 1819) care în ziarele sale critica foarte dur mișcarea studențească și în general era considerat spion rus. După aceste evenimente, Metternich a convocat la Karlovy Vary **conferința celor mai importante state germane** (august 1819) unde au fost luate măsuri polițienești dure împotriva „*demagogilor*", iar asociațiile de studenți și universitățile germane au intrat sub controlul poliției. Comisia centrală de anchetă înființată la Mainz a conferit un caracter german complet acestor prevederi a căror valabilitate a fost prelungită pe o perioadă nedeterminată în anul 1824.

II/2. Criza sistemului Sfintei Alianțe

Deja în anii '20 sistemul Sfintei Alianțe a înregistrat primele lovituri provocate de data aceasta de lupta de eliberare a poporului grec împotriva dominației turcilor. Răscoala grecilor a fost o problemă discutată încă la Congresul de la Verona al Alianței, când s-a dovedit că era o chestiune de nerezolvat. Nu numai că principiile creștine proclamate și cele ale legitimității au intrat în contradicție (era vorba totuși de o răscoală a creștinilor greci împotriva cuceritorilor musulmani în timp ce sultanul era de fapt suveranul legitim), dar au fost ridicate și aspecte mult mai prozaice, ca de pildă, câștigarea sferelor de influență în Balcani. Deși Congresul de la Verona a adoptat prevederea de neintervenție în problemele interne ale grecilor, Rusia a simțit că este momentul să devină patronul popoarelor balcanice care încercau să se desprindă din Imperiul otoman aflat în descompunere și a declarat război Turciei în 1827. În apusul Europei lupta grecilor era urmărită cu simpatie și după aflarea atrocităților comise de turci împotriva populației grecești opinia publică a impus trimiterea în 1827 a unei escadrile comune anglo-franceze pe țărmul Greciei. Pe lângă aceasta, din Apus au început să sosească în Grecia ajutoare materiale și voluntari – să ne amintim că dintre ei a făcut parte și poetul romantic englez lordul Byron, care și-a găsit aici moartea. Trupele turcești nu au rezistat în fața armatei rusești și în 1829 a fost încheiată **pacea de la Adrianopol**, prin care Turcia s-a obligat, printre altele, să acorde autonomie grecilor. Ulterior, la conferința de la Londra din 1830, Grecia a fost recunoscută formal stat independent.

Tot în 1830 sistemul Sfintei Alianțe a primit lovitura definitivă. În iulie a izbucnit Revoluția de la Paris care a alungat guvernul lui Carol X și a instaurat monarhia civilă a lui Ludovic Filip Orleans (7 august 1830). Sub influența acestor evenimente s-au produs tulburări și în unele state germane, dar cel mai mare ecou al revoluției franceze s-a resimțit în Belgia vecină și în îndepărtata Polonie. Provinciile belgiene nemulțumite se răsculaseră încă din august împotriva alianței lor cu Olanda, iar după câteva luni și-au proclamat indepedența (27 noiembrie 1830). Spaima a cuprins puterile conservatoare din Europa. „Domnilor, puneți șeile pe cai, la Paris este revoluție" îndemna țarul rus în iulie și în toamna aceluiași an a oferit armata sa regelui Olandei ca ajutor împotriva răscoalei belgienilor. Dar la sfârșitul lui noiembrie, comandantul suprem al acestei armate, marele prinț Constantin, avea să fugă din Varșovia insurgentă.

În Austria domnea o liniște relativă, dar monarhia rămasă în urmă din punct de vedere economic nu mai era capabilă să organizeze o nouă campanie împotriva revoluției; un anumit rol a jucat aici și lipsa de disponibilitate a băncii familiei Rothschild de a acorda credite pentru acoperirea cheltuielilor de război. „Munca mea de o viață este distrusă" se zice că ar fi exclamat Metternich, după ce la castelul din Kynžvart a aflat prima oară vestea despre ridicarea baricadelor la Paris. După eșecul planurilor de organizare a unei expediții comune de intervenție și după eșuarea încercării de a convoca congresul puterilor europene la Berlin, datorită rezistenței Angliei, a fost obligat să recunoască noile monarhii din Franța și Belgia și să se bucure de slăbirea rivalului rus. Pe plan intern, Metternich s-a limitat doar să întărească trupele militare din nordul Italiei, împovărând din nou vistieria statului și așa epuizată și să intensifice controlul polițienesc în toate țările din cadrul monarhiei. Sistemul Sfintei Alianțe a suferit o fisură gravă, iar reprimarea în sânge a răscoalei polonezilor de către trupele rusești în 1831 nu a mai putut schimba nimic.

Devenea tot mai clar că eforturile pentru menținerea stabilității în Europa reprezenta o muncă de Sisif în fața creșterii valului de nemulțumiri. În pofida unor reforme parțiale, regimul monarhiei d'Orleans nu mai satisfăcea opoziția democratică, în Marea Britanie industrializată începea să se contureze mișcarea muncitorească și din nou se punea în mod periculos problema irlandeză în timp ce în Europa de sud și centrală mai existau probleme naționale încă nerezolvate. În Italia s-a format mișcarea de eliberare **Tânăra Italie** condusă de Giuseppe Mazzini care încerca să realizeze unitatea politică în Peninsula Apenină, iar mișcarea națională din Germania nu mai putea fi ținută în frîu. Expresia ei publică a fost așa-numita *sărbătoare de hambas* (27-30 mai 1832), o mare manifestație pentru libertate și unitate națională. Totodată, nu trebuie uitat că în cazul Germaniei au existat și faze pregătitoare ale viitoarei unități (eforturi de transformare a confederației de state într-un stat federal) care au fost pregătite la nivel înalt. De cele mai multe ori a fost vorba despre inițiativa Prusiei care în mod categoric nu intenționa să renunțe la poziția ei de lider. Cea mai importantă acțiune, deși puțin eficientă, după părerea naționaliștilor romantici, a reprezentat crearea **Uniunii Vamale Germane** (1 ianuarie 1834) fără participarea Austriei care astfel a ajuns izolată în problema germană. În felul acesta, a început să se contureze viitoarea concepție a Micii Germanii. Sistemul politic creat

la Congresul de la Viena a primit ultima lovitură chiar de la Austria încă înainte de 1848, când după încercarea de revoluție de la Cracovia din 1846, și-a anexat acest oraș care avea statut de oraș liber încă din 1815, în contextul situației create răscoala țăranilor ucrainieni împotriva nobilimii polone.

II/3 Imperiul austriac și țările cehe

Sfârșitul războaielor napoleoniene a găsit țările cehe în postura de parte componentă a Imperiului austriac. Cehia și Moravia erau legate între ele tocmai prin apartenența la monarhia habsburgică, iar formal **Regatul ceh** și **Margrafiatul morav** erau țări independente, în fruntea cărora se aflau **guberniile lor** subordonate direct organelor centrale de la Viena. Deși patenta de proclamare a **Imperiului austriac** din 1804 nu anula teoretic caracterul de subiect juridic independent al celor două țări (în Cehia împăratul domnea cu titlul de rege ceh, iar în Moravia cu titlul de margraf morav), în practică era vorba despre un stat condus centralizat, ale cărui probleme erau hotărîte numai la Viena. Totuși, după cum vom vedea, acest caracter de subiect juridic formal a reprezentat baza politicii cehe până la finele veacului 19.

În prima parte a secolului Imperiul austriac reprezenta un amestec pestriț de țări și popoare cu cele mai diferite tradiții istorice, niveluri economice și culturale. Din imperiu făceau parte țări care în trecut constituiseră structuri politice indepedente (de pildă regatul ceh și regatul maghiar), țări pe care Austria le câștigase în urma descompunerii altor formațiuni statale (Regatul Galiția-Lodomeria anexat la monarhie după împărțirea Poloniei) și teritorii fără tradiții istorice mai importante. Și mai complicată a fost structura etnică a monarhiei. Sub sceptrul monarhului austriac trăiau aici o serie întreagă de popoare și de naționalități, iar incapacitatea de a rezolva problemele conviețuirii lor în cadrul aceluiași stat a reprezentat de fapt cauza descompunerii imperiului. Dificultățile legate de situația complicată a naționalităților au fost sporite și de faptul că doar puține teritorii formau un ansamblu unitar din punct de vedere etnic și majoritatea etniilor austriece trăiau amestecate. Din acest amestec a rezultat și dezordinea din plan ideatic. Liberalii care făceau parte din naționalitatea germană, cea mai dezvoltată, manifestau tendința de subestimare a celorlalte naționalități, iar eforturile lor patriotice constituiau pentru ei manifestările unei gândiri retrograde. Astfel, aceste naționalități au simțit îndemnul de a se alia cu interesele

particulare ale aristocrației din țările lor, în timp ce în liberalism au văzut numai o disimulare a eforturilor de germanizare, ceea ce a adâncit neîncrederea lor reciprocă. Aceste conexiuni și animozități între liberalismul și naționalismul diferitelor popoare a fost una dintre trăsăturile specifice ale istoriei monarhiei din bazinul Dunării.

Guvernul austriac nu a reușit (dar nici nu s-a străduit în mod special) să formeze un **patriotism de stat** unificator care să poată integra sentimentele de patriotism ale diferitelor țări și popoare. Consecința acestei stări de fapt a fost aceea că austrieci adevărați s-au simțit a fi doar un grup restrâns de ofițeri superiori, funcționari și clerici, singurul liant al populației din monarhie fiind sentimentele de loialitate și fidelitate față de dinastie. Dacă unele mișcări naționale, ca de pildă, cea a cehilor, vedeau un sprijin în existența unei formațiuni statale mai mari, aceasta a fost doar o concepție rațională lipsită de aspecte emoționale, dezavantaj care a constituit un mare handicap în competiția cu naționalismul modern. Iată cum contele Victor von Andrian, unul dintre publiciștii contemporani, caracteriza această situație în 1843, cu o sinceritate dezarmantă:

"Austria este o noțiune total imaginară, prin care nu poate fi definită nici o țară sau nici un popor, este doar denumirea convențională a unui ansamblu de popoare delimitate strict între ele. Statul imperial austriac este format în comun din italieni, germani, sloveni, unguri, dar Austria, austriecii, poporul austriac nu există și poate nu a existat, cu excepția unui mic teritoriu în jurul Vienei. Diferitele popoare din cadrul unuia și aceluiași stat nu sunt unite între ele de nici un fel de simpatii reciproce, amintiri comune privind o solidaritate seculară sau de legături istorice...."

II/4 Absolutismul lui Francisc-Metternich

Datorită politicii sale interne, Imperiul austriac din **perioada dinainte de luna martie** nu s-a bucurat de o reputație prea bună în Europa, fiind considerat alături de Rusia regimul cel mai înapoiat de pe continent. În mod obișnuit, istoria Austriei din această perioadă este cunoscută ca perioada absolutismului lui Metternich. Denumirea a fost dată după numele celei mai proeminente figuri a politicii austriece de atunci prințul **Klemens Wenzel von Metternich** (1773-1859), care este recunoscut ca fondatorul și totodată simbolul întregului sistem. De dragul dreptății trebuie însă precizat că oarecum opinia generală îl nedreptățește pe Metternich întrucât o

răspundere nu mai mică pentru neajunsurile Austriei din acea perioadă a purtat și împăratul Francisc I în timp ce Metternich, cel puțin la începutul guvernării sale, a încercat să introducă anumite reforme, chiar dacă parțiale. De aceea este mai exact și mai potrivit să vorbim despre **sistemul lui Francisc – Metternich.**

Principala caracteristică a acestui sistem a fost efortul de a nu schimba nimic– orice încercare în acest sens era percepută de împărat și anturajul său ca o tentativă de revoluție. Guvernul împărtășea părerea greșită a tuturor regimurilor similare că revoluțiile nu izbucnesc în situații necontrolabile și pot fi preîntîmpinate prin reforme adecvate, ci sunt provocate în mod artificial de societăți secrete de complotiști. Statul considera că cea mai bună protecție împotriva complotiștilor era oferită de **poliția secretă** care controla toată viața publică și chiar privată printr-un sistem de spioni, controlul corespondenței etc. Urmarea logică a unui asemenea sistem a constituit-o în mod firesc sentimentul de neîncredere generală și teama de a lua decizii indepedente. Autoritățile, fără al căror consimțământ, nu era de fapt nimic posibil, se ascundeau permanent în spatele unui mare număr de aprobări, trimiteau problemele oricât de mici la instanțele superioare și până la urmă nu luau nici o hotărâre, ceea ce le diminua prestigiul în rândul populației. Regimul vedea principalul său sprijin în masele de supuși, iar pentru propria sa liniște crease noțiunea fictivă de „supuși fericiți austrieci" care nu erau interesați de viața publică și trăiau într-o relație de fidelitate neclintită față de suveran și biserică. În schimb, intelectualii, „proletariatul cultivat", erau considerați un adversar și o sursă de veșnic iacobinism.

"Așa numitele genii și învățați nu ajută la nimic, întotdeauna vor să știe totul mai bine și frânează activitatea autorităților. Cel mai bine este să ai o minte sănătoasă și un fund bun"

(Împăratul Francisc I în 1833)

Această politică s-a reflectat în **învățământul** austriac cu consecințe foarte grave. Studenții nu aveau voie să învețe la universități străine pentru a fi, după cum preciza un decret, *„păziți de materialismul filozofic, raționalismul sau misticismul religios, de așa numitul liberalism, principiul revoluționar și spiritul burschenschafturilor"*. Scopul învățământului autohton îl constituia pregătirea de funcționari docili în timp ce toate manifestările de gândire indepedentă și ale unui spirit științific liber erau persecutate în școli. Până la urmă cea mai bună și mai elocventă caracterizare a învățământului austriac din

perioada dinainte de luna martie (și a sistemului în general) a fost dată de împăratul însuși care într-un discurs rostit în fața profesorilor de la liceul din Lublau în 1821 a declarat:

„Respectați principiile vechi, căci este un lucru bun și înaintașii noștrii au dus-o bine; atunci noi de ce să nu le urmăm exemplul? Acum circulă idei noi pe care nu pot și nu le voi aproba niciodată. Îndepărtați-vă de ele și respectați tot ce este opus lor, fiindcă eu nu am nevoie de oameni învățați, ci de cetățeni buni. Profesiunea voastră este să educați tineretul în acest scop. Cine mă servește pe mine, acela trebuie să predea ce dictez eu. Cine nu știe sau vine la mine cu idei noi, poate pleca sau va fi eliminat".

Prin urmare, nu e de mirare, că nivelul politic al cetățenilor austrieci era foarte scăzut. Știri politice erau editate de organul de presă *Osterreichischer Beobachter*, iar celelalte ziare preluau informațiile lui. Vești din lume erau publicate de ziarul moderat liberal *Allgemeine Zeitung* care apărea la Augbsurg. Și deoarece întotdeauna fructele interzise sunt cele mai bune, erau citite intens broșurile liberale editate în Germania.

Dacă în anii '20 sistemul lui Francisc-Metternich mai controla încă funcționarea aparatului de stat, în anii '30 –40 neputința sa a ieșit la iveală. Nici înalții funcționari de stat nu mai credeau în viabilitatea lui. De pildă, în 1842, colaboratorul lui Metternich, K.F.Kubeck nota în jurnalul său de însemnări o remarcă legată de nocivitatea cenzurei austriece care *„nu reprimă răul"*, ci *„doar alungă de pe câmpul de bătaie pe toți bărbații care au minte și talent"*. O critică asemănătoare poate fi găsită și în însemnările particulare ale secretarului lui Metternich, F.Gentz, ale poetului vienez loial F.Grillparzer și ale altora; din păcate nici unul dintre acești oameni nu a întreprins nimic pentru îndreptarea sistemului.

Agonia sistemului a devenit și mai evidentă după moartea creatorului său, împăratul Franscisc (1835), care a fost urmat la tron de împăratul **Ferdinand I** cunoscut în istorie sub porecla de cel *Bun*. În locul suveranului blajin, a cărui capacitate intelectuală nu făcea față exigențelor impuse de domnie, guvernarea a fost exercitată de un **consiliu de stat** prezidat de unchiul împăratului, arhiducele Ludovic, din care au făcut parte prințul Metternich și contele ceh Francisc Antonín Kolovrat. În practică a fost vorba de triumviratul unor bătrâni, a căror incapacitate a fost sporită de divergențele dintre ei. „Speranțele"

pe care supușii austrieci și le-au pus în acest guvern sunt dovedite de o anecdotă a vremii despre un înalt demnitar de la curte care consola vienezele ce plângeau la înmormîntarea împăratului Francisc I:"*Nu plângeți, pentru că totul va rămâne la fel*" la care i se răspundea: „*Tocmai de aceea plângem*". În anii '40 au încetat să mai funcționeze și organele de represiune ale regimului, ajungându-se chiar la situația paradoxală, când guvernul austriac răspundea broșurilor critice editate în străinătate în același spirit (de pildă, a tipărit o broșură la Leipzig), deoarece altfel concluziile sale nu ar fi fost cititite de nimeni. Sprijinul de până atunci al sistemului – funcționarii – erau atât de prost plătiți încât deveneau coruptibili, își făceau munca cu indolență sau chiar o sabotau. Starea de spirit predominantă din ajunul anului 1848 era o stare nemulțumire de generală care cuprinsese mare parte din populația austriacă.

II/5 Începuturile revoluției industriale

În perioada 1815 -1859 numărul locuitorilor din țările cehe a crescut de la 4,8 la 6,8 milioane. Cererea crescândă de alimente și materii prime a fost cauza principală a intensificării producției agricole, care implicit a dus la desființarea pășunilor, introducerea metodei de creștere a vitelor în grajduri și înlocuirea sistemului de asolament trienal cu **gospodăria alternativă** care era legată de cultivarea mai intensă a cartofului și trifoiului. În prima parte a secolului 19 principalele plante de cultură continuau să fie inul și cânepa, iar turmele relativ mari de oi erau păstrate pentru a acoperi necesarul industriei textile. De aceea, a scăzut considerabil ritmul de desființare a pășunilor, fără a mai ține cont de faptul că transformarea lor în ogoare s-a izbit de rezistența păturilor celor mai sărace ale populației rurale. Din această cauză, de multe ori s-a întâmplat ca eleșteele mai puțin productive să fie transformate în fânețí.

Progresul în agricultură a devenit o problemă a specialiștilor calificați care studiau literatura științifică din străinătate și îi informau pe țărani despre experiența din alte țări. Un loc important în sistemul de **instruire economică** a revenit intelectualilor din mediul rural, preoților și învățătorilor care obișnuiau să răspândească foi volante și calendare cu recomandări pentru o mai bună gospodărire; despre avantajele creșterii albinelor și pomicultură se predica chiar din amvonul bisericilor. Activitatea de culturalizare s-a izbit însă de

piedici legate de repartizarea total neuniformă a terenurilor, de mijloacele financiare insuficiente ale populației rurale și nu în ultimul rând de mentalitatea conservatoare a țăranilor care în mod tradițional acordau prioritate cultivării secarei și ovăzului. Progresul tehnic nu s-a impus prea ușor nici pe moșiile stăpânilor care nu aveau păduri (moșii folosite în regie proprie pe care lucrau supușii) întrucât datorită obligațiilor de robotă ale țăranilor supuși exista un excedent de forță de muncă ieftină.

În urma **declinului financiar** din 1811 au avut loc mutații importante în domeniul proprietății, iar printre membrii înstăriți ai populației au pătruns tot mai mulți furnizori militari. Riscul afacerilor în domeniul industriei era considerat în continuare neproporțional din perspectiva câștigului potențial (față de câștigul din agricultură și comerț) și astfel îmbogățiții au ajuns să formeze categoria socială specifică a **marilor latifundiari civili.** A crescut permanent numărul celor care lucrau în industrie, iar trecerea de la producția manufacturieră la marea producție bazată pe utilaje a anunțat începerea revoluției industriale care în țările cehe datează din 1800, fiind legată de ramura industrială cea mai extinsă pe vremea aceea, producția textilă. Introducerea mașinii cu aburi a anticipat utilizarea utilajelor care sporeau productivitatea muncii în domeniul toarcerii și țeserii bumbacului și a lânii. Acest stadiu inițial al revoluției industriale s-a încheiat în jurul anului 1830 pentru ca în perioada 1830-1848 producția mecanică să se impună în industria textilă și alimentară, mai ales în fabricarea zahărului; odată cu construirea căilor ferate și a liniilor marine avea să înceapă și revoluția în domeniul transporturilor.

Deși încă de la sfârșitul secolului 18 reglementările de stat din monarhia habsburgică au tins spre limitarea producției de bumbac, productivitatea deosebită a **torsului mecanic** s-a impus de la sine, chiar într-o perioadă când filaturile de bumbac funcționau pe bază de acționare hidraulică în loc de acționare cu aburi. La aceasta s-a mai adăugat și **imprimarea mecanică** a țesăturilor din bumbac, care însă continuau să fie țesute manual atât datorită forței de muncă ieftine suficiente, cât și a tradiției țesutului manual de pânză. De aceea, producția de bumbac a fost adoptată repede în zonele tradiționale de pânzeturi din țările cehe – **nordul și nord-estul Cehiei, Moravia de Nord și în Silezia austriacă**. În 1841 volumul producției de pânză de in și al țesăturilor din bumbac era aproape egal, de unde rezultă că anterior

ramura netradițională a producției de bumbac cunoscuse o dezvoltare mult mai dinamică în țările cehe. La vremea aceea în Cehia de toarcerea manuală a inului se ocupau aproape 90 000 de persoane integrate în **sistemul factorial** în timp ce numai 7 500 de muncitori prelucrau o cantitate aproape identică de materie primă în filaturile mecanice de bumbac. Dacă la sfârșitul secolului 18 producția de in din țările cehe era superioară comparativ cu celelalte ramuri textile și netextile, în 1841 ea a ajuns să reprezinte doar cca un sfert din toată producția textilă. Un volum identic a fost realizat și de producția de bumbac în timp ce postavurile reprezentau volumul producției celor două ramuri la un loc. În producția de stofe din lână un rol important l-au avut regiunile **Liberec și Brno**, dintre care Brno a primit chiar numele de *„Manchester austriac"*.

În producția de sticlă și porțelan au predominat metodele tradiționale de fabricație și doar **fabrica de sticlă** a lui *J.Kavalier din Sázava* a fost prima care încă de la înființarea ei în 1837 s-a specializat exclusiv pe producția de sticlă tehnică. La început nu a fost productivă nici industria alimentară deoarece înainte de 1848 producția de zahăr din sfeclă de zahăr era de 4000 tone anual în timp ce prima **fabrică de bere** dotată modern a fost construită la *Plzen* abia în 1842. La începuturile sale se afla și exploatarea cărbunelui, iar primul **furnal înalt** pentru producția de cocs a fost ridicat în 1836 la Vítkovice. Datorită folosirii tehnologiei tradiționale de turnare bazată pe mangan *uzinele metalurgice din Křívoklat* au devenit foarte rentabile, reușind să doteze căile ferate din țările ceḩe.În 1832 orașul České Budějovice a fost legat de Linz prin prima **linie de cale ferată publică cu atelaj** de pe continentul european. În 1847 cea mai veche cale ferată pentru locomotivele cu aburi a legat Viena de minele de cărbuni din nordul Moraviei și mai târziu de minele de sare din Galiția. În 1839 a sosit la Brno primul tren, iar în 1845 la Praga. În aceeași perioadă a fost încheiată construirea principalei rețele de șosele din țările cehe, iar zece ani mai târziu au apărut cele mai importante linii de telegraf.

Cele mai vechi **uzine constructoare de mașini** din țările cehe au fost câteva mici ateliere pentru fabricarea și întreținerea utilajelor amplasate în apropierea fabricilor textile și a gărilor. Experiența legată de introducerea producției mecanizate avansate a fost adusă în țările cehe mai ales de englezi. Astfel, în scurt timp, cea mai importantă

ramură avea să devină producția de mașini cu aburi care a permis ca industria să nu mai fie dependentă de puterea hidraulică, facilitând dezvoltarea ei în marile orașe unde până atunci existau surse de energie tradiționale limitate.

Avântul producției industriale a determinat parțial și dezvoltarea agriculturii pe baze moderne, mai ales prin cererea de ofertă de lână. În prima jumătate a secolului 19 numărul de oi, parțial de rasă superioară din țările cehe reprezenta 2,5 milioane capete. Prin aducerea animalelor de prăsilă din țările situate în ținutul Alpilor s-a îmbunătățit creșterea bovinelor, totodată s-a dezvoltat cu succes producția de hamei, iar **plugul cu cormană cilindrică** inventat de *verii Veverka* a contribuit la îmbunătățirea extraordinară a calității arăturilor. Dacă creșterea oilor a frânat dezvoltarea cultivării plantelor furajere, în schimb cultura cerealelor a cunoscut o perioadă relativ bună, ajungând să producă chiar și pentru export. De aceea, în Cehia a fost creată o **rentă funciară foarte diferențiată** care i-a îmbogățit pe proprietarii celor mai productive și mai bine amplasate terenuri, contribuind la o agricultură prosperă, mai ales în a doua treime a secolului al 19.

În prima parte a secolului 19 **întreprinzătorii din industrie** au preluat rolul activ de la comercianți. Un self-mademan tipic a fost și cel mai mare mod industriaș al epocii *J.Liebig*, pânzar de meserie care în 1826 a cumpărat și a modernizat fabrica de textile de la Liberec și apoi de la Svárov. În domeniul căilor ferate s-au remarcat în deosebit *frații Klein*, în transportul naval – firma *A.Lanna* în timp ce familiile emancipate de evrei au excelat în domeniul bancar (*Š.Lämmel, familia Pečka*). Întreprinzătorii de naționalitate cehă s-au format mai ales din rândul morarilor, berarilor și al țăranilor înstăriți. Dintre ei a făcut parte constructorul de căi ferate J.Perner, unul dintre liderii civili cei mai activi ai *Unității pentru stimularea industriei din Cehia*, înființată în 1833. Unitatea a devenit o școală politică și economică a întreprinzătorilor mici și medii din țările cehe care indiferent de naționalitate aveau să se confrunte curând mai ales cu probleme sociale.

Deși poziția muncitorilor din țările cehe nu a atins niciodată momente atât de critice, ca de pildă în Anglia, iar organele de stat au avut grijă să reglementeze juridic măcar ocuparea forței de muncă a

tinerilor, deficitul locurilor de muncă, continuarea exportului de alimente și foametea din 1846-1847 au acutizat **problema socială**, estompând rivalitatea dintre proprietarii pământuri și țăranii supuși. Mișcarea grevistă a culminat în 1844 cu distrugerea utilajelor de către țesătorii de stambă și filatorii de lână de lângă Liberec, după modelul muncitorilor din fabricile engleze. Demonstrația muncitorilor de la căile ferate din Praga –Karlín din același an a fost reprimată de armată cu arme de foc. Dar până în luna martie rivalitatea socială din țările cehe avea să treacă în plan secundar datorită nevoii comune de apărare politică împotriva absolutismului lui Metternich.

II/6 *Patriotismul în perioada dinainte de martie 1848*

În primele decenii ale secolului 19 nobilimea a avut inițiativa formării unor instituții care au contribuit la modernizarea țării, indiferent că a fost vorba de acțiuni de binefacere, instituții sociale (orfelinate, aziluri de bătrâni) sau științifice. Fără îndoială cea mai importantă dintre ele a fost *Muzeul patriotic* (astăzi *Național*) înființat la Praga în 1818 din inițiativă contelui Kašpar din Šternberg. În anii '30 și '40 în mediul nobiliar au apărut și importante acțiuni de liberalizare a vieții publice (contele Lev Thun). De aceea, merită acum să ne ocupăm de profilul politic al nobilului ceh în perioada anterioară lunii martie.

Condiția de bază a nobilimii o constituia în mod necondiționat **fidelitatea față tron**, sporită în multe cazuri de serviciul militar sau oficial. Această fidelitate nu trebuia să fie și nici nu a fost identică cu relația față de statul austriac. De aceea, nobilul ceh se simțea pur și simplu legat prin fidelitatea sa personală de împărat în persoana căruia îl respecta și pe regele ceh.Uneori datorită eforturilor centralizatoare ale statului și implicit a limitării privilegiilor stărilor, de multe ori el ajungea în opoziție, fără să vadă nici o divergență între cele două poziții ale sale. Nobilul ceh considera că are datoria să reprezinte în fața suveranului și poporul ceh, perceput ca totalitatea locuitorilor din țară, indiferent de limba pe care o vorbeau. Unii aristocrați erau dispuși chiar să se gândească conform modelului britanic la extinderea treptată a drepturilor de reprezentanți ai țării și asupra membrilor orășenimii bogate și cultivate.

Unul dintre atributele exterioare ale acestor abordări patriotice a fost și interesul mai mult sau mai puțin manifest față de limba cehă

și sprijinul material și moral al mișcării naționale cehe ca expresie a eforturilor de păstrare a identității juridice și individualității regatului ceh față de măsurile de unificare ale guvernului vienez. Nobilimea era legată de patrioții cehi din generația mai veche prin interesul deosebit față de trecutul ceh – mai mult decât față de sprijinirea eforturilor lingvistice, dar argumentele istorice erau folosite ca o dovadă a continuității juridice a statului ceh. Nobilimea avea o atitudine neutră față de cele două mișcări naționale din Cehia, cehă și germană, indiferent de limba de comunicare. Ea se afla între cele două părți și încerca să medieze legătura dintre ele pentru a realiza concilierea în numele unui **popor unitar.**

Patriotismul de țară ceh (*bohemismus*) nu a fost însă numai o problemă a aristocrației. La început, au fost animați de sentimente de patriotism și marii moșieri de origine civilă, membrii straturilor superioare orășenești și o parte din intelectualii germani. Unii dintre ei au fost discipolii filozofului Bernard Bolzano care a exprimat cel mai bine esența patriotismului de țară din punct de vedere intelectual în lucrarea *Despre raportul dintre cele două naționalități din Cehia* apărută în 1816. Făcând apel la cele mai bune laturi ale naturii umane, el a încercat să oprească antagonismul ceho-german care începea să se formeze și a formulat teoria unui popor politic unitar, format din ramura cehă și ramura germană. Apartenența la Boemia ca patrie comună trebuia să fie după părerea sa superioară criteriilor etnice și lingvistice. Fidel teoriilor sale iluministe, Bolzano era convins că prin cunoaștere reciprocă, prin stăpânirea celor două limbi și mai ales prin activitatea conciliantă a oamenilor de cultură va putea fi frânată creșterea tensiunii naționale.

"De fiecare dată când cerul îi oferă ocazia fiecare ceh din mediul nostru trebuie să încerce să dovedească germanilor bună voință și dragoste; fiecare german trebuie să se poarte la fel față de ceh. Sunt convins că dacă un grup mic de oameni adunați aici se va comporta după această regulă simplă, el va fi răsplătit în fiecare clipă și mai curând decât în douăzeci de ani se va stinge și va dispărea toată ura dintre cele două naționalități din țara noastră!"

Din păcate, acest apel moral a depășit cu mult epoca.

II/7 *Patriotismul lingvistic și slavofilismul în perioada anterioară lunii martie 1948*

La început, mișcarea națională cehă s-a orientat mai ales spre cultivarea limbii, spre crearea regulilor gramaticale și spre cultivarea ei în ansamblu. Ținînd cont că pregătirea superioară și în general ascensiunea socială erau legate de folosirea limbii germane, primii patrioți s-au străduit să introducă în școli și în viața publică limba cehă. Ei au depășit sentimentul de inferioritate provocat de poziția geografică a țării lor și de cultura avansată a vecinilor germani în cele mai diferite feluri. Unul dintre ele a fost cultivarea **solidarității slave** care sublinia că cehii nu sunt izolați în Europa, ci fac parte din marea familie a popoarelor slave. Dintre ele în mod firesc în centrul atenției lor se afla Rusia, un stat slav puternic și indepedendent, încununat și de aureola victoriei asupra lui Napoleon. De aceea, prima generație de patrioți cehi (Josef Jungmann, Antonín Marek, Jan Kollár) au manifestat o rusofilie total necritică. Pur și simplu ei au trecut cu vederea laturile întunecate ale țarismului care în Europa de Apus era considerat prototipul unui sistem reacționar inuman, trezind astfel suspiciunea că sunt retrograzi și ostili față de ideile liberale moderne. Unii dintre ei chiar visau la crearea unei limbi slave comune, nefiind dispuși să accepte eventuala folosire a limbii ruse ca limbă generală de comunicare a popoarelor slave.

O altă caracteristică a fost **istorismul** exacerbat. După părerea exponenților lui, trecutul ceh glorios reprezenta o garanție a depășirii prezentului nefericit și certitudinea unui viitor nu mai puțin de glorios. Din moștenirea istoriei cehe erau invocate mai ales domnia lui Carol IV, în timpul căruia Praga devenise centrul Sfântului Imperiu Romano-German și husitismul apreciat nu atât ca o luptă religioasă, cât ca o epocă de confruntări victorioase cu germanii. De pildă, în trecut în limba cehă a umaniștilor din secolul 16 a fost găsită chiar norma limbii literare contemporane. Din aceste motive, temele istorice au făcut parte dintre cele mai cultivate și mai populare subiecte ale literaturii, poeziei și dramaturgiei cehe de atunci. Nu în ultimul rând, reminiscențele istorice ale vechii culturi au servit ca mijloc de apărare împotriva ideii preconcepute a incapacității cehilor de a atinge un nivel cultural superior. Cea mai importantă manifestare a acestui istorism a fost falsificarea pretinselor monumente literare cehe vechi *Manuscrisele de la Curtea regală și de la Zelená Hora* apărute în anii

1817 și 1818, cărora curând li s-au alăturat și alte falsuri (glosele cehe din manuscrisele medievale).

Din punct de vedere intern prima etapă a mișcării naționale s-a caracterizat printr-un **apolitism** aproape total, determinat printre altele și de temerile legate de o posibilă intervenție a poliției. Atâta timp cât timp diversele mișcări naționale din Austria se menținеau pe tărâmul lingvistic și cultural, autoritățile nu le puneau nici un fel de opreliști. Astfel, literații cehi au putut să elogieze frumusețea patriei și a fetelor ei, să colaboreze la îmbogățirea limbii prin contribuții la dicționarul monumental al lui Jungmann, să se bucure de orice carte sau firmă scrise în limba cehă. A fost, cum s-a exprimat memorialistul Jakub Malý *„idila unei parade blajine de patriotism"*. Dar idila nu avea să dureze prea mult, adică nu a depășit cumpăna anilor '20-'30. **Revolta polonă din noiembrie 1830** a însemnat prima criză a spiritului slav al cehilor. În timp ce generația mai veche îi condamna pe polonezii care se răzvrătiseră cu arma în mână împotriva Rusiei slave, tinerii au înțeles revolta lor ca o luptă pentru libertate și au susținut-o. Una dintre formele lor de simpatie a fost ajutorul acordat polonezilor care după înăbușirea revoltei au emigrat trecînd prin Cehia.

Noile tendințe s-au manifestat și în literatură, unde idila patriotică liniștită a fost tulburată de personalitatea romantică a poetului ceh Karel Hynek Mácha, al cărui poem *Mai* (1836) a abordat problemele fundamentale ale existenței omenești în locul unei parade ieftine patriotarde. Față de tendințele de până atunci în literatura cehă s-a manifestat și un curent practic, ai cărui adepți erau conștienți că pe lângă editarea de lucrări generale de popularizare, trebuiau traduse și opere artistice pentru a fi dovedită capacitatea limbii cehe. Încă din 1820 a apărut proiectul unei enciclopedii cehe care deocamdată nu a reușit, dar urmarea ei a fost înființarea societății **Matice Česká** la 1 ianuarie 1831 care a devenit principala editură unde apărea literatura beletristică și științifică originală.

În anii '30 s-a produs un avânt fără precedent al mișcării cehe naționale. În 1837 František Palacký scria în paginile revistei muzeului că în urmă cu zece ani *„limba cehă era neglijată și exclusă din viața publică, din școli și cancelarii – toată cultura noastră, mișcarea de idei, iar fiecare schimbare a vieții spirituale, ba chiar și întreaga administrație civilă sunt exprimate și mediate prin altă limbă"*.

Această recriminare, pe fundalul căreia s-a produs dezvoltarea contemporană nu a fost însă pentru el prilej de autoglorificare, ci de

elaborare conștientă a unui nou program de viitor. La întrebarea „*Ce vrem acum?*" el a răspuns: „*Am dori să progresăm. Până acum în opera noastră considerentele de limbă au avut prioritate în fața altora... Dar acum, când în privința limbii am ajuns deja aproape la același nivel cu celelalte popoare cultivate, ne așteaptă o altă muncă și o altă obligație, adică trebuie să ne ocupăm în principal de esența lucrurilor și să ne străduim să intrăm în competiție cu aceste popoare pentru a câștiga laurii unei adevărate culturi pe plan științific, artistic și industrial*".

II/8 Viața politică în țările cehe în perioada înainte de martie 1848

Odată cu revenirea la „miezul lucrurilor", adică la cercetarea științifică propriu-zisă și la problemele reale ale vieții, mișcarea națională a început să se politizeze în mod evident. Se putea bănui că terminologia patriotică care se păstrase dobândise un conținut nou, iar noțiunea de patriot a început să se identifice cu noțiunea de cetățean. Patrioții din tânăra generație considerau deja împlinită misiunea lor de a salva limba, iar acum își îndreptau atenția spre problemele importante și mai generale ale epocii. Un rol important în acest proces l-a avut excelentul jurnalist ceh **Karel Havlíček Borovský**, în a cărui operă sunt evidente toate transformările amintite. El a respins ironic idilismul sentimental și patriotic de până atunci în usturătoare critică a nuvelei lui Tyl *Ultimul ceh* (1845), prin care de fapt a pus capăt obligativității de până atunci a elogierii fiecărei cărți cehe nou apărute. Caracteristică pentru Havlíček a fost poziția lui permanent critică, respingerea frazelor patriotice și sublinierea nevoii unei activități pozitive reale:

„*Ar fi deja timpul ca patriotismul nostru să binevoiască să treacă în sfârșit din gură în mâini și trup pentru a ne comporta mai mult din dragoste pentru popor decât a vorbi despre această dragoste pentru că stimularea patriotismului ne face să uităm de instruirea poporului*".

Fidel atitudinii sale pragmatice, Havlíček s-a hotărît să cerceteze și în practică bazele reale ale solidarității slave. În acest scop, el a plecat prin Polonia în Rusia unde un timp a locuit și a lucrat ca educator particular. Concluziile deprimante ale acestei experiențe sunt prezentate în articolul *Slav și Ceh* (1846). În articol Havlíček a respins

ca nereală concepția de popor slav unitar și a abordat un punct de vedere exclusiv ceh: *„Pe scurt, declar cu mândrie națională: Sunt ceh, dar niciodată: Sunt slav"*. Cu aceeași conștiință de sine și-a încheiat socotelile cu bohemismul aristocratic supraviețuitor și Jakub Malý. În 1845 contele Josef Matyáš Thun a editat o broșură despre slavismul în Cehia în care a susținut drepturile naționalității cehe.În această lucrare pentru care a fost ridicat în slăvi în anii '30, el a declarat că în sens național nu se simte a fi nici ceh, nici german, *„sondern nur ein Böhme"*, o frază intraductibilă în limba cehă. În răspunsul lui Jakub Malý se poate simți deja clar spiritul naționalismului ceh modern care în continuare nu dorea să se mulțumească cu simpla egalitate în drepturi a celor două popoare care trăiau în Cehia, ci încerca să impună o hegemonie:

„Păcat că pentru o consolidare mai mare a unității noastre nu ne putem numi și noi <Böhmen>; din păcate limba noastră nu are acest cuvânt și de aceea trebuie să încetăm a ne numi cehi. Dar în realitate nu cunosc un nume mai onorabil și mai glorios decât numele de ceh. Este numele unui popor curajos și viguros care în secolele trecute s-a aflat înaintea germanilor în privința culturii"

De descompunerea bohemismului este legată și naționalizarea instituțiilor țării care până atunci fuseseră bilingve. Dintre acestea în timpul lui František Palacký **muzeul** a devenit pur și simplu centrul eforturilor naționale , iar în a doua jumătate a anilor 40 un proces similar a avut loc în cadrul *Průmyslové jednoty* (Unității industriale). Aici după 1844 a fost creat un partid ceh care a reușit să preia conducerea secției „de educație industrială" și să lupte pentru înființarea școlii industriale cehe. În ciuda eșecului acestor eforturi, a fost însă important că aici s-a format viitorul nucleu liberal al politicienilor cehi (Antonín Strobach, Pravoslav Trojan, František Ladislav Rieger) care au debutat aici în discursurile publice și competițiile oratorice. Un alt centru politic al liberalilor cehi a fost *Beseda měšťanská* din Praga înființată în 1845, urmată de crearea unor societăți similare în alte orașe cehe.

Chiar la sfârșitul perioadei dinaintea lunii martie a început să se manifeste mai activ pe scena politică și opoziția nobililor din **parlamentul țărilor cehe** care revendica competențe mai mari pentru acest organ de reprezentare exclusivă a stărilor. Ideea de lărgire a lui și cu reprezentanți ai orășenimii a rămas singulară și nu a reușit

să se impună. În acest context, stările au adresat lui František Palacký rugămintea de a face o prezentare istorică a transformărilor prin care trecuse societatea cehă. Istoriograful le-a răspuns, dar a folosit prilejul pentru a-și exprima și propriile sale convingeri liberale potrivit cărora

„inițial baza stărilor feudale a constituit-o superioritatea materială a indivizilor, dar odată cu progresul mecanicii și al fizicii această bază a dispărut și nu mai poate fi înlocuită: presupun că trebuie să apreciez în mod constant că în vremurile noastre stările feudale nu au și nu vor mai avea condiții pentru a se menține în continuare și prin urmare orice încercare de a le păstra în forma lor veche sau de a le reda viață se vor izbi de neputință"

Simultan, în aripa politică opusă a început să se formeze **tabăra radical-democrată** a studenților și micilor meseriași, al cărei centru important a fost asociația secretă *Repeal* (numită după modelul irlandez). Prin urmare, în a doua parte a anilor '40 neliniștea elementelor active politic din sânul poporului ceh provocată de situația dată a început să se manifeste prin acțiuni politice concrete, deși relativ timide. La aceasta mai trebuie adăugat și faptul că mediul rural care până atunci fusese indiferent, conservând o nemulțumire latentă a fost trezit din letargia sa de criza cerealelor.

III. EUROPA ȘI ȚĂRILE CEHE ÎN PERIOADA „PRIMĂVERII POPOARELOR"

III/1 Revoluția din anul 1848/1849

În ajunul anului 1848 aproape toată Europa a simțit cât de pripită fusese exclamația împăratului austriac Francisc I care proclamase cândva: *„Eu și Metternich vom supraviețui"*. Prin această exclamație suveranul se gândise la sistemul contrarevoluționar al Sfintei Alianțe, iar în cazul său această sentință profetică nu s-a îndeplinit (Francisc I a murit în 1835). Dar Cancelarului Metternich i-a fost sortit să trăiască valurile revoluționare puternice – reminiscențe ale Marii revoluții franceze – pe care a încercat să le stăvilească zadarnic prin opera sa de o viață întreagă. Preludiul exploziei care a zguduit Europa a devenit victoria cantoanelor liberal-democrate asupra conservatorilor (*Sonderbund)* în războiul civil din Elveția în 1846.

În ianuarie 1848 au izbucnit frământări la Palermo și Neapole (*Regatul celor două Sicilii*) care au avut drept consecință proclamarea constituției. Semnalul definitiv pentru ofensiva revoluționară a fost dat însă de la **Paris**. În noaptea spre 24 februarie 1848 în oraș au fost ridicate baricade, iar monarhia lui Ludovic- Filip de Orléans s-a prăbușit fără a opune rezistență. La 25 februarie Franța a fost proclamată republică. Adunarea constituantă nou aleasă a refuzat însă să rezolve radical problema socială, ceea ce indirect a provocat **revolta din iunie** a muncitorilor parizieni, reprimată militar de generalul Cavaignac: În decembrie 1848 Ludovic Napoleon Bonaparte, nepotul lui Napoleon I, a fost ales președinte al republicii. În 1852 el a pus la cale o **lovitură de stat** și s-a proclamat împărat sub numele de Napoleon III.

Revoluția a grăbit într-un mod neobișnuit **renașterea națională italiană** (*risorgimento*).Populația din Peninsula Apenină spera că la conducerea ei va ajunge papa Pius IX (care și-a revenit repede din aceste vise patriotice) sau regele Sardiniei, Carol Albert din familia Savoya. În urma răscoalei de la Milano și Veneția unitățile militare austriece s-au retras pe un teritoriu nu prea mare, dar foarte bine fortificat cuprins între râurile Adda (afluent stâng al Padului N.T) și Adige (afluentul drept al Padului N.T). *Sardinienii* care au ocupat Milano, înaintând apoi spre Veneția au fost înfrânți la 25 iulie 1848 de mareșalul Radecký la **Custozza**. După un armistițiu de câteva luni Carol Albert a suferit o înfrângere zdrobitoare la 23 martie 1849 la Novarra și a renunțat la tronul Sardiniei în avantajul nepotului său Victor Emannuel II care a încheiat pace cu Radecký. Detașamentele austriece, franceze, spaniole și napolitane au cucerit și ultimele două redute revoluționare din Italia: **Veneția** și **Roma.**

În Germania liberalii au preluat tradiția adunării federale de la Frankfurt pe Main și la 31 martie 1848 au convocat *Parlamentul provizoriu (Vorparlament)* care trebuia să hotărască în legătură cu elaborarea unei constituții unice, cu includerea alegerilor din întreaga Germanie în dezbaterile parlamentului și cu proclamarea statului federal. Parlamentul german ales și-a început activitatea la 18 mai. El a încercat să impună nu numai concepția de unificare a micii Germanii care nu includea Austria, ci și crearea marii Germanii, adică unificarea tuturor țărilor din federația germană de până atunci, inclusiv a țărilor din regiunea Alpilor din Austria, din Cehia, Moravia și Silezia. În acest context, etnia cehă trebuia să primească recunoașterea unei

anumite autonomii culturale. În felul acesta, parlamentul de la Frankfurt și-a format adversari pe ambele fronturi. Împotriva lui se afla nu numai dinastia care încerca să-și păstreze cât mai multe drepturi absolutiste, dar și liberalii de naționalitate negermană care se temeau de tendințele sigure de germanizare ale viitorului stat german

Tulburat de certurile dintre adepții de dreapta și de stânga pe de o parte și între *„Marii germani"* și *„Micii germani"* pe de altă parte, parlamentul de la Frankfurt nu a putut influența în mod real desfășurarea evenimentelor. Nici guvernul central provizoriu instituit de el (în frunte cu **administratorul imperial** arhiducele Ioan, fratele mai tânăr al defunctului împărat Francisc I) nu avea suficientă putere ca să își impună planurile. În schimb, a oferit ajutor militar populației germane din Schleswig care se revoltase împotriva unirii țării cu regatul danez. Deși în iulie 1848 regele Prusiei Frederic Wilhelm IV a fost obligat de Rusia și Anglia să încheie un armistițiu cu Danemarca, el nu a pierdut simpatia adunării de la Frankfurt. După ce la începutul anului 1849 s-a impus concepția de unificare a micii Germanii, a fost adoptată pe bază de vot constituția federală, iar titlul de **împărat ereditar german** a fost oferit regelui Prusiei. Acesta însă l-a refuzat din solidaritate dinastică și armatele lui au reprimat mișcarea radical-democratică din Saxonia, Falc și Baden. Liderii mișcării au fost executați sau arestați, iar restul de deputați ai parlamentului de la Frankfurt – împrăștiați cu forța.

III/2 Revoluția din 1848-1849 în Austria

Valul revoluționar care a străbătut Europa de Vest și Centrală în anul 1848 nu a ocolit firește nici imperiul austriac. La 13 martie la **Viena a izbucnit o revoltă** la care studenții și orășenii au cerut (pe lângă arme) mai ales retragerea odiosului Metternich care întruchipa sechelele fostului regim. Acest regim, incapabil să-și apere propria existență, s-a prăbușit aproape fără a opune nici o rezistență. Încă de la 14 martie împăratul a promis reforme liberale fundamentale, iar a doua zi a fost emisă o declarație constituțională. **Cancelariile de la curte** de până atunci s-au transformat în **ministere** de tip modern, iar în locul lui Metternich în fruntea guvernului a fost adus contele F.A.Kolovrat, deși personalitatea cea mai marcantă a cabinetului a fost ministrul de Interne Franz von Pillersdorf. Noul guvern nu avea o situație de loc ușoară: numeroasele revendicări liberale și naționale, problema

șerbilor nerezolvată, la care s-au adăugat nerăbdarea cetățenilor care după mai mult de treizeci de ani de rigiditate așteptau soluții energice și rapide, radicalismul crescând al studenților, nivelul scăzut al educației politice a majorității populației – toate acestea în contextul evenimentelor care se precipitau – au creat o problemă aproape irezolvabilă. În plus, jumătatea maghiară a puterii a adoptat deschis calea autonomiei, dacă nu chiar desprinderea. În planul politicii externe, în afara războiului din Italia, era importantă atitudinea pe care Austria urma să o adopte față de eforturile germane de unificare.

La început, guvernul a încercat să ocolească cu mai mult sau mai puțin succes aceste obstacole. La 17 martie a fost creat un minister special responsabil de Ungaria, la 9 aprilie a fost dat acordul în legătură cu organizarea de alegeri pentru *adunarea națională* de la Frankfurt și în sfârșit la 25 aprilie puterea guvernamentală a emis constituția care a intrat în istorie sub numele creatorului ei de **constituția Pillersdorf.** În sfârșit, la 8 mai a fost publicat regulamentul alegerilor pentru viitorul *parlament al imperiului.* El urma să fie constituit din două camere – camera superioară formată din marii latifundiari și membrii numiți de împărat, în timp ce dreptul de a alege în camera inferioară era legat de taxe și impozite relativ ridicate. În plus, constituția lăsa împăratului dreptul de veto față de hotărârile celor două camere. Aceste restricții, la care s-au adăugat și altele, au provocat nemulțumire la Viena. Pe de altă parte, liberalii și democrații militau pentru anexarea Austriei la Germania democratică unificată. Neliniștea a culminat cu izbucnirea unei **noi revolte la Viena** în luna mai, în urma căreia curtea imperială a fugit din orașul de rezidență la Innsbruck. La Viena puterea a fost preluată provizoriu de un *Comitet de siguranță* care a revocat constituția și s-a autoproclamat organ constituant.

În iunie ministrul de Justiție baronul Anton von Doblhoff-Dier a fost împuternicit cu formarea noului guvern, iar în cabinetul lui fotoliul de ministru al Justiției a fost ocupat de avocatul vienez Alexander Bach care avea să imprime stilul său istoriei Austriei pentru următorii zeci de ani. La 22 iulie a avut loc în sfârșit deschiderea oficială a parlamentului imperiului care imediat a început să dezbată problema anulării robotei și forma noii constituții. În acest an furtunos principalul sprijin al dinastiei a fost armata – în afară de prințul Alfred Windischgrätz în Cehia și de armatele banului croat Josef Jelačič care se pregăteau să reprime revolta maghiarilor– ea a fost reprezentată mai ales de armata din nordul Italiei condusă de legendarul comandant

de oști mareșalul Václav Radecký din Radec care tocmai începuse o ofensivă decisivă *„În tabăra ta se află Austria"* a exprimat metaforic speranțele sale legate de Radecký poetul Franz Grillparzer, iar Johann Strauss tatăl a preaslăvit numele lui în celebrul marș care îi poartă numele.

Între timp, dezbaterile din parlament au ajuns să fie umbrite tot mai mult de revoluția din Ungaria și tocmai atitudinea față de revoluție a împărțit parlamentul în două tabere opuse. În timp ce la stânga liberalii, adepții Marii Germanii, simpatizau deschis cu revoluționarii maghiari, deputații slavi erau neliniștiți de metoda de maghiarizare dură aplicată naționalităților slave din Ungaria. În plus, slavii din jumătatea de apus a imperiului (mai ales cehii) se temeau să nu își piardă identitatea națională prin integrarea Austriei în Germania unită. În această situație, deputații slavi au găsit sprijin doar în crearea unei **Austrii independente** de Germania și întrucât guvernul central al imperiului (în afara lipsei sale reale de putere) se orienta spre Germania și Ungaria, și-au legat speranțele de dinastie, ceea ce le-a creat faima de retrograzi și contrarevoluționari în ochii stângii democrate. În parlamentul imperiului s-a produs un conflict deschis în problema admiterii delegației maghiare care vroia să solicite aici protecție contra armatei lui Jelačič aflată în drum spre Budapesta. După ce aripa dreapta slavă a zădărnicit această tentativă prin rezistența ei, ura generală împotriva deputaților slavi a căpătat o asemenea amploare încât ei au preferat să părăsească Viena în interesul propriei lor siguranțe. În plus, **în octombrie 1848,** la Viena au fost ridicate din nou baricade, iar mulțimea l-a spânzurat de felinar pe ministrul de Război Latour pe care îl considera răspunzător de campania militară împotriva Ungariei. În această situație, curtea a părăsit din nou orașul de reședință și s-a refugiat la arhiepiscopia din Olomouc. Rămasă singură, Viena a trecut complet de partea revoluției: în oraș a sosit o delegație de la Frankfurt, iar pe de altă parte se apropia armata revoluționară maghiară. După înfrângerea maghiarilor de lângă **Schwechat** și bombardarea Vienei de către trupele prințului Windischgrätz orașul a capitulat, iar la 1 noiembrie pe turnul catedralei Sf.Ștefan a fost arborat din nou drapelul galben și negru al imperiului în locul tricolorului marii Germanii.

Noua ședință a parlamentului imperiului nu a mai fost convocată la Viena deoarece nu era sigură, ci la castelul arhiepiscopal din **Kroměříž.** În dezbaterile care au început la 28 noiembrie parlamentul

a continuat să **pregătească constituția** care se baza pe principiile liberalismului francez și american. Proiectul prevedea introducerea unei serii întregi de prevederi democratice, ca de pildă egalitatea cetățenilor în fața legii, suprimarea privilegiilor nobililor, legiferarea serviciului militar obligatoriu, eliminarea pedepsei cu moartea și altele. Dintre politicienii cehi la Kroměříž s-a remarcat mai ales Francisc Ladislav Rieger prin pledoaria sa în legătură cu proiectul primului articol din constituție, care prevedea că sursa întregii puteri din stat este poporul. Valul revoluționar de pe teritoriul imperiului austriac a început din nou să se stingă. La 2 decembrie 1848 la palatul din Olomouc, împăratul Ferdinand a abdicat în favoarea nepotului său **Franz Joseph I**, iar în decretul prin care anunța urcarea sa pe tron, noul suveran nu s-a mai întitulat *„împărat constituțional austriac"*, ci în titulatură a reapărut formula *„din grația lui Dumnezeu"*. Temerile că tânărul suveran, neafectat de promisiunile constituționale ale predecesorului său va institui un regim dur, aveau să se împlinească curând. La 7 martie 1849 în Kroměříž au intrat unități militare și deputații au fost anunțați că împăratul va dizolva parlamentul și va prelua personal inițiativa constituantă. Totodată, noua constituție a fost din nou impusă fără acordul parlamentului *(constituția lui Stadion)*

În această perioadă soarta mișcării naționale italiene și mai ales a celei maghiare era deja hotărâtă. În Ungaria, guvernul lui L.Battyány și L.Kossuth a obținut sprijinul general în urma abolirii obligațiilor feudale și a unor victorii militare asupra armatei imperiale. Deoarece au ezitat însă să treacă la parcelarea marilor moșii, straturile mai puțin înstărite ale populației rurale au încetat să mai fie interesate de mersul revoluției. De asemenea, legea privind egalitatea tuturor naționalităților din Ungaria (28 iunie 1849) a venit prea târziu deoarece în vremea aceea naționalitățile nemaghiare participau deja la acțiunile de luptă împotriva armatei revoluționare maghiare. Ajunsă într-o situație disperată, mai ales după invazia în țară a numeroase detașamente rusești, ea a depus armele la **Világoš** la 13 august 1849. Poziția guvernului vienez s-a consolidat, libertățile constituționale au fost limitate treptat până când la finele anului 1851 a fost *suspendată* constituția lui Stadion și reinstaurat stilul absolutist de guvernare.

III/3 Începutul revoluției în țările cehe

La sfârșitul lui decembrie 1847 tânărul Josef Václav Frič, una dintre personalitățile remarcabile ale anului furtunos care tocmai avea să

începă își nota în jurnalul său o frază care exprimă elocvent nemulțumirea față de situația dată și dă frâu liber radicalismului său viitor:

„Da, am cutreierat și am cunoscut cârciumile și cafenelele pragheze și singurul lucru care m-a interesat a fost aproape certitudinea că peste câțiva ani ne vom încăiera – Da, să ne încăierăm –aceasta este singura mea idee salvatoare"

Frič și prietenii săi nu au așteptat prea mult, deoarece evenimentele s-au precipitat mai repede decât își închipuiseră. La sfârșitul lui februarie 1848 la Praga au sosit primele vești despre revoluția de la Paris și asociația Repeal a convocat pentru 11 martie o întâlnire publică a cetățenilor praghezi la **Svatováclavské lázně** (cartier în Praga N.T) La această adunare a fost întocmită **o petiție către împărat** cuprinzând revendicările cehilor care astfel a devenit primul program politic modern ceh. Petiția cuprindea **revendicări de limbă** (statut egal pentru limba cehă și limba germană), **revendicări de drept statal** (recunoașterea și consolidarea unității țărilor coroanei cehe) și **liberale** (o reprezentare mai largă a orașelor și districtelor rurale în parlamentul țării, autonomie la nivel de oraș și comună, caracter public al dezbaterilor judiciare, reglementarea relațiilor supușilor e). Redactarea definitivă a acestui document a fost încredințată **comitetului de la Svatováclavské lázně** format din 24 de membri care a continuat să funcționeze și după ce și-a îndeplinit misiunea: ulterior (la 10 aprilie), după ce a fost lărgit cu încă 100 de membri, el a devenit unul dintre cele mai importante organe politice ale țării sub numele de **Comitetul național**.

Dar evenimentele continuau să se precipite. Vestea despre căderea odiosului Metternich și promisiunea unor libertăți constituționale au provocat la Praga un mare entuziasm care răzbate și din cuvintele emoționate ale lui Karel Havlíček:

„Ca într-un vis neașteptat au avut loc noi și imense transformări: ieri mai eram copii sub protecția nelimitată a poliției, cenzurei și magistraților noștri, astăzi suntem oameni liberi..."

La 19 martie o delegație a plecat la Viena pentru a prezenta o petiție cu revendicările cehe. Desfășurarea rapidă a evenimentelor este dovedită de faptul că, deși petiția nu a fost respinsă de guvern, răspunsul lui parțial evaziv (care printre altele a amânat revendicările de stat de drept) a fost considerat la Praga insuficient. Sub presiunea opiniei publice a fost întocmită o nouă petiție care sublinia **legătura**

de drept statal care trebuia să existe între țările coroanei cehe, un organ de reprezentare modern, ales liber și un minister cu responsabilăți speciale.

Împăratul a răspuns la aceste revendicări prin **scrisoarea cabinetului** din 8 aprilie care a dat curs favorabil majorității punctelor din cea de-a doua petiție. Acest document a fost primit în Cehia cu mari speranțe și denumit emfatic Magna charta a viitoarelor libertăți cehe. În aprilie 1848 s-a încheiat însă prima fază idilică a revoluției, când după căderea dușmanului comun și aplicarea libertăților fundamentale, au izbucnit în prim plan toate celelalte divergențe care deocamdată mocneau. Dintre ele, pe primul loc s-a aflat problema națională. Încă în „perioada de miere a revoluției" respectiv în martie 1848 se întrunise adunarea comună a scriitorilor cehi și germani care proclamase solidaritatea celor două naționalități în țară, dar o lună mai târziu nu se mai putea vorbi despre așa ceva. Fitilul l-a aprins atitudinea cehilor față de **unitatea națională și de stat germană** pregătită la Frankfurt pe Main.

František Palacký a primit **invitația** de a participa la dezbaterile de la Frankfurt pe Main, dar acceptarea ei ar fi însemnat acordul cehilor de a fi incluși în Germania unită. Palacký a refuzat invitația prin **scrisoare publică** din 11 aprilie; răspunsul său a cuprins direcțiile fundamentale ale politicii cehe pentru următoarele decenii. Însuflețit de intenții liberale, Palacký a respins mai întâi ideea unui stat de drept ceho-german și a explicat că în evul mediu Cehia fusese inclusă în imperiu doar pe baza unor simple legături între suverani care nu puteau fi obligatorii pentru popoarele moderne libere. În alte pasaje din scrisoare, el a depășit orizontul îngust ceh și a prezentat concepția sa în problema central-europeană. El a definit Europa Centrală ca spațiul cuprins între Rusia și Germania, locuit de popoare mici, incapabile de a avea o existență de stat indepedentă, pentru care Germania și Rusia reprezintau același pericol. Palacký considera că singurul garant al dezvoltării lor libere o constituia existența unui imperiu austriac puternic pe care tocmai adunarea de la Frankfurt încerca să îl integreze în Germania, distrugându-l de fapt. De aceea în calitate de „*Ceh de origine slavă*" care însă „*cu toată dragostea sa fierbinte față de poporul său apreciază mai mult binele omenesc și științific decât binele național*" František Palacký a notat aici o frază citată frecvent: „*În mod sigur, dacă statul austriac nu ar fi existat de multă vreme, ar fi trebuit ca în interesul Europei și al umanității să*

contribuim la crearea lui cât mai repede". Trebuie însă subliniat că istoricul ceh și-a imaginat Austria ca o țară federalizată, care are un tratament corect față de toate naționalitățile ei.

Ca o reacție la acest document care a stârnit mare vâlvă în Cehia, germanii cehi au înființat o **asociație constituțională** germană, ai cărei reprezentanți au ieșit din Comitetul național. Neliniștitor pentru germani era faptul că eforturile cehe care până atunci fuseseră disimulate tactic sub forma unor revendicări cu precădere lingvistice și culturale, dobândeau acum un caracter clar politic. Era evident că se punea problema care dintre cele două naționalități va cuceri o poziție dominantă în țară. În plus, sub influența evenimentelor, orașele cehe și-au pierdut repede aspectul german exterior, limba cehă a pătruns în opinia publică, în cadrul *Gărzilor naționale* s-au format și unități armate cehe, cu alte cuvinte în locul unui grup etnic nesemnificativ la ale cărui eforturi literare nemții priveau cu o îngăduință binevoitoare a apărut un popor modern conștient de valoarea lui.

În această situație, guvernul l-a revocat pe guvernatorul de până atunci contele Rudolf Stadion, numind în locul său la 1 mai în funcția de administrator al guberniei cehe pe contele Lev Thun, un aristocrat liberal, cunoscut simpatizant al mișcării cehe. Venirea lui a creat mari speranțe care curând aveau să se transforme în reversul lor. Ziarele mai radicale au comentat chiar că noul administrator ar fi trebuit să poarte numele unui alt animal decât leul regal. Atitudinile care înainte de izbucnirea revoluției erau bine primite au devenit insuficiente. Totuși, Thun a început să pregătească **formarea guvernului ceh independent.** Atitudinea opiniei publice față de *consiliul guvernamental ceh* provizoriu numit de el a fost însă contradictorie deoarece sub impresia revoltei din luna mai de la Viena se crease și o tabără politică cehă. În timp ce politicienii liberali cehi au salutat acest organ ca un mod de a consolida indepedența statală a țărilor cehe, democrații mai radicali au văzut în el un vârf de lance îndreptat împotriva revoluționarilor vienezi.

La începutul lui iunie 1848 la Praga s-a întrunit **Congresul slav** conceput ca o contrapondere față de parlamentul de la Franfurt pe Main, care sub influența lui František Palacký și a adepților lui s-a limitat doar la reprezentanții naționalităților slave din Austria. Nici în timpul dezbaterilor delegații la congres nu au abandonat platforma statului austriac (*programul austroslav)* și au solicitat o Austrie corectă față de naționalități și federalizată.

III/4 *De la revolta din ziua de rusalii a lui 1848 la complotul din august 1849*

În contextul euforiei slave care a cuprins Praga în perioada organizării congresului și cealaltă parte se pregătea să intre în acțiune. Comandantul militar din Cehia prințul Alfred Windischgrätz care tânjea după laurii cuceriți de Radecký în Italia a încercat să dea o lovitură revoluționară la Praga, creându-și astfel un front sigur pentru campania împotriva Austriei. În atmosfera din Praga saturată de praf de pușcă, era suficientă o cât de mică scânteie pentru a izbucni explozia. Aceasta a devenit ciocnirea mai mult sau mai puțin întâmplătoare dintre armată și oamenii care se întorceau de la **liturghia de fraternizare** din Václavské náměstí. În Praga a izbucnit o luptă deschisă și s-au ridicat baricade care au fost ocupate de studenți înarmați conduși de tânărul Josef Václav Frič. Superioritatea tactică și materială a armatei s-a impus însă repede. În primul rând s-a dovedit că operațiile militare se desfășurau după un plan elaborat dinainte: principalele forțe s-au retras în poziții pregătite pe malul stâng al Vltavei, iar în Staré și Nové Město soldații s-au limitat să controleze doar arterele principale de comunicație. Așa s-a întâmplat că nu s-au purtat de loc lupte pentru cea mai mare parte a baricadelor care fuseseră construite fără nici un plan, cu excepția baricadei din turnul podului din Staré Město care închidea o trecere importrantă peste râu. Apoi, după ce armata a început să bombardeze orașul din Letná și Petřín, Praga a capitulat la 17 iunie. Ca un fel de avertisment pentru viitor a apărut neputința reprezentanților guvernului constituțional trimiși la Praga pentru a calma situația care nu au fost luați în seamă de comandanții militari.

Revolta pragheză care a avut loc în ziua de rusalii a devenit obiectul unor discuții foarte diferite și de multe ori contradictorii. Pe de o parte a fost exagerat caracterul ei eroic (luptele au costat 43 de vieți omenești din tabăra răsculaților), pe de altă parte ea a fost bagatelizată pe nedrept. Liberalii în frunte cu Palacký au văzut că aceste ciocniri fuseseră provocate de faptul că dieta țării care trebuia să garanteze poziția specială de drept statal a țărilor cehe în cadrul monarhiei nu se întrunise niciodată și în afara provocatorilor vina a fost pusă pe seama „faptelor nebunești ale tânărului Frič și tovarășilor săi". Frič însuși a apreciat pozitiv revolta dintr-o perspectivă mai largă:

..."*Dacă grupul nostru cel mic, dar curajos din Praga...nu ar fi reușit nimic altceva decât ca poporul nostru înviat și trezit să înceteze de a*

mai fi o adunare de filistini ...cu siguranță că ar fi ajutat cauzei noastre și ar fi contribuit la buna noastră faimă"

Este adevărat că înfrângerea răscoalei și anchetele care au urmat fără să conducă la nici un rezultat în legătură cu acest „complot ramificat" au prilejuit organizarea unor intervenții anti-cehe, cum a fost desființarea Comitetului național la 26 iunie și dizolvarea corpului înarmat ceh *Solidaritatea*. De asemenea, în contextul revoltelor pragheze s-a manifestat tragic ruptura dintre liberalii germani și cehi. Nemții care îi condamnau pe cehi pentru pretinsul lor antirevoluționarism au salutat de fapt înăbușirea revoltei.

Această sciziune s-a acutizat și în tabăra cehă sub influența revoluției de la Viena din luna octombrie. Grupurile de radicali din asociația *Slovanská Lipa* simpatizau cu Viena în timp ce liberalii (Karel Havlíček) și partidul conservator care se năștea (Jan Erazim Vocel) îi învinuiau de trădarea intereselor naționale. Între deputații cehi din parlamentul imperiului liberalii au avut o superioritate netă, iar activitatea lor în acest organism nu a fost lipsită de importanță. De pildă, ei au impus anularea robotei și legiferarea unor libertăți cetățenești. Remarcabil, chiar dacă irealizabil, a fost și proiectul lui Palacký de federalizare a Austriei, nu pe baze istorice sau de drept statal, ci pe considerente etnice, el proclamând pentru prima oară necesitatea unei legături statale a cehilor și slovacilor. Dar prin sprijinirea guvernului în problemele maghiare și prin disponibilitatea de a se alia cu elementele conservatoare, cu prețul impunerii unor revendicări de drept statal, ei au meritat critica democraților radicali de acasă. Polemicile dintre cele două grupări au continuat să acopere paginile ziarelor cehe chiar și după dizolvarea parlamentului imperiului.

Radicalismul ceh s-a sfârșit odată cu pregătirile romantico-diletantiste de răsturnare, respectiv cu **complotul din mai** 1849, în urma căruia a fost decretată starea de asediu în orașul Praga și arestați politicienii democrați. Sub presiunea orientării guvernamentale tot mai critice au fost reduși la tăcere și liberalii – F.Palacký s-a retras în munca științifică, F.L.Rieger a plecat în străinătate, iar alții, ca de pildă, Václav Vladivoj Tomek au trecut deschis de partea guvernului. În tabăra părăsită a rămas până la urmă numai de K. Havlíček care a luptat împotriva interdicției repetate de editare a ziarelor lui și a apărat cu energie principiile liberale. Dar și el a pierdut lupta, iar la sfârșitul lui 1851 a fost deportat forțat la Brixen.

IV. ASCENSIUNEA ŞI CĂDEREA ABSOLUTISMULUI LUI BACH

IV/1 Austria în politica europeană a perioadei 1848-1859

Din toamna lui 1848 politica externă austriacă condusă de prinţul Felix Schwarzenberg a fost dominată de ideea refacerii **poziţiei de mare putere** a monarhiei. Aceasta se putea realiza prin crearea unui imperiu de şaptezeci de milioane de locuitori care să includă Germania unificată sub patronatul austriac. Rivalul tradiţional în regiune era Prusia, al cărei rege nu intenţiona să renunţe la rolul său în procesul de unificare a Germaniei, deşi refuzase coroana de împărat oferită de parlamentul de la Frankfurt. Printr-o presiune concertată, membrii familiei Schwarzenberg au reuşit să determine Prusia ca la tratativele de la Olomouc din noiembrie 1850 să fie de acord cu refacerea federaţiei germane în forma ei din prima parte a secolului. Dar, gândul răzbunării pentru „umilinţa de la Olomouc" avea să stăpânească politica prusacă faţă de Austria până la hotărârea definitivă din 1866.

Schwarzenberg a murit la 5 aprilie 1852 şi conducerea politicii externe a fost preluată de tânărul împărat. Prima criză externă pe care a trebuit să o rezolve a fost **Războiul Crimeii.** Iniţial acest conflict a izbucnit (1853) ca un război între Turcia şi Rusia. Rusia, care în mod tradiţional, se erija în apărătorul creştinilor ortodocşi, spera să se îmbogăţească cu un nou teritoriu, aparţinând Turciei. Franţa împreună cu Anglia nu doreau să asiste pasiv la ascensiunea puterii Rusiei şi au trecut de partea Imperiului otoman. În 1854 escadrilele lor au ieşit în largul Mării Negre, iar trupele lor expediţionare au debarcat în Crimeea. În anul următor, la coaliţia antirusă s-a aliat şi regatul Sardiniei, astfel încât conflictul iniţial local s-a transformat într-un război european. Superioritatea aliaţilor înarmaţi modern faţă de armata şi de flota rusă învechită era incontestabilă; după cucerirea Sevastopolului, Rusia a fost nevoită să-şi recunoască înfrângerea şi la **congresul de pace de la Paris** din 1856 a renunţat la controlul Dunării. Nu a reuşit să treacă sub protectoratul ei nici principatele Moldovei şi Valahiei, a pierdut sudul Basarabiei, după cum a fost obligată să fie de acord şi cu controlul internaţional asupra navigaţiei pe Dunăre.

La începutul războiului Rusia a încercat să obţină sprijinul Austriei sau cel puţin neutralitatea ei ca o formă de recunoştinţă pentru ajutorul militar pe care i-l acordase la înăbuşirea revoluţiei maghiare. Împăratul Franz Joseph I suporta foarte greu ideea că fusese obligat

să fie de acord cu o intervenție străină și de aceea s-a hotărât să adopte o politică indepedentă în conflictul care se prefigura. Austria nu s-a aliat cu coaliția antirusă, dar în mod ultimativ a obligat Petrogradul **să evacueze principatele dunărene** pe care apoi le-a ocupat militar. Astfel, a îndepărtat atenția armatei ruse de la principalul câmp de bătaie. Întrucât nu s-a hotărât să treacă deschis de partea aliaților, Austria nu a câștigat simpatia lor. Demonstrațiile de independență a marii puteri s-au încheiat printr-o **izolare internațională**, iar congresul de pace a ordonat Austriei să se retragă din principatele dunărene.

În schimb, regatul Sardiniei a cules avantajele atitudinii sale militare în Războiul Crimeei. Primul ministru C.B.Cavour și-a asigurat alianța cu împăratul Franței Napoleon III în conflictul cu Austria care se pregătea. În **campania din 1859** armata austriacă a suferit o serie înfrângeri în nordul Italiei și deoarece comanda ei a fost preluată (pentru prima și ultima oară) de însuși împăratul Franz Joseph I, ea a fost înfrântă și de armatele aliate franco-sardineze în **bătălia** decisivă de la **Solferino**. Pacea negociată la **Zürich** de Napoleon III a fost obținută de Austria în schimbul pierderii Lombardiei (Milano). Astfel, campania forțelor armate pentru unificarea Italiei sub guvernul dinastiei de Savoia nu mai avea în cale nici un obstacol mai important.

IV/2 Sistemul lui Bach

Întruchiparea politicii interne austriece după înfrângerea revoluției a devenit Alexander Bach, un avocat vienez care în timpul revoluției a devenit membru al guvernului și apoi a participat activ la aducerea revoluției cu forța în limite legale. În literatura de specialitate Austria anilor '50 din secolul 19 este caracterizată ca epoca **neoabsolutismului lui Bach**. La fel ca în situația lui Metternich, Bach a fost unul dintre creatorii sistemului care i-a purtat numele. Alături de el, la formarea sistemului au contribuit mai ales abilul funcționar din perioada anterioară lunii martie K.F.Kubeck, prințul Schwarzenberg, după cum nici împăratul care obișnuia să prezideze personal **consiliul ministerial** nu a avut un rol neglijabil. Indepedent de influența lui Bach au funcționat **Autoritatea supremă a poliției** condusă de baronul J.F.Kempen și **armata**. Și aceste două structuri erau subordonate împăratului.

Noul regim a debutat prin **decretele de Crăciun** din 31 decembrie 1851 prin care a fost abolită constituția de până atunci, deși existentă numai pe hârtie și au fost introduse *principiile regulamentului organic*.

În practică a fost vorba despre o încercare de reînnoire a absolutismului: dintre libertățile cucerite în 1848 au fost păstrate doar egalitatea cetățenilor în fața legii, libertatea religioasă și abolirea iobăgiei. Totodată, a fost limitată considerabil autonomia care s-a păstrat numai la nivel de localități, dar și consilierii locali aleși trebuiau să jure credință împăratului.

Politica internă s-a bazat în mod tradițional pe conlucrarea strânsă între guvern și biserică – în acest sens un rol important a avut preceptorul împăratului, viitorul arhiepiscop de Viena, cardinalul J.O.Rauscher. Încă din 1850 a fost anulat *placetum regium* (încuviințarea suveranului), conform căruia dispozițiile papei puteau fi publicate și aplicate în Austria doar cu încuviințarea suveranului. În 1855 a fost încheiat **concordatul** între Sfântul Scaun și guvernul de la Viena. Acest acord a conferit bisericii din imperiu privilegii mari – a fost scutită de controlul din partea statului și episcopilor aflați în administrația proprie a bisericii au primit înapoi toate prerogativele; totodată biserica a dobândit o influență mare asupra învățământului și dreptului familiar, inclusiv pentru necatolici. Dar această alianță strânsă cu statul nou absolutist avea să creeze mari probleme catolicismului autriac și ceh.

Istoriografia cehă care apreciază trecutul din punct de vedere național a interpretat epoca lui Bach ca o perioadă deosebit de neagră și trebuie adăugat că foarte justificat din punct de vedere național. A fost redus numărul de ore de predare a limbii cehe în școli (1854), a fost suprimată aproape complet viața publică cehă, au fost puse sub control polițienesc chiar și instituțiile științifice, ca de pildă Muzeul, din al cărui comitet F.Palacký a trebuit să se retragă. **Mișcarea națională cehă** a fost din nou reprimată și obligată să se limiteze doar la aspectele pur culturale, revenindu-se astfel la situația dinainte de luna martie. Simbolul eforturilor de reprimare a devenit „mucenicul de la Brixen", Karel Havlíček Borovský, a cărui înmormântare în 1856 s-a transformat într-o mare manifestație cehă împotriva regimului. O anumită revigorare a relațiilor culturale a produs editarea almanahul *Mai* în 1858. Totuși, nu trebuie uitat, că în această perioadă au apărut opere remarcabile ale literaturii cehe dintre care amintim *Bunicuța* lui Božena Němcová.

Pe de altă parte însă trebuie constatat că în unele domenii ale vieții sociale regimul lui Bach s-a manifestat deosebit de liberal, reușind să rezolve problemele existente. Aceasta a fost valabil și pentru

administrația de stat care prin abolirea iobăgiei a pierdut componenta sa la nivel inferior – domeniile. După câteva experimente și introducerea regiunilor la începutul anilor '60 s-a instituit un sistem, a cărui verigă la nivel inferior a fost **comuna autonomă,** deasupra căreia se afla **districtul politic** în frunte cu un hatman de district (districtul politic era format din mai multe districte vecine), după care urmau cele mai înalte organe ale țării, adică **cancelariile guvernatorilor** care erau subordonate **ministerului de interne.** Trăinicia structurii pe care a fost construit acest sistem administrativ o dovedește faptul că în Cehia și Moravia el s-a păstrat fără prea mari modificări până în 1950, când a fost înlăturat cu forța.

Guvernul s-a comportat deosebit de liberal în domeniul comerțului și industriei și nu a îngrădită aproape de loc activitatea liberală a micilor întreprinzători. Un instrument important pentru dezvoltarea mediului de afaceri au fost *camerele de comerț și a micilor meseriași* care din 1850 au fost organizate ca asociații de industriași într-o anumită regiune. Liberalizarea industriei și meșteșugurilor a fost desăvârșită la sfârșitul epocii lui Bach prin emiterea în 1859 a *regulamentul micilor meseriași* care a eliminat ultimele reminiscențe ale vechii organizări a breslelor.

Transformări nu mai puțin importante au avut loc în **învățământ,** mai ales după 1849, când ministru al învățământului a devenit contele Lev Thun. Importanța cea mai mare a reformelor lui constă în aceea că el a pus capăt definitiv concepției iluministe a studiilor universitare limitate până atunic numai la nivelul de pregătire a funcționarilor de stat. Începând cu perioada lui Thun a început să se pună accent mai ales pe caracterul științific al studiilor și pe activitatea științifică a profesorilor universitari. Implicit s-a schimbat și poziția facultăților de filologie care până atunci serviseră doar ca un loc de pregătire pentru studiile următoare, iar acum au devenit facultăți egale în drepturi cu celelalte facultăți. Prin urmare, tocmai în epoca lui Bach au fost puse bazele evoluției economice și culturale a Austriei.

În ciuda acestor succese, absolutismul a rămas forma de guvernare cea mai proastă pentru că de obicei puterea absolută a unui stat conduce la slăbirea lui. Această regulă paradoxală a fost confirmată și în cazul Austriei. Fără a ține seama de avântul economic al imperiului, vistieria lui a rămas goală, iar regimul nu a mai supraviețuit eșecului demonstrațiilor armate din timpul Războiului

Crimeei și înfrângerii din anul 1859. **Experimentul neoabsolutist** se încheia și guvernul revenea treptat la un sistem constituțional.

IV/3 Refacerea constituționalității și țările Coroanei cehe

În urma înfrângerii militare din 1859 și a situației financiare catastrofale a statului, împăratul Franz Joseph I l-a destituit pe ministrul de interne A.Bach și a convocat consiliul imperial lărgit. La 20 octombrie 1860 suveranul a emis legea cadru a imperiului (*Diploma din octombrie*), o prefigurare a viitoarei organizări de drept statal pe baza principiilor istorice și juridice ale federației. Curând însă avea să se arate că pentru revigorarea ambițiilor de putere ale statului grav afectat în timpul regimului lui Bach era mai convenabil **modelul centralist** impus de orășenii germani cu concepții liberale și poziții economico-culturale consolidate și de funcționari.

La 26 februarie 1861 ministrul de stat nou numit Anton Schmerling a proclamat **constituția din februarie**. Puterea legislativă a fost încredințată **consiliului imperial**, care pe plan larg trebuia să rezolve problemele întregii monarhii, iar pe plan restrâns numai problemele țărilor neungare.Consiliul imperial era format din două camere: camera lorzilor care întrunea membrii ereditari sau membrii numiți de suveran și prelații religioși și camera deputaților formată din delegații dietelor țărilor. Adoptarea fiecărei legi se făcea după obținerea acordului celor două camere și ale suveranului. Prerogativele **parlamentelor țărilor cehe** erau relativ limitate, iar în timpul alegerilor era aplicată teoria reprezentării intereselor. Femeile și persoanele dependente economic erau excluse de la vot, iar restul era inclus în curiile electorale, în funcție de avere. În felul acesta, a fost avantajat în mod neproporțional grupul restrâns al proprietarilor de terenuri și al latifundiarilor bogați.

La 1 ianuarie 1861 a apărut primul număr din *Národní listy* în care F.L.Rieger a schițat **programul politic ceh** în care cerea egalitate națională în drepturi, drepturi cetățenești și o largă autonomie. Unele revendicări au fost considerate atât de justificate încât au fost dezbătute și adoptate de consiliul imperial în vara lui 1861. Dar cererea de recunoaștere a poziției speciale a țărilor Coroanei cehe a fost respinsă de consiliul imperial, deși nobilimea promisese că o va sprijini. De aceea, deputații cehi au hotărât că nu vor mai participa la dezbaterile consiliului. În 1864 în parlamentul țării a fost impusă în comun împărțirea școlilor medii în școli cehe, germane și mixte. Împărțirea învățământului tehnic în limba cehă și în limba germană în 1869 a

oferit o nouă probă de emancipare lingvistică și socială a etnicilor cehi. Elementul orășenesc ceh s-a impus în mod remarcabil și în domeniul **autonomiei.** Dreptul de a dispune de mijloace financiare publice în transporturi, învățământ, acte de caritate publică și siguranță a creat din nou posibilitatea de a influența problemele de stat și a impune politica culturală cehă.

În anii 1859 – 1874 a apărut *Dicționarul științific* în câteva volume al lui Rieger (sub numele *În muncă și știință este mântuirea noastră*). F.L.Rieger a impus construirea *Teatrului provizoriu* care din 1864 a început să prezinte spectacole matinale zilnice în limba cehă. M.Tyrš și F.Jugner au înființat societatea de educație fizică *Sokol* (Șoimul N.T), urmată de ansamblul de cor *Hlahol* (Larma N.T) și de *Umělecká beseda* (Reuniunea artistică N.T). Elementul ceh s-a impus și în operă (B.Smetana), poezie (V.Hálek), publicistică (J.Neruda), pictură (J.Mánes, K.Purkyne, J.Čermák) și arhitectură (J.Hlávka).

În anii '60 ai secolului 19 politicienii cehi erau atât de diferențiați încât s-au putut departaja în mod net. Alături de **gruparea bătrânilor cehi** (F.Palacký, F.L.Rieger) au început să se impună și **tinerii cehi** radical democrați (K.Sladkovský) la care a aderat și publicația *Narodní listy* editată de J.Grégr. Cele două direcții au intrat sub o presiune mult prea mare pentru a se putea despărți definitiv, iar polemica dintre ele a dovedit de multe ori lipsa de cultură politică. Cu toate acestea, au contribuit la o anumită șlefuire a opiniilor liderilor politici cehi, al căror apogeu l-a reprezentat broșura lui Palacký *Ideea unui stat austriac* (1865). Autorul ei a formulat clar opinia că numai o Austrie federalizată, formată din structuri autonome, delimitate în funcție de componența națională, tradiții istorice și nevoile economice avea perspectivă. Era prima oară când liderul ceh nu își exprima teama față de viitorul poporului, ci față de soarta statului în care poporului ceh îi era menit să trăiască. Predicția lui Palacký avea să fie confirmată și de iminentul conflict austro-prusac.

IV/4 Apogeul antagonismului austro-prusac

După ce O.Bismarck a preluat funcția de prim-ministru al Prusiei în 1862 s-a dovedit că politica prusacă tindea către o rezolvare a problemei **unității germane**. Începuturile rivalității dintre dinastiile Habsburg și Hohenzollern privind influența decisivă în Germania pot fi datate încă din 1740. De la mijlocul secolului al 18 superioritatea formală a Habsburgilor a fost asigurată mai întâi prin deținerea titlului

anacronic de împărați ai imperiului romano-german, iar după momentul Napoleon – de președenția în Federația germană. Începând din 1848 s-au intensificat vocile care cereau unificarea Germaniei fără Habsburgi (**concepția mic-germană**), iar în 1863 s-a dovedit că nici o reformă fundamentală a Federației germane (*„bund"*) nu putea să-i prelungească viața. Un an mai târziu Austria și Prusia aveau să se întâlnească în cadrul federației ca aliați nesinceri în campania militară împotriva Danemarcei. Dar **tratatul de pace de la Brol Gastein** din 14 august 1865 a fost redactat în așa fel încât a sporit tensiunea ascunsă dintre cetățenii celor două țări. Aceasta a devenit foarte periculoasă în momentul când concepția lui Schmerling despre o Austrie unită și solidă pe plan intern a eșuat definitiv datorită atitudinilor de dezintegrare ale cehilor, italienilor, polonezilor din Galiția și ungurilor. Dar și aceste naționalități negermane din cadrul monarhiei s-au diferențiat intern din punct de vedere politic, din cauza atitudinii lor diferite față de revolta polonezilor împotriva hegemoniei țariste din 1863.

Politica abilă a lui Bismarck a reușit să obțină neutralitatea foarte indulgentă a Franței și Rusiei care aveau motive să nu sprijine Austria. La fel alianța majorității statelor din federația germană nu s-a dovedit eficientă din punct de vedere militar pentru Austria. Încă de la începutul campaniei militare din 1866, armatele prusace au obținut o serie de succese rapide pe teritoriul federației germane. Garnizoanele austriece din Bad Gastein au părăsit țara fără să lupte. Pe de altă parte, o înfrângere dezastruoasă a suferit și aliatul Prusiei – regele Victor Emmanuel II care domnea în Italia unificată din 1860. În Cehia unde se hotăra soarta întregului război era resimțită puternic lipsa armatelor austriece care i-au învins pe italieni la **Custozza**, la 24 iunie 1866. Luptele parțiale de la Pojizeří și din Cehia de Nord-Est care nu au durat nici măcar o săptămână au dovedit superioritatea netă a armatelor prusace. La 3 iulie1866 armata austriacă a suferit o înfrângere decisivă în bătălia de la **Hradec Králové (u Sadové)**. În iulie a fost încheiat (sub amenințarea avansării armatelor prusace spre Viena) armistițiul de la **Mikulov**, iar la 23 august a fost încheiată pacea definitivă de la **Praga**. Austria a cedat Italiei Veneția și Prusiei Badgastein și a fost de acord cu dizolvarea federației germane.

Războiul a adus populației din țările cehe o **serie întreagă de suferințe**. Pe câmpurile de bătaie din 1866 a curs cel mai mult sângele oștenilor cehi din armata austriacă. Prusacii care au ocupat cea mai

mare parte din țările cehe au făcut rechiziționări dure și au răspândit o epidemie de holeră nimicitoare. Dar societatea cehă a fost cel mai mult dezamăgită de politica de stat austriacă care a lăsat problema gravă a înlăturării pagubelor de război în seama populației și nu a fost capabilă să aprecieze loialitatea deosebită a cehilor în timpul războiului și a ocupației prusace. Prin loialitate nu a impresionat nici broșura „*Plânsul Coroanei cehe*" care exprima punctul de vedere al puțin numerosilor oponenți antivienezi din Cehia și fusese răspândită cu știința administrației prusace de ocupație. În schimb, ungurii, care luptaseră foarte puțin pentru Austria și ai căror renegați au înființat chiar o legiune ce a participat la campanii alături de prusaci, au fost foarte satisfăcuți în revendicările lor politice. **Consecința cea mai tragică** a războiului din 1866 ascundea însă un viitor îndepărtat. Prusiei i s-a deschis calea spre unificarea Germaniei, iar acestei Germanii i s-a deschis drumul către primul război mondial. Imperiul austriac a pierdut influența sa de mare putere în problemele germane și italiene și a atras atenția asupra Balcanilor unde a existat teren propice pentru izbucnirea confragrației mondiale și implicit pentru prăbușirea lui.

CAPITOLUL X

PERIOADA 1867-1918

I. DUALISMUL AUSTRO-UNGAR

I/1. Orândutrea statului de drept după anul 1866

În numărul impresionant de articole sau poezii care au glorificat domnia împăratului Franz Joseph I se poate citi întotdeauna că în vremea acestui suveran poporul ceh a trăit *veacul său de aur*. Ceea ce înainte era dictat de un anume servilism astăzi ni se pare a fi destul de justificat. Atunci au fost puse bazele dezvoltării tehnicii și economiei noastre moderne, cultura cehă, mai ales muzica și artele plastice au obținut primele succese internaționale, iar limba cehă s-a impus, ce-i drept cu dificultate, ca o limbă cu drepturi depline în sistemul de învățământ și în știință. Cetățeanul de rând a folosit aceste drepturi ca niciodată până atunci și mai trebuie adăugat ca niciodată în ultimii 50 de ani. Avântul tehnic, economic și cultural care a permis dezvoltarea reală a societății cehe și diferențierea ei social-politică este un fapt incotestabil, iar imperiul habsburgic nu a creat nici un fel de obstacole. Această evoluție nu a fost un fenomen neobișnuit deoarece ea a caracterizat toate societățile europene mai mult sau mai puțin. Una dintre premizele ei cele mai importante poate fi considerată perioada îndelungată de pace de pe continentul european (dacă nu ținem seama de conflictele și expedițiile militare în colonii) și

stabilitatea îndelungată a relațiilor internaționale. O stabilitate internă asemănătoare a întregii monarhii a fost asigurată pe lungă durată de dualismul austro-ungar.

După înfrângerea de la Hradec Králové în vara lui 1866 a devenit clar că organizarea de până atunci a statului mai mult sau mai puțin centralizată, oscilând între absolutism și constituționalism nu mai putea fi menținută multă vreme. Ca întotdeauna ungurii au fost cei care au încercat să-și impună cel mai energic revendicările privind refacerea imperiului.În cele din urmă, după tratative care au durat multă vreme, revendicările lor au fost acceptate: țările neungare (sau *Cislaitania,* cum s-a numit acest teritoriu în mod neoficial deoarece o parte din graniță era străbătută de râul Litava) au rămas sub influența Vienei și a păturilor germane conducătoare în timp ce în Ungaria *(Translaitania)* în această poziție au ajuns elitele societății ungare. Cele două părți ale imperiului urmau să fie legate în continuare de persoana suveranului și de ministerele comune de război, apărare și afaceri externe. Se poate considera că **dualismul austro-ungar** a continuat o anumită politică centralizatoare, dar prin alte mijloace și în alte condiții, respectiv cu două subiecte care au luat decizii în locul unuia singur – de aceea s-a vorbit despre un *centralism dublu.* Dar el nu a fost un centralism absolutist deoarece prerogativele dietelor țărilor nu au fost niciodată anulate complet, iar organele autonome aveau dreptul de a hotărî în continuare asupra unor probleme importante.

I/2 Constituția din decembrie 1867

Reprezentanții burgheziei germane, a cărei influență creștea au legat reorganizarea statală a imperiului de schimbarea radicală a situației interne. În mod clar ei au lăsat să se înțeleagă că nu mai vor să se mulțumească cu măsuri parțiale de democratizare și au solicitat ca odată pentru totdeauna să fie confirmat caracterul monarhiei **de stat parlamentar** în care să fie valabile drepturile cetățenești fundamentale. Împăratul a fost nevoit să vină în întâmpinarea acestor eforturi, iar în 1867 a convocat consiliul imperial care a adoptat un pachet întreg de legi, cunoscute sub numele de **constituția din decembrie**, deoarece în această lună au fost adoptate cele mai importante legi. Prin urmare, *consiliul imperial,* înainte organ consultativ, a devenit reprezentantul real al puterii legislative, respectiv un parlament. El aproba legile (deputații aveau dreptul la

inițiativă legislativă), numărul de recruți, cota impozitelor și urmărea activitatea miniștrilor responsabili. Totodată, a fost proclamată independența judecătorilor și s-a înființat **tribunalul imperiului** care trebuia să soluționeze plângerile cetățenilor legate de încălcarea drepturilor cetățenești. O completare importantă a acestor prevederi democrate au fost legile liberale ale învățământului prin care a fost introdus învățământul școlar obligatoriu de opt ani și anulat controlul bisericii asupra școlilor. Naționalitatea germană a fost avantajată de prevederile regulamentelor electorale (*geometria electorală*), dar supremația sa a decurs din superioritatea ei culturală și economică, fără a fi însă legiferată. De asemenea, limba germană nu a fost niciodată declarată limbă oficială de stat, deși în realitate s-a bucurat de acest privilegiu mai mult sau mai puțin.

Nu au fost eliminate toate elementele sistemului absolutist. Suveranul a rămas *„sfânt, intangibil și responsabil în fața nimănui"*, iar în perioada când era convocat parlamentul, el putea să emită doar ordine provizorii, suplinindu-l de fapt. Din titlul de comandant suprem al armatei deriva și prerogativa lui de conducător al armatei, după cum o poziție similară deținea și în domeniul politicii externe. Dacă la aceste drepturi adăugăm și imensa sa autoritate formală și neformală, de care s-a bucurat mai ales la sfârșitul domniei, precum și efortul de a rămâne în orice împrejurare *primul funcționar al statului* care considera puterea supremă ce îi fusese încredințată drept o instituție, atunci ne putem da seama, cât de mare a fost puterea concentrată în mâinile lui. De multe ori, împăratul a apărat unele metode nedemocratice, dar în general activitatea sa a avut un caracter integrator și liniștitor.

Dezvoltarea democrației a fost limitată de faptul că până în 1897 nu a existat dreptul de **vot general**, iar până în 1907 **dreptul de vot egal**. Dreptul de a alege și de a fi ales depindea de avere, respectiv de cota impozitelor plătite și de poziția socială. Alegătorii (adică bărbații deoarece femeile erau excluse de la vot) erau împărțiți în patru categorii – *curii*. Cea mai avantajoasă era poziția marilor moșieri (din punct de vedere al raportului dintre numărul de alegători și reprezentanți aleși), după care urmau curia camerelor de comerț și a micilor meseriași, adică organizațiile de întreprinzători, curia orașelor și curia localităților rurale. În 1867 prin reforma electorală a lui Badeni s-a mai adăugat încă o curie generală în care puteau să voteze absolut toți, inclusiv cei care votaseră în cele patru curii precedente. Lipsa de egalitate în privința dreptului electoral a fost criticată întotdeauna din motive lesne

de înțeles de reprezentanții micilor orășeni și ale popoarelor mai puțin dezvoltate social care încercau să suplinească prin număr lipsa de forță economică. O luptă implacabilă au proclamat organizațiile muncitorești socialiste care au încercat să impună mai ales reforme electorale.

II. NOI CURENTE DE IDEI ȘI EXPONENȚII LOR

II/1 Liberalismul

Rezervarea dreptului de a lua hotărâri în problemele de interes public numai celor care erau abilitați în acest sens, datorită unei poziții sociale și culturale puternice, neputînd fi astfel ușor influențabili și recunoașterea importanței sporite a voturilor celor care prin impozitele plătite la stat aveau o contribuție mai importantă era în perfectă consonanță cu opiniile clasei orășenimii bogate și cultivate cunoscute sub numele generic de **liberalism.** După cum sugerează denumirea derivată de la cuvântul latin *libertas – libertate*, el a fost un curent de idei și o concepție mondială bazate în primul rând pe dreptul fiecărui om de a fi liber. Deoarece independența politică este iluzorie fără o indepedență economică, nimănui nu trebuie să îi fie refuzată posibilitatea de a câștiga bani de sine stătător, **de a întreprinde.** În activitatea sa, orice om trebuie să se conducă numai după propria sa rațiune, să caute avantajele personale, să nu se bazeze pe nimeni și să nu se supună nici unei autorități, mai mult decât este necesar pentru a asigura evoluția întregii societăți. **Funcția statului** trebuia să se limiteze doar la impunerea *„regulilor jocului"* și la prestarea serviciilor absolut necesare; de multe ori s-a vorbit despre stat ca despre *„un paznic de noapte"*. De multe ori, liberalismul a pus la îndoială religia deoarece i se părea incompatibilă cu superioritatea rațiunii omenești și a atacat biserica căreia i-a negat dreptul de a controla situația culturală și morală a societății. Dimpotrivă, el a fost atras de știință și tehnică pe care le considera garanția progresului.

Este firesc că liberalismul din Austria nu a avut formele sale cele mai pure, iar tabăra lui nu a fost unitară. El s-a manifestat mai ales sub forma unui curent de idei care a influențat deosebit de pregnant **climatul spiritual.** Principiile lui au fost recunoscute de mulți intelectuali și practic toți întreprinzătorii le-au aplicat ca norme de conduită. Ele au fost însușite și de o serie de politicieni, dintre care cei

mai importanți (de pildă Ignác Plener) au devenit arhitecții Austriei moderne după dualism. **Orășenimea germană** era sigură de superioritatea culturii ei și de imposibilitatea ca limba germană să fie înlocuită; faptul că alte popoare țineau la cultura lor (obiectiv mai puțin dezvoltată) îi crea în cel mai bun caz uimire, iar în cel mai rău caz indignare. De aceea, atitudinea ei față de celelalte popoare s-a caracterizat fie prin indiferență (care automat ascundea conștiința propriei sale superiorități), fie prin încercarea de a le frâna dezvoltarea prin metode administrative (ceea ce anunța apariția sentimentului de teamă). O asemenea comportare –împreună cu întreaga slăbiciune economică și politică – a făcut ca burghezia celorlalte popoare să-și caute aliați, mai ales în tabăra orășenilor, în nobilime și biserică. Această realitate i-a înstrăinat din nou pe liberalii germani de cei negermani.

I/2 Socialismul și marxismul

Socialismul a încercat să ofere o concepție alternativă la dezvoltarea capitalistă. Acest curent foarte influent; reprezentat nu numai de partidele social-democrate și de succesele lor electorale, dar și de influența puternică pe care o mare parte din clasa muncitoare o avea asupra vieții cotidiene, s-a născut din ideile lui Karl Marx și Frederic Engels (*marxism).* Marx și Engels s-au manifestat ca niște materialiști intransigenți și asemenea creatorilor altor sisteme ideologice inspirate din iluminism, ei au glorificat știința și progresul. Pe de altă parte însă erau conștienți de contradicțiile și suferințele implicate de acest progres care se concretizau fie sub forma șomajului, fie a uzării rapide a forței de muncă. Deoarece erau convinși că evoluția avea un **caracter legitim**, ei s-au străduit să îi descopere mecanismul și să găsească calea către o viitoare orânduire socială, mai mai bună și mai corectă. Producția impunea mai ales **mijloace de producție** (fabrici, terenuri, utilaje). Ele se aflau în proprietatea unui grup restrâns de oameni care astfel puteau oferi locuri de muncă unei mari părți din populație, iar aceasta, la rândul său, trebuia să accepte munca oferită ca să poată subzista. Relațiile de superioritate și de subordonare între aceste grupuri *(clase)* se transferau apoi și în domeniul distribuției și în alte sfere ale vieții sociale, conducând la o luptă mai mult sau mai puțin deschisă – **lupta de clasă** ce caracterizează întreaga istorie de până acum. Acest proces a atins apogeul său tocmai în perioada societății capitaliste. Clasa muncitoare, indiferent de cât de exploatată și oprimată era, putea să

suplinească dependența sa economică prin număr, omogenitate, caracter organizat și concentrat. Acelelași tip de interese puteau să îi lege pe toți muncitorii și salariații fără a ține cont de granițe și naționalitate. Clasa muncitoare trebuia să facă revoluția, să cucerească puterea politică și implicit **să abroge proprietatea particulară** asupra mijloacelor de producție care urmau să treacă în proprietatea întregii societăți, iar aceasta putea hotărî în privința lor în ansamblu. Astfel, ar fi fost asigurate premizele eliminării treptate a antagonismelor dintre oameni, a dezvoltării armonioase a fiecărui individ și s-ar fi instaurat veacul fericit al omenirii.

Marxismul este o **învățătură stratificată** în care rezultatele unor analize științifice riguroase s-au întrepătruns cu construcțiile ideologice și viziunile utopice ale unui rai nou construit. Poate tocmai, de aceea, ea a fost modificată și simplificată în mod diferit, a fost extinsă, i s-a făcut propagandă și a exercitat o fascinație atât de mare. Se părea că această învățătură putea să explice totul, creând o certitudine de nezdruncinat și pe lângă explicațiile respective propunea și soluții de schimbare a ei. Astăzi este deja sigur că în multe privințe clasicii marxismului s-au înșelat; de pildă estimarea lor privind durata de viață a modului de producție capitalist și a posibilităților economiei de piață a fost total eronată. Proprietatea întregii societăți asupra surselor de subzistență presupune o anumită libertate și oferă putere de decizie nu tuturor, ci numai unei elite. Societatea dominată de socialism revine în mod obiectiv la societatea precapitalistă. Adepții socialismului vedeau cauza inechității sociale în înstrăinarea producătorilor de mijloacele de producție (în secolul 19 a scăzut numărul micilor producători). Dar însuși Marx la sfârșitul vieții și-a dat seama că secțiile industriale automatizate se confruntau cu problema înstrăinării de munca vie.

Partidele social-democrate din Austria (ca de altfel din întreaga lume) au adoptat marxismul. După o scurtă ezitare, ele au refuzat și încercările de **revizuire** nedisimulată a lui întreprinse de teoreticianul german Eduard Bernstein care considera idealurile lui Marx irealizabile și aprecia cu atât mai mult. îmbunătățirea treptată a vieții și certitudinile pe care uriașa mișcare le oferea fiecărui individ.În realitate, aceste partide au adaptat conținutul ideilor lui Marx la practica lor politică, mai degrabă reformatoare decât revoluționară. În **social-democrația** austriacă și mai târziu cehă s-a impus concepția fundamentală a lui Viktor Adler, principalul reprezentant al

socialismului austriac, după care social-democrația avea misiunea de a pregăti nu atât revoluția, cât condițiile ei. Partidul trebuia să organizeze, să cimenteze proletariatul, să îi insufle conștiința țelurilor comune și să încerce să îmbunătățească standardul de viață. De aceasta a fost legată și formarea culturii indendente proletare care trebuia să intre în opoziție cu cultura burgheză și să învingă. In mod similar, socialismul urma să câștige teren și în alte sfere ale vieții sociale, excluzând în cele din urmă burghezia din pozițiile cheie. În acest moment clasa muncitoare ar fi fost atât de matură încât ar fi putut prelua în liniște răspunderea pentru întreaga societate. În locul unei revoluții apropiate și pitorești cu baricade și acte de erosim se oferea perspectiva unui **proces de lungă durată** care necesita multă perseverență și muncă. Revoluția ca atare nu era încă exclusă, dar contururile ei s-au destrămat, realizarea ei s-a amânat pentru o perioadă nedefinită, iar spațiul liber a fost umplut de **politica practică a reformelor**. Astfel în locul unei alternative de evoluție, social democrația a pregătit mai degrabă o variantă a ei. Chiar dacă a militat pentru independența clasei muncitoare, în realitate ea a contribuit la integrarea ei în societate.

II/3 Catolicismul politic și sfârșitul „epocii frumoase"

Deși liberalismul și socialismul au reprezentat principalele curente ideologice din a doua jumătate a secolului 19 viața spirituală nu s-a limitat doar la ele. **Catolicismul** nu și-a pierdut importanța, ci dimpotrivă a crescut spre sfârșitul veacului, când a fost perceput nu ca o religie, ci ca o concepție universală. În mod sigur, catolicismul a consolidat societatea și statul, dar unele curente ale lui, mai ales în țările din zona Alpilor s-au opus vehement liberalismului, căruia îi reproșau incapacitatea de a percepe și reacționa la realitățile sociale. Dacă această critică a fost făcută de pe pozițiile vechii orânduiri, iar numeroasele forțe care o sprijineau se bazau pe poziția lor privilegiată și pe proprietatea asupra pământului, uneori ea a fost precisă, dar ineficientă. Situația s-a schimbat atunci când această ideologie a început să preocupe pături mai largi ale populației formate din mici meseriași, funcționari sau țărani care se simțeau amenințați de capitalism și de socialismul marxist și au găsit o a treia cale pe care au numit-o **socialism creștin**. În căutările lor au apelat din nou la trecut, dar în schimb metodele lor de luptă politică au fost neobișnuit de moderne, violente și eficiente. Pentru mobilizarea maselor creștin-

socialii au folosit imaginea unui dușman, care întruchipa trăsăturile capitalistului hrăpăreț și ale socialistului intrigant, la care s-a adăugat o rezistență motivată rasial. În felul aceasta, **antisemitismul** a devenit și o armă politică. Catolicismul politic s-a manifestat mai puternic în Moravia în timp ce în Cehia a rămas la periferia vieții politice, deși nu i-au lipsit mijloacele de propagandă. Pentru moment se părea că cel puțin în anii '90 scriitorii catolici moderni au reușit să se apropie de prietenii lor cu aceleași înclinații, dar aceste contacte au avut doar un caracter provizoriu.

Climatul spiritual s-a schimbat considerabil la sfârșitul secolului 19. A apărut frica de conflicte naționale și sociale, convingerea că dezvoltarea științei și a producției va rezolva toate problemele nu s-a adeverit și optimismul de la început s-a atenuat. În locul lui s-a răspândit incertitudinea sporită și de ultimele descoperiri științifice care puneau la îndoială concepția de până atunci despre lume și posibilitățile ei de cunoaștere. Unul dintre primii care a atras atenția asupra acestei situații a fost excelentul fizician Ernst Mach care a locuit la Praga și a predat la universitatea germană de aici. Dar cel mai convingător aceste temeri au fost exprimate de **teoria relativității** a lui Einstein, a cărei primă versiune datează din 1905. O altă personalitate care a zguduit viziunea tradițională asupra lumii a fost medicul vienez, Sigmund Freud, fondatorul **psihanalizei**. Conform teoriei lui formulată pe baza studiului isteriei și nevrozelor raționalitatea constituie o coajă subțire care înfășoară sufletul omului unde se confruntă forțe inconștiente și subconștiente, formate din cele mai elementare instincte, aflate sub influența unor trăiri străvechi. În domeniul beletristicii și al publicisticii s-a creat impresia că locuitorii Vienei și în general austriecii erau oameni fericiți și lipsiți de griji, iar viața lor semăna cu o operetă și se desfășura în ritm de vals. Dar în Austria au existat și mulți oameni responsabili și conștienți de gravitatea situației care au propus diferite soluții înțelepte, dar din păcate utopice. Doar un singur proiect, desigur cel mai rațional și mai utopic a supraviețuit până în zilele noastre. Este vorba despre **pacifism**, al cărui susținătoare fervență, Bertha von Suttner, născută Kinský, a provenit dintr-o țară care a suportat printre primele povara războiului mondial.

II/4 Tomáš Garrigue Masaryk

Fără îndoială că unul dintre cei mai importanți gânditori care au dorit să aducă corecții societății a fost Tomáš Garrigue Masaryk, care

prin personalitatea sa deosebită a depășit mult hotarele țării și ale epocii. A venit la universitatea cehă nou organizată ca profesor de sociologie și filozofie, dar nu a avut ambițiile unui om de știință tipic și nu s-a preocupat de filozofie în plan teoretic. Orientarea lui a ieșit la iveală chiar din lucrarea de docență dedicată fenomenul suicidului. Pe baza cercetării unor cazuri de situație extremă, el a vrut să înțeleagă esența vieții omenești și a epocii sale caracterizată tocmai prin faptul că un număr tot mai mare de oameni alegeau calea morții voluntare. El a înțeles că momentul de criză prin care trecea societatea era provocat de pierderea sensului vieții pe care îl oferise în trecut religia și de lipsa unei rigurozități interioare. Masaryk a observat că și poporul ceh, implicit politica cehă aveau puncte vulnerabile similare, ca de pildă, superficialitate, lipsă de sinceritate, iar într-o serie de lucrări (*Problema cehă*, *Criza noastră de acum*) a prezentat modul cum își imagina el că pot fi eliminate.După părerea lui, viața politică și publică cehă trebuia să se schimbe fundamental. În locul frazelor frumoase, el a recomandat o activitate permanentă și **minuțioasă** pentru ridicarea gradului de cultură și în general al nivelul poporului. Era un procedeu care după părerea sa prelua cel mai bine tradițiile cehe bazate pe moștenirea reformei cehe și reflectau idealurile de umanitate, precum și situația actuală a poporului care trăia într-o Austrie liniștită și organizată. El a refuzat invocarea gloriei trecutului cultivată de ziariștii și politicenii cehi care neglijau problemele actuale ce trebuiau rezolvate. Pentru acest mod de abordare s-a încetățenit numele de **realism**. Masaryk nu a susținut singur aceste idei, ci la formularea lor au mai contribuit Josef Kaizl și Karel Kramář care le-au impus independent de Masaryk.

Programul lui Masaryk a fost gândit și motivat, dar inițiatorul lui nu s-a bucurat de un succes prea mare în practica politică, influența sa având mai degrabă un caracter moral și general cultural. Prima oară a atras atenția asupra lui în 1866 când împreună cu prietenii săi a pus la îndoială autenticitatea monumentelor literare vechi – *Manuscrisele de la Zelená Hora și de la Curtea regală*. În polemica furtunoasă când împotriva lui s-a ridicat aproape întreaga societate cehă care tocmai trecea prin procesul de desăvârșire a conștiinței naționale emancipate, Masaryk și prietenii săi nu au cedat. Ei au insistat asupra dreptului la o critică științifică liberă și au apărat principiul că pentru popor trebuie să fie mai importantă cunoașterea adevărului, indifent de cât de neplăcut este, decât avantajele care pot să decurgă dintr-o amăgire

conștientă. Masaryk a dat dovadă de curaj și în perioada **hilsneriadei,** când un tânăr evreu Leopold Hilsner a fost învinuit și judecat pentru uciderea premeditată a unei tinere creștine. Din nou, Masaryk s-a împotrivit opiniei majorității publiciștilor cehi naționaliști și a apărat dreptul inculpatului la o judecată dreaptă, militând împotriva folosirii acestui caz tragic ca o propagandă antisemită.Încă înainte de război T.G.Masaryk a făcut parte dintre personalitățile proeminente ale societății cehe. Prietenii săi care l-au felicitat cu ocazia împlinirii vârstei de 60 de ani nu știau însă cât de mult se înșeală, atunci când își închipuiau că opera sa este încheiată.

III. POLITICA CEHĂ

III/ 1 De la dualismul cu ungurii la pactul nereușit cu cehii

Poporul ceh a apreciat comportarea corectă a organelor prusace de ocupație din 1866, ceea ce însă nu a schimbat de loc **orientarea sa fundamentală proaustriacă.** El era convins că devotamentul pe care îl va manifesta din nou față de tron nu va rămâne nerăsplătit: împăratul va înțelege și recunoaște caracterul necesar al revendicărilor cehe și avantajele pe care le-ar fi avut monarhia dintr-o mai mare decentralizare. Societatea cehă era însă prea slabă pentru ca de dragul ei, împăratul Franz Josef să neglijeze dorințele liderilor politici germani și unguri. Dezamăgirea provocată de conducerea dualistă a imperiului care recunoștea drepturile istorice ale regatului ungar și nicidecum ale Coroanei cehe i-a determinat pe unii reprezentanți ai poporului ceh să organizeze **acțiuni de protest.** În 1867 câțiva politicieni cehi (František Palacký, ginerele său, František Ladislav Rieger, principalul lider de mai târziu al politicii cehe și Julius Grégr, colaboratorul lor, devenit mai târziu oponentul lor radical) au plecat la Moscova pentru a participa în mod demonstrativ la expoziția de o etnografie unde au fost primiți chiar de țar. *„Pelerinajul cehilor la Moscova"*, cum este numită această acțiune, nu a adus nici un beneficiu politic, ci mai degrabă a sporit suspiciunile legate de o rusofilie necritică de care Europa liberală și democrată începuse să-i suspecteze pe cehi (în măsura în care ținea cont de ei); pe de altă parte însă, a constituit una dintre primele încercări de a trece dincolo de granițele statului austriac și de a conștientiza opinia publică mondială în legătură cu existența sa. Aceeași importanță (și rezultat) au avut eforturile lui Rieger de a-l

informa pe împăratul francez Napoleon III despre situația internă din Austro-Ungaria și importanța poporului ceh.

Poporul ceh a atras atenția asupra sa în mod deschis prin participarea în masă la demonstrațiile prilejuite de transportul bijuteriilor cehe de încoronare de la Viena la Praga (1867) sau la așezarea pietrei de temelie a *Teatrului Național* (1868). Prin multe alte manifestații a zeci de mii de persoane, al căror nume de **tabere ale poporului** amintea direct de trecutul ceh husit și revoluționar, fiind pe deasupra organizate în munți sau în locuri legate direct de actele de vitejie ale cehilor (Říp, Vítkov,Blaník) liderii cehi au solicitat recunoașterea drepturilor Coroanei cehe. Deși organizarea acestor acțiuni a fost facilitată de atmosfera relaxată din Austria liberală, ele au reflectat mai ales creșterea conștiinței de sine a poporului ceh care tocmai înregistra primele sale succese economice și – cu excepția orașului České Budějovice – se impusese de fapt în toate orașele din interiorul Cehiei. Importanța rezistenței cehe față de organizarea statală existentă a fost consolidată și de faptul că reprezentanții altor popoare au intrat în conflict cu guvernul liberalilor germani. Conducerea statului a fost încredințată noului cabinet al contelui K.S.Hohenwarth, care a echilibrat tendințele conservatoare din domeniul politic printr-o atenție sporită acordată înțelegerii problemelor sociale și mai ales naționale. Între guvern și reprezentanții orășenimii cehe (F.L.Rieger) și ai nobilimii cehe (Frederic J.Clam–Martinic) au început să se poarte negocieri intense care au fost sprijinite chiar de suveran. Împăratul dorea calmarea situației din țările cehe deoarece nu excludea un nou conflict cu Prusia și anunțase din vreme că se va încorona ca rege ceh.

Negocierile s-au încheiat în toamna lui 1871 prin elaborarea *articolelor fundamentale* care au format premizele viitorului **pact ceh**. Regatul ceh (Moravia a acționat independent, iar Silezia s-a îndepărtat de această acțiune) nu trebuia să fie despărțit de Austria atât de distinct precum Ungaria. Fără a ține cont de problemele care legau întreaga monarhie (armata, valuta, politica externă), conform prevederilor articolelor fundamentale, el trebuia să cedeze voluntar prerogativele sale și în alte câteva domenii (politica fiscală și vamală, administrația poștelor și a comunicațiilor) organelor comune ale tuturor țărilor austriece. În celelalte domenii ale administrației de stat trebuia să hotărască **parlamentul țării,** ale cărui prerogative au crescut considerabil, precum și **guvernul țării,** care urma să fie constituit. Pactul național trebuia asigurat printr-o lege specială care împărțea

țara în districte, după criteriul naționalității, excluzând astfel disputele directe privind limba în care trebuiau purtate tratativele oficiale. Drepturile lingvistice și naționale erau supravegheate și de organe speciale care funcționau pe lângă parlamentul țării. Articolele fundamentale au însemnat recunoașterea progreselor obținute de poporul ceh, dar nu i-au prejudiciat nici pe germanii din Cehia. Totuși, majoritatea lor s-a simțit afectată și amenințată de ascensiunea cehilor, drept care au inițiat împotriva lor largi acțiuni de protest în care au fost sprijiniți energic de Berlin. Deși articolele fundamentale nu au adus atingere tratatelor anterioare austro-ungare și politicienii unguri au refuzat orice schimbare a *statu-quo*-ului de până atunci, împăratul nu a reușit să facă față unei presiuni atât de mari și a lăsat să cadă proiectul lui Hohenwarth.

Aprecierea importanței articolelor fundamentale este o **problemă complexă. Eșecul** încercării de stabilire a unui pact ceh a însemnat o mare dezamăgire pentru societatea cehă și a acutizat senzația că statul austriac nu ține la poporul ceh, ceea ce ce l-a îndreptățit să răspundă cu aceeași monedă. Teoreticienii politici de mai târziu au subliniat mai degrabă aspectele negative care puteau să decurgă din restituția parțială a statului ceh: relaxarea relațiilor cu Moravia și dobândirea de către nobilime a unui loc neadecvat în administrarea regatului – cum s-a dovedit în timpul tratativelor. Dar mai înainte de toate poporul ceh ar fi urmat calea unei evoluții oarecum *„extensive"*, ar fi încercat să-și consolideze poziția prin manevre politice și s-ar fi bazat prea mult pe căile juridice – iar energia consumată astfel s-ar fi resimțit în procesul propriu zis de dezvoltare economică și culturală. Decepția generală a fost amplificată și de desfășurarea **alegerilor în parlamentul țărilor cehe** din 1872 când burghezia germană s-a străduit să-și întărească poziția prin gruparea marilor moșieri și implicit prin voturile lor. Cehii au încercat același lucru, dar nu aveau încă putere pentru un asemenea *chabrus* (cuvânt ebraic care înseamnă afaceri dubioase). Dar rezultatul alegerilor care au fost numite *chabrusuri* trebuia hotărît de alte uneltiri.

III/2 Politica pasivă

În această situație în octombrie 1873 politicienii cehi s-au hotârat să urmeze modelul aliaților lor din rândul nobilimii cehe și nu au trimis delegați în organele de reprezentare (parlamentul țării și consiliul imperial). În felul acesta, ei au intrat în lunga perioadă de **politică**

pasivă. Această hotărâre, asupra căreia au insistat mai ales Palacký și Rieger nu a constituit doar o reacție ofensată, ci pur și simplu s-a bazat pe o estimare probabilistică (și eronată cum s-a dovedit mai târziu) a evoluției ulterioare. Rieger era convins că echilibrul european de forțe va cunoaște mutații importante care vor crea premizele găsirii unei soluții noi a problemei cehe. El considera că este o nesăbuință ca poporul să se compromită și după câteva sute de ani să renunțe la drepturile moștenite pentru câteva mici avantaje. Datorită autorității de care se bucurau, cei doi au reușit să își impună părerile, deși ceilalți politicieni nu erau convinși în acest sens. Din multe părți s-au auzit voci, potrivit cărora o politică neînsoțită de acțiuni energice, o politică care nu participa la elaborarea legilor și la controlul puterii executive era ineficientă și chiar dăunătoare pentru popor. De acest lucru au devenit conștienți mai întâi deputații moravi care în 1874 au intrat în parlamentul morav, iar un an mai târziu în consiliul imperial. Aceeași situație se pregătea și în Cehia.

„Poporul ceh este pregătit să recunoască și să păstreze vechile tratate de drept statal deoarece îi sunt utile; dar cealaltă parte nu vrea să știe nimic și nu se consideră legată de ele. Iar poporul ceh nu are puterea și forța ca să o oblige să recunoască vechile tratate...Dreptul statal fără o putere corespunzătoare care să îl ajute să capete valabilitate nu costă nici cât o pipă cu tutun și noi am putea aștepta multă vreme până să impunem recunoașterea dreptului nostru statal prin proteste, adrese, memorandumuri și declarații sau printr-o rezistență nefericită:"

(Eduard Greg, *Scrisoare deschisă către domnul dr.F.L.Rieger*, 1876).

Lipsiți de confruntarea cu alte popoare și cu celelalte curente politice politicienii cehi au rămas oarecum singuri și nu au fost nevoiți să se atașeze prea mult de idealul unanimității și solidarității. **Diferențierea** care se pregătea de multă vreme și se manifesta prin opinii diferite și antipatii personale a căpătat o importanță fundamentală în problema participării la activitatea reprezentanților, mai ales a parlamentului țării. Grupul de politicieni care se găseau în opoziție față de grupul verificat al liderilor naționali în 1874 s-a hotărât să ia cuvântul în parlament și câteva luni mai târziu organizația lor a devenit independentă. Față de vechiul **Partid Național (al vechilor cehi)** a apărut **Partidul Național al Liber Cugetătorilor (tinerii cehi).** Ambele partide formau reprezentarea politică a orășenimii cehe și chiar concepțiile lor despre lume erau în principal identice, cu observația că liberalii, adică tinerii cehi erau mai radicali și mai democrați. Dacă din partidul

bătrânilor cehi a făcut parte în special elita orașelor cehe, grupul tinerilor cehi a reunit mai degrabă micii întreprinzători aflați în plin proces de formare, țăranii bogați și îmbogățiți din Mladá Boleslav și Podřipsko, precum și intelectualii cu gândire democratică, de multe ori anticlericală. Față de cehii bătrâni, a căror influență se baza pe autoritatea personală a liderilor lor și care aminteau mai degrabă de un club cu personalități excepționale decât de un partid, tinerii cehi și-au creat o **organizație teritorială** cu o structură relativ puternică. Încă de la bun început ei au dorit să formeze și să modeleze în mod conștient opinia publică. De aceea, în afara participării la parlamentul țării, ei au cerut lărgirea drepturilor cetățenești, drept de vot general și dezvoltarea culturii pe care de multe ori au identificat-o cu agitația antireligioasă. În această direcție în a doua jumătate a secolului 19 au folosit și cea mai puternică armă a lor, respectiv cel mai influent ziar ceh– *Narodní listy*, fondat de tânărul ceh Julius Grégr, în a cărui redacție au lucrat cei mai buni scriitori ai timpului, printre care J. Neruda și J.Arbes.

Între cele două tabere, chiar dacă erau atât de apropiate sau poate tocmai de aceea a izbucnit un conflict ireconciliabil care s-a reflectat în toate domeniile vieții publice și particulare.Orice fel de deosebiri de concepție este sugerată de această antiteză:

„Oriunde cetățenii se ceartă între ei pentru interese pur locale sau personale – de pildă, pentru o injecție sau o primărie, imediat chestiunea dobândește un caracter mai mult sau mai puțin politic...și imediat ei se împart în cehi bătrâni și cehii tineri"

(František Ladislav Rieger către prefectul din Semily, 1876)

În vremea aceea tinerii cehi mai erau încă sprijiniți de o mică parte din opinia publică, dar în problema cea mai importantă, adică în trimiterea de delegați în parlament au câștigat un sprijin tot mai larg, inclusiv din partea membrilor partidului bătrînilor cehi. Pentru intrarea în parlament s-a exprimat mai ales rivalul lui Rieger, energicul ziarist Jan Stanislav Skrejšovský, adept al partidului bătrânilor cehi, la început unul dintre principalii susținători ai politicii pasive; în cele din urmă, rezistența pasivă a fost apărată chiar de Rieger, care era convins că într-o problemă atât de importantă trebuia să dovedești perseverență. Dar majoritatea covârșitoare a politicienilor și-au dat seama cât de multe avantaje pierdea poporul cu fiecare zi de opoziție ineficientă și nu au mai vrut să aștepte. În 1878 deputații celor două

partide cehe au intrat în parlament, iar un an mai tîrziu în consiliul imperial. Astfel a început perioada de **politică activă.**

III/3 Politica activă

Perspectiva noilor probleme a influențat cele două partide care au renunțat o vreme la toate fricțiunile și au încheiat un **acord.** Rieger a mai încercat să găsească încă un aliat. La început au părut foarte promițătoare tratativele cu câțiva liberali germani care au găsit înțelegere pentru revendicările naționale cehe. Dar fracțiunea cea mai influentă din cadrul partidului liberal a adoptat o poziție ostilă față de cehi, care la rândul lor, după dezamăgirea provocată de stânga s-au apropiat de latifundarii polonezi și de deputații clerici de dreapta. In felul aceasta, a apărut o grupare, denumită *cercul de fier al dreptei,* care în parlament a susținut noul guvern conservator al contelui Taaffe. La începutul dezbaterilor parlamentare, deputații cehi au prezentat un memorandum în care au menționat că participarea la lucrările consiliului imperial nu însemna negarea idealurilor lor de drept statal. Ei doreau să lupte în continuare pentru a câștiga un loc în Austria, dar alt fel. De fapt, acesta a fost și mesajul contelui Taaffe, cel mai cunoscut politician din a doua jumătate a secolului 19 și creatorul unui sistem guvernamental deosebit, dar funcționabil.

Din principiu, Taaffe a respins marea concepție a evoluției societății, a improvizat, a procedat „de la caz la caz", a făcut compromisuri și a amânat luarea unor decizii importante, sperând că divergențele inițiale vor deveni cu timpul mai puțin ireconciliabile. Nu s-a legat de nici un partid, a vrut să îi mulțumească pe toți, iar singura autoritate incontestabilă a rămas pentru el maiestatea sa imperială. Atitudinea lui conservatoare de principiu nu poate fi pusă la îndoială, chiar dacă a crezut că ordinea existentă poate fi cel mai bine păstrată pe calea reformelor. Dacă politicienii cehi au cerut de la guvern unele compromisuri, în schimb ei au trebuit să-și dea voturile și să fie de acord cu propunerile guvernului, implicit în problemele în care alegătorii lor susțineau păreri contrare (de pildă amendamentul la legea învățământului care permitea reducerea frecvenței la școală etc). Taaffe nu i-a răsfățat pe politicienii cehi cu prea multe avantaje și era conștient că nu va fi cruțat. Dacă ar fi procedat așa, liberalii germani ar fi ajuns din nou la putere. Totuși, guvernul le-a venit în întâmpinare prin unele măsuri, dintre care cea mai importantă a fost **separarea universității pragheze** (1882) în universitatea germană și universitatea cehă și *Decretul*

lingvistic al lui Stremayr (1880), conform căruia organele administrative și instanțele din Cehia și Moravia erau obligate să răspundă în limba germană la cererile formulate în această limbă, respectiv în cehă dacă erau scrisă în limba cehă. Așa numita limbă internă, adică corespondența dintre autorități și în interiorul lor, rămânea însă limba germană.

Nu au fost compromisuri mari și de principiu, ci mai degrabă „mărunțișuri", cum s-a comentat mai târziu. Dar miezul politicii active nu a constat în aceste măsuri. Acest tip de politică a schimbat relația reciprocă dintre popor și stat – era deja posibil să faci carieră în slujba statului fără să te excluzi din societatea cehă. Oamenii care au folosit această posibilitate au îmbogățit apoi din nou în mod substanțial structura socială a poporului. S-a modificat și concepția de activitate politică și condițiile pe care trebuiau să le îndeplinească deputații. In perioada de pasivitate fusese suficient un caracter moral integru, o mentalitate curajoasă, capacitatea agitatorică. Pentru rezolvarea problemelor tehnice și economice importante (vamă, canalizare, construirea de căi ferate) în dezbaterile parlamentare era necesară o anumită maturitate profesională. Aceste schimbări au avut o mare improtanță pentru viața poporului, deși opinia publică nu era prea conștientă de ele. Privită prin prisma articolelor fundamentale, politica cehă părea săracă. Rieger, aflat în fruntea ei, și-a dat seama de acest lucru, dar și mai mult și-au dat seama adversarii săi din tabăra cehilor tineri. Afirmația lui nefericită „dacă nu am reușit să ne cucerim drepturile printr-o singură mare lovitură....acum trebuie să le adunăm prin firimituri, chiar dacă ar fi să culegem aceste firimituri pe sub masă" a fost speculată de tinerii cehi pentru a lansa o campanie energică împotriva cehilor bătrâni. Slăbiți cehii bătrâni au încercat o ultimă mare acțiune și, la apelul contelui Taaffe, au început în ianuarie 1890 negocieri pentru **concilierea** cu liberalii germani. Dacă ar fi reușit, este indiscutabil că înțelegerea dintre cele două popoare ar fi reprezentat unul dintre cele mai importante evenimente din istoria modernă cehă și germană

Esența **punctațiilor** cum au fost denumite consfăturile ceho-germane a constituit reglementarea administrației publice în Cehia (revizuirea tribunalelor și judecătoriilor, camerelor de comerț și meșteșuguri, divizarea consiliului agricol și școlar) după criterii de naționalitate. Astfel s-au creat premizele pentru împărțirea țării în cele două zone, germană și cehă, cu mențiunea că în teritoriile cehe

germanii beneficiau de drepturi mai mari decât cehii în teritoriile germane. Reacția germanilor a fost univocă, ei considerând punctația o mare victorie (astfel liberalii s-au apărat de critica din partea ultranaționaliștilor germani) în timp ce sub influența tinerilor cehi opina publică cehă a avut o reacție de respingere totală. Deși a afirmat că *„ceea ce s-a convenit nu este spre paguba poporului nostru și am avut de câștigat în lucrurile importante"*, Rieger nu a reușit să îi convingă nici măcar pe adepții săi, care au trecut în masă în tabăra celor care îi criticau pe punctatori. Practic, partidul cehilor bătrâni s-a dezmembrat, iar cei puțini rămași fideli lui Rieger, nu au putut bloca ascensiunea uriașă a tinerilor cehi care s-a concretizat în strălucita lor victorie la alegerile din martie 1891. Bătrânii cehi nu au încetat să activeze, dar rolul lor de principală forță politică s-a încheiat. Astfel s-a împlinit și destinul lui František Ladislav Rieger care mai mult de 40 de ani întruchipase punctele tari și slabe, speranțele și decepțiile politicii cehe. El nu a apucat să se bucure de o apreciere lucidă și doar participarea masivă a populației la înmormântarea lui din 1903 care a încheiat secolul 19, cum a scris Eliška Krasnohorská, a reprezentat o recunoaștere a meritelor sale.

Prin victoria lor, tinerii cehi au obținut nu numai o superioritate netă în viața politică cehă, dar și răspunderea pentru reprezentarea societății cehe în forul țării și în forul austriac. Cu această sarcină și cu baza electorală primită de la bătrânii cehi, ei au ajuns repede la concluzia că politica energică pe care o susținuseră înainte, nu ajuta acolo unde *„avem de-a face cu factorii politici mai puternici decât noi"*. Radicalii, sprijiniți de publicistică (mai ales de *Národní listy*) se agitau la ședințele electorale și comiteau diferite extravaganțe în parlament spre deosebire de atitudinea sobră a politicienilor profesioniști de tipul lui Jozef Kaizl și Karel Kramář, al căror program îl constituia *„adunarea și sporirea greutății politice pierdute, dobândirea de avantaje mai mari și mai mici, fortificarea lentă a forțelor și toate acestea în cadrul constituției"*.

III/4 Social-democrația

Tinerii cehi nu s-au bucurat însă prea mult timp de poziția lor suverană. În curând avea să apară concurența, din rândul căreia cel mai mare pericol l-a reprezentat **social-democrația.** Începuturile organizațiilor muncitorești datează încă de la jumătatea anilor 60, când au început să apară **asociațiile sindicale** (mai ales ale turnătorilor și

tipografilor) pentru ca la finele acestei perioade mișcarea muncitorească să înregistreze un avânt uriaș. Pe baza instrucțiunilor și cu sprijinul tânărului jurist František Ladislav Chleborád au început să se organizeze **asociații de consum și de producție de sine stătătoare** care de fapt nu se deosebeau prin nimic de întreprinderile cooperatiste similare ale orășenilor cehi. În scurt timp, ele au ajuns să concentreze un număr neobișnuit de mare de membri și un capital uriaș. Cea mai mare dintre ele- *Oul* – din Praga avea 3000 de membri și un capital în valoare de 60 000 fiorini. În 1871 în Cehia existau 279 de asemenea asociații, chiar și mai mici, iar în Moravia – 46. Chiar dacă ele nu au supraviețuit datorită crizei din 1873, această primă manifestare în masă a muncitorimii cehe, chiar dacă nu complet independentă, a însemnat mult pentru conștientizarea ei. Muncitorimea a încercat să îi câștige de partea ei pe tinerii cehi, dar eforturile ei s-au soldat doar cu un succes limitat. În schimb, au început să se bucure de o atenție mai mare, influențele socialiste din străinătate, dominate mai ales de ecoul ideilor marxiste. În plus, această evoluție a fost sprijinită de reprimarea brutală a grevei sudorilor din 1870 și de ecourile Comunei din Paris din 1871.

Exista convingerea că în scopul organizării proletariatului și pentru ca acesta să-și îndeplinească misiunea istorică era necesară fondarea unui **partid muncitoresc** propriu (În majoritatea cazurilor, partidele muncitorești din Europa se întitulau social-democrate; primul cuvânt exprima scopul lor, al doilea angajamentele lor în domeniul drepturilor democratice în general). În Austria un asemenea partid a luat ființă în anul 1874 la congresul reprezentanților muncitorilor de Neudörfel la Neudorf. După descompunerea lui practic provocată de persecuțiile și conflictele puternice din propriile sale rânduri, în urma căroa s-a creat tabăra radicalilor care visau la o apropiată revoluție, fiind dispuși să lupte pentru ideluarile lor chiar și prin acțiuni teroriste și în moderați care subliniau legalitatea procedeului și concentrarea pe problemele economice nemijlocite, partidul s-a refăcut la cumpăna anilor 1888-1889 la Hainfeld. Social-democrații considerau că scopul lor fundamental și final îl constituia desființarea modului de producție capitalist și instituirea noilor **relații socialiste** între oameni; totodată însă ei erau conștienți că nu pot atinge acest scop imediat, drept care au început să amâne înfăpuirea lui într-un viitor tot mai îndepărtat. În afara unor cerințe parțiale în domeniul legislației muncitorești (de pildă, interzicerea muncii copiilor, limitarea muncii femeilor), social-

democrația și-a fixat două sarcini nemijlocite: **timp de lucru de opt ore și drept general de vot.** A doua revendicare a fost îndeplinită după marile lupte din 1897 și 1907, în timp ce timpul de lucru de opt ore nu a fost niciodată legiferat, cu unele mici amendamente în Austria. În realitate, influența social-democrației s-a răspândit ca o avalanșă. Chiar dacă nu și-a pierdut caracterul muncitoresc, ea a devenit atractivă și pentru unele categorii de funcționari, profesori și unii intelectuali. Importanța ei a fost întărită de organizațiile de sindicat, cooperatiste, educație fizică, de asociațiile de învățământ și teatru amator și de publicistică.

Întotdeauna în mișcarea muncitorească austriacă un rol important au avut țările cehe dezvoltate industrial. Astfel, printre cei 74 de participanți la congresul de la Neudörfel zece au fost cehi, în frunte cu Josef Boleslav Pecka. *Listy dělnické (Ziarul muncitoresc)* al lui Pecka era considerat publicația centrală a partidului împreună cu *Gleichheit* de la Viena. În 1877 conducerea partidului a fost chiar mutată de la Viena la Liberec. De comun acord cu reprezentanții partidului pe toată Austria, liderii proletariatului ceh (alături de Pecka, mai ales Ladislav Zapotocký și Norbert Zoula) au fondat **Partidul social-democrat muncitoresc cehoslovac** la consfătuirea secretă care a avut loc la hanul U kaštanů din Břevnov în 1878. La scurt timp însă și acest partid s-a dezmembrat, revigorarea lui urmând să se producă abia la sfârșitul anilor '80. Intrarea în masă a social-democrației cehe în viața politică, la fel ca aproape în toată Europa poate fi considerată că a avut loc la **1 mai 1890,** când numai la Praga au manifestat pe străzi 30 000 de muncitori. Și social-democrația cehă s-a impus astfel încât încă din perioada antebelică ea a devenit o componentă de loc neglijabilă a scenei politice cehe. În afara numărului mare de alegători pe care reușea să îi mobilizeze – încă de la primele alegeri organizate conform dreptului de vot general (chiar dacă nu egal), ea a obținut aproape o treime din toate voturile – s-a remarcat prin maturitate organizatorică și scopuri bine definite. Prin atitudinea ei în cadrul consiliului imperial ea a dovedit că nu îi este de loc indiferent sistemul parlamentar de guvernare, ca și păstrarea Austro-Ungariei, dar într-o formă mult mai democratică. Totodată era convinsă că spațiul economic enorm pe care îl reprezenta monarhia habsburgică va constitui un fundament bun pentru un viitor stat echitabil.

„...doar prin superioritate numerică proletariatul nu poate înfăptui singur orânduiri sociale mai bune. Deoarece aceasta ar însemna

victoria violenței și ca orice violență ar purta în sine un sîmbure de rău, descompunere și alte confruntări. La această victorie care îi va împrumuta puterea ei trebuie să i se asocieze și o biruință morală,.....o biruință câștigată prin forța ideilor. Numai atunci când va dezarma obiecțiile și argumentele ridicate împotriva lui, datorită caracterului convingător și al logicii sale de netăgăduit, abia atunci triumful socialismului va fi desăvîrșit. Ceea ce altfel spus înseamnă că abia atunci când va avea de partea ei nu numai tot proletariatul, dar și spiritele cele mai puternice ale epocii. Cum ar fi o societate mai bună și cât de solid ar fi fundamentul ei, dacă împotriva ei ar protesta reprezentanții științei, gîndirii și culturii".

(František Václav Krejčí, *Socialismul și intelectualitatea cehă*, Akademie 10, 1906)

III/5 Alte partide politice

Politica a fost multă vreme ocupația unei pături relativ restrânse de oameni bogați și cultivați. Ceilalți nu s-au preocupat prea mult de politică, dar mai ales nu au avut timp să se ocupe de ea, din cauza grijilor cotodiene. Dezvoltarea comunicației sociale, a gradului de instruire și extinderea treptată a **dreptului electoral** (limita de impozitare prevăzută a fost redusă considerabil în 1882 abia de E.Taaffe) a dat posibilitatea unui număr tot mai mare de oameni să se angajeze în lupta politică și să încerce să influențeze cursul vieții publice în propriul lor avantaj. Aceste pături ale micii burghezii au considerat la început că reprezentantul lor firesc erau **tinerii cehi**, dar mai târziu s-au disociat de ei, punând accent pe propriile lor interese, amenințate de dezvoltarea marii producții industriale și de presiunea socialiștilor. Aici pot fi căutate și cauzele înființării unor alte partide politice care au umplut spațiul dintre tinerii cehi ca partid a orășenimii cehe și social-democrația.

Un imbold pentru o nouă diferențierea politică a fost dat de studenți. Spre deosebire de tinerii cehi și politica lor lucidă, calculată, studenții aveau o gândire mult mai radicală, mai progresistă (de aici și denumirea de *mișcare progresistă, progresiști*), erau deschiși influențelor gândirii europene, inclusiv socialismului, dar totodată susțineau opinii foarte naționaliste. O parte din progresiști au stabilit contacte cu tineretul muncitoresc grupați în jurul revistei *Omladina*. Grupul nou apărut s-a radicalizat și mai mult, adoptând o poziție foarte critică față de statul austriac și nu s-a ferit să-și îndrepte atacurile nici în fața maiestății

sale imperiale. Autoritățile nu mai puteau tolera această situație. În ianuarie 1894 în **procesul cu Omladina** (considerată în mod eronat de poliție o organizație secretă de conspiratori) au fost condamnați la închisoare 68 de adepți ai ei. În cele din urmă această mișcare progresistă s-a descompus, iar cei care au supraviețuit au impulsionat activitatea ei în continuare. Dintre politicienii de mai târziu care au activat în această mișcare progresistă poate fi menționat cel puțin Alois Rašín care în cele din urmă a trecut la tinerii cehi sau pe social - democratul de mai tîrziu František Soukup.

În anii '90 a început să se formeze și mișcarea agrariană indepedentă. Conform ideologului principal al acestui curent politic, țăranul Alfons Šťastný, politica cehă de pînă atunci fusese dirijată de la Praga, fără să țină seama de interesele fiecărei stări. **Partidul Agrarian** în care până la urmă s-au întâlnit în 1903 toate curentele de până atunci a încercat să se adreseze în mod conștient populației de la țară. În afara ideologiei proprii a stării respetive, el a oferit membrilor săi și unele avantaje practice – o rețea deasă de cooperative economice și alte asociații de profit. Datorită acestui lucru, acțiunile lui au fost influențate în mare măsură cu succes încă înainte de război de excelentul tactician politic Antonín Švehla. În mișcarea politică catolică cea mai puternică poziție a fost câștigată de **Partidul social-creștin** care a continuat activitatea fostelor asociații de catolice și altor organizații asemănătoare. În activitatea sa, el s-a inspirat mai ales din idealurile papei Leon XIII prezentate în *Rerum novarum* (1891) care trebuia să ofere o alternativă creștină mișcării socialiste. Partidul a activat mai ales în Moravia unde printre alții a fost condus de preotul Jan Šrámek.

Anul **1897** a jucat un rol extraordinar de important în istoria modernă a poporului ceh și a Cehiei. În alegerile de la care nu a fost exclus nici un grupul al populației datorită eforturilor social-democrației, tinerii cehi au câștigat o poziție atât de importantă încât primul ministru Kazimír Badeni a încercat să îi câștige de partea sa pentru coaliția guvernamentală. În acest scop, a emis **Decretul lingvistic al lui Badeni**, conform căruia la nivelul autorităților și între autorități fiecare dosar trebuia discutat în limba în care era redactat. O asemenea abordare a convenit funcționarilor cehi în timp ce rămânerea în continuare la locul lor de muncă a funcționarilor germani care cunoșteau limba cehă doar în mod excepțional s-a complicat neobișnuit de mult (dacă nu a devenit chiar imposibilă). De aceea, împotriva acestui decret și împotriva aristocraților polonezi a fost

pornită o campanie susținută care și-a găsit sprijin și în Germania. La sfârșitul anului Badeni a căzut și imediat (29 noiembrie – 2 decembrie) a început un val de demonstrații cehe, deosebit de puternice în Praga, provocate de închiderea magazinelor germane și evreiești. În această atmosferă agitată, adepții orientării naționale din rândul muncitorimii cehe, au reușit să-și formeze un partid propriu – **partidul social-național.** Adepții săi, conduși de fostul redactor de la *Narodní listy* Václav Klofáč, au încercat să transforme socialismul internațional în spiritul specificului național și de aceea de multe ori s-au confruntat cu democrația socială. În spiritul anului 1867 și în spiritul *„lui decembrie"*, tinerii național socialiști au protestat împotriva militarismului și a statului austriac în general. Chiar dacă nu au fost urmați de marea majoritate a membrilor societății în mintea multor oameni a rămas amintirea acelor zile reci de noiembrie și decembrie când aveau sentimentul că nimic nu le poate sta în cale.

IV. DRUMUL SPRE O ECONOMIE DE PIAȚĂ

IV/1 Revoluția industrială și începuturile ei

„Industria ne cuprinde și pe noi în vârtejul ei miraculos și nu salvează nici un muritor. Opriți, vă rog, curgerea Elbei, Dunării, dacă puteți..."

(František Cyril Kampelík, *Propuneri bine, gândite 1853*)

Țările cehe aflate până atunci mai degrabă la periferia civilizației industriale moderne, au devenit o componentă importantă a ei în a doua jumătate a secolului 19. În acest sens, au avut premize destul de favorabile; cele mai importante au fost densitatea mare a populației și rețeaua funcțională de artere de comunicație care, ce-i drept, au fost modificate și completate mereu (cu căi ferate), dar nu s-au construit de la început. Caracterul teritorial relativ închis și deosebirile economice între diferite regiuni (fertile în interiorul țării, nefertile, dar dezvoltate industrial la frontieră) au favorizat crearea unei piețe interne. Dezvoltarea industriei a fost facilitată și de marile **bogății minerale**, dintre care amintim mai ales zăcămintele de cărbune negru, principala sursă de energie pentru producerea aburilor care au acționat cele mai perfecționate tipuri de utilaje din vremea aceea. Față de instalațiile mai vechi care utilizau forța apei, vântului, animalelor sau omului, **mașinile cu aburi** au avut un randament mult mai mare și au fost mai puțin

dependente de cursurile de apă. Folosirea pe scară mare a acestor utilaje a accelerat rapid și a transformat întreaga producție, permițînd construirea de căi ferate care au scurtat distanțele și au legat piețele locale; de aceea ele sunt considerate cea mai importantă manifestare, simbolul tuturor transformărilor care direct sau indirect au influențat viața întregii societății omenești și sunt cuprinse în denumirea generică de **revoluție industrială.**

Evoluția spre o societate modernă cu producție și consum de masă nu a fost determinată și influențată doar de factorii tehnici sau pur economici; era necesară și respectarea **libertății** personale a **individului** care trebuia să se bazeze pe valabilitatea drepturilor cetățenești fundamentale, pe libertatea de mișcare, accesul liber la informații, inviolabilitatea averii și posibilitatea de a-și crea singur ocazii de folosire a lor. Teoretic, chiar și cel mai sărac om putea să dispună liber de ceea ce avea la dispoziție, adică de **puterea lui de muncă**, pe care o putea închiria celui care plătea mai bine. Dar condițiile contractului de muncă convenite de ambele părți erau stabilite în mod clar de partenerul cel mai puternic – angajatorul. Prin urmare, dacă o parte din societate s-a eliberat, cealaltă parte, chiar dacă era liberă, a înlocuit dependența juridică de nobilul feudal (deja limitată) cu **dependența economică** de angajator. Dacă de multe ori autoritățile erau conștiente de responsabilitățile pe care le aveau față de oameni și completau drepturile lor față de ei cu obligații, relația „trebuie să dea – a dat" și libertatea proclamată au motivat lipsa de interes a majorității fabricanților față de soarta muncitorilor. Dar viitorul aparținea unei societăți care trebuia să se conducă după legea cererii de ofertă și a ofertei și aprecia oamenii după câștigul și performanța lor care reflectau specializarea și diviziunea muncii, iar concurența reprezenta forța motrice.

IV/2 Micii întreprinzători și societatea cehă

La început societatea cehă a fost destul de sceptică față de perspectivele pe care le oferea capitalismul. Mare parte din populație nu credea că transformările rapide și continue ce aveau loc îi vor îmbunătăți prea mult situația, ci mai degrabă îi inspirau frică întrucît amenințau cu **invazie de capital** și **proletarizarea în masă** a meseriașilor de stil vechi. În mod apăsător era resimțită pierderea certitudinilor legate de orânduirea socială și economică dinaintea revoluției de la care noua epocă preluase inerția, rigiditatea și neîncrederea în nou. Nu era foarte ușor să te afirmi în noile condiții și puțini erau cei care aveau

atât de multe cunoștințe tehnice, abilități comerciale și bani ca întreprinzătorul *Emil Škoda;* acesta a cumpărat în 1869 mica fabrică din Plzen a contelui Valdštejn pe care în scurt timp a transformat-o într-o fabrică modernă, competitivă chiar pe plan european (Acest caz este de multe ori prezentat ca un exemplu clasic de ascensiune a noilor întreprinzători care au luat locul elitei nobililor). Avansul marilor popoare din apusul Europei nu putea fi recuperat ușor și repede. Multă vreme, cehii și în mai mică măsură germanii de aici, nu și-au putut compara forțele cu străinii veniți mai ales din Anglia și ținuturile de vest ale Germaniei care s-au lansat în afaceri grele.

Dacă locuitorii din aceste ținuturi urmau să devină nu obiect, ci subiect de activitate economică, ei trebuiau să încerce să depășească obstacolele care le stăteau în cale. Principalul motiv care i-a împiedicat să-și dezvolte afacerile a fost **slăbiciunea** totală a **capitalului**. Acest dezavantaj clar a putut fi înlocuit măcar parțial cu gruparea de forțe și capital a anumitor producători. **Casele de împrumut** și întreprinderile care funcționau **pe bază cooperatistă** au devenit elementul caracteristic al dezvoltării economiei cehe. O importanță nu mai mică a avut transformarea mentalității, concret schimbarea atitudinii față de propria activitate economică. Această transformare a fost determinată mai ales de **situația de nevoie** care arăta că trebuie să înveți să faci ceva, să riști și să te bazezi pe propriile forțe. A fost un proces de lungă durată, inițiat și accelerat de unii publiciști și pedagogi cehi (František Šimáček și Antonín Majer) care au explicat esența noilor reglementări economice și juridice, a regulilor **economiei de piață**, aú stimulat și încurajat conștiința de sine. Totodată, au subliniat că evaluarea rațională a mijloacelor financiare investite nu era legată numai de funcționarea marilor fabrici și că se putea lucra *„industrial"*, adică efectiv și în ateliere mici unde de pildă puteau fi introduse un design mai bun și o cultură superioară a actului de vânzare. Cu bucurie, ei au constatat că noile metode economice se impuneau mai repede în mediul rural.

Desigur cea mai mare contribuție la accelerarea evoluției economice a avut calitatea procesului de învățământ. În timp ce în Anglia, leagănul revoluției industriale, cunoștințele și deprinderile tehnice au fost câștigate de cele mai multe ori în practică, țările europene (mai ales Germania) au pus accentul pe o pregătire teoretică temeinică. Investiția în învățământ s-a reflectat ulterior în numărul mare de invenții tehnice și în maturitatea deosebită, inclusiv în posibilitatea

de utilizare largă a forței de muncă. Prin învățământul lor tehnic avansat (inclusiv prin numărul mare de unități școlare pentru completarea studiilor, școli industriale și altele), țările cehe nu au atins nivelul dezvoltării Germaniei, dar în principal au mers pe aceeași cale.

IV/3 Transfomările legate de caracterul producției

Începuturile industrializării au fost legate de producția textilă localizată în ținuturile de frontieră locuite de germani. În interiorul țării unde trăiau mai ales cehi s-a dezvoltat agricultura (în special cultura cerealelor, a sfeclei de zahăr, hameiului, eventual a viței de vie și a legumelor) și implicit **industria alimentară**, îndeosebi producția de zahăr și bere. Celelalte ramuri – construcțiile de mașini, industria chimică sau extracția de materii prime a fost concentrată în marile centre industriale (**Plzeň, Kladno, Ostrava**). Cele două popoare s-au dedicat acestor activități tot mai mult în funcție de numărul populației lor.

Evoluția precipitată a producției industriale, înființarea de întreprinderi noi și speculațiile aferente au fost blocate de marea **criză economică** din 1873 care a pus la încercare viabilitatea tuturor întreprinderilor, atrăgând atenția că și afacerile au limita lor. S-a dovedit că viitoarea activitate economică trebuia așezată pe o bază mai solidă. Stabilizarea dorită putea fi asigurată de pildă prin încheierea de contracte cu alte firme privind prețurile și alte condiții de vânzare sau de producție. În felul acesta, au apărut uniunile de întreprinderi din același domeniu, care sunt denumite **carteluri**. Chiar și o singură întreprindere putea să limiteze lupta concurențială, dacă era suficient de puternică și reușea să stăpânească toată producția sau cel puțin o mare parte din ea. Celorlalte întreprinderi nu le rămânea decât să se adapteze și să accepte prețul dictat de unica întreprindere în calitatea ei de producător monopol. Aceste forme de activitate au fost foarte pretențioase în privința capitalului. Averea unui individ sau a unei familii nu putea fi suficientă și astfel s-a ajuns la implicarea în producție a **băncilor**, după cum din același motiv a apărut un număr tot mai mare de **societăți pe acțiuni**. Și în producție s-au lansat inițiative noi, legate mai ales de utilizarea motoarelor electrice și cu explozie internă care s-au dovedit mai performante și mai mobile decât greoaia mașină cu aburi. Odată cu folosirea noilor sisteme de acționare s-a născut a **doua revoluție industrială** sau **revoluția tehnico-științifică**.

Făuritorii politicii economice de stat au devenit conștienți de aceste lucruri și încet au renunțat să mai creadă că piața și jocul liber al forțelor economice pot rezolva toate divergențele. Încă de la sfîrșitul anilor '70 statul s-a ocupat din nou de protecționismul vamal. Sub deviza protecției claselor medii și a „omului mic" **novelizarea regulamentului micilor întreprinzători** de la mijlocul anilor '80 a limitat libertatea de practicare a activităților de mic întreprinzător și concurența; de asemenea, statul nu a mai putut neglija relațiile dintre angajator și angajat și s-a hotărât să joace rolul de mediator care vrea să aducă liniște sau chiar armonie în relațiile de producție prin atenuarea divergențelor.

V. ȚĂRILE CEHE ÎNAINTE DE PRIMUL RĂZBOI MONDIAL – EVOLUȚIE CULTURALĂ ȘI NAȚIONALĂ

V/1 Cehii, germanii și statul austriac

Bogata, fertila dar nicidecum neproblematica conviețuire a cehilor și germanilor în țările cehe a început încă din timpul evului mediu dezvoltat, dar s-a modificat simțitor în secolul 19 – adică a început **să fie reflectată în mod conștient.** Cele două popoare nu se deosebeau între ele aproape de loc prin ceva special, iar nivelul lor de dezvoltare economică și culturală era aproximativ identic. În a doua jumătate a secolului 19, avansul pe care germanii din țările cehe îl înregistraseră datorită unei industrializări mai rapide s-a redus considerabil atât datorită maturității populației cehe, cât și a încetinirii dezvoltării teritoriilor locuite de germani care se bazau în mare parte pe industria textilă lipsită de perspectivă. Conviețuirea seculară a celor două popoare a creat **deprinderi culturale identice** pe care țările aflate la mare distanță nu prea știau să le deosească. Numărul relativ mare al populației celor două popoare a făcut ca nici unul să nu creadă că va reuși să îi denaționalizeze și să îi includă în rândurile sale pe membrii celuilalt popor. Fiecare ceh și german se putea considera membru al unei **minorități** – cehii erau minoritari în Austria, germanii – în Cehia și Moravia (în spatele lor se aflau Viena și Berlinul, ceea ce constituia un avantaj decisiv), după cum nu puține erau localitățile cehe integrate în populația germană relativ compactă din zona de frontieră. Nici **raporturile numerice** nu s-au schimbat prea mult. De pildă, în Cehia locuiau permanent 37% din populația germană, dar creșterea

numărului de locuitori din Cehia în anii '70 s-a stabilizat curând, alimentând temerile germanilor. În Moravia locuiau mult mai puțin germani (cca 29%), deși influența germană era aici mult mai evidentă decât în Cehia, probabil datorită unei mișcări naționale mai lente.

Cu timpul între cele două popoare s-a născut un sentiment de **înstrăinare** care s-a transformat în dușmănie, având de multe ori un caracter militant. Expresiile împrumutate din terminologia militară ca de pildă „*atac*", „*campanie*", „*pază*" *sau* „*spatele frontului*" a apropiat aceste confruntări naționale cotidiene de imaginea unui mic război care a izbucnit în anii '80 și s-a manifestat mai ales prin certuri permanente în privința școlilor. În 1880 germanii, temându-se că vor fi prejudiciați de guvernul lui Taaffe, au fondat societatea *Schulverein* care trebuia să înființeze școli particulare. Câteva luni mai târziu în același scop a fost creată și *Ustřední matice školská*. Cele două organizații nu au înființat numai școli pentru copiii poporului lor, dar au atras și copiii celorlalte naționalități pe care i-au plătit sau le-au acordat diverse avantaje. Numărul asociațiilor care sprijineau propriul lor popor și în alte domenii a crescut. Fiecare asociație nou înființată era urmată de reacția înființării unei alte asociații identice. Astfel s-a născut o concurență în care până la urmă au învins cehii. În situația în care sute de mii de oameni emigraseră, pierzând contactul cu țara, lupta pentru câteva școli era îndoielnică. Doar parțial corectă a fost și premiza de la care s-a pornit, respectiv că succesul unei părți înseamna de fapt insuccesul celeilalte părți. Dar, în general, cele două popoare au obținut ce au vrut, iar numărul de școli cehe și germane a crescut. Se pare că fruntașii naționali cehi și germani aveau nevoie unii de alții – dacă nu ar fi avut un adversar (pe care să îl cunoască și să îl aprecieze profesional) și-ar fi pierdut într-o anumită măsură sensul vieții și poate chiar parțial baza materială. Pe de altă parte însă această concurență a sporit performanțele lor; așa, de pildă, cehii din interiorul țării nu se puteau mândri cu un număr atât de mare de acțiuni culturale ca cei din zona „*frontierei naționale*".

Cultura a înstrăinat mai mult decât a apropiat. Germanii – cu mici excepții, cum a fost Hermann Bahr la Viena care a încercat să faciliteze contactele culturale dintre popoarele ce trăiau în cadrul monarhiei sau autorii germano-evrei din Praga, au manifestat un dezinteres ostentativ față de cultura cehă. Germanii din Praga ignorau chiar și muzica cehă pe care la Viena o aplaudau cu entuziasm. Dar și cehii se purtau la fel. **Teatrul german** din Praga care era unul dintre cele mai

bune teatre din întreaga monarhie era frecventat pe ascuns sau de loc. Astfel în a doua jumătate a secolului 19 cele două societăți naționale din Cehia s-au despărțit, iar în unele domenii chiar s-au închis. Starea de izolare nu a fost însă completă, după cum o dovedesc numărul mare de căsătorii mixte și bilingvismul lor care au durat toată prima jumătate a secolului 20. Prejudecățile naționale nu au reușit însă să frâneze comerțul și în general colaborarea economică, chiar dacă uneori i-au dăunat. Comercianții germani au învățat limba cehă, ceea ce nu au făcut funcționarii germani. Respectul față de cultura celuilalt popor a împiedicat măcar o parte din intelectuali să se angajeze în campanii naționale. Cele mai corecte relații au existat însă la nivelul mișcării muncitorești socialiste. Firește și aici a apărut problema națională, care a dizolvat partidul austriac la început unitar și a creat rivalități mai ales între mișcările sindicale ale diferitelor popoare, dar niciodată nu a lichidat șansa de a se înțelege reciproc, nu a creat bariere informaționale fundamentale și nu a exclus colaborarea.

Modul cum au evoluat cele două mișcări naționale le-au înstrăinat atât una de alta, cât și față de stat. Cehii considerau că Austria le crează o protecție, dar una neplăcută și nu puteau să se identifice în interior cu ea. De aceea, și-au creat o relație destul de specială față de stat: pe de o parte se bucurau de avantajele pe care le primeau de la stat, dar pe de altă parte nu își asumau răspunderea pentru ele.O evoluție asemănătoare, chiar dacă pe o scară redusă poate fi observată și în cazul germanilor: deși în mod cert se bucurau de poziția unui popor preferat, ei aveau impresia, că sunt prejudiciați de stat în favoarea altor popoare. De aceea, căutau înțelegere și ajutor din partea Germaniei. Și relația lor față de monarhie s-a relaxat treptat, iar în locul ei s-a dezvoltat, în cel mai bun caz, simpatia personală față de bătrânul suveran.

„Salvarea minorităților este problema noastră existențială. A renunța la ele ar însemna o înfrângere din care ne-am reveni greu. Am dovedi că nu reușim să ne salvăm oamenii și în felul acesta am atîța agresivitatea nemților. Un model de efort de salvare a propriilor concetățeni pot să ne ofere din nou germanii"

(Antonín Hubka, Activitatea minorităților, 1904).

V/2 Cultura cehă. Învățământul și știința

În a doua jumătate a secolului 19 țările cehe au făcut parte din regiunile cu cel mai înalt grad al științei de carte. Principalul merit în

acest sens au avut reformele școlare de mare anvergură de la sfârșitul anilor '60 care au permis construirea unei rețele întinse de școli elementare. După terminarea **școlii generale** copii puteau să intre la o școală orășenească unde primeau o educație practică bună, la un **liceu clasic sau real,** sau chiar **la academia comercială.** Liceele clasice de opt clase erau orientate în mare măsură încă pe studiul limbilor clasice și al civilizației antice, gimnaziile reale și umaniste acordau atenție mai ales matematicii, științelor naturii, limbilor moderne și desenului. Liceele teoretice pregăteau mai ales tineri care doreau să-și continue studiile la nivel universitar în timp ce absolvenții liceelor reale intrau direct la politehnică sau se dedicau unor profesii practice. Academiile comerciale din Cehia încă puține la număr trebuiau să asigure o pregătire suficientă viitorilor întreprinzători sau funcționari superiori. Procesul de învățământ era realmente de bună calitate, profesorii se bucurau de mare prestigiu în societate și de multe ori se dedicau și activității științifice.

După împărțirea **Politehnicii** din Praga în 1869 și a **Universității Carol-Ferdinand** în 1882 în școli superioare independente, în funcție de limba de predare, toate cursurile puteau fi absolvite în limba cehă. La școlile de învățământ superior cehe s-a mutat doar un număr mic de profesori de la institutele inițiale (de exemplu J.Zítek, fondatorul Teatrului Național a rămas la Politehnica germană), iar catedrele lor a trebuit să fie ocupate de profesori noi, de cele mai multe ori tineri. De aceea, curând ele aveau să se transforme în importante centre de cercetare care au recuperat rapid rămânerile în urmă ale științei cehe. Ca metodologie, știința cehă modernă a fost influențată de gândirea **pozitivistă**. Acest curent de gândire și sistem filozofic nu a fost preluat însă în forma lui pură, ci– așa cum s-a întâmplat și în alte locuri – a fost împrumutat, mai ales respectul față de fapte și modul lor de verificare, caracterul ponderat al expunerii, neîncrederea față de speculații și convingerea privind importanța științei în prezent și viitor. Multe dintre aceste trăsături au fost întruchipate de Jaroslav Goll, fondatorul primei școli de istoriografie cehă modernă.

V/3 Activitatea editorială, literatura și gazetăria

Editarea monumentalului *Dicționar științific al lui Otto* care în perioada respectivă a fost una dintre cele mai bune enciclopedii, fiind folosit în Cehia și în zilele noastre, dovedește nu numai maturitatea științei cehe, cât și calitățile excepționale ale editorului. Jan Otto a

acumulat o vastă experiență cât timp a fost contabil la tipografia și editura lui Eduard Grégr și a participat în mod decisiv la editarea seriei de publicații *Matice lidu*, care trebuiau să popularizeze știința și să răspândească cunoștințele utile și moderne. Ca editor independent Otto a știut să îmbine perfect un nivel cultural ridicat cu un succes financiar neobișnuit. Astfel, datorită eforturilor editorilor, cititorul ceh a primit o carte de o calitate deosebită atât prin conținut, cât și prin aspectul ei grafic. Ca întotdeauna s-a tradus mult – iar **conținutul mare de informații** despre ceea ce se întâmpla și se gândea în metropolele din lume a ajutat să fie depășit spațiul ceh restrâns care într-un anumit fel a fost consolidat, dar a creat și unele opinii superficiale, dependente de moda zilei (cel mai frecvent de la Paris), influențînd totuși unele domenii, ca de pildă artele plastice.

De o mare popularitate în Cehia s-au bucurat întotdeauna poeții și în general, scriitorii. Baza literaturii cehe din a doua jumătate a secolului 19 a format-o generația grupată în jurul almanahului **Maj** (J.Neruda, V.Hálek). Foarte curând ea a început să fie concurată de autori mai tineri, care datorită atitudinii lor diferite față de tradițiile autohtone și străine s-au împărțit în două tabere: **ruchovce** (după numele almanahului Ruch) și **lumírovce** (după numele revistei Lumír). Ruchovce din care au făcut parte mai ales S.Čech și E.Krásnohorská au fost sprijiniți de influenta revistă *Osvìta* și au încercat să rămână fideli concepției tradiționale a creației artistice ca un serviciu adus poporului. Adepții celeilalte tabere, de pildă J.Vrchlický, J.Zeyer J.V.Sládek s-au inspirat mai mult din lume, au tradus și au folosit în creația lor teme din istoria popoarelor străine. Autorii generației anilor '90 -J.S.Machar, O.Březina, A.Sova, criticii F.X.Šalda, F.V.Krejčí au semnat în 1895 *Manifestul modernismului ceh* prin care și-au exprimat atitudinea critică față de deprinderile artistice și politice încetățenite și față de orice tip de reprimare. Idealul lor l-a constituit o libertate valabilă în aceeași măsură pentru artist și cetățean și au crezut că evoluția liberă a fiecărui individ va fi însoțită de formarea unei noi relații sociale. Astfel a fost pregătit terenul pentru apariția noilor curente. **Simbolismul** (de pildă O.Březina) a accentuat deosebirea față de modul anterior de înțelegere a lumii,simplu și realist, a arătat importanța misterului care nu putea fi dezvăluit și identiifcat, ci numai perceput intuitiv și sugerat. **Decadența** (J.Karásek din Lvovice) a disprețuit societatea și prin păreri obișnuite – autorii care îi erau tributari, apreciau acest lucru pe care contemporanii ordonați îl evitau,

reflectau mult la moarte, deșertăciune și descompunere, se transpuneau în dispoziția vechilor aristocrați și scriau despre dragoste numai dacă era nefericită sau perversă. Oricum pentru mulți poeți moderni era la fel de neimaginat că puteau să uite complet de cătușele care îi legau de un context mai mare, în sens național sau social – ambele variante sunt ilustrate de pildă de P.Bezruč.

Dintre **prozatori** au devenit cunoscuți doar autorii de romane și povestiri istorice (V.Beneš Třebízský, A.Jirásek, Z.Winter), ale căror opere au făcut parte dintre cele mai citite cărți. Au fost scrise puține romane despre realitatea contemporană (de exemplu K.M.Čapek-Chod), iar atunci când au încercat să evoce înalta societate cehă au creat o impresie artificială, la fel ca și modelele lor străine. Dar lipsa de proză originală a fost suplinită de traduceri, eventual de citirea cărților germane. Interesul cititorilor a fost disputat și de un număr mare de ziare și reviste. Ziarele erau legate de partidele politice, iar nevoia de a atrage atenția a făcut ca de multe ori ziariștii să folosească un limbaj mult mai radical decât deputații care erau direct responsabili de actul politic. Așa s-a întâmplat cu ziarul *Národní listy* al tinerilor cehi care de altfel a fost considerat cel mai reprezentativ cotidian ceh și competitiv cu organul central al liberalilor vienezi – *Neue Freie Prese*. Un nivel excepțional au avut ziarul social democrat *Právo lidu*, dar mai ales *Čas* al lui Masaryk și Herben. Amatorii de senzații puteau citi *Pražský deník* sau mai târziu *Národní politika*. Dintre revistele pretențioase de tip revue un loc de onoare a ocupat multă vreme revista conservatoare *Osvěta* cu o conducere serioasă și mai târziu revista *Rozhledy* care a simpatizat cu progresiștii și cu moderniștii. Apogeul acestei publicistici pretențioase l-au constituit revistele *Athenaeum* editat de Masaryk și mai târziu *Naší doba* la care s-a adăugat revista social democrată *Akademie*. Dar nici aceste reviste de bună calitate nu au reușit să modifice lipsa de proporție (comparativ cu literatura germană) între literatura beletristică și cea științifică.

În țările cehe s-a citit întotdeauna destul de mult, iar la răscrucea secolelor 19-20, una dintre obligațiile omului de cultură și a unui cetățean conștient era aceea de a cumpăra cărți. Un anumit rol a jucat și numărul foarte mare al **bibliotecilor de împrumut** din școli și parohii. Aproape fiecare asociație a încercat să-și creeze o bibliotecă proprie. Totuși, cărțile de valoare și incluse în istoria literaturii au ajuns doar la o mică parte din cititori. Mare parte a poporului și-a satisfăcut gustul de lectură prin citirea suplimentelor distractive ale calendarelor, cărților

de vise și romanelor de aventuri cumpărate în rate de la comercianții ambulanți.

V/4 Activitatea culturală a asociațiilor, teatrul, arta plastică și muzica

Importanța culturii a fost sporită de faptul că mare parte din populație întreținea o relație activă, nu numai de consum față de ea, după cum o dovedesc numeroasele trupe de teatru de amatori și cercurile corale. Toate aceste activități au fost sprijinite de cea mai importantă organizație cehă din a doua jumătate a secolului 19– **Sokol** care în plus a promovat și cultura fizică. Filialele societăți Sokol din diferite localități au devenit adevărate centre sociale unde se făcea gimnastică, se cânta, se juca teatru și chiar erau proiectate filme. În țările cehe și **hanurile** au servit ca loc de întrunire a membrilor celor mai diferite asociații. În schimb, cafenele erau frecventate pentru a citi ziarele, inclusiv cele străine care erau oferite într-o gamă largă.

Evenimentul cultural cel mai important din secolul 19 l-a constituit desigur inaugurarea **Teatrului Național** în 1881, mai bine spus reinaugurarea lui după incendiul distrugător din 1883. Clădirea monumentală a lui J.Zítek, ornamentată de cei mai buni pictori și sculptori (M.Aleš, F.Zenišek, J.Tulka, J.V.Myslbek. B.Schnirch) constituia prin ea însăși un punct de atracție pentru vizitatori, ca și deviza *Poporul sieși* scrisă deasupra cortinei care exprima devotamentul întregului popor. Teatrul nu a fost ridicat numai din donațiile celor mai largi pături ale populației, așa cum se menționează de foarte multe ori, dar și din banii nobililor cehi și dintr-un fond de subvenție destul de mare. După ce primul elanul s-a stins, conducerea teatrului a trebuit să facă eforturi pentru a-și menține spectatorii, chiar cu prețul scăderii nivelului artistic al reprezentanților. Genurile mai facile, opereta și comediile au fost uitate. În conștiința cehilor Teatrul Național este legat la început de B.Smetana, iar la cumpăna secolelor 19-20 de K. Kovařovic, J.Kvapil și de o pleiadă de actori excepționali – H.Kvapilová, J.Mošna, E.Vojan.

Creșterea nivelului economic și cultural s-a manifestat foarte pregnant în domeniul construcțiilor, arhitecturii și al **culturii locuinței.** Uzinele de apă care au început să fie construite în Praga în anii '80 au schimbat fundamental igiena populației, iar noile case cu chirie au oferit un confort nebănuit înainte. Cu trecerea timpului s-au îmbunătățit și condițiile de locuit ale familiilor de muncitori. Orașele

au crescut, s-au întins datorită periferiilor și au impus construirea număr tot mai mare de edificii publice – gări, teatre, magazine, case de economii, case de amanet, piețe. Aceste construcții au fost ridicate cel mai frecvent în stilul **neorenascentist**, ai cărui creatori (J.Zítek, J.Hlávka, J.Schulz) au preluat și au modelat concepțiile fundamentale ale construcțiilor renascentisete și detaliile lor decorative. Noua perioadă care impunea o nouă arhitectură, neîncărcată de trecut, a creat un stil nou elegant – **secession** (art nouveau, jugend-styl), care a acoperit materialele de construcție noi (beton, beton armat) cu elemente decorative fermecătoare, iar în locul elementelor istorice a folosit motive vegetale și ornamentale. Stilul secession a apărut mai ales la München și Viena, dar țările cehe care au l-au preluat imediat au avut o contribuție majoră la dezvoltarea lui.

Poate că în nici un alt domeniu al artei evoluția creatorilor străini nu a fost urmărită cu atâta interes ca în **pictură și sculptură.** Atenția tuturor artiștilor era îndreptată spre Paris și Franța în general, unde atât adepții picturii clasice (S.Pinkas, V.Barvitius, V.Brozík), cât și **impresioniștii** (A.Slavíček) au căutat modele de inspirație. De cea mai mare recunoaștere în Cehia s-a bucurat A.Mucha și alături de el F.Kupka și O.Kubín, a căror creație s-a dezvoltat abia după război. Arta plastică cehă a fost influențată puternic de expoziția lui E.Munch, un pictor expresionist norvegian, la fel ca și de expoziția sculptorului A.Rodin. Tradițiile locale bogate, învățământul artistic de bună calitate și sursele străine de inspirație au format premizele dezvoltării extraordinare a unor curente ale artei plastice – peisagistica (J.Mařák, F.Kaván, A.Chittussi), portretul și grafica (M.Švabinský) și imediat înainte de război **cubismul și expresionismul** (E.Filla, B.Kubišta, J.Čapek, V.Špála, R.Kremlička) La polul opus al picturii monumentale au au stat monumentele (J.V.Myslbek, L.Šaloun și S.Sucharda) ce corespundeau nevoii sporite de reprezentare pe care poporul și fruntașii săi o resimțeau

V/5 Cultura și politica

„Două arme avem, cartea și școala", nota Jaroslav Vrchlický. Păreri asemănătoare au circulat în toate straturile populației și este lesne de înțeles de ce au apărut. Agitația patriotică care a întărit poziția mișcării naționale s-a exprimat sub forma cuvântului scris, iar situația din învățământ a format de multe ori conținutul ei. Creșterea nivelului intelectual și în general a celui cultural în procesul de edificare a

societății cehe a jucat un rol neobișnuit de mare și în desăvârșirea structurii ei. Încă din perioada lui Vrchlický, societatea cehă a avut și alte „arme" – fabricile de zahăr, atelierele constructoare de mașini și firmele de construcții, autonomia generală și partidele politice, cu ajutorul cărora și-au cucerit un respect meritat. Dar mulți erau cei care nu țineau cont de aceasta. *„Literatura este singurul grăunte care a căzut în pământul roditor: ce suntem și ce avem astăzi, este numai fructul nostru. Acele cântece, povestiri și ziceri cehe sau cum doriți să le numiți, au fost cândva fundamentul bun și unic al edificiului nostru cel, iar astăzi ele ....sunt singurul lui material de construcție"* citim într-o scrisoare trimisă de asociația de studenți pentru sprijinirea literaturii *Stálci* lui Eliška Krásnohorská. Este firesc că evoluția economică și politică trebuia să țină cont de situația existentă, nu putea să se conducă după idealurile literaților și devizele care se scriau ușor pe hârtie, dar se înfăptuiau mai greu în practică. Pe de altă parte, înțelegerea culturii ca o armă a sporit importanța ei socială, dar a slăbit criteriile artistice sau științifice, pe baza cărora trebuia să fie apreciată. Prin urmare, dacă s-a întâmplat ca de multe ori cultura să suplinească politica, aceasta s-a întâmplat în detrimentul ambelor.

VI. PRIMUL RĂZBOI MONDIAL

VI/1 Războiul

Atentatul de la Sarajevo din 28 iunie 1914 a pus capăt vieții nu numai vieții moștenitorului austriac al tronului Franz Ferdinand d'Este, dar și unei întregi epoci. Dar puțini au fost cei care au bănuit atunci acest lucru. Cu excepția câtorva pacifiști, socialiști bulgari și sârbi și bolșevici ruși, majoritatea zdrobitoare a populației din țările mobilizate aștepta de la războiul, al cărui pretext l-a constituit atentatul și care avea să fie denumit mai târziu război mondial, avantaje, ba chiar salvarea țării lor, eliberarea din tiparul obligațiilor anoste și stereotipe și posibilitatea de a face acte de eroism. Mulți scriitori, profesori de gimnaziu și alți intelectuali au considerat acest război un fel de baie purificatoare, prin care trebuia să treacă fiecare popor, pentru a se ridica de la nivelul grijilor mărunte și materiale la înălțime, așa cum citiseră în operele lui Titus Livius. Probabil că i-ar fi convins pe cititorii

și ascultătorii lor cu mai puțin elan, dacă și-ar fi putut imagina ce va însemna acest război și cât de mult va dura.

Atentatorul Gavrilo Princip se afla în legătură cu organizația secretă sârbă *Mâna neagră*, ai cărei lideri acționau în spatele armatei sârbe. Acest grup se temea că lărgirea influenței Austro-Ungariei în Balcani ar fi slăbit aspirațiile ei de putere. Vechiul antagonism dintre cele două state a determinat Viena să adopte o poziție ireconciliabilă care a fost sprijinită de Germania. Viena a refuzat răspunsul sârb care era conform cu majoritatea revendicărilor curpinse în *nota austro-ungară* și a declarat război. In felul acesta a fost impulsionată aplicarea unui întreg sistem de convenții și obligații internaționale care fusese pregătit de zece ani. Pe de o parte se aflau **puterile centrale**, adică Germania și Austro-Ungaria, sprijinite mai târziu de Turcia și Bulgaria, iar pe altă parte alături de Serbia, se găseau țările **Antantei,** adică Rusia, Franța și Marea Britanie, cărora li s-au alăturat și alte țări. Puterile centrale se bazau încă pe sprijinul Italiei împreună cu care formaseră înainte de război **Tripla Alianță**. Roma s-a hotărît însă să aștepte. Ea și-a declarat neutralitatea și în 1915 a încălcat vechile obligații, trecând de partea Antantei. Antanta a găsit un aliat și mai important (și un creditor disponibil, ceea ce nu era puțin lucru) în S.U.A., care în 1917 au intervenit direct în operațiile militare. In urma revoluției bolșevice din luna octombrie al aceluiași an Rusia a părăsit o serie de țări aflate în război.

Primul război mondial s-a născut din sistemul de conflicte în care erau angrenate blocurile de putere. El a fost un război de cucerire care trebuia să schimbe fundamental ori să confirme dispunerea de forțe de până atunci, să mențină sau să cucerească colonii și piețe. Fără îndoială că aceste divergențe s-au acutizat cel mai mult datorită politicii radicale, de confruntare a imperiului german. Iar faptul că Germania nu intenționa să se limiteze doar la cuvinte și gesturi o dovedește și hotărârea ei de a-și construi o flotă maritimă neobișnuit de puternică care îi putea permite să intervină în politica mondială. O parte relativ mare a opiniei publice era convinsă că ascensiunea culturală, economică și în general dezvoltarea civilizației și a puterii Germaniei unite, datorită căreia a devenit poate țara cu dezvoltarea cea mai rapidă din lume, trebuia să se regăsească și în domeniul politicii internaționale. In locul *„domniei liniștite a dolarului"* bazată pe exportul de mărfuri și capital, de care au fost legate de multe ori Statele Unite,

Germania visa la **colonii** noi unde să-și înalțe drapelul, egalând astfel marile puteri coloniale cum erau Franța și Marea Britanie.

Rezultatul primul război mondial a fost decis pe patru câmpuri de bătaie. După o serie de eșecuri de început, armata austro-ungară, întărită de detașamentele germane, a învins Serbia, care a fost atacată și de Bulgaria. După intrarea Italiei în război s-a deschis un nou **front sudic**. Armata austro-ungară împreună cu unitățile germane a fost angajată și în **răsărit**. Reușind să suplinească deficiențele legate de dotare și lipsa de dezvoltare tehnică în general cu numărul mare de efective, armatele rusești au reușit să-i împingă pe nemți de la graniță și să-i arunce pe austrieci până la Cracovia. Curând însă raportul de forțe avea să se schimbe și rușii au fost nevoiți să se retragă. In ciuda unei ofensive parțiale, frontul s-a stabilizat mai mult sau mai puțin până în 1917, când în urma celor două revoluții armata rusă s-a destrămat. Cel mai important a fost însă **frontul din vest** unde nemții au luptat singuri (participarea austriecilor a fost simbolică) cu unitățile franceze, întărite de corpul expeditionar britanic și din 1917 și cu americanii. Deoarece știau cât de grea era străpungerea liniei fortificațiilor franceze de la frontiera comună, ei s-au hotărât să încalce neutralitatea Belgiei și Luxemburgului și au atacat Franța prin încercuire. Viteza, caracterul imprevizibil și perfidia atacului au dat roade, cu toate că nu au reușit să cucerească Parisul. Au fost opriți la râul **Marna** și împinși înapoi. Locul de desfășurare a următoarelor operații militare au devenit nord-estul Franței și Belgia. În istorie au rămas celebre apărarea franceză a fortăreței de lângă orașul **Verdun**, ofensiva comună britanico-franceză de pe râul **Somme** lângă Cambrai unde britanicii au angajat în luptă pentru prima oară tancuri sau luptele de lângă orașul **Ypres**, unde nemții au încercat o altă armă cumplită – gazul toxic. Multă vreme soarta războiului nu a fost încă hotărâtă, iar în 1918 nemții au făcut o ultimă încercare de a străpunge linia inamicului – după ce victoriile de pe frontul de răsărit le-a permis să aducă forțe noi. Dar ofensiva a eșuat, iar contraofensiva forțelor aliate nu a mai putut fi oprită.

Față de așteptărilile inițiale, soldații nu s-au întors *„mai devreme decît se coc prunele"*. O mare parte din ei nu s-au mai întors de loc, iar cei care au supraviețuit au putut să confirme că rezultatul nu a fost decis de câteva bătălii, de eroismul lor, sau eventual de talentul strategic al comandanților. Primul război mondial s-a desfășurat în tranșee și în spatele sârmei ghimpate, ceea ce l-a deosebit foarte mult

de confruntările anterioare și ulterioare. Succesul operațiilor ofensive, înaintarea cu doar câteva zeci de metri au fost condiționate de folosirea pe scară uriașă a armelor de foc (eventual a gazului) și obținut prin pierderea unui număr imens de vieți omenești. In această situație, generalii au reacționat cu o inflexibilitate proverbială, dând ordine să fie aruncate în luptă un număr mai mare de tunuri și soldați. Practic, rezultatul a fost același. Situația dificilă a **războiului de tranșee** a fost depășită numai în urma intervenției surprinzătoare a noilor arme sau a utilizării neașteptate a armelor deja cunoscute. Dar nici tancurile britanice, nici submarinele germane, care au scufundat și nave comerciale, nu au adus atacantului decât avantaje temporare. În același timp, nu trebuie pus la îndoială, faptul că forma acestui război a fost determinată mai ales de tehnica și producția industrială în general. Victoria a depins nu numai de numărul de tunuri, mitraliere, avioane sau tancuri, ci și de densitatea rețelei feroviare, aprovizionare, telefon, telegraf, producția de oțel sau conserve.

Evenimentele de pe front au influențat într-o mare măsură și viața din **spatele frontului.** Aici se simțea lipsa alimentelor trimise pe front și cu cât ele dispăreau mai repede de pe tejghelele magazinelor, cu atât prețul lor creștea mai sîntitor. Iar cel care nu se afla pe câmpul de bătălie, știa ce înseamnă să stai la coadă pentru pâine sau alte alimente absolut necesare. A sta la coadă toată noaptea nu era nimic deosebit, deoarece nu era plăcut să rămâi nici acasă, unde de cele mai multe ori lipsea căldura deoarece cărbunele era folosit mai ales în fabrici. Piața neagră a înflorit, iar banii celor care trăiau la orașe (mai ales muncitori, dar și funcționari și intelectualii) ajungeau în buzunarele țăranilor sau a precupeților. Muncile bărbaților recrutați pe front erau preluate de femei. Pericolul unei morți subite nu era atît de iminent în spatele frontului ca pe front, dar bolile molipsitoare, cărora nu le puteau rezista oamenii subnutriți și epuizați, secera populația la fel de nemilos, ca și gloanțele inamicilor. Cu cât războiul se prelungea mai mult, cu atât era mai clar că alături de sursele de materii prime, de alimente și de capacitatea de a le folosi eficient, rezultatul lui era hotărât și de abilitatea guvernului de a controla, influența modul de gândire al soldaților și al populației civile și de a-i constrânge să suporte în continuare suferințele de pe front. Aliații nu au învins pentru că au câștigat mai multe bătălii, ci pentru că soldații ei au rezistat pe front mai mult decât adversarii lor.

VI/2 Mișcarea de rezistență și crearea Cehoslovaciei

Deocamdată în Cehia domnea o atmosferă neobișnuit de deprimantă. Ca și în alte țări mobilizarea s-a desfășurat în mod organizat, dar starea de spirit a soldaților cehi care cântau „*batistă roșie, rotește-te, noi plecăm în Rusia și nu știm de ce*" era jalnică. Societatea cehă nu acceptase statul austriac nici înainte și cu atât mai greu îl accepta acum într-un moment când i se deschidea doar perspectiva războiului. Se pare că la această atitudine a contribuit și **atitudinea vădit ostilă a oficialităților austriece.** De fapt, de nevoie în Austria cea tolerantă se schimbaseră multe. Parlamentul a fost închis, drepturile democratice – limitate, iar conducerea armatei a căpătat o influență tot mai mare asupra conducerii statului. Politica cehă și-a pierdut tribuna parlamentară și a amuțit, limitându-se eventual doar la întîlnirile fruntașilor ei. În aceste condiții, a crescut importanța culturii cehe deoarece ziariștii, actorii și scriitorii se puteau adresa public poporului, împărtind împreună cu el temerile și speranțele. În felul acesta, ei au intrat într-o contradicție reală, chiar dacă nu întotdeauna conștientă, cu eforturile elitei armatei de a aduce poporul pe care nu se putea baza, la disperare și dezorientare. Oficialitățile nu au fost capabile să formuleze un program atrăgător de propagandă și cultură, iar prin ascunderea și denaturarea veștilor de pe front au subminat încrederea în orice zvon. Astfel, **cenzura** a rămas singurul instrument principal de politică culturală, având ca țintă mai ales presa cotidiană. Dar pe măsură ce ziarele erau obligate să suporte intervenții mai mari din partea cenzurii, cu atât ele deveneau mai populare, iar ziariștii încercau să relaxeze situația prin răutăți mărunte care ironizau eforturile propagandei de război. Deși teoretic părea că toată lumea se îndepărtase de Austria (cel puțin așa s-a declarat după război), în realitate un singur om a găsit curajul să facă acest pas– Tomáš Garrigue Masaryk.

În decembrie 1914 el a emigrat ca „*să declare personal război puterilor centrale*" – cum a ironizat presa austriacă acțiunea lui. La început, poziția lui Masaryk părea disperată. Acasă se putea baza doar pe un cerc restrâns de adepți care sub conducerea lui Eduard Beneš au înființat societatea secretă *Mafia*. Scopul ei era să întrețină contacte, să adune informații de spionaj și mai ales să influențeze politica de acasă ca să nu sprijine Austro-Ungaria, ceea ce ar fi pus la îndoială credibilitatea **acțiunii externe.** La început, în străinătate, Masaryk a găsit sprijin din partea publiciștilor și intelectualilor anglosaxoni, dar

și a organizațiilor etnicilor cehi, mai ales din Statele Unite și după căderea țarismului și din Rusia. Dar cel mai mult el vroia să arate că vorbește în numele întregului popor ceh; de aceea a încercat să invite la el și alți politicieni cehi importanți și să-i convingă să-l sprijine. In locul lor însă a venit un deputat agrar necunoscut J.Durich care prin reacțiile sale rusofile i-a provocat greutăți. Intărirea cu cadre a mișcării de rezistență a avut loc abia la sfârșitul lui 1915. In septembrie a sosit la Paris E.Beneš, o persoană capabilă și neobosită, cu abilități administrative excepționale, iar în decembrie Masaryk l-a cunoscut pe astrofizicianul slovac Milan Rastislav Štefáník care trăia de multă vreme în Franța. Štefaník l-a introdus pe Masaryk în elita politicii franceze.

În 1916 cei trei au înființat **Consiliul național ceh**, devenit mai târziu **cehoslovac** ca organ principal al rezistenței antiaustriece, care treptat a cîștigat o înțelegere tot mai mare din partea reprezentanților Antantei. Multă vreme puterile Antantei au reflectat asupra posibilității ca Austro-Ungaria să iasă de sub influența germană, creând astfel în Europa Centrală o contrapondere a Berlinului. Formarea de state naționale, independente de Austria, cum declarase Masaryk în noiembrie 1915 reprezenta doar una dintre variantele posibile și nu chiar tocmai bună. In timpul războiului s-a dovedit însă că deși suporta greu tutela aliatului său, Viena nu era capabilă să depășească această depedență. Un alt motiv pentru eventuala destrămare a Austro-Ungariei a fost evoluția din Rusia care a dovedit cât de fragile erau vechile puteri. In acest context, devenea clar că numai **ideea națională** putea constitui o rezistență activă în fața valului revoluționar.

Pentru a da greutate concepțiilor sale teoretice, Consiliul național a sprijinit cu toată energia formarea unei armate cehoslovace în străinătate, a **legiunilor**, care pe frontul italian, francez și rus au fost formate din emigranții cehi și slovaci dinainte de război și mai ales din prizonierii de război și transfugi. Faptul că pentru o teorie susținută de doi oameni de știință erau hotărâți să lupte și chiar să moară zeci de mii de soldați, i-a impresionat profund pe Aliați. Importanța militară a legiunilor cehoslovace s-a manifestat cel mai puternic pe frontul rus din sud-vest în vara lui 1917, când în **bătălia de la Zborov** s-au remarcat trei regimente cehoslovace de pușcași. Detașamentele bine organizate și înarmate de legionari au devenit astfel germenul unei mari acțiuni antisovietice. Dar firește și pe frontul de apus unde Aliații înfruntau ultima mare presiune a armatei germane, fiecare nou soldat era

binevenit. Dar exact în ziua, când regimentul 21 infanterie se pregătea să întărească pozițiile aliaților, Franța a recunoscut Consiliul național ca reprezentant legal al celor două popoare, iar mai târziu exemplul ei a fost urmat de Statele Unite și Marea Britanie. Intre timp, se schimbase considerabil și scena politică de acasă care a fost însuflețită chiar de prima victorie a armatelor rusești. Sub influența lor, politicianul Karel Kramář, adept al tinerilor cehi, a elaborat prima concepție autohtonă a statului ceh care să nu facă parte din monarhia austriacă. Proiectul lui de **țarism ceh** ca parte a unui imperiu slav uriaș, stăpânit de țarul rus a anticipat în mod clar viitorul. Dar era încă prea devreme. Toate speranțele legate de sprijinul rușilor au fost risipite de înfrângerea armatelor țariste la **Gorlice** în mai 1915. Politica cehă a căzut din nou într-o puternică depresie amplificată și de arestarea lui Kramář și a prietenului său Alois Rašín, acuzați de înaltă trădare. Între tinerii cehi a început să se contureze ideea **sprijinirii** active **a statului austriac** care în schimb trebuia să vegheze mai mult la îndeplinirea dorințelor poporului ceh. Inițiativa tinerilor cehi, corespunzătoare tradițiilor cehe de până atunci, au fost sprijinite și de alte partide politice, inclusiv de social- democrați care în noiembrie 1916 au convenit să creeze două organizații comune – **Uniunea cehă** care întrunea deputații din parlamentul vienez și **Comitetul național** care acasă trebuia să funcționeze ca cea mai înaltă instanță. Concentrarea forțelor politice cehe era considerată necesară mai ales, ținând seama de modificările preconizate ale constituției în urma urcării pe tron a noului (și ultimului) împărat **Carol I** în 1916, și de ideea reconvocării parlamentului. Exista pericolul ca înainte de începerea ședinței parlamentului, să fie îndeplinite revendicările, prin care deputații germani condiționau participarea lor, ceea ce ar fi însemnat confirmarea hegemoniei burgheziei germane în Austria. Uniunea cehă trebuia să preîntâmpine acest lucru printr-o politică energică și loială. Dar prima ei mare acțiune s-a caracterizat doar prin loialitate. In scrisoarea trimisă ministrului de Externe, contele Ottokar Czernin din 24 ianuarie 1917, Uniunea cehă a refuzat *„eliberarea cehilor de sub domnie străină"* considerată pe atunci unul dintre scopurile militare ale Antantei și a declarat că *„poporul ceh, ca întotdeauna în trecut, vede acum și în perioada următoare viitorul său numai sub sceptrul habsburgilor"*.

Politicienii germani nu au reușit să își realizeze visele. În primăvara lui 1917 climatul politic din monarhie era atât de mult schimbat încât

guvernul nu putea risca nici un fel de experiment. *Revoluția din februarie* din Rusia a mobilizat mase largi de oameni care au început să-și exprime dezacordul față de război și degradarea situației economice prin greve și demonstrații furtunoase împotriva cărora a trebuit să intervină armata. Dar și în rândurile armatei mocneau focare de revoltă care de multe ori s-au transformat în incendii. Opinia publică cehă s-a radicalizat foarte puternic și a început să se gândească fie la reconstruirea fundamentală a Austriei, de data aceasta după un proiect ceh, fie la **destrămarea** ei completă. Liderii politici cehi au fost supuși unei presiuni puternice și dacă la început fuseseră loiali, acum au adoptat poziția radicalismului național. Aceste mutări au fost încurajate foarte mult de apelul *Soliei cehe* concepută în mai 1917 de poetul, dramaturgul Teatrului național și membrul *Mafiei* Jaroslav Kvapil, cunoscută sub numele de *Manifestul scriitorilor cehi.* In acest apel lansat în cadrul consiliului imperial s-a atras atenția deputaților că obligația lor era să apere drepturile poporului ceh în orice împrejurare și să ceară reînnoirea imediată a libertăților cetățenești. De asemenea, ei au fost avertizați că trebuie să renunțe la mandatele lor, dacă nu erau capabili și dispuși să apere programul național. Manifestul a fost semnat de 220 de scriitori, oameni de știință și ziariști. Uniunea cehă s-a adaptat situației aflată în schimbare și la 30 mai a redactat o declarație prin care solicita transformarea monarhiei habsburgice într-un **stat federal** cu popoare libere și egale în drepturi. Indirect, dar totuși clar, a exprimat și ideea unei viitoarei uniuni a cehilor și slovacilor într-un stat unic. În această direcție au fost organizate șialte manifestări publice ale deputaților cehi și ale reprezentanților vieții sociale și culturale ceea ce treptat a estompat deosebirile dintre diferite partide și personalități, a întărit unitatea națională și a mobilizat opinia publică. Liderii naționali au câștigat treptat o autoritate mai mare decât oficialitățile austriece.

„Domnii se bazează pe faptul că la noi, în Cehia, se vor produce frământări și dezordine. Nicidecum, domnilor!... În Cehia totul este atât de bine organizat și de disciplinat încât și în cele mai grele momente totul va funcționa ca un ceas perfect și va evolua fără nici un fel de defecțiune până în momentul înființării statului ceh suveran"

(Deputatul František Udžal la consiliul imperiului)

Această sarcină dificilă a fost preluată de Comitetul național care a fost reorganizat la 13 iulie 1918 în funcție de rezultatele ultimelor alegeri din 1911. Reprezentanții lui și-au dat seama că o problemă va

fi nu atât proclamarea independenței, cât menținerea ei, că nu vor trebui admise violența și vărsările de sînge, că aparatul de stat va trebui pregătit pentru a funcționa, ceea ce ar fi întrerupt legătura cu Viena și Budapesta și ar fi creat o bază economică proprie a statului. O soluție imediată și fundamentală necesita mai ales **problema aprovizionării.** De această problemă s-a ocupat consiliul economic al țării condus de Švehla, care împreună cu filialele lui, a încercat să ascundă și să păstreze acasă o cantitate cât mai mare de alimente. Comitetul național și-a dat seama că instituirea unui control asupra exportului de alimente din Cehia ar fi reprezentat un mijloc de presiune prin care Viena putea fi ținută în șah O importanță imensă a avut recunoașterea Comitetului național de către partidele socialiste care și-au creat un organ propriu care să le apere revendicările sociale – *Consiliul socialist*, iar în rest au contribuit din plin, mai ales prin organizațiile lor de sindicat (în special a lucrătorilor din căile ferate și poștă) la acțiunile antiaustriece. Doar o singură dată Consiliul socialist a încercat să aplice o metodă independentă: cu ocazia **grevei generale** împotriva exportului de alimente din 14 octombrie, când la indicația Consiliului național a vrut să difuzeze un apel la proclamarea republicii. Această acțiune s-a încheiat însă cu un eșec. Monarhia a mai rezistat încă 14 zile – deoarece nimic nu a mai putut să o salveze.

Înfrângerea militară și haosul economic au fost sporite și de pericolul **dezintegrării politice** la care tocmai cehii au avut cea mai mare contribuție. Politica cehă s-a hotărât să separe țara de restul spațiului central-european unde erau iminente alte tulburări și revoluții. Împăratul, care se temea cel mai mult de un război civil, nu a opus o rezistență prea mare acestor eforturi. Cel puțin, putea să spere că statul ceh nou constituit nu va întrerupe toate legăturile cu țările austriece. Pe străzile din Praga aceste opinii nu ar fi găsit ecou. Iar atunci când la 27 octombrie ministrul Afacerilor Externe Julius Andrássy a remis Statelor Unite o notă prin care guvernul său promitea recunoașterea drepturilor cehoslovacilor și slavilor de sud pentru a se pune capăt războiului, președenția în exercițiu a Comitetului național (Antonín Švehla, Alois Rašín, Jiří Stříbrný, František Soukup și Vavro Šrobár care a sosit la Praga ca reprezentant al slovacilor) a înțeles că sosise momentul. La 28 octombrie Comitetul național a preluat principalul punct de aprovizionare, *Institutul de cereale*, iar ulterior alte instituții, inclusiv cancelaria guvernatorului. În după amiaza aceleiași zile în Václavské náměstí a fost proclamată oficial **independența.**

CAPITOLUL XI

PERIOADA 1918-1938

I. ÎNSEMNUL NAȘTERII ȘI AL PIEIRII

I/1 Idealul democrației și al umanității

Primul război mondial a influențat profund evoluția gândirii politice în lume și a afectat valorile spirituale și culturale ale unor generații întregi. Spațiul liniștit locuit de cehi, chiar dacă marcat de probleme sociale și etnice, a fost distrus de război perceput ca o luptă pentru interesele de putere ale Germaniei și Austro-Ungariei. În țările învinse în război, inclusiv în Austro-Ungaria s-a produs o **criză spirituală și politică** deosebit de acută care a întărit eforturile popoarelor ceh și slovac de a se elibera din dependența politică de elementul german dominant.

Baza spirituală a noii orânduri sociale care trebuia să asigure nerepetarea grozăviilor războiului avea să devină **idealul democrației și al umanității**, înțeles ca o antiteză față de monarhismul autoritar ce condusese lumea la un război inuman. Prin sistemul lor politic, țările învingătoare ale Antantei – S.U.A., Marea Britanie și Franța – constituiau niște **democrații parlamentare**, care deși imperfecte, reprezentau unica aplicare în practică a acestor idealuri. Baza ideologică a *„noii orânduiri"* a fost evocată de președintele Statelor Unite Woodrow Wilson în mesajul său adresat Congresului la 8 ianuarie

1918, când în cele *14 puncte* a enumerat concret scopurile militare ale Antantei. Astfel, deasupra intereselor de putere de moment ale țărilor beligerante el a așezat principiile morale permanente ale politicii democrate – caracterul public al tratativelor diplomatice, libertatea economică și politică, principiul rezolvării pașnice a conflictelor internaționale – dreptul țărilor la autodefinire, respectarea principiului etnic la trasarea granițelor.

Aceste valori recunoscute în comun i-au determinat pe reprezentanții cehi și slovaci ai **mișcării de rezistență din străinătate**, dar și **de acasă,** să se alieze cu democrațiile apusene împotriva Austro-Ungariei. Unul dintre spiritele conducătoare ale acestei mișcări, care prin întreaga sa operă anterioară încercase să fundamenteze filozofic caracterul indispensabil al unei orânduri democratice noi, a fost T.G.Masaryk. După părerea lui idealul de umanitate trebuia să reprezinte ideea morală fundamentală a politicii democrate cehe. **Realismul său politic** a fost umanist în cel mai profund sens al cuvântului deoarece a ținut seama de interesele individului și ale întregii societăți și a rezolvat problemele sociale fără a se orienteze către un radicalism de dreapta sau de stânga. Pentru el democrația a fost o tehnică, dar și o formă de guvernare cu o latură morală foarte puternică (recunoașterea libertății tuturor oamenilor, lipsa de constrângere, caracterul deschis și critic). Masaryk a fost un creștin profund credincios, dar a stat la o parte de biserică, fiind foarte apropiat de protestantismul non-conformist.

„Din secolul 18 democrația se bazează pe iluminism și ideile umaniste. Democrația se bazează pe știință; opusul științei și tehnologiei este opusul democrației și aristocrației (monarhiei). De aceea, democrația folosește critica și cere ca orice fel de politică să fie publică (libertatea cuvântului, presei, adunării...). Democrația este o concepție despre lume și un mod de administrare a vieții. Democrația este o consecință politică și o cerință a eticii umaniste moderne"

(T.G.Masaryk, *Dificultățile democrației*, 1924).

I/2 Ideea de stat cehoslovac independent

În timpul războiului Masaryk și-a schimbat concepția de realism politic orientată până atunci pe democratizarea sistemului politic al Austro-Ungariei și s-a așezat în fruntea luptei pentru un **stat național cehoslovac independent,** ca parte componentă a Europei renăscute, organizată după *„principiul modern al naționalităților"*.

Pentru el războiul a fost o confruntare între principiul democrației reprezentat de Antantă și teocrația Puterilor centrale. Pe baza unui consens ideologic cu Wilson, Masaryk i-a putut convinge pe aliați despre necesitatea unei **organizări noi a Europei Centrale**, în cadrul căreia statul cehoslovac ar fi trebuit să formeze un stăvilar care să despartă puterile hegemoniste ale Germaniei și Rusiei.Treptat, el a impus ideea unui stat cehoslovac independent bazat pe democrațiile apusene spre deosebire de concepția lui K.Kramář care a încercat să stabilească o legătură mai trainică a statului autonom cehoslovac cu Rusia țaristă. Principala condiție a aplicării în practică a concepției lui Masaryk era înfrângerea totală a Puterilor centrale. El, împreună cu cei mai apropiați colaboratori ai săi, E.Beneš și M.R.Štěfáník, au argumentat atât principiul natural juridic al **autodeterminării popoarelor**, cât și ideea continuității de drept statal a statului ceh în limitele **granițelor lui istorice**. În acest sens, Masaryk a preluat concepția actualizată a lui F.Palacký și K.Havlíčka despre **apartenența naturală** a cehilor și slovacilor ca ramificații ale unui singur popor slav. În *declarația de la Washington* din 18.10.1918 concepută în S.U.A. și publicată la Paris, Masaryk a proclamat principiile democratice fundamentale atât ale organizării interne, cât și ale politicii externe a viitorului stat cehoslovac ca republică parlamentară democratică care trebuia să preia și o parte din răspunderea privind reorganizarea Europei.

Obstacolele ce au stat în calea **ideii de cehoslovachism**, la fel ca și divergențele legate de aplicarea principiului de drept juridic natural și drept statal aveau să apară mai târziu. În toamna lui 1918 Masaryk considera că problema Cehiei și a Slovaciei reprezenta o **chestiune mondială** care trebuia rezolvată în noua Europă prin introducerea unor relații superioare, mai perfecte și mai corecte între oameni și popoare.

„Democrația a învins autocrația teocratică. Militarismul a fost distrus; omenirea va fi reorganizată pe bazele democrației. Forța întunericului a ajutat să învingă lumina – veacul mult dorit al omenirii începe să se nască. Credem în democrație, credem în libertate"

(Declarația de independență a poporului cehoslovac, 18 octombrie 1918)

I/3 Comunismul și fascismul

Deși idealurile umaniste și democrate nu s-au realizat în deplinătatea lor, prima republică a încercat să le păstreze cât mai mult

timp și mult mai consecvent decât țările vecine. Încă de la începuturile existenței sale, ea s-a confruntat cu **ideologii totalitare** complet diferite pe care nu le-a putut înfrânge prin forțe proprii, cedând în cele din urmă. Astfel a fost dovedită nu numai forța acestor ideologii, ci și faptul că exponenții lor deveniseră țările care decideau soarta Europei Centrale – Rusia și Germania. Deși au exprimat un **extremism**, uneori de stânga, alteori de dreapta și au intrat în conflicte reciproce ireconciliabile, aceste ideologii nu au putut nega existența unor premise și mai ales a unor mecanisme comune prin intermediul cărora au luptat să se impună și să se mențină la putere. Încă de atunci s-a arătat că dincolo de o anumită graniță determinată de recunoașterea sistemului parlamentar, delimitările de dreapta și stânga își pierdeau sensul.

Chiar în timpul Primului Război Mondial s-a dovedit că iluziile relativ larg răspândite despre efectul lui de însănătoșire a societății europene s-au transformat cu o certitudine înspăimântoare exact în contrariul lor. **Distrugerea nemaiîntîlnită** până atunci **a valorilor materiale** a fost însoțită de o profundă **degradare a valorilor morale tradiționale.** A da explicații formale era deosebit de ușor și demagogii de cele mai diferite orientări nu s-au sfiit să le prezinte mulțimii de oameni enervați și dezrădăcinați. După părerea lor, tot răul (milioane de morți, schilozi, handicapați, manifestări de genocid în toată lumea, epidemii de gripă nimicitoare) fusese provocat de liberalismul nelimitat al societății civile, mai ales de libertatea de expresie și goana după câștig. În ciuda acestei *„explicații miraculose"*, trecerea la un regim totalitar, în înțelesul modern al cuvântului, a avut loc mai întâi în **Rusia**, unde libertățile cetățenești și ale micilor întreprinzători nu aveau nici o tradiție. Din sentimentul locuitorilor acestei țări care înainte se jertfise singură numai pentru a salva Europa de robia tătară, s-a născut un tip special de mesianism. El s-a confruntat cu utopia științifică a marxismului într-o asemenea măsură încât prin vulgarizarea lui a dat naștere unor fenomene foarte originale – **ideologia comunismului** și **sistemul bolșevic** ca instrumente de afirmare. Astfel, prin transformarea forțată a orândurii sociale și a potențialului ei de producție trebuia să fie creată o situație care în mod obișnuit era localizată în rai.

În principiu, *antisemitismul* tradițional rus a fost contestat de liberalismul apusean care își avea rădăcinile în concepția iluministă de toleranță practică. Datorită existenței seculare a *ortodoxismului* și a influenței *obcinelor* tradiționale exista însă prejudecata că educația și spiritul întreprinzător erau fenomene inutile (dacă nu chiar nocive)

pe calea spre mântuirea veșnică. În această atmosferă, mândria legată de sărăcia propriei existențe pe pământ era considerată o valoare permanentă și de aceea era permisă salvarea celorlalte valori de dragul păstrării propriei imagini, adică atragerea lor spre o sărăcie și nimicnicie universală. Legionarii cehi, martori oculari ai realităților rusești, au fost amăgiți în mare măsură de tradiționala rusofilie. De aceea, nu trebuie să ne mire faptul că societatea cehă relativ sceptică a început să bagatelizeze grozăviile războiului civil și ale revoluției bolșevice (1918-1922), un maestru în acest sens, fiind de pildă Jaroslav Hašek. Majoritatea intelectualilor cehi de stânga și de formație slavă a rămas surdă la dovezile autentice ale emigrației ruse care era puternic reprezentată, mai ales la Praga. Până la urmă și ea a pierdut contactul cu mediul rus astfel încât nu a mai perceput dimensiunea reală a crimelor stalinismului.

„Nici un stat, nici un popor nu are voie să treacă pe lîngă el și să nu se întrebe în sine – de unde a venit acest rău.....nimicitor pentru tot ce este viu?. Cum și cine l-a provocat?.....Bolșevismul a arătat lumii drojdia scârboasă care zace la fundul vieții omenești și așteaptă să fie scoasă"

(Ecaterina Breško-Breškovskaia, din prefața la culegerea de studii a reprezentanților emigrației ruse, Praga, 1922)

În octombrie 1922, la scurt timp înainte de încheierea revoluției bolșevice și proclamarea U.R.S.S., **fascismul** și-a revendicat pentru prima oară în mod public un loc privilegiat. Deși prin această noțiune, stângiștii aveau să definească mai târziu un regim mai puțin autoritar (în care tocmai ei nu aveau principalul cuvânt) din orice parte a lumii, în forma sa inițială fascismul a fost un fenomen european. *Egalitarismul* lui (față de bolșevism) a avut limite foarte evidente deoarece fascismul a trebuit să respecte condițiile politice și cultural-istorice diferite din Italia unde s-a născut. De pildă, a fost obligat să țină seama de poziția specială a bisericii catolice într-o perioadă când în Rusia făcea ravagii lupta contra bisericii și în general lupta antireligioasă. Societatea rusă nu a cunoscut perioada de împărțire a societății *în stări* în timp ce fascismul (nu numai italian) a preluat concepția ei ideală și idealizată. În timp ce era posibil ca populația din U.R.S.S. să fie readusă aproape dintr-o dată în poziția inițială de supus al statului, în Italia se putea ieși în coloane numai dacă era îndeplinit idealul de *cetățean disciplinat* care fusese prelucrat încă din perioada absolutismului iluminist. Fascismul italian s-a format din ideile

radicale ale naționalismului și socialismului din secolul 19. Însuși Benito Mussolini a fost membru al *Partidului socialist italian* din 1915 și la sfârșitul Primului Război mondial a salutat formarea statului cehoslovac. De asemenea, nepotul celebrului revoluționar Giuseppe Garibaldi a devenit general și comandant al milițiilor fasciste italiene –schimbînd, de fapt, cămașa roșie a tovarășilor de luptă ai bunicului său cu cămașa neagră.

De fascismul italian s-au apropiat cel mai mult regimurile autoritare ale administratorului imperial Horthy din Ungaria și cancelarului Dolfuss în Austria. **Național-socialismul** german **(nazismul)** a recunoscut întotdeauna strânsa lui filiație cu fascismul italian, pe care l-a depășit însă prin intoleranță șovină și ură de rasă. În Germania forma lui a fost amplificată de criza economică postbelică, urmată de o scurtă perioadă de revigorare economică. Experiența germană a războiului a fost dominată de ideea fixă, potrivit căreia o conspirație a social-democraților sau o *lovitură în ceafă (Dolchstoss)* văduviseră Germania de o victorie binemeritată. Un anumit rol l-a jucat și teama că prin pierderea importanței sale politice, țara va ajunge din nou în situația în care se aflase înainte de 1871. De aceea, merită să facem o comparație între situația Germaniei și cea a Rusiei. Deși s-a aflat de partea Antantei victorioase, Rusia a suferit un eșec militar zdrobitor din propria ei vină, care ulterior a fost anulat formal de tratatul de pace de la Versailles. La fel nici Italia nu a fost înfrântă numai datorită superiorității crescânde aliaților ei mai puternici. În general, nici una dintre cele trei țări amintite nu putea fi mulțumită de consecințele primului război mondial, dar nazismul german a profitat cel mai mult de pe urma eforturilor de corectare a unor pretinse nedreptăți provocate de crearea *„sistemului de la Versailles"* . Tot timpul, a repetat că statele nou apărute își bazau legitimitatea pe dreptul la autodefinire al popoarelor, dar pe de altă parte limitau drepturile minorităților lor naționale din care făceau parte și germanii din Cehoslovacia și Polonia.

Nazismul nu a negat niciodată complet principiul proprietății private deoarece păturile medii, care i-au permis să se transforme într-o mișcare de masă, nu ar fi împărtășit niciodată o asemenea atitudine. Deși după ascensiunea lui Adolf Hitler la putere în 1933 în Germania a fost creat sistemul de guvernare **al unui singur partid** (*Partidul național-socialist german al muncitorilor*), el a tolerat sfera întreprinzătorilor particulari și chiar i-a ajutat să obțină câștiguri

nesperate (de pildă în industria armanentului). La început, regimul nazist a fost nevoit să procedeze tactic și în privința construirii *lagărelor de concentrare*, chiar și atunci când în U.R.S.S. existau câteva mii de asemenea tabere, conduse de *Administrația principală a lagărelor (GULAG)*. De aceea, naziștii au putut să treacă la exterminarea masivă a populației evreiești *(holocaust)* abia după izbucnirea celui de-al Doilea Război Mondial, când nu au mai fost obligați să țină cont câtuși de puțin de opinia publică.

„Cine este dispus să se dedice fără rezerve propriului său popor astfel încât să nu recunoască un ideal mai nobil decât succesul acestui popor, cine a înțeles mărețul nostru imn Deutschland, Deutschland, acela a înțeles că nu există ceva mai scump pe această lume decât Germania, poporul și țara, țara și poporul, acela este socialist"

(Din cuvântarea lui Adolf Hitler către adepții săi la 28 iulie 1922).

Sistemele totalitare au folosit cu succes străvechea dorință a oamenilor de a face parte dintr-o mulțime sau dintr-un colectiv. Pe de altă parte s-au adaptat naturii umane, arătând că adversarul era vinovat de fiecare eșec în loc de a încerca să stabilească imparțial cauzele. Lumea și toate evenimentele ce se întâmplau în lume aveau o singură explicație, valabilă odată pentru totdeauna, deoarece se considera că ele încheiau evoluția. Deasupra tuturor se afla **interesul de clasă, de rasă sau al poporului**, dar conducătorii hotărau în exclusivitate în ce consta acest interes. De aceea, sistemele totalitare și-au creat **aparate de propagandă** perfecte care reușeau să modeleze opinia publică în forme atât de amorfe încât în fiecare zi puteau să afirme altceva. Sistemele totalitare au făcut deosebire numai între adversari și adepți care trebuiau distruși sau câștigați. Ideea de a relua totul complet și în mod repetat de la început și cu oameni noi a condus la permanente **epurări** și la întreținerea unei stări de incertitudine și implicit de supunere. Vechile elite, la început oprimate și decimate, au început să se afirme treptat, dar cu prețul negării convingerilor lor inițiale

Expresia clasică a tuturor regimurilor totalitare este **principiul conducătorului** care preia competențele superiorului său și devine conducătorul unui anumit sector. Comuniștii au disimulat acest principiu cu destul de mult succes, aplicând *„conducerea colectivă"*, dar despre deciziile lui Stalin s-a discutat la fel de puțin ca și despre deciziile lui Hitler. Așa cum Stalin a fost *„comandant"* în Rusia, tot așa Mussolini a fost *„duce"* în Italia, Hitler *„fuhrer"* în Germania, iar Franco

„*caudillo*"în Spania. Dictatorii și-au pus în practică concepțiile cu ajutorul aparatului de stat sau de partid. Impresia că ei au condus cu un despotism absolut este parțial falsă deoarece imperiile lor au fost împărțite în mai multe domenii locale sau instituționale. Aici s-au manifestat diferitele **interese parțiale** legate de obținerea puterii și a favorurilor *Conducătorului*. Acesta îi instiga pe unii împotriva altora în mod premeditat (ca să păstreze un echilibru), iar ei uneori reușeau să i se opună, dar în schimb suportau consecințele. În locul unei dictaturi clasice, **toți luptau contra tuturor,** iar în această luptă rolul principal revenea pe rând armatei, poliției secrete, formațiunilor armate paramilitare, partidelor aflate la guvernare, ministerelor,complexelor industriale. Totuși, aceste clici au avut în principiu aceeași atitudine față de masele de oameni pe care îi conducea și au recunoscut hotărârile Conducătorului care uneori păreau inspirate de o putere supranaturală ce influența desfășurarea evenimentelor.

„*Partidul încearcă să obțină puterea exclusiv de dragul ei. Nu ne interesează binele altora, ne interesează numai puterea. Nu ne interesează bogăția sau luxul, o viață lungă sau fericirea, ci este vorba numai despre putere, despre puterea absolută.....Ce înseamnă puterea, vei înțelege imediat.....Puterea nu este un mijloc, este un scop. Dictatura nu se instaurează pentru a asigura revoluția, revoluția se face pentru a asigura dictatura. Scopul persecuției este persecuția. Scopul torturii este tortura. Scopul puterii este puterea*".

(George Orwell, Nineteen Eighty-Four, 1949).

II. DE LA VERSAILLES LA MÜNCHEN

II/1 Proclamarea republicii

În toamna lui 1918 Antanta a reușit să paralizeze complet rezistența militară a Germaniei și Austro-Ungariei, deși era slăbită din cauza eliminării Rusiei care, după revoluția bolșevică din octombrie 1917, a încheiat **pacea** separată de la **Brest-Litovsk** în 1918. Înfrângerea militară i-a obligat pe monarhii celor două state care au purtat războiul, împăratul Wilhelm II și Carol I să accepte condițiile de pace stabilite de W.Wilson și să instituie **ample reforme.** În Austro-Ungaria a fost recunoscută autonomia politică a popoarelor monarhiei și a fost introdusă o structură de stat federalizată. Rezistența populației locale față de monarhia discreditată de război a condus la **revoluția din**

noiembrie 1918 din Germania și la proclamarea **republicii** democrate **de la Weimar** în timp ce în Austro- Ungaria au fost grăbite planurile liderilor politici naționali de a forma așa numitele **state succesoare.** Imperiul Austro-Ungar s-a dezmembrat în Austria, Ungaria și în statele naționale nou înființate – Cehoslovacia și Iugoslavia (Regatul sârbilor, croaților și slovenilor), iar celelalte regiuni s-au alipit la Polonia refăcută și la România.

Pe baza Declarației de la Washington din octombrie 1918, politicienii cehi și slovaci din străinătate au obținut recunoașterea Consiliului național cehoslovac de către țările Antantei ca *guvern provizoriu* al Republicii Cehoslovace (Tomás Garrigue Masaryk – președinte, prim-ministru și ministru de Interne, Eduard Beneš, ministru de Externe, Milan Rastislav Štefánik, ministru de Război). În timp ce la Geneva se desfășurau tratativele Consiliului național ceh și a delegației *Comitetului național* din Praga, condusă de Karel Kramář în legătură cu procedura concretă de formare a statului, la **28 octombrie 1918** la Praga a avut loc **proclamarea** spontană a **republicii**. Impulsul pentru această acțiune care s-a transformat într-o manifestație populară a constituit-o publicarea notei ministrului de Externe austro-ungar Andrássy privind acceptarea condițiilor de pace ale lui Wilson. Textul notei echivala cu capitularea monarhiei habsburgice.

„Răspunzând la nota președintelui Wilson din data de 18 octombrie remisă guvernului austro-ungar....guvernul austro-ungar are onoarea să declare că așa cum a fost de acord cu discursurile anterioare ale domnului președinte și acum este de acord cu părerea lui expusă în ultima notă privind drepturile popoarelor austro-ungare, mai ales drepturile cehoslovacilor și slavilor de sud...Guvernul austro-ungar își declară disponibilitatea de a intra în negocierile de pace între Austro-Ungaria și statele adversare și să încheie imediat armistițiu pe toate fronturile austro-ungare....“

Încă din dimineața zilei de 28 octombrie, agrarianul Antonín Švehla și social-democratul František Soukup au preluat *Institutul militar al cerealelor* pentru ca aprovizionarea să treacă sub controlul Comitetului național, împiedicându-se astfel exportul de alimente din Cehia. În după-amiaza aceleiași zile, reprezentanții președenției Comitetului național au proclamat în fața mulțimii de oameni adunată în Václavské náměstí statul cehoslovac indepedent. Seara Comitetul național a emis prima sa lege și anume *legea de înființare a statului independent cehoslovac.* Apoi a fost publicat apelul

Comitetului național: *„Omule cehoslovac. Visul tău de veacuri a devenit faptă...“*. Cele două documente au purtat semnăturile lui A.Švehla, A.Rašín, J.Stříbrný, F.Soukup și V.Šrobár (acesta din urmă a sosit la Praga în aceeași zi, fiind cooptat în președenția Comitetului național) – care aveau să devină cunoscuți mai târziu ca *„oamenii zilei de 28 octombrie“*. Această zi importantă care marchează începutul istoriei statului cehoslovac nu a însemnat însă și preluarea reală a puterii. A doua zi a fost preluată conducerea poliției, a tribunalului suprem, procuraturii generale și a început organizarea armatei cehe, mai ales din membrii organizației Sokol din Praga, condusă de J.Scheiner. Între timp în țară au fost create **comitetele naționale** cehe. Comandamentul militar din Praga a opus rezistență. Clădirea lui a fost înconjurată toată noaptea și abia după ce au cântărit serios situația creată, comandanții lui s-au predat la 30 octombrie unei delegații a Comitetului național. În aceeași zi comandamentul militar din Litoměřice a fost de acord să intre în subordinea agrarianului F.Udržal, reprezentant al Comitetului național, ceea ce a marcat încheierea loviturii politice de stat.

Primele vești nesigure despre **lovitura de stat** de la Praga au ajuns la Geneva la 30 octombrie. A doua zi delegații cehi au semnat o declarație prin care erau aprobate toate demersurile guvernului provizoriu cehoslovac și proclamarea statului cehoslovac independent sub formă de republică:

„Reprezentanții poporului cehoslovac declară....categoric că nu există și nu va mai exista niciodată o legătură între popor și dinastia Habsburgilor.... prin această hotărâre solemnă, reprezentanții lui se adresează tuturor țărilor aliate și guvernului Statelor Unite, bazându-se pe principiul nobil al dreptății și democrației moderne, adică pe dreptul popoarelor la autodeterminare și arată că este absolut necesară crearea unei noi orînduri politice în Europa Centrală, care să îi împiedice odată pentru totdeauna pe germani și unguri să promoveze politica lor anterioară care a adus Europa în starea catastrofală de acum“.

II/2 Declarația de la Martin

Independent de evenimentele de la Praga și din Cehia, la 30 octombrie 1918 reprezentanții slovaci au adoptat **Declarația de la Martin** prin care au proclamat dreptul nelimitat al poporului slovac la autodeterminare și la statul independent cehoslovac. În aceeași zi, la sediul băncii Tatra din orașul Turčianský Sv.Martin s-au adunat peste 200 de fruntași politici slovaci care s-au organizat în **Consiliul național slovac** în frunte cu Matúš Dula, președintele Partidului

național slovac și au adoptat proiectul de declarație al preotului evanghelic Samuel Zoch:

„În numele poporului ceho-slovac care locuiește între granițele Ungariei, Consiliul național declară că el este singurul autorizat să vorbească și să acționeze .... Ca limbă, istorie și cultură poporul slovac este parte componentă a poporului ceho-slovac unitar"

Guvernul ungar nu a intervenit împotriva acestei declarații care era îndreptată clar împotriva integrității regatului coroanei Sfântului Ștefan din două motive. În primul rând deoarece situația de la Budapesta unde abia se formase noul guvern era greu previzibilă, iar în al doilea rând întrucât noul prim-ministru contele M.Károlyi, un vechi reprezentant al opoziției democrate din parlamentul ungar, vroia să păstreze integritatea Ungariei pe alte căi, de pildă promițând **autonomie Slovaciei**. La redactarea declarației de la Martin au participat toate forțele politice de pe teritoriul viitoarei Slovacii – **Partidul național slovac,** fracțiunea lui *populară* catolică și social-democrații reuniți încă formal în **Partidul social-democrat maghiar.** Unul dintre cei mai zeloși susținători ai unirii cu cehii a fost preotul catolic din Ružomberok Andrej Hlinka care împreună cu alții a răspândit textul declarației la sate. În seara zilei de 30 octombrie în orașul Martin a sosit agrarianul Milan Hodža, ale cărui corecturi la textul declarației au favorizat crearea legendei de *„falsificare"* a textului ei. De asemenea, au apărut ipoteze despre o așa numită *clauză secretă*, elaborată chipurile de cei aproape 30 de participanți la prima adunare din 31 octombrie unde se discutase liber despre modul de guvernare în Slovacia. Un rol important în acest sens l-a avut scandalul V.Tuka, autorul unui articol celebru scris cu ocazia aniversării a 10 ani de la proclamarea republicii în care afirma că această clauză limita perioada de unificare a Slovaciei cu Cehia la 10 ani, după care Slovacia urma să rămînă un stat lipsit de drepturi. În ianuarie 1928 V.Tuka a fost arestat și condamnat la 16 ani închisoare pentru înaltă trădare și spionaj în favoarea Ungariei.

Textul Declarației de la Martin, aprobat la 30 octombrie 1918, a fost adus la Praga la 1 noiembrie de o delegație formată din trei membri ai Partidului național slovac, condusă de I.Dérer unde a fost primită cu entuziasm.

II/3 Conferința de pace de la Paris

Recunoașterea internațională a statului cehoslovac și delimitarea frontierelor lui au depins de hotărârea **conferinței de pace** care a început la Paris la 18 ianuarie 1919. Condițiile acordurilor de pace au fost

stabilite în principal de **Consiliul suprem** unde reprezentanții principalelor puteri învingătoare – președintele Statelor Unite Woodrow Wilson, premierul francez Georges Clemenceau și premierul britanic David Llyod George aveau o influență decisivă. La conferință Cehoslovacia a făcut parte din țările beligerante învingătoare cu *„interese limitate"*, la fel ca și Polonia, Serbia, România astfel încît a putut doar să își prezinte revendicările. La tratative din partea Republicii Cehoslovace a fost admisă o delegație formată din doi membri condusă oficial de primul ministru K.Kramář, dar sufletul ei a fost ministrul Afacerilor Externe E.Beneš. Problemele frontierelor statului cehoslovac au fost rezolvate de o *„comisie cehoslovacă"* specială căreia Beneš i-a prezentat revendicările țării sale sub forma unui memorandum. Ele nu au fost sprijinite fără rezerve de toți reprezentanții marilor puteri învingătoare, cu excepția Franței care a susținut teza privind granițele istorice deoarece era cel mai mult interesată în slăbirea rivalului german. Mai rezervați au fost diplomații britanici și americani deoarece parțial teza intra în contradicție cu frontierele etnice ce puteau fi mai greu stabilite.

Stabilirea frontierelor în limitele țărilor istorice aparținătoare coroanei cehe (retrocedarea provinciei Hlučín de către Germania, a unei părți din ținutul Vitorazsk și Valtice de către Austria) a fost asigurată de *Tratatul de pace cu Germania de la Versailles (28 iunie 1919)* și de *Tratatul cu Austria de la Saint-Germain (10 septembrie 1919)*. Prin *Tratatul de la Trianon* cu Ungaria (4 iunie 1920) Cehoslovaciei i-au fost cedate Slovacia și Rutenia Subcarpatică (în noiembrie 1938 Rutenia Subcarpatică a fost redenumită Ucraina Carpatică, iar la 29.06.1945 a trecut în componența U.R.S.S., mai precis a R.S.Ucrainiene N.T). Delimitarea finală a granițelor din nordul Moraviei, Orava și Spíš a format obiectul unei noi negocieri între Cehoslovacia și Polonia și s-a încheiat abia prin împărțirea regiunii Tešín între cele două state în iulie 1920. Conferința de pace a hotărât și în legătură cu faptul că Republica Cehoslovacă urma să preia o parte din datoria austro-ungară antebelică, să plătească valoarea patrimoniului fostului stat austro-ungar și a familiei domnitoare de pe teritoriul Republicii Cehoslovace, să plătească *„taxa pentru eliberare"* și să achite datoriile pentru reținerea și repatrierea legiunilor. Astfel, guvernul cehoslovac a obținut recunoașterea internațională a unei stări de fapt care avea să fie realizată în practică abia în primii anii de după război, cu acordul preliminar al marilor puteri.

II/4 Adunarea națională revoluționară cehoslovacă

Comitetul național cehoslovac a avut putere legislativă și putere executivă, îndeplinind astfel funcția unui fel de **guvern provizoriu**, în timp ce membrii guvernului recunoscut deocamdată oficial se aflau în străinătate (T.G.Masaryk până în noiembrie 1918 în S.U.A., E.Beneš la conferința de pace de la Paris, M.R.Štefánik în legiunile cehoslovace din Siberia până în ianuarie 1919). Până la 14 noiembrie 1918 guvernul a emis 17 legi, iar la 30 octombrie a hotărât să mărească de șase ori numărului membrilor săi pe baza cheii electorale din 1911 prin alegeri în interiorul partidelor politice. Prin aplicarea acestei hotărâri prevăzută în art. 1 al *constituției provizorii* din 13 noiembrie și prin cooptarea a 40 de lideri slovaci a fost constituită **Adunarea națională revoluționară cehoslovacă** (254 membri). Prima ei ședință a avut loc la 14 noiembrie 1918 în palatul Thunov, sediul fostului parlament al țării, fiind condusă de K.Kramář, președintele de până atunci al Comitetului național. Din împuternicirea revoluției el a declarat că dinastia de Habsburg-Lothringen a fost detronată din Cehia și a proclamat republica ca formă de stat. La această primă ședință **T.G.Masaryk** a fost ales președintele republicii, social democratul F.Tomášek – președinte al adunării, iar K.Kramář, prim-ministru. Pe lângă Kramář au mai fost aleși 16 membri din cabinetul său. Principala sarcină a Adunării naționale o constituia asigurarea funcționării statului și elaborarea unei constituții, pe baza căreia urmau să fie organizate alegeri în instituțiile democratice.

II/5 Anexarea Slovaciei

Instaurarea puterii democrate în Slovacia a fost dificilă deoarece teritoriul ei rămăsese sub administrația ungară. La 2 noiembrie 1918, la propunerea lui V.Šrobár, Comitetul național a hotărât **să ocupe militar** Slovacia. În Slovacia a fost trimisă o *comisie guvernamentală* formată din patru membri (președinte V.Šrobár, membrii I.Dérer, P.Blaho și A.Stefánek) care și-a început activitatea în localitatea ungară Skalice, iar un mic detașament de soldați cehi împreună cu voluntari slovaci au ocupat teritoriul până la Trenčín, Trnava și Děvínská Nová Ves. O răsturnare a situației a produs semnarea **armistițiului de la Belgrad** la 13 noiembrie, în urma căruia Ungaria a trebuit să elibereze Transilvania, Banatul și toate teritoriile la sud de Dráva și de fostele frontiere cu Croația, dar nu Slovacia. Noul prim-ministru ungur M.Károlyi a intervenit militar și detașamentele cehe nepregătite au fost

nevoite să se retragă. La intervenția lui Beneš Ministerul de Externe al Franței a transmis o notă de protest prin care locotent-colonelul Vyx, comandantul misiunii aliate de la Budapesta, soma guvernul maghiar *„să își retragă imediat armata de pe teritoriul slovac"*.

O altă intervenție a ungurilor de a păstra unitatea Ungariei prin decretarea *Republicii Populare Slovace* la 11 decembrie 1918 a eșuat, iar la 30 decembrie 1918 armatele cehe au ocupat orașul Košice. În decembrie a fost trimis din nou în Slovacia Vavro Šrobár, de data aceasta ca **ministru cu puteri depline** care împreună cu grupul său de lucru s-a instalat la Žilina. Situația slovacilor era catastrofală: dacă numărul școlilor generale maghiare depășea 3 500, cel al școlilor slovace era de numai 344 în 1913, iar în plus nu existau nici un liceu sau institut de învățământ superior. Marea majoritate a funcționarilor erau maghiari. După plecarea ungurilor la 20 ianuarie 1919 întregul teritoriu al Slovaciei a ajuns sub controlul lui Šrobár. La 4 februarie el și-a transferat ministerul la Bratislava și a dizolvat Consiliul național slovac, ceea ce a provocat greva muncitorilor feroviari, poștali și apoi a micilor meseriași care locuiau într-un mare cartier din Bratislava alături de germani și unguri. Grevele au fost lichidate și datorită activității energice a lui Šrobár a fost restabilită liniștea.

Situația din Slovacia s-a complicat din nou după proclamarea **republicii sovietelor** la 21 martie 1919 în Ungaria. Motivul pentru demisionarea guvernului maghiar și predarea puterii social democraților a constituit o altă notă ultimativă a aliaților din 20 martie în legătură cu mutarea granițelor conform noii linii de demarcație. Rezistența motivată democratic față de politica Antantei și efortul de a reînnoi granițele istorice ale Ungariei au pregătit terenul pentru **dictatura radicală de tip sovietic** condusă de comunistul Béla Kun. În această situație, când devenea iminent un atac maghiar, la 25 martie Šrobár a decretat starea de asediu în Slovacia și la 7 aprilie din ordinul ministrului Apărării Naționale Václav Klofáč armata cehoslovacă a ocupat teritoriul până la noua linie de demarcație care intra cu 50-80 km în interiorul Ungariei. În unele locuri această linie a fost chiar depășită, creînd Ungariei pretextul de a lansa atacul. Trupele cehoslovace nu erau suficient de pregătite pentru ofensivă și astfel Armata Roșie maghiară a ocupat în scurt timp două treimi din Slovacia, ajungând la jumătatea lui iunie până la granița cu Polonia. Sub protecția Armatei Roșii maghiare la 16 iunie 1919 a fost proclamată **Republicii Slovacă a Sovietelor.** Dar încă de la 13 iunie conferința de

pace stabilise granița definitivă dintre Ungaria și Republica Cehoslovacă. Apoi, la începutul lui iulie, prin lansarea câtorva note ultimative, Antanta a forțat plecarea Armatei roșii maghiare și odată cu ea a principalilor reprezentanți ai Republicii Slovace a Sovietelor (Republica Slovacă a Sovietelor a durat de la 16.06. până la 7.07.1919 N.T).

II/6 Eforturile germane de desprindere

Încă din vremea războiului, *Germanii din Sudeți*, cum au început să fie numiți înainte de Primul Război Mondial germanii din Cehia, Moravia și Silezia, au privit cu neîncredere eforturile cehilor de a forma un stat cehoslovac național independent. Deputații lor au încercat să formeze provincii independente în teritoriile locuite de o majoritate germană, iar după proclamarea Republicii Austria să le anexeze la această țară. Succesiunea evenimentelor a grăbit proclamarea statului cehoslovac la 28 octombrie 1918. Imediat a doua zi, pe baza dreptului la autodeterminare al popoarelor, deputații germani de la Viena au hotărât să proclame indepedentă provincia *Deutschböhmen* în ținuturile cu populație germană din nordul Cehiei. În fruntea guvernului provizoriu al țării cu sediul la Liberec (Reichenberg) a fost adus R.Pacher, iar câteva zile mai târziu R.Lodgmann von Auen. La 30 octombrie 1918 Adunarea națională a Republicii Austria a aprobat crearea provinciei *Deutschböhmen* și ceva mai târziu a provinciilor *Sudetenland* în Moravia de Nord și Silezia (30.10), *Deutschesüdmähren* în Moravia de Sud și *Böhmerwaldgau* în Cehia de Sud (ambele la 3.12). În cazul ultimelor două structuri teritoriale se intenționa anexarea lor la provinciile federale Austria Superioară și Austria Inferioară. De asemenea, exista și intenția de alipire a *insulelor lingvistice* germane din jurul orașelor Jihlava și Olomouc. După eșuarea tratativelor cu politicienii germani din Sudeți, Comitetul național cehoslovac care nu recunoștea provinciile proclamate de germani și cerea subordonarea acestora puterii centrale a noului stat cehoslovac a hotărât ocuparea **militară a zonei de frontieră.** Până la sfârșitul lui decembrie 1918 detașamentele puțin numeroase ale armatei cehoslovace au reușit să ocupe tot teritoriul țărilor cehe istorice fără să întîmpine o rezistență prea mare. Au fost date lupte pentru cucerirea orașului Most care s-a predat la 29 noiembrie, la 14 decembrie a fost ocupat Liberec, de unde a fugit guvernul lui Lodgmann, Znojmo s-a predat la 16 decembrie, iar la 18 decembrie

Opava. Populația germană s-a supus statului cehoslovac, atât din dorința de a nu mai continua un război lipsit de perspectivă într-o situație internațională nefavorabilă, cât și sub influența industriașilor germani din Sudeți care apreciau avantajele economice ale apartenenței la un stat membru al Antantei învingătoare. Rămânea însă sentimentul lipsei de benevolență și amărăciunea provocate de pierderea fostei superiorități a elementului german în cadrul monarhiei austro-ungare. Curând aveau să se producă și pierderi de vieți omenești în timpul demonstrațiilor germanilor din Sudeți din 4 martie 1919, ziua când în Republica Austria s-a întrunit parlamentul.

II/7 Anexarea Ruteniei subcarpatice

O evoluție și mai complicată decât în Slovacia a avut loc pe un alt teritoriu care a făcut parte din Ungaria antebelică, respectiv în **Rutenia subcarpatică**. Guvernul lui Károlyi a încercat să păstreze acest teritoriu, acordându-i autonomie în decembrie 1918 și promițând că va face demersuri în acest sens. Majoritatea liderilor politici ruteni din S.U.A. și-au manifestat însă acordul cu anexarea acestei regiuni cu statut autonom la Republica Cehoslovacă. În acest sens, liderul rutenilor din S.U.A. H.Žatkovič a purtat tratative cu Masaryk. Opiniile politice privind crearea teritoriului autonom al Ruteniei subcarpatice erau împărțite, ceea ce corespundea eterogenității naționale și religioase a acestei regiuni înapoiate economic. S-au format câteva consilii naționale care au cerut anexarea Ruteniei la Ucraina sau păstrarea ei în cadrul Ungariei; de cel mai mare sprijin s-a bucurat însă **Consiliul național carpato-rus** condus de A.Beskid cu sediul la Prešov. În mai 1919 trei consilii naționale rutene s-au unit și au format **Consiliul național central** care și-a exprimat acordul cu alipirea la Republica Cehoslovacă. Un rol decisiv în acceptarea eforturilor rutenilor și ale liderilor politici cehoslovaci l-a avut influența Antantei care în mod justificat se temea că spațiul central-european va fi bolșevizat, considerând de aceea anexarea Ruteniei Subcarpatice la Republica Cehoslovacă un factor de stabilizare. În plus, Rutenia Subcarpatică care separa Ungaria de Polonia și forma granița comună cehoslovaco-romînă prezenta și avantaje strategice pentru Republica Cehoslovacă.

În războiul împotriva Republicii Ungare a Sovietelor, Rutenia Subcarpatică a fost ocupată de trupele române, care au plecat abia în august 1919, când au fost înlocuite de armata cehoslovacă condusă de un general francez considerat dictator militar. În ziua semnării

tratatului de pace cu Austria la Saint-Germain-en-Laye la 10 septembrie 1919 prin care a fost consfințită anexarea **Rutenieî subcarpatice** (de atunci denumire oficială) la Republica Cehoslovacă, a fost încheiat și tratatul între Republica Cehoslovacă și Antantă care stabilea simbolurile **autonomiei** acestei țări – parlament, guvernator și reprezentanți în Adunarea Națională Cehoslovacă. Dar abia în timpul celei de-a doua republici Rutenia subcarpatică și-a format un parlament propriu. Guvernul praghez a justificat neacordarea de competențe mai mari liderilor acestei provincii prin marea ei rămânere în urmă.

Situația din Rutenia subcarpatică cu capitala la Ujgorod a fost într-adevăr complicată. Cea mai mare parte a populației era formată din **ruteni** care vorbeau șase dialecte diferite astfel încât până și stabilirea limbii de predare în școli constituia o problemă. Erau reprezentate și alte minorități – unguri, evrei, germani, iar după anexarea la Republica Cehoslovacă, cehi, mai ales în administrație. Majoritatea populației era de religie greco-catolică, dar și ortodoximul rus era puternic. **Competențele dictatoriale** acordate conducerii militare ale lui Šrobár au rămas în vigoare până la începutul anului 1922. Ele nu au fost însă valabile în sectorul administrației civile condus din 1929 de guvernatorul Žatkovič, a cărui poziție în țară a rămas dependentă de guvernul cehoslovac.

II/8 Conflictul privind Těšín

Teritoriul regiunii Těšín a fost disputat atât de statul cehoslovac, cât și de statul polon. Divergențele dintre liderii politici cehi și polonezi din Silezia au avut drept consecință ocuparea de către Polonia a ținuturilor Těšín, Orava și Spiš în noiembrie 1918. Tratativele **Comitetului național pentru Silezia** purtate cu polonezii au condus la încheierea unui acord prin care părții cehe i-a fost lăsată doar o mică parte din regiunea Těšín. Guvernul praghez nu a recunoscut acordul Comitetului național și a protestat vehement, trimițând acolo trupe conduse de ofițeri ai Antantei la începutul lui 1919, când autoritățile polone se pregăteau pentru alegeri în seim chiar și în această regiune conflictuală.

În **conflictul armat** local care a durat șapte zile la sfârșitul lui ianuarie 1919 armatele polone s-au retras dincolo de râul Vistula unde frontul se oprise după intervenția comandamentului suprem al aliaților. Împărțirea definitivă a regiunii Těšín a avut loc pe baza

hotărârii *Consiliului ambasadorilor* abia la 28 iulie 1920. Republicii Cehoslovace i-a revenit linia Bohumín-Košice și bazinul carbonifer, iar Poloniei estul ținutului Těšín și o parte din ținuturile Orava și Spiš. Ca simbol al acestei rivalități, chiar și fosta capitală a principatului – Těšín a fost împărțită între cele două țări.

II/9 Legiunile cehoslovace

La succesul acțiunilor externe, având ca scop formarea statului cehoslovac o contribuție deosebită au avut legiunile cehoslovace și participarea lor la acțiunile militare ale Antantei. În urma activității legiunilor în Rusia, Franța și Italia, Cehoslovacia a fost recunoscută pe plan internațional ca stat beligerant al țărilor Antantei. În total pe fronturile din **Franța** au luptat 9600 de legionari cehoslovaci, din care și-au pierdut viața peste 630. Pe câmpurile de bătaie din **Italia** au fost trimiși 20 000 de membri ai legiunilor, din care au căzut 350. După război comandantul legiunilor cehoslovace din Italia generalul L.Piccione a condus o misiune militară italiană în Cehoslovacia. Cele mai numeroase au fost însă legiunile din **Rusia** care au numărat aproape 55 000 de persoane, din care și-au pierdut viața peste 4000.

Legionarii cehoslovaci din Siberia au intervenit în lupta împotriva Armatei Roșii în ciuda eforturilor de la început de a păstra neutralitate în războiul civil. În ciuda tuturor peripețiilor legate de angajarea legiunilor (sprijinite de puterile Antantei) în luptele armate și după încheierea războiului din Europa, politica cehoslovacă a reușit să obțină retragerea legiunilor din Siberia în toamna lui 1919 și readucerea lor acasă. Evacuarea legiunilor rusești pe mare de la Vladivostok s-a încheiat în noiembrie 1920. Noul stat cehoslovac era conștient de importanța legiunilor pe care le considera un sprijin al republicii democrate. Comunitatea reprezentanților legiunilor cehoslovace a fost creată în 1921 și a editat cotidianul *Eliberarea națională* orientat spre aripa cercurilor guvernamentale cehoslovace de la Hrad.

II/10 Consecințele economice și sociale ale războiului

Împărțirea spațiului economic unitar al monarhiei austro-ungare în urma creării statelor independente a avut **consecințe economice negative** deoarece a întrerupt legăturile economice și de transport de până atunci. În mod tradițional mai ales țările cehe făceau parte dintre ținuturile cele mai dezvoltate industrial ale Austro-Ungariei (60-70%

din producția industrială). Ca structură, în cadrul **industriei cehoslovace** au predominat exploatarea cărbunelui și industria de consum (textile, sticlă, zahăr, bere). Această industrie a fost însă dependentă în mare măsură de importul de materii prime. Spre deosebire de țările cehe dezvoltate industrial, Slovacia, respectiv Rutenia subcarpatică au rămas **țări agrare.** Astfel, în Slovacia 61% din populație era ocupată în agricultură.

În plus, industria a avut grav de suferit în urma războiului, la fel ca în toată Europa. Revenirea la o **producție de pace**, afluxul de soldați demobilizați, pierderea pieților de desfacere (de pildă a industriei textile) au produs greutăți în producție și **creșterea șomajului** care a culminat în februarie 1919. Producția industrială și agricolă a atins abia jumătate din nivelul antebelic, transporturile nu funcționau, a crescut inflația, iar deficitul de alimente era catastrofal. Deosebit de grav au fost afectate ținuturile cu o densitate mare a populației, mai ales ținuturile de la granița Cehiei. Una dintre **consecințele** grave ale războiului au constituit-o pierderile de vieți omenești și deteriorarea sănătății celor care se întorseseră de pe front (circa 420 000 de căzuți, 246 000 invalizi), ceea ce s-a reflectat în situația socială a unui număr mult mai mare de membrii de familie (văduve, orfani). Cehoslovacia a fost obligată să facă față acestor consecințe negative ale războiului, să își creeze o nouă structură economică și de transporturi, un nou sistem de comerț exterior și să îmbunătățească situația săracilor și a păturilor populației afectate de război.

II/11 Politica primelor guverne

Primul guvern al lui Kramář a fost denumit *guvernul de coaliție al întregului popor* deoarece în el au intrat partidele politice cehe și liderii politici slovaci. Cea mai puternică poziție în primul guvern a avut **Partidul agrarian cehoslovac** care în 1919 și-a schimbat numele în **Partidul republican al satelor cehoslovace.** În timpul primei republici acest partid a făcut parte din toate coalițiile și fără participarea lui nu a fost creat nici un guvern care să se sprijine pe parlament. Ministru de Interne a devenit Antonín Švehla care datorită politicii sale moderate a reușit să stăpânească relativ bine tulburările sociale furtunoase, de pildă demonstrațiile contra scumpirilor din mai 1919. Partidul agrar a primit și portofoliul de ministru al agriculturii. **Partidul democrat** denumit din martie 1919 **Democrația națională** a avut în afara primului ministru Karel Kramář portofoliul Ministerului de Finanțe condus de

Alois Rašín, o personalitate proeminentă a primilor ani ai republicii. **Social-democrații** au ocupat Ministerul Învățământului și al Educației Naționale și Ministerul Justiției (František Soukup). **Partidul socialist cehoslovac** *(național-socialiștii)* au primit fotoliul de ministru al Apărării Naționale care a fost ocupat în mod paradoxal de Václav Klofač, cunoscut încă din perioada antebelică ca un antimilitarist convins, iar conducerea Ministerului Aprovizionării a fost încredințată lui Bohuslav Vrbenský. Slovacia a fost reprezentată de Vavro Šrobár, ultima oară în calitate de *ministru pentru administrarea Slovaciei*. După moartea lui M.R.Štefánik la 4 mai 1919, Šrobár a fost singurul reprezentant al slovacilor în guvern. *Ministerul de Război* al lui Štefánik a dispărut odată cu moartea sa. Datorită popularității sale reduse, după război **Partidului popular cehoslovac** i-a revenit funcția de ministru *fără portofoliu* (fără stabilirea domeniului de activitate). Ministru al Afacerilor Externe a devenit Eduard Beneš , fără apartenență de partid (în 1923 a intrat în Partidul socialist cehoslovac).

Președintele T.G.Masaryk și-a preluat funcția după o revenire triumfală la Praga la 21 decembrie 1919. El a participat la activitatea de elaborare a **programului guvernamental** pe care Kramář l-a prezentat în fața Adunării naționale revoluționare la 9 ianuarie 1919, o zi după un atac nereușit împotriva lui. În perioada participării lui Kramář la conferința de pace de la Paris guvernul a fost condus de Antonín Švehla care a trebuit să se ocupe de **principalele probleme:** deficitul general de mărfuri și alimente, combaterea comerțului la negru și a inflației, refacerea economiei distrusă de război și a transportului feroviar. De rezolvarea rapidă a problemelor sociale depindea calmarea păturilor populației care se radicalisezaseră în urma pătrunderii ideologiei bolșevice.

La mijlocul lunii iunie 1919 au avut loc **alegerile locale** care, potrivit așteptărilor, au fost câștigate de social-democrați cu cca 30% din voturile obținute, urmați de agrarieni (peste 21% și de socialiști legați de partidul progresist (aproape 16%), apoi de populari și pe ultimul loc de național-democrați pentru care alegerile au însemnat cea mai mare decepție. Nu s-au organizat alegeri în Slovacia și Rutenia subcarpatică. După alegeri, care au dovedit o nouă dispunere a forțelor politice, guvernul lui Kramář a demisionat.

În guvernul următor condus de social -democratul Vlastimil Tusar alături de social democrați au ocupat portofolii agrarienii și socialiștii, această coaliție fiind numită datorită componenței ei *roșie-verde*.

Politica economică a primului guvern cehoslovac a fost orientată spre eliminarea consecințelor războiului și crearea premizelor independenței economice a statului, ca de pildă separarea vamală de Austria și crearea unei monede cehoslovace noi. Conform **reformei monetare din februarie 1919** pregătită sub conducerea ministrului de Finanțe A.Rašín, au fost timbrate bancnotele vechi austro-ungare și a fost introdusă coroana cehoslovacă (în raportul 1:1 față de fosta coroana austriacă). Aproape un sfert din bancnotele vechi a fost reținută. Această măsură împreună cu primirea limitată de obligațiuni din împrumutul de război austriac au frânat inflația care a reușit să fie oprită până în 1922. La majorarea aportului capitalului ceh în societățile pe acțiuni străine a contribuit nostrificarea. Conform *legii nostrificării* din perioada guvernului lui Tusar (decembrie 1919) societățile pe acțiuni străine care activau pe teritoriul R. Cehoslovace trebuiau să aibă conducerea pe teritoriul ei.

Una dintre intervențiile cele mai radicale în starea materială de până atunci a devenit **reforma agrară.** Prin legea confiscărilor din ianuarie 1920, a raționalizării din ianuarie 1920 și a despăgubirilor din aprilie 1920 au fost redistribuite terenurile moșiilor mai mari de 250 ha. Aceste terenuri, având o suprafață totală de 1.800 000 ha au fost parțial împărțite țăranilor cu gospodării mici și parțial vândute ca *resturi de moșii*, ale căror dimensiuni permiteau gospodărirea lor rațională. Aplicarea complicată a reformei s-a prelungit până la sfârșitul anilor 20. Rezultatul a fost consolidarea păturii mijlocii din agricultură, mai ales cehă și slovacă, transferarea complexelor silvice mari în proprietatea statului și a comunelor și creșterea influenței partidului agrar prin intermediul *Oficiului funciar*.

Politica socială influențată de poziția puternică a partidelor socialiste după război a fost una dintre cele mai progresiste în Europa. A fost legiferată perioada de lucru de opt ore, alocația de șomaj, asigurările în caz de boală și accident și influența muncitorilor în cadrul conducerii întreprinderilor prin intermediul consiliilor din întreprindere.

II/12 Adoptarea constituției

La 29 februarie 1920 Adunarea națională revoluționară a adoptat *Constituția Republicii Cehoslovace*. Legea fundamentală a fost formată din **șase capitole** care se refereau la forma și suprafața teritorială, cetățenia de stat, puterea legislativă, puterea

guvernamentală și executivă, puterea judecătorească, drepturile cetățenești și protecția minorităților naționale, religioase și de rasă. Pentru o eventuală modificare a constituției erau necesare trei cincimi din majoritatea voturilor în parlament. Constituția acorda tuturor cetățenilor drepturi depline, singura lor obligație fiind cea de apărare și asigura caracterul democratic al statului. Constituția a reprezentat un act revoluționar deoarece a fost adoptată de parlament din voința Adunării naționale. Prin urmare, la aprobarea ei nu puteau să ia parte reprezentanții aleși ai germanilor, ungurilor și altor minorități naționale.

Pe baza noii constituții care a consfințit crearea unui parlament bicameral au fost organizate **alegeri în Adunarea națională**. Alegerile în Camera Deputaților au avut loc la 18 aprilie 1920, iar o săptămînă mai tîrziu, în Senat. În total, partidele civile au obținut 52,5% din numărul total de voturi, iar partidele socialiste 47,5%, ceea ce nu a permis partidelor socialiste să formeze un guvern majoritar, în ciuda atmosferei social radicale postbelice. În mai, Adunarea națională l-a reales președinte pe T.G.Masaryk.

II/13 Structura etnică

Statul cehoslovac a apărut ca un stat democrat și național construit pe ideea unui **popor cehoslovac** unitar. Această bază ideologică a statului singur posibilă pe atunci a facilitat consolidarea sistemului politic democrat, dar a inclus o divergență internă deoarece nu a fost acceptată în întregime de poporul slovac, iar pe de altă parte i-a determinat pe reprezentanții celorlalte naționalități să intre în defensivă, datorită principiului poporului cehoslovac ca popor de stat. Problemele generate de structura complexă națională a republicii și de gradul diferit de conștiință națională a cehilor și slovacilor au ieșit la iveală foarte curând, slăbind consolidarea dorită a regimului democrat de-a lungul existenței republicii.

Conform statisticii din 1921, statul cehoslovac a numărat **13 613 172 locuitori**, din care 6 850 000 au fost cehi (51%), 1 910 000 slovaci (14,5%), 3 123 000 germani (23,4%), 745 000 unguri, 461 00 ruteni, ucrainieni și ruși, 180 000 evrei, 75 000 polonezi, un număr mai mic de români și alte naționalități. Parte componentă a constituției a fost *legea limbii* care a stabilit că **limba oficială de stat a republicii era limba cehoslovacă,** ceea ce atunci a fost înțeles ca o egalitate în drepturi a limbii cehe și limbii slovace. Totodată, în constituție, pe baza

acordului privind protecția minorităților adoptat de Republica Cehoslovacă prin tratate de pace, a fost asigurat dreptul celorlalte naționalități din județe care reprezentau peste 20% din populație de a folosi limba maternă în relația cu oficialitățile. Instrucțiunile de aplicare a legii limbii din 1926 au specificat utilizarea limbii de stat și printre altele a impus funcționarilor publici examene din limba de stat, ceea ce au suportat cu amărăciune mai ales germanii din Sudeți.

„La noi se pune în primul rând problema raportului majorității cehoslovace față de cetățenii noștri germani. Dacă această problemă va fi rezolvată, atunci vor fi rezolvate ușor și celelalte probleme de limbă și naționale. E deja soarta noastră ca în țara noastră alături de cehi și slovaci să locuiască de multă vreme un număr considerabil de germani; sunt alte țări care nu au nici o altă populație, iar concetățenii noștri germani au un nivel cultural și economic înalt..."

(Din discursul lui T.G.Masaryk cu ocazia aiversării a 10 ani de la fondarea republicii)

II/14 Structura politică

Alături de parlament în sistemul politic al primei republici un rol important l-au avut și unele **elemente specifice**. În primul rând a fost vorba despre grupul de politicieni adunați liber în jurul președintelui Masaryk care în mod tradițional și-a menținut cea mai puternică influență în politica externă prin intermediul ministrului de Externe E.Beneš. *Grupul de la Hrad* avea adepții săi în rândul partidului republican (agrarian), popular și național-democrat, dar cel mai mare sprijin avea din partea social-democraților și al socialiștilor cehoslovaci (din 1929 național -socialiști). Mai exista și *Pětka* (grupul celor 5 N.T.), un organ extraparlamentar, de fapt un grup format din cinci politicieni de vază ai coaliției aflată la guvernare (la început Antonín Švehla, Alois Rašín, Rudof Bechyně, Jiří Stříbrný și Jan Šrámek). În perioada guvernării coaliției civile Pětka a fost lărgită în *Osmička* (grupul celor 8 N.T)), un organ care asigura capacitatea de acțiune a coaliției partidelor politice. Nici unul dintre numeroasele partide politice nu era capabil să formeze singur guvernul majoritar și de aceea partidele trebuiau să se unească într-o coaliție guvernamentală. Creatorul ideologic al sistemului de coaliție a fost A.Švehla. Alături de grupările menționate s-au impus și marile grupuri financiare. Un loc aparte a avut grupul *Băncii micilor întreprinzători* condusă de Jaroslav Preiss care a influențat politica economică. Sistemul electoral a fost

construit pe dreptul de vot general, egal, direct și secret, valabil și pentru femei (din 1927 nu au avut drept la vot membrii armatei și jandarmii). În Camera Deputaților puteau să aleagă cetățenii peste 21 de ani și puteau fi aleși de la 26 de ani, în timp ce în senat aveau dreptul la vot cetățenii care împliniseră 30 de ani, limita minimă de vârstă a unui senator fiind de 40 de ani.

Partidul cel mai influent a fost **Partidul republican al poporului agricol și al plugarilor (agrarienii)**, a cărui putere s-a bazat pe sprijinul populației din mediul rural care folosea sistemul de cooperative de ajutor reciproc legate de partid. Dar partidul și-a câștigat cea mai mare popularitate datorită reformei agrare. După comasarea cu **Partidul național țărănesc** în 1922 el s-a bucurat de mare sprijin în Slovacia și Rutenia Subcarpatică. Dintre cei mai importanți politicieni merită să fie amintiți A.Švehla (m. în 1933), M.Hodža, R.Beran, F.Udržal (m. în 1938), J.Malypetr (până la despărțirea de partid în 1928) și K.Prášek (m. în 1932).

Până la sciziunea provocată de comuniști cel mai puternic partid ca număr a fost **Partidul social-democrat muncitoresc cehoslovac** care a rămas o forță importantă, loială statutului și sprijinitor al politicii Hradului. Partidul a avut o poziție puternică și în sindicate prin intermediul **Asociației sindicale cehoslovace.** Dintre cei mai importanți politicieni se cuvin amintiți V.Tusar (m. 1932), R.Bechyně, I.Dérer, A.Meissner, G.Habrmann (m. 1932).

Dintre partidele care au sprijinit Hradul a făcut parte și **Partidul socialist cehoslovac** (din 1926 **Partidul național-socialist cehoslovac**).Datorită deosebirilor de opinii el nu s-a unit cu social-democrații pentru a forma un partid socialist reformator unic. Partidul a câștigat popularitate și datorită colaborării cu **Comunitatea cehoslovacă a sokolilor** și cu **Comunitatea cehoslovacă a legionarilor.** Cei mai importanți politiceni au fost E.Beneš, J.Stříbrný (până la excluderea în 1926), V.Klofáč, J.Stránský (de la intrarea în partid în 1929).

Influența de care s-a bucurat în politica primei republici **național-democrația cehoslovacă** nu a corespuns cu reprezentarea ei modestă în parlament. Ea a fost sprijinită de cercurile industriale și financiare și de unii intelectualii cehi de orientare naționalistă. Dintre cei mai importanți politicieni îi amintim pe K.Kramář, A.Rašín (a murit în urma unui atentat în 1929), V.Dyk (m. 1931).

După război, **Partidul popular cehoslovac** nu a suferit o pierdere electorală atât de mare pe cât era de așteptat, datorită politicii lui activiste din timpul războiului. El și-a menținut un electorat constant printre catolici și de aceea a fost unul dintre cele cinci partide puternice ca număr de mandate. Cei mai importanți reprezentanți au fost J.Šrámek și politicianul morav M.Hruban.

Partidul popular slovac al lui Hlinka (în 1918-1925 **Partidul popular slovac**) a fost un partid catolic care a revendicat autonomia Slovaciei, bucurându-se de o mare influență în țară. A fost în opoziție față de guvernul de la Praga până la participarea la coaliția civilă din 1927-1929. Cei mai importanți lideri au fost Andrej Hlinka (m. 1938), Jozef Tiso, Karol Sidor.

Pe baza principiului stărilor, la fel ca partidul republican în mediul rural, micii întreprinzători și comercianți s-au unit în **Partidul cehoslovac al micilor meseriași și comercianți din starea de mijloc**. După un început modest, la ultimele alegeri parlamentare ei au obținut același număr de mandate ca național democrații. Principalii politicieni au fost R.Mlčoch și J.V.Najman.

Partidul comunist cehoslovac (KSČ) a fost unul dintre partidele care nu a făcut parte din nici o coaliție guvernamentală. Principalii lui reprezentanți au fost B.Šmeral și K.Gottwald.

La primele alegeri de după război **Partidul social-democrat muncitoresc german** a obținut cel mai mare număr de voturi în rândul electorilor germani. De la jumătatea anilor 20 el a promovat o politică de colaborare activă cu statul cehoslovac și în perioada 1929-1938 a făcut parte din coalițiile guvernamentale. Politicieni importanți au fost L.Czech și W.Jaksch.

Cu republicanii cehoslovaci a colaborat și un alt partid activist german **Uniunea agriculturilor germani** reprezentat de F.Spina (m. în 1938). Dintre celelalte partide activiste a făcut parte și **Partidul popular creștin-social german** (R.Mayr –Harting).

Partidul național-socialist muncitoresc german s-a constituit în 1919, iar în 1933 și-a încetat activitatea. Principalii lui reprezentanți au fost R.Jung și H.Krebs.

De la mijlocul anilor '30 cel mai puternic partid german a fost **Partidul germanilor din Sudeți** format prin schimbare de nume din **Frontul patriotic al germanilor din Sudeți** creat în 1933. El a reunit reprezentanții partidelor naționale germane interzise de guvern în 1933 și prin prin activitatea sa a ajutat Germania nazistă să desprindă din

Cehoslovacia teritoriul de la frontieră prin dictatul de la München. Principalii lui reprezentanți au fost K.Henlein și K. H.Frank.

În Camera Deputaților au mai intrat câteva partide ale germanilor și ungurilor, precum și o alianță formată din partidele polonezilor și ale evreilor.

Sistemul politic cehoslovac s-a caracterizat printr-o mare dependență a deputaților de partidul politic, la aceasta contribuind atât sistemul electoral proporțional, cât și **candidaturile corelate.** Electorul nu putea să-și aleagă proprii săi candidați, ci trebuia să voteze lista obligatorie de candidați a unui anumit partid politic. În cazul multor partide, dependența candidaților de un partid era sprijinită de o **disciplină puternică de partid** – o excepție a format numai democrația națională care punea accent pe individualitatea deputaților. Deputatul era legat de hotărârea **clubului parlamentar** din parlament. Dacă deputatul sau senatorul se despărțeau de partid, prin decizia unei instanțe electorale îi putea fi retras mandatul (cum s-a întâmplat în cazul lui K.Prášek sau B.Vrbenský). În practica parlamentară aveau loc însă discuții de culise între reprezentanții diferitelor partide, pe baza cărora votau apoi cluburile parlamentare. Deciziile politice ale parlamentului au fost influențate în mare măsură de Pìtka (și respectiv de Osmička).

Organizarea administrativă a fost reglementată de *legea privind organizarea pe județe* din 1920 care trebuia aplicată în termen de maxim cinci ani. Ea a fost aplicată în practică doar în Slovacia cu o tradiție în acest sens, unde județele au fost înființate în 1923. În Cehia, Moravia și Silezia punerea ei în practică a fost amânată de teama în fața superiorității numerice a minorității germane din unele regiuni (de pildă în județele Česká Lipska și Karlovy Vary). Reînnoirea țărilor cehe a avut loc în 1927 printr-o **organizare** care trebuia să îi liniștească pe autonomiștii slovaci. Astfel au fost înființate patru țări – Cehia, Moravia-Silezia, Slovacia și Rutenia Subcarpatică, fiecare având reprezentanții lor, care au fost apoi împărțite în districte și comune. Din cauza rezistenței Slovaciei catolice nu s-a reușit desprinderea bisericii de stat.

Constituția provizorie din 13 noiembrie 1918 conferea președintelui republicii prerogative limitate. Deși în urma intervenției lui T.G.Masaryk din mai 1919 drepturile președintelui fuseseră extinse, nici conform constituției din 1920, el nu mai putea interveni în viața legislativă. Masaryk a fost ales în total de patru ori respectiv în 1918,

1920, 1927 și 1934. Ca o personalitate care se bucura de o autoritate extraordinară, el a influențat pozitiv divergențele din partid și a activat în spiritul idealului său umanist democratic până la demisia din 1935.

"În Cehoslovacia democrația s-a menținut printre altele și deoarece principalele partide care au știut să facă compromisuri nu au simțit niciodată nevoia de a despărți într-un mod prea neamical și de nu se mai întâlni..."

(Ferdinand Peroutka, *Edificarea statului*, 1936)

II/15 Sciziune în democrația socială

Speranțele stângii politice legate de schimbarea situației interne au crescut din nou în vara lui 1920, când în timpul **războiului ruso-polon,** Armata Roșie a ajuns până aproape de granițele Cehoslovaciei. În Slovacia și Rutenia Subcarpatică a fost decretată stare de asediu. **Gruparea de stânga** din cadrul social-democrației condusă de Bohumír Šmeral, un fost activist proaustriac, care încercase să impună ideile comuniste în partid, a folosit această situație pentru a acutiza divergențele cu conducerea partidului. Criza creată a determinat guvernul lui Tusar să demisioneze a doua oară, la 15 septembrie 1920 fiind numit **guvernul de tehnocrați** al lui J.Černý. Conducerea social-democrată dorise să mențină multă vreme unitatea partidului, dar acum devenise clar, că stânga construia *un partid în partid.* De aceea, a hotărât amânarea congresului partidului pentru luna decembrie și a cerut delegaților la congres să semneze un angajament că vor refuza ideile **Internaționalei a treia.** Stânga a organizat un **congres ilegal** la termenul inițial și în mod antilegal a confiscat redacția și tipografia din *Lidový dům* (Casa poporului N.T), unde a început să tipărească *Rudé Pravo.* Antonín Němec din conducerea partidului, pe numele căruia era trecut acest patrimoniu, a depus o plângere deoarece îi fusese violată proprietatea. După ce a refuzat să respecte hotărârea judecătorească care dădea dispoziție unui comitet de acțiune de stânga să evacueze tipografia și redacția din Lidový dům, poliția și jandarmii au intervenit la 9 decembrie.

La 10 decembrie 1920 stânga social-democrată a anunțat o grevă de protest. Conducerea social-democrată și Partidul socialist cehoslovac nu au sprijinit greva, după cum și germanii social-democrați au refuzat să participe la ea. A doua zi Rudé Pravo a solicitat organizarea unei **greve generale**. Greva care la Praga nu a avut ecoul scontat de gruparea de stânga, a cuprins mai ales zonele industriale

(Kladno, Oslavany). *Gărzile roșii* au ocupat fabricile, gările, unitățile agricole și fermele. În Moravia a fost decretată stare de asediu. După intervenția energică și atitudinea fermă a guvernului greva a fost suspendată la 15 decembrie. Astfel, a eșuat încercarea stângii radicale de a-și măsura forțele cu guvernul.

Stânga radicală s-a constituit organizatoric mai întâi în mediul nematurizat politic din Slovacia și Rutenia Subcarpatică unde în 1920 s-a format partidul comunist. Un an mai târziu s-a încheiat scindarea social-democrației germane. Comitetul executiv a eliminat grupul comuniștilor deoarece sprijinise grupul ceh de stânga în ciuda interdicției impuse de conducere. În mai 1921 la Praga a avut loc congresul de constituire a partidului comunist ceh. **Congresul Cominternului** de la Moscova a hotărât unirea tuturor partidelor comuniste naționale. Această solicitare a fost aplicată la sfârșitul lui octombrie și începutul lui noiembrie 1921, când la Praga a fost înființat **Partidul comunist cehoslovac**. Acest partid a adoptat o atitudine negativă față de statul cehoslovac, iar activitatea lui fost condusă de Comintern (Internaționala comunistă), al cărei comitet executiv își avea sediul la Moscova. Democrația socială și-a revenit doar încet în urma plecării majorității membrilor ei, dar treptat, a redevenit un partid important și loial statului – spre deosebire de Partidul comunist cehoslovac care a subordonat totul efortului de a impune dictatura proletariatului.

II/16 Orientări ale politicii externe

Statul cehoslovac s-a format cu sprijinul puterilor Antantei, iar interesul lui vital l-a constituit menținerea situației de după război, adică păstrarea **sistemului de la Versailles** garantat prin tratate de pace. Politica externă a Republicii Cehoslovace a fost condusă de ministrul E.Beneš din 1928, respectiv ca președinte din 1935 și s-a sprijinit în special pe **alianța cu Franța.** Totodată, a încercat să promoveze o politică externă independentă care uneori nu a convenit intereselor de mare putere ale Franței. De aceea, E.Beneš a desfășurat o activitate intensă în *Societatea națiunilor (Liga națiunilor)* și a contribuit la nașterea coaliției de apărare a statelor mici din Europa Centrală și de Sud-Est împotriva încercărilor revanșarde ale Ungariei. La baza acestei alianțe, denumită la început în bătaie de joc de unguri **Mica Antantă** s-a aflat tratatul de alianță cehoslovaco-iugoslav din august 1920. După a doua încercare a lui Carol de Habsburg de a

reveni pe tronul ungar în 1921, Cehoslovacia a încheiat un tratat similar cu România, care a fost desăvârșit prin alianța româno-iugoslavă. Toate statele membre ale Micii Antante făceau parte din sistemul francez de alianțe consolidat la jumătatea anilor 20 prin **tratate bilaterale** (în 1924 franco-cehoslovac, 1926 franco-român, 1927 franco-iugoslav). Cehoslovacia nu împărtășea însă dorința Franței de a anexa și Polonia la Mica Antantă, chiar dacă conflictele de la frontieră fuseseră soluționate pe baza tratatului cehoslovaco-polon de la sfârșitul anului 1921. În ciuda marilor eforturi ale Cehoslovaciei de consolidare, Mica Antantă nu a reușit să își coordoneze politica externă în toate cazurile și unitatea ei a fost slăbită de divergențele intereselor economice. Acestea se referau și la relațiile cu Uniunea Sovietică. Astfel, tratatul comercial încheiat de Beneš în 1922 a rămas izolat și nu a fost ratificat, chiar dacă nu a fost legat de recunoașterea de iure a U.R.S.S.

Încă de la început, Cehoslovacia a stabilit **relații corecte de vecinătate** cu **Germania și Austria**. Ea a fost prima țară membră a Antantei care a încheiat un tratat comercial cu Germania în 1920, iar trei ani mai târziu și-a păstrat neutralitatea în *conflictul din Ruhr*, în pofida presiunii Franței. Unul dintre interesele ei primordiale a fost păstrarea independenței Austriei. Orientarea politică a R.Cehoslovace spre Franța ducea lipsa unei baze economice mai puternice deoarece nu avea relații economice tradiționale și o poziție geografică favorabilă. Dar până la mijlocul anilor 20 printr-o politică externă echilibrată Cehoslovacia a reușit să își construiască o poziție internațională solidă în Europa.

II/17 Cabinete guvernamentale ale lui Švehla

După guvernul tehnocrat al lui Černý și cabinetul de tranziție al lui Beneš **scena** răvășită a **politicii interne** s-a stabilizat. În iunie 1922 au fost amnistiați comuniștii care fuseseră condamnați în urma grevei din decembrie și a tulburărilor din 1920. Au fost înlăturate cele mai grele consecințe ale haosului economic de după război. Piața internă a fost saturată prin importul de cereale și alimente, exportul de zahăr și hamei au adus valută, iar producția industrială a ajuns să reprezinte peste 80% față de situația antebelică. **Viața economică** a fost liberalizată în 1921 prin anularea celor mai multe măsuri privind conducerea economiei introduse în timpul războiului.

În octombrie 1922 în fruntea guvernului parlamentar (din nou **al coaliției întregului popor**) a fost numit A.Švehla, o personalitate proeminentă a Partidului republican (agrar), care după sciziunea social-democrației a ajuns cel mai puternic partid politic. Cabinetul lui a fost tolerat și de majoritatea partidelor germane care au pus capăt politicii lor obstrucționiste din parlament. Guvernul lui Švehla a fost unul dintre cele mai stabile guverne din întreaga perioadă a republicii, deși a trebuit să depășească urmările **crizei economice** care a cuprins întreaga Europa în perioada 1921-1923. Politica deflaționistă a lui Rašín care tindea spre aprecierea coroanei a reușit să frâneze evoluția inflației în perioada postbelică, chiar dacă cursul înalt al coroanei a defavorizat un timp ramurile industriale care produceau pentru export. În schimb, a devenit baza **ascensiunii economice** din a doua jumătate a secolului 20. O pierdere grea pentru cabinet a fost moartea lui Rašín în februarie 1923 în urma rănilor suferite într-un atentat comis de fostul comunist Šoupal. Acest eveniment a grăbit adoptarea *legii de apărare a republicii* care acorda guvernului dreptul de a înăspri pedepsele pentru acțiunile care aduceau atingere libertății republicii. Legea trebuia să devină un mijloc de apărare a sistemului democratic în fața pericolului dictaturilor de stânga și fasciste care se răspândeaua în Europa de atunci (răscoala comuniștilor din Hamburg și *„puciul lui Hitler de la berăria din München" din toamna lui 1923*, *„marșul asupra Romei"* al lui Mussolini în octombrie 1922).

În Cehoslovacia nu s-a produs o escaladare mai deosebită a stării de spirit radicale. Fascismul ceh a rămas un fenomen complet marginal. Mai importantă a fost radicalizarea **Partidului popular slovac** care și-a formulat un program autonom la congresul de la Žilina în toamna lui 1922, iar grupul strâns în jurul lui V.Tuka a căpătat influență. Fascismul a avut forme mai periculoase în mediul german din Republica Cehoslovacă, reprezentat de **Partidul național-socialist german** cu orientare vizibilă spre socialismul naționalist din Germania și Austria. În decursul celor trei ani cât a durat coaliția întregii națiuni s-au întărit **tendințele centrifuge** care până la urmă au condus la demisia guvernului. Social democrații și socialiștii au luat poziție împotriva introducerii taxelor de protecție mobile asupra produselor agricole impuse de agrarieni, iar discuțiile privind propunerea de a decreta ziua arderii pe rug a maestrului Jan Hus ca sărbătoare de stat s-au izbit de rezistența puternică a popularilor catolici. Conflictul a avut

și un ecou internațional deoarece în semn de protest față de participarea președintelui Masaryk și a reprezentanților guvernului la festivitățile legate de comemorarea lui Hus, Vaticanul a întrerupt relațiile diplomatice cu Cehoslovacia la 6 iulie 1925. Restabilirea lor a avut loc abia după semnarea unui *modus vivendi* în 1928.

Alegerile parlamentare din noiembrie 1925 au dovedit că nu era posibilă refacerea coaliției întregului popor. Agrarienii și-au întărit pozițiile, după cum au câștigat și partidele catolice din țările cehe și din Slovacia. În schimb, a decăzut democrația națională, iar social democrații au pierdut în detrimentul câștigurilor enorme ale comuniștilor. În rândul partidelor germane cel mai mare număr de voturi au câștigat agrarienii și social-creștinii. Aceste două partide au avut o contribuție activă în guvern și implicit au colaborat cu statul cehoslovac. Deoarece tentativa de scurtă durată de refacere a coaliției anterioare, lărgită cu micii întreprinzători a eșuat, la fel ca și cabinetul tehnocrat al lui Černý, cel de-al treilea guvern al lui Švehla (1926-1929) s-a bazat pe **coaliția partidelor civile** în care alături de partidele cehe (agrarian, popular și al micilor întreprinzători) au intrat și reprezentanții celor două partide activiste germane susținute de peste 70% din electorii germani. Cele două partide socialiste au intrat în opoziție, iar în guvern a intrat Partidul popular al lui Hlinka și național-democrații. Plecarea membrilor partidului popular a fost legată de condamnarea lui V.Tuka pentru activitate contra statului în toamna lui 1929. Guvernul lui Švehla a inițiat o serie de **legi** importante, ca de pildă *legea taxelor agrare fixe* (1926), *legea congruenței* (statul plătea preoților o sumă până la nivelul venitului unui cleric din administrația ecleziastă de stat), legea privind *organizarea unitară a administrației de stat* prin care la 1 ianuarie 1928 a fost introdusă organizarea țării, **reforma fiscală** a ministrului Finanțelor Karel Engliš. Impactul acestor legi a fost însă criticat de o parte din forțele politice. Efectul **organizării țării** care prin crearea țării moravo-sileziene a făcut imposibilă independența administrativă a Sileziei cu o populație majoritar germană, nu a întărit activismul german, după cum unificarea administrației de stat a slăbit și instituțiile autonome de până atunci. Legiferarea taxelor vamale agrare mari a nemulțumit industria care producea pentru export, iar legea congruenței contravenea principiului separării bisericii de stat. În schimb, s-a bucurat de un sprijin larg **realegerea lui T.G.Masaryk ca președinte** în mai 1927 (247 de voturi, 54 de voturi pentru candidatul comunist

V.Šturc, 60 voturi nevalabile). Din martie 1928 A.Švehla măcinat de o boală incurabilă a fost înlocuit de J.Šrámek. După demisia lui Švehla în februarie 1929 în fruntea guvernului a fost numit F.Udržal, reprezentantul **aripii Hradului** din partidul agrar.

II/18 Descompunerea coaliției civile

Atât eforturile de autonomie ale Partidului popular al lui Hlinka , cât și creșterea naționalismului democrației naționale cehe care s-a manifestat în campania publicistică împotriva politicii Hradului și în special împotriva lui E.Beneš în primăvara lui 1929 nu au contribuit la stabilitatea coaliției pragmatice a partidelor agrarian și popular. Alegerile anticipate din octombrie 1929 au confirmat poziția Partidului republican (agrar), dar și ascensiunea partidelor democratic-socialiste (național-socialiștii și social-democrații cehi și germani). În schimb, au înregistrat pierderi partidele guvernamentale germane (agrarian și social-creștin) și a scăzut numărul de voturi date comuniștilor. **Sciziunea din interiorul partidului comunist** provocată de bolșevizarea tot mai agresivă impusă de aripa lui Gottwald, precum și de dependența totală de directivele Internaționalei comuniste, a condus la pierderea credibilității din partea acelor alegători care deși simpatizau cu devizele egalitariste ale comuniștilor, nu erau dispuși să le dea mandat pentru distrugerea republicii. Adevărata orientare a Partidului comunist cehoslovac a fost relevată de Gottwaldov în primul său discurs parlamentar în decembrie 1929, când printre altele, a declarat:

„Noi, noi suntem partidul proletariatului cehoslovac și statul nostru major se află la Moscova. Iar noi știți de ce mergem să învățăm la Moscova? Mergem să învățăm de la bolșevicii ruși cum să vă sucim gâtul (Țipete). *Știți că rușii sunt mari maeștri în asta* (Zgomote. Țipete)"

Cel de-al doilea guvern al lui Udržal constituit după alegerile din 1929 în care erau reprezentate opt partide politice a reflectat creșterea polarizării forțelor politice; partidele coaliției de până atunci nu puteau forma un guvern care să se sprijine pe o majoritate parlamentară. De aceea, coaliția existentă a fost lărgită cu cele două partide socialiste, devenind astfel o **largă coaliție.**

II/19 Conjunctura economică din anii 1924-1929 și criza economică mondială

Depășirea greutăților din perioada postbelică și crearea unei monede cehoslovace stabile nu au eliminat deficiențele cronice ale

economiei cehoslovace, care era neechilibrată pe plan regional, iar în plus avea unele ramuri supradimensionate (producția de zahăr, sticlă, industria textilă). Pe de altă parte însă, odată cu revigorarea generală a economiei mondiale la jumătatea anilor '20, s-au creat premisele unui avânt economic. În 1925 Cehoslovacia a realizat volumul producției industriale din 1913 și până în 1929 a avut o **situație deosebită.** Dezvoltarea economică a fost dinamică, cea mai mare contribuție în acest sens având Slovacia și Rutenia Subcarpatică. Au fost construite întreprinderi noi cu tehnică mai avansată, productivitatea muncii a crescut odată cu introducerea metodelor raționale de conducere (uzinele Bat´a, Škoda). Până la începutul anilor 30 a fost electrificată aproape întreaga industrie și peste 80% din gospodării. **Nivelul de viață** din țările cehe și din Slovacia a fost superior celui dinainte de război. A scăzut numărul șomerilor, nivelul cel mai coborât fiind înregistrat în 1928-1929. Șomerii primeau o alocație de la stat în funcție de apartenența la o organizație de sindicat. Cehoslovacia a intrat în categoria țărilor cu o economie mediu dezvoltată, iar ca venit național pe locuitor a depășit Austria, Ungaria, dar și Italia.

Dezvoltarea economică favorabilă care a cuprins și agricultura nu avea însă să dureze prea mult timp. La sfârșitul anilor '20 s-a dovedit că agricultura cehoslovacă se menținuse mai degrabă datorită protecției vamale decât a utilizării resurselor interne (mecanizare, raționalizare). Încă din 1929 **criza agrară** a afectat producția agricolă destinată exportului care a fost însoțită de o scădere bruscă a prețurilor tuturor produsele agricole. În toamna lui 1929 a izbucnit **criza economică mondială** care a afectat cu o anume întârziere și Cehoslovacia unde a culminat în vara lui 1933, efectele ei fiind de mai lungă durată decât în alte țări. Mai întâi a avut de suferit industria bunurilor de consum, iar după 1931 și celelalte ramuri. Exportul a scăzut până la o treime din nivelul anterior crizei, iar producția industrială a ajuns la circa 60% față de nivelul anului 1929. A crescut vertiginos **rata șomajului,** în martie 1933 fiind înregistrați oficial 978 000 de șomeri.

II/20 Măsuri anticriză și consecințele politice ale crizei

Agrarienii conduși de un guvern de largă coaliție (după retragerea lui F.Udržal în octombrie 1932 în locul lui a fost numit J.Malypetr) au fost nevoiți să facă față efectelor apăsătoare ale crizei economice. Ei au impus **intervenții ample ale statului în economie**, mai ales au majorat taxele agricole (1930), au reglementat exportul și importul,

condițiile de acordare a creditelor, au introdus monopolul asupra cerealelor (1934). Pentru impunerea acestor măsuri anticriză guvernul a elaborat *legea puterii extraordinare de a emite decrete* din 9 iunie 1933 prelungită până în vara lui 1937. La început legea a provocat teama de a nu fi impuse tendințele totalitare deoarece parlamentul ar fi fost eliminat din procedura de luare de hotărâri în privința legilor. Spre deosebire de legea autoîmputernicirii (lege aprobată de Adunarea națională în decembrie 1938, pe baza căreia guvernul protectoratului putea să emită decrete cu putere de lege N.T) care a introdus dictatura fascistă în Germania vecină, legea cehoslovacă s-a limitat doar la sfera economică. La atenuarea celor mai apăsătoare **efecte sociale** au contribuit majorarea ajutoarelor de stat acordate șomerilor, distribuirea bonurilor de alimente, activitățile comunale și publice și amânarea executării întreprinderilor cu datorii. Politica guvernamentală a lui Udržal nu s-a bazat pe un program sistematic de rezolvare a situației, iar guvernul a fost nevoit să recurgă tot mai des la **măsuri represive** care să înăbușe exploziile de nemulțumire socială, demonstrațiile de foame și grevele. Abia noul premier J.Malypetr avea să elaboreze un program de soluționare a crizei bazat pe experiența străină.

Radicalizarea socială a fost însoțită și de o **radicalizare naționalistă.** Fasciștii cehi și aripa dreaptă a democrației naționale au folosit criza pentru a organiza acțiuni cu caracter antigerman și antievreiesc (de pildă în septembrie 1939 la Praga împotriva filmelor germane sonore sau în noiembrie 1934 cu ocazia predării insignelor de către universitatea germană universității caroline). Ascensiunea mișcării naziste în Germania care a culminat cu numirea lui Hitler în funcția de cancelar la 30 ianuarie 1933 i-a încurajat pe fasciștii de toate naționalitățile. La mijlocul lui ianuarie 1933 **Comunitatea națională a fasciștilor** cu participarea lui R.Gajda a încercat să organizeze un puci, atacând cazarma de la Brno-Židenice. Puciul a fost înăbușit ușor și guvernul s-a distanțat de șovinismul extremist de toate coloraturile. Totuși, chiar și în interiorul unor partide guvernamentale, a crescut numărul vocilor care cereau un guvern cu mână forte – o democrație autoritară. Astfel, **Liga națională** a lui J.Stříbrný a fost dominată de tendințele de dreapta în timp ce **Partidul lui Hlinka** din Slovacia și-a intensificat criticile împotriva guvernului. În urma intervenției lui Hlinka, aniversarea construirii primei biserici creștine de către cneazul Pribina la Nitra, s-a transformat în august 1933 într-o propagandă a

revendicărilor slovace de autonomie, dobândind un caracter net anticeh.

Înaintea alegerilor prezidențiale din 1934 Partidul comunist cehoslovac a inițiat o campanie împotriva lui T.G.Masaryk sub deviza *„Nu Masaryk, ci Lenin"*. Comuniștii au sabotat alegerea prezidențială în asemenea măsură încât Gottwald împreună cu trei funcționari de partid au putut să scape de urmărirea penală numai fugind în U.R.S.S. Dar naționalismul militant s-a dezvoltat cel mai mult printre germanii din Sudeți. Impactul obiectiv apăsător al crizei economice în ținuturile de la frontieră cu o industrie dezvoltată a bunurilor de consum, însoțit de rata crescută a șomajului față de țările cehe a fost folosit de **național-socialiștii** germani din R.Cehoslovacă pentru a-și intensifica agitația națională. O parte tot mai mare din populația germană s-a îndepărtat de partidele activiste, plecând urechea la învinuirile demagogice aduse guvernului privind nesoluționarea cu premeditare a consecințelor crizei în teritoriile de la frontieră și discrimarea germanilor. S-au intensificat solicitările de autonomie ale teritoriilor cu populație germană și propaganda ideilor naziste. Justiția cehoslovacă a intervenit împotriva organizării de acțiuni contra statului și a legăturii cu fasciștii din Germania prin condamnarea membrilor organizațiilor paramilitare aliate cu Partidul național-socialist muncitoresc german, cu *Volksport* în septembrie 1933 și mai târziu cu *Jungsturm*.

Situația obiectivă în care Cehoslovacia era înconjurată de regimuri mai mult sau mai puțin antidemocrate, Polonia lui Beck, Ungaria lui Horthy, Austria lui Dolfuss și Reichul nazist al lui Hitler a sporit tensiunea de pe scena politică internă, determinând guvernul să adopte **măsuri de apărare** care au limitat libertățile democratice. Dar aceste restricții nu au afectat niciodată esența democrației parlamentare. În iulie 1933 au fost adoptate *legile presei și a măsurilor extraordinare* care permiteau interzicerea presei cu caracter antistatal și urmărirea mai strictă a activității antistatale, mai ales în rândul salariaților publici. În octombrie 1933 a fost interzisă activitatea partidelor naționaliste ale germanilor din Sudeți și aprobată *legea de suspendare a activității și dizolvare a partidelor politice*.

II/21 Cehoslovacia și Europa în 1925-1935

Primul semn de slăbire a poziției Cehoslovaciei în planul politicii externe l-a constituit încheierea **acordurilor de la Locarno** care prin consecințele lor au însemnat refacerea rolului de mare putere al

Germaniei. Acordurile încheiate la Locarno în octombrie 1925 garantau frontierele de apus ale Germaniei. Astfel, Franța primea garanția securității ei care însă nu era asigurată aliaților din Est, Polonia și Cehoslovacia. Deși Germania și Franța încheiaseră cu cele două state tratate de arbitraj, ele nu au fost incluse în acordurile de la Locarno și nu au garantat inviolabilitatea granițelor de răsărit ale Germaniei. Eforturile de compensare a efectului negativ al acordurilor prin consolidarea sistemului de alianțe francez au eșuat. Efectul lor pozitiv a fost însă includerea Germaniei în Societatea Națiunilor care împreună cu era prosperității economice care se anunța trezea speranța de întărire a tendințelor de soluționare mondială și colectivă a conflictelor internaționale.

Curând însă urmările **crizei economice mondiale din 1929-1934** aveau să se reflecte nefericit în sistemul de relații internaționale din Europa. Au crescut problemele economice ale Micii Antante, iar Cehoslovacia nu a reușit să absoarbă produsele agricole ale aliaților ei balcanici unde a Germania a câștigat influență economică și politică. În schimb, în 1931 ea a reușit să inițieze o acțiune a Societății Națiunilor care a împiedicat apropierea economică a Germaniei de Austria printr-o **uniune vamală,** adică prin pregătirea *anschluss-ului.* Prestigiul internațional al Societății Națiunilor a fost periclitat deoarece nu a putut să oprească agresiunea Japoniei în Manciuria. După venirea lui Hitler la putere în Germania, **amenințarea Cehoslovaciei** a crescut prin intensificarea agresivității politicii naziste și datorită eșecului eforturilor de a crea o contrapondere prin sistemul de **securitate colectivă.** Încă din 1933 Germania a ieșit din Societatea Națiunilor și a părăsit Conferința de dezarmare, iar Italia și-a întărit poziția în Austria, Ungaria, iar de la mijlocul anilor '30 în Iugoslavia. În Iugoslavia și România au ajuns la putere dictaturile regale. Înstrăinarea care s-a produs între aliații Micii Alianțe, mai ales între Iugoslavia și Cehoslovacia nu a împiedicat consolidarea formală a acestei uniuni prina adoptarea *Statutului ei organizatoric* în februarie 1933 (*Consiliul permanent, Secretariatul, Consiliul economic).*

Hitler a reușit să grăbească **descompunerea sistemului de alianțe francez** prin izolarea Poloniei și încheierea unui pact de neagresiune în februarie 1934. Pericolul pe care îl prezenta întărirea dictaturilor fasciste a determinat U.R.S.S. să amâne provizoriu neîncrederea față de puterile occidentale și să intre în Societatea Națiunilor în 1934. La anexarea regiunii Saar la Germania în urma plebiscitului din

ianuarie 1935 și introducerea serviciului militar obligatoriu de către Hitler, Franța a răspuns prin semnarea unui tratat cu U.R.S.S. în mai 1935. Un tratat similar a fost încheiat și de Cehoslovacia. Această uniune nu a fost însă acceptată de aliații ei din Mica Antantă. Marea Britanie, ocupată de problemele comunității britanice de popoare, a ales în Europa tactica **concilierii** (*appeasement*) cu Germania hitleristă, căreia Cehoslovacia îi stătea în drumul către atingerea scopului ei deocamdată secret de cucerire a **spațiului vital** *(Lebensraum)* în Răsărit. Prin declarații pașnice, Hitler a reușit să cucerească interesul Marii Britanii și în iunie 1935 a încheiat cu ea un tratat maritim și a găsit o soluție internațională pentru problema germanilor din Sudeți.

II/22 Lupta democrației cehoslovace pentru supraviețuire

În semn de protest față de devalorizarea coroanei, în februarie 1934 democrații naționali au părăsit coaliția și nu au mai intrat în al doilea guvern al lui Malypetr. Democrația națională a început să se apropie de Liga națională de orientare fascistă a lui J.Stříbrný și de Frontul național din blocul de dreapta care înainte de **alegerile parlamentare** din 1935 formaseră *Uniunea națională*. În alegerile din mai Uniunea națională condusă de K. Kramář nu a câștigat. În schimb, în ciuda unor mici pierderi, și-au păstrat poziția partidele guvernamentale. Comuniștii au rămas la același nivel ca număr de mandate. În schimb, alegerile au provocat o tulburare destul de mare în tabăra politică germană. Partidul germanilor din Sudeți a devenit cel mai puternic partid politic din țară. Această denumire a fost adoptată de Partidul patriotic al germanilor din Sudeți al lui Henlein care după înființarea sa în 1933 semăna cu o mișcare suprapartinică care îi unea pe toți germanii din Sudeți. Tendințele naționaliste și orientarea lui spre păturile populare au determinat găsirea rapidă a unui limbaj comun cu naționaliștii din partidele dizolvate și stabilirea de legături cu Partidul național-socialist german al lui Hitler. Numai sistemul de atribuire a mandatelor de deputați a permis partidului republican din parlament să obțină un mandat în plus față de **Partidul germanilor din Sudeți** și implicit dreptul de a forma guvernul. Cele două partide guvernamentale germane, agrarian și social- democrat, la fel ca și creștin-socialii au înregistrat o scădere catastrofală a numărului de alegători. Astfel, la mișcarea lui Konrad Henlein au aderat două treimi din populația germană.

În toamna lui 1935 în conducerea partidului republican s-a produs o schimbare. Președinte al partidului a fost ales Rudolf Beran, iar agrarianul Milan Hodža a preluat funcția de prim-ministru în locul lui Jan Malypetr. În această situație, președintele Masaryk în vârstă de 85 de ani a demisionat și l-a recomandat ca succesor pe **Eduard Beneš.** Contracandidatul dreptei, B.Němec a renunțat la candidatură cu o zi înaintea alegerilor, astfel încât în februarie 1935 E.Beneš a fost ales **al doilea președinte al republicii,** cu o majoritate zdrobitoare de voturi. Funcția de ministru de Externe a fost preluată de fostul premier Hodža care în februarie 1935 a fost înlocuit de discipolul Hradului Kamil Krofta. Partidul social-democrat cehoslovac a devenit locul de refugiu al **emigrației politice** de toate orientările din Germania și Austria, iar Praga a devenit un important centru al culturii și publicisticii antifasciste germane și evreiești.

Încurajat de pasivitatea Marii Britanii și a Franței și de îmbunătățirea relațiilor cu Mussolini, căruia i-a dat mână liberă pentru a cuceri Habeș, Hitler a anulat tratatele de la Locarno și în primăvara lui 1936 a ocupat militar regiunea demilitarizată a Rinului. Franța a reacționat doar printr-un protest formal în timp ce **alianța germano-italiană** a fost consolidată printr-un tratat oficial încheiat în octombrie 1936. În Războiul civil din Spania Italia și Germania au intervenit de partea fasciștilor lui Franco. Cehoslovacia a adoptat o politică de neintervenție. Politica ei externă a încercat să reziste în fața intensificării presiunii asupra republicanilor printr-o încercare de activizare a Micii Antante. Planul lui Hodža pentru bazinul Dunării s-a lovit însă atât de rezistența Italiei și a Germaniei, cât și a celorlalte mari puteri și a Iugoslaviei. Pentru a îmbunătăți poziția minorității germane acasă M.Hodža a inițiat tratative cu trei partide germane active cu o conducere nouă (W.Jaksch, G.Hacker,H.Schutz). În februarie 1937 a fost adoptat **tratatul de conciliere națională** menit a îmbunătăți situația economică și socială din regiunile de la frontieră și a schimba administrația de stat în funcție de cheia națională. Partidul germanilor din Sudeți a refuzat însă această soluție, preferând să intre în legătură directă cu Hitler.

„Conducătorul a anunțat că intenționează să rezolve problema cehoslovacă în cel mai scurt timp. Nu mai poate suporta ca germanii să fie reprimați sau împușcați...Sensul instrucțiunilor pe care Führerul le-a dat lui Henlein a fost acela ca Partidul germanilor din Sudeți să impună revendicări care să fie inacceptabile pentru

guvernul cehoslovac....Henlein singur este deocamdată responsabil de mersul evenimentelor. Trebuia însă acționat în strânsă colaborare. Henlein și-a rezumat astfel concepția în fața Führerului: Trebuie să cereți atât de mult încât să nu putem fi niciodată mulțumiți. Führerul a fost de acord cu această concepție„

(Proces verbal de la întâlnirea lui A.Hitler cu K.Henlein și K.H. Frank, martie 1933).

II/23 Republica în pericol de moarte

Într-un discurs public în februarie 1938 Hitler a dat clar la iveală că după părerea sa problema germanilor din Sudeți putea fi rezolvată numai prin anexarea la Reich a teritoriilor locuite de germani din Republica Cehoslovacă, atunci când a declarat că „*va elibera 10 milioane de germani*". Cercul în jurul Cehoslovaciei a început să se strângă după **anexarea Austriei** la Germania în martie 1938. Anunțul guvernului cehoslovac că va începe elaborarea statutului naționalităților pentru a soluționa problema minorităților dintr-un stat unitar nu a găsit ecoul potrivit. Partidul germanilor din Sudeți consolidat și-a intensificat presiunea asupra **mișcării nou-activiste germane**–Uniunea agricultorilor a fost dizolvată, Partidul german creștin-social și-a suspendat activitatea, iar miniștrii lui au demisionat la sfârșitul lui martie. Social-democrația germană s-a dizolvat ultima. Anexarea (Anschluss) Austriei nu numai că a mărit potențialul Reichului, dar a arătat că Marea Britanie și Franța nu erau dispuse să riște un conflict militar cu Hitler de dragul problemelor din Europa Centrală și pur și simplu au slăbit **capacitatea de apărare a Republicii Cehoslovace.** Frontiera cu Germania s-a prelungit de la 1 539 la 2 117 km cu sectorul graniței austriece, a cărui consolidare era inclusă în planul general de construire a fortificațiilor de la frontieră în etapele următoare (cca până în 1942).

La congresul Partidului germanilor din Sudeți de la Karlovy Vary din 24 aprilie 1938, Konrad Henlein a lansat un program în opt puncte. **Revendicările de la Karlovy Vary** cuprindeau recunoașterea egalității în drepturi a grupului național german cu poporul ceh, crearea unui teritoriu național german închis cu o administrație autonomă germană și libertatea totală de recunoaștere a apartenenței la poporul german și la *concepția mondială germană*, la socialismul național. Henlein a declarat că acest program era unul minimal și a sugerat că va încerca să anexeze teritoriul autonom solicitat la Reich-ul

lui Hitler. Conform indicațiilor lui Hitler, Partidul germanilor din Sudeți crea condițiile politice pentru un atac militar german împotriva R.Cehoslovace pe care statul major general german îl pregătea din aprilie 1938. sub numele conspirativ de *Fall Grün*. În mai Partidul germanilor din Sudeți a respins proiectul de statut al naționalităților elaborat de guvern. Frământările din regiunea de frontieră legate de apropiatele alegeri locale și deplasările trupelor germane în apropierea granițelor cehoslovace au determinat guvernul cehoslovac să decreteze **mobilizarea parțială** la 20 mai. Desfășurarea rapidă și foarte organizată a acestei mobilizări parțiale la 21 mai și ecoul ei internațional au determinat Germania să renunțe la orice acțiune. În fața pericolului iminent al unui atac german erau hotărâte să apere țara cea mai mare parte a forțelor politice ale partidelor guvernamentale (republican, popular, social-democrat, național socialist și din martie 1938 Uniunea națională cu caracter naționalist ca membră a coaliției), gruparea din jurul Hradului, ampla mișcarea civică (din mai până în septembrie 1938 petiția *Rămânem fideli* inițiată de reprezentanții culturii cehe a fost semnată de peste un milion de cetățeni), dar și comuniștii și fasciștii cehi (N.O.F., Liga națională), social-democrații germani, emigrația germană și austriacă și unele elemente ale activiștilor germani.

Franța era deja complet subordonată politicii britanice a appeasementului de teamă de a nu fi atrasă în război cu Hitler, datorită tratatului de alianță cu Cehoslovacia, despre care ministrul francez de Externe G.Bonnet declarase la începutul lui august că are o „*valoare discutabilă*".În acest timp se pregătea să vină la Praga lordul Walter Runciman care în calitate de mediator urma să evalueze situația minorității germane din R.Cehoslovacă. În timpul **șederii lordului Runciman** în Cehoslovacia, Partidul germanilor din Sudeți a refuzat al treilea și al patrulea plan al lui E.Beneš de soluționare a problemei germanilor din Sudeți, iar după discursul lui Hitler la congresul Partidului național-socialist german de la Nürnberg din 12 septembrie a încercat să organizeze **o lovitură de stat în zona de frontieră.** Aceasta a fost însă reprimată energic de guvern, iar liderii ei au fugit în Germania. Ulterior, ei aveau să organizeze detașamentele înarmate de voluntari *Sudetendeutschen Freikorps.* La 16 septembrie, în ziua plecării misiunii lui Runciman, guvernul a interzis partidul germanilor din Sudeți. Din raportul lordului prezentat guvernului britanic reieșea că nu mai era posibilă conviețuirea pe mai departe a cehilor și

germanilor într-un singur stat Această concluzie a întărit punctul de vedere al lui Chamberlain în legătură cu necesitatea îndeplinirii solicitărilor lui Hitler privind anexarea teritoriilor de frontieră ale Cehoslovaciei la Germania.

II/24 München

Pe baza solicitărilor lui Hitler comunicate premierului britanic Nevill Chamberlain la **întâlnirea de la Berchtesgaden** din 15 septembrie 1938, guvernele britanic și francez au elaborat planul de cedare către Germania a zonelor de la frontieră ale Cehoslovaciei cu peste 50% populație germană. Acest plan a fost prezentat guvernului cehoslovac sub formă de ultimatum la 19 septembrie. Guvernul a respins planul. Abia după o nouă presiune și mai puternică exercitată de emisarii diplomatici francez și britanic asupra lui E.Beneš la Praga, la 21 septembrie la ora 6 dimineața, guvernul a comunicat că este de acord să cedeze teritoriile solicitate. Vestea a provocat o demonstrație uriașă la Praga și în multe alte orașe cehe. A doua zi guvernul condus de premierul Hodža a demisionat. **Comitetul pentru apărarea țării,** format dintr-un grup de deputați în frunte cu Ladislav Rašín, fiul lui Alois Rašín, a organizat o manifestație publică în fața Adunării naționale – Rudolfinum – unde s-au adunat peste un sfert de milion de oameni. Numirea noului guvern al **generalului Jan Syrový** de către președintele E.Beneš a trezit opiniei publice speranța că țara se va apăra.

Chamberlain s-a întâlnit a doua oară cu Hitler la 22 septembrie la **Bad Godesberg**. Anunțul că Cehoslovacia a acceptat solicitările sale nu l-a mulțumit pe Hitler, care impunea acum revendicări teritoriale Poloniei și Ungariei. Guvernul lui Syrový a declarat că nu acceptă condițiile lui Hitler de la Godesberg și a doua zi a decretat stare de **mobilizare generală.** Hitler s-a dovedit inflexibil, avertizându-l pe emisarul diplomatic britanic de la Berlin că dacă guvernul cehoslovac nu va accepta condițiile de la Godesberg până în ziua de 28 septembrie, orele 14.00, Germania va declara război Cehoslovaciei. Chamberlain a cedat la această presiune și i-a trimis lui Hitler o scrisoare prin care îl anunța că poate primi „*tot ce este important*" fără nici o împușcătură. Din inițiativa diplomației britanice și americane și la imboldul lui Mussolini, la 29 septembrie 1938 a avut loc la **München** conferința marilor puteri cu participarea lui Adolf Hitler, Benito Mussolini, premierului britanic Neville Chamberlain și a premierului francez Edouard Daladier care trebuiau să discute despre

revendicările germanilor. Târziu, în noaptea spre 30 septembrie, cei prezenți au semnat un acord prin care erau acceptate în întregime solicitările lui Hitler. Cehoslovacia, ai cărei reprezentanți nu au fost invitați la aceste tratative, a fost obligată prin dictatul marilor puteri europene să cedeze Germaniei zona ei de frontieră în zilele de 1 până la 10 octombrie 1938. În cursul lunii octombrie Polonia a schimbat de câteva ori granițele în propriul său avantaj (pe bază de ultimatum), iar la 2 noiembrie prin **Arbitrajul de la Viena** Ungariei i-a fost atribuit teritoriul din sud al Slovaciei și Rutenia Subcarpatică.

Cehoslovacia s-a supus acestui dictat semnat și de principalul ei aliat – Franța. Singura alternativă în contextul internațional dat, a ajutorului nereal din partea U.R.S.S. și a lipsei de încredere pe care o inspirau aliații din Mica Antantă, rămânea un război izolat cu Germania pentru care Cehoslovacia nu era suficient de bine pregătită. Fortificațiile de la frontieră (care pe deasupra nu corespundeau noii strategii a unui război de agresiune) se aflau abia în fază de construcție astfel încât un milion și jumătate de soldați cehoslovaci ar fi trebuit să lupte cu o armată de 3,5 milioane de germani. Toate acestea împreună cu pericolul unui atac iminent din partea polonă și ungară l-au determinat pe E.Beneš ca la 30 septembrie 1938 să ajungă la concluzia că era necesară acceptarea condițiilor impuse.

"Domnule președinte, vă rog să ne scuzați că nu suntem de acord cu Dvs. În acest castel au domnit regii cehi ai unui stat independent care de multe ori au definit istoria Europei. Aici în acest castel nu s-a cedat niciodată. Tot timpul ne-am apărat. Am cedat singuri. Viitoarea generație ne va condamna că am cedat teritoriile noastre fără luptă. În ce trebuie să vadă poporul forța și în ce trebuie să creadă, dacă i-am luat armata care acum își abandonează pozițiile fără a trage nici un foc. La această lașitate a străinilor trebuie adăugată propria noastră lașitate. Este adevărat că ne-au trădat alții, dar acum noi ne trădem pe noi înșine."

(Stenogramă de la o ședință a Comitetului pentru apărarea țării, 30 septembrie 1938, discursul lui Ladislav Rašín).

III. ATMOSFERA CULTURALĂ ÎN PRIMA REPUBLICĂ

III/1 Cultura Primei republici

Modernismul născut la cumpăna secolului 20 care s-a manifestat în toate domeniile culturii încă înainte de primul război mondial a găsit un climat favorabil în Cehoslovacia. Anul 1918 nu a fost numai un an

de cotitură fundamentală în cultură, dar la crearea statului cehoslovac independent a contribuit conștiința de sine a artiștilor cehi și slovaci care a facilitat pătrunderea influențelor europene. Prin separarea de monarhia austro-ungară cu o cultură eminamente germană și maghiară, au sporit șansele **unei dezvoltări culturale particulare** a cehilor și slovacilor. Democrația politică a asigurat posibilitatea exprimării libere a concepțiilor artistice și nu a împiedicat pluralismul de direcții și curente diferite, atât ca mesaj artistic, cât și ca orientare națională, respectiv cosmopolită.

La baza dezvoltării spirituale a intelectualității cehe și slovace a stat **învățământul**. Sistemul de școli generale și orășenești care a existat în țările cehe încă din perioada antebelică a fost extins și reformat. A crescut numărul de școli cehe raportat la numărul de școli germane, corespunzător structurii naționale a populației. La instruirea tuturor naționalităților au contribuit instituțiile de învățământ sprijinite de stat și bibliotecile publice, la fel ca și rețeaua vastă de asociații. Alături de **universitatea** pragheză (care prin legea din 1920 a primit numele de universitatea **Carolină**) în 1919 s-au deschis **universitățile de la Brno și Bratislava.** Sistemul de învățământ din Slovacia a fost refăcut complet, la dezvoltarea lui contribuind în mare măsură profesorii cehi, datorită numărului redus de intelectuali slovaci. Ideea de stat a cehoslovachismului a făcut ca unii dintre ei să subaprecieze autonomia politică și culturală a slovacilor. În anii '30 tânăra generație de intelectuali slovaci a început să pledeze pentru apărarea acestei autonomii. Pe lângă universități, s-au remarcat instituțiile de învățământ superior cu orientare tehnică. În total, în Republica Cehoslovacă au existat 15 instituții de învățământ superior, inclusiv **Universitatea germană Carol și Ferdinand** din Praga. Trei universități au fost create pentru emigranții ucrainieni, ruși și evrei din U.R.S.S. La universități s-au predat științele umaniste, științele naturii și domeniile tehnice.

În **istoriografie** tonul a continuat să fie dat de *școala lui Goll*, orientată pe critica științifică a izvoarelor. Alături de elevii lui Goll, J.Pekař și J.Šusta, s-au afirmat tinerii istorici orientați spre gândirea europeană modernă (J.Werstadt, J.Slavík, Z.Kalista). Din **pozitivismul filozofic** s-au format atât F.Krejčí, orientat pe psihologia evoluționistă, cât și F.Drtina și J.B.Kozák influențați de Masaryk. E.Rádl, de formație biolog a încercat o reflexie critică asupra **realismului** ceh, devenind cunoscut mai ales prin critica adusă politicii naționaliste și efortul de

îmbunătățire a relațiilor ceho-germane. Cu totul în afara filozofiei oficiale s-a situat idealistul subiectiv radical L.Klíma (*egosolism*– trăirea sinelui ca un dumnezeu). Aforismele, versurile și dramele lui impresionează și astăzi prin mesajul lor sugestiv, suprarealist, care dezvăluie absurditatea lumii și problemele sufletului omenesc.

Prin edificarea învățământului slovac, **cultura slovacă** a dobândit posibilități de dezvoltare nemaiîntâlnite până atunci. Fondarea **Teatrului național slovac** de la Bratislava și reluarea activității societății Matica slovacă au sprijinit direct cultura slovacă. De ramura cehoslovachistă care încerca să impună solidaritatea ceho-slovacă și era sprijinită de publicistica cehă (M.Kálal) a început să se îndepărteze un curent care tindea spre autonomie și sublinia specificitatea poporului slovac. Acest curent nu a mai agreat noțiunea romantică a poporului slovac așa cum fusese concepută de clasicul liric P.O.Hviezdoslav (m. la 1921). Formarea Cehoslovaciei a adus o nouă emancipare și **culturii rutene** în timp ce polonezii și ungurii s-au orientat spre centrele culturale din exteriorul țării.

După formarea republicii **cultura germană** a intrat într-o poziție defensivă, iar personalitățile de vază ale culturii germane evreiești activau în străinătate (E.E.Kisch, R.M.Rilke, F.Werfel). După ce a terminat capodopera sa *Castelul* F.Kafka a părăsit Praga în 1923 (cu puțin timp înainte de a muri). Unii dintre ei, ca de pildă Franz Werfel sau Max Brod care a locuit la Praga, au contribuit prin activitatea lor de traducători și prin creația lor de critică literară și muzicală la răspândirea culturii cehe în mediul german. Literatura **germanilor din Sudeți** a continuat creația clasicului romantic Adalbert Stifter prin romanele lui J.Mühlberger, dar i-au lipsit legăturile mai strânse cu mediul german și evreiesc din Praga și nu a avut personalități artistice remarcabile. Centrul lor spiritual a rămas Viena, iar mai târziu Berlinul. Nivelul creației populare germane nu a depășit însă importanța ei regională, dezvoltându-se mai ales *romanul patriotic de tip rural*. Un câmp larg de influență a căpătat popularizarea culturii germane prin intermediul numeroaselor ziare și reviste de limbă germană.

III/2 Creația literară cehă

Experiența Primului Război Mondial a influențat puternic generația artistică a anilor '90 din secolul 19 care a început să creeze în primele decenii ale secolului 20, iar în timpul primei republici a făcut parte din noul grupul de creatori. Ea s-a caracterizat pe de o parte printr-o

receptivitate sporită față de aspectele întunecate, iraționale ale ființei omenești, iar pe de altă parte prin orientarea spre valorile noi ale unei societății echitabile din punct de vedere social. Această bipolaritate a fost prezentă în mod frecvent în creația artiștilor și totodată a contribuit la formarea unor curente artistice de multe ori ireconciliabile și foarte critice unul față de celălalt.

Din generația literară a anilor '90 s-a remarcat în mod deosebit Karel Čapek care prin opera sa în proză și dramaturgie a legat temele filozofiei pragmatice care subliniau libertatea voinței omenești cu idealul profund moral al democrației. Atenția acordată omului mărunt, credința în valorile umane și în dreptate, simțul pentru fabularea dramatică stau justificâ și astăzi dragostea cititorilor pentru operele sale, în timp ce concepția europeană și calitățile sale artistice i-au asigurat renumele în toată lume. Čapek, la fel ca și criticul literar F.X.Šalda a făcut parte din **curentul cosmpolit** al culturii cehe care a opus *paradei de patriotism* a orășenilor caracterul deschis față de valorile europene ca premiză absolut necesară a specificității naționale. Šalda, înzestrat cu spiritul critic al francezilor, a combătut nimicnicia și caracterul provincial din cultura cehă, iar polemicile lui literare s-au îndreptat și împotriva politicianismului din artă. Atitudinea sa a fost sarcastică atât față de dreapta naționalistă și catolică, cât și față de defăimările pe care le aducea democrației aripa de stânga, cu al cărei ideal de dreptate socială simpatiza.Nivelul ridicat al criticii literare a fost menținut de A.Novák, O.Fischer. În domeniul **teoriei literare** o recunoaștere internațională a cunoscut Jan Mukařovský, fondatorul școlii structuraliste pragheze care a legat atenția acordată formei literare și autonomiei funcției estetice cu orientarea general umană a artei. El a regăsit aceste elemente în opera lui K. Čapek și V.Vančura, în forma lor expresionistă de critică a civilizației.

Simpatia față de oamenii mărunți și umili l-a condus pe Vančura spre **avangarda de stânga** care făcea propagandă revoluției sociale și economice. Dintre artiștii grupați în *Devětsila* și în jurul revistelor *Kmen* și *Červen* redactate de S.K.Neumann a câștigat simpatie mai ales în rândul tinerei generații „*poetul proletar*" Jiří Wolker, al cărui umanism socialist cu elemente creștine l-a apropiat de intelectualii comuniști. O evoluție către suprarealismul francez inspirat de **poetism** au cunoscut Jaroslav Seifert, Konstantin Biebl și Josef Hora. Poetismul, teoretizat de Karel Teig și Bedřich Václavek s-a manifestat mai ales în

creația poetică (V.Nezval), dar și în proză (V.Vančura, K.Konrád). La antipolul ateismului programat s-a aflat **spiritualismul catolic** inspirat din creația lui Otokar Brežina. Alături de Jaroslav Durych orientat politic contra lui Masaryk, prin creația sa artistică de „poet al milei" s-a remarcat Jakub Deml și prin eseurile sale critice Jan Zahradníček junior. Printr-un individualism mistic, prin sentimente de tristețe și însingurare în lumea modernă s-a caracterizat J.Karásek din Lvovice, co-fondatorul *Moderní revue* și după K.Hlaváček, purtătorul de cuvânt al **decadenței literare cehe**. Din plămada artistică modernă s-au născut și artiștii care au fost cuprinși de naționalismul triumfător al primei republici. Alături de prozatorul care a evocat mișcarea de rezistență din străinătate Rudolf Medek, trebuie menționat și național democratul Viktor Dyk. Noul patriotism cu o **notă socială critică** s-a manifestat și în operele Boženei Benešová, Mariei Pujmanová și Mariei Majerová, ale căror eroine au militat pentru emanciparea femeii în lumea modernă. El s-a reflectat în dramaturgie (F.Langer) și în romanele țărănești (Josef Holeček). Dar cartea care avea să facă celebră literatura cehă a fost *Peripețiile bravului soldat Švejk* de Jaroslav Hašek.

III/3 Alte domenii ale creației artistice

Activitatea teatrală cehă s-a manifestat în direcțiile moderne de expresivitate. La *Teatrul orășenesc* din Vinohrady și la *Teatrul Național* tonul era dat de Karel Hugo Hillar, în timp ce tânăra generație de stânga făcea experimente cu teatrul angajat de tip comunist (Jindřich Honzl, Emil František Burian). În *Teatrul eliberat* al lui Jiří Voskovec și Jan Werich au apărut scene neortodoxe care legau formele teatrale moderne cu satira politică actuală și cu tradiția distracției populare și a cabaretului (*Červena sedma* cu Ferenc Futurista și cu comicul Vlasta Burian). Progresul tehnic a influențat efectul de masă al culturii. Din 1923 a început să transmită regulat **radioul. Filmul** a devenit un mijloc independent de expresie artistică. Începurile filmului mut au concurat modesta producție cinematografică din străinătate. Unul dintre cele izbutite adaptări cinematografice a fost cea după romanul lui Hašek *Bravul soldat Švejk*, în regia lui Karel Lamač în 1926. Elementul ceh s-a impus mai mult în filmul sonor în 1930-37 (*Feldmareșalul* cu V.Burian, filmul lui Haas *Boala albă* după romanul lui K. Čapek). **Fotografia** artistică a fost reprezentată de Josef Sudek.

Tânăra generație a preluat valorile modernismului european contemporan. Romantismul fusese reprimat din **muzica** cehă încă

dinainte de război, în timp ce Moravia a cunoscut curentul *romantic* abia după război. O parte din moderniști i-au urmat pe *expresioniștii* germani. Altă parte din avangarda muzicală a preluat creația din perioada preromantică și a creat o expresie muzicală neobarocă, neorenascentistă, dar mai ales neoclasicistă. Au fost descoperite posibilitățile nelimitate ale folclorului. Noua perioadă a inclus și efortul de a da o construcție rațională formei muzicale. Leoš Janáček a creat o lume muzicală specifică. Josef Suk a urmat exemplul socrului și profesorului său Antonín Dvořák, prin a cărui școală au mai trecut Jaroslav Ježek și Bohuslav Martinů (din 1923 până la al Doilea Război Mondial a trăit la Paris). Vítězlav Novák a fost profesor la Conservatorul din Praga, iar școala lui a influențat în mod esențial generația de compozitori slovaci moderni (Alexander Moyzes, Eugen Suchon, Ján Cikker).

În **artele plastice** alături de curentul *secession* s-au dezvoltat curentele moderne. În pictură Alfons Mucha și-a câștigat un renume mondial prin afișele sale secesioniste în timp ce simbolismul secesionist a fost exprimat de operele sculptorilor Ladislav Šaloun și František Bílek. Unul dintre exponenții cubismului (curent care a încercat să reprezinte spațiul fără perspectivă) Bohumil Kubišta a murit o lună după proclamarea indepedenței, după moartea sa, cubismul fiind dezvoltat de Emil Filla. Josef Čapek și-a însușit acest curent într-un mod specific. Expresionismul, inspirat de demonologie și de lumea fanteziei și a întunericului apare în creațiile grafice ale lui František Kobliha și Josef Váchal. În **sculptură** Otto Guttfreund a încercat să surprindă evoluțiile cubismului. *Suprarealismul* a influențat picturile lui Jindřich Štyrský și Toyen (Marie Čerminová). Cel mai important elev al lui Myslbek a devenit Jan Štursa. Dintre ceilalți discipoli ai lui Myslbek s-au remarcat Josef Mařatka, Bohumil Kafka și Otakar Španiel (recunoscut mai ales ca medalist) care a fost influențat și de creația lui August Rodin.

Impunerea modernismului în **arhitectură** a fost legată de utilizarea materialelor de construcție noi și de ridicarea unor edificii menite să exprime mai bine realitatea vieții omului modern. Personalitatea cea mai importantă a *modernismului* a fost arhitectul Jan Kotěra. *Constructivismul* lui a fost preluat de discipolii săi, Josef Gočár și Josef Chochol, deși această linie a fost întreruptă de *cubism* și *decorativism*. Arhitectura puristică de la începutul secolului a pus accent mai ales pe caracterul rațional, declarând că arhitectura nu este o artă (structuralismul lui Adolf Loos). Această părere nu a fost împărtășită

de membrii *uniunii arhitecților* care au preferat să preia teoria lui Le Corbusier privind *funcționalismul*. Pe baza ideilor sale, avangarda arhitecturii cehe a revenit la constructivism. O demonstrație a expansiunii triumfătoare a acestuia avea să devină *Expoziția culturii contemporane* de la Brno (1928). Principalul pavilion expozițional, turnul cu perspectivă și celelalte pavilioane au probat caracterul rațional pur, noi soluții constructive și frumusețea unei construcții dezvelite. O bogăție nebănuită de variante a oferit arhitecților noul sistem de piloni. Slovacul Dušan Samo Jurkovič a asimilat și transformat elementele *arhitecturii populare*. Alături de arhitectura modernă la Praga a continuat să se construiască sub influența stilurilor istorice târzii și în stilul *neoclasicimului* modernizat.

S-au impus tot mai mult principiile **urbanismului**, efortul de a dirija științific construirea orașelor. Pilde de succes sunt proiectele de urbanizare a orașelor Hradec Králové al lui Gočár din 1926 sau Zlín al lui Gahura.

III/4 Educația fizică și sportul

După crearea Republicii Cehoslovace s-a produs un avânt deosebit al vieții sportive și culturale. Nu trebuie însă să ne gândim că în timpul monarhiei austro-ungare acest domeniu al vieții sociale a lâncezit. Dimpotrivă, **țările cehe** au intrat în subconștientul general prin valorile specifice pe care le-au creat înaintea primului război mondial, când problema independenței lor politice se punea în cel mai înalt grad pe plan teoretic. Deși nu vedea cu ochi prea buni participarea Cehoslovaciei la competițiile sportive internaționale, guvernul de la Viena a fost obligat să respecte punctul de vedere al **Comitetului internațional olimpic** și mișcarea de educație fizică din Cehoslovacia. Astfel, în decurs de o jumătate de secol, adică din 1862 au fost create organizații Sokol în 52 de județe, iar în 1920 ele s-au unit în *Comunitatea cehoslovacă Sokol*. (Sokol în lb.cehă înseamnă vultur N.T) O variantă mai puțin importantă a Sokolului a fost organizația catolică *Orel*, iar ca o contrapondere față de *Unitățile muncitorești de educație fizică* a apărut *Federația educației fizice proletare* condusă de comuniști. Totodată, în Republica Cehoslovacă au ființat asociații de educație fizică germane (Turnvereinen) și evreiești (Makabi). Activitatea în aceste organizații oferea tinerilor talentați posibilitatea unei ascensiuni sociale. Demonstrațiile sportive ale membrilor organizațiilor Sokol și Orel, spartachiadele și olimpiadele muncitorești s-au bucurat de atenția populației de orientări politice diferite.

Pluralismul politic a împiedicat subordonarea educației fizice și a sportului unui singur organ de conducere. De aceea, **Comunitatea sportivă cehoslovacă** înființată în 1918 nu a putut deveni niciodată ceea ce avea să fie mai târziu Uniunea cehoslovacă de educație fizică. Dimpotrivă, un rol important a avut **Comitetul olimpic cehoslovac** care avea un reprezentant în Comitetul internațional olimpic. La jocurile olimpice și la campionatele internaționale reprezentanții cehoslovaci, în majoritate formați în organizațiile Sokol au cucerit o serie de succese, mai ales în gimnastică, atletism ușor și greu și în sporturile nautice. Ideea acestor organizații a fost strâns legată de ideea de apărare astfel încât s-au impus și *disciplinele de armată* și *tehnice* de tipul echitației, automobilismului și aviației. Republica Cehoslovacă a strâns o recoltă de medalii la olimpiadele de la Paris din 1924 (1 de aur, 4 de argint, 4 de bronz), Amsterdam din 1928 (2 de aur, 5 de argint, 2 de bronz) și de la Berlin în 1936 (3 de aur, 5 de argint, 1 de bronz). Ultimele jocuri care au avut loc în perioada interbelică au arătat că regimurile totalitare nu pregetau să folosească ideile pozitive ale mișcării olimpice pentru propria lor propagandă.Dintre sporturile colective o mare popularitate a avut **hocheiul pe gheață** în care reprezentanții Cehoslovaciei au devenit maeștrii europeni în 1911. În perioada interbelică ei au mai câștigat acest titlu încă de câteva ori, recuperând diferența extraordinară de performață care îi despărțise până atunci de echipele sportive de peste ocean. În 1931 a fost încheiată construcția primului stadion cu gheață artificială în Štvanice din Praga unde au fost organizate două campionate mondiale (1933, 1938). O serie de hocheiști au fost și tenismani foarte buni, după cum și unii tensimani au fost hocheiști buni, ca de pildă frații J. și K.Koželuha. Sportul național numărul 1 a devenit **fotbalul.** În concursurile naționale au dominat alternativ cluburile pragheze **SK Slavia** și **AC Sparta**, a căror hegemonie a fost întreruptă pentru scurt timp de **SK Viktoria Žižkov**. Această echipă împreună cu altele au reprezentat cu succes fotbalul cehoslovac în turneele din străinătate și mai ales la competițiile **Cupei Europei Centrale,** cel mai vechi predecesor al competițiilor de cupe europene și mondiale. AFK Vršovice s-a întors din îndepărtata Australie cu numele de **Bohemians** și cu insigna cu un cangur. Echipa națională cehoslovacă a câștigat încă din 1919 turneul de fotbal de la **Olimpiada Pershing** de la Paris și 15 ani mai târziu a intrat în finala campionatului mondial din Italia. Fotbalul a fost primul sport, ale cărui meciuri s-au transmis în direct la radio (1926) și i-a inspirat pe unii scriitori (E.Baas, K.Poláček).

CAPITOLUL XII

PERIOADA 1939 –1945

I. TRĂSĂTURILE REGIMULUI DE OCUPAȚIE

Anii 1939 – 1945 au reprezentat una dintre cele mai dramatice perioade din istoria modernă și a marcat profund viața câtorva generații. Lumea a început să fie bântuită de stafia războiului cu dimensiuni nemaiîntâlnite până atunci care în scurt timp a schimbat de câteva ori harta politică și raportul de forțe al marilor puteri. Civilizația europeană a fost confruntată cu triumful violenței și a pierdut milioane de vieți omenești pe front și în spatele lui. Indivizi și popoare întregi au suferit șocuri tragice, ajungând la răspântii de drumuri istorice. În vârtejul războiului s-a produs însă un moment de cotitură istorică care a hotărât viitorul țărilor și al popoarelor europene pentru următoarele decenii.

O componentă a acestei evoluții a reprezentat și drama popoarelor ceh și slovac începută încă din toamna lui 1938. **Dictatul de la München** din septembrie 1938 pecetluise soarta primei republici cehoslovace. Statul democratic din inima Europei a fost părăsit de aliații săi și lăsat la mila și nemila Germaniei lui Hitler. Mutilarea strategică și economică a țării a pregătit drumul spre **lichidarea ei completă** în martie 1939, când țările cehe au fost ocupate de armata germană și incluse în Marele Reich sub forma **Protectoratului Cehiei**

și Moraviei în timp ce în Slovacia s-a creat **un stat clerical-fascist** formal independent, de fapt un satelit al Germaniei. Tragedia cehoslovacă a constituit o amenințare a democrației în confruntarea internațională cu fascismul; ea avea să devină preludiul **celui de-al Doilea Război Mondial**, de a cărui desfășurare și consecințe a depins în continuare soarta popoarelor ceh și slovac.

Cei șase ani de **ocupație germană** a constituit una dintre cele mai grele perioade din istoria cehă. După douăzeci de ani de dezvoltare liberă în propria lui țară democratică, poporul ceh a ajuns sub guvernarea unei mari puteri vecine și ostile, confruntându-se practic peste noapte cu realitatea dură a dictaturii fasciste. Situația creată de ocupanți s-a deosebit profund de experiența de până atunci a comunității cehe. Protectoratul a fost o formă de organizare colonială, autonomia proclamată a cehilor fiind considerabil limitată, încorsetată treptat și apoi lichidată. Administrația autonomă cehă în frunte cu **guvernul protectoratului** și cu **președintele statului** a fost subordonată la toate nivelurile forței de ocupație germane în frunte cu **protectorul Reichului**. În acest timp, germanii au pus stăpânire complet și pe economia cehă, astfel încât capitalul german a ocupat pozițiile cheie din industrie, comerț și finanțe. Potențialul economic al țării și forța de muncă a populației cehe urmau să fie utilizate la maxim pentru nevoile de război ale celui de-al treilea Reich. De aceea, conducătorii naziști au încercat să realizeze o pacificare politică în spatele protectoratului, subordonând acestui interes și forma specială a regimului de ocupație din țările cehe. În același timp, protectoratul trebuia să rămână provizoriu pe toată perioada războiului; ținta finală a politicii naziste era germanizarea completă a *spațiului ceh*, ea fiind anticipată de unele măsuri luate încă din timpul războiului.

Dar în comparație cu administrația de ocupație directă protectoratul a avut unele avantaje pentru populația cehă. Organele, instituțiile și organizațiile protectoratului puteau fi folosite într-o anumită măsură pentru apărarea **intereselor naționale cehe**, implicit ale cetățenilor cehi și uneori chiar pentru a sprijini rezistența antifascistă propriu-zisă. Autonomia culturală relativ largă din primii ani de ocupație a permis dezvoltarea unei **activități culturale** de masă cu tendințe pregnant patriotice și antiocupație. Germanii aveau nevoie de autoritățile protectoratului pentru a asigura funcționarea sistemului administrativ și economic al țărilor cehe și ca o *pârghie de transmisie* în actul de conducere al populației cehe; pe de altă parte însă nu se puteau baza

prea mult pe ea. Majoritatea funcționarilor și a reprezentanților de frunte din sfera administrativă și politică a protectoratului fie jucau cu ocupanții *un rol dublu*, disimulându-și printr-o aparentă loialitate activitatea de apărare națională și de multe ori de rezistență, fie preferau să colaboreze cu ei pe baza principiilor politicii realiste a răului mai mic, necesară pentru supraviețuirea poporului și conservarea bunurilor lui. Slujbașii activi ai naziștilor și activiștii colaboraționiști ideologi formau însă un grup restrâns și disprețuit care practic nu a avut nici o influență în popor.

„Nu am auzit niciodată de la Hácha o frază din care să reiasă că e adeptul sau admiratorul regimului nazist, deși puterea crescândă a Germaniei l-a influențat puternic. Dr.Hácha credea că în situația dată nu exista altă posibilitate decât să cedăm treptat în fața germanilor. Se împotrivea unor anumite intervenții, dar în schimb intervenea pentru cei arestați și condamnați, iar până la urmă ceda. Pentru tactica lui este caracteristică comparația pe care a făcut-o atunci când a comparat poporul nostru cu un om care stă închis într-o cameră cu un nebun. Trebuie să fie de acord cu el și să-i dea dreptate pentru ca nebunul să nu se înfurie și să îl atace. Dar cu coada ochiului privește spre ușă, așteptând să se deschidă și să sosească ajutorul....“

(Din amintirile lui Vladislav Klumpar, ministru în guvernul protectoratului în 1938-1942).

Marea majoritate a populației cehe nutrea sentimente ostile față de ocupanți, așteptând să se producă cât mai curând înfrângerea lor militară și implicit eliberarea țării.Un număr restrâns a intrat în **rezistența activă** care începuse să se formeze încă din primele săptămâni de ocupație și la care au participat în mod diferit toate straturile sociale. Ea a fost reprezentată atât de **rezistența autohtonă** care a acționat ilegal chiar în protectorat, expunându-se unor represiuni dure din partea forței de ocupație, cât și de **rezistența din străinătate** formată din politicienii cehoslovaci aflați în emigrație și din soldații care luptau în țările membre ale coaliției antihitleriste. În cadrul celor două mișcări de rezistență care s-au aflat în legătură tot timpul războiului s-au creat diverse grupări și curente. Deși scopul lor comun îl constituia eliberarea poporului ceh și refacerea Republicii Cehoslovace independente, ele nu aveau păreri identice în legătură cu formele, metodele de luptă și caracterul viitorului stat reînnoit care nu era și nu trebuia să fie o simplă copie a Cehoslovaciei interbelice. Țelurile programate și formele de rezistență au fost influențate de

desfășurarea războiului, de schimbările din raportul de forțe între puterile coaliției antihitlerise și de mutațiile naturale produse în gândirea populației autohtone. În cele din urmă, s-a detașat confruntarea dintre curentul democratic și cel comunist din mișcarea de rezistență, condusă în special din străinătate de **centrele de rezistență de la Londra și Moscova**. În această confruntare privind soarta democrației din Cehoslovacia postbelică a ieșit învingător curentul comunist care se baza pe avansarea victorioasă a trupelor sovietice, pe radicalizarea socială generală, precum și pe orientarea politică evidentă de stânga a unor pături largi ale poporului ceh și slovac.

Perioada 1939-1945 a înregistrat un parcurs diferit în țările cehe și în Slovacia. În timp ce în protectorat poporul ceh lupta cu o forță de ocupație străină, în Slovacia se desfășura lupta dintre forțele democratice și clerical naționaliste din cadrul aceluiași popor. Deși **Republica Slovacă** a avut caracterul unui regim clerical-fascist, acesta a fost sprijinit – mai ales la început – de o parte de loc neglijabilă a populației.De asemenea, aici presiunea politică a fost mult mai mică decât în protectorat, în timp ce nivelul de viață era mai ridicat. O dată cu evoluția situației de pe front a început să se întărească rezistența democratică care treptat a câștigat poziții importante în armata slovacă pentru ca în vara târzie a lui 1944 să se transforme în **insurecția națională slovacă.** Rezistența autohtonă și din străinătate a cehilor și slovacilor a provocat mii de jertfe omenești, implicit în rândul unor politicieni de seamă, generali, reprezentanți ai culturii și științei. Viața în umbra persecuțiilor crude, a lagărelor de concentrare și locurilor de execuție, alternanța permanentă între anxietate și speranță au constituit o probă serioasă pentru rezistența psihică și tăria de caracter a populației. Această perioadă zbuciumată a pus oamenii în situații limită și în fața unor dileme morale, în fața cărora mulți au cedat.

Experiența de viață a celui de-al Doilea Război Mondial a marcat câteva generații ale popoarelor noastre, a transformat modul de gândire și scara lor de valori, provocându-le o traumă care avea să influențeze concepțiile și comportamentul lor politic. În perioada postbelică temele anilor 1939-1945 au revenit din nou în amintirile memorialiștilor și în discursurile politicienilor, în operele beletristice, filme, articole publicistice și firește în lucrările de istorie. Multe dintre aceste reveniri au constituit expresia nevoii de asumare obiectivă a experienței unei generații și de trasmitere a ei urmașilor, dar o mare parte a izvorât din efortul de a transforma istoria în spiritul **slujirii politicii actuale**.

Regimul comunist aflat la guvernare după 1945 a admis doar o singură interpretare a perioadei 1939-45 (la fel ca și a altor perioade), chiar dacă de-a lungul anilor a modificat-o în funcție de schimbările de linie politică, sau de plecările și sosirile unor lideri politici. Astfel, pe chipul acestui capitol tragic din istoria noastră s-au așternut treptat straturi de minciună, jumătăți de adevăr, legende și retușuri abile pe care istoria și conștiința istorică națională trebuie să le soluționeze din perspectiva timpului.

II RĂZBOIUL, OCUPAȚIA, MIȘCAREA DE REZISTEN ȚĂ

II/1 Sfârșitul statului cehoslovac independent

Adoptarea Dictatului de la München (în avantajul Germaniei) și a arbitrajului de la Viena (în avantajul Ungariei) au restrâns considerabil alternativele evoluției republicii independente. Statul încleștat din punct de vedere teritorial și slăbit economic care nu putea fi apărat militar și-a legat existența de garanțiile foarte problematice ale marilor puteri. În rest, încă din octombrie 1938, Hitler, nemulțumit de modul în care marile puteri occidentale își impuseseră parțial voința în timpul soluționării crizei din septembrie a susținut ca **Ceho-Slovacia** (cum s-a numit statul după dictatul de la München) să fie lichidată complet cu prima ocazie potrivită. Astfel, în perioada care a urmat după Dictat, speranțele politicii externe cehoslovace privind apărarea independenței statului au devenit și mai nesigure decât înainte.

În marasmul celei **de-a doua republici** ceho-slovace care a durat o perioadă scurtă de timp, respectiv între 30 septembrie 1938 și 15 martie 1939 a dispărut caracterul democratic al statului. După prăbușirea pozițiilor Hradului, sistemul politic intern de până atunci s-a dezmembrat. În locul echilibrului existent al forțelor politice de stânga, centru și dreapta s-au impus repede forțele de dreapta care tindeau încet spre o putere totalitară. La 5 octombrie 1938 președintele Beneš a demisionat și a părăsit curând țara în timp ce guvernul refăcut al generalului Syrový a încercat să stabilească o colaborare strânsă cu Germania. A crescut agresivitatea organizațiilor fasciste cehe care încercau să cucerească poziții de putere în statul destabilizat. Curând și în Slovacia și Rutenia Subcarpatică au început să se manifeste tendințe autonomiste și separatiste. Astfel, încă de la 6 octombrie 1938 partidele civice slovace s-au unit cu Partidul popular

slovac al lui Hlinka și au semnat *acordul de la Žilina* prin care au solicitat autonomie pentru Slovacia. În ziua următoare a fost numit **guvernul autonom slovac** în frunte cu dr.Josef Tiso. La 11 octombrie, a fost numit **guvernul autonom al Ruteniei Subcarpatice,** condus la început de A.Brody, iar de la 26 octombrie de A.Vološin. Unitatea națională ucraineană din acestă provincie a devenit partid totalitar.

Autonomia Slovaciei și Ruteniei Subcarpatice a fost aprobată pe baza legilor constituționale ale Adunării Naționale la 19 noiembrie 1938, când în aceeași zi a fost adoptat și numele statului de *Republica Ceho-Slovacă*. La 30 noiembrie **dr.Emil Hácha** a fost ales președintele statului, iar a doua zi avea să fie numit un nou cabinet condus de Rudolf Beran, președintele noului **Partid al Unității Naționale** care reunea majoritatea partidelor de dreapta, poziții decisive având liderii agrarienilor. Ca o opoziție loială, la jumătatea lui decembrie s-a constituit **Partidul Național al Muncii** format din democrații sociali și socialiștii naționali de stânga. Partidul comunist, a cărui activitate a fost limitată treptat de guvern și apoi interzisă a intrat în ilegalitate în 1938, iar liderii lui au plecat la Moscova. Eforturile Partidului Unității Naționale de a introduce în Ceho-Slovacia un **sistem totalitar** au culminat cu adoptarea la 16 februarie 1939 a unui nou program bazat pe concepția statului fascist corporativ italian. Programul nu a putut fi însă aplicat în practica politică deoarece existența statului cehoslovac ca atare era pe sfârșite.

„În ultima vreme relațiile dintre guvernul central și guvernul slovac sunt foarte tensionate. De multe ori Slovacia abuzează de autonomia ei în detrimentul statului comun, slăbind poziția guvernului central prin măsurile ei de politică interrnă".

(Din depeșa consilierului diplomatic al ambasadei Germaniei la Praga A. Hencke, 1938).

Încă de la instalarea sa în funcție la 4 octombrie 1938, noul ministru cehoslovac al Afacerilor Externe dr.František Chvalkovský a încercat să schimbe orientarea către Germania hitleristă. Dar în pofida eforturilor sale, politica externă cehoslovacă din timpul celei de-a doua republici nu a reușit să se apropie de Germania. În planurile lor de lichidare definitivă a statului ceho-slovac independent, naziștii au încercat să folosească o soluție combinată politico-militară, folosind agenturile lor în rândul minoritarilor germani rămași și separatismul slovac. La începutul lui martie 1939 Germania a întrerupt tratativele cu guvernul ceho-slovac privind garanțiile promise și a trecut la

realizarea planurilor ei. În acest timp situația din Ceho-Slovacia s-a transformat într-o **criză**. Guvernul a încercat să o rezolve prin retragerea guvernului lui Tisa din Slovacia, decretarea stării de urgență și trimiterea armatei în Slovacia. Imediat însă s-au produs frământări în rândul minorității germane din țările cehe, iar fasciștii cehi au încercat să folosească criza pentru a cuceri puterea. Neliniștea din politica internă a Ceho-Slovaciei a oferit însă Germaniei naziste pretextul de **a interveni** în problemele ei interne.

Nemții au început tratativele cu reprezentanții Partidului popular slovac al lui Hlinka, Josef Tiso și Ferdinand Ďurèanský. Hitler le-a solicitat desprinderea imediată a Slovaciei din Ceho-Slovacia, amenințînd că dacă nu vor fi de acord, va ceda spațiul slovac Ungariei. Dar la 14 martie 1939 parlamentul slovac a proclamat la Bratislava **statul slovac independent și de sine stătător**. Acest act a împlinit scopurile popularilor slovaci și ținând cont de solicitările ultimative ale lui Hitler a constituit un rău mai mic pentru poporul slovac. În aceeași zi, la 14 martie, Ungaria a transmis un ultimatum guvernului ceho-slovac prin care a solicitat **cedarea** imediată a **Ruteniei Subcarpatice**, declanșând totodată acțiunea militară de ocupare a ei. Călătoria efectuată la Berlin de președintele Hácha și ministrul Chvalkovský nu a mai putut împiedica destrămarea statului cehoslovac. Reprezentanții germani le-au comunicat că a doua zi țările cehe vor fi ocupate de armata germană și anexate la al 3-lea Reich și le-au **solicitat acordul cu ocupația**. În caz de rezistență ei au amenințat că Praga va fi distrusă printr-un atac aerian. Președintele Hácha nu a rezistat în fața acestei presiuni brutale și a fost de acord cu solicitările nemților. Și guvernul de la Praga a cedat.

În dimineața zilei de 15 martie 1939 unitățile germane au trecut granița și pe parcursul zilei soldații generalului Blaskowitz au ocupat Cehia, iar trupele generalului List – Moravia. Cu toate acestea, **ocuparea țărilor cehe** a provocat pierderi armatei germane. Așa de pildă, în seara zilei de 14 martie, când a încercat să intre în Místek, ea a fost întâmpinată de tirul de artilerie al soldaților din batalionul 3 al detașamentului 8 de infanterie condus de căpitanul Pavlík. De asemenea, o parte din divizia a 12-a de infanterie a generalului Svátek s-a opus **ocupării Ruteniei Subcarpatice** de către maghiari și în 14-16 martie 1939 a câștigat în fața trupelor maghiare. La 15 martie parlamentul autonom regional a declarat Rutenia Subcarpatică stat independent, dar a doua zi ea a fost ocupată de trupele maghiare și

anexată la Ungaria ca teritoriul autonom al *Carpaților*. Lupta curajoasă a soldaților cehoslovaci din ultimele zile și ore de existență a statului independent a constituit un preludiu al luptei pentru refacerea Cehoslovaciei independente și preludiul celei **de-a doua mișcări de rezistență**.

II/2 Înființarea Protectoratului Cehiei și Moraviei și începuturile luptei de rezistență locale

Prin decretul lui Hitler din 16 martie 1939 pe teritoriul țărilor cehe a fost instituit **Protectoratul Cehiei și al Moraviei**, o componentă formal autonomă al celui de-al treilea Reich. În toată perioada ei de existență administrația autonomă a fost condusă de **președintele statului** dr.Emil Hácha, păstrându-se toate organele și instituțiile cehe, inclusiv justiția, poliția, jandarmeria și armata guvernamentală. La conducerea **guvernelor protectoratului** s-au succedat Rudolf Beran, Alois Eliáš, dr.Jaroslav Krejčí și Richard Bienert. La început o parte din liderii politici cehi au crezut că vor putea participa într-o oarecare măsură la exercitarea puterii în protectorat, dar speranțele lor s-au dovedit a fi deșarte. Viața propriu-zisă a societății cehe a fost repede adaptată modelului german. Unica organizație politică cehă a devenit **Solidaritatea națională**, iar asociațiile de sindicat s-au unit în **Centrala sindicală națională a salariaților** și în **Centrala salariaților publici**. O serie întreagă de instituții sociale, culturale, profesionale și de educație fizică au fost dizolvate sau pur și simplu interzise.

Puterea decisivă în protectorat o aveau reprezentanții Germaniei naziste. S-au constituit foarte repede organele și instituțiile **administrației de ocupație** germane care coordonau și controlau activitatea organelor protectoratului. Era vorba în special de structurile politice, administrative, juridice și polițienești care trebuiau să impună în protectorat scopurile și planurile nemților. Într-o perspectivă de lungă durată planul naziștilor îl constituia **germanizarea** spațiului ceh și morav, inclusiv a populației prin germanizarea și strămutarea ei parțială, eventual prin lichidarea poporului ceh. În perioada pregătirilor intense de război ale Germaniei, acest scop a trecut însă pe plan secundar, atenția principală fiind acordată utilizării potențialului uman și economic din țările cehe pentru **eforturile de război** ale Reichului. În această direcție a fost orientată activitatea tuturor organelor germane ale administrației de ocupație în frunte cu *protectorul Reichului* Konstantin von Neurath.

Curând societatea cehă din protectorat s-a divizat în trei curente care se deosebeau între ele prin relația lor față de ocupanți. Curentul **mediu** larg era format dintr-o masă de oameni care din diverse motive rămăsese pasivă, deși de cele mai multe ori nu era de acord cu ocupația germană. Din acest grup făceau parte indivizi disperați și lipsiți de speranță, oameni care se temeau să-și manifeste repulsia de teama represaliilor și de frică pentru ei și cei apropiați lor. Această masă pasivă a format și o rezervă pentru celelalte două curente active extreme. Unul dintre ele a fost format din cei **ce colaborau cu nemții:** fasciștii cehi, diverși trădători, informatori și agenți secreți, precum și colaboraționiștii din rândul cercurilor guvernamentale ale protectoratului care încercau să participe la actul de guvernare și luare de decizii, carieriști lipsiți de principii și oameni care erau hotărâți să supraviețuiască cu orice preț.

"Sunt profund mișcat atunci când îmi amintesc că la câțiva pași de locul unde stau acum soldatul Adolf Hitler, liderul partidului de opoziție, aștepta ca președintele Reichului mareșalul Hindeburg să decidă, dacă îl va numi sau nu cancelar. Da, a fost numit cancelar. Data de 30 ianuarie 1933 este o cotitură nu numai în istoria socialismului național german și al Reichului, dar și al naționalismului în general".

(Alois Kříž, Sânge pentru noua Europă, 1940).

În administrația protectoratului au lucrat o serie de persoane care în limitele poziției lor au încercat **să se opună** planurilor germane și chiar de multe ori au colaborat cu mișcarea de rezistență. Dintre ei au făcut parte generalul Alois Eliáš, al doilea prim-ministru al guvernului protectoratului, care a ținut legătura cu mișcarea de rezistență autohtonă și din străinătate, o serie de funcționari din administrația protectoratului, membrii ai poliției și jandarmeriei, ofițeri în armata guvernamentală. Pentru activitatea lor în rezistență mulți au fost arestați sau executați de naziști, iar după război supraviețuitorii au cunoscut ingratitudinea, ura sau chiar persecuții. Ultimul curent din societatea cehă din protectorat l-au format **luptătorii activi** împotriva ocupației germane care făceau parte din grupările și organizațiile de rezistență. Astfel, treptat a început să se formeze o mișcare de rezistență națională și civică, având scopul de a reface Republica Cehoslovacă independentă.

Încă din primele zile ale protectoratului **evreii** au fost excluși din societatea cehă printr-o serie de circulare și decrete ale autorităților de ocupație și ale protectoratului. Efortul de eliminare a lor a constituit

primul pas al naziștilor spre *rezolvarea finală a* **problemei evreiești**, respectiv lichidarea lor definitivă. Evreii erau obligați să poarte semne speciale (o stea galbenă cu șase colțuri), deplasările lor erau limitate, primeau rații de alimente mai mici, aveau interdicție să participe la acțiunile culturale și sportive, iar copiii nu aveau voie să meargă la școală. Bunurile lor au fost confiscate în cadrul procesului așa-numitei arienizări. Eliminarea evreilor din societate a constituit faza preliminară a închiderii lor în lagărul de la Terezín și a transporturilor de mai târziu în lagărele de exterminare din est.

În pofida acțiunilor preventive și represive ale aparatului de siguranță german, încă înaintea celui de-al Doilea Război Mondial în țările cehe s-a reușit a fi creată o largă **mișcare de rezistență**. Datorită dispariției practice a partidelor politice în timpul celei de-a doua republici, acestea nu au putut deveni germenii mișcării de rezistență. Singura excepție a constituit-o **Centrala politică** care îi reunea și pe reprezentanții fostelor partide politice. Cea mai amplă organizație de rezistență din prima etapă de ocupație a fost **Apărarea poporului** organizată de foștii generali și ofițeri din armata cehoslovacă, unul dintre fondatori fiind chiar generalul Eliáš. Rețeaua ilegală de organizații ale Apărării poporului reunea pe lângă ofițeri, mai ales legionari, membrii organizațiilor de educație fizică Sokol, profesori și parțial muncitori, mai ales feroviari. Un caracter de stânga a avut organizația de rezistență **Comitetul petiționar Rămânem fideli** din care făceau parte mai ales membrii fostelor partide muncitorești și sindicaliștii. Majoritatea acestor grupuri de rezistență care treptat s-au transformat în organizații mai mari nu au avut însă un caracter pur politic. De aceea, astăzi se vorbește despre o mișcare de rezistență națională sau civică. Unicul partid politic care a funcționat în ilegalitate încă din timpul celei de-a doua republici a fost **Partidul Comunist Cehoslovac**. Imediat după ocuparea țărilor cehe, el s-a concentrat mai ales pe construirea unei rețele ierarhice de organizații ilegale, de la cele uzinale și locale, continuând cu organizațiile județene și regionale până la crearea primului comitet central ilegal coordonat de conducerea străină de la Moscova.

La începutul activității lor, organizațiile ilegale au promovat acele **forme de rezistență** pentru care aveau condiții: răspândirea tipăriturilor ilegale, ajutor acordat persoanelor și familiilor persecutate,crearea premizelor pentru o activitate ilegală prin asigurarea de documente false, organizarea tranzitărilor în străinătate mai ales a soldaților care

vroiau să lupte împotriva naziștilor cu arma în mână. La fel ca și membrii rezistenței locale, aceste organizații sperau, că în curând, va izbucni războiul care va aduce înfrângerea Germaniei hitleriste și refacerea Cehoslovaciei independente.

II/3 Republica Slovacă

Deși o mare parte din societatea slovacă considera că statul slovac reprezenta întruchiparea vechilor ei visuri de independență, această independență a fost în bună măsură iluzorie. Statul apărut din inițiativa directă a Germaniei naziste a fost de la bun început un **satelit politic, economic și militar al celui de-al treilea Reich.** Chiar *tratatul de apărare* din martie 1939 a pus Slovacia în poziția de vasal al Germaniei, iar acordul economic din ianuarie 1949 a subordonat direct economia țării nevoilor de război ale Reichului, inclusiv prin angajarea **consilierilor germani** în instituțiile guvernamentale și economice slovace. Tratativele slovaco-germane de la Salzburg din iulie al aceluiași an au consolidat poziția de subordonare a țării față de Germania. Deși statul slovac nu era o formațiune statală complet independentă, el a creat totuși o anumită posibilitate de dezvoltare a vieții naționale. **Iluzia de independență** a fost sporită de faptul că în afara fâșiei înguste a zonei de apărare care se întindea de-a lungul granițelor de vest, Slovacia nu a fost ocupată de armata germană până în august 1944.

Evoluția politicii interne a statului slovac independent a avut loc sub semnul abaterii totale de la principiile și tradițiile democrației parlamentare a republicii dinaintea Dictatului de la München. În iulie 1939 a fost constituită **Republica Slovacă** și adoptată constituția care nu disimula deloc caracterul totalitar al statului. Orânduirea de stat a fost edificată după modelul regimurilor fasciste corporative din Italia și Portugalia, iar în plan politic practic organul suprem formal de putere, **Parlamentul slovac** a fost trecut în plan secund de **Consiliul de stat** și de **președinte** care a ajuns preotul catolic dr.Jozef Tiso. În curând, viața politică și socială din Slovacia a fost dominată de **Partidul popular slovac al lui Hlinka**, ai cărui membrii ocupau pozițiile cheie în organele de stat. Sistemul totalitar se baza mai ales pe clerul catolic și pe organizațiile populare de tipul **Gărzii lui Hlinka, Tineretul lui Hlinka** ș.a.Celelalte organizații, inclusiv sindicatele au fost dizolvate. Ideologia oficială a socialismului național slovac a fost creată pe baza clericalismului și naționalismului orientat în special împotriva cehilor și maghiarilor. Una dintre primele acțiuni ale statului

independent slovac a fost concedierea tuturor cehilor de la locurile de muncă și expulzarea lor din Slovacia.

La început, cea mai mare parte a societății slovace a fost mulțumită de evoluția statului slovac. Comenzile de război ale Germaniei hitleriste au creat o conjunctură economică favorabilă pentru industria și agricultura slovacă, în timp ce **expulzarea cehilor** a contribuit la creșterea gradului de ocupare a forței de muncă. Trezirea conștiinței naționale nu a creat prea multe posibilități care să înlesnească activitatea adversarilor democratici ai regimului. La început, condițiile din Slovacia nu au fost favorabile unei dezvoltări mai ample a mișcării de rezistență astfel încât activitatea celor câtorva grupuri s-a orientat mai ales pe misiuni de strângere de informații pentru mișcarea de rezistență cehoslovacă din străinătate și pe crearea unor rețele ilegale care îi ajutau pe patrioți să fugă din protectorat în Balcani, trecând prin Slovacia. Depedența Republicii Slovace de Germania s-a manifestat încă de la începutul războiului, când Slovacia a participat ca unic aliat al Germaniei la **campania din Polonia** și a fost prima țară care a intrat de partea Germaniei naziste în conflictul armat.

II/4 Lupta pentru refacerea Cehoslovaciei în străinătate

Încă de la 15 martie 1939, când țările cehe au fost ocupate, ex-președintele Republicii Cehoslovace dr. Edvard Beneš aflat în S.U.A. ca persoană particulară, a transmis președintelui S.U.A. și premierului Marii Britanii o telegramă de protest împotriva ocupării Cehiei și Moraviei de către germani. Totodată, le-a comunicat că intenționează să reintre în viața politică și să inițieze acțiunea de refacere a Cehoslovaciei independente. Primele **acțiuni cehoslovace din străinătate** au fost facilitate de faptul că marile puteri, Franța, Marea Britanie și S.U.A., la fel ca U.R.S.S. și câteva state mai mici, nu au recunoscut existența juridică a protectoratului instituit al Cehiei și Moraviei și nici a statului slovac independent, astfel încât în țărilor lor continuau să funcționeze misiunile diplomatice ale Ceho-Slovaciei. Acestea au organizat primele acțiuni de protest împotriva ocupației germane și au strâns în jurul lor mici grupuri de **emigranți** cehoslovaci, politicieni, soldați și simplii cetățeni plecați în exil ca să intre în lupta pentru refacerea statului comun al cehilor și slovacilor.

Încă de la bun început s-au confruntat două concepții ale acțiunilor cehoslovace din străinătate. **Prima concepție** pornea de la premiza că din punct de vedere al dreptului internațional

reprezentanțele diplomatice ale Cehoslovaciei reprezentau o continuitate a statului cehoslovac independent și prin urmare șefii lor erau îndreptățiți să coordoneze din străinătate acțiunile care militau pentru refacerea țării. Adeptul acestei concepții a fost în special emisarul Cehoslovaciei la Paris dr.Štefan Osuský care avea o poziție și legături foarte bune în cercurile politice franceze. Reprezentantul celei **de-a doua concepții** a fost dr.Edvard Beneš care susținea ideea că ocupația germană a țărilor cehe anulase practic Dictatul de la München, drept care acțiunile cehoslovace din străinătate trebuiau să se bazeze pe continuitatea cu republica dinaintea Dictatului de la München, al cărui reprezentant se simțea a fi ca fost președinte al ei. La început, această concepție a fost respinsă de guvernele francez și britanic și s-a impus abia în timpul războiului.

Izbucnirea celui de-al Doilea Război Mondial de care se temea cea mai mare parte a opiniei publice mondiale a fost bine primită de emigrația cehoslovacă care spera că victoria marilor puteri occidentale va facilita și refacerea Cehoslovaciei. Poziția liderilor politici aflați în exil, sprijiniți până atunci mai ales de mișcarea cehă și parțial de cea slovacă, în special în America de Nord, s-a îmbunătățit. Astfel, au început să se formeze **unitățile cehoslovace din străinătate.** În perioada 15 martie – 1 septembrie 1939, principalul val al emigranților din țările cehe s-a îndreptat spre Polonia, dar eforturile lor de constituire a unei unități militare cehoslovace nu s-au bucurat de înțelegerea guvernului polonez care de multă vreme încerca să întrețină relații bune cu Germania. De aceea, majoritatea soldaților cehoslovaci și ceilalți patrioți care vroiau să lupte împotriva nazismului au plecat în Franța unde au intrat în **legiunea străină**. Guvernul francez a promis că în caz de război cu Germania în Franța va putea fi creată **o unitate militară independentă. cehoslovacă** Încă de la sfârșitul lui august 1944 ea a început să fie pregătită de biroul militar cehoslovac condus de generalul Serghei Imre. Politicienii aflați în exil au constituit la Paris în octombrie 1939 **Comitetul național cehoslovac** care a decretat mobilizarea în unitățile militare cehoslovace. Pentru întărirea lor au fost chemați cehii și slovacii care locuiau în Franța, după cum s-au prezentat voluntar și o parte din brigadierii spanioli internați pe atunci în taberele franceze. După un instructaj corespunzător, aviatorii cehoslovaci au fost incluși direct în formațiunile aeriene de luptă franceze.

Odată cu creșterea tensiunii între Polonia și Germania, guvernul polonez a fost de acord cu pregătirea unei **unități străine în Polonia**. Astfel, la 3 septembrie 1939, prin decret al președintelui Poloniei a fost constituită *Legiunea Cehă și Slovacă*, al cărei comandant a devenit locotenent-colonelul Ludvík Svoboda. Unitatea nu a reușit să participe prea mult la acțiunile de luptă din timpul scurtei campanii poloneze și la 18 septembrie cea mai mare parte a ei s-a retras împreună cu comandantul pe teritoriul ocupat de Armata Rusă, conform unui acord preliminar al U.R.S.S. cu Germania. Apoi multă vreme soldații cehoslovaci au stat în regim de **internare sovietică** deoarece la începutul războiului, U.R.S.S. în calitate de aliat al Germaniei naziste, nu a sprijinit în nici un fel acțiunea cehoslovacă din străinătate. Marea majoritate a celor aproximativ 10 000 de cetățeni din fosta Republică Cehoslovacă, mai ales din Rutenia Subcarpatică care fugiseră la începutul războiului în U.R.S.S., sperând că vor putea lupta aici împotriva nazismului au sfârșit în taberele celebrului *GULAG*, de unde mulți nu s-au mai întors. Numai o parte din unitatea militară din Polonia și piloții care luptaseră în aviația poloneză au reușit să fugă, trecând prin România, în **Orientul Mijlociu**, de unde majoritatea au ajuns în unitățile cehoslovace din Franța. O parte din cei rămași în Orientul Mijlociu, cărora s-au alăturat refugiații din protectorat și soldații din legiunea cehoslovacă care au fost eliberați ulterior din detenția în U.R.S.S. au format în Orientul Mijlociu o unitate militară.

În pofida tuturor eforturilor de mobilizare, înainte de începerea ofensivei germane în mai 1940, nu se încheiase încă organizarea **primei divizii de infanterie cehoslovace** din Franța. De aceea, pe front a fost trimisă divizia de infanterie formată din primul și al doilea detașament de infanterie cehoslovac care sub conducerea generalului Jaroslav Čihák-Znamenáček a participat la luptele de retragere ale armatei franceze din iunie 1940. Pentru faptelor lor de vitejie, cele două detașamente cehoslovace au câștigat recunoașterea comandanților francezi. După capitularea Franței, cca 4000 de soldați cehoslovaci au fost evacuați în Marea Britanie unde au continuat lupta. Dar în Franța au rămas cei care își întemeiaseră deja aici familii în timp ce majoritatea comuniștilor și a brigadierilor au părăsit unitatea. Cele mai mari succese în lupta contra adversarului au repurtat în Franța **piloții cehoslovaci**, mai ales aviatorii de vânătoare. În aviația franceză au activat peste 170 de piloți, navigatori, pușcași și mecanici, iar la lupte au participat 110 de avioane de vânătoare cehoslovace care în mai puțin

de două luni au doborât 158 de avioane inamice. Dintre cei mai buni piloți de vânătoare care s-au remarcat în Franța au fost Alois Vašátko (15 avioane doborâte) și František Peșina (14 avioane doborâte). Alături de ei s-au remarcat și piloții de pe bombardiere.

După căderea Franței, centrul mișcării de rezistență străină s-a mutat în Marea Britanie. Profitând de îmbunătățirea condițiilor de activitate ale emigrației, dr.Beneš și-a impus concepția privind activitatea în străinătate și a proclamat statul provizoriu al Republicii Cehoslovace. Acesta era format din **președinte, guvern și Consiliul de Stat** care îndeplinea rolul de parlament. Funcția de președinte a fost preluată din nou de dr.Edvard Beneš, prim ministru a devenit monseniorul Jan Šrámek, ministru al Afacerilor Externe Jan Masaryk și ministru al Apărării Naționale Sergej Ingr. Curând, guvernul cehoslovac a fost recunoscut de guvernul britanic ca un guvern provizoriu, rămânând deocamdată deschisă problema frontierelor postbelice ale Republicii Cehoslovace refăcute. Această recunoaștere a consolidat atât prestigiul internațional al guvernului din exil, cât și poziția *Londrei*, cum era numit centrul mișcării de rezistență cehoslovace din străinătate pentru a se deosebi de mișcarea de rezistență de acasă.

În vara lui 1940 în **Marea Britanie** au fost reorganizate unitățile militare cehoslovace. Soldații armatei terestre, evacuați din Franța au intrat în **prima brigadă mixtă cehoslovacă,** condusă de generalul Frederik Neumann- Miroslav și au început pregătirile de apărare a Marii Britanii contra unei iminente invazii germane. Dar o parte din soldații cu orientare de stânga și comuniștii au refuzat să asculte ordinele comandanților și au fost internați. Foarte repede s-a dezvoltat o rețea de unități aeriene cehoslovace conduse de generalul Karel Janoušek. **În lupta aeriană pentru Marea Britanie** s-au remarcat piloții **escadrilelor de aviație 310 și 312 cehoslovace,** iar din septembrie 1940 a intrat în luptă și **escadrila de bombardiere 311 cehoslovacă.** Alți piloți cehoslovaci au luptat în flotilele poloneze și britanice. În timpul Bătăliei Angliei aviatorii de vânătoare cehoslovaci au doborât 56 de avioane inamice și au avariat probabil alte 14 (6 în mod sigur). Dintre ei s-a remarcat căpitanul Josef František (17 avioane doborâte). În octombrie 1940 în Orientul Mijlociu a fost creat ca parte componentă a armatei cehoslovace din Marea Britanie **Batalionul de infanterie 11 cehoslovac – de Răsărit** condus de locotenentul major Karel Klapák care în mai

1941 a fost trimis pentru prima oară în deșert. Și aici soldații cehoslovaci și-au îndeplinit cu succes misiunea.

„Ziua de ieri a depășit toate recordurile de până acum ale unităților aviației de vânătoare. Susținute de escadrile camarazilor cehi și polonezi și folosind doar o mică parte din forța lor în condiții atmosferice dificile, ele au distrus literalmente trei serii indepedente de atacuri ucigătoare lansate asupra populației civile din țara lor natală; în mod sigur au distrus 125 de bombardiere și 53 de avioane de vânătoare inamice, dacă nu punem la socoteală avioanele doborâte și avariate, în timp ce pierderile proprii au numărat 12 piloți și 25 de aparate. Acest rezultat depășește toate așteptările și este sursa încrederii noastre lucide în viitoarea luptă"

(Winston Churchill către ministrul Aviației Archibald Sinclair, 16 septembrie 1940)

Încă din 1941 batalionul de infanterie 11 cehoslovac – de Răsărit a intervenit activ în confruntările din Orientul Mijlociu. După ce a participat la luptele împotriva trupelor guvernului colaboraționist francez de la Vichy în **Siria**, în octombrie 1941 batalionul a fost trimis pe mare să apere fortăreața încercuită **Tobruk** din nordul Africii. După eliberarea ei care i-a adus elogiile comandanților britanici, batalionul a fost reorganizat în **detașamentul antiaerian ușor 200 cehoslovac** care în a doua jumătate a lui 1942 a primit misiunea de a asigura apărarea antiaeriană a Haifei și Beirutului, după care la începutul lui 1943 a fost retrimis la Tobruk. În vara lui 1943 guvernul cehoslovac a solicitat trimiterea regimentului în Marea Britanie, astfel încât la 1 septembrie 1943 el a devenit parte componentă a **Brigăzii blindate independente cehoslovace** nou formată în Marea Britanie condusă de generalul Alois Liška. Din cauza asigurării incomplete a efectivelor, comandamentul britanic a refuzat să trimită brigada în invazia din Normandia și abia în toamna lui 1941 i-a încredințat misiunea de a bloca garnizoana germană din portul **Dunkerque** în nordul Franței. Brigada cehoslovacă a înconjurat portul și a respins tentativele de invazie ale nemților până la 8 mai 1945 când garnizoana germană a capitulat. Din rândul membrilor unității cehoslovace în Marea Britanie au fost recrutați și voluntarii pentru **unitățile parașutate** care fuseseră pregătite pentru îndeplinirea unor misiuni de legătură, sabotaj și organizare în protectorat și parțial în Slovacia. Aceste unități parașutate au fost organizate de secția a 2-a a Ministerului apărării de la Londra condusă

de colonelul František Moravec în colaborare cu comandamentul britanic pentru operațiuni speciale (S.O.E.).

În afară de unitatea cehoslovacă, cehii și slovacii au luptat în așa-numitele formațiuni ale **Franței libere** (mai ales în legiunea străinilor) în nordul Africii. Cehii și slovacii au făcut parte și din organizațiile de rezistență din Europa, mai ales din Franța și din grupurile de partizani care activau în Iugoslavia și U.R.S.S. unde au format unități întregi. În Iugoslavia trebuie menționată mai ales **brigada 1 de partizani cehoslovacă Jan Žižka din Trocnov** în timp ce în U.R.S.S. au luptat în rezistență mai ales cehii din Volýn. În detașamentele de partizani din U.R.S.S. au intrat și soldații slovaci care dezertaseră din armata slovacă. Detașamentul 1 de partizani cehoslovac a fost condus de căpitanul Ján Nálepka care a primit titlul de erou post-mortem al U.R.S.S. În **Italia** în lupta contra fascismului s-au angajat și o parte din soldații armatei guvernului protectoratului și diviziile tehnice slovace care la mijlocul lui 1944 fuseseră aici dislocate de nemți deoarece nu ofereau un sprijin de nădejde O mare parte din soldații cehi și slovaci s-a alăturat partizanilor italieni și în toamna aceluiași an peste 800 de foști soldați ai armate guvernamentale au întărit brigada blindată independentă cehoslovacă de pe frontul din apus.

După încheierea exercițiilor, la începutul lui 1943 batalionul 1 independent cehoslovac a plecat pe Frontul din răsărit. În timpul contraatacului german de lângă Harkov i s-a încredințat misiunea de apărare a frontului **lângă Sokolov** unde la 8 martie 1943 a avut loc prima confruntare a batalionului cu adversarul. Comandantul apărării orașului Sokol locotentul-major Otakar Jaroš a fost numit post-mortem primul erou străin al U.R.S.S. În vara lui 1943 batalionul a fost lărgit cu **brigada 1 independentă cehoslovacă** care a participat la eliberarea orașului **Kiev** în noiembrie 1943. Și în această luptă s-au remarcat soldații cehoslovaci, cele mai înalte distincții sovietice primind Antonín Sochor, Richard Tesařík și Josef Buršík. La cumpăna anilor 1943-1944 brigada s-a angajat în lupte neobișnuit de grele lângă **Rudá, Bílá Cerkev și Žaškov**. În primăvara lui 1944 a început organizarea **primului corp de armată cehoslovac** în U.R.S.S. care a fost facilitată de recrutarea voluntarilor din rândul cehilor din Volýn, de dezertările în masă ale soldaților din armata slovacă de partea U.R.S.S. și de eliberarea cetățenilor cehoslovaci din taberele sovietice, mai ales din Rutenia Subcarpatică. Alături de brigada inițială 1 s-au format **brigada 2 de desant** alcătuită mai ales din soldați slovaci și alte două brigăzi

constituite în special din cehii din Volýn și din rușii din Rutenia Subcarpatică. Comandant al corpului de armată a fost numit generalul Ján Kratochvíl care venise în U.R.S.S. din Marea Britanie. Din septembrie 1944 acest corp de armată a participat la eliberarea teritoriului Cehoslovaciei.

II/5 Mișcarea de rezistență a cehilor în prima fază a războiului

Mișcarea de rezistență civilă cehă de acasă a salutat începutul războiului, sperând că în curând va fi restabilită independența Cehoslovaciei. Valul de rezistență care s-a răspândit în rândurile populației și nu a fost oprit nici de arestarea preventivă a presupușilor adversari ai nazismului în cadrul acțiunii *Albrecht I* (1 septembrie 1939) a culminat cu **demonstrațiile în masă** din 28 octombrie 1939 de la Praga. În timpul confruntărilor brutale ale demonstranților cu forțele de ocupație au fost împușcați muncitorul Václav Sedláček și studentul la medicină Jan Opletal, a cărui înmormântare a devenit pretext pentru alte demonstrații în masă spontane. Naziștii s-au răzbunat, declanșând noi acțiuni de teroare îndreptate mai ales **împotriva studenților.** La 17 noiembrie la Praga au fost executați fără judecată nouă studenți, facultățile cehe s-au închis și peste 1200 de studenți au ajuns în lagărele de concentrare. Demonstrațiile în masă împotriva ocupanților au trezit atenția lumii democrate, iar represaliile ocupanților au stârnit indignare.

Teroarea brutală a dovedit în mod convingător că nu mai erau posibile alte confruntări deschise cu forța de ocupație. De aceea, **rezistența civilă** s-a ocupat de formarea altor organizații ilegale și de conectarea lor la rețelele de rezistență existente. În ciuda divergențelor de opinii privind modul de organizare a statului după război, liantul mișcării de rezistență civilă l-a constituit țelul comun, refacerea independenței Cehoslovaciei. Încă de la începutul războiului organizația de rezistență militară Apărarea poporului a pregătit acțiuni armate în masă împotriva ocupanților și o revoltă națională, care potrivit planului trebuia să izbucnească imediat după ce înfrângerea Germaniei devenea iminentă. Rețeaua organizației Apărarea națională grupată teritorial și subordonată unui comandament central condus de generalul Josef Bílý conta pe circa 80 000 de participanți la revoltă. De asemenea, s-au întărit și celelalte organizații de rezistență. În primăvara lui 1940 s-a format **Comandamentul central al rezistenței naționale** (U.V.O.D.) care era constituit din reprezentanții Comitetului

petițional Rămânem fideli, ai organizației Apărarea poporului și Centralei politice. Rezistența civilă a trecut treptat de la munca organizatorică, editarea și răspândirea de periodice și manifeste la forme active de rezistență. A crescut numărul de **sabotaje și greve** și au fost construite depozite pentru armele ce urmau a fi folosite în revoltă. Rezultate remarcabile în lupta *„pe frontul tăcut"* au obținut spionii cehoslovaci care furnizau informații cu caracter politic, economic și militar în Marea Britanie și U.R.S.S. Dintre ei s-au remarcat în mod special Josef Balabán, Josef Mašín și Václav Morávek care au transmis la Londra rapoarte din vasta rețea a serviciilor de spionaj cehoslovace care activau în protectorat și Germania. Toți trei au plătit însă cu viața faptele lor de vitejie și perseverență închinate luptei în ilegalitate.

Până la 22 iunie 1941 organizația ilegală a **Partidului Comunist Cehoslovac** a rămas în afara frontului de rezistență autohtonă. Încă din anii '30 centrala internațională a mișcării comuniste de la Moscova, *Cominternul*, devenise o curea de transmisie a politicii externe sovietice. De aceea, instrucțiunile pe care comuniștii le primeau la începutul războiului din țările ocupate au reflectat modificarea fundamentală a politicii externe a U.R.S.S. care încheiase alianțe cu Germania nazistă prin tratatele din 23 august și 28 septembrie 1939. În aprecierea Internaționalei comuniste *„războiul imperialist injust de ambele părți"* de la început s-a transformat curând în *„agresiunea imperialiștilor occidentali"*. Apelurile antibritanice și antifranceze ale Comiternului s-au întărit și mai mult după declanșarea războiului de agresiune al U.R.S.S. contra Finlandei în noiembrie 1939 care a fost criticat vehement de democrațiile occidentale.

Și comuniștii cehi și slovaci din ilegalitate primeau prin **conducerea externă a P.C.C.** de la Moscova instrucțiunile Cominternului, conform cărora Marea Britanie și Franța erau considerate principalii adversari. În plus, în concepția Cominternului, nu era prevăzută refacerea Cehoslovaciei deoarece Stalin se gândea la o nouă organizare a Europei Centrale în care țările cehe urmau să facă parte dintr-o comunitate socialistă mai amplă de tip sovietic. Din acest punct de vedere, sarcina primordială a organizațiilor ilegale ale P.C.C. nu a fost atât lupta împotriva ocupanților naziști, cât pregătirea partidului în vederea preluării rolului conducător în viitoarea revoluție socialistă care urma să izbucnească după război. Cominternul avea în vedere și alternativa absurdă a transformării revoluției național socialiste din Germania

într-o revoluție socialistă. În felul acesta, comuniștii din ilegalitate au ajuns în situația în care directivele primite de la Moscova erau în divergență cu practica cotidiană. Aparatul de siguranță nazist nu a cedat însă în lupta împotriva organizațiilor ilegale ale P.C.C. Campania inițiată de comuniști împotriva politicii dr.Edvard Beneš care potrivit propagandei lor *„vânduse poporul ceh imperialiștilor occidentali"* **a izolat mișcarea comunistă ilegală** de mișcarea de rezistență civilă care sprijinea concepția lui Beneš de restabilire a independenței R.Cehoslovace. Această politică a P.C.C. s-a aflat însă într-o contradicție clară cu interesele poporului ceh.

Într-o situație divergentă similară a ajuns și **politica ilegală a Partidului Comunist Slovac** care după proclamarea indepedenței „statului slovac" s-a despărțit organizatoric de Partidul Comunist Ceh. Deși au luptat împotriva regimului clerico-fascist, prin atitudinea lor față de acțiunile cehoslovace externe și față de democrațiile occidentale, comuniștii slovaci au adoptat o platformă identică cu politica oficială a „statului slovac".În privința scopurilor mișcării comuniste ilegale slovace, programul de sovietizare a Slovaciei a cuprins chiar și un plan de includere în viitor a Slovaciei în U.R.S.S. Această idee urma să fie aplicată sub forma *bolșevizării Slovaciei prin metoda baltică*, ceea ce presupunea folosirea scenariului aplicat la includerea țărilor baltice în U.R.S.S. în vara lui 1940. Acest program nu s-a bucurat însă de un sprijin prea larg în societatea slovacă și a condus la izolarea comuniștilor slovaci de curentele mișcării de rezistență care încercau să activeze pe o bază civică și națională. **Grupările slovace de rezistență** au încercat să folosească o anumită formă de revoltă care în Slovacia s-a manifestat mai ales prin refuzul armatei slovace de a participa la campania din Polonia. Organizațiile ilegale *Demec*, *Flora* și altele erau încă prea slabe ca să poată desfășura o activitate intensă împotriva regimului. La început în societatea slovacă nu a existat un sentiment al renașterii naționale care să sprijine mișcarea de rezistență. Măsurile organelor de siguranță slovace îndreptate împotriva mișcării de rezistență erau mai ponderate. Au fost operate arestări, chiar internări, dar până în august 1944 nimeni nu a fost executat pentru că activase în mișcarea de rezistență.

II/6 Cehoslovacia – membră a coaliției antihitleriste

Atacarea U.R.S.S. de către Germania nazistă a creat condițiile formării unei coaliții largi antihitleriste la baza căreia s-a aflat acordul

sovieto-britanic din iulie 1941. Lupta Marii Britanii și U.R.S.S. contra Germaniei și aliaților ei a fost sprijinită direct de S.U.A. care au intrat în conflagrația mondială în decembrie 1941. **Principiile fundamentale ale politicii de alianțe** în timpul războiului și ale noii organizări a lumii au fost stabilite de *Carta atlantică* care a fost semnată la 14 august 1941 de premierul britanic Winston Churchill și președintele S.U.A. Franklin Roosvelt. În septembrie al aceluiași an și U.R.S.S. a aderat la cartă. Cehoslovacia a fost membră a coaliției antihitleriste încă de la bun început. Încheierea *Convenției cehoslovaco-sovietice de alianță și război împotriva Germaniei* din 18 iulie 1941 care a însemnat recunoașterea guvernului cehoslovac din exil de către Uniunea Sovietică a avut o importanță mare pentru includerea refacerii Cehoslovaciei printre scopurile de război ale coaliției antihitleriste. Prin această convenție a fost întărit și efortul lui Beneš de a restabili Cehoslovacia între frontierele dinaintea Dictatului de la München. O consecință a schimbării atitudinii sovietice în problema organizării postbelice a Europei Centrale l-a constituit și consimțământul părții sovietice privind tratatul militar din septembrie 1941 care permisese **formarea unei unități militare cehoslovace pe teritoriul U.R.S.S.** La constituirea ei o mare contribuție a avut și Misiunea militară cehoslovacă din U.R.S.S. condusă de colonelul Heliodor Píka care își începuse activitatea neoficial în aprilie 1941. La începutul lui 1942 la Buzuluk a început să fie constituit **batalionul de câmp 1 independent cehoslovac** condus de locotenent-colonelul Ludvík Svoboda. Nucleul lui a fost format din foștii membri ai legiunii poloneze care nu plecaseră din U.R.S.S. și din voluntarii proveniți din emigrația cehoslovacă. Treptat au început să fie eliberați și cetățenii cehoslovaci din taberele Gulagului.

„Nimeni până acum nu poate să prevadă și să prezică cum se vor derula evenimentele de război în răsărit. Să fim prudenți și să contăm pe o serie de succese ale germanilor pe acest front. Hotărâtor este că avem în sfârșit un al doilea front în răsărit în plină forță, că până la sfârșitul războiului acest front va fi folosit și de Germania și că astfel Uniunea Sovietică va face un mare serviciu victoriei comune; pe de o parte, Anglia și America vor câștiga acele câteva puține luni necesare pregătirea finală a ofensivei din primăvara anului viitor, iar pe de altă parte vor completa alianța tuturor forțelor democratice din lume în lupta pentru țelul comun..."

(Alocuțiunea lui Edvard Beneš la emisiunea postului de radio de la Londra pentru Cehoslovacia, 24 iunie 1941).

În perioada 1941-42 împotriva adversarului au luptat mai ales **piloții cehoslovaci** din Marea Britanie. În cursul acestor doi ani ei au doborât sau avariat peste 200 de avioane inamice. În mai 1942 trei escadrile de vânătoare cehoslovace (310, 312 și 313) au fost comasate în **Flancul de vânătoare cehoslovac** condus de căpitanul de stat major Alois Vašátko care și-a pierdut viața în lupta aeriană deasupra Canalului Mânecii. Prima operațiune mai importantă a flancului de vânătoare, a cărui conducere a fost preluată de căpitanul de stat major Karel Mrázek a fost acoperirea **operațiunii de paraşutare de la Dieppe** din 19 august 1942. În această zi vânătorii flancului au doborât sau avariat 17 avioane inamice, fără ca ei să piardă nici un aparat. În noiembrie 1943 flancul a fost trecut din apărarea aeriană a Marii Britanii în aviația britanică tactică și a participat împreună cu ea la acțiunile legate de pregătirea **invaziei**. De la 6 iunie 1944 Flancul cehoslovac de vânătoare a acoperit debarcarea trupelor aliaților în Normandia, iar în septembrie – **operația aeriană de paraşutare de la Arnhem**. Avioanele de vânătoare cehoslovace au participat și la apărarea Marii Britanii în fața atacurilor proiectilelor zburătoare V–1. În timpul cât au activat în cadrul aviației britanice ele au doborât sau avariat circa 340 de avioane inamice. De asemenea, a luptat activ împotriva adversarului escadrila de bombardiere cehoslovace 311 care între septembrie 1940 și noiembrie 1942 a întreprins în total **148 de raiduri asupra obiectivelor terestre** cu caracter militar și economic din Germania și țările ocupate. Din primăvara lui 1942 flotila a participat în cadrul aviației britanice de coastă la lupta împotriva submarinelor pe căile de comunicație marine. În timpul celor peste 2000 de zboruri de supraveghere piloții cehoslovaci au atacat 35 de submarine ale adversarilor și 4 nave de suprafață. Singuri sau în colaborare cu piloții aliaților și cu marinarii au scufundat 5 submarine germane și 1 submarin italian, precum și nava germană de contrablocadă Alsterufer. În timpul respingerii atacurilor avioanelor de vânătoare germane au doborât 21 de avioane.

II/7 Dezvoltarea mișcării de rezistență cehă și teroarea germană în perioada 1941-1942

Anul 1941 a constituit apogeul activității forțelor de rezistență cehe. Au fost organizate o serie de greve în fabrici și mine, a crescut numărul

de sabotaje care au provocat haos în producția de război, s-au întrerupt liniile telefonice și telegrafice, a fost avariată tehnica de război și nu a mai funcționat transportul feroviar. În câteva cazuri grupurile de rezistență au organizat acțiuni de diversiune împotriva depozitelor de carburanți și altor obiective militare germane. După 22 iunie 1941 și în politica U.R.S.S. s-a produs o schimbare radicală. Astfel, Cominternul a mobilizat **mișcarea comunistă ilegală din Europa** în lupta contra Germaniei și pentru eliberarea țărilor ocupate. Renunțarea la lozincile revoluției socialiste a deschis calea colaborării acestei mișcări devenită acum mișcare de rezistență cu organizațiile de rezistență civice. În vara lui 1941 negocierile care au avut loc între conducerea centrală a P.C.C. și Conducerea centrală a mișcării de rezistență cehă au avut drept rezultat crearea **Comitetului Central Național-Revoluționar al Cehoslovaciei** ca organ suprem al mișcării de rezistență autohtone Acesta trebuia să fie primul pas spre crearea unui front larg de rezistență autohton care să întrunească toate forțele dispuse să contribuie la refacerea Republicii Cehoslovace.

La sfârșitul lui septembrie 1941, obergruppenfuhrerul SS și generalul de poliție Reinhard Heydrich, șeful Biroului central de securitate a Reich-ului (R.S.H.A.) a fost trimis la Praga în calitate de **reprezentant al Reichului în protectorat,** având sarcina de a calma situația agitată din protectorat. Prin aplicarea *politicii zahărului și biciului* el a încercat pe de o parte să-i apropie pe muncitorii cehi, îmbunătățindu-le condițiile de viață și de muncă pentru a lucra în avantajul mașinii de război germane, iar pe de altă parte a reprimat cu brutalitate orice încercare de rezistență. În consecință, a fost proclamată **starea de asediu** care a durat până în ianuarie 1942. În timpul ei au fost executate peste 500 de persoane, printre care s-au numărat șefii organizațiilor Apărarea poporului, generalii Josef Bílý, Hugo Vojta și Frederic Homola, funcționarii organizațiilor Sokol, redactori de la Rudé Právo și membrii diferitelor grupuri de rezistență. **Arestările în masă** au afectat puternic rețelele ilegale de rezistență, iar în octombrie 1941 a fost dizolvat Comitetul central național-revoluționar al Cehoslovaciei și arestat președintele guvernului protectoratului Eliáš. În ajutorul mișcării de rezistență autohtone decimate, de la jumătatea lui 1941 în protectorat au început să fie trimise **echipaje de paraşutiști** din Marea Britanie care trebuiau să restabilească legăturile radio întrerupte între rețelele de rezistență și organizațiile de spionaj, iar în unele cazuri să organizeze sabotaje. O

misiune specială a primit grupul *Anthropoid*, ai cărui membri cehul Jan Kubiš și slovacul Jozef Gabčík au organizat la 27 mai 1942 la Praga **atentatul asupra lui Heydrich.** Această acțiune a crescut prestigiul Cehoslovaciei în lume, dar moartea reprezentantului Reichului în protectorat la 4 iunie a constituit preludiul represaliilor germane. Din nou a fost decretată starea de asediu, cărcia de data aceasta i-au căzut victimă 1600 de persoane. Alți 3000 de oameni au fost uciși de naziști în lagărele de concentrare.

Teroarea brutală a *heydrichiadei*, al cărei organizator a fost **secretarul de stat al protectoratului K.H.Frank** a culminat cu raderea de pe fața pământului a comunelor **Lidice** de lângă Kladno la 10 iunie și **Ležáky** lângă Chrudim la 24 iunie 1942. Setea de răzbunare a naziștilor a costat viețile a 339 de bărbați, femei și copii din Lidice și 54 din Ležáky. În urma unei trădări aparatul nazist de siguranță a descoperit ascunzătoarea organizatorilor atentatului și altor parașutiști în biserica Sf.Chiril și Metodiu în Praga. Lupta eroică a celor șapte parașutiști înconjurați s-a încheiat cu moartea lor la 18 iunie 1942. Represiunile au creat o atmosferă de teroare în rândul populației. Deși în locul celor executați sau arestați au apărut alți noi patrioți, ei nu au reușit să refacă mișcarea de rezistență ilegală în toată amploarea ei precedentă. Grupurile de rezistență destrămate și-au reluat activitatea cu greu, iar rețelele rupte de cele mai multe ori nu au mai putut fi refăcute. În plus, gestapoul s-a infiltrat într-o serie întreagă de organizații de rezistență unde și-a plasat informatorii. Totodată, legăturile radio cu mișcarea de rezistență din străinătatee nu erau regulate și pentru un timp au fost chiar întrerupte complet. Mișcarea de rezistență cehă a plătit un preț foarte mare pentru uciderea lui Heydrich.

„Cariera de piatră a fost tocmai groapa ucigașilor – Mördergrube. Oamenii erau trimiși aici ca să-și ispășească pedeapsa și să moară. Deținuții împingeau cărucioare cu o greutate de 15 până la 18 metri cubi pe o coastă lungă de circa 500 m și cu o înclinație de 40-45°. Deținuții care făceau acest drum de 50 ori pe zi erau înconjurați de gardieni SS. Se întâmpla ca SS-tii să smulgă deținuților care împingeau cărucioarele șepcile pe care le aruncau lângă lanțurile de pază și ordonau deținuților să le ridice. Dacă cineva evita, era lovit cu patul armei în cap. Cine asculta, era împușcat pentru că trecea peste lanțul de pază"

(Lev Sychrava, *Însemnări de la Buchenwald*, 1945).

În 1941 a început să se schimbe încet și **situația din Slovacia**. Republica Slovacă a luat parte la războiul împotriva U.R.S.S, trimițând pe Frontul de răsărit peste 50 000 de soldați. Războiul, de la care guvernul slovac aștepta îmbunătățirea poziției Slovaciei în *noua Europa* comandată de Germania, nu a fost primit favorabil de cea mai mare parte a societății slovace în sânul căreia se crease o stare de spirit potrivnică războiului. După primele înfrângeri ale Germaniei au crescut și revendicările ei privind sprijinirea de către slovaci a eforturilor de război, ceea ce a creat dificultăți de aprovizionare pe care avea să le suporte populația. Adversarii regimului au încercat să folosească **nemulțumirea ei crescândă**, dar organizațiile de rezistență slovace au rămas slabe. Schimbarea atitudinii comuniștilor slovaci a determinat stabilirea primelor contacte între reprezentanții diferitelor curente din cadrul mișcării de rezistență în efortul de a crea un organ suprem. În ciuda numeroaselor semne de criză ale regimului clerical-fascist, situația din Slovacia era deocamdată favorabilă activității mișcării de rezistență. Vocile care cereau restabilirea Cehoslovaciei nu găsiseră până atunci sprijin, iar încercările Partidului Comunist Slovac de a crea *formațiunile armate de luptă Janošík* s-au dovedit premature la cumpăna anilor 1941-1942.

II/8 Noua concepție de politică externă și internă a Cehoslovaciei

Încă din timpul primei jumătăți a războiului în mișcarea de rezistență cehoslovacă de acasă și din străinătate s-a pus problema formei de stat pe care urma să o aibă Cehoslovacia refăcută. Această chestiune a devenit stringentă la începutul lui 1943 când s-a produs **o cotitură în desfășurarea războiului** și armatele aliate au început să obțină victorii. Problema formei viitorului stat a fost discutată în mișcarea de rezistență civică și comunistă autohtonă, constituind subiect de reflecție și pentru liderii politici din exil de la Londra și conducerea comunistă de la Moscova. Curând diferitele grupări de rezistență au ajuns la părerea comună că noua republică trebuia reformată în mod fundamental comparativ cu Republica dinaintea Dictatului de la München. În formularea concretă a programului și țelurilor mișcării de rezistență a început să se manifeste treptat influența decisivă a centrelor din străinătate, respectiv a **guvernului în exil de la Londra** condus de președintele Beneš și **a conducerii comuniste de la Moscova** condusă de Klement Gottwald.

Baza noii **orientări de politică externă** a Cehoslovaciei a devenit *tratatul de prietenie, ajutor reciproc și colaborare postbelică dintre Cehoslovacia și U.R.S.S.* semnat la 12 decembrie 1943 la Moscova în timpul vizitei președintelui Beneš. Tratatul a fost încheiat din inițiativa guvernului cehoslovac și personal a lui Beneš, iar Republica Cehoslovacă a fost primul stat mai mic care a încheiat un asemenea tratat cu U.R.S.S. O anumită influență în modificarea orientării politicii externe a avut indiscutabil și decepția lui Beneš provocată de politica democrațiilor occidentale față de Dictatul de la München. Președintele considera că tratatul nu era numai o citadelă utilă în lupta împotriva **expansiunii germane**, dar și o garanție împotriva **imixtiunii U.R.S.S.** în chestiunile interne ale Republicii Cehoslovace în perioada postbelică. Beneš susținea părerea, cristalizată încă din anii '30, potrivit căreia evoluția postbelică a U.R.S.S. avea să se îndrepte spre democratizare și colaborare cu marile puteri occidentale, el fiind convins că Stalin va respecta interesele micilor popoare, dacă acestea vor deveni aliații lui. Încheierea tratatului cu U.R.S.S. a fost și un prim pas spre realizarea concepției larg răspândite printre politicienii din exil, potrivit căreia după război Cehoslovacia avea să devină o *punte între Răsărit și Apus*. Stalin a salutat încheierea tratatului cu U.R.S.S., deoarece îi deschidea calea în Europa Centrală într-o perioadă când Armata Roșie încă nu intrase în acest spațiu. În timpul negocierilor de la Moscova cu dictatorul sovietic președintele Beneš a propus și **cedarea Rutheniei Subcarpatice Uniunii Sovietice**, dacă populația ei și-ar fi exprimat această dorință. În schimb, Stalin a sprijinit concepția lui Beneš privind refacerea Cehoslovaciei în frontierele dinaintea Dictatului de la München. Incompatibilitatea fundamentală a celor două poziții (deși încercau să se apropie) nu numai că nu i-a deranjat pe Beneš și Stalin, ci chiar le-a convenit.

Problema refacerii Republicii Ceho-Slovace în frontierele dinaintea Dictatului de la München a fost strâns legată de problema germanilor din Sudeți. În rezolvarea ei a precumpănit concepția **expulzării populației germane din Republica Ceho-Slovacă** care fusese impusă încă de la început mai ales de mișcarea de rezistență autohtonă. Deși președintele Beneš a împărtășit mai întâi ideea evacuării parțiale a populației germane din Sudeți împreună cu cedarea unei părți din teritoriu, treptat a început să câștige teren ideea transferului complet al germanilor fără nici un teritoriu. Urmau să rămână doar antifasciștii. Această schimbare a concepției președintelui a fost influențată în mare

măsură și de sciziunea care a avut loc între germanii din Sudeți conduși de Wenzel Jakesch și emigrația anitifascistă. Deși conducerea din străinătate a Partidului Comunist Cehoslovac a avut rezerve față de un transfer de asemenea proporții al populației germane, în timpul vizitei sale la Moscova dr.Beneš a primit acordul total al lui I.V.Stalin cu acest mod de soluționare a problemei germanilor din Sudeți. Guvernul american își exprimase încă dinainte acordul de principiu cu retragerea, în timp ce guvernul britanic și-a păstrat anumite rezerve față de această concepție până la sfârșitul războiului.

A două problemă legată de forma de organizare statală a viitoarei republici a constituit-o **poziția Slovaciei.** În acest context, un rol important l-a avut respingerea de către Beneš a revendicărilor slovace de autonomie. El i-a învinuit chiar pe liderii politici slovaci că au contribuit în mod esențial la destrămarea Cehoslovaciei, deoarece după părerea sa problema slovacilor și nu cea a germanilor din Sudeți fusese principala cauză a dezmembrării statului comun. Divergențele legate de viitoarea poziție a Slovaciei au condus încă de la începuturile activității emigrației cehoslovace la o sciziune între Beneš și liderii politici slovaci aflați în străinătate în frunte cu dr.Milan Hodža care până la urmă a declinat orice participare la activitatea în exil. Astfel, până la sfârșitul războiului principala problemă nerezolvată privind organizarea statală a viitoarei republici a rămas problema slovacă.

Referitor la **organizarea politică internă** a viitorului stat a existat o unanimitate de opinii în legătură cu excluderea din activitatea politică a Republicii Cehoslovace restabilite a tuturor partidelor politice, a căror conducere era compromisă din cauza colaborării cu naziștii. În principiu, această măsură a avut un caracter nedemocratic, la fel ca și constituirea **Frontului național,** un bloc al partidelor cehoslovace care participaseră la mișcarea de rezistență. Crearea acestui bloc politic, care în contextul dat era justificată, a condus pe cale de consecință la introducerea unor principii nedemocratice în practica politică a republicii postbelice, constituind practic o etapă preliminară a regimului totalitar. Dar problema în privința căreia centrele de la Londra și Washington au avut opinii diferite a fost rolul consiliilor naționale în sistemul republicii refăcute. De fapt, toate aceste chestiuni aveau să constituie obiectul negocierilor care au avut loc la Moscova în decembrie 1943 între reprezentanții guvernului în exil de la Londra în frunte cu E.Beneš și reprezentanții conducerii Republicii Cehoslovace. Deși au existat unele divergențe, aceste negocieri au

permis stabilirea unei strânse colaborări între diferitele curente ale mișcării de rezistență.

II/9 Mișcarea de rezistență autohtonă în faza finală a războiului

După destrămarea rețelelor ilegale în perioada heydrichiadei, în perioada 1940-41 mișcarea de rezistență nu a mai reușit să-și refacă activitatea. În plus, la începutul lui 1943 s-a dizolvat definitiv Conducerea centrală a mișcării de rezistență autohtone și în ciuda eforturilor unor organizații de rezistență civice nu s-a reușit crearea unui nou organ central care să coordoneze majoritatea organizațiilor de rezistență. În 1943-44 **Consiliul național revoluționar de pregătire** nu a izbutit să își desfășoare activitatea în mod plenar, după cum nici organizația de rezistență **Consiliul celor trei**, din care au făcut parte prof.Josef Grna și generalul Vojtěch Luža nu a putut să unească grupările de rezistență civile, deși la cumpăna anilor 1944-45 influența ei crescuse. O mare problemă au rămas **legăturile radio** între mișcarea de rezistență autohtonă și guvernul cehoslovac de la Londra, deși în acest scop fusese parașutate echipe speciale în protectorat. La rândul ei și mișcarea de rezistență comunistă a fost afectată de ruperea legăturii dintre conducerea centrală ilegală și diferitele organizații. După destrămarea *celei de-a III-a centrale ilegale*, organizațiile Partidului Comunist Cehoslovac au activat în regiuni, județe, uzine, în principal, independent, conducându-se numai după indicațiile conducerii din străinătate care erau transmise prin intermediul emisiunii cehoslovace a postului de radio de la Moscova.

Slăbirea mișcării de rezistență autohtone a fost determinată în special de intervențiile aparatului de siguranță nazist, a cărui componentă principală a fost **Gestapoul** (*Geheime Staatspolizei, poliția secretă de stat*). Nemții aveau la dispoziție un personal experimentat și calificat, dotat cu aparatură modernă. Serviciul de interceptare radiogomiometrică căuta emițătoarele și de multe ori descoperirea lor a fost utilă serviciilor de spionaj de la Londra și Moscova care încercau să înșele adversarul și să obțină cât mai multe informații. De la sfârșitul lui 1943 pe baza acestor informații au fost create **rețele întregi de agenți secreți,** prin intermediul cărora gestapoul a încercat să controleze unele organizații ilegale și să destrame mișcarea de partizani. Forța organizațiilor de rezistență ilegale a scăzut, astfel încât nu au reușit să-și desfășoare activitatea mai mult de un an. Succesele organelor de siguranță germane au fost facilitate de plasarea unui mare număr

de **agenți secreți,** informatori și denunțători, care au format rețele întregi aflate la dispoziția organelor de ocupație. Numărul total al agenților secreți de la diferite niveluri este estimat la peste 80 000. Totuși, în ciuda eforturilor organelor de siguranță germane, pe teritoriul protectoratului a început să se dezvolte o mișcare de partizani care nu a căpătat însă amploarea cerută de instrucțiunile Cominternului din 1942-43. Deși condițiile geografice și demografice din Cehia nu au permis activitatea unor organizații de partizani mai mari, până la mijlocul lui 1944 au fost activate unele grupări de partizani.

În 1943 situația din Slovacia a început să se schimbe în avantajul mișcării de rezistență. Regimul clerical-fascist de la guvernare a intrat într-o criză puternică și într-o izolare tot mai mare. Dependența crescândă de Germania s-a manifestat și în acceptarea **trimiterii evreilor slovaci** în lagărele de exterminare naziste. Epuizarea Germaniei în urma războiului, pe de o parte și sfârșitul prosperității economice provizorii pe de altă parte, au contribuit la ascuțirea conflictelor sociale. Criza regimului s-a manifestat cel mai clar în rândurile armatei slovace care trebuia să fie una dintre principalele structuri de sprijin ale regimului.Trecerea în masă a soldaților în prizonieratul sovietic sau la partizani a dovedit începerea procesului de **descompunere a armatei slovace** pe frontul de răsărit. Totodată, mișcarea de rezistență civilă s-a activat, mai întâi în cadrul grupărilor aflate în legătură cu guvernul de la Londra care impuneau programul de refacere a Cehoslovaciei. Dintre acestea, cele mai importante au fost grupul Flora și formațiunea din jurul dr.Vavro Šrobár, la care au aderat numeroși ofițeri slovaci. În primăvara lui 1944 a fost creată *Centrala militară* condusă de locotenent-colonelul Ján Golian care a reunit membrii mișcărilor de rezistență din armata slovacă. Curentul național din mișcarea de rezistență slovacă a fost reprezentat de un grup concentrat în jurul politicienilor agrarieni Josef Lettrich și Ján Ursíny. Acest grup a intrat în legătură cu centrala Vilegală a Partidului Comunist Slovac condusă de Karol Šmídek, dr.Gustav Husák și Ladislav Novomeský și au format împreună **Consiliul Național Slovac;** în consiliu nu au fost invitați însă reprezentanții grupărilor civile și militare care țineau legătura cu guvernul cehoslovac de la Londra. La sfârșitul anului 1943 membrii Consiliului Național Slovac au adoptat *Convenția de Crăciun* prin care și-au exprimat acordul cu începerea pregătirii insurecției naționale și refacerea

statului comun al cehilor și slovacilor *pe baza principiului de la egal la egal.*

În prima parte a lui 1944 Consiliul Național Slovac a început **pregătirea răscoalei** care în concepția lui trebuia să aibă forma unei revolte populare organizată în colaborare cu armata. Ulterior, pe teritoriul eliberat, Consiliul Național Slovac urma să pună mâna pe putere cu ajutorul unei rețele de *comitete naționale*, reprezentând puterea populară. Această concepție a fost însă în totală contradicție cu planurile răscoalei pregătite de Centrala militară de comun acord cu guvernul cehoslovac de la Londra. După părerea lor, revolta trebuia să aibă caracterul unei lovituri militare cu o mobilizare generală ulterioară în numele guvernului cehoslovac care cucerea astfel puterea. Premiza succesului revoltei o constituia armonizarea planurilor ei cu înaintarea Armatei Roșii. În vara lui 1944 în Slovacia a fost activată mișcarea de partizani, în formarea căreia un rol important l-au avut **echipele de parașutiști din U.R.S.S.**, alcătuite din soldați sovietici și cehoslovaci. Intensificarea activității partizanilor a început să constituie o amenințare pentru comunicațiile armatei germane în spatele frontului. La început, guvernul slovac a încercat să domine situația prin mijloace proprii și nici măcar decretarea stării de asediu la mijlocul lui august nu a calmat situația. De aceea, el a fost de acord **cu trimiterea de unități germane în Slovacia** care să restabilească ordinea. În consecință, la 29 august 1944 armata germană a început să ocupe teritoriul slovac.

În situația dată, Centrala militară a trebuit să dea ordin unităților slovace să opună rezistență germanilor, deși revolta încă nu fusese suficient de bine pregătită și coordonată cu Armata Roșie. Izbucnirea prematură a revoltei a condus la dezarmarea rapidă a două divizii din Slovacia de Răsărit care conform planului inițial trebuiau să asigure trecătorile din Carpați pentru Armata Roșie. De asemenea, majoritatea garnizoanelor mari din Slovacia de Vest nu s-au alăturat revoltei. În felul acesta, încă din primele zile teritoriul pe care s-a desfășurat revolta s-a redus simțitor. Centrul ei principal a devenit orașul **Banská Bistrica**, sediul Consiliului Național Slovac care la 1 septembrie 1944 a decretat refacerea statului comun al cehilor și slovacilor, și a preluat puterea politică pe teritoriul eliberat. Conducerea **armatei I cehoslovace** în Slovacia a fost preluată de generalul Rudolf Viest venit de la Londra. După mobilizare, ea număra cca 60 000 de soldați la care s-au mai adăugat cca 18 000 de partizani. În ajutorul revoltei naționale slovace

a fost trimisă din U.R.S.S. **brigada 2 de desanți** nou formată condusă de colonelul Vladimir Přikryl și **primul regiment de vânătoare cehoslovac** condus de căpitanul de stat major František Fajtl și format din piloți veniți în U.R.S.S. din Marea Britanie. La început revolta a fost sprijinită și de avioanele americane, care au încetat zborurile, după ce conducerea sovietică a inclus Slovacia în teatrul ei de operații.

La 8 septembrie 1944 Armata Roșie a început **operația din Carpați-Dukla**, având ca scop pătrunderea rapidă în Slovacia prin trecătoarea Dukla pentru a sprijini revolta. Operațiunea pregătită în pripă și mai degrabă improvizată nu și-a atins scopul; în timpul ei au avut loc lupte sângeroase în ținuturile muntoase din Carpați, ceea ce a constituit un avantaj pentru trupele germane care se apărau. La lupte a participat și **Corpul 1 de armată cehoslovac** care după lupte grele și pierderi imense a intrat în Slovacia la 6 octombrie 1944. Operațiunea nereușită care a costat viața a 21 000 de soldați sovietici și 1 900 soldați cehoslovaci a provocat **ruptura** dintre conducera sovietică și corpul de comandă cehoslovac. Comandamentul sovietic l-a destituit pe comandantul corpului cehoslovac generalul Jan Kratochvil, înlocuindu-l cu Ludvík Svoboda. Lipsită de ajutor extern, răscoala nu a putut să reziste prea mult timp în fața ofensivei germane. După două luni de lupte, armata 1 cehoslovacă a fost înfrântă, resturile ei retrăgând-se în munți. La 27 octombrie 1944 nemții au ocupat orașul Banská Bistrica. Luptele directe care au avut loc în timpul revoltei au costat viețile a circa 5 000 de soldați și partizani cehoslovaci. În **represaliile** brutale care au urmat după revoltă, au fost incendiate 60 de sate și comune slovace și peste 15 000 de oameni au fost internați în lagăre de concentrare unde mulți au și murit. Comandanții armatei 1 cehoslovace generalii Viest și Golian au căzut prizonieri, pierzîndu-și viața în condiții neelucidate până acum. In cadrul expedițiilor de pedeapsă la care au participat împreună cu unitățile germane și *Detașamentele de intervenție ale gărzii lui Hlinka* au fost uciși cel puțin 4 000 de oameni, inclusiv femei și copii. După înăbușirea răscoalei, a continuat în munți lupta grupurilor și detașamentelor de partizani împotriva nemților și a unităților armate ale gărzii lui Hlinka. În ciuda iernii foarte aspre de la începutul anului 1945 în Slovacia au operat peste 40 de unități de partizani cu aproape 14 000 de luptători. **Lupta partizanilor din Slovacia** a fost condusă de un stat major sovietic în frunte cu colonelul A.N.Asmolov

Din vara lui 1944 și în **țările cehe** s-a dezvoltat o mișcare de partizani, căreia i s-au alăturat membrii mișcării de rezistență ce fugeau ca să nu fie arestați, prizonierii de război evadați și tinerii care vroiau să scape de munca forțată în Germania. Cu ajutorul unităților parașutate din U.R.S.S., mai ales în munții din Moravia s-au format 80 de unități de partizani care în primăvara lui 1945 numărau aproape 8000 de luptători. Acțiunile lor de luptă au fost coordonate de statul major al partizanilor de pe lângă trupele sovietice care luptau în Cehoslovacia. Mișcarea de partizani a jucat un rol important în planurile Partidului Comunist Cehoslovac aflat în ilegalitate care pregătea **o insurecție armată pe scară națională**. Aceasta a fost pregătită și de organizațiile militare de rezistență ilegale care au fost ajutate de livrările de arme din occident și de unitățile parașutate cehoslovace. Cel mai mult a contribuit la pregătirea insurecției organizația *Consiliul celor trei* care și-a format propriile sale detașamente de partizani și a adunat grupurile militare rămase din rețelele dezmembrate ale organizației Apărarea poporului. Conform concepției mișcării militare de rezistență., la insurecție trebuiau să participe și formațiunile armate din protectorat, armata guvernamentală, poliția și jandarmeria. Planurile insurecției au fost pregătite în colaborare cu ministerul apărării naționale de la Londra, dar au avut dezavantajul că la fel ca U.R.R.S., nici aliații occidentali nu intenționau să sprijine insurecția națională nici măcar în faza finală a războiului.

II/10 Eliberarea Cehoslovaciei

Eliberarea Cehoslovaciei nu a fost numai o operațiune militară a aliaților, ci și obiectul interesului politic al marilor puteri. Concepția lui I.V.Stalin, potrivit căreia Armata Roșie avea de îndeplinit nu numai o **funcție eliberatoare**, ci și un rol **politic** a fost evidentă încă din timpul tratativelor organelor militare sovietice din Ucraina Carpatică. Stalin a interpretat disponibilitatea lui Beneš de a reglementa situația din acest ținut conform voinței populației ca o formă de aprobare a anexării lui la Uniunea Sovietică. Organele militare sovietice au interzis activitatea pe acest teritoriu a **delegatului** guvernului cehoslovac ministrul F.Němec și a comandantului militar generalul A.Hasal, organizând în schimb fără acordul guvernului cehoslovac, alegeri manipulate în *sovietele* locale cu ajutorul Comisariatului național de afaceri interne și *proclamând că este voința* locuitorilor din Ucraina

Carpatică ca acest teritoriu să fie anexat la Uniunea Sovietică. Familiile celor care doreau să intre în unitățile militare cehoslovace nu au mai primit alocații de alimente, sovietele incomode au fost dizolvate și înlocuite cu altele, numeroase persoane au ajuns în închisorile și lagărele de concentrare sovietice. Guvernul cehoslovac s-a resemnat în legătură cu situația din Ucraina Carpatică și cu desprinderea ei, solicitând doar amânarea formală a anexării acestui teritoriu la Ucraina sovietică după război întrucât se temea de precedentul încălcării granițelor Cehoslovaciei înainte de dictatul de la München. Poziția liderilor politici cehoslovaci în problema Ucrainei Carpatice a dovedit gradul de **depedență al Cehoslovaciei** de U.R.S.S., ceea ce nu era un semn bun pentru viitor.

Și în Slovacia, organele armatei sovietice au avut o comportare potrivnică intereselor guvernului cehoslovac, iar într-o serie de cazuri au intervenit îm problemele interne ale Cehoslovaciei: au dizolvat și format consilii naționale, au operat arestări și au trimis cetățeni cehoslovaci în lagărele sovietice. Situația din Slovacia era mai complicată deoarece aici guvernarea fusese preluată de Consiliul Național Slovac care îl privase de orice împuterniciri pe delegatul guvernului cehoslovac și începuse să impună **programul de reforme sociale** elaborat de Partidul Comunist din Slovacia. Puterea executivă a fost preluată de **consiliile naționale,** iar programul Consiliulului Național Slovac a inclus realizarea reformei agrare și naționalizarea întreprinderilor de importanță cheie. Deși acest program sublinia că Cehoslovacia refăcută constituia un stat format din două popoare cu drepturi egale, în practică Consiliul Național Slovac nu ținea seama de guvernul de la Londra.

"Ne pregăteam deja să plecăm la Bratislava unde își mutase sediul Consiliul național slovac. Cu această ocazie am constatat cum comuniștii foloseau favorurile și protecția armatei sovietice pentru a sosi în orașele și ținuturile noi eliberate înaintea altor politicieni pentru a avea timp suficient să organizeze noua viață politică față de ceilalți"

(P.Drtina, Cehoslovacia, Destinul meu, 1982)

În situația în care poziția guvernului cehoslovac de la Londra fusese slăbită de evenimentele din Ucraina Carpatică și Slovacia, în martie 1945 au avut loc la Moscova tratative pentru **formarea unui nou guvern** cu participarea comuniștilor și adoptarea programului lor.

În timpul acestor tratative, la fel ca și în cadrul discuțiilor ce au urmat în Cehoslovacia eliberată, comuniștii au subliniat rolul pe care

l-a avut U.R.S.S. în restabilirea independenței țării, care fusese eliberată în cea mai mare parte datorită operațiunilor militare ale Armatei Roșii. Pe teritoriul Republicii Cehoslovace Armata Roșie a efectuat în total **șase operațiuni ofensive** în care au căzut 144 000 de soldați sovietici. Importanța unei victorii nu poate fi însă măsurată doar prin numărul celor căzuți. La fel cum victoria asupra Germaniei a fost posibilă datorită eforturilor colective ale țărilor membre ale coaliției antihitleriste, tot așa eliberarea Cehoslovaciei a fost rezultatul unei lupte comune. În plus, în ultima fază a războiului **eliberarea capitalei Praga** a devenit obiect de licitație politică, mai ales a comandamentului sovietic. Stalin era foarte conștient de posibilul impact pe care eliberarea orașului de către Armata Roșie l-ar fi putut avea asupra evoluției politicii interne din Republica Cehoslovacă și de aceea încă din timpul luptelor pentru Berlin îi îndemnase pe comandanții ei să pregătească *operațiunea pragheză*. Acesta a fost și motivul pentru care comandamentul sovietic a refuzat la 5 mai 1945 propunerea generalului american D.D.Eisenhower ca trupele americane care în ultimele zile ale lui aprilie pătrunseseră pe teritoriul cehoslovac să avanseze până la țărmul de vest al Elbei și Vltavei, mințind că începuse deja operațiunea Armatei Roșii de eliberare a capitalei Praga.

În ciuda dezinteresului aliaților de a sprijini o revoltă de proporții mai mari, în ultima fază a războiului, respectiv la 1 mai 1945 în Cehia a izbucnit **o revoltă spontană împotriva ocupanților**. Începută la Přerov, ea s-a extins repede și în alte localități și orașe, pentru ca la 5 mai să cuprindă orașul Praga. Insurgenții praghezi, insuficient dotați, mai ales cu arme grele, au reușit să reziste în fața presiunii unităților germane care încercau să recucerească Praga și zadarnic cereau sprijinul armatei americane care a intrat în Plzen la 6 mai. Neavând instrucțiuni clare despre importanța politică a eliberării capitalei generalul Eisenhower a ezitat să înainteze în Cehia împotriva voinței comandamentului sovietic. La salvarea capitalei din fața atacurilor unităților SS a contribuit un aliat neașteptat, respectiv **vlasoviștii,** soldați ruși îmbrăcați în uniforme germane care luptau împotriva nemților, în dorința de a ajunge în prizonierat la americani. Ajutorul lor în zilele critice ale răscoalei a fost cu atât mai important, cu cât dispuneau de arme grele, tancuri și artilerie. Dar după eșuarea tratativelor vlasoviștilor cu Consiliul Național Ceh, la 8 mai ei au început însă să se retragă din Praga. În această situație, Consiliul în frunte cu profesorul Albert Pražák și comandamentul militar al Pragăi insurgente

condus de generalul Karel Kutlvašr au încheiat un *acord privind plecarea armatei germane din Praga* care era conform cu capitularea necondiționată a forțelor armate, semnată cu o zi înainte la Reims. Unitățile armate germane au părăsit orașul și au fost luate în captivitate de americani. A rămas numai o parte din membrii SS și ai gestapoului care au continuat să lupte. Rezistența lor însă avea să se sfârșească repede la 9 mai 1945, când unitățile blindate ale Armatei Roșii au intrat în Praga și au curățat-o de resturile de trupe ale inamicului.

"Oameni buni: Consiliul Național Ceh ca reprezentant al mișcării revoluționare a poporului ceh și împuternicit al guvernului Republicii Cehoslovace de la Košice, preia astăzi guvernarea și puterea executivă pe teritoriul Cehiei, Moraviei și Sileziei.

Sub loviturile armatelor eroice ale aliaților și sub loviturile rezistenței active a poporului ceh a dispărut așa numitul protectorat al Cehiei și Moraviei care ne-a fost impus de germani și astfel a dispărut toată puterea administrativă exercitată de guvernul protectoratului și de oficialitățile germane...

În acest moment istoric Consiliul Național Ceh adresează populației cehe apelul de a fi în stare de alertă militară și de a aștepta următoarele instrucțiuni și măsuri ale Consiliului"

(Din proclamația Consiliului Național Ceh, 5 mai).

III. ÎN UMBRA RĂZBOIULUI ȘI A OCUPAȚIEI

III/1 Viața în „zona cenușie"

Ocupația și războiul au dezechilibrat viața obișnuită a milioane de cehi. Cetățenii care se bucurau de toate drepturile într-o țară democratică s-au simțit deodată trecuți în plan secund în propria lor țară. Au fost nevoiți să se obișnuiască cu **realitatea regimului nazist**, deși ea fusese parțial îndulcită de autonomia din protectorat, cu amenințările Gestapoului și cu persecuțiile, prefăcătoria, alegoria și *propaganda șoptită*, cu delațiunile și colaborationismul. Au fost obligați să accepte poziția privilegiată a limbii germane în instituții, școli și în viața publică și inscripțiile germano-cehe pe care le întâlneau la fiecare pas. Treptat au trebuit să se adapteze și unei realități crude care le provoca zile de groază. Tot mai mulți cetățeni din protectorat au dispărut în închisorile și lagărele de concentrare germane, unde mulți au murit în împrejurări suspecte, familiile lor fiind înștiințate doar prin

telegrame seci. Din 1942 promoții întregi de tineri cehi au fost **trimiși la muncă forțată în Germania** unde la condiții grele se adăuga pericolul permanent provocat de raidurile aeriene sistematice ale aliaților deasupra centrelor industriale germane. Teroarea nazistă a culminat în perioada stării de asediu din toamna lui 1941 și după atentatul asupra lui Heydrich în mai – iulie 1942, când opinia publică cehoslovacă afla zilnic numele persoanelor executate, iar până la urmă a fost zguduită de vestea raderii de pe fața pământului a localităților Lidice și Ležáky, ceea ce a constituit un act de barbarie fără precedent până atunci în Europa Centrală.

Alături de presiuni, persecuții și represalii din partea ocupanților, chiar războiul a avut un impact grav asupra vieții cotidiene. Curând după izbucnirea lui, în octombrie 1939, a fost introdus **sistemul rațiilor** de alimente și altor bunuri de larg consum; în timpul războiului aceste rații au fost treptat limitate, ceea ce a condus la scăderea bruscă a nivelului de viață a unei mari părți din populație, mai ales la orașe și dezvoltarea comerțului la negru. Cantitatea insuficientă de combustibili s-a manifestat prin limitarea circulației mașinilor, mai ales a celor personale. Datorită camuflajului antiaerian orașele și satele cehe se cufundau seara în beznă, ceea ce a influențat, firește, mai ales la început, starea psihică a populației. Deși până la sfârșitul războiului, țările cehe s-au aflat în spatele frontului, orașele, mai ales centrele industriale au devenit o țintă potențială a **raidurilor** britanice și apoi americane (cele mai mari au avut loc chiar la sfârșitul războiului). Astfel o componentă a vieții cotidiene a populației urbane a devenit serviciul în *Apărarea civilă antiaeriană*, alarmele și fuga în pivnițe, însoțite bineînțeles de stări de panică și groază. Paradoxal a fost însă faptul că populația cehă care era oprimată de germani și se bucura de fiecare succes al adversarilor lor de război era amenințată din aer de proprii săi aliați. Războiului a alimentat și voința unei mari părți a poporului de a opune rezistență ocupanților. La această mișcare au participat oameni din cele mai diferite categorii sociale și de vârstă, opinii politice și trăsături de caracter. Ei au ajuns la această formă de rezistență pe căi și în împrejurări diferite, unii chiar din întâmplare: în felul acesta, ideile, intențiile și calitățile lor umane personale au trecut prin proba grea a activității în ilegalitate.

Istoria anilor de ocupație nu poate fi însă redusă doar la mișcarea de rezistență și la persecuții. Perioada respectivă a avut și specificul său cotidian care în rest a format și spatele mișcării de rezistență –

deoarece majoritatea membrilor ei nu trăiau în ilegalitate, ci continuau să-și exercite în paralel profesiile și să locuiască împreună cu familiile lor. Iar în umbra persecuțiilor naziste, a regimului totalitar și a raidurilor frecvente, oamenii aveau grijile lor cotidiene, căutau alimente, mergeau la servici, la școală și chiar la teatru, film, concerte și expoziții, trăiau crizele lor personale, aveau probleme de familie, bucurii mărunte și povești de dragoste. Mai mult decât înainte oamenii s-au închis în ei înșiși, stabilind o nouă relație cu cei apropiați, cu locurile natale, cu tradițiile și au descoperit valoarea și frumusețea unor lucruri sau fapte aparent banale. Această tendință a fost exprimată încă din toamna lui 1939 de Eduard Bass într-unul din foiletoanele sale:

"*Frumoasă este această toamnă cu zile scăldate de soare, seri calde și nopți răcoroase sub strălucirea lunii care se ascunde. Dar acum ni s-a relevat o altă frumusețe total necunoscută veacului nostru: Casele oamenilor cufundate în amurg și cenușiu fără să fie iluminate artificial....Deîndată ce soarele apune după colina Petrín, în clarobscur apare o imagine care se schimbă mereu. Luciul râului Vltava este parcă tivit cu argint, în locurile lui liniștite se oglindesc stelele sclipitoare și mărunte.....Tufele întunecate de pe maluri și insule devin mai dese. Uneori în spatele lor se ridică stafiile albe ale caselor neluminate asemenea țărmurilor dorminde ale lacurilor italiene*".

Și așa precum orașul întunecat îi influența pe locuitorii săi, creând imagini de clar-obscur, tot așa perioada grea a ocupației a produs o anume atmosferă specifică impregnată de elemente de iraționalism și misticism, reveniri în trecut, apel la religie și filozofie și a trezit interesul pentru spiritism și științele oculte. Pe de altă parte, în perioada ocupației, nu a putut fi reprimat umorul popular ceh și satira, prin care erau luați în derâdere mai ales ocupanții și slugile lor și care de multe ori se împletea cu alegoria; astfel s-a născut imaginea enigmaticului *Om cu pene*, un bărbat, având pene uriașe la picioare care reușea mereu să fugă și să scape de poliția nazistă.

O anume distracție și emoție, mai ales printre tineri și bărbați în general au creat participările la întrecerile sportive. A crescut numărul de spectatori la meciurile de fotbal și hochei, deși nu se jucau meciuri internaționale. La hochei pe gheață au avut loc chiar câteva competiții între echipa de hochei a Celiei și Germaniei (meciul de pe stadionul praghez din Štvanice s-a transformat într-o manifestare patriotică), dar pentru microbiștii fotbalului, cea mai mare sărbătoare

erau meciurile dintre echipele *Celiei și Moraviei.* Popularitatea acestora a fost uriașă și numele lor s-a păstrat multă vreme după terminarea războiului în jocurile cu mingea ale copiilor. Unul dintre mari sponsori ai fotbaliștilor cehi a fost și celebrul comic al timpului Vlasta Burian. Pentru o serie întreagă de sportivi întreruperea contactelor internaționale a însemnat o adevărată tragedie personală, deoarece le-a anulat posibilitatea de a se remarca în competițiile mondiale. Această decepție l-a marcat mai ales pe Josef Bican, de origine ceh din Viena, jucător în echipa Slavia din Praga, pe atunci cel mai bun fotbalist din Europa. Bican a fost primul adevărat *profesionist* în fotbalul ceh, ajungând să fie idolatrizat ca o vedetă de film. Profesionalismul și popularitatea lui s-au răzbunat în timpul regimului comunist din anii '50, când la sfârșitul carierei sale de jucător a devenit ținta unor atacuri care îl considerau o *primadonă burgheză*. Alături de Bican nu s-au putut manifesta pe plan internațional nici alți fotbaliști de excepție, ca de pildă prietenul lui Vlastimil Kopecký sau membrii echipei Sparta Jan Říha și Karel Kolský.În această privință, hocheiștii au avut o situație mai bună, deoarece tocmai în timpul ocupației s-a format nucleul celebrei echipe care după război au adus Cehoslovaciei primele titluri de campioni ai lumii în 1947 și 1949 (ing.Bohumil Modrý, Josef Trousílek, Vladimir Zábrodský, Stanislav Konopásek). Dar nici aceștia nu au scăpat de persecuții și detenție în perioada comunistă. Deși **educația fizică în masă** a suferit din cauza persecutării organizației Sokol, sportul a fost cea mai răspândită formă de activitate a tinerei generații. Una din cauze a fost și aceea că aparent el putea fi mai puțin speculat și folosit din punct de vedere ideologic. Alături de fotbal și hochei, s-au practicat gimnastica sportivă bazată pe tradiția organizațiilor Sokol și atletismul ușor, adică domenii care au adus glorie Cehoslovaciei după terminarea războiului. Este suficient să amintim aici numele alergătorului și de patru ori învingător la olimpiadă Emil Zátopek, ale cărui prime succese datează încă din prima jumătate a anilor '40.

S-ar părea că **viața spirituală** a cehilor în timpul ocupației a fost marcată în primul rând de evadarea din realitate. Dar tocmai această evadare s-a născut din sentimentul acut al prezentului care provoca întrebări și reflecții ce puteau fi împărtășite numai într-un cerc foarte restrâns și sigur. Atmosfera din protectorat a reflectat în plan alegoric un ferment politic care se producea în societate, dar nu se putea manifesta public. În mod natural, oamenii își puneau întrebări despre

cauzele care generaseră situația în care se aflau nu numai poporul ceh, dar și întreaga Europă, reveneau critic la perioada primei republici, reflectau asupra avantajelor și dezavantajelor democrației, asupra contextului internațional al ascensiunii Germaniei hitleriste și încercau să se împace cu complexele foarte vii încă provocate de dictatul de la München. În timpul ocupației o mare parte din popor a trecut printr- un **proces de transformare ideologică și politică.**

Activiștii colaboraționiști au încercat să reacționeze față de această stare de spirit printr-o anume ofensivă ideologică care a supraestimat drumul istoric de până atunci al poporului și care pe baza experienței dictatului considera ca unică soluție devotamentul față de Germania nazistă. Principalul actor al acestei campanii de lungă durată a fost publicistul de tristă amintire, devenit ulterior ministru al Învățământului popular din protectorat Emanuel Moravec, care făcea apeluri constant demagogice către populație: „*Indiferent ce vom face, țara noastră este și va rămâne în spațiul politic și economic german*", scria el în toamna lui 1940. „*Carul cehilor a ajuns în mijlocul unui torent și nu ne rămâne decât să schimbăm caii în ciuda tuturor vorbelor și sfaturilor bune. Și tocmai în această situație delicată trebuie să se manifeste geniul poporului. Torentul se numește război și deoarece apele se umflă, trebuie să ne grăbim să schimbăm caii. Este nevoie de o colaborare sinceră a cehilor cu noua Europă centrală care începe să fie reprezentată de germani*". Asemenea apeluri au rămas însă fără ecou din partea opiniei publice cehe; în rest, nici cea mai rafinată propagandă pronazistă nu a putut influența oamenii care se confruntau zilnic cu aroganța ocupanților și cu poziția umilitoare a propriului lor popor.

În pofida tuturor șocurilor suferite, majoritatea cehilor nu și-au pierdut credința în perspectivele democrației. În timpul războiului s-au amplificat în mod vizibil mai ales în rândul tinerei generații – simpatiile față de **ideile socialiste**. S-au născut numeroși „autodidacți ai socialismului" – cum i-a numit Jan Grossmann, „*adică oameni cărora socialismul nu le-a fost inoculat sub forma unei învățături, oameni care și-au creat socialismul în sinele lor, aproape fără nici un sfat și în plus fără posibilitatea de a-și încerca puterea și credința în focul unei realități*complexe". De asemenea, a crescut și **simpatia față de Uniunea Sovietică,** mai ales datorită rolului ei în războiul împotriva Germaniei, dar această simpatie a fost legată mai degrabă de revenirea la o rusofilie tradițională decât de simpatia față de ideologia comunistă. Opiniile

despre situația internă din această țară erau foarte iluzorii. Prin urmare, în anii războiului, se poate constata o maturizare a forțelor ideologice și politice care în principiu s-a manifestat imediat după război și în perioada următoare. Experiența și starea de spirit din timpul ocupației caracterizată prin situații emoționale și patos față de realismul lucid au pavat drumul spre succes.

III/2 Mesajul politic al culturii în anii ocupației

În mod categoric vechiul proverb latin *Inter arma silent Musae* nu a fost valabil pentru cultura cehă din timpul celui de-al doilea război mondial. Realitatea războiului și a ocupației au creat **un avânt cultural** care a fost nu numai o expresie remarcabilă a atmosferei spirituale de atunci, dar a născut și numeroase opere care și-au depășit epoca prin importanță și valoare. Cultura cehă a fost legată în mod tradițional de confruntările politice ale poporului și a jucat un rol fundamental în renașterea lui în secolul 19. În perioada frământată și tragică a ocupației naziste, în care a fost expusă unui pericol acut, societatea a avut de îndeplinit o **misiune importantă:** ea a devenit locul de refugiu și de fortificare a celor mai largi pături ale poporului ceh, un mod de consolare a conștiinței lui de sine zguduită, purtătoarea eforturilor naționale de apărare și o armă ascunsă în lupta cu ocupanții. Totodată, ea a putut folosi în mod fericit mijloacele sale specifice printr-un limbaj disimulat și emotiv și a promovat o anume autonomie culturală care a putut exista în protectorat și datorită lipsei de simț al nemților pentru nuanțele limbii cehe și simbolistica operelor artistice concrete.

Trăsătura generală a culturii cehe de atunci a devenit **tendința de patriotism** și în strânsă legătură cu ea revenirea la trecutul națiunii, la tradițiile și figurile cunoscute ale istoriei cehe. Poporul amenințat a fost cuprins de **valul istorismului** care mai ales în prima perioadă a ocupației a pătruns în toate domeniile vieții culturale și publice. Cehii au găsit o nouă relație fierbinte cu locurile memorabile și evenimentele importante ale istoriei naționale; au început să depună flori în mod demonstrativ la mormintele sau monumentele personalităților istorice și la mormântul soldatului necunoscut din Staroměstské náměstí care simboliza tradiția luptei pentru un stat cehoslovac indepdendent în perioada primului război mondial. Manifestări caracteristice pentru starea de spirit a epocii au fost participările numeroase ale populației la **înmormântarea lui Karel Hynek Mácha** în cimitirul din Vyšehrad la 7 mai 1939, la **pelerinajul național pe colina Říp** la 30 aprilie 1939, la

Sfântul Vavřinec (Sf.Laurențiu) de lângă Domažlice la 13 august 1939 și la **Hostýn** la 20 august 1939, precum și atenția acordată comemorării morții Maestrului Jan Hus și sărbătorii patronului țării Sf. Václav în același an. Personajele și operele care până nu de mult făcuseră parte din lecturi, manuale și dicționare au dobândit o dimensiune nouă și actuală: a crescut în mod excepțional interesul pentru clasicii cehi din secolul 19, pentru perioada renașterii naționale, etnografia cehă și mai ales pentru istoria națională.

În această atmosferă au apărut o serie de cărți și culegeri populare de istorie, precum și opere beletristice cu subiecte istorice. Remarcabilul istoric ceh și fost ministru al Afacerilor Externe Kamil Krofta a scris în primele luni ale ocupației cartea *Poporul care nu moare* în care a evocat soarta cehilor în perioada dinaintea bătăliei de la Bílá Hora până la perioada de apogeu a renașterii naționale, probând în mod convingător forța și viabilitatea acestui popor atât de încercat de istorie. Scriitorul Vladislav Vančura și-a amânat planurile sale literare, începând să scrie o epopee originală istorico-beletristică *Imagini din istoria poporului ceh*. În primăvara lui 1940 s-a bucurat de un ecou remarcabil prima operă a lui Bas *Lectură despre anul patruzecișiopt*.

În timp ce câțiva editori pregăteau reeditarea *Istoriei poporului ceh* a lui Palacký editura Sfinx a pregătit o culegere amplă cultural-istorică *Ce a dat țara noastră Europei și omenirii*, care a cunoscut două ediții consecutive. Această operă reprezentativă, redactată de eminentul filolog și profesor Vilém Mathesius, a prezentat într-o serie de studii aportul poporului ceh la cultura și civilizația europeană din cele mai vechi timpuri până în prezent. Ideea culegerii a fost prezentată succint în prefața lui Mathesius:

„Într-o perioadă plină de experiențe amare, dar și de voință fermă pentru o nouă viață, editām această operă pentru ca vocile specialiștilor de acasă și din străinătate să ofere o mărturie despre forța necunoscută și valoarea poporului nostru. Timp de un mileniu am păstrat o balanță echilibrată în schimburile culturale europene și de multe ori am dat mai mult decât am primit...În decursul veacurilor am intervenit pozitiv și activ în toate domeniile creativității europene. Nici consecințele crude ale înfrângerii de la Bílá Hora nu au reușit să întrerupă eforturile noastre creatoaree sau să ne condamne să fim insignifianți. Cu atât mai puțin reușesc acest lucru transformările pe care le trăim în prezent, deoarece spre deosebire de perioada de după Bílá Hora....structura

poporului nostru nu a fost afectată. A consolida prin această convingere conștiința noastră de sine și a întări în noi hotărârea de a nu ne dezice de chemarea spirituală a tradiției noastre milenare, este misiunea principală a culegerii noastre care izvorește chiar din perioada în care apare".

Perspectiva istorică cu o tendință de actualizare a caracterizat și ediția de popularizare *Culegeri de reflecții și studii*, cuprinzând sub formă de caiete, scurte eseuri și studii care se refereau în mod disimulat la situația actuală a poporului ceh. Tonul patriotic a străbătut toate romanele și povestirile istorice apărute în perioada de ocupație, dintre care amintim măcar operele lui Jiří Maránek, Karel Nový și František Kubka. Un ecou considerabil printre cititori au avut și lucrările în proză care au apelat la rădăcinile populare ale poporului, evocând mai ales tenacitatea și caracterul invincibil al omului simplu ceh (*Circul Humberto* de Bas). O expresie a epocii în care a apărut a fost și romanul monumental al lui Karel Schult *Piatră și durere* (1942), aparent îndepărtat de realitatea contemporană cehă, care evocă nu numai lupta creatoare a lui Michelangelo, dar și drama individului într-o epocă frământată și dură.

Experiența renașterii naționale și relația nouă față de țară, patrie și tradiții s-a manifestat pregnant și în poezia cehă. O dovadă sunt culegerile și poeziile unor poeți cehi importanți apărute în anii 1939-40: *Jan Violonistul* a lui Hora, *Doamna noastră Božena Němcová* de Halas, culegerea lui Nezval *Cinci minute în afara orașului*, *Evataiul Boženei Němcová* și *Îmbrăcată de lumină* de Seifert. Atmosfera tragică a epocii și-a găsit o expresie specială în formele poetice ale lui Vladimír Holan *(Visul, Primul testament)*. Starea de spirit care producea angoase și izolare este reflectată în opera poetului evreu ceh Jiří Orten care până la moartea sa tragică în septembrie 1941 a trăit ascuns și a publicat sub pseudonimele Karel Jílek și Jiří Jakub. Alături de operele poetice alegorice au apărut și versuri militante care reacționau direct la situația de război și ocupație în care se găsea țara; ele au rămase ascunse în sertarele poeților cehi, fiind publicate abia după 1945.

Dintre genurile dominante ale literaturii cehe în anii 1939 – 1945 a făcut parte și proza psihologică, reprezentată mai ales de romanele lui Václav Řezáč, Jaroslav Havlíček, Miroslav Hanuš, Jarmila Glazarová. Analiza sufletului omenesc, tema confruntării între calitățile și defectele omului și cazurile patologice de indivizi care amenințau societate au creat spațiu adecvat. În mod deosebit de

caracteristic această tendință s-a manifestat în povestirea lui Jaroslav Havlíček *Orchestra din piatră* care printre altele este o meditație asupra îmbinării omului cu trecutul și asupra puterii pe care o are de a depăși o situație de viață limită.

III/3 Teatrul și filmul – expresie a stării de spirit a societății cehe

Un rol special în rezistența culturală a revenit **teatrului ceh** care în mod frecvent a devenit un loc de demonstrații elocvente ale gândirii naționale. Clasicii dramaturgiei cehe și universale se adresau acum publicului ceh mult mai direct și mai pătrunzător decât în perioada antebelică. Au fost scrise și puse în scenă piese originale de autori cehi, care reacționau mai mult sau mai puțin la situația contemporană și în special adaptări dramatice ale subiectelor literare. La începutul perioadei de ocupație au atras atenția prin subtextul lor actual mai ales punerile în scenă ale teatrului **D 39-D 41** condus de E.F.Burian care a devenit focarul rezistenței antinaziste. În atmosfera spirituală de atunci au căpătat o nouă semnificație și unele puneri în scenă aparent nepolitice, ca de pildă *Manon Lescaut* de Nezval sau *Prinzătorul de șobolani* de Dyk.

„Spectatorii se grăbeau pe străzile întunecate pentru a intra în sala de la subsol a teatrului din Pošíèi, de pe scena căruia învăluită de un clarobscur fantasmagoric publicul afla despre povestea omului cu fluier care ucide șobolani „ își aducea aminte criticul de teatru Jan Kopecký *„La ieșirea din teatru spectatorii plecau purtând în suflet imaginea pescarului sărman care a supraviețuit șobolanilor și a prinzătorului de șobolani care era singurul cetățean din onorabilul oraș Hammeln care nu se gândea la propria sa persoană“.*

Teatrul lui Burian a fost prima scenă cehă pe care naziștii au închis-o în martie 1941, iar directorul lui împreună cu coreografa Nina Jirsíková au fost deportați într-un lagăr de concentrare. În ciuda cenzurei germane și **Teatrul Național** a reușit să se adreseze spectatorilor cehi prin simbolistica ascunsă a multor reprezentanții strălucite. Și celelalte teatre pragheze, la care s-au adăugat teatrele din Brno și Olomouc, ca și din orașele cehe mai mici au îndeplinit funcția importantă de centre patriotice regionale. În rândul tinerei generații s-au bucurat de o mare popularitate scenele mici de avangardă: **Teatrul mic pentru 99** (1940-41) și **Moara de vânt** (1941-44) în care și-au început cariera artistică multe personalități artistice cunoscute de mai târziu. Misiunea teatrului ceh în protectorat s-a

încheiat la 1 septembrie 1944, când ocupanții au închis toate teatrele cehe odată cu escaladarea războiului total.

O componentă importantă a culturii din protectorat a reprezentat și **filmul artistic ceh**, genul artistic cel mai popular și mai răspîndit care acționa asupra unor pături largi ale populației, ajungând și chiar și la sate. Și în creația cinematografică din primii ani de ocupație s-au afirmat tonurile patriotice, mai ales adaptările operelor clasice ale literaturii cehe. Cel mai mare răsunet în rândul spectatorilor l-au avut *Bunicuța* transpusă pe marele ecran în 1940 și filmul biografic despre František Kmocha *A fost un muzicant ceh* care a înregistrat o audiență record la public, iar proiecția lui a devenit o demonstrație antinazistă disimulată. O adevărată acțiune patriotică au devenit și galele filmului ceh organizate în anii 1940 și 1941 la Zlín de *Centrala filmului din Celhia și Moravia*. În ciuda presiunii ocupanților în perioada protectoratului nu a fost turnat nici un film ceh care să facă propagandă colaborării sau ideologiei fasciste. Alături de o serie de filme artistice valoroasee (*Turbina*, *Fluturele de noapte*) au fost create și numeroase filme de divertisment mediocre care ajutau oamenii să se desprindă o clipă de realitatea apăsătoare. Filmele despre viața contemporană au neglijat până la ultimul detaliu (de pildă inscripțiile germano-cehe) realitățile din timpul războiului și al protectoratului, acțiunea lor petrecându-se oarecum *în afara timpului*.

III/4 Muzica și artele plastice

În această perioadă un rol extraordinar de sensibil l-a avut **muzica.** Remarcabilă a fost din nou înclinația către clasicii naționali, mai ales către Bedřich Smetana, ale cărui opere și ciclul simfonic *Patria mea* au devenit simbolul nesupunerii poporului ceh. Este adevărat că organele de ocupație au interzis *Libuše* și *Branibory* în Cehia, apoi *Tábor* și *Blaník*, dar spiritul muzicii lui Smetana care îi întărea și în emoționa pe ascultătorii cehi, se făcea simțit destul de bine din toate operele lui. În mod neobișnuit a crescut interesul pentru concertele orchestrelor simfonice și coruri; un accent patriotic au dobândit și concertele de muzică de fanfară și populară în timp ce muzica modernă de jazz a devenit o formă specială de protest a tineretului ceh. Această perioada tragică i-a inspirat pe compozitorii cehi să creeze opere noi, dintre care multe au fost prezentate încă în timpul ocupației. Spre deosebire de celelalte genuri artistice, muzica era cel mai puțin

controlabilă de cenzura germană deoarece era greu să reproșezi unui compozitor că intenționase să exprime ceva concret în compoziția sa. În anii 1939-1945 au fost create circa 20 de opere cehe, 30 de cantate și 30 de simfonii. Dintre ele amintim monumentalul *Recviem celi* al lui Ladislav Vycpálek din 1940, cantata *Țara vorbește* a lui Jan Hanuš (pe text de Josef Hora) din 1940-41, *Tripticul Sf. Václav* și poemul simfonic *De profundis* compus de Vitìzlav Novák în 1941, opera *Flăcări* a lui Jan Hanuš compusă în 1942-44 și în sfârșit opera *Trei fire de păr de aur ale moșului Vševìd* de Rudolf Karl compusă la sfârșitul războiului într-o închisoare nazistă.

Și **artele plastice** au participat la această confruntare națională. În atelierele unor pictori, graficieni și sculptori cunoscuți au fost create opere care reprezentau o imitație plină de efect a suferințelor provocate de război, a persecuțiilor naziste, anxietăților și actelor de erosim ale oamenilor sau o recunoaștere a relației cu țara sau cu moștenirea istoriei naționale. În acest sens se cuvine să amintim ciclurile *Foc* și *Dor* create de Josef Čapek și *Lupte și confruntări* de Emil Filla din anii 1938-39; tragismul poporului amenințat, a războiului și ocupației a fost exprimat de picturile lui František Muzika, Jaroslav Král, František Jiroudek, Arnošt Paderlík, Zdeněk Seydlo, ciclurile de grafică ale lui Václav Mašek sau Alois Pitramann, de sculpturile lui Karel Dvořák, Karel Pokorný, Josef Wagner sau Ladislav Beneš. Tendințe patriotice s-au manifestat în ilustrațiile de carte ale lui Karel Svolinský și Cyril Bouda. În timpul ocupației au apărut și câteva grupuri de artiști plastici cu program, mai ales pictori, de pildă grupul *Șapte în octombrie* (1939) și *Grupul 42* (1942) în care s-a remarcat Kamil Lhoták.

III/5 Cultura și știința în mișcarea de rezistență

În perioada protectoratului cultura cehă a folosit toate mijloacele legale pentru a influența cele mai largi pături ale populației. De aceea, ea a trebuit să înfrunte nu numai presiunea cenzurii și pericolul represiunilor naziste, dar și eforturile ocupanților de a folosi abuziv autoritatea ei în serviciul colaboraționiștilor. În general, cultura a reușit să reziste în această confruntare de loc ușoară, deși au existat momente tensionate, când unii reprezentanți au fost obligați să facă compromisuri. Dar în principal acestea nu au influențat conținutul și caracterul culturii naționale. Creația artistică cehă și viața

culturală cehă (cel puțin la un nivel demn de această caracterizare) au rămas imune la influența doctrinelor fasciste sau fascizante și greu am putea găsi o operă artistică autentică cehă care a apărat sau susținut colaborarea cu nemții.

Poziția și rolul culturii cehe în timpul protectoratului au fost caracterizate în mod sugestiv

de criticul literar și plastic Jindřich Chalupcký:

"Să expui, să editezi sau să joci în timpul ocupației făcea victime. Trebuia să eviți, să faci slalom, să folosești cele mai diferite manevre de disimulare. Trebuia să afirmi că este vorba „numai despre artă", deși oricui îi era clar, că în aceste opere era vorba de ceva mult mai mult. Trebuia să te prefaci că autonomia culturală din protectorat era lucrul cel mai firesc de sub soare, deși nemții făceau toate eforturile să dovedească că această impresie era falsă. Trebuiau alese teme absolut nepolitice, deși singurul lucru care ne putea interesa era soarta politică a poporului nostru și a întregii lumi. Dar cred că în această atitudine a fost ceva mai meritoriu și mai greu decât să „strălucești în mod sistematic prin neparticipare". Cred că acela care avea cea mai mică posibilitate de a vorbi, tipări, expune și de a se eschiva de la dorințele naziștilor, era obligat să facă tot ce îi sta în putere. Cred că acestea au avut un sens, atunci când în perioada celei mai cumplite terori germane, artiștii cehi nu au cedat și au menținut viața culturală cehă „ca și cum nimic nu s-ar fi întâmplat". Este adevărat că naziștii, ar fi vrut să folosească acest lucru, pentru a dovedi lumii cît de grijuliu și de binefăcător era protectoratul lor. Dar operele artistice despre care discutăm aici, contraveneau atât de mult esteticii naziste, încât dacă ar fi încercat să se laude cu ele în lume, ar fi arătat doar, cât de departe au ajuns cehii cu „concepția lor privind Reichul....".

Alături de confruntarea națională care în timpul protectoratului s-a desfășurat în limitele legalității, o serie de artiști cehi au intrat în mișcarea de rezistență antinazistă activă: Vladislav Vančura a devenit președintele *Comitetului național-revoluționar al intelectualilor* în care, printre alții, au activat František Halas, Vincenc Makovský, Božena Půlpánová, Václav Černý, Bedřich Václavek, scriitorul Karel Josef Beneš a devenit membru activ al organizației de rezistență Rămânem fideli, unii poeți – de pildă, František Halas și Vladimír Holan și-au publicat versurile în ziare ilegale, iar alți artiști, printre care pictorul și graficianul Vojtěch Preissig au contribuit în mod deosebit la editarea revistei ilegale *V boj (În luptă)*.

În **locurile de execuție și lagărele de concentrare** ale celui de-al treilea Reich și-au pierdut viața scriitorii Vladislav Vančura, Karel Poláček, Jaroslav Kratochvíl, criticul literar Bedřich Václavek, regizorii de teatru

Josef Skřivan, Josef Stejskal, Václav Jiřikovský și Oldřich Stibor, actrița, Anna Letenská, compozitorii, Rudolf Karel și Karel Hašler, pictorii și graficienii Josef Čapek, Jaroslav Král, František Vojášek, Vojtěch Preissig și František Bidlo, sculptorul Zdeněk Dvořák. Au fost închiși scriitorii Karel Josef Beneš, Norbert Frýd, Petr Jilemnický, Karel Nový, dramaturgul, regizorul și muzicianul Emil František Burian, coreografa Nina Jirsíková, actrița Božena Půlpanová, compozitorul Václav Kaprál, dirijorii Karel Ančerl și Robert Brock, cântăreții Karel Berman și Hanuš Thein, pictorii și graficienii Emil Filla, Otakar Mrkvička și Ondřej Sekora, sculptorul și medalistul Otakar Španiel....

În anii celui de-al Doilea Război Mondial cultura cehă s-a manifestat și în străinătate, respectiv în țările în care exista o mișcare de rezistență cehoslovacă – Franța, Marea Britanie, Uniunea Sovietică și S.U.A. Aici ea a fost reprezentată de personalitățile artistice aflate în emigrație: scriitorul și dramaturgul Frantisek Langer, regizorii de film Karel Lamac și Jiří Weiss, operatorul Ota Heller, regizorii de teatru Ota Ornest în Marea Britanie.; Jiří Voskovec, Jan Werich, compozitorul Jaroslav Ježek, pictorul, graficianul și caricaturistul Antonín Pelc, caricaturistul și scriitorul Adolf Hoffmeister, actorul Hugo Haas, scriitorul Egon Hostovský în S.U.A., compozitorul Vít Nejedlý în U.R.S.S.. Cultura din exil a îndeplinit mai ales o misiune de propagandă politică, adresându-se pe de o parte cercului de emigranți și etnici cehoslovaci, iar pe de altă parte opiniei publice din țările unde aceștia se stabiliseră. Pe lângă concertele de muzică cehă, serate de recitaluri, expoziții și alte acțiuni similare, trebuie amintită și remarcabila **activitate editorială:** în decursul a câteva luni au fost publicate în exil nu numai o serie de lucrări publicistice, politice și filozofice actuale, dar și numeroase reeditări ale operelor clasice ale literaturii cehe și ale unor cunoscuți autori cehi moderni (K. Čapek, V.Nezval). Creația originală dezvoltată în acest mediu a avut de cele mai multe ori un caracter ocazional – de pildă tragedia de la Lidice i-a inspirat în mod direct pe František Langer și Adolf Hoffmeister. Un capitol specific l-a format activitatea culturală din **închisorile și lagărele de concentrare** naziste unde mai ales poezia și muzica națională i-au întărit pe deținuții cehi, ajutându-i să supraviețuiască și unde artiștii închiși au continuat să creeze (artiștii plastici Josef Čapek, Emil Filla, Ivan Javor, Vojtěch Preissig, compozitorii Rudolf Karel, Erwin Schulhoff). Un rol special în acest context l-a avut viața culturală din ghetoul de la Terezín unde în condiții grele și în umbra transporturilor au fost interpretate operele lui Smetana *Mireasa vândută și Hubička*.

Spre deosebire de cultură, **știința cehă** a cunoscut o perioadă de stagnare în anii 1939-1945. Prin închiderea facultăților în noiembrie 1939, nu numai că a fost întreruptă câțiva ani e pregătirea tinerilor intelectuali cehi, dar au dispărut și principalele centre de activitate științifică. Un spațiu îngust și limitat pentru aceste preocupări a rămas doar în cadrul unor institute de cercetare, mai ales în întreprinderile care serveau nevoilor militare, în clinici, spitale, biblioteci, arhive, muzee și galerii. În mod deosebit a fost afectat **învățământul ceh** care a devenit tot mai subordonat unor planuri de învățământ unitare, având ca scop germanizarea și lichidarea treptată a culturii cehe. După facultăți, ocupanții au încercat să limiteze învățământul mediu și treptat au desființat o serie de școli medii, mai ales gimnazii. Guvernanții naziști nu aveau interes să fie pregătite noi generații de intelectuali cehi. Conștienți de rolul conducător al intelectualilor, ei și-au concentrat represiunea mai ales împotriva poporului pe care vroiau să îl subjuge. În rest, mai aveau și alte motive: mulți intelectuali făceau parte din mișcarea de rezistență națională. În consecință, sute de intelectuali cehi au fost închiși în penitenciarele și lagărele de concentrare germane, printre care zeci de personalități științifice marcante.

Lista victimelor pe care anii ocupației naziste le-au adus științei cehe este lungă. Numai în anii 1941-42 au fost executați: profesorul de istorie antică Vladimir Groh, fostul rector al Institutului politehnic Bohumil Baxa, profesorii de zoologie Jaroslav Štorkán și Jaromír Šámal, istoricul în drept Hynek Pelc și profesorul în pedagogie Jan Uher. Alte cadre universitare au dispărut în lagărele de concentrare; deosebit de afectate au fost facultățile din Brno care au pierdut opt profesori la Mauthausen în primăvara lui 1942. Dar majoritatea oamenilor de știință cehi și-au continuat activitatera chiar în condițiile grele ale ocupației. Astfel au apărut o serie de monografii și studii de cercetare valoroase, după cum s-au dezvoltat și numeroase programe de cercetare, ca de pildă, la fabrica de medicamente a lui Fragner din Měcholupy. În cele din urmă, în cadrul institutelor neacademice s-a maturizat o nouă generație de oameni de știință, a cărei dezvoltare a fost însă brusc întreruptă la 17 noiembrie 1939.

CAPITOLUL XIII

PERIOADA 1945 – 1970

I. ASCENSIUNEA ȘI CONSECINȚELE STALINISMULUI ÎN CEHOSLOVACIA

I/1 Despărțirea de sistemul politic al Republicii dinaintea dictatului de la München

În însorita zi de 3 aprilie 1945, la ora 11.00 la Humenný a sosit un tren special. Două companii de onoare formate din soldați cehoslovaci și sovietici l-au întâmpinat la gară pe președintele **dr.Eduard Beneš** care se întorcea dintr-un exil de șase ani împreună cu suita sa și cu membrii desemnați ai noului guvern cehoslovac. A doua zi acesta avea să fie proclamat ca primul guvern oficial al țării eliberate, prim ministru fiind numit fostul ambasador al Cehoslovaciei în U.R.S.S. **Zdeněk Fierlinger.**

Noul guvern a fost rezultatul negocierilor care au avut loc în martie 1945 la Moscova între cele două centre ale mișcării de rezistență din străinătate de la Londra și Moscova. Deși aveau concepții diferite privind forma Cehoslovaciei postbelice tratativele de la Moscova nu au fost marcate de confruntări dramatice. Politicienii de la Londra și Moscova au găsit un limbaj comun mai ales în efortul lor de a-și asigura poziții importante în țara eliberată, dar și în neîncrederea față de

mișcarea de rezistență internă. De aceea, liderii ei nu au primit nici un portofoliu în guvernul nou format.

Reprezentanții exilului din cele două capitale au ajuns la un consens și în problema cheie a **reformei sistemului politic din Cehoslovacia**. Articolul 9 din declarația program a noului guvern, cunoscut sub numele de **Programul guvernamental de la Košice**, proclamat la 5 aprilie, a interzis partidele de dreapta din timpul primei republici astfel încât pe scena politică postbelică din Cehoslovacia urmau să revină doar social democrații, socialiștii naționali, popularii, democrații slovaci și comuniștii reprezentanți de cele două partide, respectiv Partidul Comunist Ceh și Partidul Comunist Slovac. Astfel, au fost ignorate voturile a peste jumătate din numărul cetățenilor cehoslovaci care la ultimele alegeri antebelice îi aleseseră pe agrarieni, democrații naționali, micii meseriași și alte partide, a căror activitate era interzis a fi restabilită. Dacă consolidarea pozițiilor partidelor de stânga a constituit un fenomen general în Europa postbelică, lichidarea completă a opoziției de dreapta a fost ceva cu totul excepțional în Europa de Vest.

Nu încape îndoială că tratativele de la Moscova s-au desfășurat sub bagheta comuniștilor care spre deosebire de partenerii lor londonezi au fost foarte bine pregătiți. O dovadă o constituie și **componența noului guvern**. Conform acordului, din guvern trebuiau să facă parte câte trei miniștri din fiecare partid admis. Având în vedere că existau două partide comuniste, comuniștii au primit șase posturi de miniștri. În afara celor doi vicepremieri ai guvernului, Klement Gottwald din partea Partidului Comunist Ceh și Viliam Široký din partea Partidului Comunist Slovac, comuniștii au ocupat funcțiile de ministru de Interne (Václav Nosek, P.C.C.), Informații (Václav Kopecký, P.C.C.), Agricultură (Julius D´uriš, P.C.S.), Muncă și lucrări sociale (Josef Šoltéz, P.C.S.). Dacă mai adăugăm faptul că secretar de stat la ministerul Afacerilor Externe a fost numit comunistul Vlado Clementis, iar locurile cheie de prim-ministru și ministru al apărării au fost obținute de simpatizanții comuniști Zdeněk Fierlinger și Ludvík Svoboda ne putem da seama de modul de repartiție al forțelor politice. Astfel, fără a depune nici un efort, extrema stângă a obținut funcții cheie care i-au permis să influențeze fundamental evoluția situației din țara eliberată.

Principiul vieții politice postbelice a devenit unitatea națională. Acest principiu care a reflectat convingerea că una dintre principalele cauze ale sfârșitului tragic al primei republici a fost fărâmițarea ei politică

și lipsa de coeziune a căpătat o formă instituțională în acordurile de la Moscova. A fost creat **Frontul Național al Cehilor și Slovacilor,** un organ în care urmau să fie reprezentanți liderii tuturor partidelor admise, iar prioritate avea soluționarea problemele nou apărute. Totodată, consiliul a primit împuternicirea de a hotărî ce partide aveau voie să activeze în viitor. Astfel, în sistemul politic al statului postbelic, Frontul Național a fost așezat în mare măsură deasupra parlamentului și mai ales în afara controlului democratic.

În pofida proclamării oficiale a continuității juridice cu Prima republică, Cehoslovacia postbelică s-a înscris foarte repede pe coordonate noi și uneori periculoase pentru evoluția ei democratică. În primele luni, puterea legislativă a fost înlocuită prin decrete prezidențiale care au schimbat fundamental situația internă. Este vorba mai ales de **decretele din 24 octombrie 1945** prin care au fost naționalizate minele și ramurile industriale cheie, industria alimentară și casele de asigurări particulare. În total, pe baza lor au fost naționalizate peste 3000 de întreprinderi, a căror capacitate de producție reprezenta circa două treimi din potențialul industrial al acelor vremuri.

Foarte nefavorabil a evoluat situația în domeniul drepturilor omului și cetățenești. Justiția revoluționară, bazată pe decretele prezidențiale *„privind pedepsirea criminalilor naziști, trădătorilor și ajutoarelor lor și tribunalele populare excepționale" (vezi așa numitul mare decret de retribuție din 19.6.1945*) și decretul *„privind pedepsirea unor profanări ale onoarei naționale" (așa numitul decret mic de retribuție din 27.10.1945)* a condamnat la pedepse grele atât pe adevărații colaboraționiști, cât și pe cei prezumtivi. În politica cehoslovacă s-a instaurat o atmosferă de teamă și suspiciune, puțini politicieni și ziariști fiind dispuși să-și riște viața prin dezvăluirea fărădelegilor comise.

Aceste nedreptăți au ieșit complet la iveală în relația cu **minoritățile naționale**. Stabilitatea Cehoslovaciei postbelice trebuia asigurată prin simplificarea scenei politice și a structurii naționale. Astfel, practic cu acordul tuturor liderilor politici, s-a hotărît renunțarea la minoritățile neslave, respectiv la germanii care înainte de război reprezentaseră aproape 30% din populația țărilor cehe și la unguri care în Slovacia formau peste 17% din numărul total de locuitori. „Rezolvarea" problemei minorităților naționale a fost abordată imediat după

eliberare, acesta fiind unul dintre cele mai triste capitole din istoria noastră modernă.

Germanii și ungurii din Cehoslovacia au ajuns în poziția unor categorii de locuitori lipsiți de drepturi. Proprietățile lor au fost confiscate și puse sub așa-numita administrație națională, după cum le-au fost confiscate și terenurile agricole. Au pierdut cetățenia de stat și implicit orice fel de protecție juridică. În această situație valul de naționalism postbelic care nu a putut fi reprimat eficient de nici un partid politic existent a generat numeroase atrocități și acte inumane de răzbunare. Pentru ilustrare, citām o parte din depoziția social democratului german antifascistul Alois Ullman în legătură cu un caz extrem petrecut la Usti nad Labem la sfârșitul lui iulie 1945. Depoziția a fost făcută imediat după strămutarea procesului lui Ullman la o instanță a autorităților de ocupație americane din Germania:

„La ora 15.00 după încheierea zilei de lucru, când salariații firmei Schicht se pregăteau să plece acasă și să traverseze podul de pe Elba, în timp ce treceau pe lângă o piață au văzut câteva grupuri de oameni sălbatici ce făceau ravagii în jurul lor: aruncau în Elba cărucioare și femei care deveneau țintă a soldaților până când nu mai ieșeau la suprafață. Și în rezervorul de apă de lângă piață au aruncat un german și de fiecare dată când reușea să-și scoată capul, îl băgau din nou la fund. Abia în jurul orei 17.00 au apărut câțiva ofițeri ruși care au încercat să elibereze străzile...În seara zilei de 31 iulie morții au fost transportați cu camioanele în trei locuri diferite. Aici s-au adunat peste 400 de morți".

Comportamentul față de minoritățile naționale a provocat o reacție critică din partea aliaților occidentali. Deși la **Conferința de la Potsdam** fusese aprobată strămutarea populației germane, această acțiune trebuia să se desfășoare organizat și sub supravegherea unei comisii internaționale independente. În august 1945 s-a încheiat perioada așa–numitei evacuări sălbatice, în timpul căreia germanii au fost alungați din casele lor în cele mai cumplite moduri. Așa numita evacuare organizată a început în ianuarie 1946 și potrivit datelor pe care ministrul afacerilor externe Jan Masaryk le-a transmis comitetului pentru politică externă al Adunării Naționale în decembrie 1946 au fost expatriați 2 256 000 de germani. Pe baza indicațiilor ministerului de interne de atunci restul populației germane trebuia să fie împrăștiat din zonele de frontieră spre interiorul țării. Conform datelor statistice,

în 1950 peste 10% din populația Slovaciei era formată din unguri, dar în realitate numărul lor a fost mult mai mare.

Situația juridică dificilă din țară nu s-a îmbunătățit prea mult nici după 28 octombrie 1945, când și-a început activitatea **Adunarea Națională Provizorie** formată din deputați care fuseseră împuterniciți de partidele politice și de organizațiile sociale pe baza unor acorduri interne. Astfel, decretele prezidențiale emise până atunci au fost proclamate lege, iar legea specială din mai 1946 garanta nepedepsirea celor care participaseră la fărădelegile din perioada postbelică. În primul paragraf al acestei legi se menționează:

„Un comportament care potrivit prevederilor în vigoare probează o faptă penală nu este pasibil de pedeapsă, dacă el s-a manifestat între 30 septembrie 1938 și 28 octombrie 1945 în cadrul luptei pentru recucerirea libertății cehilor și slovacilor sau a fost o expresie a dorinței de a răsplati corect faptele ocupanților sau a celor care i-au ajutat".

I/2 Lupta forțelor democrate cu comuniștii

Starea de provizorat reprezentată de Adunarea Națională Provizorie și de guvernul creat în urma tratativelor partidelor politice a fost înlocuită în 1946 de organele abilitate, constituite pe baza rezultatelor alegerilor. Chiar dacă măsurile adoptate în lunile anterioare delimitaseră foarte clar spațiul în care urmau să fie organizate alegerile, cei care erau nemulțumiți de evoluția politică din Cehoslovacia postbelică și-au pus mari speranțe în ele. Într-adevăr, **alegerile** au avut loc în limita posibilităților existente, dar în mod liber și sub un control eficient. În rest, nici comuniștii care erau forța politică cea mai puternică din stat, nu au avut motive să împiedice neconstituțional desfășurarea alegerilor pentru care erau foarte bine pregătiți. De altfel, în avantajul lor a pledat și orientarea politică de stânga existentă în Europa. Comuniștii erau membri ai guvernelor din Franța și Italia și chiar popularul Winston Churchill fusese nevoit să accepte cu un an în urmă victoria în alegeri a laburiștilor din Marea Britanie. Un rol important a jucat popularitatea Uniunii Sovietice și a Armatei Roșii eliberatoare, cărora prin politica lor abilă, **comuniștii cehoslovaci** le-au atribuit și alte merite.

Comuniștii au știut să folosească foarte eficient posturile obținute în guvernul Frontului Național. Teroarea dezlănțuită în cadrul măsurilor de retribuție a fost orientată de ministerul de interne condus de comuniști în special împotriva membrilor și simpatizanților

celorlalte partide politice. În schimb, de cele mai multe ori, intrarea în partidul comunist devenea un pericol și pentru colaboraționiștii adevărați. Un rol cheie l-a avut faptul că posturile decisive în legătură cu zona de frontieră au fost deținute tot de comuniști. Ei și-au asumat rolul de a împărți pământ din *Fondul funciar național* format din terenurile confiscate de la germani, unguri și colaboraționiști. În preziua alegerilor în zona de frontieră au fost distribuite așa numitele *decrete privind pământul*, care deși nu aveau valoare juridică, au produs un efect uriaș. De asemenea, Partidul Comunist Ceh și Partidul Comunist Slovac și-au câștigat simpatia printr-un naționalism afișat ostentativ și prin efortul de a interpreta schimbările efectuate ca un radicalism național și nu social. Așa de pildă, au fost organizate demonstrații pentru sprijinirea împărțirii terenurilor confiscate de la germani și unguri sub deviza *„Despăgubire pentru Bílá Hora"*. În acest sens, de mare ajutor au fost serviciile ministerului informațiilor care controlau mijloacele de comunicare în masă.

Pentru ca adepții fostelor partide de orientare de stânga să nu dea voturile lor celor mai mari rivali ai comuniștilor cum erau considerați socialiștii naționali, ei au impus așa numitele *liste electorale albe*. Aceasta a însemnat că alegătorii care nu erau mulțumiți de oferta politică modestă a Frontului Național puteau să-și manifeste nemulțumirea prin nevotarea nici unuia dintre partidele legale. Ziaristul Ferdinand Peroutka a comentat în mod realist acest truc, atunci când de Paște a publicat un articol intitulat *„Dacă nu dați unul roșu, dați-ne măcar unul alb"*.

Rezultatele alegerilor în țările cehe au corespuns așteptărilor comuniștilor care au obținut 40,17% din voturi, devenind astfel cel mai puternic partid. După comuniști au urmat național-socialiștii cu 23,66%, populării cu 20,24% și social- democrații cu numai 15,58% voturi. Comuniștii au suferit o mare decepție în alegerile din Slovacia unde au obținut doar 30,37% față de Partidul Democrat cu 62%, în timp ce alte două partide slovace nou formate Partidul Libertății și Partidul Muncii au obținut 3,73 % și respectiv 3,11%. Totuși, la nivelul întregului stat, victoria comuniștilor a fost netă deoarece au obținut 114 mandate de deputat în noul parlament numit *Adunarea Națională Constituantă*. Național-socialiștii au rămas pe locul doi cu 55 de mandate, urmați de populari (46), democrați (43), social-democrați care s-au aliat cu Partidul Slovac al Muncii (39) și cu Partidul Libertății (3). La 2 iulie a fost numit **noul guvern** condus de comunistul Klement

Gottwald în care Partidul Comunist Ceh a deținut 7 portofolii, Partidul Comunist Slovac 2, național-socialiștii, popularii și democrații câte 4, iar social-democrații 3. L.Svoboda (ministrul Apărării) și J.Masaryk (ministrul Afacerilor Externe) au fost fără apartenență politică.

Alegerile au contribuit la diferențierea puternică a politicii cehoslovace. În pofida eșecului lor din Slovacia, **comuniștii** nu și-au pierdut optimismul, fixându-și țelul ambițios de a câștiga în alegerile viitoare peste 50% din voturi la nivelul întregului stat. Celelalte partide politice, cu excepția social-democraților au început să fie considerate partide de opoziție. De asemenea, **partidele necomuniste** au renunțat la imaginea unui Front Național închis. În special în interiorul partidului național socialist, dar și în partidul popularilor și al social-democraților au început să se afirme forțe hotărâte să nu admită delimitarea în continuare de tradițiile democrației parlamentare. Într-o serie de cazuri, noul parlament a refuzat chiar dictatura obligatorie a Frontului Național care a devenit o scenă pe care s-au produs conflicte de principiu.

Forțele democrate au purtat lupte grele cu comuniștii în problemele de politică economică și s-au străduit să împiedice consolidarea exagerată a sectorului naționalizat din economie. Obiect de permanente dispute a devenit și agricultura unde s-a intensificat controversa privind reforma radicală a pământului. Deputații necomuniști au criticat aspru ministerul informațiilor care controla în mod nedemocratic emisiunilor de radio, jurnalele de actualități de la cinematograf și intenționau să preia presa. Deși în cadrul acestor dispute, reprezentanții partidelor democrate au încheiat frecvent alianțe de interes tranzitorii, ei nu au reușit să creeze un mecanism de colaborare permanentă. În momentele decisive, de multe ori, predominau interesele de partid, iar partidele necomuniste nu erau hotărâte să definească în mod clar politica comunistă ca o politică antidemocratică.

Tactica forțelor democrate s-a bazat pe politica parlamentară tradițională, în timp ce adversarul lor a apelat în mod sistematic la **mijloace extraparlamentare**. Astfel, parlamentul a fost asaltat de mii de rezoluții pentru sprijinirea revendicărilor comuniștilor și în mod regulat la ședințele lui participau cei mai diverși reprezentanți ai lor. Aproape fiecare controversă referitoare la soarta întreprinderilor industriale era însoțită de greve. Un aliat puternic al politicienilor comuniști în organizarea acestor acțiuni au fost **sindicatele unite** conduse de Antonín Zapotocký.

Un as important în mâna comuniștilor au rămas funcțiile pe care le ocupau în **aparatul de siguranță**. Ei au pus stăpânire treptat nu numai pe ministerul de interne, dar și pe toate structurile de conducere ale Securității, mai ales pe serviciile de informații și pe siguranța de stat. În efortul lor de a discredita mișcarea de rezistență necomunistă internă, aceste structuri au inițiat în 1946 prin intermediul depozițiilor manipulate ale lui K.H.Frank și a membrilor Gestapoului închiși, o campanie împotriva uneia dintre cele mai importante personalități din mișcarea de rezistență doc.V.Krajina. Agenții lor s-au infiltrat și în partidele necomuniste, unde au pus la cale diverse provocări. De pildă, a devenit cunoscută *afacerea de la Most* când prin intermediul unui agent provocator securitatea a încercat să învinuiască funcționari importanți național socialiști că pregătesc o lovitură de stat. Asemănător a fost și *cazul Krèmanský*. În septembrie 1947 miniștrii național socialiști P.Drtina și P.Zenkl și ministrul de Externe Masaryk au primit cutiuțe cu explozibil. Poliția condusă de comuniști nu a reușit să găsească făptașul, dar în calitatea sa de ministru al Justiției, Drtina a început o anchetă. Urmele au condus la secretariatul Partidului Comunist Ceh din Olomouc, iar în timpul cercetărilor a fost descoperit un depozit cu arme la deputatul comunist Jura Sosnar. Cel mai mare succes au avut însă provocatorii poliției în *complotul din Slovacia* deoarece au reușit să discrediteze reprezentanți de frunte ai Partidului Democrat, acuzându-i de colaborare cu Partidul Popular aflat în emigrație și să provoace demisia viceprim-ministrului democrat al guvernului, Ján Ursíny.

În 1947 a devenit tot mai evident că Frontul Național trecea printr-o **criză profundă**. Confruntările partenerilor de coaliție s-au intensificat, iar în țară a crescut neliniștea provocată de evoluția nefavorabilă a economiei. Întreprinderile naționalizate îngreunate de birocrația crescândă s-au dovedit ineficiente, iar produsele lor – necompetitive pe piețele externe. Productivitatea agriculturii a scăzut mult sub nivelul antebelic și mai ales gospodăriile noi din zonele de frontieră au trecut prin momente de criză. Aprovizionarea populației a stagnat, iar rezultatele secetei extraordinare au înrăutățit situația. Preocupată în întregime de problemele de politică internă, opinia publică cehă nu și-a dat seama că viitorul Cehoslovaciei era pe vremea aceea hotărât mai ales în sfera polticii externe.

„Klem știa foarte frumos să împartă roluri. Nu l-am lăsat și am făcut noi toată această muncă murdară. Klem făcea pe deșteptul, iar eu

trebuia să înjur. Uneori îmi făcea cu ochiul și eu știam despre ce este vorba...“

(Václav Kopecký despre Klement Gottwald într-un discurs neoficial din 1955).

I/3 Cehoslovacia și planul Marshall

Un principiu constant al politicii Frontului Național care nu a fost niciodată subiect de discuție și nu a scăpat niciodată criticii opiniei publice a fost **alianța cu Uniunea Sovietică**. Deși motivul îndrăgit al discursurilor politicienilor cehoslovaci l-a constituit rolul Republicii Cehoslovace ca punte de legătură între Est și Vest, după terminarea războiului, politica externă cehoslovacă nu s-a abătut de loc de la linia politicii sovietice. Această poziție a putut fi menținută și tolerată de aliații occidentali atâta timp cât nu au existat speranțe că marile puteri ale coaliției antihitleriste vor reuși să colaboreze și în perioada postbelică. O dată cu creșterea agresivității Uniunii Sovietice pe plan internațional și cu abaterile ei evidente de la principiile politicii europene adoptate la Ialta, situația s-a schimbat. Lumea a ajuns la marginea **războiului rece**, iar statele care intenționau să aleagă calea de mijloc pentru a intra în această lume, nu mai aveau loc.

Politica externă cehoslovacă a acționat, neglijând multă vreme acest aspect. Delegații la conferințele internaționale aplaudau cu entuziasm intervențiile energice antiamericane ale colegilor lor sovietici în timp ce în culise ministrul Masaryk încerca să explice cu șarmul său proverbial că tot ce se întâmplă era numai de dragul păstrării aparențelor. Dar consecințele aveau să se manifeste curând. Încă din 1946 s-au blocat negocierile cu **Banca internațională pentru acordarea unui credit** care ar fi avut o importanță cheie pentru economia cehoslovacă, având în vedere balanța de plăți pasivă a Cehoslovaciei față de dolar și lira sterlină.

În lunile următoare au continuat să se acutizeze conflictele de pe scena internațională. Stalin care nu demult îl asigurase pe Gottwald că nu va avea obiecții față de deosebirile de politică internă ale aliaților săi din Europa Centrală și de Răsărit pe calea spre socialism, a trecut la **sovietizarea** lor brutală. Cehoslovacia a rămas singura țară din această zonă care și-a păstrat forma unei democrații formale. Pe de altă parte, politica oficială americană a început să-și mobilizeze forțele în lupta împotriva comportamentului expansionist al sovieticilor. În această atmosferă de amenințare directă a lumii libere, în martie 1947

președintele S.U.A. a lansat cunoscuta **doctrină a lui Truman** care stabilea două categorii de state: democratice sau pe cale să devină democratice și state totalitare. Dintre acestea, numai statele din prima categorie urmau să primească în viitor sprijinul Statelor Unite.

În acest context politicienii cehoslovaci au considerat că țara lor poate să-și păstreze o poziție de excepție în relațiile internaționale. Având în vedere contactele ei economice care supraviețuiseră și relațiile cu țările occidentale dezvoltate se crease deja impresia că în cel mai rău caz Cehoslovacia putea îndeplini rolul de mediator al contactelor economice între sovietici și occident. Dar curând această impresie s-a dovedit a fi iluzorie.

La 5 iunie 1947 secretarul de stat american George C.Marshall a rostit un discurs în care a oferit ajutorul Statelor Unite tuturor țărilor europene care încercau să își refacă economia distrusă de război. *„Politica noastră nu este îndreptată împotriva nici unei țări sau doctrine politice, ci împotriva foamei, sărăciei, disperării și haosului"*, a declarat el, după care a mai adăugat: *"Guvernele, partidele politice și grupările care se străduiesc să prelungească sărăcia oamenilor ca să aibă din ea un profit politic s-au izbit de rezistența Statelor Unite"*. Dacă în concepția americană doctrina lui Truman a împărțit lumea în blocul democrației și în blocul adversarilor ei, discursul lui Marshall a oferit țărilor europene posibilitatea de a hotărî la care din cele două blocuri doresc să adere.

Tratativele privind programul de refacere economică a Europei cunoscut sub numele de **Planul Marshall** au relevat situație politică și dispunerea reală de forțe pe continentul european. Uniunea Sovietică a refuzat să participe la planul Marshall încă de la începutul lui iunie. A urmat refuzul țărilor dependente de Moscova, deși la început unele dintre ele (Iugoslavia și Polonia) își manifestaseră interesul pentru program. Guvernul cehoslovac a fost singurul care după refuzul sovieticilor a considerat că poate să discute participarea la planul Marshall. Pentru o mai mare siguranță el a trimis la Moscova o delegație condusă de primul ministru Gottwald pentru a afla părerea lui Stalin în această problemă. Discuțiile de aici au dovedit clar că Uniunea Sovietică nu intenționa să tolereze nici un fel de decizii independente în țările din Europa care făceau parte din sfera ei de influență. **Stalin** a comunicat delegației că va considera participarea Cehoslovaciei la planul Marshall o acțiune îndreptată împotriva U.R.S.S. care pune la îndoială alianța cehoslovaco-sovietică.

Nici unul din liderii politicieni cehoslovaci nu a avut curajul să polemizeze cu Stalin, iar guvernul a acceptat ultimatumul sovietic fără să protesteze. În vara lui 1947 proverbiala **cortină de fier** care împărțise Europa în partea de răsărit și partea de vest, în blocul democratic și blocul totalitar a ajuns până în Cehoslovacia. Prin respingerea planului Marshall țara și-a păstrat doar un spațiu restrâns pentru a decide în viitor din ce bloc va face parte. Pentru Frontul Național este caracteristic modul cum această hotărâre istorică a fost luată fără a fi dezbătută în parlament. Practic, opinia publică cehoslovacă nu a aflat niciodată despre importanța și conținutul tratativelor de la Moscova. Un săptămânal din iunie 1947 care a relatat despre întoarcerea delegației guvernamentale din Uniunea Sovietică a menționat că a fost semnat un acord foarte avantajos între Republica Cehoslovacă și Uniunea Sovietică care, chipurile, constituia *„un pas nou spre consolidarea colaborării economice între țările din Europa"*.

I/4 Lovitura de stat din luna februarie

În conformitate cu politica lui Stalin față de aliații Uniunii Sovietice din Europa Centrală și de Răsărit comuniștii cehoslovaci și-au delimitat atitudinea față de aliații din propria lor țară. A dispărut disponibilitatea lor de a mai face compromisuri, iar divergențele din guvern au căpătat aproape proporțiile unei crize guvernamentale. Datorită acestei poziții, discuțiile privind noua constituție au ajuns în impas. Pe de altă parte, partidele necomuniste au reușit să găsească totuși cu întârziere un limbaj comun atât în parlament, cât și pe plan local. Speranțele privind crearea unui front comun au fost întărite de rezultatele congresului din noiembrie al partidului social -democrat la care cea mare parte din delegați și-a exprimat acordul cu apărarea principiilor democratice. În rândul comuniștilor a crescut neîncrederea în rezultatele viitoarelor alegeri și a apărut nevoia de rezolvare a socotelilor cu adversarul politic pe cale neconstituțională. La începutul lui 1948 conducerea comunistă a hotărât să inițieze *„mobilizarea maselor"* pentru confruntarea cu *„forțele reacțiunii"*. La 22 februarie comuniștii conduși de sindicate au convocat la Praga un congres al **consiliilor din uzine**, iar șase zile mai târziu a fost organizat **congresul țăranilor.** Tensiunea politică din țară a atins punctul culminant.

Obiectul confruntării decisive din guvern a devenit situația din Securitate. Partidele necomuniste au cerut clarificarea cazului Krčmanský și afacerii Most și crearea unei comisii pentru anchetarea

metodelor folosite de organele de securitate din Slovacia. Ministrul de interne V.Nosek a reacționat prin **dislocări în corpul de comandă al Securității** care trebuia să asigure comuniștilor controlul complet asupra Capitalei. La 13 februarie guvernul a decis blocarea aplicării deciziilor ministrului. Nosek a refuzat să respecte hotărîrea guvernului. La 17 februarie miniștrii partidului național socialist, popular și democratic au convenit **să demisioneze**, dacă decizia nu va fi aplicată. Ei sperau că în momentul decisiv li se vor alătura și miniștrii social democrați care la ultimele confruntări colaboraseră cu blocul anticomunist.

Hotărârea de a demisiona a demonstrat clar cât de mari iluzii își făceau politicienii democrați în legătură cu posibilitatea de a lupta alături de comuniști pe cale parlamentară și cât de mult le lipsea un plan comun de acțiune. Iar atunci când și-au dat seama că toate avantajele erau de partea adversarului, s-au hotărât să riște un **conflict de principiu.** Comuniștii care țineau sub control cele mai importante pârghii de putere, își mobilizaseră deja adepții ca să ocupe în zilele următoare cel mai important centru politic – Praga. Totodată, aveau o echipă de conducere bine formată și dinamică și un aliat străin puternic pe care se puteau baza. În schimb, partidele democrate erau legate între ele numai prin atitudinea de respingere a acțiunilor nedemocrate ale comuniștilor. Politicienii necomuniști erau măcinați de gelozii și nici unul nu avea o personalitate suficient de puternică ca să preia conducerea luptei. Legăturile Cehoslovaciei în Occident au fost compromise serios și majoritatea politicienilor din lume considerau deja că țara face parte definitiv din blocul sovietic.

Miniștrii demisionari și-au pus speranțele în președintele Beneš care continua să aibă o mare autoritate în rândul politicienilor și al opiniei publice. Dintre competențele lui constituționale făcea parte dreptul de a numi un guvern de tehnocrați în caz de criză guvernamentală și mai ales de a organiza **alegeri anticipate**. În special, național- socialiștii erau convinși că rezultatele unor asemenea alegeri ar fi fost în dezavantajul comuniștilor. De asemenea, președintele putea să **refuze actul demisiei**, obligându-i astfel pe comuniști să respecte hotărârea guvernului de a reveni măcar temporar la ordinea constituțională sau să-și asume responsabilitatea privind dizolvarea Frontului Național.

La 20 februarie, după ce s-a dovedit că ministrul Nosek nu respectase hotărârile guvernului, miniștrii Petr Zenkl, Hubert Ripka,

Jaroslav Stránský și Prokop Drtina (național-socialiști), Ján Šrámek, František Hala, Adolf Procházka și Ján Kopecký (populari), Štefan Kočvara, Ivan Pietor, Mikoláš Franek și Ján Lichner (democrați) l-au anunțat oficial pe președintele republicii că demisionează. Comuniștii erau pregătiți pentru acest moment și a doua zi au propus o soluție pentru criza creată. Ei au cerut președintelui să accepte demisia și au completat guvernul cu alți miniștri propuși de ei. În atmosfera unor demonstrații de masă perfect inscenate de adepții comuniștilor, speriat de spectrul amenințător al războiului civil și al intervenției iminente a sovieticilor, bătrânul și bolnavul Beneš nu a mai găsit putere să intre în luptă. La **25 februarie 1948** el a cedat în fața revendicărilor comuniștilor, a acceptat demisia miniștrilor democrați și a numit un guvern format aproape în exclusivitate din comuniști și din aliații lor cei mai fideli. Astfel, Gottwald a putut anunța triumfător manifestanții din Piața Veche a orașului că *„reacțiunea a fost înfrântă"*.

A doua zi guvernele Statelor Unite, Franței și Marii Britanii au publicat declarații despre evenimentele din Cehoslovacia în care constatau că *„prin intermediul unei crize provocate în mod artifical și premeditat și a unor metode testate în alte locuri, instituțiile parlamentare au ajuns în imposibilitatea de a funcționa liber și a fost introdusă dictatura ascunsă a unui partid în spatele unui guvern de unitate națională"*. Această apreciere a fost elocventă. În perioada respectivă puterile occidentale nu aveau suficientă putere și motive ca să întreprindă alte acțiuni în sprijinul democrației cehoslovace. Preluarea puterii de către comuniști a fost însoțită de numeroase manifestări în sprijinul lor. Împotriva loviturii de stat a demonstrat doar un grup restrâns de studenți care au solicitat audiență la președintele Beneš. Dar cea mai mare parte a populației a rămas pasivă și tăcută.

„.....nu întregul popor cehoslovac dorește dispariția democrației, dar Dumneavoastră domnilor și partidul condus de Dvs. dorește ca prin semnătura mea să distrug democrația din Cehoslovacia și să trădez jurământul cel mai drag pe care l-am făcut mie însumi și întregului popor care constă în promisiunea Președintelui-Eliberator: <Să rămânem fideli>

Dacă procedez așa o fac numai pentru a împiedica luptele dintre frați cu care mă amenințați și pe care le puteți provoca. Sunt convins că poporul cehoslovac va înțelege fapta mea și cu prima ocazie va dovedi

că este străin de metodele pe care le folosiți și că ați subapreciat maturitatea morală, fidelitatea și simțul lui pentru democrație""

(Din înregistrarea pe bandă de magnetofon a discursului lui Edvard Beneš către delegația condusă de Klement Gottwald cu ocazia semnării demisiei miniștrilor democrați în februarie 1948)

I/5 Sfârșitul veacului de nailon

În pofida tuturor problemelor politice și a greutăților economice, în primii ani de după război **știința și cultura** au cunoscut o dezvoltare vertiginoasă. Cehoslovacia și-a deschis larg porțile către lume: instituțiile științifice tradiționale, *Societatea Cehă Regală de Științe*, *Academia Cehă de Științe și Artă* și *Consiliul Național Cehoslovac de Cercetare* și-au reluat repede legăturile stabilite înainte de război cu Europa și cu țările de peste ocean. În paralel, s-au dezvoltat mai mult decât până atunci relațiile cu centrele de cercetare sovietice. Praga a început să fie vizitată de savanți mondiali și a devenit locul de desfășurare a unor importante congrese.

Opinia publică cehoslovacă a avut posibilitatea să facă cunoștință cu **eventmentele culturale din străinătate.** În librării au apărut traduceri din literatura beletristică contemporană (de pildă John Steinbeck), pe scenele teatrelor din Cehia erau jucate operele dramaturgilor moderni (J.P.Sartre), la cinematografe rulau filme engleze, franceze. La sfârșitul anului 1946 pe ecrane au revenit filmele de la Hollywood, printre care capodoperele lui F.Capra, O.Wells și M.Curtis împreună cu marile filme de succes, ca de pildă *Ali Baba și cei patruzeci de hoți* sau *Două fetițe și un marinar*. În Cehoslovacia au început să concerteze interpreți cunoscuți (Ch.Munch și L.Bernstein), iar în 1946 a fost organizat prima ediție a festivalului *Primăvara de la Praga*. În cafenele au început să cânte orchestre de jazz din străinătate.

O imagine variată a oferit și **cultura națională.** Conform tradițiilor trecutului, mare parte din ea a avut orientare de stânga și unii miniștrii s-au aliat cu eforturilor comuniștilor de a stăpâni cultura (V.Nezval, I.Olbracht). În paralel, s-au făcut auzite și voci din tabăra adversă. La Facultatea de Filologie a Universității Caroline din Praga s-au organizat dezbateri despre marxism (J.B.Kozák, V.Černý). Concepția culturala revoluționară de stânga, reprezentată de săptămânalele *Tvorba* (Creația) și *Kulturní polemika* (Polemica culturală) a intrat în polemică cu revistele *Obzory* (Orizonturi) ale popularilor, *Kritický*

týdeník (Săptămânalul critic) al lui Černý și Dnešek (Astăzi) al lui Peroutka. Împotriva adepților combatanți ai realismului socialist a luat poziție K.Teige.

Artiștii plastici au continuat nivelul înalt de creație din perioada antebelică. Alături de generația mai în vârstă (J.Zrzavý, Fr.Tichý) s-a impus **grupul 42** format în timpul războiului, a cărei tradiție a fost preluată de asociația **Hollar** (Fr.Gross, Fr.Hudeček, K.Špiček, J.Smetana, L.Zívr). Un eveniment important a devenit expoziția suprarealismului internațional care a avut loc la Praga în noiembrie 1947 la care a fost reprezentat și grupul ceh suprarealist **Ra** (V.Zykmund, J.Istler, V.Tikal ș.a)

După dificultățile de la început legate de naționalizarea cinematografiei în mai 1945 a început să se impună și **filmul cehoslovac**. Dintre producțiile cinematografice autohtone menționăm *Sirena* a regizorului K.Steklý care a câștigat un premiu în 1947 la Festivalul internațional al filmului de la Veneția, *Râul vrăjește* (V Krška), *Povestirile lui* Čapek (M.Frič), *Drum lung* (A.Radok).Tot acum s-a format și celebra școală a **filmului de animație** ceh (J.Trnka, H. Týrlová).

Atmosfera frământată din primii ani de după război numită de scriitorul Josef Škvorecký secolul de nailon a fost exprimată cel mai bine de **muzica de jazz.** Tânăra generație postbelică făcuse cunoștință cu ea încă de la sfârșitul războiului prin postul de radio ABSE care transmitea știri și mai ales muzică pentru soldații americani din Europa. După eliberare, jazzul a cucerit și scena noastră muzicală. Melodiile din celebrul film muzical *Alexander's Ragtime Band* interpretate de orchestra lui *Karel Vlach* au răsunat ca o odă de glorificare a renașterii lumii postbelice noi. Orchestra lui a colaborat cu Jan Werich întors din Statele Unite, iar din această colaborare s-a născut spectacolul *Oala făcătoare de minuni* care a fost primul musical ceh.

Lovitura de stat din luna februarie a oprit în mod tragic evoluția culturii cehoslovace. **Realismul socialist** în forma lui cea mai dogmatică a devenit măsura tuturor evenimentelor culturale, iar tot ce se afla în afara cadrului lui provenea de la dușmanul de clasă. Legăturile cu viața culturală din partea de vest a cortinei de fier au fost rupte. Asociațiile artistice și culturale care până atunci fuseseră indepedente au dispărut și în locul lor au fost create instituții centralizate, după model sovietic (*Uniunea Scriitorilor Cehoslovaci* în

martie 1949). În 1950 a fost înființată *Centrala de Cercetare Științifică*, iar doi ani mai târziu *Academia Cehoslovacă de Științe*.

O trăsătură paradoxală, dar totuși caracteristică a revoluției culturale care începuse a fost reîntoarcerea critică la modelele renașterii naționale cehe. Exponentul acestor tendințe, Zdeněk Nejedlý, ministrul Învățământului, Științelor și Artei și primul președinte al Academiei Cehoslovace de Științe, a promovat o concepție culturală orientată spre căutarea de noi tradiții ale taberei „popular democratice" și un slavism oarecum nou care nu era îndreptat numai împotriva germanismului, ci și împotriva Occidentului. Încă din 1946 Nejedlý editase lucrarea *Moștenitorii comuniști ai marilor tradiții ale poporului ceh* care trebuia să dovedească că instaurarea dictaturii comuniste constituia visul de veacuri al poporului ceh. El a ajuns la concluzii memorabile: „Astăzi, Hus ar fi șeful partidului politic, iar tribuna lui nu ar fi amvonul, ci Lucerna din Praga sau Václavské náměstí. „Cealaltă parte" a avut o privire mai lucidă asupra trecutului nostru național

„Aceste valuri de emigrație au înghițit din nou floarea populației, iar în țară au rămas numai țăranii și meseriașii. În momentele de criză, se pare că ei nu au fost niciodată în stare să dea dovadă de fermitate, curaj și de alte calități nobile, ci mai degrabă au înclinat capul în fața furtunilor politice care au tulburat țara. În loc să lupte pentru libertatea lor acești oameni au preferat să supraviețuiască. În timpul hegemoniei Habsburgilor de 300 de ani care s-a încheiat în 1918, cehii și-au cultivat talentul lor extraordinar înăscut de a opune o rezistență tăcută și rafinată regimului existent. Sunt mult mai curajoși în opoziție decât dacă ar fi la guvernare și fac față problemelor construirii și folosirii puterii pozitive, având în perioada modernă în acest domeniu o experiență de numai douăzeci de ani „

(Dintr-o telegramă secretă a ambasadorului S.U.A. în Cehoslovacia Lawrence A.Steinhardt, 30 aprilie 1945).

I/6 Teroarea ca mijloc de transformare a societății

Imediat după victoria lor din februarie, comuniștii au început să construiască un **sistem politic totalitar** prin care întreaga putere reală a fost încredințată unui cerc restrâns de funcționari superiori din partidul comunist care se găseau oarecum în afară de orice control democratic. Organele legislative și instituțiile guvernamentale au devenit simpli executanți ai dispozițiilor de partid. Partidele politice

necomuniste continuau să reprezinte doar un paravan al dictaturii. Numărul membrilor lor a scăzut drastic (al național- socialiștilor de la cca 600 000 la 15 000), iar la conducerea lor au ajuns funcționari comuniști selecționați cu grijă. În iunie 1948 Partidul Social Democrat a fost inclus în Partidul Comunist Cehoslovac La toate nivelurile vieții politice, economice și culturale au avut loc epurări efectuate de organele de stat, prin *comitetele de acțiune ale Frontului Național* special create. Imediat în martie peste un sfert de milion de persoane au fost concediate.

Atitudinea noului regim față de democrație a fost dovedită clar de modul de organizare al **alegerile parlamentare** din 30 mai. Alegerile s-au desfășurat într-o atmosferă de intimidare evidentă, fiind încălcate toate principiile de libertate și deschidere. Toate încercările de agitație comunistă preelectorală erau urmărite de Securitate și pedepsite. Electorii s-au trezit în situația de a le fi prezentată *candidatura comună a Frontului Național* care nu includea nici un politician din opoziție. Acest sistem s-a păstrat și la următoarele alegeri din Cehoslovacia până la căderea regimului comunist. În pofida acestor măsuri, comuniștii nu au repurtat o victorie netă, după cum și-ar fi dorit. De aceea, rezultatele alegerilor de la centrele de votare regionale au fost **falsificate,** candidatura Frontului Național întrunind în final **89,2%** de voturi oficiale.

La 7 iunie 1948, după câteva acțiuni de protest inutile, președintele Beneš a abdicat (a refuzat să semneze proiectul noii constituții care legifera preluarea puterii de stat de către clasa muncitoare, precum și noua lege electorală). O săptămână mai târziu, Adunarea Națională l-a ales ca președinte pe **Klement Gottwald**, iar a doua zi a fost numit cel de-al cincilea guvern postbelic condus de Antonín Zapotocký. Și de data aceasta forțele democrate au dovedit că știu să protesteze. În zilele de 19-27 iunie a avut loc la Praga ședința organizației *Všesokolsky slet* care fusese pregătită un an de zile, la care participanții și-au exprimat deschis simpatia pentru fostul președinte Beneš și disprețul față de succesorul său, Gottwald. În timpul ședinței au fost arestați câțiva zeci de membrii ai organizației Sokol, după care au început imediat epurările. O altă confruntare deschisă cu Siguranța urmată de noi arestări a avut loc la înmormântarea lui E.Beneš în luna septembrie.

Comuniștii au reacționat prin decretarea *„unui protest puternic împotriva reacțiunii"*, a cărui expresie au devenit *Legea privind*

protejarea republicii popular democratice nr.231 și alte măsuri represive care au permis lichidarea fără scrupule a ultimilor membri ai opoziției. Au fost înființate *tabere de muncă forțată*, iar ilegalitatea, inclusiv torturile fizice au devenit o practică curentă a Securității și justiției. Acțiunile lor au fost îndreptate mai ales împotriva membrilor fostelor partide necomuniste, a rezistenței necomuniste din timpul celui de-al război mondial și împotriva soldaților din unitățile cehoslovace din Occident. O atenție deosebită a fost acordată bisericii catolice, considerată de comuniști, după luna februarie, cel mai periculos adversar. A fost creat cu grijă un sistem „de fabricare" a proceselor politice, cărora i-au căzut victimă circa 230 000 de cetățeni cehoslovaci.

Deoarece nu este posibil ca în câteva pagini să fie evocate toate grozăviile **proceselor politice** din anii '40 și '50, vom prezenta cele mai importante dintre ele. Încă de la sfârșitul lui 1948 reprezentanții mișcării de rezistență cehoslovacă au fost judecați și condamnați la pedepse aspre, iar comandantul ei generalul Heliodor Píka executat. În mai 1950 a început cel mai mare proces politic postbelic intentat Miladei Horáková și colaboratorilor ei, în timpul căruia au fost anchetate zeci de persoane. În total s-au pronunțat 14 sentințe de condamnare de moarte și 52 de pedepse de închisoare pe viață. În sfârșit, de la sfârșitul lui martie 1950 până în iulie 1954 au fost fost judecați înalți prelați cehi și slovaci alături de care au fost condamnați și mulți laici. După datele istoricului K. Kaplan, în 1956 se mai aflau în detenție 433 de preoți.

În septembrie 1949 în Cehoslovacia au venit primii **consilieri sovietici** trimiși de Stalin ca să îi ajute pe tovarășii cehi și slovaci la implementarea experienței sovietice. Sarcina specială a multora dintre ei a fost căutarea *dușmanului de clasă* în interiorul partidului comunist, ceea ce a avut drept consecință arestări la vârful partidului. Primele victime au fost comuniștii care participaseră la Războiul civil din Spania, membrii detașamentelor iugoslave de partizani, soldații de pe Frontul de vest și bineînțeles evreii. Epurările din partidul comunist au culminat cu procesul *șefilor centrului de conspiratori împotriva statului* în frunte cu Rudolf Slánský, secretarul general de atunci al Partidului Comunist Cehoslovac. În proces au fost pronunțate 11 sentințe de condamnare la moarte, iar pe banca acuzaților au luat loc persoane care fuseseră direct responsabile de crimele comise după lovitura de stat comunistă. Dar mulți au fost

condamnați și pentru crime fictive, ceee ce a rămas un paradox al istoriei.

„ Am fost trimis aici de Stalin ca să fac procese, nu ca să pierd vremea. Nu am venit în Cehoslovacia ca să discutăm, ci trebuie să tai capete. Prefer să sucesc o sută cincizeci de alte gâturi decât să las să fie sucit gâtul meu"

(Teodor Baláž, îl citează pe consilierul sovietic „Lichacev" în fața comisiei de anchetă pentru procese politice, 1963).

Valul de represiuni din 1948-1953 a distrus întreaga opoziție anticomunistă și spre deosebire de perioada protectoratului nu a putut fi organizată o mișcare de rezistență ilegală. În primele luni care urmat după februarie în țară au fost răspândite numeroase manifeste care chemau la rezistență împotriva noului regim, dar această activitate nu a durat rpea mult. Au mai existat și câteva acte izolate sub forma unor acțiuni disperate de rezistență individuală (frații Mašín).

Dar cea mai importantă formă de manifestare a dezacordului cu regimul comunist a fost **emigrarea**. Potrivit datelor oficiale, în anii 1948-1951 au plecat ilegal în străinătate peste 25 000 de cetățeni cehi. Mulți au emigrat, amăgindu-se cu iluzia bazată pe experiența din timpul Primului și celui de-al Doilea Război Mondial că în străinătate va fi creată o a treia mișcare de rezistență, care putea ajuta la schimbarea situației din Cehoslovacia. Deși la început emigranții au dus o viață foarte grea în taberele de refugiați unde au luptat ca să supraviețuiască, după un an sau doi, majoritatea lor s-au integrat în viața civilizată din Occident.

După februarie 1948 **au emigrat** o serie de personalități importante. Dintre ei îi menționăm pe național-socialiștii P.Zenkl, V.Krajina, H.Ripka, J.Stránský, I.Herben și pe F.Peroutka, pe popularii A.Klímek, A.Procházka, I.Ducháček și P.Tigrid sau pe social-democratul B.Laušman care mai târziu avea să fie răpit din Austria și judecat de o instanță în Cehoslovacia. Dintre emigranți au făcut parte și generalii S.Ingr, F.Moravec și M.Fejenčík, diplomați, ca de pildă reprezentantul R.Cehoslovace la O.N.U. J.Papánek și reprezentanți de frunte ai culturii cehe, filozoful E.Kohák, violonistul și dirijorul R.Kubelík și pianstul R.Firkušný. Mulți dintre ei au continuat să profeseze în străinătate, intrând doar ocazional în politică.

Exilul cehoslovac nu s-a manifestat în mod unitar, deoarece a fost măcinat de conflicte interne care s-au concretizat, de pildă, în părerile divergente privind rolul președintelui Beneš, evacuarea germanilor și politica partidelor democrate în perioada 1945-1948. Organizația care

trebuia să îi reprezinte era *Consiliul Cehoslovaciei Libere* condus de Petr Zenkl. Zenkl a refuzat însă să primească în Consiliu pe acei politicieni care se exprimaseră critic în legătură cu activitatea partidelor necomuniste după al Doilea Război Mondial și fuseseră membri ai partidelor interzise în vremea aceea. În afara Consiliului, în străinătate s-au mai format o serie de grupuri de interese ale exilului cehoslovac. De pildă, în 1950 în S.U.A. a fost creată *Centrala Șoimilor Cehoslovaci* din străinătate, precum și *Societatea Cehoslovacă pentru Știință și Artă* care a îndeplinit rolul de fundație a emigranților cehi. O activitate de loc neglijabilă au desfășurat cehoslovacii din străinătate în domeniul publicisticii. Pentru Cehoslovacia au început să emită posturile de radio *Europa Liberă* de la München și *Vocea Americii* de la Washington. Oriunde apărea un grup de cehoslovaci, imediat erau editate ziare și reviste ale lor. Unele, mai ales revista *Mărturie* editată de Pavel Tigrid la Paris a câștigat o mare popularitate și în Cehoslovacia unde a început să fie introdusă prin contrabandă în perioada mai relaxată a sfârșitului anilor '60.

I/7 Bazele economiei socialiste

Imediat după venirea lui la putere, regimul comunist a început **să lichideze sectorul particular** al economiei naționale cehoslovace. Din luna aprilie 1948 parlamentul a adoptat în regim de urgență o serie de *legi de naționalizare* care vizau întreprinderile cu peste 50 de angajați și firmele care activau în domeniul comerțului, construcțiilor, comerțului exterior, poligrafiei, turismului (naționalizarea celor mai mari complexe industriale și de extracție a avut loc deja după anul 1945). În divergență cu legile adoptate, naționalizarea a afectat și întreprinderile mai mici. Astfel, la sfârșitul anului 1948 mai mult de 95% din salariați lucrau în sectorul de stat. A urmat lichidarea în masă a meșteșugarilor, întreprinzătorilor particulari și a micilor comercianți. Statul și prin intermediul lui partidul comunist au monopolizat economia cehoslovacă.

Odată cu lichidarea sectorului particular au dispărut repede și toate formele de democrație economică. Economia trebuia să fie condusă de un singur centru și după **un plan centralizat.** Deciziile economice erau subordonate scopurilor politice, iar pentru aplicarea lor a fost creată, conform modelului sovietic și cu ajutorul experților sovietici, o birocrație economică numeroasă și puternică, în vârful căreia se afla *Oficiul de Stat de Planificare.* Un instrument docil al conducerii

centralizate au devenit sindicatele care mai ales trebuiau să supravegheze realizarea planului și creșterea randamentului în muncă. În acest scop au fost organizate cele mai diferite *„concursuri socialiste"* și *„mișcarea fruntașilor"*.

A început o **vastă reorganizare a industriei** pe baza concepției că Cehoslovacia era o mare putere în domeniul construcțiilor de mașini și un depozit de arme pentru blocul sovietic. Fără a ține seama de posibilitățile și nevoile reale ale țării s-a acordat atenție în primul rând **construcțiilor de mașini grele**. În atmosfera unui iminent conflict armat dezvoltarea acestui sector a fost dictată mai ales de nevoile armatei. **Producția de armament** a crescut, ajungând să reprezinte o treime din producția totală a sectorului construcțiilor de mașini. Pe de altă parte însă a fost frânată în mod considerabil dezvoltarea celorlalte ramuri, mai ales a industriei bunurilor de larg consum și servicii. În industria grea au fost concentrate forțele de muncă calificate și așa numiții angajați neproductivi. Acest sistem, a fost printre altele, un mijloc eficient de lichidare a păturilor mijlocii.

Poziția Cehoslovaciei în raport cu sistemul economic internațional s-a schimbat complet, iar **comerțul exterior cehoslovac** a fost reorientat spre Uniunea Sovietică și sateliții ei. Economia cehoslovacă relativ dezvoltată a intrat în relații de parteneriat cu țări insuficient dezvoltate, fiind obligată să-și adapteze corespunzător structura producției. Din partea U.R.S.S. a fost vorba despre un dictat lipsit de echivoc. În timpul tratativelor privind încheierea de acorduri economice, reprezentanții sovietici stabileau clar ce trebuia și ce nu trebuia să se fabrice în Cehoslovacia. Îndeplinirea solicitărilor sovietice a fost una dintre cauzele principale ale restructurării absurde a industriei cehoslovace. În scopul coordonării evoluției economiei în țările din blocul sovietic în 1949 a fost înființat **Consiliul de Ajutor Economic Reciproc (C.A.E.R.)**, având scopul de a crea o independență totală față de lumea capitalistă.

O componentă importantă și specifică perioadei de trecere la economia socialistă a fost colectivizarea agriculturii. Comuniștii care după război obținuseră sprijinul electorilor din mediul rural prin promovarea reformei radicale a pământului și promisiuni că nu vor fi create niciodată colhozuri, au început să înființeze aceste colhozuri în 1949, o dată cu adoptarea *legii cooperativelor agricole*. După o încercare nereușită de a-i convinge pe țărani să intre voluntar în cooperative, în 1950-1953 a avut loc colectivizarea lor forțată, cu

rezultate profund negative. Noile cooperative s-au trezit într-o situație economică disperată, iar țăranii au profitat de prima ocazie ca să iasă din ele. Motivul colectivizării nu l-a constituit însă atât îmbunătățirea situației economice de la sate, cât mai ales lichidarea producătorilor indepedenți care formau un grup greu manevrabil din punct de vedere politic și disponibilizarea forței de muncă pentru industria grea care se dezvolta rapid. De aceea, în anii 1955-1958 s-a trecut la al doilea val de colectivizare, la sfârșitul căruia existau cooperative în peste 80% de localități. Raportul dintre țăranii cu gospodării mici și mijlocii raportat la numărul total de locuitori a scăzut față de anul 1948 de la 15,7% la 2,1% în Cehia, respectiv de la 32,2% la 6,8% în Slovacia. Productivitatea economică din agricultură nu s-a îmbunătățit, iar în toată perioada postbelică Cehoslovacia a rămas dependentă de importul de alimente.

I/8 Moartea Conducătorului proletariatului mondial

Iosif Vissarionovici Stalin a murit la **5 martie 1953.** Acest eveniment a produs în toată lumea un val de speranțe și așteptări încordate, *„Lumea știe că odată cu moartea lui Iosif Stalin s-a încheiat o eră"*, a declarat președintele american Dwight Eisenhower, subliniind totodată că Statele Unite sunt pregătite să întreprindă o serie de demersuri pentru a fi realizat un progres în relațiile reciproce dintre marile puteri. *„Cunosc o singură problemă de care depinde progresul și anume ceea ce intenționează să întreprindă Uniunea Sovietică"*. Și primul ministru Winston Churchill a declarat că moartea lui Stalin constituie *„un eveniment la vârf"*. În plus, el a dat noii conduceri sovietice un sfat simplu în legătură cu ceea ce ar trebui să facă pentru îmbunătățirea situației internaționale. După părerea lui, sovieticii trebuiau *„să înceteze să facă lucruri pe care nici noi nu le facem lor"*.

Într-adevăr în perioada următoare succesorii lui Stalin au întreprins o serie de acțiuni care au sugerat că speranțele exprimate sunt îndreptățite. La Moscova a început să se vorbească despre o **competiție pașnică** între capitalism și socialism. În iulie 1953 a fost semnat armistițiul din Coreea, unde cu trei ani înainte sovieticii sprijinind regimul nord coreean declanșaseră un război sângeros. În mai 1955 Uniunea Sovietică a semnat acordul de stat cu Austria și a retras unitățile sale din Austria, permițând astfel acestei țări ca după zece ani de tergiversări să intre pe făgașul unei existențe normale și independente. Curând după aceea și-a normalizat relațiile cu Iugoslavia pe care Stalin o exclusese în 1948 din tabăra aliaților. În

sfârșit, în iulie 1948 a avut loc la Geneva întâlnirea celor mai înalți reprezentanți ai Franței, Statelor Unite ale Americii, Marii Britanii și Uniunii Sovietice. Conducătorul delegației sovietice a fost **Nikita Sergheevici Hrușciov,** care avea să devină personalitatea dominantă a politicii sovietice pentru următorii nouă ani. Deși întâlnirea nu a adus nici un rezultat concret, presa europeană a relatat amplu despre *„spiritul de la Geneva"* care anunța schimbări fundamentale în relațiile internaționale.

Această inițiativă a noii conduceri sovietice nu a însemnat însă nici pe departe încheierea războiului rece. Ea a sugerat doar că în viitor U.R.S.S. va căuta noi căi de impunere a propriilor sale interese care nu trebuia să copieze neapărat linia rectilinie și agresivă din anii trecuți. Se spune că înainte de a muri, Stalin își avertizase colaboratorii în repetate rânduri că după plecarea lui *„puterile imperialiste le va frânge gâtul ca unor pui"*. Hrușciov a dovedit că știe să trateze cu „imperialismul mondial" într-un stil propriu. Nici drumul său în politica externă nu trebuia să fie lipsit de violență și sigur. Deja după un an, spiritul Genevei a fost uitat datorită **înăbușirii revoluției maghiare.** Lumea avea să se confrunte cu alte probe ale noii politici externe sovietice, ca de pildă **criza de la Berlin** (contruirea zidului Berlinului, 1961) și **criza din Caraibe** (conflictul în legătură cu amplasarea rachetelor nucleare sovietice în Cuba, 1962), în timpul cărora a lipsit foarte puțin ca pericolul unui război termonuclear să devină realitate. Cu toate acestea, venirea la putere a lui Hrușciov a conferit o nouă calitate evoluției lumii postbelice, mai ales datorită renunțării la cele mai stridente manifestări ale ilegalității și samavolniciei.

II. REPUBLICA SOCIALISTĂ CEHOSLOVACĂ

II/1 Iluzia transformărilor și transformarea iluziilor

Toți cei care și-au închipuit că transformările de la Kremlin vor influența în mod esențial situația din Cehoslovacia s-au înșelat. Deși imediat după moartea lui Stalin a murit și *guvernatorul de la Praga* Klement Gottwald, în funcțiile cheie din stat nu s-a produs nici un transfer important de putere. Președinte a fost ales **Antonín Zapotocký** care a devenit astfel primul om din ierarhia de stat, iar funcția sa de prim-ministru a fost preluată de Viliam Široký. Toți acești demnitari făceau parte din grupul restrâns al celor mai înalți lideri comuniști.

Încă de la mijlocul anului 1952 a început să fie pregătită **reforma monetară** prin care conducerea comunistă dorea să soluționeze problemele grave ce începuseră să apară în aprovizionare datorită refacerii industriei și declinului producției agricole. Totodată a fost anulat sistemul de vânzare pe bonuri a alimentelor și mărfurilor industriale și înlocuit cu prețuri unitare în comerțul cu bucata. Pentru majoritatea populației aceste măsuri au însemnat un adevărat șoc. Cheltuielile cotidiene au crescut brusc, iar economiile și-au pierdut valoarea. Pentru prima oară după februarie 1948 au avut loc manifestări în masă de nemulțumire și **demonstrații antiguvernamentale.** În Plzen au ieșit în stradă circa două mii de demonstranți la împrăștierea cărora a fost chemată armata și Miliția populară. Și liderii comuniști, rupți de cei pe care îi conduceau au fost nevoiți să recunoască că popularitatea lor scăzuse considerabil.

Starea catastrofală a economiei și manifestările de nemulțumire nu au generat întrebări în legătură cu o posibilă modificare a politicii de până atunci. Abia la începutul lui iulie, noua conducere sovietică l-a invitat la Moscova pe A.Zápotocký unde i-au reproșat planificarea economică nerealistă și atenția excesivă acordată industriei grele, adică tot, ceea ce fusese impus economiei țării în anii trecuți; în acest context, la Praga s-a hotărât decretarea unui **nou curs politic,** având ca puncte principale trecerea de la industria grea la industria ușoară, o abordare „mai circumspectă" a colectivizării, creșterea nivelului de viață și respectarea consecventă a legii.

Principalul purtător de cuvânt al noii politici a devenit însuși președintele Zápotocký, care până nu demult fusese adeptul politicii mâinii de fier, demonstrând astfel o trăsătură neschimbată a liderilor comuniști cehi, adică o totală docilitate față de tovarășii sovietici. De-a lungul timpului Zápotocký a rostit două alocuțiuni în care a criticat cooperativizarea forțată și a promis că nimeni nu va fi împiedicat să plece din cooperative. În același spirit s-a desfășurat ședința din septembrie a Comitetului Central al Partidului Comunist Cehoslovac la care recomandările recente ale Țării Sovietelor au fost incluse oficial în programul partidului. În toamnă au scăzut prețurile la circa 23 000 de tipuri de mărfuri, iar optimiștii au început să creadă că în politica promovată de conducerea P.C.C. se vor produse transformări.

Realitatea a fost însă diferită. În structura industriei s-au produs doar mici modificări, iar industria grea și-a păstrat rolul precumpănitor, deși produsele ei nu mai aveau piață de desfacere în

cadrul C.A.E.R. Trecuseră doi ani de la promisiunile lui Zápotocký, când țăranii ieșiți din cooperative au devenit victimele unui nou val de colectivizare. Și frazele legate de respectarea legilor s-au dovedit a fi simple cuvinte goale. Este adevărat că treptat au început să fie desființate taberele de muncă forțată, dar viața din închisori nu s-a îmbunătățit de loc. Încă în aprilie 1954 la Bratislava a avut loc un proces politic în cadrul epurărilor din interiorul partidului comunist. A fost creată o comisie pentru cercetarea proceselor politice, dar principala ei directiva era ca cei mai importanți membrii ai comisiei să nu fie cercetați. La sfârșitul lui 1955 din noul curs politic declarat rămăsese doar sistemul de acordare a unor ordine și distincții noi celor mai buni salariați și întreprinderi.

În această perioadă la Moscova se pregătea deja un eveniment care avea să tulbure liniștea conducătorilor cehoslovaci. În februarie 1956 a avut loc **congresul XX al PC al U.R.S.S.** la care Hrușciov a criticat aspru **cultul personalității** și a condamnat unele aspecte ale politicii staliniste, probînd concret câteva crime. Chiar dacă discursul lui Hrușciov a dezvăluit numai o mică parte din chipul adevărat al stalinismului, el a provocat o reacție uriașă în toată lumea. Astfel, a fost pus la îndoială stâlpul pe care stătea nu numai Uniunea Sovietică, dar și întregul ei imperiu.

În această situație, la început liderii comuniștii cehoslovaci au crezut că dezvăluriile lui Hrușciov vor putea fi trecute sub tăcere. Și numai atunci când toată presa mondială a început să le publice, s-a hotărît să fie aduse la cunoștința comuniștilor de rând.În aprilie partidul comunist a inițiat o discuție pe această temă care a decepționat profund, dar a și trezit speranțe. **Critica** venea de la tovarășii sovietici de la Moscova, ceea ce părea o garanție suficientă a iminenței unor transformări. În timpul discuțiilor s-a cerut o abordare la fel de critică și a propriului trecut. În mod logic a fost pusă întrebarea, ce s-a întâmplat cu procesele politice din Cehoslovacia și mai ales cine poartă răspunderea lor.Conducerea partidului a fost obligată să promită o schimbare în economie, administrația de stat și justiție.

În acea vreme însă **discuții despre unele transformări necesare** începuseră să aibă loc și în afara partidului comunist. S-au activizat organizațiile de sindicat și de tineret, iar liderii partidelor necomuniste au început să se gândească să participe administrarea statului. La sfârșitul lui aprilie a avut loc **congresul Uniunii Scriitorilor** unde au fost rostite o serie de alocuțiuni care cereau libertatea creației și

democratizarea totală a societății. Acest moment a însemnat spulberarea iluziilor conducerii de partid privind posibilele transformări. La începutul lui mai au fost declarate închise discuțiile privind cel de-al XX congres. Concluziile lor erau însă departe de a fi democrate. La conferința P.C.C. din luna iunie au fost adoptate o serie de decizii privind lichidarea birocrației, schimbarea modului de conducere a economiei și eliminarea obstacolelor din calea dezvoltării activității în întreprinderi și la nivelele cele de mai jos ale administrației de stat; în toate cazurile însă a fost vorba doar de modificări cosmetice ale vechiului sistem. Astfel, în loc *de pedepsirea crimelor*, a început să se discute *despre eliminarea greșelilor*.

Evoluția evenimentelor din **Polonia,** unde în iulie au avut loc mișcări puternice muncitorești la Poznań, urmate de reabilitarea unei mari părți din victimele proceselor politice și mai ales în **Ungaria,** unde critica stalinismului s-a transformat în toamnă într-o revoluție anticomunistă, a oferit staliniștilor cehoslovaci ocazia de a trece la contraofensivă Ei au fost printre primii care au impus intervenția militară împotriva Ungariei, oferind chiar unități armate cehoslovace. Totodată, au efectuat o **epurare** în propriilor lor rânduri. Iar atunci când a apărut șansa de a slăbi oarecum dependența de Moscova, liderii comuniști cehoslovaci s-au străduit să se atașeze și mai mult de ea.

Relaxarea de scurtă durată din 1956 a fost urmată de eforturi repetate de exercitare a unui control constant asupra culturii și ideologiei. Conducerea de la Kremlin a atribuit eticheta de revizionism mai ales comuniștilor iugoslavi conduși de mareșalul Iosif Broz Tito care și-a menținut propria sa politică externă până în 1955, când *„câinele sîngeros Tito"* a fost acceptat de Moscova. **Revizionismul** a devenit principalul inamic atât pe plan intern, cât și internațional. Treptat au fost considerate revizioniste și încercările de intervenție în conducerea centralizată a economiei care la început păreau singurele măsuri dintre cele decretate în 1956 care aveau șansa de a fie aplicate. După moartea lui A.Zápotocký la sfârșitul anului 1957, centralizarea din nou a puterii s-a manifestat prin alegerea lui **Antonín Novotný,** primul secretar al partidului comunist în funcția de președinte. În felul acesta, cele mai înalte funcții în ierarhia de partid și de stat au fost concentrate într-o singură mână. Evoluția spre centralism a fost confirmată și de noua constituție socialistă, adoptată în 1960, care în principiu a lichidat elementele existente până atunci ale autonomiei slovace. Tot atunci a fost modificată și denumirea oficială a statului

în **Republica Socialistă Cehoslovacă (R.S.C.).** În felul acesta, Novotný a vrut să exprime în mod formal că societatea socialistă mult dorită a fost creată definitiv în vremea sa.

Impresia că putea fi păstrat în continuare un control central al evoluției societății avea să cunoască curând o fisură în domeniul **economiei.** Al treilea plan cincinal (1961-1965) s-a prăbușit practic în al doilea an de existență. Deși conducerea căuta o nouă explicație, mai ales în factorii externi (mobilizarea parțială a forțelor armate legat de criza de la Berlin și din Caraibe), devenea tot mai clar că în viitor conducerea economiei va trebui modificată în mod esențial. Astfel, în 1963 au fost ridicate barierele ideologice și au fost admise discuțiile până nu de mult interzise despre rolul pieței în socialism. Principiile noi de conducere rezultate din aceste discuții au fost aprobate în anul următor. Baza lor a constituit-o convingerea că funcționarea pieței poate fi îmbinată cu planificarea socialistă. Economiștii conduși de Ota Šik au reușit să obțină sprijinul lui A.Novotný pentru proiectul lor și astfel în 1956 au put trece la realizarea lui. Intervenția cea mai radicală în sistemul economiei noastre din 1948 era iminentă. In 1967 a intrat în criză reforma care demarase, dar rezultatele ei nu erau atît de rapide pe cât își închipuia conducerea politică. Reacția ei a fost identică cu cea din situațiile anterioare. Au fost reluate intervențiile administrative în economie și s-a manifestat tendința de revenire la procedeele vechi.

II/2 Siguranța unei zile obișnuite

Faptul că până la sfârșitul anilor '60 în Cehoslovacia postbelică nu s-au realizat nici una dintre marile transformări anunțate și nici o îmbunătățire de principiu promisă nu a însemnat că viața locuitorilor ei nu s-a schimbat. În primul rând, viața a devenit mai sigură. După lichidarea, de multe ori fizică, a adversarilor politici și membrilor grupurilor sociale care li se păreau guvernanților periculoși sau greu de condus, valul de teroare revoluționară s-a stins. Numărul *verdictelor* pronunțate, conform paragrafelor din capitolul 1 al părții speciale a codului penal a fost mare și în anii '60 (circa 2500 anual), dar represaliile și-au pierdut caracterul irațional de la început. Cehoslovacia a rămas în continuare **un stat polițienesc**, dar la sfârșitul anilor 50 cetățeanul simplu care nu „se amesteca în politică" putea fi sigur că nu va fi scos în toiul nopții din pat și trimis în necunoscut.

În general, oamenii au început să trăiască mai bine. Din 1953 **consumul personal** al populației a crescut. Consumul de alimente pe

cap de locuitor a depășit nivelul antebelic, înregistrînd o curbă ascendentă până în anii '60. După restructurarea de la sfârșitul anilor '50, asigurările sociale și de boală au fost dintre cele mai complexe din Europa. Calitatea serviciilor în sănătate a rămas într-adevăr scăzută, dar era la fel pentru toată lumea. O trăsătură specifică este aceea că aproape toți oamenii trăiau la fel. **Aducerea salariilor la același nivel**, criticată aproape permanent, nu a fost niciodată lichidată. Este adevărat că circa un milion de cetățeni cehi trăiau sub pragul sărăciei, dar majoritatea lor erau pensionari care nu erau văzuți și auziți prea des. Uniformizarea veniturilor a fost însoțită de uniformizarea consumului. Sortimentul de mărfuri de pe piață era foarte limitat astfel încât cu excepția unui grup restrâns de privilegiați care puteau să-și facă cumpărăturile în magazinele *Darex* și mai târziu la *Tuzex* (magazine aprovizionate cu mărfuri străine unde se plătea mai ales cu bonuri), toți se îmbrăcau și se încălțau aproape la fel. Lipsa disperată **de valori interne** a societății a creat diferite fenomene patologice, ca de pildă, rata mare a divorțurilor, pierderea capacității de a face distincție între munca cinstită și furt, pierderea simțului pentru valorile culturale, materiale și spirituale, filozofia de viață de consum foarte răspândită de care își dădeau seama tot mai mulți oameni.

Regimul a înlocuit viața cotidiană cenușie a cetățenilor cu sărbători regulate și cu cele mai diferite aniversări. Defilările de 1 mai, parăzile militare și serbările folclorice au atras întotdeauna mulțimi de oameni care se pare că într-adevăr se distrau. De un mare succes s-au bucurat acțiunile sportive grandioase în frunte cu spartachiadele care începând din 1955 au fost organizate din cinci în cinci ani. Numărul terenurilor sportive a scăzut în loc să crească, dar în schimb s-a acordat mare atenție reprezentațiilor de stat.

Deosebirile privind veniturile depindeau mai ales de numărul membrilor de familie activi economic. În felul acesta, a **crescut gradul de ocupare a forței de muncă a femeilor.** Dar socialismul nu le-a garantat drepturile promise. Salariilor lor erau mai mici decât ale bărbaților din aceeași categorie profesională și având în vedere nivelul scăzut al serviciilor și deficiențele permanente de aprovizionare, ele aveau timp puțin, ceea ce influența negativ familia și creșterea copiilor.

Creșterea economiilor cetățenilor în anii '60 a început să le permită să-și cumpere mărfuri de consum de lungă durată. Stilul de viață s-a schimbat. A venit perioada zilelor de sâmbătă și duminică petrecute la vilele construite și bine întreținute. După greșelile politicii

comuniste s-a instaurat o perioadă caracterizată prin **lipsa de interes evidentă a populației față de treburile publice.**

Începând din anii '60, a început să se îmbunătățească și gradul de informare a cetățenilor cehoslovaci despre situația din occident. Deși emițătoarele din străinătate continuau să fie bruiate, a crescut numărul celor ce călătoreau în țările capitaliste. În 1965 au plecat în occident circa 168 000 de cetățeni cehi, iar în 1967 numărul a ajuns la 300 000. Cehoslovacia a început să iasă treptat din izolarea ei, ceea ce a influențat viața cotidiană. S-a schimbat mai ales **stilul de viață al tineretului.** Încă de la sfîrșitul anilor '50 în Cehoslovacia a intrat rock and rollul care din parcuri a intrat în cluburile aflate în cartierele mărginașe ale marilor orașe. În anii '60 influența muzicii occidentale s-a manifestat mai puternic. Au apărut primele formații de big-beat pe care uneori le mai ascultăm și azi pe benzile de magnetofon. Părul lung, blugii și sonoritățile instrumentelor muzicale prevesteau că tineretul începea să se îndepărteze de idealul de a fi simpli funcționari ai Uniunii Tineretului.

De asemenea, o parte importantă din **lumea artistică cehă** s-a îndepărtat de idealurile rigide ale realismului socialist. În mod nedeclarat a început să fie aplicată lozinca congresului scriitorilor din 1956: *„Scriitorii, conștiința poporului"*. Prozatori, precum M.Kundera, J.Škvorecký, B.Hrabal sau D.Tatarka au dat glas în operele lor unor sentimente pe care guvernanții nu le vedeau sau simulau că nu le văd.În aceeași direcție s-au dezvoltat arta dramatică (V.Havel, I.Vyskočil, J.Topol) și filmul, al cărui nou val (M.Forman, I.Passer, J.Němec, V.Jasný ș.a.) a devenit o noțiune de faimă mondială. Noua artă a zdruncinat puternic certitudinile neclintite până nu demult ale vieții cotidiene din Cehoslovacia, pregătind terenul pentru revenirea cetățenilor la politică. Dar această revenire nu s-a produs pe baza directivelor pregătite de conducerea partidului comunist de până atunci.

III. CEHOSLOVACIA ȘI DOCTRINA LUI BREJNEV

III/1 Încercarea de reformă a socialismului în Cehoslovacia din anul 1968

În 1968 în Cehoslovacia a avut loc o încercare remarcabilă de introducere a unei noi dimensiuni umane în experimentul socialist care

continua să fie aplicat în toate sferele sociale. La început, concepția de „*socialism cu față umană*" s-a bazat pe trezirea la luciditate în legătură cu rezultatele nefericite ale „edificării cu succes a societății socialiste". Agricultura colectivizată a adâncit deficitul de alimente al țării, produsele industriale și-au pierdut competivitatea pe pieţele străine, eficiența scăzută a producției a creat impresia unei lipse cronice de forță de muncă. Economia cehoslovacă condusă prin directive și abuzată politic a ajutat la construirea unei baze industrale în țările rămase în urmă din blocul răsăritean, ceea ce a contribuit la lichidarea pieţelor de desfacere corespunzătoare.Industria din țările cehe a folosit aproape toate reminiscențele din perioada monarhiei austro-ungare și a primei republici, iar o bază industrială modernă propriu-zisă a fost creată în Slovacia. Deși despre necesitatea unei **reforme economice** radicale se discutase încă din 1964, ea a început să fie introdusă abia trei ani mai târziu. De aceea, intervențiile necompetente și poziția conservatoare a lui A.Novotný și ale altor lideri de partid au fost combătute încă de la început de un grup de economiști reformatori condus de O.Šik. Dezvoltarea economică și socială a Slovaciei l-a determinat pe șeful liderilor comuniști slovaci să revendice acordarea unui grad sporit de indepedență politică și culturală. Și, în sfârșit (dar nu în ultimul rând), valul reînnoit de critică a stalinismului de la congresul al XXII al PCSS a determinat straturi largi ale intelectualității cehoslovace să susțină avantajele lărgirii libertății activității de cercetare și creație.

Prin urmare, „**procesul de renaștere**" din P.C.C. și din societate a început înainte de ianuarie 1968. De aceea, este de preferat să evităm noțiunea de „*Primăvara de la Praga*" care pe de o parte reduce în timp încercarea de reformă cehoslovacă, iar pe de altă parte crează confuzia cu numele cunoscutului festival de muzică. Încă de la începutul lui iunie 1967 la al V-lea congres al Uniunii Tineretului Cehoslovac s-au auzit voci care au sprijinit pluralitatea organizațiilor de tineret, iar la al IV-lea congres al scriitorilor cehoslovaci de la sfârșitul lunii a fost negat în mod deschis dreptul moral al P.C.C. de a-și asuma un rol conducător în societate, au fost criticate sarcinile lui din anii '50 și s-a subliniat nevoia de autonomie în cultură. La sfârșitul lui octombrie 1967 C.C. al P.C.C. a criticat aspru incapacitatea organizațiilor sale de de a rezolva problemele societății. Unii membrii ai C.C. al P.C.C. au raportat această critică concret la persoana lui A.Novotný. Neliniștea din societate a crescut simțitor în urma „**evenimentelor de la Strahov**"

când căderile repetate de energie electrică i-au determinat pe studenții de la căminele din Strahov să organizeze o demonstrație spontană, menită a atrage atenția opiniei publice asupra condițiilor lor proaste de a locui și studia. Studenții care demonstrau pașnic au fost atacați brutal de membrii Siguranței publice în strada Nerudova, iar valul de tulburări studențești și mitinguri de la Praga s-au transmis și în alte centre universitare.

La ședința plenară a C.C. a P.C.C. **de la începutul lui ianuarie 1968** A.Novotný a fost destituit din funcția de prim secretar, fiind obligat să se limiteze la funcția lipsită de importanță de președinte al țării. În fruntea partidului a fost numit Alexander Dubček. La început, Dubček a căutat sprijin în oamenii pe care îi considera devotați, dar aceștia l-au dezamăgit profund (G.Husák și V.Bil´ak). Pe de altă parte însă, odată cu îndepărtarea persoanelor legate de fosta conducere, el a descoperit o armă eficientă în opinia publică și mai ales în colaborarea cu mijloacele de comunicare. Prin comportamentul său deschis și neoficial Dubček și-a câștigat repede o foarte mare popularitate. Societatea i-a trecut cu vederea lipsa unei concepții politice, dar în schimb conducerea de la Moscova în frunte cu Leonid Brejnev a fost deranjată în mod evident. Urmând exemplul lui Dubček, mulți funcționari de partid și de stat au început să vadă în activitatea lor vibrațiile „unei misiuni superioare". Mulți dintre ei, chiar dacă nu intenționau să schimbe ceva în mod fundamental, doreau să gestioneze problemele publice mai bine decât până atunci. Ei nu vroiau să renunțe la conducerea planificată a economiei naționale, dar erau deranjați de productivitatea redusă și mai ales de irosirea excesivă a mijloacelor și așa destul de limitate. În rest, nici majoritatea populației nu dorea o schimbare a ordinei economice și sociale. **Comuniștii reformatori** nu se gândeau de loc la introducerea pluralismului politic (cuvântarea lui A. Dubček la plenara din lunamai a C.C. al P.C.C.). Chiar Josef Smrkovský, un om cu imaginea de politician popular nu a vorbit despre instaurarea unei democrații clasice, ci despre democratizarea vieții publice și de partid. În mod similar un teoretician al transformărilor de sistem, cum a fost Zdeněk Mlynář, s-a opus refacerii partidului social-democrat. De o neînțelegere totală a situației a dat dovadă Vladimír Koucký care înainte de a pleca la ședința consultativă a partidelor comuniste și muncitorești de la Budapesta de la sfârșitul lui februarie și începutul lui martie 1968 a declarat:

„.....La plenara din ianuarie Novotný a prevăzut tot ce se va întâmpla, dacă îl vom da jos și acum ce se întâmplă ? Nu se întâmplă nimic!"

În cursul lunii martie spiritul reformei a pătruns la conferințele județene ale P.C.C. și în organizațiile de sindicat. Antonín Novotný și-a dat demisia din funcția de președinte și la 30 martie a fost ales ca succesor al său **Ludvík Svoboda**. Noul președinte a numit imediat un nou guvern în frunte cu **Oldřich Černík**, iar **Josef Smrkovský** a fost numit președinte al Adunării Naționale. Noul guvern și parlamentul (alegerile în organele reprezentative au fost amânate) au început să lucreze pentru pregătirea sistemului federativ de stat. La începutul lui aprilie comitetul central a adoptat *Programul de acțiune* al P.C.C., iar la ședința plenară de la sfârșitul lui mai a dat undă verde modelului de piață, lipsindu-l de posibilitatea de a interveni direct în economia națională. În această perioadă conducerea de partid a trebuit să facă față **atacurilor „partidelor frățești"** din țările Tratatului de la Varșovia îndreptate împotriva procesului de democratizare din Cehoslovacia și anume prin sublinierea repetată a propriei lor hotărîri de a împiedica transformarea sistemului social. Treptat au început să apară manifestări izolate de dezacord cu reforma socialismului (demonstrația din iunie a milițiilor populare, chemarea mascată a 99 de angajați de la uzinele Pragovka de a manifesta contra intervenției U.R.S.S., cuvântarea lui V.Bil´ak la forumul partidului). Exercițiile trupelor de stat major ale țărilor membre ale Tratatului de la Varșovia pe teritoriul Cehoslovaciei au provocat o nervozitate pe care comandamentul sovietic a folosit-o în mod perfect pentru pregătirea invaziei armate.

„Trebuie să rămânem realiști. Chiar se afirmă – sperăm că în mod justificat – că aceasta este una dintre trăsăturile caracteristice ale temperamanetului nostru național. Realismul ne sfătuiește să reflectăm cu multă grijă la toate condițiile existente în jurul nostru. În situația dată această reflecție ne conduce în mod indiscutabil la concluzia că Cehoslovacia ancorată între statele socialiste a obținut pentru prima oară în istoria ei o asigurare a granițelor și existenței sale statal, așa cum nu a cunoscut până acum istoria noastră. Astăzi este imposibil să se mai repete Münchenul, să se mai repete 15 martie 1939".

(Din interviul acordat de directorul Institutului pentru politică și economie internațională Antonín Šnejdárek cotidianului *Večerní Praha*, 2 aprilie 1968).

Temerile neostaliniștilor din conducerea de partid din U.R.S.S., Polonia, Ungaria, Bulgaria și RDG că procesul reformator din Cehoslovacia va scăpa de sub controlul Partidului Comunist Cehoslovac nu s-au adeverit. După **plenara din luna mai a C.C. a P.C.C.** au fost cuprinși de elan și cetățenii care până atunci fuseseră sceptici în legătura cu posibila renaștere a întregii societăți. În întreprinderi s-au format în mod spontan consilii de oameni ai muncii (conduse de *Federația plutoanelor de locomotive*), asociațiile *Junák* și *Sokol* și-a realuat activitatea, au reapărut în public uniformele legionarilor și aviatorilor occidentali, au fost înființate noi organizații (*Uniunea cercetătorilor științifici*), s-au activat biserica și organizațiile de cult. Germenul democrației pluraliste au devenit *Clubul persoanelor apartinice angajate* (KAN) și *Clubul 231* care îi reunea pe foștii deținuți politici ai regimului comunist (la sfârșitul lui iunie adunarea națională a aprobat legea privind reabilitarea lor juridică). Cenzura a fost practic paralizată și a crescut numărul de articole din ziare care demascau crimele P.C.C. asupra populației. Unele persoane încărcate de povara trecutului nu au rezistat psihic și s-au sinucis. La 27 iunie 1968 (în preziua conferințelor județene ale P.C.C.) unele ziare au tipărit „*Declarația în 2000 de cuvinte*" care sugera în mod clar că procesul de reformă trebuie să continue fără a ține seama de Partidul Comunist Cehoslovac, iar la nevoie chiar împotriva intereselor lui.

În această perioadă **campania plină de ură** dezlănțuită mai ales de presa sovietică, democrat germană și bulgară împotriva drumului Cehoslovaciei spre democratizare a atins apogeul. La mijlocul lui iulie a fost convocată la Varșovia consfătuirea reprezentanților U.R.S.S., RDG,Bulgariei, Poloniei și Ungariei unde a fost formulat principiul fundamental al **doctrinei lui Brejnev**, adică obligația partidelor comuniste de a apăra socialismul și poziția internațională a comunității socialiste. Din această obligație decurgea dreptul de a interveni cu forța în chestiunile interne ale statelor socialiste. C.C. al P.C.C. a adoptat un punct de vedere care respingea *scrisoarea comună a celor cinci partide* participante la întâlnirea de la Varșovia. La sfârșitul lui iulie și începutul lui august membrii biroului politic al C.C. al U.R.S.S. și conducerea C.C. al P.C.C. s-au întâlnit la Čierná nad Tisou. Presiunea deschisă și grosolană a reprezentanților sovietici a dat greș, la fel ca și întâlnirea din 3 august de la Bratislava unde conducerea sovietică a chemat în ajutor aliații săi din tratatul de la Varșovia. Întâlnirile lui Dubček cu Walter Ulbricht și Janoș Kadar (liderii de partid din RDG

și Ungaria) de la Karlovy Vary și Komarno nu au avut succesul scontat. Conducerea cehoslovacă nu a tras însă din această atitudine concluzia logică că Tratatul de la Varșovia se pregătea pentru o **intervenție armată.** Opinia publică era liniștită de manifestările de solidaritate internațională (printre altele și din Polonia), de încheierea tratatelor interstatale cu Bulgaria și Ungaria și mai ales de vizitele din Iugoslavia (Iosif Broz Tito) și România (Nicolae Ceaușescu). Se aflau în curs de pregătire vizita în Cehoslovacia a secretarului general al ONU U Thant, alegerile libere, congresul al XIV-lea al P.C.C., congresul de constituire a social-democrației...

La 20 august au început dezbaterile la nivel de conducere a C.C. al P.C.C. V.Bil´ak, E.Rigo, A.Kapek, J.Piller și A.Indra au încercat să folosească situația pentru a schimba cursul politic deoarece erau în mod sigur informați despre **invazia trupelor pactului de la Varșovia** (cu excepția României) care de fapt a început în aceeași zi, la o oră înaintată a după amiezii. A doua zi (21 august 1968) pe teritoriul Cehoslovaciei se aflau cca 750 000 de soldați străini și 6000 de tancuri. Reprezentanții Partidului Comunist Cehoslovac și ai statului (A. Dubček, O.Černík, J.Smrkovský, F.Kriegel, B.Šimon, J.Špaček) au fost transportați pe teritoriul sovietic. Deși nu se punea în discuție o confruntare armată, **rezistența spontană** față de ocupația conducerii sovietice a surprins. Manifestațiile, grevele, emisiunile de radio și alte acțiuni nu au mai prididit. Au apărut o mulțime de tipărituri, afișe și panouri care își exprimau sprijinul față de conducerea statului. A eșuat și încercarea de constituire a unui *„guvern muncitoresc-țărănesc"* colaboraționist, printre altele și datorită faptului că în noaptea de 20 spre 21 august conducerea C.C. al PC al Uniunii Sovietice a anunțat o fracțiune colaboraționistă și a comunicat public că invazia avusese loc fără știința reprezentanților cehoslovaci legitimi, încălcând toate normele dreptului internațional. O dovadă tristă în acest sens au fost și zecile de victime din rândul populației civile.

Deși luată prin surprindere, lumea democratică a condamnat fără echivoc invazia din Cehoslovacia. Această atitudine s-a limitat însă doar la **manifestări de solidaritate** ineficiente, deși bine intenționate. Prin urmare, se poate presupune că în principiu a fost considerată binevenită știrea privind **începerea negocierilor sovieto-cehoslovace** de la Moscova la 23 august 1968. Delegația cehoslovacă era relativ bine informată despre situația de acasă, aflase și despre *congresul extraordinar al P.C.C.* (cunoscut sub numele de congresul al XIV-lea,

după care a fost anulat) de la Praga – Vysočany, care solicitase retragerea trupelor străine. Totuși, delegația s-a supus directivei conducerii lui Brejnev și a fost de acord cu prezența nelimitată în timp („provizorie") a trupelor sovietice pe teritoriul Cehoslovaciei. Cu excepția lui **František Kriegel** toți au semnat așa numitul *protocol de la Moscova* și chiar dacă au procedat sub presiune, nici unul nu a pus la îndoială valabilitatea lui. Totodată, Congresul extraordinar al Partidului Comunist din Slovacia care s-a întrunit în pofida ocupației, aderând la început la concluziile congresului de la Vysočany din 28 august, s-a distanțat la propunerea lui G.Husák. Astfel, într-un moment critic al istoriei poporului și statului cehoslovac, comuniștii au jucat unul dintre cele mai triste roluri (după părerea lui A. Dubček de „*administratori ai moștenirii naționale*").

III/2 Prima fază a procesului de normalizare (august 1968 – aprilie 1969)

„Normalizarea" situației din societatea cehoslovacă s-a produs în mai multe etape. În perioada cuprinsă între 27 august 1968 și sfârșitul lui noiembrie 1968 în Cehoslovacia, redevenită stat de drept și suveran au apărut **factori politici noi.** În primul rând, un rol important au avut trupele de ocupație ale Pactului de la Varșovia, chiar dacă până la sfârșitul anului 1968 majoritatea lor (cu excepția celor sovietice) au părăsit teritoriul R.S.C.S. Armata sovietică a rămas puterea cea mai mare care a avut o influență hotărâtoare asupra politicii interne a Partidului Comunist Cehoslovac în situația în care trupele armate ale R.S.F.C. nu se aflau sub controlul statului și al P.C.C. La **amestecul grosolan** în evoluția societății cehoslovace a contribuit în mod deosebit și ambasada U.R.S.S., mai ales trupele aflate în legătură cu serviciul sovietic de spionaj. De acesta a fost legată și crearea unor comandamente militare în orașele de garnizoană ale forțelor armate sovietice amplasate „provizoriu" în Cehoslovacia. Alte structuri ale administrației de ocupație s-au implicat în campania de deziformare împotriva politicii reformelor. În special pe teritoriul fostei R.D.G. și ulterior chiar pe teritoriul R.S.C. a fost editată publicația „*Zprávy*" (Vești) care ataca în mod sistematic reprezentanții acestei politici (A. Dubček, J.Smrkovský, J.Pavel). În același spirit ca „*Zprávy*" a activat luni de zile (tot de pe teritoriul RDG) stația de radio „*Vltava*".

În această nouă situație care dovedea că majoritatea membrilor Partidului Comunist Cehoslovac și cea mai mare parte a societății

cehoslovace nu intenționau să cedeze imediat presiunii puterii, conducerea sovietică a elaborat o **nouă tactică**. În poziția de împuterniciți și controlori au fost aleși membrii de frunte ai biroului politic al C.C. al P.C.U.S., cu observația că Brejnevnu admitea ca această funcție să fie încredințată unor oameni care aveau legături de orice fel cu Cehoslovacia, respectiv cu liderii procesului de reformă. Un rol special a avut membrul biroului politic Vasili Kuznețov, dar și Nikolai Podgornyi, președintele Sovietului Suprem al U.R.S.S., Mihail Suslov, principalul ideolog sovietic, au exercitat presiuni asupra conducerii cehoslovace până la sfârșitul anului 1970. Presiunea sovetică a acționat în mai multe direcții. Ea a fost motivată nu numai de propria sa imagine legată de modul cum trebuia să arate situația din RSC, dar și de factori internaționali, inclusiv de acțiunea unor „normalizatori" din țară (A.Indra, V.Bil´ak, D.Kolder, O.Švestka, J.Fojtík, J.Lenárt). Primul ministru O.Černík în lucrarea sa pentru *Comisia guvernului RSCF privind analiza evenimentelor din perioada 1967-1970* a menționat că încă din toamna lui 1968 cei mai mulți reprezentanți ai „procesului de renaștere" erau convinși că vor reuși să păstreze rezultatele pozitive ale evoluției de până atunci. Până la sfârșitul anului 1968 societatea cehoslovacă s-a manifestat în cea mai mare parte în mod unitar. În relația cu U.R.S.S., dar și cu democrațiile occidentale au crescut deziluziile justificate ale poporului. Ca de atâtea ori în istoria țării a fost adoptat din nou punctul de vedere că altcineva este răspunzător de eșecul național. Astfel a re*apărut într-o nouă formă Sindromul de la München*.

Emisiunile stației de radio *Vltava* și ziarul *Zprávy* care la început au avut o activitate restrânsă aveau să găsească foarte curând ecou în rândul conducerii unei părți din Partidul Comunist Cehoslovac care a înțeles că ocupația sovietică nu era un proces de scurtă durată, iar conducătorii de partid nu erau capabili să influențeze acest proces. Până la sfârșitul lunii noiembrie 1968 s-a constituit **fracțiunea probrejneviană** din conducerea P.C.C. care și-a început ascensiunea la putere. În acest sens, un rol important a avut șeful rezident al serviciului de spionaj sovietic Viliam Šalgovič, din a cărui inițiativă a început să fie pregătită schema de *„epurare a societății"*. Curând avea să se arate că reprezentanții conducerii sovietice nu intenționau să respecte nici angajamentele asumate de U.R.S.S. și R.S.F.C. pe baza protocoalelor de la Moscova, dar în schimb se discuta permanent despre ședera de scurtă durată a trupelor sovietice. Datorită acestei

abordări diferențiate, în C.C. al P.C.C. și guvernul cehoslovac s-au creat o serie de fracțiuni. În cadrul luptei de retragere conducerea P.C.C. a sacrificat unii politicieni care se bucurau de încrederea opiniei publice. Astfel, mai întâi a trebuit să plece F.Kriegel, urmat curând de V.Prchlík. A crescut și presiunea asupra aparatului puterii, mai ales asupra ministerelor apărării, internelor și justiției. Chiar dacă la început a fost vorba despre o presiune mai degrabă teoretică întrucât puțini erau cei dispuși să execute ordinele sovietice și în aceste structuri au apărut *„nuclee sănătoase"* care ulterior au trecut la epurarea întregii societăți, conform dispozițiilor normalizatorilor.

În această situație s-a reușit menținerea în continuare a poziției reprezentanților reformatori ai statului, deși pentru normalizarea situației se exprimase însuși președintele țării L.Svoboda care pentru un timp a fost simbolul modificărilor sociale dorite. În primele luni după ocupație forța opiniei publice a reprimat toate încercările de modificare a cursului refromei. La sfârșitul lui octombrie 1968 s-a reușit chiar o consolidare aparentă a poziției comuniștilor reformatori. A fost adoptată *legea federației cehoslovace* și pentru prima oară în istorie s-a decretat egalitatea în drepturi a țărilor cehe și Slovaciei. Legea a intrat în vigoare la începutul lui 1969, dar în condiții deja complet diferite. Un alt succes al forțelor reformatoare l-a constituit întărirea rolului mișcării sindicale care a pregătit congresul sindicatelor din toată țara pentru a sprijini conducerea P.C.C. în lupta ei contra presiunii sovietice.

Această victorie parțială nu a ținut însă cont de sentimentele crescute de **oboseală și deziluzie** provocate de înghețarea în principiu a tuturor reformelor în economie și politică. Rezultatul acestui fenomen a fost dezvoltarea **emigrației**, din care potrivit unui raport prezentat de Siguranța de stat Comitetului Central al P.C.C. la sfârșitul lui 1969, 70% erau persoane de până la 35 de ani și 38% tineri cu pregătire superioară și medie. **În noiembrie 1968** a avut loc ședința C.C. al P.C.C. unde datorită amenințărilor sovietice la adresa conducerii cehoslovace au început să se manifeste forțele probrejnievene. Ele au reușit să se impună net și în cadrul *biroului pentru coordonarea activității de partid în țările cehe*. În consecință, J.Smrkovský a fost nevoit să se retragă din funcția de președinte al adunării federale.

La sfârșitul lui noiembrie și începutul lui decembrie 1968, conducerea sovietică a ajuns la concluzia că în societatea cehoslovacă tendințele reformatoare se manifestau prea lent. La ședințele din luna

decembrie de la Kiev a avut loc o **confruntare aspră** cu delegația cehoslovacă deoarece Brejnev solicitase epurări drastice în P.C.C. și în toată societatea, sublinind posibilitatea de a recurge din nou la forță, dacă în R.S.F.C. nu s-ar fi produs o apropiere de linia sovietică. În legătură cu acest fenomen **grupările staliniste** din societatea cehoslovacă s-au mobilizat. La întâlnirile liderilor acestor grupări care au avut loc la Lucerna în Praga, la hotelul Tichý și în alte părți au început să apară solicitări de represalii mai energice față de comuniștii reformatori. În mod similar s-au format structuri de stânga în *Academia socialistă*. Din rândul intelectualilor comuniști care nu doreau procesul reformator a apărut *Levá fronta*. Pe de altă parte, s-a menținut rezistența față de ocupație în cadrul mișcării studențești și sindicale, s-au unificat punctele de vedere ale celor mai diferite componente ale frontului cultural și s-au produs unele acțiuni de protest împotriva ocupației sovietice. Valul de proteste și rezistență al cehilor și slovacilor a culminat odată cu autoincendierea lui **Jan Palach și Jan Zajíc**, o faptă de neimaginat în Europa de atunci care a șocat opinia publică din întreaga lume. Discuțiile de mai târziu ale comisiei de apărare și siguranță a Adunării generale din primăvara lui 1969 au arătat că regimul colaboraționist aflat la putere era incapabil să înțeleagă dimensiunea morală a faptei celor doi studenți.

Lupta în defensivă s-a desfășurat și în **sectorul economic**, unde încă de la începutul anului 1969 au reapărut tendințele de conducere centralizată a economiei naționale, interzicere a activităților comerciale, întărire a monopolului valutar al statului și alte forme de intervenție a puterii în economie. Scopul insistenței sovieticilor și reprezentanților Germaniei Democrate privind o implicare mai mare a economiei cehoslovace în sistemul țărilor C.A.E.R. era acela ca economia cehoslovacă să plătească din nou prețul integrării economice socialiste. Deși o serie de economiști și specialiști în acest domeniu au atras atenția asupra acestui fapt, devenea tot mai clar că liderii reformatori pierdeau teren. Înfrângerea lor decisivă avea să se producă în „săptămâna hocheiului" din martie 1969, când victoria echipei R.S.F.C. asupra echipei U.R.S.S. la campionatul mondial de hochei pe gheață de la Stockholm a provocat manifestări de bucurie care la Praga au dobândit o conotație politică, transformându-se în demonstrații spontane de nemulțumire față de ocupația țării. Structurile colaboraționiste din cadrul securității au folosit aceste manifestații ale populației, inscenând un atac asupra biroului

companiei Aeroflot de la Praga și asupra altor obiective. Imediat, garnizoanele sovietice au intrat în alertă, iar o serie de reprezentanți cehoslovaci au fost amenințați că sovieticii nu vor ezita să folosească din nou forța dacă acțiunile antisovietice vor continua. Încercările de convingere ale președintelui L.Svoboda, ale primului secretar al C.C. al P.C.C. A.Dubček și altor politicieni nu au fost încununate de succes. Deziluzia oamenilor a atins asemenea limite încât nu mai putea fi oprită decât într-un singur fel: **prin represiune.**

III/3. Începerea activității normalizatorilor și epurarea politică (aprilie 1969 – toamna 1969)

Pe baza informațiilor despre evenimentele din „săptămâna hocheiului" L.Brejnev a hotărât lichidarea reformiștilor din P.C.C., guvern, parlament, Frontul național, armată și securitate. Alegerea de către sovietici a noului lider de partid și implicit de stat nu s-a oprit însă asupra lui V.Bil´ák (care se aștepta la această numire). A fost preferat Gustav Husák, unul dintre politicienii slovaci importanți care după arestarea sa în anii '50 căpătase aureola de patriot și comunist pur. După eliberera lui în 1960 pe baza hotărârii președintelui Novotný, a urmat o carieră politică care a culminat cu implicarea în procesul de reformare din 1968. Ambițiosul G.Husák a căzut însă pradă angrenajului puterii. La începutul lui 1969 el a înțeles că reforma era terminată, la fel ca și protagoniștii ei. Deși se pregătise să lupte în defensivă, curând a capitulat în fața presiunii sovieticilor și a membrilor pro-sovietici din conducerea P.C.C.

Plenara din aprilie a C.C. a P.C.C. din 1969 a hotărât revocarea lui A.Dubček care a fost exclus din P.C.C., la fel ca și alți zeci de membri ai comitetului central. A urmat **epurarea** din întreaga societate cehoslovacă care s-a produs în mai multe valuri și s-a încheiat în primăvara lui 1971. Din P.C.C. au fost eliminate aproape 30 000 de persoane, cărora li s-a interzis să-și exercite activitatea, din structurile de comandă ale armatei – 17%, iar din Securitatea de stat aproape o treime din ofițerii adepți ai reformei. Datorită epurărilor din academia de științe, din instituțiile ei, din universități, instituții de cultură și mass media s-a produs o stagnare a științei și culturii cehoslovace. În perioada următoare, G.Husák a reușit să impună doar un singur plan și anume a împiedicat organizarea de procese politice în masă. Dar adversarii normalizării (grupul P.Uhl, generalul V.Prchlík) au fost

arestați încă din octombrie 1969, iar procesele lor s-aau judecat loc doi ani mai târziu.

Baza **programului de normalizare** a devenit analiza prezentată la consfătuirea secretarilor generali ai P.C.C. în toamna lui 1970. Cele 1500 de pagini ale acestui document intrat în istorie sub numele de *„Învățături din evoluția crizei din partid și societate de la congresul al XIII-lea al P.C.C."* au fost dedicate justificării ideologice a invaziei sovietice și normalizării care a urmat. Documentul a prezentat acțiunea sovietică ca un *„ajutor frățesc și internațional"*, iar evenimentele care au avut loc în Cehoslovacia în anii 1968-1969 ca o *„contrarevoluție"*. Cu toate acestea, la sfâșitul lui iulie și începutul lui august 1969 în RSFC a sosit o delegație de „consolidare" condusă de șeful C.C. al P.C.S. V.Grișin care a transmis lui Husák că Brejnev este neliniștit de modul cum se desfășoară normalizarea în R.S.F.C. Evenimentele legate de **prima aniversare a ocupației sovietice** au dovedit poziția reală a majorității locuitorilor din R.S.F.C. Intervenția trupelor Securității de stat, Č.S.L.A. și Milițiilor populare au provocat victime, zeci de răniți și pagube materiale uriașe, iar până la urmă chiar și armata cehoslovacă a fost mobilizată împotriva poporului. Dându-și seama că metoda pacifistă a lui Husák nu conduce la rezultate rapide, conducerea U.R.S.S. a impus utilizarea unor metode mai dure. Astfel, normalizarea a intrat în cea de-a treia fază a ei.

Vizita unei delegații de partid și guvernamentale cehoslovace în U.R.S.S. în luna octombrie 1969 s-a desfășurat din nou în spiritul dictaturii de la Moscova. Sovieticii au nominalizat alte personalități care trebuiau să părească cât mai repede scena politică și au hotărât excluderea din P.C.C. a comuniștilor care emigraseră. Ultimul centru al rezistenței antisovietice din P.C.C. condus de organizația de partid din Praga a fost lichidată prin numirea lui Antonín Kapka, ceea ce a dat posibilitate președintelui Svoboda să-și folosească talentul de normalizare. În contextul general al evenimentelor, semnarea la începutul lui mai 1970 la Praga a noului tratat privind ajutorul reciproc și colaborarea între U.R.S.S. și R.S.F.C. a însemnat o recunoaștere mai mare sau mai mică de către țara organizatoare a dependenței ei de vasal. Noul tratat (inclusiv actul adițional secret privind privilegiile contigentului militar sovietic din U.R.S.S.) a constituit în toate privințele o pierdere pentru Cehoslovacia.

Imediat după plecarea lui Brejnev a început un nou val de epurări, au fost înființate noi organizații (de exemplu Uniunea socialistă a tineretului), s-au constituit noi echipe de conducere a uniunilor de creație. Sistemul de normalizare a fost însă amenințat numai de „dreapta" societății cehoslovace, dar și de curentele extremiste de stânga. Acestea din urmă au fost afectate de presiunea normalizatorilor, ceea ce a condus la dizolvarea Frontului de stânga (un grup de lucrători culturali marxiști) și la integrarea Uniunii leniniste a tinerilor în Uniunea tineretului sovietic. Alături de foștii politicieni staliniști, în P.C.C. au apărut și succesorii lor din alte generații (J.Varholík, O.Čmolík, A.Himl, J.Poledník ș.a.).

Aproximativ în aceeași perioadă a fost finalizată și directiva care a creat bariere de cadre invincibile. Câteva sute de mii de foști comuniști și adversari din rândul necomuniștilor s-au adăugat zecilor de mii de persoane care se aflau sub un control permanent încă din 1948 (având interdicția de a-și exercita profesia și activitatea publicistică, cu limite de salariu și alte restricții). Siguranța de stat a primit ordin să urmărească un număr mai mare de oameni, astfel încât la ședința comisiei de apărare și siguranță a Parlamentului poporului de la începutul lui 1970 s-a constatat că această organizație și-a dublat efectivele față de anul 1948. În mod simțitor a fost limitată posibilitatea de a călători în Occident care în perioada anterioară dezghețului devenise accesibil cehilor și slovacilor pentru scurt timp. A continuat și campania împotriva părților reformatoare din sânul celorlalte partide politice. Pe baza presiunii externe s-au produs modificări în conducerea Partidului Socialist Cehoslovac, a partidului popular și partidelor slovace. După cum dovedesc documentele conducerii C.C. al P.C.C. din perioada 1969-1972 în multe cazuri organele de putere sovietice au fost solicitate să își exprime punctul de vedere. În multe situații cetățenii erau judecați în funcție de frecvența întâlnirilor cu membrii garnizoanelor sovietice. Conducerea normalizatoare a țării a încercat să birocratizeze excesiv aparatul de stat, să lichideze intelectualii din partid și nemembrii de partid care lucrau în domeniul științei, culturii și artei și a absolutizat puterea **nomenclaturii de partid**.

În consecință, a scăzut puternic nivelul de conducere a statului la toate nivelurile de activitate, începând cu economia și sfârșind cu politica. O altă consecință a fost izolarea tot mai mare a societății cehoslovace de restul lumii, mai ales în domeniul științelor tehnice și sociale, la fel ca și structura evoluției. În urma epurărilor o mare parte

din societate a fost cuprinsă de un sentiment de indiferență crasă. Ultimul aspect care a încheiat tragedia legată de evoluțiile care au avut loc nu numai în P.C.C., dar și în întreaga mișcare comunistă europeană a fost teama de represalii ceea ce a condus la **stagnarea** și degenerarea întregii politici de partid. Numai un număr foarte restrîns de politicieni responsabili au reușit să înțeleagă că normalizarea din Cehoslovacia a însemnat sfârșitul concepției socialiste a evoluției istorice. În 1989, după transformările care au avut loc în Europa de Răsărit și Centrală, cunoscutul politolog american Z.Brzezynski a declarat că anul 1968 a însemnat nu numai victoria tactică a U.R.S.S., dar și biruința strategică a forțelor democrate anticomuniste.

CAPITOLUL XIV

PERIOADA 1970-1993

I.PROBLEME DE CONTINUITATE ŞI DISCONTINUITATE ALE ISTORIEI

Evoluțiile care au avut loc în 1969-1969 au fixat trauma Münchenului în conștiința generațiilor mai vechi, iar celor tinere le-a sugerat în mod clar că vor trebui să-și sacrifice cei mai buni ani pentru o expediție deloc veselă în țara făgăduită, care deși părea aproape se îndepărtase deodată pentru douăzeci de ani, ceea ce pe atunci încă nimeni nu bănuia. Istoriografia cehă va trebui să mai aștepte un timp până să fie găsită o interpretare adecvată **cauzelor decăderii** într-o anumită inactivitate în perioada 1970-89, dar un lucru este cert. Poporul ceh – fidel trăsăturii sale de a nu se confrunta direct cu problemele decisive și mai ales neplăcute – nu a știut să-și asume moștenirea perioadei neglorioase a protectoratului, ceea ce s-a răzbunat în anii '50. Nici la sfârșitul anilor '60 istoriografii cehi nu s-au grăbit să facă o evaluare corectă a situației în timp ce polonezii și maghiarii au reușit să se trezească la realitate încă din 1956. Cehii și slovacii aveau să cunoască această experiență douăzeci de ani mai târziu. Următoarele două decenii au fost marcate de efortul de a desprinde țara din rădăcinile ei istorice, privându-i pe locuitorii ei de posibilitatea de a se **identifica în mod autentic cu propria lor istorie**.

August 1968 amintea în multe privințe de München 1938, iar perioada până în aprilie 1969 – de a doua republică. Membrul biroului politic al C.C. AL P.C.U.S. însărcinat cu supravegherea lichidării reformelor cehoslovace a fost poreclit în mod neoficial „Kuznețov – Neurath". Moartea lui Jan Opletal și Otakar Sedláček a zguduit opinia publică la fel ca și moartea voluntară a lui Jan Palach și Jan Zajíc. În multe privințe demonstrațiile din 28 octombrie 1939 pot fi comparate cu cele din 21 august 1969.Dar aici orice fel de analogie se oprește. De pildă, nu este posibil a-i pune alături pe generalii Alois Eliáš și Ludvík Svoboda, deși s-au confruntat cu situații similare. În timp ce primul și-a riscat și chiar sacrificat viața, cel de-al doilea nu a riscat nici măcar o demisie benevolă pe care până la urmă a fost obligat să și-o dea. De asemenea, antipatia națională față de sovietici în general nu a atins proporții atât de mari ca aversiunea față de nemți, iar în ultimul deceniu nu au luat atitudine în problema colaborării deschise și în general vizibile atâtea persoane ca în perioada 1939-45.

Deși aparent majoritatea populației se împăcase cu ocupația germană, în septembrie 1939 ea a început să nutrească speranța că în timpul celui de-al doilea război mondial va fi distrus visul unei Europe germane. Treizeci de ani mai târziu, această speranță aproape nu mai exista de loc. În **războiul rece** gerul de la Kremlin a dominat spuma răcoroasă de la Pentagon, iar „un război fierbinte" nu era de conceput. La cumpăna anilor '60-'70 s-a înfiripat o anumită speranță în urma rupturii survenite între conducerea sovietică și cea chineză care s-a transformat în incidente armate la frontiera comună. În 1969 S.U.A. au obținut un succes uriaș prin aselenizarea cosmonauților americani pe suprafața Lunii, dar în aceeași perioadă conducerea militară și administrația de stat au pierdut lupta cu opinia publică și au început să se pregătească pentru terminarea războiului din Vietnam. În general, atenția comunității mondiale s-a mutat de la evoluțiile din Europa la problemele lumii a treia. În 1970 regimul militar din Nigeria a terminat genocidul populației ibu și a lichidat Biafra, în 1971 a fost instaurat un regim de genocid în Uganda, iar în 1976 în Cambodgia și Ethiopia. Dimpotrivă lupta împotriva acestor regimuri a constituit motivația atacurilor Indiei împotriva Pakistanul de Est (Bangladesh) în 1971, ale Vietnamului contra Cambogiei în 1978 și Tanzaniei împotriva Ugandei în 1979. În 1973 violențele regimului de stânga al lui Allende au fost înlocuite de brutalitatea regimului de dreapta a dictaturii lui Pinochet. În 1975 coloniile portugheze Angola

și Mozambic și-au câștigat independența după care au intrat imediat în război civil. A urmat apoi războiul civil din Liban și tulburările din Africa de Sud.

Conducerea C.C. al PCS și a statului în persoana lui G.Husák s-a angajat în majoritatea acestor conflicte prin **sprijin material și propagandistic.** Dacă facem abstracție de faptul că această conducere a sprijinit aproape întotdeauna regimurile total compromise din lumea democratică, nimeni nu poate absolvi regimul cehoslovac din perioada 1970-89 de complicitate la genocidele provocate de guvernele și teroriștii internaționali. Armele cehoslovace (mai ales explozivul detonant *semtex*) au îmbogățit dotarea Armatei Republicane Irlandeze, în Cehoslovacia au urmat cursuri de pregătire comandanții teroriștilor palestinenieni, consilierii cehoslovaci au ajutat Libia să pregătească agresiunea împotriva Ciadului și asemenea exemple ar mai putea urma. Regimul lui Husák a acționat în spiritul instrucțiunilor confidențiale primite de la Moscova pe care uneori le-a depășit printr-un exces de zel. Pe de altă parte nu a fost capabil ca în schimbul serviciilor lui să-și asigure o anumită independență, de felul celei de care bucurau în politica internă Polonia și Ungaria. Dimpotrivă, în politica externă se poate remarca aproape o **pierdere totală a poziției de suveranitate și indepedență a R.S.C.S.** Conducerea P.C.C. și a statului a luat poziție față de toate tendințele de dezintegrare din cadrul Tratatului de la Varșovia, culminând cu pregătirea intervenției armate în Polonia de la cumpăna anilor 1980-81. Această atitudine nu poate fi scuzată, deși până la urmă intervenția nu a avut loc, dar trebuie atrasă atenția că există anumită paralelă între negocierile lui Husák și ale lui Gomułka. Și acesta din urmă a ajuns în funcția cea mai influentă din stat în urma unui proces de renaștere (Polonia, 1956) pentru ca ulterior să ajungă un adversar înverșunat al lui în altă țară.

La sfârșitul lui 1979 **doctrina lui Brejnev** a dobândit o dimensiune foarte periculoasă care putea provoca un conflict global. Invazia trupelor sovietice în Afghanistan a afectat puternic sferele de influență stabilite după al Doilea Război Mondial. Președintele S.U.A. F.D.Roosevelt fusese obligat la un moment dat să aprobe intervenția statului în economie pentru ca S.U.A. să poată lupta împotriva puterilor din Axă. **Ronald Reagan,** ales președinte al S.U.A. în 1980, a trebuit dimpotrivă să elimine barierele care limitau libertatea pieței pentru ca S.U.A. să poată „*dezarma*" U.R.S.S.. Administrația lui Reagan nu fost nevoită să țină prea mult cont de analizele experților – sovietologi pentru ca a arăta

întregii lumi că în urma Războiului arabo-israelian din 1973, criza mondială a țițeiului nu slăbise S.U.A., ci dimpotrivă le întărise ca niciodată până atunci. Președintele Reagan a numit U.R.S.S. *„imperiul răului"*, iar opinia publică democrată a refuzat să se mai lase derutată de *„ulii de la Kremlin"* . La dezvoltarea rapidă a sistemelor de rachete din S.U.A. (proiectile cu traiectorie plană de zbor, bombe comandate prin laser, avioane care nu poate fi interceptate de sistemele de radar, arme amplasate în cosmos), guvernul sovietic a reacționat prin altele prin **încheierea de convenții,** pe baza cărora rachetele sovietice de medie acțiune au fost amplasate în poziție de tragere pe teritoriul R.S.F.C. și R.D.G. În afară de aceasta, a existat o înțelegere secretă ilegală între conducerea lui Husák și Brejnev privind amplasarea încărcăturilor nucleare pe teritoriul Cehoslovaciei. Aceste depozite au fost într-adevăr construite în districtele sovietice din Cehia de Nord și Moravia de Nord. Depozitele subterane din timpul ocupației și cazematele din fortărețele cehoslovace din 1938 ascundeau material militar chimic și biologic. După 1968 administrația militară sovietică a jefuit zăcămintele de uraniu, mai ales cele din regiunea Česká Lipska.

După moartea lui Leonid Brejnev în 1982, locul său a fost ocupat de Iurii Andropov, un om cu un trecut întunecat care și-a dat seama că trebuie să se disocieze de doctrina predecesorului său. După moartea sa survenită la scurt timp, adepții lui Brejnev l-au impus în funcția cea mai înaltă pe Konstantin Cernenko care însă nici el nu a rămas prea mult în această funcție, fiind urmat după moartea sa din 1985 de **Mihail Gorbaciov.** Odată cu Gorbaciov a început **„perestroika"** societății sovietice care nu a fost nimic altceva decât recunoașterea faptului că politica internă a U.R.S.S. se afla într-o situația atât de critică, încât nu mai putea fi ajutată nici de metoda verificată a distragerii atenției de la sărăcia materială și spirituală a populației către problemele de politică externă. În dicționarul sovietic a apărut un nou cuvânt „glasnost" care însemna prezentarea într-un mod mai deschis a problemelor sociale și economice din U.R.S.S., dar avea totuși limitele sale. În rest, nici perestroika nu a avut succes. Afghanistanul s-a transformat într-un *„Vietnam sovietic"* (fiind numai o problemă de timp când va fi lichidat de trupele de intervenție), în 1983 S.U.A. au împedicat prin forță armată exportul revoluției din Cuba în Grenada și trei ani mai târziu aviația americană a dat un avertisment dur dictatorului libian Mu'ammar Gadolafi Kadafi în timp ce U.R.S.S. s-au limitat doar la proteste verbale. KGB cu ajutorul zelos al regimului cehoslovac și

democrat-german a menținut în continuare focarele de neliniște din întreaga lume, dar politica iresponsabilă și aroganță în spiritul doctrinei poststaliniste a lui Brejnev era deja domeniul trecutului ireversibil. „Marea putere socialistă mondială" care încă din 1968 încălcase în fața întregii lumi principiile fundamentale ale dreptului internațional, la fel ca și drepturile omenești și cetățenești, a simțit dintr-odată că începe să scârțîie din toate rărunchiurile.

II. O SOCIETATE ÎNGROPATĂ DE VIU

II/1 „Succesele" economiei planificate

Conducerea normalizatoare a P.C.C. și structura „normalizată" de membri au fost forțate să întreprindă numeroase acțiuni nepopulare datorită presiunilor externe. Curând însă ea a intuit că poate fi creat și stabilizat un regim care să-i împiedice pe oamenii talentați și întreprinzători să-și dezvolte aptitudinile și să-și materializeze ideile prin reclamă, poziție și avere. De aceea, au fost create o serie de instrumente care să asigure aceste valori pentru indivizii incapabili profesional și cu deficiențe de caracter. Carnetul de partid, unul dintre instrumentele foarte concrete a devenit *„act de mic întreprinzător"* sau mai bine spus *„o carte de muncă"*, ce deschidea calea spre o carieră ușoară. Ea presupunea obligația de a participa la ședințe, instructaje și la manifestații, dintre care demonstrația de 1 mai a primit indicativul popular EX-PO (marșul existențial) și mai ales de a-i pârî în mod constant pe cei care se eschivau de la îndeplinirea acestor obligații. P.C.C. și-a rezervat dreptul de a interveni grosolan în condițiile de muncă și în viața intimă a nemembrilor de partid, ale căror manifestări de neloialitate erau pedepsite de organizațiile de partid de la locurile de muncă; puțini nemembrii de partid puteau să acceadă la funcții de conducere, iar odată ajunși aici se simțeau mereu supravegheați.

Absolutismul polițienesc austriac din timpul lui Metternich și mai ales al lui Bach a lăsat întotdeauna celor neprivilegiați un anumit spațiu pentru a se realiza social în domeniul culturii, dar mai ales în cel economic. Dar regimul de normalizare cehoslovac nu s-a caracterizat printr-o asemenea transparență. Prin abrogarea *legii întreprinderii*, care putea constitui o treaptă importantă pe drumul spre economia de piață, economia națională a fost subordonată în

întregime unor intervenții necompetente în spiritul nevoilor politice de moment. La **congresele de partid,** cauza era schimbată în mod constant în consecință, iar insuccesele economice deveneau succese. Numai în felul acesta putea fi motivată justețea drumului de edificare a *„socialismului realist"*, abătându-se totodată atenția de la principalul vinovat al greutăților economice – conducerea de partid. Ea a fost în principal răspunzătoare de creșterea insuportabilă a datoriei pe care au preluat-o generațiile care încă nu se născuseră, invocând interesul dezvoltării producției industriale și agricole. Dacă volumul producției a crescut de câteva zeci de ori față de primii ani din perioada postbelică, balanța comercială activă a rămas la același nivel. Acesta a fost un semn clar al absurdității scopului în sine de **„producție pentru producție"**, când cea mai mare parte din producția de energie electrică (80-85%) a fost înghițită de industria metalurgică și de construcțiile de mașini grele, care dimpotrivă au fabricat utilaje costisitoare pentru resursele de energie de mare capacitate. Deoarece din motive politice și strategice, așa numita industrie de apărare a fost mutată în Slovacia, puțini și-au dat seama că tocmai aceasta reprezenta principala cauză a jafului economic și ecologic din Cehia de nord.

În timp ce lumea civilizată încerca să reducă la minim **consumul de energie** (mai ales în urma escaladării tensiunii dintre Israel și țările arabe și a conflictului iraniano-irakian din anii '80), conducerea cehoslovacă s-a bazat pe de o parte pe importul relativ ieftin de țiței din U.R.S.S., iar pe de altă parte a contat pe construirea de centrale nucleare (Jaslovské Bohunice A-2, Dukovany, Temelín). Nu a tras învățămintele cuvenite nici din darea în exploatare a termocentralei de la Jaslovské Bohunice A-2, nici din avaria centralei atomice de la Cernobîl în 1986. La început, conducerea de partid și de stat a ținut secretă această catastrofă ecologică, dar nici mai târziu nu au fost luate măsuri eficiente pentru protejarea populației. A început să se manifeste și „lobby-ul pentru baraje" care încă din anii '50 invadaseră ținutul cu monștrii lor de beton și s-a hotărât construirea hidrocentralei de la Gabčíkovo. Aceleași cercuri au inițiat contruirea unui canal între Oder, Elba și Dunăre, a cărui absurditate nu a fost influențată de faptul că în proiect s-au implicat o serie de personalități din secolele trecute. Un exemplu clasic de construcție dictată de considerente politice a devenit **metroul praghez**. Încă după invazia din august 1968 a devenit clar că adepții metrolului vor fi învinși. Costurile lui enorme datorită

condițiilor geologice dificile urmau să fie echilibrate de posibilitatea folosirii spațiilor subterane ca adăposturi în cazul unui conflict nuclear. Prototipul cehoslovac deja existent al metroului praghez a fost respins din motive politice, fiind înlocuit cu un produs inutil importat din U.R.S.S., masiv, neaspectuos și energofag.

Acesta este unul dintre exemplele de dependență stupidă de vecinul neplăcut, dar puternic. În domeniul **comerțului exterior**, principala sursă de valută, exportul cehoslovac a pregătit întotdeauna câmpul de activitate din sectoarele care îi interesau pe producătorii sovietici. Pe lângă aceasta, datorită presiunii conducerii sovietice au fost destituiți sau au emigrat din întreprinderile de comerț exterior cehoslovace cei mai buni specialiști care au fost înlocuiți de oameni care se temeau să fie nu revocați și doreau să se îmbogățească cu orice preț. Prin cumpărarea de mărfuri străine de calitate proastă s-au făcut celebre în lumea comercială serioasă mai ales magazinele *Tuzex*, dar nici celelalte societăți (așa – numitele „privilegiate" deoarece aveau privilegiul de a deține monopolul într-un anumit domeniu) nu au fost mult mai bune. Totodată, la dorința Moscovei, misiunile diplomatice cehoslovace au acceptat să devină agenții de terorism internațional, dobândind un anume renume în acest sens, astfel încât de multe ori în timpul ședерii lor în străinătate, cetățenii cehoslovacii erau obligați să apeleze la misiunile diplomatice din străinătate ale unor state neutre sau la organizații internaționale indepedente. Numai în acest fel a putut fi rezolvată, de pildă, problema revenirii în țară a cetățenilor cehoslovaci reținuți în Angola de luptătorii din grupul de rezistență împotriva guvernului local, sprijinit de Moscova și Havana.

La ordinul biroului politic al C.C. al P.C.C. câștigurile în valută din comerțul cu străinătatea erau trimise la Moscova pentru a sprijini „mișcarea muncitorească internațională" și terorismul internațional. În relațiile comerciale dintre țările membre ale **C.A.E.R.** a fost folosită sub formă de valută „rubla convertibilă", al cărei curs era menținut în mod artificial sub cursul coroanei cehoslovace Totodată, în U.R.S.S. au fost exportate mărfuri de calitate bună sau foarte bună în regim barter cu produse de calitate proastă, semifrabricate și materii prime.În ciuda acestui dublu regim defavorizant, R.S.F.C. a avut față de U.R.S.S. o balanță comercială activă, chiar dacă ulterior s-a dovedit că unele din aceste creanțe nu puteau fi realizate pe termen lung. În relațiile comerciale dintre sateliții sovietici a fost aplicată integrarea pe baza principiului „mușcă, ce poți". Monopolul asupra fabricației

anumitor tipuri de produse nu i-a obligat pe producători să aibă grijă de calitatea lor, astfel încât comerțul în cadrul C.A.E.R. s-a apropiat cu succes de sistemul de canalizare cu circuit închis.

„Economia deficitară" nu a afectat de loc păturile privilegiate ale societății care aveau acces la mărfurile occidentale de lux contra unor prețuri simbolice. O grijă specială a fost acordată de organizația medicală guvernamentală S.A.N.O.P.Z. Anumite ferme și cooperative aprovizionau cu alimente inofensive ecologic, în timp ce restul populației trebuia să consume legume livrate de marile întreprinderi contaminate cu azotați, fructe, conținînd plumb, carne dezapreciată de hormoni, lapte cu conținut de bifenili policlorurați și apă potabilă de proastă calitate. În **regiunile afectate ecologic** a crescut rapid numărul de boli pulmonare la copii, gravidițăile cu risc la femei și noi forme de cancer la toată populația. Vârsta medie a atins una dintre cele mai coborâte valori din situațiile statistice europene. Culmea cinismului a reprezentat-o achitarea unor bonusuri financiare („taxă de înmormânare") populației din zonele de risc. Apogeul acestui tip de experimente a devenit în prima jumătate a anilor '70 proiectul guvernamental privind **sporul populației** pentru asigurarea în viitor a numărului necesar de constructori nevoluntari ai socialismului realist. Inițiatorii acestui plan au obținut rezultatul preconizat prin motivarea financiară a tinerilor căsătoriți, dar în schimb nu au pregătit învățământul, sănătatea și fondul de locuințe pentru o creștere atât de rapidă a populației. Caracterul ilogic al întregului proiect s-a suprapus cu ritmul amețitor de construire a cartierelor monstruoase din beton pe terenuri agricole de multe ori de foarte bună calitate, la marginea aglomerațiilor urbane. Blocurile au pătruns însă și în localitățile mai mici care subit și-au pierdut specificul.

II/2 Lupta pentru conștiința poporului

În comparațiue cu anii 1945-68, **frontul cultural** s-a detașat considerabil pe fundalul evoluției politice a Cehoslovaciei. După scurta abatere din perioada 1968-1969, cu unele modificări viața din Cehoslovacia a revenit la situația anilor '50. Convingerile privind posibilitatea de reformare a socialismului au avut de suferit, iar normalizarea a obligat unii lideri ai reformei să emigreze sau să plece în ilegalitate. Cei mai cinici, de obicei mediocrii sau submediocrii au intrat complet în slujba regimului de normalizare. În plus, trebuia ținut cont și de generația care datorită vârstei pe care o avusese în 1968 nu

se angajase politic și nu fusese supusă verificărilor generale. O parte din ea a folosit prilejul și a ocupat locurile rămase vacante după destituirea liderilor culturali, iar altă parte a încercat să muncească cinstit pentru a nu se compromite nici în serviciul regimului, nici în tabăra **disidenței.** Desființarea oficială a cenzurei în 1968 a supraviețuit și perioadei normalizării. În schimb, s-a impus o instituție mai deprimantă – *autocenzura.* Sistemul comisiilor de aprobare, a referenților culturali și redactorilor șefi atotputernici era atât de lipsit de transparență încât autorii care vroiau să publice, să joace, să cânte, să picteze sau să filmeze trebuiau să se supună unui proces de autopurificare care desigur nu putea să nu influențeze calitatea actului lor creator. Intervențiile concrete ale puterii de stat au avut loc mai ales în domeniul **mijloacelor de comunicație în masă.** Erau interzise orice fel de aluzii la viața politică, la persoanele din emigrație sau la disidenți, precum și tot ce se referea la religie și biserică. Erotica cea mai inocentă a devenit tabu într-o țară unde multe personalități de vază erau aprovizionate cu cele mai ordinare producții pornografice.

Nivelul **producției cinematografice și de televiziune** a scăzut simțitor. Regizorii care înainte de 1968 obținuseră premii internaționale (J.Menzl, V.Chytilová, V.Jasný) au început să se confrunte cu mari dificultăți. Astfel, M.Forman a putut să-și dezvolte talentul creator numai în străinătate unde a câștigat trei premii Oscar. Au emigrat și o serie de actori excepționali, în timp ce colegii lor, adepți ai regimului, primeau onorarii mari pentru roluri în seriale de televiziune cu caracter ideologic (*Omul de la primărie, Un raion din nord, Treizeci de cazuri ale maiorului Zeman, Consătenii)* care denaturau nu numai imaginea vieții contemporane, dar și a trecutului nu prea îndepărtat. Insuficientele posibilități de comparație au fost folosite și de scenaristul J. Dietl care a organizat un atelier rentabil de seriale mai ușor digerabile (de pildă, *Spitalul de la marginea orașului*), în care artiștii oficial interziși puteau să câștige anonim. Din aceleași motive, o serie de opere literare și de traduceri au fost publicate sub numele altor autori pentru a nu trezi vigilența cenzorilor de la *Uniunea scriitorilor cehoslovaci.*

Activitatea teatrală oficială s-a manifestat numai prin repararea unor clădiri care au devenit fastuoase și trebuiau să dovedească străinătății grija statului pentru cultură. Artiștii eliminați din circuitul teatral au început să cultive un nou tip de teatru, respectiv *teatrul de apartament.* Astfel, actori cunoscuți au repetat și interpretat

împreună cu actori amatori piese clasice și moderne pentru un cerc restrâns de spectatori adunați în propriile lor locuințe. Nici simpatia față de teatrele mici nu a scăzut. Sălile de spectacol pline ale *Clubul dramatic*, ale teatrelor *Na zábradlí*, *Semafor* din Praga, *Na provázku* din Brno și *Ypsilonky* din Liberec au atras spectatorii nu numai datorită popularității actorilor lor, dar și prin efortul lor de a găsi forme actuale de expresie. Aproximativ de la jumătatea anilor '80 a început să se dezvolte teatrul interpretat de o generație neîmpovărată de cultura oficială sau de relația cu autorități interzise. În subconștientul cultural a intrat *Pražská pětka (Grupul celor cinci din Praga)* formată din câteva trupe provenite din cartierele mărginașe ale orașului Praga care își prezentau spectacolele în cluburi mici. În afara teatrului de apartament menționat, continuitatea evoluției culturale în Cehoslovacia a fost menținută de revistele, culegerile și cărțile dactilografiate la mașina de scris pentru care s-a încetățenit numele de **samizdat.** Ele au fost publicate de diferite grupuri de autori, începând cu foștii politicieni și istorici din 1968 (revista *Dialog*) și sfârșind cu tineri neîncărcați de trauma „procesului de renaștere" (de pildă revista *Vokno*). Datorită numărului mare de titluri editate, această activitate a devenit treptat comparabilă cu producția oficială. În străinătate ea s-a dezvoltat atât în jurul revistelor din exil (revistele *Svìdectví* (Mărturia) a lui Tigrid în Franța și *Listy* lui Pelikán în Italia), a posturilor de radio *Europa Liberă*, *Vocea Americii*, *Libertatea*, *B.B.C.* sau editurilor din exil (*Sixty-Eight Publishers* al soților Škvorecký în Canada, *Index* la Köln ș.a.). De o mare popularitate s-au bucurat creațiile literare și publicistice scrise în limba polonă mai accesibilă și mai puțin cenzurate, precum și activitatea publicistică sovietică din perioada de *glasnost*, adică după 1985.

O independență relativ mare și-a păstrat muzica modernă. În perioada 1970-1989 textele tuturor cântecelor au avut un subtext politic: începând cu generația anilor '60 (M.Kubišová, Spirituál kvintet, Vodnanský+Skoumal, Paleček+Janík, V.Třešnák, J.Hutka, V.Merta, V.Mišík, J.Kajnar, V.Hrabě) până la cei care au avut o ascensiune vertiginoasă în anii '80 (K.Plíhal, J.Nohavica, P.Dobeš, J.Čert). De o simpatie consecvent remarcabilă s-a bucurat cuplul Suchý – Šlitr și în pofida „cortinei negre" nu a scăzut numărul adepților lui K.Kryl plecat în emigrație. Festivalurile de folclor s-au bucurat atât de interesul tinerilor ascultători, cât și al informatorilor și lucrătorilor din structurile de represiune. În activitatea acestora din urmă s-a produs însă o mutație. Dacă la început, Siguranța de stat a acționat

dur și sistematic împotriva grupului *Plastic People of the Universe*, ea a intervenit contra formației *Pražský výběr* abia în 1983 după unele articole critice apărute în revista *Tvorba* (Creația) și interzicerea oficială a spectacolelor ei muzicale.

La începutul lui 1977 mișcarea **Charta 77** a invitat regimul de normalizare la o discuție democrată deschisă și pe baze legale. Astfel, prin semnarea acestei declarații, a luat naștere o mișcare civilă cu un spectru politic nelimitat în care comuniștii expulzați s-au întâlnit cu adversarii de principiu ai comunismului. În paralel cu Charta a activat și **Comitetul pentru apărarea celor urmăriți pe nedrept.** În perioada dinainte de noiembrie Charta câștigase un asemenea prestigiu internațional încât multe delegații străine oficiale preferau să se întâlnească mai întâi cu reprezentanții ei și apoi cu reprezentanții guvernamentali oficiali. Lista de documente publicate de Charta 77 a cuprins peste 550 de titluri înainte de noiembrie 1989. Nucleul acestei mișcării a fost format din intelectuali din lumea artistică și științifică. Semnatarii Chartei care, datorită concepțiilor lor politice, ale părinților sau rudelor lor, nu au mai avut voie să studieze sau să profeseze, s-au angajat ca muncitori. În schimb, muncitorimea (cu excepția profesiilor cu calificare înaltă), care încă din vremea ocupației nu excelase prin atitudini politice, mândrie de breaslă sau națională, a rămas pasivă în ansamblul ei. În plus, majoritatea populației nu știa nimic despre existența Chartei 77 și despre misiunea ei.

De aceea, nici regimul comunist cehoslovac nu s-a simțit amenințat atât de mult ca în Polonia, unde alianța muncitorilor și a intelectualilor a creat o mișcare sindicală puternică și independentă, **Solidarnosć**. De asemenea, intelectualii cu pregătire tehnică din Charta 77 nu au fost reprezentativi, deși regimul de normalizare blocase aplicarea inovațiilor în domeniile exacte, producție, transporturi și servicii. În schimb, **domeniile științelor sociale** au fost afectate cel mai puternic de împărțirea anostă în domenii marxiste și nemarxiste (burgheze), astfel încât reprezentanții lor au creat în opoziție care se afla în afara legii. O figură importantă a devenit filozoful în vârstă de 70 de ani **Jan Patočka**, unul dintre primii purtători de cuvânt ai Chartei 77 care avea să moară din cauza epuizării psihice și fizice provocată de interogatoriile nesfârșite luate de Securitate. Numărul **„deținuților conștiinței"** din anii '70 și '80 a fost mult mai mic decât în anii '50, după cum nici instanțele nu au îndrăznit să pronunțe pedepse atât de draconice ca până atunci, ceea ce însă nu micșorează de fel suferințele deținuților

și vina judecătorilor. Justiția a fost mai precaută, iar faptele motivate politic au fost apreciate în exclusivitate ca acte criminale (de pildă, *părăsirea forțată a țării*). În contul *Comitetului de educație corectivă și a Securității de stat* au rămas însă câteva cazuri suspecte de decese în penitenciare și în rândul disidenților și al bisericii clandestine. Organizațiile bisericești neoficiale au fost urmărite de regim cu aceeași obstinație cu care au fost protejați preoții colaboraționiști din mișcarea *Pacem in terris*. Importantă a fost petiția catolică semnată de circa 300 000 de credincioși.

II/3 *Viața în „zona cenușie"*

Perioada anilor 1970–89 s-a caracterizat prin absența totală a stării de drept. Astfel, s-a împlinit profeția înaripată a Sf.Augustin: „*Remota iustitia quid sunt regna nisi magna latrocinia*" *(statele nu sunt, dacă nu au justiție, decât o mare tîlhărie*". Noțiunea modernă de teritorialitate a dreptului (un anumit drept este valabil pe un anumit teritoriu pentru toți oamenii fără deosebire) a fost suprimată de noțiunea feudală a personalității dreptului. Conform lui, o mare parte din populație era legată printr-o serie de norme juridice anoste în timp ce o altă parte mai mică a fost ridicată mai presus de orice prevederi legale, implicit morale. Această situație a fost de două ori periculoasă. În primul rând ea a condus la **apolitizarea** unui spectru larg al societății. Oamenii precauți și cu bun simț și-au pierdut curând iluzia că prin intrarea în rândul „*verhuskă*" de partid ar putea influența în bine viața publică. După invazia din august majoritatea populației cuprinsă de entuziasmul provocat de evenimentele anului 1968 a căzut într-o **depresie** la fel de profundă. Ea se simțea înșelată și a înțeles procesul reformator ca o luptă între cele două fracțiuni de putere din interiorul P.C.C. în care fusese atrasă fără voia ei și nu avea nimic comun cu ea. Aici poate ar trebui văzută cauza principală a acelei **pasivități** de nezdruncinat „a majorității tăcute" și a **barierei** care se ridica în mod amenințător între ea și oficialități.

Pe de altă parte, această situație a creat impresia că lipsa de moralitate a autorităților justifica micile păcate a celorlalți. Deși pedepsele penale pentru jefuirea bunurilor din proprietatea socialistă erau mult mai mari decât pentru înstrăinărea lucrurilor personale, **criminalitatea economică** a devenit un fenomen foarte răspândit și curent. A apărut o categorie specială de îmbogățiți formată mai ales din membrii câtorva grupuri profesionale, care au jefuit statul de

materiale, impozite prin câștig la negru și de timpul de lucru plătit. Totodată, accesul la mărfuri și servicii deficitare le-a permis jefuirea pe scară largă a clienților. Neaplicarea pedepselor a fost facilitată de gradul de **corupție** nemaiîntâlnit din cadrul armatei de funcționari și membrii ai securității care de multe ori întreținеau legături strânse de interese cu mafia. În mod firesc, **„economia din umbră"** nu ar fi putut funcționa foarte bine fără traficanții de valută, ale căror profituri au fost asigurate de existența paralelă a mai multor cursuri valutare. Corupția din întreaga societate a pătruns până la urmă și în domeniul **sănătății** și a grijii pentru bătrâni și persoanele handicapate. Era greu ca valorile morale să fie insuflate unor elevi care la școală erau obligați să spună mecanic minciuni și lucruri absurde. Majoritatea părinților restabileau adevărul acasă, dar în felul acesta se adâncea caracterul schizofrenic al situației în care erau educați tinerii. Puțini părinți erau dispuși să rișteviitorul copilului lor numai pentru a putea comunica profesorilor un adevăr simplu: *„Insist asupra faptului că Plzen a fost eliberat de Patton"*. Servilismul politic la care a fost obligată casta profesorilor din cauza salariilor mizere a scăzut atractivitatea profesiei. Numărul femeilor care lucrau în învățământul mediu a atins valori aproape absolute. O lovitură grea a suferit principiul olimpic *„citius, altius, fortius" (mai repede, mai înalt, mai puternic)*. Tineretul a încetat să mai practice sportul cu acea spontaneitate caracteristică perioadei primei republici. Sportivii și părinții lor considerau sportul de performanță un prilej de îmbogățire și de călătorii în străinătate, acestea din urmă fiind aproape inccesibile oamenilor obișnuiți. Sportivii de performanță erau priviți ca un instrument biologic, perfecționat pe banii statului, din succesul căruia trăia bine o mulțime de funcționari inutili de la Uniunea cehoslovacă de educație fizică și sport; în unele situații impuse de circumstanțe politice și de presiuni din exterior ei erau dispuși să renunțe la carieră (neparticiparea sportivilor cehoslovaci la olimpiada de la Los Angeles din 1984). De aceea, nu este de mirare că unii sportivi excepționali (tenismani, hocheiști) au preferat să emigreze. Astfel ei s-au alăturat grupului de cercetători talentați, artiști și oamenii de afacere talentați care au îmbogățit spiritual și material țări destul de bogate din lumea liberă.

Emigrația care a început după luna august și a numărat 700 –800 000 de persoane a condus la pierderea unei părți deloc neglijabile din elita poporului ceh și slovac. Ea a dovedit că societatea normalizată se afla într-o situație disperată și chiar dacă regimul

încerca să disimuleze acest lucru în diverse feluri, el nu a reușit să convingă că un număr atât de mare de persoane nu a părăsit țara dintr-un simplu capriciu. Tinerii au absolvit școala sceptismului în armată unde exista o situație zguduitoare și absurdă. Informațiile privind **extravagantele regimului de normalizare** care nu puteau fi ascunse (ca majoritatea celorlalte), completate cu diverse zvonuri au împestrițat cenușiul chinuitor al cozilor zilnice de la magazine și instituții. Pretutindeni cetățeanul era obligat să se confrunte cu aroganța celor care trăiau pe seama impozitelor și a jefuirii lui. Instituțiile au fost asaltate de delațiuni meschine. Rețeaua deasă a *posturilor de cadre și personal* a creat imaginea unui individ în privința căruia nu era atât de important ce făcea sau ce zicea, cât mai ales ce se vorbea despre el. Lucrătorii de la cadre puteau fi mințiți în orice privință și nu exista nici un mod de a te apăra contra supravegherii colaboratorilor și vecinilor geloși.

Regimul de normalizare s-a bazat pe **susținătorii** săi, care deveneau cu atât mai siguri, cu cât se compromiteau mai mult. Printr-o politică diferențiată (mai ales de salarii și impozite) s-au identificat anumite categorii sociale (de pildă, salariații de stat, membrii P.C.C., populația romă) sau anumite regiuni (zonele miniere, ținuturile industrializate din Slovacia orientate pe producția de armament). În timp ce în capitalism era valabil în mod tradițional că oamenii capabili și muncitori lucrau pentru ei și pentru un capitalist întreprinzător, în *socialismul realist* mulți paraziți incapabili trăiau de pe urma supravegherii unui număr restrâns de oameni talentați și harnici care erau obligați să lucreze în interesul lor. Dar și aceștia din urmă au început să fie dezgustați de munca lor care de multe ori li se părea inutilă și absurdă. Pierderea eului interior a condus la căutarea de substitute. Nu de puține ori oamenii au căutat un **sens de rezervă** al existenței lor în „febra retragerii la casele de la țară". Aici ei uitau de politică, de locul de muncă pe care nu îl iubeau și de problemele cotidiene, devenind proprii lor stăpâni (în afara timpului și spațiului dictat în mod oficial); în plus, puteau să cultive legume sau fructe care nu se găseau pe piață. Cei care nu aveau o casă la țară se închideau în apartamentele de bloc de la oraș unde primeau vizitele prietenilor buni, se dedicau ocupațiilor preferate și cel mai frecvent emisiunilor de televiziune(cultura în papuci). Sărbătoarea Crăciunului era lipsită de vestea încărcată de bucurie a nașterii Mântuitorului, fiind dominată de cultul lăcomiei. Economiile populației au devenit un

fenomen necesar în mod forțat deoarece oferta de excursii în străinătate, de acțiuni culturale și produse industriale nu corespundea nici pe departe cererii.

Depolitizarea vieții publice și retragerea în viața intimă au avut bineînțeles și **partea lor invizibilă.** Chiar și în atmosfera de normalizare mulți oameni nu au renunțat să-și crească copii și să-și consolideze prieteniile, respectând ierarhia tradițională a valorilor umane și cetățenești. Ei au încercat să-și înnobileze viața personală, mergând la concerte și alte manifestări culturale, stând la cunoscutele cozi de joi când se puneau în vânzare cărți noi și bucurându-se de fiecare titlu care reușea să treacă dincolo de zidul de ignoranță și răutate. S-au organizat întâlniri sportive amicale sau erau prezentate tinerilor monumente naturale și istorice, chiar dacă se aflau într-o situație jalnică. Printr-o activitate deosebit de intensă s-au remarcat cluburile de prieteni ai istoriei militare, mai ales ai tehnicii de război și scrimei. Evadarea în natură persecutată mai ales în anii cincizeci a redevenit o formă de protest împotriva interesului de stat (*establishement*), la fel ca și vizitele la locurile legate de trecutul „nemarxist" (locuri de pelerinaj, mormântul lui T. G. Masaryk de la Lany, câmpurile de bătaie din perioada monarhiei habsburgice). S-a reușit organizarea de simpozioane, cicluri de conferințe și prezentări de publicații, având un grad sporit de independență. Conducerea de partid și guvern a reușit să lichideze *Institutul pentru sondarea opiniei publice* la sfârșitul anului 1969. Și celebra Securitate de stat cu armata sa omniprezentă de personal și informatori a subapreciat în mod evident coeficientul de creștere a nemulțumirii populației. Slăbiciunea regimului și mai ales a sistemului Tratatului de la Varșovia s-au manifestat prin incapacitatea lor de a împiedica fuga în masă a cetățenilor din estul Germaniei în Germania Federală și în Austria, tranzitând teritoriul Cehoslovaciei.

În cele din urmă toate acestea aveau să răbufnească în zilele de noiembrie ale lui 1989. Regimul comunist care se afla în curs de autodizolvare a ajuns ca fel ca înainte în Polonia și Ungaria la un sfârșit neglorios. Noiembrie 1989 a închis un capitol din istoria națională.

II/4 De la 17 noiembrie la crearea Republicii Cehe

Explodarea nemulțumirii acumulate a fost declanșată de împrăștierea brutală a demonstrației organizată de inițiativa independentă a studenților în ziua de vineri, 17 noiembrie 1989, când se comemorau 50 de ani de la execuția a nouă lideri cehi ai mișcării

studențești și închiderea universităților de către naziști. Indignarea opiniei publice provocată de asemănarea existentă între procedeul folosit de naziști și cel al forțelor represive comuniste a fost sporită de vestea falsă, evident fabricată de serviciile secrete, a uciderii unui student de către poliție (culisele acțiunii din 17 noiembrie nu sunt încă elucidate, așa încât ne putem doar închipui ce se aștepta de la ea). Aproape în mod instantaneu populația a condamnat această intervenție prin proteste scrise colective, a cerut anchetarea cazului și chiar revizuirea unor elemente ale politicii de până atunci. De metoda violenței s-au distanțat prudent și intuitiv și unele structuri oficiale, adică Partidul Socialist Cehoslovac și Uniunea Socialistă a Tineretului – ceea ce este deja foarte important – încă din ziua de luni, 20 noiembrie împreună cu cotidienele lor (Svobodné slovo și Mladá fronta). O denunțare publică a luptei regimului comunist a devenit greva studenților de la facultăți și parțial de la licee și teatre. Aceste greve au declanșat așa numita revoluție fină sau de catifea, cum a fost numită metaforic căderea comunismului în Cehoslovacia, deoarece în locul mijloacelor de constrângere s-a folosit activitatea de informare și propagandă

În duminica zilei de 19 noiembrie a fost creat **Občanské forum (Forumul civic)** ca reprezentant al mișcării de rezistență care a întrunit un spectru larg al populației. În mod similar în Slovacia a fost constituit organizația **Verejnosť proti násiliu (Opinia publică contra violenței).** Chiar dacă Alexander Dubček și alți reprezentanți ai generației anului 1968 au revenit în viața politică, rolul de autoritate recunoscută de toată lumea a fost preluat de Václav Havel. Prin manifestații uriașe organizate de adversarii regimului, așa numiții **dizidenți** (din lat.dissidere – a se îndepărta, a nu fi de acord, franc.dissident – disident, persoană de altă credință) în zilele de 21- 26 noiembrie în Václavské náměstí și mai târziu în Letenská plaň, praghezii au dovedit că majoritatea zdrobitoare a poporului dorește o schimbare, respectiv demisia guvernului. Sosirea în Václavské náměstí a muncitorilor de la Č.K.D. cu pancarte și steaguri a însemnat că Partidul Comunist Cehoslovac pierduse sprijinul acelei părți a populației, în numele căreia își desfășura activitatea. Unii lideri ai conducerii comuniste au încercat să determine Milițiile populare și armata să preia puterea cu ajutorul forței armate, dar nu au reușit să-și impună planul. La ședința extraordinară a Comitetului Central al Partidului Comunist Ceh din 24 noiembrie guvernul condus de Jakeš a demisionat, ceea ce a

însemnat începerea retragerii de la putere a comuniștilor. Încă în orele târzii de noapte Praga a fost invadată de mulțimi de oameni fericiți care toastau în cinstea căderii regimului odios. În acest context, încercarea primului ministru Adamec de a forma un guvern cu superioritate numerică a membrilor P.C.C. a dat greș.

Sub presiunea crescândă a opoziției, la 10 decembrie (simbolic în ziua drepturilor omului) a demisionat și președintele republicii Gustav Husák care cu puțin timp înainte numise așa numitul guvern de înțelegere națională condus de un înalt funcționar și fost ministru comunist Marián Čalfa. În noul guvern au câștigat superioritate necomuniștii, mai ales reprezentanții Forumului civic și ai Opiniei publice contra violenței care astfel au preluat responsabilitatea conducerii statului. Prin abrogarea articolului din constituție privind rolul hotărâtor al partidului comunist, Partidul Comunist Cehoslovac și-a pierdut monopolul politic de până atunci, iar conducătorii lui au fost obligați să fie de acord cu revocarea unor deputați din structurile legislative, în locul lor fiind cooptați reprezentanții noilor forțe politice. Adunarea federală, astfel transformată, al cărei președinte avea să devină mai târziu Alexander Dubček l-a ales la 29 decembrie 1989 președinte pe **Václav Havel.**

Noul guvern a început să lucreze la pregătirea reformei economic, ceea ce a declanșat o luptă politică aprigă între vicepremierul de orientare social-democrată Valter Komárek și ministrul federal de Finanțe Václav Klaus, adeptul așa-numitei școli economice de la Chicago a lui Milton Friedman, de factură neoliberală. Klaus a atras de partea sa grupul de miniștri economici, dintre care un respect deosebit a câștigat Vladimír Dlouhý. Sarcina principală a guvernului a constituit-o schimbarea treptată a ordinei de drept și pregătirea alegerilor democrate. Alegerile au avut loc în zilele de 8 – 9 iunie 1990 și au fost mai degrabă un referendum, prin care cetățenii au zis un nu categoric partidului comunist. Forumul civic a învins cu o superioritate netă (cu majoritate absolută de voturi în Cehia), iar în Slovacia Opinia publică contra constrângerii a subclasat în mod surprinzător Mișcarea creștin-democrată, condusă de dizidentul Ján Čarnogurský. Noua Adunare federală l-a reales la 5 iulie pe Václav Havel președinte al Republicii Federative Cehe și Slovace (noua denumire oficială a Cehoslovaciei din primăvara lui 1990).

Locuitorilor statului nu le-a fost însă sortit să continue în liniște transformarea politică și economică a societății. Cele două mișcări

învingătoare nu au reușit să stăpânească situația complexă creată și de fapt nici o nu puteau stăpâni, deoarece curând în interiorul lor avea să se producă o sciziune. La începutul lui 1991 Forumul Civic s-a dezmembrat. Grupul de orientare liberală care punea soluționarea problemelor deasupra partidelor s-a concentrat în Občanské hnutí (Mișcarea Civică) condusă de Jiří Dienstbier. Adepții politicii de dreapta a lui Klaus și ai reformelor economice radicale au fondat Partidul Civil Democrat (O.D.S.) mult mai puternic care avea cele mai multe mandate și în parlamentul federal. Încă anterior din Forumul civil s-a desprins Alianța Civil-Democrată (O.D.S.), un partid conservator-liberal mic, dar influent reprezentat de Daniel Kroupa și Pavel Bratinka, la care au aderat Vladimír Dlouhý și Jan Kalvoda. De asemenea, în Opinia publică contra violenței au predominat tendințele de dezintegrare care au condus la exodul marii majorități a membrilor în nou înființata Mișcare pentru o Slovacie democrată condusă de Vladimir Mečiar. Membrii de orientare de dreapta din Opinia publică contra violenței au format ulterior Uniunea Civil-Democrată puțin numeroasă. O nouă diferențiere politică a societății s-a produs în urma diferitelor campanii și confruntări, dintre care trebuie menționată cel puțin încercarea nereușită a lui Havel de a lărgi prerogativele președintelui și lupta pentru impunerea legii lustrației, având ca scop eliminarea din funcțiile de conducere ale sectorului de stat a membrilor fostei nomenclaturi comuniste, precum și a membrilor și colaboratorilor Securității de stat care fusese desființată. Nu și-au pierdut speranțele de a-și consolida poziția nici partidele vechi (Democrația Socială Cehoslovacă), paartidele noi (Partidul Creștin-Democrat) sau cele care cunoscuseră o dezvoltare rapidă (K.D.U. – Partidul Popular Cehoslovac), ai cărei reprezentanți au ajuns în parlament.

După alegerile din 1990 principala confruntare politică s-a concentrat în jurul a două probleme: concepția de **reformă economică** și reglementarea **relațiilor dintre cehi și slovaci.** Încă din toamna lui 1990 era clar că se va impune concepția lui Klaus privind transformarea economică. La adoptarea ei a contribuit și starea de spirit a majorității societății cehe ale cărei speranțe într-un viitor mai bun erau legate de modificarea fundamentală a economiei. Proiectul de reformă economică elaborat de Václav Klaus și echipa sa a constat în relevarea importanței unice a proprietății private, a activității de mic întreprinzător, a mediului concurențial și reducerii la maxim a cheltuielilor statului. În cadrul aplicării acestei concepții au fost anulate treptat

restricțiile din domeniul comerțului exterior, coroana a fost devalorizată de trei ori și au fost liberalizate prețurile. Șocul masiv al liberalizării prețurilor, început la 1.1.1991 a provocat o depreciere bruscă a economiilor populației, suplinind practic reforma valutară care nu putea fi susținută politic. Aproape concomitent a început și amplul proces de **privatizare a patrimoniului statului.** În cadrul așa numitei mici privatizări au fost privatizate micile magazine și ateliere de servicii, în timp ce în marea privatizare au fost privatizate marile întreprinderi. La accelerarea acestui proces a contribuit și **privatizarea pe bază de cupoane** începută la sfârșitul anului 1991, în cadrul căreia fiecare cetățean peste 18 ani putea să câștige cu un pachet de cupoane în valoare de 1035 coroane cehe acțiuni la anumite întreprinderi aflate în curs de privatizare. La sprijinirea privatizării au contribuit și **retrocedările,** având ca scop restituirea proprietarilor inițiali sau urmașilor lor a bunurilor imobile, confiscate de regimul comunist după 25 februarie 1948.

Libertatea de a practica activități comerciale s-a manifestat în primul rând prin înființarea unui număr uriaș de agenții de turism care au folosit desființarea vizei de intrare în majoritatea statelor europene și în al doilea rând prin dezvoltarea activității editoriale.Chiar și excursiile scurte, de o singură zi, împlineau dorința veche și nerealizabilă în trecut de a călători în Occident. La rândul său, invazia de cărți și reviste editate a reacționat la cererea de informații și genuri literare uitate sau reprimate. Acțiunea liberă a pieței în acest domeniu s-a manifestat atât prin creșterea neobișnuit de mare a producției de divertisment și mai puțin valoroasă, cât și prin falimentul unor edituri. Astfel, practic au ieșit la iveală limitele unei evoluții orientate doar pe aspectul cantitativ. S-a dovedit că situația putea fi îmbunătățită numai prin perfecționarea mecanismului de piață ca atare (mai ales în domeniul distribuției) și a sprijinirii creației culturale, care până atunci nu fusese acceptată (fundații, activitate de sponsorizare).

Odată cu începerea reformei economice, majoritatea locuitorilor din Cehoslovacia au fost entuziasmați, dar și descumpăniți de noile posibilități economice. Întreprinzători au știut să se orienteze relativ repede în aceste condiții și așa cum s-a dovedit ulterior au dat dovadă de o mare lăcomie și lipsă de scrupule. Este adevărat că în afaceri au intrat mulți oameni lipsiți de experiență, dar nu toți au fost așa. Membrii de partid care știuseră să intre în posesia unei părți din fostul

patrimoniu al partidului sau își folosiseră relațiile personale cu reprezentanții administrației de stat și ai conducerii întreprinderilor au avut desigur un start mai ușor. Au intrat în afaceri și grupuri de persoane care înainte de noiembrie 1989 câștigaseră bani în așa –numita economie din umbră („bișnițarii" care se bazau pe lipsa de acces la valutele străine, „ciubucarii" care prestau servicii deficitare, excrocii de cele mai diferite tipuri).

Consecințele reformei radicale au fost resimțite mai greu în Slovacia mai puțin dezvoltată, industrializată rapid de regimul comunist care amplasase pe teritoriul ei producția de armament și uzinele siderurgice. Regiuni întregi din Slovacia au fost afectate de recesiune economică atunci când guvernul a hotărât reducerea considerabilă a industriei de armament și eventual transformarea ei. Dezamăgirea provocată de evoluția economică a acutizat sentimentele naționale încordate ale populației slovace. Primul simptom al chestiunii slovace iritate a devenit lupta pentru denumirea statului la începutul anului 1990. Deputații slovaci au refuzat propunerea președintelui de a se reveni la numele de Republica Cehoslovacă și abia după lungi discuții s-a ajuns la o formulă de compromis – **Republica Federativă Cehă și Slovacă.** Vocile care se făceau auzite în Slovacia, cerând o independență cât mai mare a celor două republici și învinuiau organele federale de negarea intereselor slovace nu au rămas fără ecou din partea cehă. Cele două guverne ale republicii, guvernul ceh condus de Petr Pithart și guvernul slovac condus de Vladimír Mečiar au impus opinia că în măsura în care cele două republici puternice vor avea instrumente eficiente de luare a deciziilor, ele vor putea crea baza unei adevărate federații. În lunga serie de dezbateri care a urmat, guvernele celor două republici și-au asumat răspunderi tot mai mari, ceea ce a condus la adoptarea așa-numitei **legi a competenței** care a delimitat jurisidicția federației. Dar creșterea indepedenței în cadrul federației a însemnat îndepărtarea reciprocă a guvernelor celor două republici. Republica Cehoslovacă începea să se separe în mod ireversibil.

Forțele profederale din Slovacia au încercat să oprească acest proces prin revocarea lui Vladimír Mečiar din funcția de prim-ministru al guvernului slovac. Chiar dacă această acțiune a reușit, efectele sale au fost total opuse. Mečiar a câștigat în Slovacia o popularite neobișnuită și era clar că va câștiga alegerile parlamentare în pofida oricărei campanii organizată împotriva lui. Acest politician necalculat a devenit pur și simplu un simbol al dezacordului slovacilor cu

concepția lui Klaus privind reforma economică și al rezistenței lor față de așa-numitul pragocentrism.

În perioada dintre alegeri politica externă cehoslovacă a înregistrat succese remarcabile, reușind să iasă total de sub influența Uniunii Sovietice, astfel încât la 27 mai 1990 ultimul soldat sovietic a părăsit teritoriul cehoslovac. Totodată, a contribuit la lichidarea Tratatului de la Varșovia și a Consiliului de Ajutor Economic Reciproc. Statul cehoslovac a devenit membru a mai multor organizații internaționale importante, de exemplu a Fondului Monetar Internațional, a Consiliului Europei și a Grupului de la Vysegrad, denumit astfel după întâlnirea reprezentanților Ungariei, Poloniei și Cehoslovaciei care a avut loc în localitatea maghiară Vysegrad. În toată această perioadă Ministerul Afacerilor Externe a fost condus de ministrul **Jiří Dienstbier**, președintele Mișcării civice. Dar cu toate acestea, gruparea politică respectivă nu a reușit în alegerile parlamentare.

Alegerile au avut loc în zilele de 5–6 iunie 1992 și de facto au hotărât viitorul Cehoslovaciei. În Slovacia au învins din nou detașat partidele de stânga. Cel mai bun rezultat a fost obținut de Mișcarea pentru democratizarea Slovaciei a lui Mečiar (cca 30%), după cum un rezultat relativ bun a avut și partidul stângii democrate. În schimb, partidele de dreapta (Uniunea Creștin-Democrată, Partidul Democrat, Uniunea Civil-Democrată) au fost înfrânte. În Cehia a câștigat Partidul Democrat Civil care a preluat pe lista sa electorală și Partidul Creștin-Democrat. În Republica Cehă cele două partide politice au format o grupare guvernamentală împreună cu Uniunea Creștin-Democrată – Partidul Popular Cehoslovac și Alianța Democrată Civilă. Stânga cehă nu a înregistrat rezultate proaste, dar a rămas divizată în partea comunistă (Blocul de stânga cu Partidul Comunist din Cehia și Moravia) și necomunistă (Partidul Social-Democrat Cehoslovac, Uniunea Liberal-Socială care a reunit Partidul Socialist Cehoslovac, Partidul Verzilor și Partidul Agrarian). În parlamentul ceh a mai intrat și Mișcarea pentru o democrație autonomă – Societatea pentru Moravia și Silezia și Partidul Republican. Rezultatele antagonice ale alegerilor au dovedit orientarea diferită a marii majorități a celor două popoare. Curând ele aveau să fie interpretate ca un vot legat de viitorul statului comun, deși nimeni nu declarase înainte în mod explicit acest lucru.

Imediat s-a dovedit că învingătorii cehi și slovaci ai alegerilor nu vor putea constitui un guvern federal stabil și funcțional și un parlament federal activ. O dovadă elocventă în acest sens a constituit-o alegerea

lui Václav Havel ca președinte al republicii și respingerea lui de către majoritatea deputaților slovaci, urmată de demisia sa. După mai multe runde de negocieri, reprezentanții Partidului Democrat Civil și ai Mișcării pentru o Slovacie Democrată au convenit dizolvarea federației cehoslovace. După discuții îndelungate privind statul de drept, la 25 noiembrie 1992 Adunarea federală a hotărât într-un mod surprinzător de simplu dispariția Cehoslovaciei, începând cu data de 31 decembrie 1992. Trei săptămâni mai târziu, la 16.12. 1992 parlamentul ceh a aprobat constituția statului ceh indepedent.În fruntea sa a fost ales din nou Václav Havel în calitate de primul președinte al Cehiei. Astfel, de la 1.1.1993 pe harta Europei au apărut două state indepedente noi: Republica Slovacă și Republica Cehă care a inclus teritoriile fostelor țări ale Coroanei cehe și continuă tradițiile statului milenar ceh.

POSTFAȚĂ

La 1 ianuarie 1993 pe harta Europei a apărut un nou stat Republica Cehă cu o suprafață de 78.864 de km și o populație de 10.302.000 locuitori, (al 14-lea loc în Europa), avându-l ca președinte pe celebrul Václav Havel, care la 26 ianuarie 1993 a fost ales ca primul președinte al Cehiei într-o atmosferă de entuziasm. „Dacă mă veți întreba la ce fel de republică visez, atunci vă voi răspunde că visez o republică indepedentă, liberă și democrată, o republică prosperă economic, dar totuși dreaptă din punct de vedere social, pe scurt o republică umană care slujește individul și speră că și individul o va sluji" Acesta este crezul politic prezentat de Havel în discursul de la instaurarea în funcția prezidențială pe care l-a încheiat cu o frază plină de demnitate: „Cetățeni, guvernul vostru s-a întors la voi".

De la bun început Cehia a dorit să-și afirme propria sa existență bazată pe o istorie milenară, recunoscând în noua constituție, adoptată la 1 ianuarie 1993 (fapt aproape fără egal în Europa) că se bazează pe bunele tradiții ale statului Coroanei țărilor cehe și ale fostului stat ceho-slovac, ceea ce constituie o frumoasă împletire între tradiție, istorie și epoca actuală. "Noi, cetățenii Republicii Cehe din Cehia, Moravia și Silezia, în perioada refacerii statului ceh independent, credincioși tuturor tradițiilor bune ale vechii statalități a țărilor Coroanei cehe și ale statalității cehoslovace, hotărâți să construim, să protejăm și să dezvoltăm Republica

Cehă"... Constituția Republicii Cehe din anul 1993 a mai avut meritul de a pune la baza statului principii pe care atunci puține din țările vecine le-au înțeles. Astfel, Cehia a apărut ca "un stat liber și democrat, fondat pe respectarea drepturilor omului, pe principiile societății civile, ca o parte a familiei democrațiilor europene și mondiale, decis să se conducă după toate principiile verificate ale statului de drept".

Noul stat creat a fost imediat recunoscut de ONU ca membru cu drepturi depline și la 19 ianuarie 1993, R.Cehă a fost primită ca al 180 membru al ONU. La 23 februarie 1993 a devenit cel de-al 172-lea stat membru al UNESCO; la 30 iunie 1993 a fost primită ca membru al Consiliului Europei, la 29 octombrie 1993 a fost aleasă în a doua rundă de votare cu 127 de voturi ca membru nepermanent al Consiliului de Securitate pe o perioadă de 2 ani (de la 1 ianuarie 1994). Și recunoașterile au continuat.

La 9 februarie 1994 guvernul ceh și-a exprimat acordul cu participarea țării la proiectul Parteneriatului pentru pace (discutat în timpul vizitei președintelui american B.Clinton la Praga în zilele de 11-12 ianuarie 1994), iar la 10 martie primul ministru Václav Klaus a semnat documentul de aderare a Republicii Cehe la Parteneriat la sediul NATO de la Bruxelles.

La 1 februarie 1995 a intrat în vigoare Acordul de asociere a Republicii Cehe la Uniunea Europeană și la 28 noiembrie al aceluiași an, ministrul Afacerilor Externe Jan Zieleniec a semnat la Paris Acordul de intrare a Republicii Cehe în Organizația pentru colaborare economică și dezvoltare.

În perioada 27-29 martie 1996 regina Marii Britanii Elisabeta II a efectuat o vizită de stat în R.Cehă, aceasta fiind prima vizită oficială a suveranei britanice în țările istorice ale Coroanei cehe, iar în zilele de 25-27 aprilie 1997 papa Ioan Paul II a efectuat o vizită la Praga și Hradec Králové, salutând astfel una dintre cele mai vechi țări creștine din Europa Centrală.

Relațiile fostei Cehoslovacii cu Germania, altă dată tensionate, s-au normalizat după semnarea la Praga, la 21 ianuarie 1997 a unei declarații comune ceho-germane prin care guvernul german s-a angajat că nu va ridica nici un fel de pretenții față de R.Cehă; cu toate acestea problemele de proprietate ale nemților din Sudeți au rămas una dintre problemele deschise (la fel ca și problema despăgubirii victimelor cehe ale nazismului din timpul celui de-al Doilea Război Mondial). „Nu sunt și nu am fost niciodată admiratorul transferului postbelic al nemților din Sudeți. Acesta nu a fost un lucru bun, dar a fost un lucru tributar vremii de atunci,

componenta unui fel de istorie modernă amară" a declarat V.Havel într-un interviu acordat televiziunii germane ARD la 31 mai 2002.

Noul prestigiu dobândit de Cehia s-a reflectat și în participarea țării la forțele de pace din fosta Iugoslavie sub conducerea NATO pentru supravegherea respectării Acordului de pace pe teritoriul fostei Iugoslavii (noiembrie 1995). În urma acestei participări, la încheierea summitului NATO de la Madrid (9.11.1997), R.Cehă (împreună cu Polonia și cu Ungaria) a fost invitată să demareze negocierile de intrare în NATO în scopul semnării Protocolului de aderare în decembrie 1997, urmând să devină membră deplină în primul val până în aprilie 1999 (R.Cehă a intrat în NATO la 12 martie 1999, iar la 23 aprilie al aceluiași an a participat pentru prima oară în calitate de țară membră NATO la întâlnirea la vârf a țărilor membre ale NATO de la Washington)

În această atmosferă de dezvoltare rapidă s-a înscris și refacerea culturală a țării prin crearea a numeroase fundații și galerii de artă, înființarea de noi edituri, ziare, posturi independente de radio și televiziune, organizarea la Praga a numeroase întruniri și conferințe internaționale care au transformat orașul într-un centru cultural internațional. O recunoaștere a constituit-o decizia luată de Parlamentul European de a acorda orașului Praga titlul de „Metropolă europeană a culturii" în anul 2000. Un răsunet deosebit l-a avut înscrierea pe lista monumentelor protejate de UNESCO a orașelor Praga, Telč, Český Krumlov arătând lumii întregi că țara are un inestimabil patrimoniu istoric și artistic care pe drept cuvând atrage anual milioane de turiști . În prezent pe această listă sunt cuprinse în total 13 rezervații de monumente: centre istorice ale unor orașe, biserici de importanță excepțională sau monumente istorice și de arhitectură.

Acest tablou trebuie însă completat și cu consecințele mai puțin plăcute ale tranziției, ca de pildă criza din sistemul medical, determinată de prețurile ridicate ale medicamentelor și asistență socială sau scandalurile legate de privatizări frauduloase și finanțări obscure ale partidelor politice.

Treptat, măsurile cabinetului de dreapta condus de primul ministru Václav Klaus au înstrăinat o parte din populație care s-a reorientat spre social-democrație astfel încât în decembrie 1997 a fost constituit un nou guvern social-democrat, condus de primul ministru Miloš Zeman. Politica economică nu și-a încetinit ritmul de creștere, de investiții, după cum nu a scăzut nici credibilitatea ei pe plan extern; de asemenea a fost acordată o atenție sporită și domeniului protecției sociale. A fost încheiat un acord fără precedent între putere și opoziție (așa numitul acord al

opoziției), pe baza căruia a fost elaborat un program economic comun pe care ambele părți s-au angajat să îl respecte și să îl sprijine. Scopul principal al proiectului l-a constituit pregătirea stabilă a intrării țării în Uniunea Europeană.

Un alt element important pentru evoluția Republicii Cehe a constituit decizia elitei politice de a trece de la statul patron atotputernic din epoca comunistă la un stat modern care treptat a început să renunțe la gestionarea a tot mai multe domenii ale vieții sociale. Înțelepciunea acestei decizii politice s-a dovedit odată cu prezentarea candidaturii Cehiei la Uniunea Europeană. În decembrie 1997 Republica Cehă a primit la Luxembourg împreună cu alte țări candidate invitația oficială de a intra în Uniunea Europeană ceea ce s-a concretizat la 1 mai 2004, când a devenit membru cu drepturi depline.

În anul 2003 s-a produs și o altă schimbare semnificativă și anume după 13 ani de exercitare neîntreruptă a prerogativelor de președinte Václav Havel a părăsit fotoliul prezidențial (la fel ca T.G.Masaryk). Dacă ar trebui să prezentăm un bilanț foaarte succint factografic al activității politice a lui V.Havel s-ar cuveni să menționăm următoarele: A exercitat funcția de președinte 4588 de zile (aproximativ 12 ani și 7 luni), din care 935 de zile a fost președinte al Republicii Federative Ceho-Slovace (decembrie 1989-iulie 1992) și 3653 zile președinte al Republicii Cehe (ianuarie 1993- ianuarie 2003). A efectuat 183 de vizite de stat sau de lucru în 59 de țări, a fost internat în spital de 17 ori , însumând un număr de 230 de zile petrecute în spital, a acordat 3 rânduri de amnistii în anii 1990, 1993 și 1997, precum și un număr de 1938 amnistii individuale. În ziua de 15 ianuarie 2003, când și-a luat rămas bun de la deputați și senatori, Vaclav Havel s-a autocaracterizat în felul următor: „Ca cetățean al țării noastre, care atunci când a fost vorba despre teme ale vieții noastre sociale nu a știut să tacă niciodată, nu vreau și nici nu aș putea să părăsesc complet viața publică".

Schimbarea intervenită la cel mai înalt nivel nu a implicat probleme majore, dovedind maturitatea democrației cehe. Unica dificultate neprevăzută a alegerilor prezidențiale a reprezentat-o excepționala statură morală și intelectuală a fostului președinte, căruia i se putea greu găsi un înlocuitor. Dificultatea alegerii în aceste condiții l-a determinat pe Havel să se întrebe, dacă nu cumva ar fi mai bine să se renunțe la sistemul indirect de alegere a președintelui prin Parlament în favoarea unor alegeri directe, populare. Plecând de la Hradčany, Havel a lăsat moștenire un discurs în favoarea alegerilor directe: „.....în vederea stabilității politice a țării, ar

fi foarte important, ca una dintre cele mai înalte funcții în stat, să aibă, cel puțin, un mandat nemijlocit din partea cetățenilor".

La 7 martie 2003 în sala Vladislav din Hradul praghez, locul tradițional de încoronare a regilor cehi, Václav Klaus a depus jurământul de președinte al R.Cehe. În felul acesta V.Klaus (fost ministru de Finanțe după noiembrie 1989, prim ministru al guvernului ceh în anii 1992-1997 și ulterior președinte al Camerei Deputaților) a devenit al doilea președinte al Republicii Cehe și primul președinte de orientare de dreapta din istoria cehă care exercită această funcție la Hrad timp de cinci ani. Deși la început a impresionat printr-o anume duritate de care a dat dovadă în timpul privatizării și al reformelor econonomice, Klaus este personalitatea care a implementat programul de reforme vechi de peste zece ani, înregistrând succese remarcabile și transformând Cehia într-o țară prosperă. „Doresc să fiu îndrăgit, popular și plin de tact" a declarat Klaus la investirea sa ca președinte." Alături de preocupările pentru aspectele ideale și de morală ale lui Havel, el a impus latura practică și pragmatică, realizând miracolul integrării rapide a țării în structurile europeane. Deși uneori nu s-au înțeles, Havel și Klaus reprezintă cuplul care a dus Cehia pe locul de frunte pe care îl ocupă astăzi în Europa. Spre deosebire de Havel, care simbolizează capitolul istoric, romantic și puțin filozofic al Cehiei, Klaus reprezintă tipul tehnicianului performant care a construit o formațiune politică de dreapta de succes și totodată a reușit să înfrîngă populismul stângii, impunând un program alert de schimbări economice și politice. Cu alte cuvinte, odată cu alegerea lui ca președinte în istoria Cehiei s-a deschis un nou capitol, cel al unei țări pragmatice și capitaliste" *(A.Caragea)*.

Petr Dokládal
Ambasadorul R.Cehe la București

INDICE

A
Aachen, 287
Abeles, Šimon, 257
Abondio, Alessandro, 231
Adalram din Salzburg, 15
Adam Daniel,din Veleslavína, 222, 227
Adamec, Ladislav, 558
Adda, 343
Adige, 343
Adléta Míšeňská, 51
Adrian de Vries, 231
Adrianopol, 326
Adriatică, Marea, 63, 108, 293, 324
Afghanistan, 544, 545
Africa, 179
Africa de Sud, 544
Albrecht, rege roman 83
Albrecht de Habsburg, 72, 143, 152
Albrecht din Valdštejn, 210
Aleksandru I, 293, 324
Aleš, Mikoláš., 392
Alexandru cel Mare, 75, 96, 98
Alexandru III, papă, 39
Alfons X de Castilia, 58, 63
Allende, Salvador, 543
Alpi, 29, 48, 53, 58, 59, 63, 65, 66, 77, 228, 293, 294, 295, 302, 307, 335, 343, 367
America de Nord, 288, 290, 302, 464
Amsterdam, 451
Ančerl, Karel, 498
Andrássy, Julius, 402, 411
Andrei, episcop, 52
Andrian, Victor von, 329
Andropov, Iurii Vladimirovici, 545
Anežka Česká, 53, 57, 75, 172
Anglia, 29, 35, 47, 48, 52, 87, 104, 131, 163, 183, 204, 222, 237, 259, 260, 275, 282, 292, 311,

335, 344, 353, 384, 472; v. și Marea Britanie
Angola, 543, 548
Anna Falcká, 99
Anna, fiica lui Carol IV, 130
Anna Přěmyslovna, 190
Anna Svídnická, 99
Ašsk, 262
Apeninică, Peninsula, 77, 233, 245, 246, 247, 258, 294, 324, 327, 343; v. și Italia
Arbes, Jakub, 374
Aristotel, 79, 219
Arnhem, 473
Arnold, conte, 56
Arnold din Bamberg, episcop, 73
Arnošt din Harrach, arhiepiscop, 261
Arnošt din Pardubice, arhiepiscop 91, 94
Arnulf, rege al francilor de răsărit, 17, 18
Arriaga, Roderigo, 267
Asia, 178, 179, 222
Asmolov, Aleksei Nicolaevici N., 482
Atena, 219
Atlantic, Oceanul 238
Augsburg, 24, 108, 195–197, 200, 203, 238, 262, 331
August III, rege polon și prinț elector de Saxonia, 247, 286
August, Ioan, 225
Augustin, Sfântul, 30, 45, 78, 233, 553
Austerlitz (Slavkov u Brna), 292
Australia, 451
Austria, 33, 35, 49, 53, 59, 60, 65, 83, 107, 109, 111, 152, 153, 178, 179, 191, 199, 200, 205, 216, 235, 237, 241, 246, 273, 286, 292–294, 303, 324, 325, 327–330, 339, 343–346, 350–356, 359, 360, 364–366, 368, 369, 371, 375, 378, 379, 386, 388, 398–401, 408, 411, 414, 417–419, 423, 431, 432, 435, 437, 438, 440, 441, 518, 521, 556
Austro-Ungaria, 371, 379, 395, 398, 399, 403, 404, 410, 411, 420
Avignon, 87, 91, 95, 100, 101, 116, 137
B
Baar, Jindřich Šimon, 256
Baas, Eduard, 451
Babenberg, 32, 49, 53
Babenberg, Gertruda, 53
Babenberg, Markéta, 53, 59
Babeuf, François Noël., 314
Bach, Alexander von, 345, 354, 356, 546
Bad Godesberg, 443
Baden, 344
Badeni, Kazimír, 363, 381, 382
Bahr, Hermann, 387
Balabán, Josef, 470
Balaton, 15
Baláž, Teodor, 518
Balbín, Bohuslav, 270, 271, 314
Balcani, 178, 221, 244, 247, 258, 259, 326, 395, 463
Balduin, arhiepiscop de Trevir, 91
Baltică, Marea, 26, 48, 58, 59, 148, 238, 241, 301
Banat, 315, 415
Bangladesh, 543
Banská Bistrica, 481, 482
Baševi, Jakub, 250
Bartoloměj Münsterberský, 187
Bartošek din Drahonice, 171
Barvitius, Viktor, 393

Basarabia, 353
Basel, 51, 73, 149, 150, 197, 221, 225
Báthory, Ştefan, principe al Transilvaniei şi rege al Poloniei, 196, 198
Báthory, Sigismund, principe al Transilvaniei, 198
Battyány, Ludvik, 347
Bavaria, 14, 20–22, 31, 49, 62, 64, 86, 273, 286, 289
Bavor din Strakonice, 73
Bavorovice, 42, 56
Baxa, Bohumil, 499
Beatrice Aragon de Napoli, 223
Bechyně, Rudof, 425, 426
Beck, Jozef, 437
Beckovký, Jan František, 271
Bedřich, 39
Bělá pod Bezdězem, 214
Béla IV, rege al Ungariei, 58, 59, 60
Béla Kun, 416
Belgia, 48, 191, 220, 246, 258, 289, 324, 326, 327, 396
Belgrad, 244, 290, 415
Bendl, Jan Jiří, 274
Benedict din Nursia, 8
Beneš, Edvard, 398, 399, 411, 405, 414, 415, 422, 425, 426, 430, 434, 440, 442–444,456, 463, 464, 466, 472, 471, 473, 477, 478, 483, 500, 511, 512, 513, 518 516
Beneš, Karel Josef, 497, 498
Beneš, Ladislav, 496
Beneš Třebízský, V., 391
Benešová, Božena, 448
Benešovice – din Bechyne, 56
Beran, Rudolf, 426, 440, 457, 459
Berchtesgaden, 443
Berk din Dubá, 102
Berlin, 291, 305, 327, 372, 386, 399, 443, 446, 451, 458, 485, 522, 526
Berman, Karel, 498
Berna, 270
Bernard, episcop de Meissen, 73
Bernstein, Eduard, 366
Bernstein, Leonard, 513
Beroun, 22, 69, 103
Beskid, Anton, 418
Bethlen, Gábor, 201, 205, 206, 236, 238
Beza, Theodor, 196
Bezděz, 62
Bezruč, Petr, 391
Biafra, 543
Bican, Josef, 489
Bidlo, František, 498
Biebl, Konstantin, 447
Bienert, Richard, 459
Bílá Cerkev, 468
Bílá Hora (Muntele Alb), 203, 206, 207, 219, 225, 227–229, 232–237, 239, 241, 243, 245, 247–253, 255, 257, 259–267, 269, 271–273, 275, 277, 279, 296, 492, 505
Bil´ak, Vasil, 530, 531, 533, 535, 538
Bílina, 12, 42
Bílka, František, 449
Bilovský, Bohumír Hynek, 254
Bílý, Josef, 469, 474
Bismarck, Otto von, 358, 359
Bitovek din Lichtenburg, 111
Bizanţ, 9, 17, 19, 21
Blahoslav, Jan, 225, 226, 227
Blanche de Valois, 99
Blaník, 371
Blatná, 223

Boccaccio, Giovanni, 226
Bocek din Kunštát, 136
Boemia, 12, 84, 249, 337
Bohosudov, 266
Bohumín-Košice, 420
Bohunice, Jaslovské, 547
Boleslav, 22, 23, 24, 25, 26, 208, 214, 218, 266
Boleslav II, cneaz ceh, 24, 25, 26
Boleslav III cel Roșu, 31
Boleslaw I cel Viteaz, rege polonez, 26, 31
Boleslaw II cel Îndrăzneț, 35
Bologna, 169, 220
Bolzano, Bernard, 317, 337
Bonhomini, Giovanni Francesco, 199
Bonifaciu VIII, 72
Bonnet, Georges, 442
Bořivoj I, 13, 16, 17, 21, 27, 36
Bořivoj II, 35
Boreș din Ryzmburg, 65
Borita, Jaroslav din Martinice, 204
Bořivoj, Svatopluk, 13
Born, Ignác, 309
Borș din Osek, 103, 111
Bosnia, 58
Bouda, Cyril, 306, 496
Bourboni, 245, 286, 294, 320, 324
Brahe, Tychon de, 220
Brandenburg 49, 64, 70, 93, 95, 99, 104, 154, 238, 247
Brandl, Petr, 275
Branibor, 60, 69, 70
Bratinka, Pavel, 559
Bratislava, 18, 20, 63, 136, 193, 286, 292, 307, 416, 445, 446, 458, 484, 524, 532
Braun, Matyáš Bernard, 275
Břeclav, 20
Breda, 255
Breisgau, 220
Breitenfeld, 239
Brejnev, Leonid, 530, 535, 537, 538, 540, 544, 545
Breško-Breškovskaia, Ekaterina, 407
Brest-Litovsk, 410
Břetislav I, 32, 33, 40
Břetislav II, 35, 37
Břetislav, Jindřich, 40
Břevnov, 26, 37, 44, 267, 274, 379
Březnice, 273
Březina, Otokar, 390, 448
Bridel, Bedřich, 272
Brixen, 55, 352, 355
Brixi, 305
Brno, 20, 33, 35, 36, 38, 54, 68, 86, 108, 127, 134, 143, 157, 172, 176, 177, 218, 251, 273, 292, 300, 301, 306, 307, 308, 311, 312, 334, 436, 445, 450, 494, 499, 551
Brock, Robert, 498
Brod, Max, 446
Brody, Andrej, 457
Brokoff, Ferdinand Maximilian, 274
Broumov, 203, 213, 267
Brozík, Vilem, 393
Brůdek, 32
Brunian, Jan Josef, 306
Brunich, J.F., 311
Bruno din Olomouc, episcop, 60
Brunsvick, 49
Bruntál, 68
Brzezynski, Zbygniew, 541
Buchenwald, 475
Bučovice, 229
Bucovina, 290, 301
Buda, 185
Budapesta, 346, 402, 413, 416, 530
Budeč, 26, 27, 226

Budín (Buda) vezi și Budapesta, 193
Budkov, 263
Budovec, Václav din Budov, 201, 203, 216
Budyšín, 35, 171
Bug, 10, 291
Bukovský, Jeronym, 210
Bulgaria, 395, 396, 532
Buonarotti, Filippo, 314
Buquoy Ferdinand Bonaventura, conte, 205, 206, 250
Burebista, 12
Burgundia, 43
Burian, Emil František, 448, 494, 498
Burian, Vlastimil, 448, 489
Buršík, Josef, 468
Buzici din Valdek, 56
Bydžovský, Marek, din Florentin, 194
Byron, George Gordon, lord ~ 326
C
Calvin, Jean, 183, 215, 221
Cambodgia, 543
Campo Formio, 291
Canada, 551
Canburg (Kanina lângă Kokořín), 13
Capra, Frank, 513
Caraibe, 522, 526
Carintia, 14, 52, 63
Carol, 96, 98, 99, 100, 191, 195, 248
Carol Albert, 286, 287, 296
Carol Albert de Savoia, 343
Carol cel Bătrân din Žerotín, 200, 204, 216, 225
Carol cel Mare, 9, 11, 13, 96, 125
Carol de Habsburg, 430
Carol din Žerotín, 201
Carol I, 92, 400, 410
Carol II, 244
Carol IV, 65, 85, 88, 91, 92, 93, 94, 98, 100, 101, 102, 104, 105, 106, 108, 110, 114, 115, 116, 117, 119, 120, 121, 122, 124, 125, 126, 128, 130, 133, 144, 153, 175, 188, 222, 296, 338
Carol V, 100, 192, 193, 194, 195, 196
Carol VI, 245, 246, 247, 248, 249, 255, 258, 267, 276, 286
Carol VII (Carol Albert de Bavaria), 286
Carol, arhiducele, 292, 317
Carolingi, 9, 21
Carpați, Munții, 10, 459, 481, 482
Carrati, Francesco, 273
Caspică, Marea, 10
Cavour, Camillo Benso, 354
Ceaușescu, Nicolae, 533
Cechorod, 271
Cehia Centrală, 12, 21, 46, 56, 140, 145
Cehia de Apus, 143, 148
Cehia de Est, 12
Cehia de Nord, 22, 42, 141, 143, 145, 146, 152, 176, 187, 210, 213, 215, 288, 297, 359, 545, 547
Cehia de Nord-Est, 213, 297, 359
Cehia de Nord-Vest, 12, 42
Cehia de Răsărit, 145, 146, 147, 262
Cehia de Sud, 12, 41, 42, 60, 69, 109, 116, 126, 133, 134, 139, 141, 142, 143, 156, 166, 211, 213, 236, 417
Cehia de Vest, 11, 34, 55, 109, 140, 156, 206, 236, 255
Cehia Sud-Vest, 141, 166
Ceho-Slovacia, 456, 458, 463, 477
Cehoslovacia, 143, 314, 398, 408, 411, 414, 418, 420, 421, 423,

428, 429, 431, 432, 433, 435, 437, 438, 439, 440, 441, 442, 443, 444, 446, 450, 451, 454, 455, 459, 462, 463, 464, 469, 470, 471, 472, 473, 474, 475, 476, 477, 478, 480, 483, 484, 485, 489, 500, 501, 502, 503, 504, 507, 508, 509, 510, 511, 512, 513, 515, 516, 517, 518, 519, 520, 521, 522, 524, 526, 528, 531, 532, 533, 534, 535, 539, 541, 544, 545, 549, 551, 556, 557, 558, 560, 562, 563; v. şi Ceho-Slovacia
Ceřek din Vartenberg, 136, 139, 140
Cernenko, Konstantin, 545
Cernobîl, 547
Cert, Jinemy, 551
Cesarini, 149
Cezar, Caius Iulius12
Chalupcký, Jindřich, 497
Chamberlain, Neville, 443
Cheb, 65, 71, 88, 108, 149, 160, 239
Chelčický, Petr, 167
Chicago, 558
Chiril, 14, 16, 19
Chittussi, A., 393
Chleborád, František Ladislav, 378
Chlumec, 37, 38
Chlumec nad Cidlinou, 297
Chochol, Josef, 449
Chod, 255, 256
Chomutov, 218
Chotek, 302
Chotěšov, 42, 44
Chotušice, 287
Chrudim, 61, 69, 475
Chudenice, 273
Churchill, Winston, 467, , 472504, 521
Chvalkovský, František, 457, 458
Chytilová, Věra, 550
Ciad, 544
Cikker, Ján, 449
Citeaux, 44
Clam –Martinic, Frederic Jan, 371
Clemenceau, Georges, 414
Clement VI, 90, 91, 95
Clementis, Vlado, 501
Clovis, 7
Cluny, 29
Cmolík, Otto, 540
Cola di Rienzo, 97
Collona, Leonard, din Fels, 212
Columb, Cristofor, 179
Constanța, 51, 56, 59
Constantin Filozoful, (Chiril), 16
Constantin, marele prinț, 326
Constantinopol, 9, 15, 16, 17, 29, 178
Copernic, Nicolaus, 184
Coreea, 521
Corvinul, Matei, 157, 223
Cosma, 12, 21, 33, 36, 37, 46
Cracovia, 26, 71, 107, 169, 328, 396
Craina, 63
Crécy, 91
Crimeea, 353
Cristián cel Tânăr din Anhalt, 206
Cristian IV, 237, 238
Croația, 193, 415
Cukr, Jan din Tamfeld, 187
Curtis, M., 513
Custozza, 343, 359
Czech, Ludwig, 427
Czernin, Ottokar, 400
Čalfa, Marian, 558
Čapek, Josef, 393, 449, 496, 498
Čapek, Karel, 447, 498

Čapek-Chod, Karel Matěj, 391
Čarnogursky, Ján, 558
Čáslav, 61, 69, 145, 287
Čáslavsko, 254
Častolovice, 56
Černík, O., 533, 535
Čech, Svatopluk, 390
Černín, 41, 56, 276
Černín din Chudenice, 56
Český Brod, 150, 177
Čermák, Jeroslav, 358
Černík, Oldřich, 531
Černín, Humprecht, 273
Černohorský, Bohuslav Matěj, 276
Černy, Jan, 429, 431, 433, 514
Černy, Václav, 497, 513
Červená Lhota, 229
Česká Lípa, 257, 293, 428, 545
České Budejovice, 62, 69, 76, 143, 160, 169, 177, 206, 210, 334, 371
Česky Krumlov, 177
Čierná nad Tisou, 532
Čihák-Znamenáček, Jaroslav, 465

D
Dačice, 230
Dačický, Mikuláš, din Heslov, 226, 250
Dagmar, Markéta, 51
Dagobert I, 11
Daladier, Edouard, 443
Dalibor, 208
Dalimil, 73
Dalmația, 20, 58, 292
Dampierre, Jindrich (Henri) Duval, 205
Danemarca, 237, 238, 240, 247, 344, 359
Dante Alighieri, 66, 225
Daun, 288
Děčín, 254, 300
Dědice, 56
Deml, Jakub, 448
Dérer, I., 413, 415, 426
Descartes, René, 280
Dessava, 238
Dětmar, episcop de Praga, 25
Děvín, 20, 298
Děvínská Nová, 415
Deym, Frederic, 320
Dienstbier, Jiří, 559, 562
Dientzenhofer, Kilián Ignác, 274
Dientzenhofer, Kryštof, 274
Dietl, J., 550
Dillingen, 220
Dlouhý, Vladimír, 558, 559
Dobeš, P., 551
Doblhoff-Dier, Anton von, 345
Dobner, G., 315
Dobřenský, Kunát, 210
Dobrovsky, Josef, 285, 309, 315, 316
Doja, Gheorghe, 193
Doks, 297
Doksany, 44, 46
Dolfuss, Engelbert, 408, 437
DolníLužice, 93, 134, 156, 189, 240
Dolní Řasnice, 255
Domašov nad Bystrřicí, 288
Domažlice, 32, 61, 69, 86, 142, 148, 160, 171, 492
Donaustauf, 108
Doubravka, 24, 25, 224
Drahomíra, 21, 22
Dresda, 287, 293, 305
Drslavici, 56
Drtina, F., 445
Drtina, P., 484, 507
Dubá, 56

Dubček, Alexander, 530, 532, 533, 534, 538, 557, 558
Ducháček, I., 518
Duchcov, 276
Dukovany, 547
Dula, Matúš, 412
Dunăre, 10, 12, 15, 18, 45, 59, 60, 62, 63, 64, 187, 212, 289, 301, 329, 353, 382, 440, 547
Dunkerque, 467
Durich, J., 399
Dvořák, Antonín, 449
Dvořák, Karel, 496
Dvořák, Zdeněk, 498
Dyk, Viktor, 426, 448
D´uriš, Julius, 501

E
Eggenberg, 250
Einstein, Albert, 368
Eisenhower, Dwight David, 485, 521
Elba, 11, 21, 31, 60, 301, 382, 485, 503, 547
Eliáš, Alois, 459, 460, 461, 474, 543
Eliška Rejčka, 71, 83, 85
Elisabeta, 288
Elisabeta a Ungariei, 70
Elisabeta Pomořanská, 99
Elveția, 342
Elzevir, frații ~ 270
Engels, Frederic, 365
Engliš, Karel, 433
Ethiopia, 543
Eugeniu de Savoia, 244, 245, 247, 249
Europa, 5, 6, 9, 13, 25, 26, 28, 29, 31, 37, 43, 46, 47, 48, 53, 58, 66, 74, 77, 82, 90, 97, 100, 105, 107, 108, 113, 117, 118, 133, 138, 140, 149, 154, 162, 163, 178, 179, 182, 183, 184, 191, 192, 198, 202, 213, 218, 221, 228, 234, 241, 243, 244, 247, 259, 260, 268, 276, 280, 282, 288, 290, 294, 311, 318, 320, 321, 322, 323, 326, 329, 338, 349, 379, 404, 405, 406, 420, 421, 423, 431, 432, 437, 439, 444, 451, 452, 470, 472, 489, 492, 509, 510, 527, 543, 562, 563
Europa Centrală, 9, 10, 13, 14, 20, 21, 22, 24, 30, 37, 45, 48, 49, 59, 63, 66, 73, 74, 82, 85, 88, 96, 105, 106, 107, 110, 156, 161, 162, 183, 196, 208, 215, 217, 234, 235, 236, 240, 241, 247, 267, 294, 323, 349, 399, 412, 430, 441, 477, 487, 490, 508, 510, 541
Europa de Apus (Europa Occidentală, Europa de Vest), 9, 13, 34, 47, 82, 90, 107, 155, 179, 182, 219, 243, 251, 260, 284, 287, 309, 338, 344, 501
Europa de Nord-Vest, 182
Europa de Răsărit, 19, 508, 510, 541
Europa de Sud (Europa Meridională), 34, 47, 107, 179
Eusebius, Václav, 243

F
Fabricio, 204
Fajtl, František, 482
Falck, 244, 344
Faust, Johann, 226
Febronius, Justus, 284
Fejenčík, M., 518
Felbiger, Johann Ignaz, 308
Ferrara, 179

Ferdinand, 192, 193, 194, 195, 203, 205, 206, 347
Ferdinand (IV), 242
Ferdinand de Habsburg, 191, 192
Ferdinand de Stiria, 202, 204
Ferdinand I, 193, 197, 202, 209, 211, 218, 234, 331
Ferdinand I de Habsburg, 192
Ferdinand II, 234, 236, 237, 238, 240, 241, 264, 266, 277, 317
Ferdinand III, 240, 242, 243, 324
Fierlinger, Zdeněk, 500, 501
Filip cel Frumos, 191
Filip de Anjou, 245, 246
Filip din Padarov, 174
Filip II, 38, 196, 198
Filip IV cel Frumos, 72, 87
Filip de Suabia , 51, 52
Filip, arhiepiscop de Salzburg, 63
Filla, Emil, 393, 449, 496, 498
Firkušný, Rudolf, 518
Fischer din Erlach, Jan Bernard , 273
Fischer, O., 447
Flandra, 48, 83, 108
Florența, 179, 219
Fojtík, Jan, 535
Forchheim, 16
Forman, Miloš, 528, 550
Fotios, patriarh bizantin, 15, 16, 29
Fragner din Měcholupy, 499
Francisc I, 287, 289, 293, 300, 330, 332, 342, 344
Francisc I de Lorena, 331
Francisc II, 291, 292, 307, 309, 312
Francisc II (Francisc I), 292
Francisc IV de Habsburg-d'Este, 324
Francisc Rákoczi II, 245
Franco, Francisco Bahamonde, 409, 440
Franek, Mikoláš, 512
Frankonia, 20
Franța, 6, 7, 14, 28, 29, 35, 38, 47, 48, 57, 63, 72, 77, 81, 85, 87, 88, 89, 90, 91, 100, 101, 104, 121, 134, 155, 161, 163, 183, 221, 235, 236, 237, 238, 241, 243, 244, 245, 246, 247, 258, 273, 281, 286, 288, 289, 290, 291, 292, 293, 294, 298, 302, 310, 320, 321, 324, 327, 343, 353, 354, 359, 393, 395, 396, 399, 400, 403, 414, 416, 420, 430, 431, 438, 439, 440, 441, 442, 444, 463, 464, 465, 466, 467, 468, 470, 498, 504, 512, 522, 551
Frankfurt pe Main, 307, 324, 343, 344, 345, 346, 349, 353, 428, 441, 475, 507
František din Dietrichštein, 199
František, Josef, 466
Franz Ferdinand d'Este, 394
Franz Joseph I, 347, 353, 354, 357, 361, 370
Frederic II, 286, 287, 288, 289, 296
Frederic Wilhelm I, 247
Frederic Wilhelm IV, 344
Freiberg, 71
Freiburg, 220
Freud, Sigmund, 368
Fric, Martin, 514
Frič, Josef Václav, 347, , 348351
Friedman, Milton, 558
Friedrich al II-lea, 51, 57
Friedrich Falck, 205, 206, 207, 236, 237
Friedrich I Barbarossa, 39, 40, 46
Friedrich Pokousaný, 84
Fryd, Norbert, 498
Frydland, 293
Füssen, 287

Futurista, Ferenc, 448

G
Gabčík, Jozef, 475
Gabčíkovo, 547
Gahura, 450
Gajda, Radola, 436
Galiția, 58, 66, 291, 294, 301, 315, 324, 328, 334, 359
Gallia, 6, 7, 12
Gallas, familie, 250
Garibaldi, Giuseppe, 408
Gdańsk, 324
Geneva, 183, 216, 221, 411, 412, 522
Germania, 14, 15, 20, 21, 23, 26, 38, 57, 63, 107, 108, 125, 175, 221, 292, 320, 324, 325, 327, 331, 343, 345, 346, 349, 353, 358, 359, 360, 382, 384, 385, 388, 395, 396, 403, 405, 406, 408, 409, 410, 411, 414, 427, 431, 432, 436, 437, 438, 439, 440, 441, 442, 443, 444, 452, 453, 454, 456, 457, 458, 459, 462, 463, 464, 465, 469, 470, 471, 472, 473, 474, 476, 480, 483, 485, 487, 488, 490, 503, 537, 556
Germania Federală, 556
Gerstner, František Josef., 310
Gibraltar, 245
Glazarová, Jarmila, 493
Gmünd (Suabia), 125
Gočár, Josef, 449, 450
Golian, 482
Gorazd, 18
Gorbaciov, Mihail, 545
Gorlice, 400
Gottsched, J.Ch., 307
Gottwald, Klement , 434, 437, 476, 501, 506, 508, 509, 512, 513, 516, 522
Grecia, 5, 6, 15, 77, 326
Grégr, Eduard, 373, 390
Grégr, Julius, 358, 370, 374
Grigore din Heimburg, 155
Grigore XII, 136
Grillparzer, Franz, 331, 346
Grna, Josef, 479
Groh, Vladimir, 499
Gross, František, 514
Grossmann, Jan, 490
Gruber, Tobiáš, 310
Grund, Norbert, 304
Grünwald, 113
Guillaume de Machaut, 122
Günter din Schwarzburg, 92
Gustav II Adolf, 237, 238
Guta de Habsburg, 70, 71
Gutenberg, Johannes, 181
Gzel, Petr, 226

H
Haas, Hugo, 448, 498
Habeš, 440
Habrmann, Gustav, 426
Habsburg, 100, 183, 191, 192, 195, 196, 202, 204, 205, 207, 216, 217, 235, 236, 238, 240, 241, 242, 243, 244, 245, 246, 247, 249, 258, 279, 286, 289, 290, 294, 299, 358, 359
Hácha, Emil, 454, 457, 458, 459
Hacker, Gustav, 440
Haga, 237
Hainfeld, 378
Hájek, Tadeáš , din Hájek, 220
Hájek, Václav, din Libočan, 226
Hala, František, 512
Halas, František, 493, 497

Hálek, Vítězlav, 358, 390
Häling, Franz Karl, 308
Hamburg, 259, 301, 432
Hans von Aachen, 231
Hanuš din Mühlheim, 117
Hanuš, Jan, 496
Hanuš, Miroslav, 493
Hašek, Jaroslav, 407, 448
Hašler, Karel, 498
Harant, Kryštof, din Polžice și Bezdružice, 222, 227, 255
Harkov, 468
Harrach, 267
Hartig, František, conte, 310
Hasal, Antonín, 483
Hasištejnský, Bohuslav, din Lobkovice, 215, 224
Hasištejnský, Jan, 222
Haugvic, Jachym, din Biskupice, 199
Haugvice, Frederic Vilém, 295
Havel din Lemberk, 58
Havel, Václav, 528, 557, 558, 559, 563
Havlíček Borovský, Karel , 340, 355
Havlíček, Karel, 340, 348, 352
Havlíček, Jaroslav, 493, 494
Havlička, K., 405
Havola, 21
Házmburk, 56
Hebenstreit, F., 312
Heidelberg, 120, 216, 221
Heinrich von Meissen, 75
Heinrich von Mugeln, 122
Heinsche, Jan Jiří, 275
Helfštejn, 176
Heller, Ota, 498
Henckl, Ander, 457
Henlein, Konrad , 428, 439, 440, 441
Henric, 24, 31, 32
Henric de Carintia, 83, 84 .
Henric de Navarra (Henric IV), 216
Henric din Lipá, 84, 85, 86, 89
Henric I, 21, 22, 24, 31
Henric I Păsărarul, 21
Henric II, 31
Henric al II-lea cel Cucernic, 53
Henric III, 32
Henric IV, 34, 35, 36, 216
Henric al VI-lea, 51
Henric VII, 83, 84, 87, 88
Heřman, 35
Herben, Jan, 391
Herben, Ivan, 518
Herborn, 221
Herder, Johann Gottfried, 321
Heydrich, Reinhard, 474, 475, 487
Hillar, Karel Hugo, 448
Hilsner, Leopold, 370
Himl, Antonín, 540
Hindeburg, Paul von 460
Hipponus, Paul von, 45
Hitler, Adolf, 408, 409, 432, 437, 438, 439, 440, 441, 442, 443, 444, 452, 456, 458, 460
Hlaváček, K., 448
Hlávka, Josef, 358, 393
Hlinka, Andrej, 413, 427, 433, 434, 436, 457, 458, 462, 482
Hlučín, 414
Hnězdo, 26, 32, 71
Hochstädt, 245
Hodonín, 68
Hodslavice, 322
Hodža, Milan, 413, 426, 440, 478
Hofer, Andreas, 292
Hoffmeister, Adolf, 498
Hohenlinden, 291
Hohenwarth, Karl S., 371, 372
Hohenzollern, 99, 154, 358

Hohenzollern de Prusia, 290
Hohenzollern-Lorena, 290
Holan, Vladimír, 493, 497
Holbach, Paul, 282
Holeček, Josef, 448
Hollar, Václav, 275
Homola, Frederic, 474
Hontheim, Johann, 284
Honzl, Jindřich, 448
Hošt´álek, Maximilián, 203
Hošovice, 302
Hora, Josef, 447, 493, 496
Horáková, Milada, 517
Horní Falc, 93, 108, 109, 289
Horní Litvíno Litoinov, 259
Horní Lužice, 93, 134, 156, 240, 148, 189
Horní Rakousí, 206
Horní Slavkov, 300
Hornigk, Filip Wilhelm, 251
Horthy, Miklós de Nagybánja 408, 437
Hostovský, Egon, 498
Hostyn, 492
Hrabal, Bohomir, 528
Hrabě, V., 551
Hrabišice, 36, 42, 55, 56
Hrabry, 145
Hradčany, 195, 240, 273, 276
Hradec, 25, 27, 33, 54, 56, 65, 68, 190, 202, 212, 248
Hradec Králové, 86, 141, 151, 169, 254, 262, 273, 289, 359, 362, 450
Hradiště, 20, 44, 52, 69, 141
Hroby, 203
Hroznata, 42
Hrubá Skála, 210
Hruban, M., 427
Hrubý, Řehoř, 225
Hrubý, Zigmund, 225
Hrușciov, Nikita Sergheevici, 522, 524
Hubertusburg, 289
Hubka, Antonín, 388
Hudeček, František, 514
Hukvaldy, 255
Humel, 297
Hus, Jan, 121, 130, 131, 132, 136, 138, 140, 154, 158, 166, 168, 170, 171, 172, 174, 226, 432, 492, 182, 433, 515
Husák, Gustav, 480, 530, 534, 538, 544, 545, 558
Husince, 130
Hutka, Jaroslav, 551
Hvězda, 229
Hviezdoslav, Pavel Országh, 446
Hynek din Dubá, 73
Hynek din Poděbrad, 226
Hynek Krušina din Lichtenburg, 145
Hynek din Kunštát, 146
Hyzrl, Jindřich din Chod, 263
I
Iacob de Voragine, 123
Iacob I, 205
Iberică, Peninsula, 6, 17, 47, 74, 179, 233
Ibrahim ibn Iakub, 24
Ierusalim, 29, 78
Ignác, Bernard, 271
Imperiul Otoman, 178, 237, 243, 258, 326, 353
Imperiul Roman, 7, 21
Imre Thököly, 243
Imre, Serghei, 464
India, 179, 288
Indra, Alois, 533, 535
Ingolstadt, 220
Ingr, Sergej, 518
Innocentiu III, 51

Innsbruck, 345
Ioan, arhiducele, 344
Iosefov, 289
Iosif, 312
Iosif I, 244, 245, 248, 262
Iosif II, 285, 289, 290, 291, 298, 302, 304, 307, 311, 315, 316
Istler, J., 514
Istria, 292
Italia, 5, 6, 7, 9, 10, 13, 14, 16, 21, 25, 26, 28, 29, 30, 38, 41, 46, 49, 63, 72, 77, 88, 89, 90, 96, 98, 113, 118, 179, 180, 182, 221, 223, 243, 245, 273, 275, 276, 287, 291, 321, 324, 327, 343, 345, 351, 354, 359, 395, 396, 407, 408, 409, 420, 435, 438, 440, 451, 462, 468, 504, 551
Iugoslavia, 411, 438, 440, 468, 509, 521, 533
Ïurèansky, Ferdinand, 458
Ivančice, 69, 218
J
J.A din Questenberk, 305
Jablonné, Podjestedí 293
Jachym din Šternberg, 309
Jáchymov, 209, 217
Jagełło, Anna, 191
Jagełło, Ludovic, 187, 188, 190, 191
Jagełło, Vladisław, 156, 157, 158, 163, 175, 185, 186, 207
Jakeš, Miloš, 557
Jakesch, Wenzel, 478
Jakoubek din Stříbro, 130, 133, 145, 154, 166, 171, 173
Jakoubek din Vřesovice, 142
Jaksch, Wenzel, 427, 440
Jakub din Stříbro, 140
Jakub, Jiří, 493
Jan, 90
Jan de Luxemburg, 55, 82, 87, 89, 91, 93, 106, 122, 124
Jan din Dražice, 86, 124
Jan din Holešov, 124
Jan din Jenštein, 101, 111, 113
Jan din Jesenice, 130
Jan din Jičín, 130
Jan din Pomuk, 101
Jan din Rabštein, 172
Jan din Středa, 94, 98
Jan Henric, 99
Jan Milíc din Kroměříž, 116
Jan Nepomucký, 101, 266, 274, 276, 277
Jan Ocko din Vlašim, 94
Jan Roháč din Dubá, 112, 146, 147
Jan Sokol, din Lamberk, 113
Janáček, Leoš, 449
Jankov, 240
Janovice din Vimperk, 56
Japonia, 438
Jarlochov, 41
Jaroměřice, 305
Jaroměřice nad Rokytnou, 277, 305
Jaromír, 31, 32, 34, 35
Jaroš, Toma, 230
Jasný, Vojtěch, 528, 550
Javor, Ivan, 498
Jean de Léry, 222
Jelačič, Josef, 345
Jemnice, 68
Jena, 325
Jeroným din Praga, 130, 138
Jeseník, 12
Jesenský-Jesenius, Jan, 220
Jevíčko, 69
Ježek, Jaroslav, 449, 498
Jihlava, 68, 76, 106, 108, 150, 154, 155, 213, 300, 417
Jílek, Karel, 493

Jilemnický, Petr, 498
Jílová, 106
Jindřich din Rožmberg, 65, 69, 73
Jindřich, Vladislav, 41
Jindřich Vratislav, 69
Jindřichuv Hradec, 56, 76, 102, 177, 208, 213, 218, 257, 292
Jindřichův Hradec, 229, 272
Jiřásek, Alois, 232, 256, 391
Jiři de Poděbrad, 226
Jiří de Poděbrad, 152, 153, 154, 156, 159, 162, 167, 171, 172, 177, 187, 191, 223
Jiří din Kunštát, 152, 153
Jíří din Milev, 42
Jiří Tunkl cel Bătrân din Brnieek, 208
Jiřikovský, Václav, 498
Jiroudek, František, 496
Jirsíková, Nina, 494, 498
Jizera, 12
Jizerské hory, 210, 213, 217, 259
Johana din Rožmitál, 155
Johann Friedrich, 194
Josef, Jan, 259
Jošt, 99, 124
Jugmann, Josef, 317
Jugner, F., 358
Julian d'Austria, 199
Jung, Rudolf, 427
Jungmann. Josef, 338
Jurkovič, Dušan Samo, 450
K
Kabátník, Martin, 221
Kacerov, 229
Kadafi, Mu'ammar , 545
Kadan, 11, 44, 69
Kádár, János, 532
Kafka, Bohumil, 449
Kafka, Franz, 446
Kaizl, Josef, 369, 377
Kajnar, Josef, 551
Kálal, Karel, 446
Kalista, Zdeněk, 445
Kalvoda, Jan, 559
Kampelík, František Cyril, 382
Kant, Immanuel, 309
Kapka, Antonín, 539
Kaplan, Karel, 517
Kaplice, 292
Kaprál, Václav, 498
Kara Mustafa, 243
Karásek, J. din Lvovice, 390, 448
Karel din Lichtenštejn, 237, 250
Karel Munsterberský, 191
Karel, Rudolf, 496, 498
Karlín, 274, 336
Karlštejn, 96, 98, 126, 190, 203
Karlov, 98
Karlovy Vary, 274, 325, 428, 441, 533
Karlsberg, (Karšperk)lângă Sušice, 96
Karlskrone, (Radyne) lângă Plzeň, 96
Károlyi, Mihály, 413, 415, 418
Kašpar, 336
Kaunitz, Václav Antonín din, 295, 288
Kavalier, Josef, 334
Kaván, František, 393
Kazimír, 152
Kdyně, 148
Kempen, Johann Franz, 354
Kepler, Johannes, 220
Kestřany, 177
Kiev, 468, 537
Killar, Karel, din Krucemburg, 313
Kindermann, Ferdinand, 308
Kinský, 250, 286
Kinský, Filip Iosef, 287, 309, 315
Kinský, J., 300, 315

Kinský, Václav Norbert O., 246
Kisch, Egon Ervin, 446
Kladno, 44, 69, 266, 287, 385, 430, 475
Kladruby, 44, 46, 274
Klapák, Karel, 467
Klatovy, 69, 139, 142, 160, 177, 273, 292
Klaus, Václav, 558, 559
Klein, 335
Klem, 137
Klíma, Ladislav, 446
Klímek, A., 518
Klofáč, Václav, 382, 416, 422, 426
Klopstock, Friedrich Gołtlieb, 307
Klumpar, Vladislav, 454
Kmocha, František, 495
Knín, 40
Kochan, Valentin, 203
Kočvara, Štefan, 512
Kohák, Erazim, 518
Kolín, 69
Kolder, Drahomír, 535
Kolín, 69, 108, 125, 288, 314
Kollár, Jan, 338
Köln, 64, 307, 551
Kolovrat, Francisc Antonín, 331
Kolský, Karel, 489
Komárek, Valter, 558
Komárno, 533
Komenský, Jan Amos, 261, 263, 267, 269, 270
Konác din Hodiškov, Mikuláš , 222
Kondrac, 56
Koniáš, Antonín, 262, 263
Kõnigsmark, 240
Königstuhl, 91
Konopásek, Stanislav, 489
Konrád, 35, 39, 40, 44, 145, 448
Konrád II, 32
Konrád II Ota, 40, 43
Konrád III, 39
Konrád Ota, 40
Konstanz, 133, 138, 140, 169
Košice, 486
Kopecký, Jan, 494, 512
Kopecký, Václav, 501, 508
Kopecký, Vlastimil, 489
Kopidlanský, Jan, 187
Kopidlanský, Jiří, 187
Koranda, Václav, 153
Kořínek, Jan, 271
Kornel, Viktorin, din Všehrd, 224
Kosciuszko, Tadeusz, 291
Kossuth, Lajos, 347
Kostka din Postupice, 165
Kotěra, Jan, 449
Kotzebue, August von, 325
Koucký, Vladimír, 530
Kouřim, 12, 22, 33, 42, 69, 177, 254
Koutník, Tomáš Norbert, din Chocna, 278
Kovařovic, Karel, 392
Kozák, Jan BlaloslavB., 445, 513
Kozina, Jan Sladký, 256
Koželuha, Jan şi Karel, 451
Krajina, Václav, 507, 518
Král, Jaroslav, 496, 498
Kralice, 225, 226
Královec, 59
Kramář, Karel, 369, 377, 400, 405, 411, 414, 415, 421, 426, 439
Krameri, 307
Krašovice, 56
Krasnohorská, Eliška, 377, 390, 394
Kratochvíl, Jan. 469, 482
Kratochvíl, Jaroslav, 497
Kravař, 56
Krčín, Jakub, din Jelčany, 211
Krebs, Hans, 427

Krejčí, František Václav, 380, 390, 445
Krejčí, Jaroslav, 459
Kremlička, Rudolf, 393
Kressenbrunn, 59
Kriegel, F., 533, 536
Krišt´an din Prachatice, 121, 130, 140
Křivoklát, 62, 175, 209
Krivoústý, Martin, 221
Kříž, 117
Kříž, Alois, 460
Křížanov, 56
Krkonoše, 210, 213, 217
Krnovský, Jan Jiří, 236
Krška, V., 514
Krofta, Kamil, 440, 492
Kroměříž, 230, 276, 305, 346
Kroupa, Daniel, 559
Krumlov, Český, 199, 208, 218, 229, 277, 292
Krušné Hory, 109, 209, 262
Kryl, Karel, 551
Kübeck, Karel Friedrich, 331, 354
Kubelík, Rafael, 518
Kubín, Otakar, 393
Kubiš, Jan, 475
Kubišová, Marta, 551
Kubišta, Bohumil, 393, 449
Kubka, František, 493
Kuciuk-Kainargi, 290
Kumburk-Jičín, 210
Kundera, Milan, 528
Kunhuta, 52, 69, 70
Kunhuta Braniborská, nepoata lui Přemysl Otakar II, 60, 77,
Kunhuta de Suabia, soția lui Václav I, 58
Kunhuta, stareță, 75, 126
Kunštát, 111
Kunratice, 128
Kunvald, 167
Kupecký, Jan, 275
Kupka, František, 393
Kutlvašr, Karel, 486
Kutná Hora, 69, 72–74, 84, 106, 108, 110, 125, 135, 145, 150, 151, 158, 159, 161, 162, 169, 171, 172, 175–177, 184, 209, 217, 271, 274, 304
Kuznețov, Vasili, 535
Kvapil, Jaroslav, 392, 401
Kvapilová, Hana, 392
Kynžvart, 327
L
Labe, 238
Lacek din Kravař, 136
Ladislav Pohrobek (Posthumus), 152, 153
Lamač, Karel, 448, 498
Lämmel, Šimon, 335
Landštejn, 56
Langer, František, 448, 498
Lanna, Adalbert, 335
Laterano, 47, 52
Latour, Theodor František, 346
Laundon, Gideon, 288
Laušman, Bahumil, 518
Le Corbusier, 450
Lechfeld, 24
Lehnice, 53
Lehnický, Friedrich, 191
Leipzig, 107, 136, 221, 289, 294, 307, 332
Leitenberger, Johann Josef, 300
Lemberk, 56, 57, 58
Lenárt, Josef, 535
Lenin (Ulianov) Vladimir, 437
Leon XIII, 381
Leonardo da Vinci, 231

Leopold din Pasov, 201
Leopold I, 242, 244, 245, 255, 256
Leopold II, 291, 302, 312, 315, 317
Letenská, Anna, 498
Letná, 351
Lettrich, Josef, 480
Lev Thun, 336
Lev, Zdeněk, din Rožmitál, 186, 187, 188, 191, 217
Levant, 48
Levy Hradec, 21, 25, 27
Leýda, 270
Ležáky, 475, 487
Lhoták, Kamil, 496
Liban, 544
Liberec, 255, 257, 293, 300, 334, 335, 336, 379, 417, 551
Libice, 26, 27, 36
Libstejnský, Albrecht, din Kolovrat, 230
Libuše, 122
Lichner, Ján, 512
Lichtenburg, 56, 76
Lichtenštein, 56, 250
Lichtenštejn, 250
Lidice, 487
Liebig, Johann, 335
Linek, Josef Ignác, din Bakov nad Jizerou, 278
Linné, Karl, 281
Linz, 107
Liška, Alois, 467
Liška, Jan Kryštof, 275
Lipá, 56
Lipany, 150, 162, 164
List, Siegmund Wilhelm, 458
Litava, 362
Litice, 56, 167
Litoměřice, 36, 44, 68, 177, 194, 212, 254, 262, 412
Litoměřický, Hilarius, 167, 171
Litomyšl, 44, 91, 94, 208, 214, 229, 257, 267
Litovel, 69
Lituania, 59
Llyod George, David , 414
Loara, 6
Lobkovic, 204, 199, 229, 273, 276, 277
Lobkovice, 199, 243
Locarno, 437, 438, 440
Locke, John, 280
Lodgmann von Auen, Rudolf, 417
Lodomeria, 324
Loket, 41, 68
Lombardia, 294, 354
Lomnice, 56
Lomnický, Šimon, 226
Londra, 326, 455, 467, 470, 473, 476, 478, 479, 480, 481, 483, 484, 500
Loos, Adolf, 449
Lorena, 21, 43, 83, 286, 288, 289, 290, 294
Los Angeles, 554
Lothar III, 38
Lotrinský, Karol, 243
Louka, 44
Lounovice pod Blaníkem, 276
Louny, 69, 139, 142, 176, 177
Lovaň (Leuven) 220
Lübeck, 10, 238
Ludmila, 21, 22, 24, 25, 45
Ludovic, 188
Ludovic de Bavaria (Wilhem de Bavaria), 86, 91, 191
Ludovic Filip Orleans, 326, 343
Ludovic II Germanicul, 15, 16
Ludovic VI, 38
Ludovic XI, 155, 172
Ludovic XIV, 235, 244, 245

Ludovic XVI, 291, 304
Lukáš din Praga, 223
Lunéville, 291
Lupáč, Prokop, din Hlaváčov, 227
Lurago, Carlo, 273
Luther, Martin, 182, 188, 221, 325
Lützen, 239
Luxemburg, 81, 84, 85, 86, 87, 88, 89, 91, 92, 93, 95, 99, 100, 101, 103, 104, 110, 112, 123, 126, 145, 171, 396
Luža, Vojtech, 479
Lužice, 95, 113, 157, 191, 202, 204, 206, 213, 215, 236, 242, 259
M
Macedonia, 98
Mach, Ernst, 368
Mácha, Karel Hynek, 339, 491
Machar, Josef Svatopluk, 390
Mack Leiberich, 292
Magdeburg, 25, 48, 62, 68
Mainz, 73, 325
Mair, Martin, 155
Majer, Antonín, 384
Majerová, Maria, 448
Makovský, Vincenc, 497
Malá Strana, 68, 96, 102, 158, 194, 201, 203, 207, 229, 240, 274, 275
Malešov, 147
Malína, 26
Malivský, František Štěpán, 251
Malý, Jakub, 339, 341
Malypetr, Jan, 426, 435, 436, 439
Manciuria, 438
Mánes, Josef, 358
Manětín, 44
Mannheim, 305
Mansfeld, Arnošt, 205, 206, 236, 238
Mantova (Mantua), 179
Mařák, Julius, 393
Mařánek, Jiří, 493
Maratka, Josef, 449
Marea Britanie, 245, 246, 247, 258, 288, 289, 290, 291, 294, 302, 321, 324, 327, 395, 396, 400, 403, 439, 440, 441, 463, 465, 466, 467, 469, 470, 473, 474, 482, 498, 504, 512; v. și Anglilila
Marea Neagră, 48, 301, 353
Marea Nordului, 14, 301
Marek, Antonín, 338
Marengo, 291
Maria Luiza, 293, 324
Maria Srbská, 44
Maria Tereza, 248, 286, 287, 288, 289, 294, 295, 296, 297, 301, 307, 311, 314, 315, 316, 317
Marianské Hradby, 303
Mariazell, 237
Marini, Antonio, din Grenoble, 155, 162
Marék Marci, dni Kronland, Jan , 267
Markvartice, 42, 56, 86, 254
Markvartice– din Lemberk, 56
Marna, 396
Marshall, George C., 509, 510
Marta din Boskovice, 215
Martin, 412, 413
Martin V, papă, 138
Martini, Karel Antonín, 311
Martinovič, Ignác, 312
Martinovič, I., 312
Martinů, Bohuslav, 449
Marx, Karl, 365, 366
Masaryk, Jan, 466, 503, 506
Masaryk, Tomáš Garrigue, 368, 369, 370, 391, 398, 399, 404, 405, 411,415, 418, 422, 424,

425, 428, 433, 437, 440, 445, 448, 507, 556
Mašek, Václav, 496
Mašín, 518
Mašín, Josef, 470
Matei Corvin, 153, 154, 156, 157, 158, 159, 163, 185, 207, 223
Matej din Janov, 116
Mathesius, Vilém, 492
Matthias, 199, 201
Matthias (Matiáš), 199, 201, 202
Matthioli, Andrea, 220
Matyáš din Arras, 124, 125
Matyáš, Jindřich, 203, 204, 212, 239
Maximilian, 195, 197
Maximilian din Bavaria, 205, 236, 237, 238
Maximilian II (Maximilian I), 196
Mayer, Jan, 310
Mayr–Harting, Robert, 427
Mazzini, Giuseppe, 327
Mânecii, Canalul, 473
Mečiar, Vladimír, 559, 561
Medek, Rudolf, 448
Mediterană, Marea, 6, 20, 29, 35, 48, 178, 179
Mehoffer, Ignác, 308
Meissen, 35, 49, 71, 73, 84, 175, 209
Meissner, Alfred, 426
Meklenburg, 238
Melantrich, Jirí, 226
Mělník, 12, 21, 69, 304
Menzl, Jiří, 550
Měšek I, 25, 26
Meran 89
Merovingi, 7
Merseburg, 38
Merta, Vladimir, 551
Metz, 97
Metalici, Munții, 42, 55
Metodiu, 14, 16, 17, 18, 19
Metternich, Klemens Wenzel von , 293, 319, 324, 325, 327, 329, 330, 331, 336, 342, 344, 348, 354, 546
Meziříčí, 56
Michalovice, 56, 103
Michna, Adam, 272
Michna, Václav, 276
Mihael al 3-lea, 15, 16
Mikuláš (Nicolae), 73
Mikuláš din Pelhrimov, 142, 146, 152, 166, 171, 226
Mikulčice, 20
Mikulov, 56, 236, 267, 359
Milano, 39, 88, 179, 291, 343, 354
Milčany, 31
Milev, 42, 46
Milevsko, 44
Míšeň (Meissen), 31, 35
Mišík, Vladimir, 551
Miroslav, Frederik Neumann-, 466
Miseroni, 231
Místek, 458
Mitrovsky, Jan Ncpomuck, 309
Mlada, 24, 25
Mladá Boleslav, 42, 56, 208, 214, 218, 297, 374
Mlčoch, Rudolf, 427
Mlynář, Zdeněk, 530
Mníšek pod Brdy, 274
Modena, 294, 324
Modrá, 19
Modrý, Bohumil, 489
Mohács, 25, 64, 84, 85, 91, 188
Mojmír I, 13, 14, 15, 18
Mojmír al II-lea, 18
Moldova, 353
Molvice (Malujowice), 286
Montesquieu, Charles Louis, 281

Morava, 266
Moravec, Emanuel, 490
Moravec, František, 468, 518
Moravia, 10, 12, 14–16, 18, 24, 25, 27, 32–34, 38, 40, 42–44, 52–55, 60, 61, 68, 69, 73, 75, 84, 89, 95, 99, 103, 104, 107–109, 111–113, 138, 142, 143, 147, 150, 151, 154, 156, 157, 159, 167, 174, 176, 186, 187, 189, 190, 191, 195, 199, 200, 201, 204–206, 208, 213, 214, 216, 221, 224, 225, 229, 236–238, 240–242, 248, 250, 251, 262, 263, 267, 271, 273, 286, 297, 298, 301, 308–310, 313, 319, 328, 333, 334, 343, 356, 368, 371, 372, 376, 378, 381, 386, 387, 414, 417, 428, 430, 449, 458, 459, 483, 486, 489, 495, 545, 562
Moravia de Nord, 333, 417, 545
Moravia de Sud, 11, 15, 109, 126, 417
Moravia Mare, 14, 15, 16, 17, 18, 19, 20
Moravia Sârbească, 15
Moraviei, Câmpia 63, 65, 69, 72
Moravská Třebová, 229
Moravský Krumlov, 229
Morgenthaler, Pavel Hynek, 251
Moscova, 370, 430, 434, 455, 457, 461, 470, 471, 476, 477, 478, 479, 484, 500, 501, 502, 509, 510, 521, 523, 524, 525, 530, 533, 534, 535, 539, 544, 548
Mošna, Jindřich, 392
Most, 56, 68, 125, 146, 417, 507, 510
Moyzes, Alexander, 449
Mozambic, 544
Mozart, Wolfgang Amadeus, 306
Mrázek, Karel, 473
Mrkvička, Otakar, 498
Mucha, Alfons, 393, 449
Mühlberg, J., 446
Mühlberg, 194, 195
Mühlviertel, 56
Mukařovský, Jan, 447
Munch, Charles, 513
Munch, Edvard, 393
München, 393, 410, 432, 452, 456, 462, 464, 472, 476, 477, 484, 500, 519, 531, 535, 542, 543
Münster, 241
Mussolini, Benito, 408, 409, 432, 440, 443
Mužika, František, 496
Myslbek, Josef Václav, 392, 393, 449
Mysliveček, Josef, 305
N
Náchod, 210, 297
Najman, Josef Václav, 427
Nálepka, Ján, 468
Náměstí nad Oslavou, 229
Napoleon I, 283, 291, 292, 293, 294, 298, 320, 322, 325, 343, 338, 359
Napoleon III, 343, 354, 371
Němcová, Božena, 256, 355, 493
Neapole, 246, 247, 343
Neerwinden, 291
Nejedlý, Vít, 498
Nejedlý, Zdeněk, 515
Nelahozeves, 229
Němec, Antonín, 429
Němec, Bahumil, 440
Němec, František, 483
Němec, Jan, 528
Německý Brod, 145
Nepomuk, 44, 101

Neruda, Jan, 358, 374, 390
Netolicky, Štěpánek, 210
Neudörfel, 378, 379
Neuman, Kostka Stanislav, 447
Neurath, Constantin von, 459
Newton, Isaac, 281
Nezval, Vítězlav, 448, 493, 494, 498, 513
Nicolai din Opava, 59, 70
Nicolai, F., 307
Nigeria, 543
Nipru, 31
Nitra, 15, 20, 436
Nižbor, 62
Nohavica, Jaramír, 551
Norbert, Václav, 246
Nördlingen, 239
Normandia, 467, 473
Nosek, Václav, 501, 511
Nostic, František Antonín, 315
Novák, Arne, 447
Novák, Vítězlav, 449, 496
Novarra, 343
Nové Hrady, 206
Nové Město, 96, 106, 114, 128, 138, 139, 140, 146, 147, 158, 203, 204, 274, 351
Nové Zámky, 243
Novomeský, Ladislav, 480
Novotný, Antonín, 525, 526, 529, 530, 531
Nový Bydžov, 69
Nový, Karel, 493, 498
Nürnberg, 68, 95, 96, 97, 103, 107, 108, 162, 208, 307, 442
Nývlt, Antonín, 297

O
Occident, 5, 7, 515
Oder, 301
Olanda, 191, 244, 326
Olbracht, Ivan, 513
Oldřich, 35, 36, 39, 63, 65, 143
Oldřich (Henric) din Brno, 35
Oldřich din Hradec, 65
Oldřich dni Sponheim, 63
Olomouc, 20, 33, 34, 38, 44, 45, 54, 59, 60, 68, 69, 72, 74, 82, 94, 108, 134, 156, 157, 158, 163, 172, 174, 175, 176, 177, 199, 214, 218, 219, 224, 266, 267, 276, 288, 289, 305, 306, 307, 308, 309, 346, 347, 353, 417, 494, 507
Ondřej (Andrei), 52
Ondřej dni Brad, 171
Opatovice, 44, 45, 210
Opava, 59, 68, 69, 70, 74, 307, 312, 325, 418
Opiz, Ferdinand, 313
Opletal, Jan, 469, 543
Opočno, 229, 293
Optát, Beneš, 226
Orava, 414, 419, 420
Orientul Apropiat, 221, 222
Orientul Mijlociu, 465, 466, 467
Orlice, 214
Ornest, Ota, 498
Orten, Jiří, 493
Orwell, George, 410
Osek, 42, 44, 56
Oslavany, 430
Osnabrück, 241
Ostende, 247, 258
Ostrava, 385
Ostřihom, 26
Ostrov nad Ohří, 69
Ostrovu Davle, 37, 44, 69
Osuský, Štefan, 464
Ota, 36, 38, 69, 75
Ota Branibor, 69
Ota, Jindřich, 254

Otakar II, 89
Otradovice, 272, 276
Otto I, 24
Otto II, 25
Otto III, 25, 26, 31
Otto IV, 51
Otto, Jan, 389
P
Pacher, Rafael, 417
Pad, 179, 343
Paderlík, Arnošt, 496
Padova, 169, 220
Palach, Jan, 537, 543
Palacký, František, 49, 315, 320, 322, 339, 341, 342, 349, 350, 351, 352, 355, 358, 370, 373, 405
Palermo, 343
Palestina, 29, 35, 39, 44, 45, 48, 57
Pannonia, 15, 16, 19, 20
Paolo della Stella, 228
Papánek, Ján, 518
Pardubice, 210, 211, 213
Paris, 22, 48, 89, 289, 305, 324, 326, 327, 343, 348, 353, 378, 390, 393, 399, 405, 413, 415, 422, 449, 451, 464, 519
Parléř, Jindřich, 126
Parléř, Petr, 175
Parma, 294
Parma şi Piacenza, 324
Pasov (Passau), 14, 107, 201
Passer, I., 528
Patočka, Jan, 552
Paul II, 156
Pavlík, 458
Payne, Petr, 134
Pădurea cehă, 112
Pečka, Josef Boleslav, 379
Pečky, Červené, 255
Pekař, Josef, 445
Pelc, Antonín, 498
Pelc, Hynek, 499
Pelcl, František Martin, 271, 315
Pelhřimov, 292
Pelikán, Jiří, 551
Pešina, Tomáš, 271
Peşina, František, 466
Perchta din Rožmberg, 172
Pergen, Jan Antonius, 310
Perner, Jan, 335
Pernštejn, 176, 210, 212, 214, 248
Peroutka, Ferdinand, 429, 505, 514, 518
Pesta, 312
Petr din Aspelt, 73, 84
Petr din Mladoňovice, 130, 137, 171
Petr IV din Rožmberg, 188
Petřín, 351
Petrarca, Francesco, 97, 223
Petrograd, 354
Petru III, 288
Philomates, Václav, 226
Piastovíc, 58
Piccolomini, Aeneas Silvio, 168, 223, 250
Pietor, Ivan, 512
Píka, Heliodor, 472, 517
Pilnice (Pilnitz), 290, 291
Piller, Jan, 533
Pillersdorf., Franz von, 344
Pinkas, Adolf Maria, 393
Pinochet, Augusto, 543
Pirna, 71
Pisa, 88, 104, 136, 137
Písecký, Václav, 225
Písek, 61, 62, 68, 142, 177, 223
Pithart, Petr, 561
Pitramann, Alois, 496
Pius II, 155
Pius IX, 343
Plachý, Jiří, 271

Plasy, 44
Platon, 78, 135
Plener, Ignác, 365
Plíhal, Karel, 551
Plísen (Altenburg, Chemnitz), 71
Plzeň, 33, 42, 54, 56, 69, 96, 108, 125, 139, 149, 156, 160, 167, 169, 172, 176, 177, 334, 384, 385, 485, 523, 554
Plzenec (Stary), 54
Pobedim, 20
Podbrsko, 259
Poděbrad, 63, 136, 146, 152, 153, 154, 155, 156, 162, 167, 171, 209
Podgornîi, Nikolai, 535
Podkrkonoše, 112, 213
Podlažice, 44
Podřipsko, 374
Pojizeří, 42, 359
Pokorny, Karel, 496
Poláček, Karel, 497, 451
Polací, 32
Poledník, Jindřich, 540
Polo, Marco, 48, 123
Polonia, 15, 20, 25, 26, 31, 32, 35, 48, 51, 52, 58, 62, 66, 71, 72, 82, 85, 88, 100, 113, 156, 165, 191, 196, 198, 240, 247, 248, 252, 286, 290, 291, 293, 302, 324, 325, 326, 328, 340, 408, 411, 414, 416, 418, 419, 420, 431, 437, 438, 443, 444, 463, 464, 465, 471, 509, 525, 532, 533, 544, 552, 556, 562
Pomerania, 11, 66, 72, 238
Pošumaví, 259
Pořešín, 56
Portugalia, 179, 221, 462
Postupim (Potsdam), 503
Postoloprty, 44
Potštejn, 56
Poznań, 324, 525
Prachatice, 107, 130, 142, 177, 230
Praga, 21–27, 32, 34, 37, 39–42, 44, 45, 54, 57, 68, 69, 70, 72, 74, 75, 76, 81, 82, 83, 84, 89, 90, 91, 92, 94, 96, 98, 99, 101, 102, 103, 104, 106, 108, 109, 110, 114, 116, 117, 118, 119, 120, 121, 124, 125, 126, 127, 130, 133, 135, 136, 137, 138, 139, 140, 141, 144, 145, 146, 147, 150, 152, 153, 158, 159, 166, 167, 168, 169, 171, 172, 173, 174, 175, 176, 177, 186, 188, 190, 192, 194, 195, 197, 198, 200, 201, 203, 204, 205, 206, 207, 210, 213, 214, 215, 218, 220, 223, 228, 229, 230, 237, 239, 240, 252, 254, 257, 261, 262, 266, 267, 271, 273, 274, 275, 276, 279, 286, 287, 288, 293, 297, 300, 302, 303, 304, 305, 306, 307, 308, 371, 387, 402, 411, 429, 436, 442, 443, 446, 449, 457, 458, 469, 474, 485, 486, 489, 510, 511, 513, 516, 523, 534, 537, 538, 539, 558
Prášek, Karel, 426, 428
Pražák, Albert, 485
Prchlík, Václav, 536, 538
Prefát, Oldřich, din Vlkanov, 222
Preiss, Jaroslav, 425
Preissig, Vojtěch, 497, 498
Prémontré, 44
Přemysl, 13, 16, 17, 18, 20, 21, 23, 24, 25, 26, 27, 30, 31, 32, 33, 34, 35, 36, 38, 40, 41, 44, 49, 50, 51, 53, 54, 55, 56, 57, 58, 59, 60, 61, 62, 63, 64, 65, 66, 69, 71, 72, 73,

74, 75, 82, 83, 86, 90, 92, 93, 105, 106, 125
Přemysl I, 50, 51, 63
Přemysl I Otakar, 50
Přemysl II, 54, 58, 65, 75, 83
Přemysl II Otakar, 58, 60, 108
Přerov, 69, 214, 218, 485
Přesburg, 193
Prešov, 418
Příběnice, 76
Pribina, 14, 15, 436
Príbram, Jan, 130, 140, 166, 171, 266
Přibyslav, 147
Přikryl, Vladimir, 482
Princip, Gavrilo, 395
Procházka, Adolf, 512, 518
Prokop, 37, 45, 56, 99, 124, 147, 512
Prokop Malý (Prokůpek), 147
Prostějov, 229, 292
Prusia, 59, 75, 247, 252, 270, 286, 287, 288, 289, 290, 291, 292, 293, 296, 301, 324, 325, 344, 353, 359, 371
Pšov-Mělník, 21
Pubička, František, 315
Půjmanová, Maria, 448
Pulpánová, Božena, 497, 498
Purkyne, Karel, 358
Putzlacher, Toníš Antonin, 298

Q
Quedlinburg, 25

R
Raab, Franz Anton, 297, 309
Raabs, 59
Radecký, Václav, din Radec, 343, 346, 351
Radim Slavníkovec, 26
Radiṣcev, Alexander, 313
Radislav, 22
Rádl, Emanuel, 445
Radok, Alfred, 514
Rajhrad, 44
Rákoczi II, Gheorghe , 243
Rákoczi, Gheorghe, 240
Rákovník, 137, 206
Rankův, Vojtěch din Ježov, 100
Rašín, Alois, 381, 400, 402, 412, 423, 422, 425, 426, 432, 443
Rašín, Ladislav, 443, 444
Rastatt, 246
Ratibořice, 293
Rauscher, Josef Othmar, 355
Reagan, Ronald, 544
Regatul celor Două Sicilii, 343
Regensburg, 14, 25, 26, 39, 40, 45, 76, 107, 108, 238
Reims, 486
Reiner, Václav Vavřinec, 275
Rejsek, Matěj, 175
Rendl, Albrecht, din Oušava, 186
Rhens, 91
Richard, 58, 59, 83, 131
Richard Cornwall, 58, 63
Richelieu du Plessis, Armand, 240
Richter, Johan Paul Frèdrich, 307
Ried, Benedikt, 175, 176
Riedel, Andreas, 312
Rieger, 376
Rieger, František Ladislav, 341, 347, 352, 357, 358, 370, 371, 373, 374, 377
Riegger, Josef Antoniu, 313
Rigo, Emil, 533
Rijswijk, 244
Rilke, Reiner Maria, 446
Rin, 29, 48, 83, 91, 183, 209, 292, 294, 324, 440
Ripka, Hubert, 511, 518

Riqueti, Honoré-Gabriel, conte de Mirabeau 313
Rodin, August, 449, 393
Rodovský, din Hustiřan, 220
Roháč, Jan din Dubá, 151, 152
Rokycana, Jan, 130, 141, 147, 150, 152, 153, 156, 166, 167, 171, 177, 213, 216
Roma, 5, 7, 9, 15, 17, 18, 21, 25, 29, 30, 31, 52, 77, 97, 98, 100, 101, 102, 103, 116, 135, 137, 138, 150, 343, 395, 432
Roma Antică, 5, 6, 97, 181, 224
România, 58, 245, 411, 414, 431, 438, 465, 533
Ronovce – din Lichtenburg, 56
Roosevelt, Franklin Delano, 472, 544
Rosières, Pierre Roger de, 90
Rostislav, 15, 16, 19
Rothschild, familie, 327
Roudnice nad Labem, 124, 273, 276
Rožd´alovský-Melantrich din Aventin, Jiří Černý , 222
Rožmberg, 65, 57, 69, 73, 75, 76, 84, 86, 89, 94, 102, 143, 151, 174, 177, 188, 210, 211, 212, 216, 220, 248
Rožmitál, 56, 172, 176, 187, 217
Rtyn, 297
Rubín, 11
Ruda, 468
Rudolf, 63, 64, 65, 69, 83, 85, 197, 198, 199, 200, 201, 214, 231
Rudolf de Habsburg, 63
Rudolf II, 220, 227, 230
Rudolf, duce de Austria, 83
Rumburk, 293
Runciman, Walter, 442
Ruprecht Falcký, 104, 137
Rurikovec, 59
Rusia, 245, 252, 288, 290, 291, 293, 309, 325, 326, 329, 338, 340, 344, 349, 353, 359, 395, 398, 399, 401, 405, 406, 407, 408, 409, 410, 420; v. Rusia Sovietică, U.R.S.S.
Rutenia Subcarpatică, 414, 418, 419, 421, 422, 426, 428, 429, 430, 435, 444, 456, 458, 465, 468, 469, 418, 419, 457, 458, 477
Ryba cel Tânăr, Jakub Jan cel tânăr, 305
Rychnov nad Kněžnou, 213, 257
Rynek, 68
Rýzmberk, 56, 176
Rýzmburg, 56, 64, 65, 76
Řezáč, Václav, 493
Říha, Jan, 489
Říp, 371, 491

S
Sade, marchiz de~, Donatien Alphonse 282, 283
Sadská, 43, 44
Saint-Germaine, 414, 419
Salonic, 16, 19
Salzburg, 14, 16, 462
Samo, 10, 11
Sand, Karl Ludwid, 325
Sankt Gallen, 147
Santini – Aichl, Jan Blažej , 274
Saraievo, 394
Sardinia, 246, 343, 353, 354
Sartre, Jean Paul, 513
Satu Mare (Szátmár), 245
Savoia, 354
Saxonia, 20, 22, 62, 64, 109, 147, 154, 175, 194, 205, 215, 230, 237, 238, 239, 240, 247, 270,

276, 288, 289, 293, 301, 324, 344
Sázava, 37, 38, 44, 46, 125, 145, 334
Scheiner, Josef, 412
Schill, Ferdinand, 292
Schiller, Johann Christopf Friedrich, 307
Schleswig, 344
Schmerling, Anton, 357, 359
Schnirch, Bahuslav, 392
Schönbrunn, 293
Schulhoff, Erwin, 498
Schulz, Karel, 493
Schulz, J., 393
Schütz, Hans, 440
Schwarzenberg, Felix, 277, 353, 354
Schwechat, 300, 346
Scotti de Compostella, Josef Bernardin, 304
Sedláček, Otakar, 543
Sedláček, Václav, 469
Sedlecu Kutné Hory, 44, 56, 274
Seifert, Jaroslav, 447, 493
Sekora, Ondřej, 498
Semily, 210
Serbia, 19, 21, 395, 396, 414
Sevastopol, 353
Seydlo, Zdeněk, 496
Sezimovo Ústí, 134, 137, 141
Sfântul Imperiu Romano-German, 192, 241, 324
Siberia, 415, 420
Sicilia, 51, 63, 83, 246
Sidor, Karol, 427
Siena, 160
Silezia, 12, 24, 26, 32, 52, 53, 57, 66, 68, 71, 88, 95, 107, 113, 134, 148, 156, 157, 189, 190, 191, 197, 200, 202, 204, 206, 213, 215, 236, 239, 240, 242, 248, 250, 259, 262, 267, 286, 287, 288, 296, 297, 299, 301, 310, 333, 343, 371, 417, 419, 428, 433, 486, 562
Silezia Inferioară, 66
Silezia Superioară, 71
Sinclair, Archibald, 467
Siria, 467
Sirma, 16, 17
Skála, 207
Skála, Jan, din Doubravka, 224
Skála, Pavel, din Zhoř, 206, 207
Skálka u Mníšku pod Brdy, 274
Skrejšovský, Jan Stanislav, 374
Skřivan, Josef, 498
Sládek, Josef Václav, 390
Sladkovský, K., 358
Slánský, Rudolf, 517
Slaný, 139, 177, 267
Slavat, Vilém dni Chlum, 204
Slavia, 489
Slavík, Jan, 445
Slavkovu Brna, 273
Slavníkovec, 20, 21, 25, 26, 27
Slavonice, 230
Slovacia, 12, 14, 15, 26, 148, 193, 198, 243, 405, 413, 414, 415, 416, 418, 421, 422, 426, 427, 428, 429, 430, 433, 435, 436, 444, 445, 453, 455, 456, 457, 458, 462, 463, 467, 471, 476, 478, 480, 481, 482, 484, 502, 504, 505, 506, 507, 511, 521, 529, 534, 536, 547, 555, 557, 558, 561, 562
Slovacia de Sud, 14, 18
Slovacia de Vest, 24, 481
Slovenia, 63
Smetana, Bedřich, 358, 392, 495
Smetana, Jan, 514

Smiřice, 165
Smiricky, Albrecht Ján, 203, 212
Smrkovský, Josef, 530, 531, 533, 534, 536
Soběslav, 38
Soběslav I, 36, 37, 38, 43, 100
Sobieski, Jan III, 243
Sochor, Antonín, 468
Sofia, 128
Sokolov, 468
Somme, 396
Sonnenfels, Josef, 311
Sosnar, Jura, 507
Soukup, František, 381, 402, 411, 412, 422
Sova, Antonín, 390
Spania, 6, 163, 179, 183, 191, 192, 196, 198, 202, 221, 222, 236, 241, 242, 244, 246, 247, 248, 286, 289, 292, 293, 325, 410, 440, 517
Spiess, Hans (Hanuš), 175
Spina, Franz, 427
Spiš, 414, 419, 420
Spranger, Bartoloměj, 231
Spytihněv I, 18
Spytihněv II, 34, 37
Stadion, Rudolf, 347, 350
Stalin, Iosif Vissarionovici, 409, 470, 477, 478, 483, 485, 508, 509, 510, 517, 518, 521, 522
Stará Boleslav, 44, 266
Staré Město, 19, 68, 94, 96, 97, 108, 113, 114, 116, 117, 118, 125, 130, 133, 135, 136, 140, 143, 146, 147, 150, 153, 154, 158, 175, 186, 187, 190, 204, 230, 237, 240, 273, 274, 275, 351
Stary Boleslav, 22
Stary Plzenec, 27
Statul Papal, 324; v. și Vatican
Staufen, 39, 40, 49, 51, 52, 53, 58, 59
Stefaník, M.R., 415
Steinhardt, Laurence A., 515
Steinský, F., 313
Stejskal, Josef, 498
Steklý, Karel, 514
Stelzig, Ondřej, 255
Stephan, Francisc, 286
Stibor, Oldřich, 498
Stínava, 239
Stiria, 59, 60, 63, 66, 202
Strahov, 44, 45, 52, 529, 530
Strakonice, 56, 76
Stránský, Jaroslav, 426, 512, 518
Stránský, Pavel, 261, 270
Strauss, Johann, 346
Streitenfeld, 312
Stremayr, 376
Stříbrný, Jiří, 402, 412, 425, 426, 436, 439
Stříbro, 44, 68, 148, 166
Strobach, Antonín, 341
Strojmír, 17
S.U.A., 395, 400, 402, 403, 405, 414, 415, 418, 463, 472, 498, 509, 512, 514, 515, 519, 522, 543, 544, 545
Suabia, 20
Sucharda, Stanislav, 393
Suché Kruty, 65
Suchoň, Eugen, 449
Suchy, 551
Sudeți, 418, 437, 439, 440, 441, 442, 477
Sudek, Josef, 448
Sudoměř, 144
Suedia, 238, 239, 240, 241, 244, 245, 262, 290, 309
Suk, Josef, 449
Suleiman II, 193

Sušice, 69, 142, 160
Suslov, Mihail, 535
Suttner, Bertha von (Kinsky), 368
Suvorov, Aleksandr Vasilievici, 291
Svaté Pole u Trebechovic, 44
Svárov, 335
Svatá Hora u Příbrami, 266
Svatava, 36
Svátek, Oleg, 458
Svatopluk, 13, 16, 17, 18, 19, 36
Svatopluk din Olomouc, 36
Svatý Hostyn, 266
Svatý Kopeček, 266
Sveatoslav, Jaroslav, 13
Svoboda, Ludvík, 465, 472, 482, 501, 506, 531, 536, 538, 539, 543
Svolinský, Karel, 496
Swieten, Gerhard von, 311
Sybila din Križanov, 58
Sychrava, Lev, 475
Syrový, Jan, 443, 456
Šalda, František Xaer, 390, 447
Šalgovič, Viliam, 535
Šaloun, Ladislav, 449, 393
Šámal, Jaromír, 499
Šaštín, 300
Šik, Ota, 526
Šimáček, František, 384
Šimon, Bahumil, 533
Šindel, Jan, 121
Široký, Viliam, 501, 522
Škoda, Emil, 384
Škréta, Karel, 275
Škvorecky, Josef, 514, 528, 551
Šlik, 209
Šlik, Jáchym Ondřej, 202
Šlitr, Jiří, 551
Šmeral, Bahumír, 427
Šmídek, Karol, 480
Šnejdárek, Antonín, 531
Šoltéz, Josef, 501
Šoupal, Josef, 432
Špacek, Josef, 533
Špála, Václav, 393
Španiel, Otakar, 449, 498
Špicek, K., 514
Špitálské pole (actualul Karlín din Praga), 147
Špork, František Antonin, 275, 277, 305
Šrámek, Jan, 381, 425, 427, 434, 466, 512
Šrobár Vavro, 412, 415, 419
Šrobár, Vavro, 402, 416, 422, 480
Štefáník, Milan Rastislav, 405, 422, 411
Šterbohol 288
Šternberg, 57, 200, 273, 274, 277, 313, 336, 399
Štorkán, Jaroslav, 499
Šturec, Václav, 434
Štursa, Jan, 449
Štyrský, Jindšich, 449
Št´astný, Alfons, 381
Šumava, 107, 217
Šusta, Josef, 445
Švabinský, Max, 393
Švamberg, 111
Švehla, Antonín, 381, 402, 411, 412, 421, 422, 425, 426, 432, 433, 434
Švestka, Oldřich, 535
Švihov din Ryzmberk, 102

T

Taaffe, Eduard, 375, 376, 387
Tábor, 139, 142, 146, 148, 151, 152, 177, 230
Táborul Mic, 146
Tachov, 69, 148
Tagast, 45
Talleyrand Perigord, Charles, 324

Tangermünde, 95
Tanner, frații, 271
Tapie, Victor-Lucien, 233
Tatarka, Dominik, 528
Tatra, 25, 412
Teig, Karel, 447, 514
Telč, 229, 230
Temelín, 547
Těšín, 414, 419, 420
Teplá, 42, 44, 56
Teplice, 44, 46, 266, 294
Teplice nad Metují, 297
Terezín, 289, 461
Terst (Trieste), 10
Tesařík, Richard, 468
Těšín, 289
Thám, Karel Ignác, 316
Thám, Václav, 316
Thant, U, 533
Thein, Hanuš, 498
Theoderic, 126
Thun, Josef Matyáš, 341
Thun, Lev, 336, 350, 356
Thurn, Jindrich Matyáš, 203, 204, 239, 205, 212
Tichý, Frantiseˇk, 514
Tigrid, 551
Tigrid, Pavel, 519, 518
Tikal, Václav, 514
Timișoara, 244
Tintoretto, 231
Tirol, 89, 292
Tisa, 458
Tismice, 56
Tišnov, 56
Tiso, Jozef, 427, 457, 458, 462
Tito, Iosif Broz, 525, 533
Titus Livius, 394
Tiziano, 231
Tobiáš din Bechyně, 74
Točník, 128
Třebon, 125
Tomášek, František, 415
Tomas, 78, 79
Tomas d' Aquino, 78, 219
Tomás din Štítný, 116
Tomek, Václav Vladivoj, 352
Topol, Josef, 528
Torstensson, Lennart, 240
Toruń, 324
Toscana, 88, 286, 294, 324
Totting, Heinrich, 121
Tovačov, 176
Toyen (Marie Cerminová), 449
Transilvania, 193, 196, 198, 201, 237, 243, 415
Trcka, 250
Trčka din Lipá, 212, 248
Třebíč, 44, 56
Třebon, 56, 126, 177, 208, 210, 229
Trenčín, 72, 415
Trešnák, V., 551
Trianon, 414
Trier, 64, 284
Trnava, 415
Trnka, Jiří, 514
Troja, 273
Trojan, Pravoslav, 341
Trousílek, Josef, 489
Truman, Harry 509
Trutnov, 297
Tuchoraz, 177
Tuka, Vajtěch, 413, 432, 433
Tulka, Josef, 392
Turcia, 243, 290, 324, 326, 353, 395
Turingia, 20
Tusar, Vlastimil, 422, 426, 429
Tyl, Josef Kajetán, 209
Tyn, 45, 68, 125, 153, 167, 214
Tyrlová, Hermína , 514
Tyrš, Miroslav, 358

Týřov, 62
Ţ
Ţările de Jos, 183, 191, 196, 202, 204, 205, 206, 213, 222, 230, 236, 237, 240, 241, 245, 246, 247, 258, 260, 289, 290, 291, 324

U
Ucraina, 165, 418
Ucraina Carpatică, 414, 483, 484
Udžal, František, 401, 412, 426, 434, 435, 436
Uganda, 543
Uher, Jan, 499
Uherské Hradiště, 19, 69
Uhersky Brod, 69
Uhl, Petr, 538
Ujgorod, 419
Ulbricht, Walter, 532
Ulický, Matouš, 254
Ullman, Alois, 503
Ulm, 292
Ulrich von dem Turlin, 66
Ulrich von Etzenbach, 75
Ungaria, 26, 31, 33, 35, 48, 49, 51, 53, 58, 59, 62, 63, 65, 66, 70, 71, 72, 82, 88, 100, 103, 104, 106, 152, 153, 158, 165, 178, 182, 185, 187, 191, 192, 193, 195, 198, 199, 200, 201, 203, 205, 215, 221, 222, 235, 243, 244, 245, 248, 255, 258, 275, 286, 287, 291, 307, 308, 345, 346, 347, 362, 371, 379, 395, 399, 403, 404, 408, 410, 411, 413, 414, 415, 416, 417, 418, 420, 430, 435, 437, 438, 443, 444, 456, 458, 459, 525, 532, 533, 544, 556, 562
Ungaria de Vest, 193
Uničov, 68, 153, 156
Uniunea Sovietică, 431, 472, 483, 484, 490, 498, 508, 509, 510, 520, 521, 524, 477, 504, 508, 510, 522, 533, 562
Urban VI, 100
U.R.S.S., 407, 409, 414, 431, 437, 438, 439, 444, 445, 463, 465, 468, 469, 470, 471, 472, 474, 476, 477, 481, 482, 483, 484, 485, 498, 500, 509, 520, 522, 524, 531, 532, 534, 535, 537, 539, 541, 544, 545, 547, 548; v. şi Rusia, Uniunea Sovietică
Ursíny, Ján, 480, 507
Ústí nad Labem, 69, 147, 293, 503
Utrecht, 246
V
Váchal, Josef, 449
Václav , 22, 23, 24, 26, 27, 37, 57, 59, 69, 70
Václav I, 22, 50, 52, 53, 57, 61, 62
Václav II, 70, 71, 72, 73, 74, 75, 83, 85, 94
Václav III, 71, 72
Václav IV, 100, 101, 102, 103, 104, 105, 108, 110, 113, 126, 128, 131, 135, 136, 138, 139, 140, 171, 174, 188, 222
Václavek, Bedřich, 447, 497
Václavek, Frederic
Valahia, 15, 111, 353
Valdenštein, 133, 142, 166
Valdštejn, 56, 111, 384, 259
Valmy, 291
Valtice, 414
Vambeřice, 266
Vančura, Vladislav, 447, 448, 492, 497
Varadin, 193
Varholík, J., 540

Varnsdorf, 293, 300
Varşovia, 326, 531, 532, 533, 534, 544, 556, 562
Vartenberg, 143, 144
Vartenberk, 56
Vašátko, Alois, 466, 473
Vásvár, 243
Vatican, 433; v. şi Statul Papal
Vavřinec din Březová, 171
Vchýnsky, Oldřich, 203
Vejvanovský, Pavel Josef, 276
Velehrad, 19, 56, 266
Velen, Ladislav, din Žerotín, 204, 205
Veneţia, 108, 179, 291, 292, 294, 343, 359, 514
Verdun, 14, 396
Verneřice, 300
Verona, 179, 325, 326
Veronese, 231
Versailles, 410, 414
Vesery, 238
Vespucci, Amerigo, 222
Veverka, František şi Václav, 335
Vichy, 467
Victor Emannuel II, 343, 359
Viena, 65, 72, 103, 107, 108, 120, 135, 169, 191, 193, 198, 199, 200, 201, 202, 204, 205, 238, 240, 241, 242, 243, 244, 245, 246, 247, 248, 249, 252, 258, 261, 262, 273, 277, 292, 294, 305, 307, 309, 312, 314, 315, 323, 324, 325, 328, 334, 344, 345, 346, 348, 350, 352, 355, 359, 362, 368, 371, 379, 386, 387, 393, 395, 399, 402, 417, 444, 446, 450, 456, 489
Viest, Rudolf, 481, 482
Vietnam, 543
Viktor Adler, 366
Viktorin din Poděbrad, 146
Vilém, 156, 191
Vilém din Landštejn, 89
Vilém din Pernštejn, 111, 187
Vilém Zajíc din Valdek, 83
Vilém, Václav, din Roupov, 204
Vilémov, 44
Villágoš (Villágos), 347
Villon, Francois, 155
Vimperk, 172
Vincencius, 39
Vinec, 56
Vinohrady, 448
Viola Tešínská, 72
Vistula, 291, 419
Vítějovice, 56
Vítek din Prčice, 42
Vitislav, 18
Vítkov, 371
Vítkovice, 42, 55, 56, 59, 63, 64, 65, 334
Vítkovice – din Krumlov, 56
Vitorazsk, 41, 414
Vlach, Karel, 514
Vladislav, 38, 55, 187, 188, 190, 215
Vladislav Henric, 55
Vladislav I, 36, 39
Vladislav II, 39, 43, 46
Vladislav Lokýtek, 72
Vladivoj, 31
Vladivostok, 420
Vltava, 199, 488, 21, 351, 485
Vocel, Jan Erazim, 352
Vodnansky, Jan Kampanus, 266
Voigt, Miikuláš Adaukt, 315
Vojan, Eduard, 392
Vojácek, František, 498
Vojta, Hugo, 474
Vojtěch, 24, 25, 26, 27, 32, 38, 39, 45

Vojtěch din Pernštejn, 191
Vojtěch Popel, Zdeněk, din Lobkovice, 199, 200, 201
Vojtěch Slavníkovec, 32
Vološin, Augustin, 457
Voltaire, François-Marie Arouet, 281
Vorarleberg, 292
Voskovec, Jiří, 448, 498
Vratislav, 21, 22, 34, 35, 36, 37, 38, 63, 88, 107, 108, 144, 156, 267, 287
Vratislav I, 21
Vratislav II, 34, 35, 36, 37
Vratislav, Václav, din Mitrovice, 222, 246
Vrbensky, Bohuslav, 422, 428
Vrchlický, Jaroslav, 393, 390, 394
Vřesovice, 165
Vršovec, 35, 36
Vycpálek, Ladislav, 496
Vyšebrod, 126
Vyšehrad, 34, 36, 37, 38, 44, 46, 52, 54, 88, 98, 145, 491
Vyškov, 305
Vyšší Brad, 69, 76
Vysegrad, 562
Vyskočil, Ivan, 528
Vysočina, 42
Vysoké Mýto, 61, 69
Vyx, Ferdinand, 416
W
Wagner, Josef, 496
Wagram, 293
Waldhauser, Konrád, 116
Waldviertel, 56
Wallenstein, Albrecht von, 237, 238, 239, 248, 250
Wartburg, 325
Washington, 405, 411, 478, 519
Weiss, Jiří, 498
Welfen, 51
Wells, Orson, 513
Werfel, Franz, 446
Werich, Jan, 448, 498, 514
Werstadt, Jaroslav, 445
Westfalia, 241, 324
Westminster, 288
Wiching, episcop de Nitra, 17
Wieland, ChristopfMartin, 307
Wilhelm II, 410
Wilson, Woodrow, 403, 405, 411, 410, 414
Windischgrätz, Alfred, 345, 346, 351
Winter, Zigmund, 391
Witte, Jan de, 250
Wittelsbach, 49, 86, 88, 91, 104, 191
Wittenberg, 221
Wogatisburg, 11
Wolfgang, 25
Wolker, Jiří, episcop de Regensburg, 447
Worms, 38
Wrangel, Karl Gustav, 240
Wurmser, Mikuláš (Nicolae), 126
Wycliff, John, 130, 134, 135, 138, 173
Y
Ypres, 396
Z
Záblatí (lângă Vodnany), 205
Záboří nad Labem, 46
Zábřeh, 69, 208
Zábrodský, Vladimir, 489
Zajíc, Jan, 537, 543
Zajíc, Zbyněk din Hazmburg, 135
Zapolya, Ioan, 193
Zápotocky, Antonín, 506, 516, 522, 523, 524, 525
Zápotocky, Ladislav, 379

Zarrach, F.B., 300
Zátopek, Emil, 489
Záviš din Falkenštein, , 65, 70, 71, 85, 122
Zborov, 399
Zbraslav, 71, 74, 75, 300
Zdice, 147
Zdík, 45
Zdík, Jindřich, episcop de Olomouc, 45
Zelen din Žerotín, Ladislav , 206
Zelená Hora, 156, 274, 369
Zelenka, Jan Dismas, 276, 305
Zenkl, Petr, 507, 518, 511, 519
Zeyer, Julius, 390
Zhořelec (Gorlitz), 35, 99
Zigmund, 99, 101, 104, 144, 145, 151, 152
Zigmund Albík din Uničov, 121
Zigmund de Luxemburg, 103, 137, 138, 142, 143, 145, 149, 150, 171
Zítek, Josef, 389, 392, 393
Zívr, Ladislav, 514
Zlatá Koruna, 76
Zlín, 450
Znojmo, 20, 33, 39, 40, 44, 54, 68, 83, 134, 152, 417
Zoch, Samuel, 413
Zoula, Norbert, 379
Zrzavy, J., 514
Zürich, 354
Zvíkov, 62, 223, 236
Zykmund, V., 514
Žaškov, 468
Žatec, 12, 33, 36, 68, 123, 139, 142, 145, 166, 203
Žatkovič, 419
Ždiar nad Sázavou, 274
Želiv, 44, 46, 52
Želivský, Jan, 138, 139, 146, 171
Ženíšek, František, 392
Žič (Zčitz), 21
Žilina, 416, 432, 457
Žirovnice, 223
Žitavský, Petr, 75
Žižka Jan din Trocnov, 112, 144, 145, 146, 147, 154, 164, 166, 317, 468

CUPRINS

Capitolul I
ÎNCEPUTURILE STATALITĂȚII ȘI CULTURII CEHE
ÎN EVUL MEDIU TIMPURIU (sec. 6–10) 5
I. FUNDAMENTELE EUROPEI MEDIEVALE 5
II. FORMAREA TRIBURILOR ȘI A PUTERII CNEJILOR 10
III. MORAVIA MARE ȘI MISIUNEA LUI CHIRIL ȘI METODIU 14
IV. CEHII DIN DINASTIA PŘEMYSL ȘI DIN NEAMUL SLAVNÍKOVEC ÎN SECOLUL 10 20

Capitolul II
PRINCIPATELE CEHE ÎN SECOLELE 11-12 28
I. CULTURA ROMANĂ ȘI TRECEREA LA ETAPELE MAI DEZVOLTATE ALE EVULUI MEDIU 28
II. EVOLUȚIA STATULUI CEH ÎN EPOCA SENIORATULUI PÂNĂ ÎN ANUL 1125 31
III. PUTEREA DE STAT ȘI APARIȚIA NOBILIMII 37

Capitolul III
REGATELE CEHE IN SECOLUL 13 47
I. SECOLUL 13 ÎN EUROPA ȘI CEHIA (UN SECOL AL ORDINEI ȘI SINTEZEI, AL TRANSFORMĂRILOR ȘI CONTINUITĂȚII) 47

II. REGATELE LUI PŘEMYSL I OTAKAR ŞI VÁCLAV I 50
III. DOMNIA REGELUI PŘEMYSL II OTAKAR 58
IV. PERIOADA ULTIMILOR REPREZENTANŢI AI DINASTIEI PŘEMYSL .. 69

Capitolul IV
APOGEUL ŞI CRIZA STATULUI MEDIEVAL CEH 77
I. GOTICUL: COORDONATELE GÂNDIRII EVULUI MEDIU DEZVOLTAT ŞI TÂRZIU 77
II. VIAŢA POLITICĂ ÎN SECOLUL 14 82
III. EVOLUŢIA ECONOMICĂ ŞI POLITICĂ 105
IV. CULTURA PREHUSITĂ 114

Capitolul V
HUSITISMUL 129
I. RĂDĂCINILE, CAUZELE ŞI SCOPURILE MIŞCĂRII HUSITE 129
II. TRANSFORMĂRILE VIEŢII POLITICE 135
III. SITUAŢIA SOCIAL-ECONOMICĂ 160
IV. CULTURA ÎN PERIOADA HUSITĂ 165

Capitolul VI
STATUL CEH CU REPREZENTAREA STĂRILOR (1485-1620) 178
I. TERMINOLOGIA EPOCII: UMANISM – RENAŞTERE – REFORMĂ –ANTIREFORMĂ – STĂRI – CENTRALISM – MANIERISM 178
II. FORMAREA ŞI EVOLUŢIA STATULUI CU REPREZENTAREA STĂRILOR 184
III. ECONOMIA ŞI SOCIETATEA ÎNAINTE DE BĂTĂLIA DE LA BÍLÁ HORA 207
IV. CULTURA STATULUI ÎN CARE ERAU REPREZENTATE STĂRILE 213

Capitolul VII
ŢĂRILE CEHE DUPĂ BĂTĂLIA DE LA BÍLÁ HORA 232
I. BAROCUL ŞI ABSOLUTISMUL 232
II. POLITICA INTERNĂ ŞI EXTERNĂ A SUVERANILOR DIN DINASTIA DE HABSBURG. DESFĂŞURAREA RĂZBOIULUI DE TREIZECI DE ANI 236
III. EVOLUŢIA ECONOMICĂ A ŢĂRILOR CEHE (1620-1740) 249
IV. EVOLUŢIA SPIRITUALĂ ŞI CULTURALĂ 260

Capitolul VIII
ANII 1740 – 1815 280
I. REVOLUŢIA SPIRITUALĂ DIN SECOLUL 18 280
II. MONARHIA HABSBURGICĂ ÎN VÂRTEJUL RĂZBOAIELOR 286

III. POLITICA SOCIALĂ ŞI ECONOMICĂ A ABSOLUTISMULUI LUMINAT 294
IV. ÎNTRE ABSOLUTISMUL LUMINAT ŞI ABSOLUTISMUL POLIŢIENESC 303

Capitolul IX
PERIOADA 1815- 1867 318
I. CONTEXTUL GENERAL AL RENAŞTERII NAŢIONALE CEHE 318
II. IMPERIUL AUSTRIAC ŞI ŢĂRILE CEHE ÎN PERIOADA DINAINTE DE LUNA MARTIE 1848 323
III. EUROPA ŞI ŢĂRILE CEHE ÎN PERIOADA „PRIMĂVERII POPOARELOR" 342
IV. ASCENSIUNEA ŞI CĂDEREA ABSOLUTISMULUI LUI BACH 353

Capitolul X
PERIOADA 1867-1918 361
I. DUALISMUL AUSTRO-UNGAR 361
II. NOI CURENTE DE IDEI ŞI EXPONENŢII LOR 364
III. POLITICA CEHĂ 370
IV. DRUMUL SPRE O ECONOMIE DE PIAŢĂ 382
V. ŢĂRILE CEHE ÎNAINTE DE PRIMUL RĂZBOI MONDIAL – EVOLUŢIE CULTURALĂ ŞI NA ŢIONALĂ 386
VI. PRIMUL RĂZBOI MONDIAL 394

Capitolul XI
PERIOADA 1918-1938 403
I ÎNSEMNUL NAŞTERII ŞI AL PIEIRII 403
II. DE LA VERSAILLES LA MÜNCHEN 410
III. ATMOSFERA CULTURALĂ ÎN PRIMA REPUBLICĂ 444

Capitolul XII
PERIOADA 1939 –1945 452
I. TRĂSĂTURILE REGIMULUI DE OCUPA ŢIE 452
II RĂZBOIUL, OCUPAŢIA, MIŞCAREA DE REZISTEN ŢĂ 456
III. ÎN UMBRA RĂZBOIULUI ŞI A OCUPAŢIEI 486

Capitolul XIII
PERIOADA 1945 – 1970 500
I. ASCENSIUNEA ŞI CONSECINŢELE STALINISMULUI ÎN CEHOSLOVACIA 500
II. REPUBLICA SOCIALISTĂ CEHOSLOVACĂ 522
III. CEHOSLOVACIA ŞI DOCTRINA LUI BREJNEV 528

Capitolul XIV
PERIOADA 1970-1993 542
I. PROBLEME DE CONTINUITATE ŞI DISCONTINUITATE ALE ISTORIEI 542
II. O SOCIETATE ÎNGROPATĂ DE VIU 546

POSTFAŢĂ 565

INDICE 571

Tiparul executat la *S.C. LUMINA TIPO s.r.l.*
str. Luigi Galvani nr. 20 bis, sect. 2, Bucureşti
tel./fax 211.32.60; tel. 212.29.27
E-mail: **office@luminatipo.com**
www.luminatipo.com

ISBN 978-973-45-0556-2